KONFUTSIYNING ILMIY-FALSAFIY MEROSI VA BUYUK IPAK YO‘LIDA UMUMINSONIY, MILLIY QADRIYATLAR

孔子的科学哲学遗产与丝绸之路沿线的国际和民族价值观

SCIENTIFIC-PHILOSOPHICAL HERITAGE OF CONFUCIUS AND INTERNATIONAL, NATIONAL VALUES ALONG SILK ROAD

Xalqaro ilmiy anjuman

国际学术研讨会论文集

International scientific conference

II QISM

PART II

下卷

2024-yil, 25-26 oktabr, Samarqand–Shanxay

2024年10月25-26日, 撒马尔罕–上海

October 25-26, 2024, Samarkand–Shanghai

ISBN 978-9910-8922-1-9

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
乌兹别克斯坦共和国高等和中等专业教育部
MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIALIZED EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI
撒马尔罕国立外国语学院
SAMARKAND STATE INSTITUTE OF FOREIGN LANGUAGE

SHANXAY XORIJIY TILLAR UNIVERSITETI
上海外国语大学
SHANGHAI INTERNATIONAL STUDIES UNIVERSITY

SAMDCHTI QOSHIDAGI KONFUSIY INSTITUTI
撒马尔罕国立外国语学院孔子学院
CONFUCIUS INSTITUTE AT SAMSIFL

KONFUTSIYNING ILMIY-FALSAFIY MEROSI VA BUYUK IPAK YO‘LIDA UMUMINSONIY, MILLIY QADRIYATLAR

孔子的科学哲学遗产与丝绸之路沿线的国际和民族价值观

SCIENTIFIC-PHILOSOPHICAL HERITAGE OF CONFUCIUS AND INTERNATIONAL, NATIONAL VALUES ALONG SILK ROAD

Xalqaro ilmiy anjuman
国际学术研讨会论文集
International scientific conference

II QISM / PART II / 下卷

2024-yil, 25-26 oktabr，Samarqand–Shanxay
2024 年 10 月 25-26 日，撒马尔罕 –上海
October 25-26, 2024，Samarkand–Shanghai

Samarqand - 2024

UO‘K: 323.1:323(575.1):1

KONFUTSIYNING ILMIY-FALSAFIY MEROSI VA BUYUK IPAK YO‘LIDA UMUMINSONIY, MILLIY QADRIYATLAR. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Samarqand: “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2024. – 381 bet.

SamDChTI qoshidagi konfutsiy instituti tashkil etilganligining 10 yilligi

To‘plamda Samarqand davlat chet tillar instituti va Shanxay chet tillar universiteti hamkorligida o‘tkazilgan “Konfutsiyning ilmiy-falsafiy merosi va buyuk ipak yo‘lida umuminsoniy, milliy qadriyatlar” mavzusidagi xalqaro konferensiyada ishtirok etgan taniqli olimlar, yosh tadqiqotchilarning ma’ruzalari jamlangan. Undan o‘rin olgan maqolalar o‘zbek, xitoy, ingliz, qozoq va rus tillarida bo‘lgani kabi, mavzu doirasi ham ancha keng va xilma-xildir. Xususan, Buyuk Ipak Yo‘li mamlakatlari tili va adabiyotining nazariy masalalari, tarjimashunoslik, madaniyat va tarix, ta’lim-tarbiya nazariyasi, xorijiy tillarni o‘qitish metodikasi, manbashunoslik kabi sohalarga oid dolzarb masalalar yoritilgan.

To‘plam til va adabiyot hamda ta’lim-tarbiya nazariyalari, tarjimashunoslik, madaniyat va tarix, tillar o‘qitish metodikasi, manbashunoslik sohalarida ilmiy izlanish olib borayotgan mutaxassislar, tadqiqotchilar va magistrlarga mo‘ljallangan.

Tahrir hay’ati:

B.A.Xolikov (rais),
O.M.G‘aybullayev (rais o‘rinbosari),
Lyu Tao (mas’ul muharrir),
Sh.S.Safarov (mas’ul muharrir),
A.A.To‘xtamishev (mas’ul kotib)

To‘plamdan o‘rin olgan maqolalarning saviyasi, sifati va ilmiy dalillarning haqqoniyligi hamda mazmuni uchun mualliflar mas’uldirlar.

ISBN 978-9910-8922-1-9

© “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2024

THE ROLE OF BEHAVIORAL VERBS IN VOCABULARY AND LANGUAGE SYSTEM

Z.A.Elchaev

Abstract: The crucial role behavioral verbs play in forming and expanding vocabulary within language systems is examined in this article. Effective communication and expression are greatly aided by behavioral verbs, which express actions and behaviors. The essay explores the linguistic and cognitive processes that go into learning and applying behavioral verbs, emphasizing how important they are for promoting language that is precise, nuanced, and clear. The essay also looks at how behavioral verbs affect language development, highlighting how important they are for creating vivid and engaging stories. In order to maximize language competency, the topic covers pedagogical implications and focuses on methods to improve the teaching and learning of behavioral verbs. This article adds to our knowledge of the relationship between language, cognition, and communication by using an interdisciplinary perspective. It focuses on the important role behavioral verbs play in vocabulary enrichment.

Keywords: Language and Culture; Cognitive Dimensions; Pedagogical Strategies; Vocabulary Acquisition; Cognitive Linguistics.

Introduction: Verbs with behavioral functions are essential to the language system and vocabulary. They are the cornerstone of successful communication and are necessary for communicating behaviors and activities. Accurately and clearly expressing oneself in language requires mastery of behavioral verbs and their utilization. Verbs that describe actions that may be observed are called behavioral verbs. They are employed to convey the actions or behaviors of someone or something. These verbs provide language more specificity and detail, which facilitates understanding and information transmission. People may communicate more clearly when they use behavioral verbs to express their ideas, emotions, and experiences more accurately.

Behavioral verbs are essential for developing a strong and varied word bank in the context of vocabulary and language development. Effective communication may be greatly improved while learning a new language by comprehending and utilizing behavioral verbs. Learners can communicate a wide range of acts and behaviors by adding these verbs to their vocabulary, which helps them become more proficient in language. Behavioral verbs are also essential for constructing sentences and communicating concepts. They function as the movement or activity of a sentence, affecting the overall organization and meaning of the text. Sentences that lack consistency and clarity due to improper use of behavioral verbs may be misunderstood and misinterpreted. Consequently, developing proficiency with these verbs is essential for creating meaningful and grammatically acceptable sentences.

Behavioral verbs are essential for language understanding in addition to helping with vocabulary and sentence building. To fully comprehend the events and behaviors depicted in a book, one must be able to understand the behavioral verbs that are employed when reading or listening to it. Accurate information interpretation and determining the text's intended meanings depend on this understanding. For efficient language comprehension, one must be able to identify and understand behavioral verbs. Additionally, behavioral verbs help language learners become more proficient communicators. People may communicate more clearly and powerfully by learning these verbs and using them to express their goals, wants, and feelings. This ability is extremely useful in a variety of situations, such as academic, professional, and personal ones, where success depends on successful and succinct communication.

Teaching and mastering behavioral verbs are crucial parts of language training in educational contexts. Teachers emphasize teaching students a range of behavioral verbs and urging them to employ these verbs in both written and spoken communication. Students can improve their language proficiency, increase the size of their vocabulary, and become more adept communicators by doing this. Furthermore, behavioral verb comprehension improves one's ability to evaluate and decipher other people's conduct. The capacity to identify and interpret behavioral verbs is a basic component of interpersonal communication that promotes productive engagement and comprehension of the

intentions and behaviors of others. This ability is especially crucial for creating lasting bonds and encouraging clear communication in a variety of social contexts.

In general, behavioral verbs are essential to language systems and vocabulary. They are necessary for understanding, language development, and efficient communication. Accurately expressing oneself, building meaningful phrases, and analyzing the conduct of others all depend on knowing how to use behavioral verbs. To become linguistically proficient and competent in communication, one must so comprehend and use these verbs.

Language, being a sophisticated and ever-evolving communication system, is largely dependent on the accuracy and expressiveness of its vocabulary. Among the many components that contribute to vocabulary richness, behavioral verbs stand out as crucial agents in forming the subtle structure of language. This article explores the diverse functions of behavioral verbs, their implications for language development, and their cognitive foundations.1 The field of modern linguistics was also founded on the categorization of words based on their function in sentences and grammatical characteristics. The school of young grammarians and their adherents separated lexemes into groups based on the grammatical indicators that set them apart. Categories of nouns, adjectives, numerals, verbs, pronouns, and adverbs were divided simultaneously. Every category has distinct forms, purposes, and grammatical classifications. Later, by fusing the scope and function of words, this formed a special basis for field theory-based study. English systematic linguistics emerged in the last century, much like the systematic linguistics of other Western languages. The fundamentals of basic system functional grammar were constructed based on the findings of the direction's founders, J. Firth, S. Holliway, and M. Halliday. As a result of the examination of language forms based on their capacity to convey meaning, practical fields including discourse analysis, linguistic pragmatics, communicative linguistics, and sociolinguistics were created.

On the other side, field theory is necessary for systemic functional grammar. It is well known that the natural sciences and philosophy are following the trend of studying already-occurring events as a field. System-structural linguistics served as the foundation for the development of the field principle in linguistics. Language domains are separated into two categories. A functional semantic field is the second, while a lexical-semantic field is the first. The fundamental substance of the functional semantic field sets it apart from the lexical semantic field. The morphological category occurs in it starting at the nucleus. A particular hyperseme unites the field's constituent parts, morphological category, syntactic structure, and lexemes. The lexeme holds the position of the grammatical dominant in the lexical semantic field. Therefore, establishing the parameters of the lexical-semantic field according to systematic lexicology's tenets is the first step towards generalizing and studying lexemes that express a certain kind of meaning.

STATIVE	**DYNAMIC**	**SEMI-STATIVE SEMI-DYNAMIC**
Possession: to have, to own, to possess	Physical motion: to run, to step, to jog	Speech verbs: to ask, to answer, to speak
Feeling: to love, to enjoy, to fancy	Mechanic motion: to shake, to tremble	Causative verbs: to trigger, to cause, to motivate
Mental state: to think, to remember, to understand	Other daily routine: to build, to purchase	

Cognitive Foundations:

Behavioral verbs play a crucial role in linguistic cognition because they summarize activities and behaviors. The human mind uses these verbs to express the substance of acts as well as the nuances of intention, emotion, and interpersonal dynamics in its attempt to communicate effectively. This article examines how the mental representation of behavioral verbs affects language processing and understanding via the lens of cognitive linguistics, illuminating the complex relationships that exist between semantics, syntax, and cognition. (2)

Vocabulary Enrichment:

Adding a variety of contextually appropriate terms is the fundamental component of vocabulary enrichment, and behavioral verbs are particularly effective in helping to do this. These verbs improve language's capacity for communication by enabling authors and speakers to clearly express activities. Behavioral verbs provide a great deal to vocabulary breadth and complexity, allowing for more nuanced expression and interpretation in everything from the vivid representation of characters in literature to the seamless recounting of events in ordinary speech.

Language Development:

It is impossible to overestimate the importance of behavioral verbs in language development. The mastery of behavioral verbs becomes an important benchmark as people move from early language acquisition to advanced competency. Youngsters steadily increase the number of behavioral verbs in their vocabulary to convey a greater variety of experiences as they learn to link words with actions. According to the developmental trajectory, the development of behavioral verbs corresponds with the improvement of cognitive and verbal capacities, leading to a more complex and expressive language use.

Storytelling Principles:

Written or spoken, narratives mostly depend on the deft application of behavioral verbs to provide the audience engrossing and immersive experiences. The deliberate use of these verbs gives stories a dynamic quality that allows speakers and writers to arouse feelings and create vivid images. This article examines how behavioral verbs function as narrative anchors, affecting the pacing, tone, and overall effect of language storytelling in a variety of genres through an examination of narrative dynamics.3.

Pedagogical tactics:

Teachers and language instructors can use specific pedagogical tactics to improve the teaching and learning of behavioral verbs as they understand the critical role that these verbs play in language competency. By including interactive activities, contextualized examples, and real-world applications, educators may help students get a deeper comprehension of behavioral verbs. The article also covers how multimedia and technology may be used to create immersive learning environments that help students learn and remember behavioral verbs in a variety of language settings.

Conclusion: To sum up, behavioral verbs have a far larger role in vocabulary and language systems than just lexical semantics. These verbs improve vocabulary, influence language development, and heighten the dynamics of stories by acting as links between thought and speech. Recognizing and using behavioral verbs to their full potential enhances not just one's language skills but also one's ability to communicate ideas clearly and artistically in the rich fabric of human communication. The relevance of behavioral verbs continues to be an intriguing focus point in the ongoing investigation of linguistic dynamics and cognitive processes as we continue to untangle the complexities of language.

References:

1. Vigliocco, Gabriella, David P. Vinson, Judit Druks, Horacio Barber, and Stefano F. Cappa. "Nouns and verbs in the brain: A review of behavioural, electrophysiological, neuropsychological and imaging studies." Neuroscience & Biobehavioral Reviews 35, no. 3 (2011): 407-426.Ниёзова, Н. Ш. (2014). Здоровый образ жизни и гигиеническая культура. The Way of Science, 50.

2. Hasanovna, Davlatova Mukhayyo. "Aspectual and lexical-semantic classification of verbs." Open Access Repository 8, no. 2 (2022): 116-121.

3. Ниёзова, Н. Ш. (2022). Сущность и значения книга Абу Райхан Беруний «Минерология»(«Китаб ал-джамахир фи ма 'рифат алджавахир») (Doctoral dissertation, Abu Rayhon Beruniy ilmiy-madaniy merosining ahamiyati va uning fan taraqqiyotidagi o 'rni).

4. Boulenger, Véronique, Alice C. Roy, Yves Paulignan, Viviane Deprez, Marc Jeannerod, and Tatjana A. Nazir. "Cross-talk between language processes and overt motor behavior in the first 200 msec of processing." Journal of cognitive neuroscience 18, no. 10 (2006): 1607- 1615.

5. Ниёзова, Н. (2022). Teletibbiyotni rivojlantirish–inson salomatligini saqlashda yangi bosqich. Materials of International student's conference: Digitalization is the future of medicine.

6. Nasrullaevna, E.F., 2022. Semantic features of the adjective in English and the image of a person in Uzbek. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2(1.6 Philological sciences).

7. Gentner, D., 2006. Why verbs are hard to learn. Action meets word: How children learn verbs, pp.544-564. 8. Ниёзова, Н. Ш. (2022). Инсон қадр–қиммати ва ҳуқуқини муҳофаза қилиш–фаровонлик гарови. Academic research in educational sciences, (Conference), 222-223.

9. McNamara, D.S., Crossley, S.A. and Roscoe, R., 2013. Natural language processing in an intelligent writing strategy tutoring system. Behavior research methods, 45, pp.499-515. 10. Ниёзова, Н. Ш., & Искандаров, Ш. А. (2019). Ўзбекистон тарихини ўқитишда инновациялар самарадорлиги хусусиятлари.

TYPOLOGY OF INTER-LANGUAGE PHRASEOLOGICAL CORRESPONDENCES

N.A.Mavlonova

Abstract: The present article offers classification of English-Russian-Uzbek phraseological equivalents which possess general semantic-stylistic invariant.

Key words: invariant, diachronic phraseology, de-etymological, lingual-migrational, non-transliterated, transliterated type, isomorphic.

The main feature of phraseological correspondences is the lexico-semantic coincidence of related phraseological units. Interlingual phraseological correspondences are defined as phraseological units that have a common semantic-stylistic invariant and are characterized by an invariant coincidence of the material form, lexical structure (with possible partial discrepancies), correlation of the figurative structure with an optionally identical grammatical design. Identification of interlingual phraseological correspondences is a combination of the following stages:

- Formal identification, including the establishment of:

1) phonographic similarity: a) homogeneous phonographic similarity (stating non-transliterated formations), b) partial phonographic similarity (stating transliterated formations), c) partial heterogeneous phonographic similarity (stating the identified component as part of phraseological units);

2) establishing similarities in lexical content;

- Semantic identification (establishing the similarity of the meaning of / th correlated phraseological units);

- Etymological identification (historical and genetic; a statement of the presence of an independent phraseological formation or phraseological borrowing). Comparison of interlingual phraseological correspondences inevitably leads to the establishment of possible etymological connections, to the isolation of the ratio of borrowings, independent formations in the general corpus of the interlingual phraseological fund, which, in turn, allows us to analyze which processes are the most productive in bringing together the phraseology of the studied languages. However, a well-known brake on the etymological stage of identifying interlingual phraseological correspondences was the lack of an etymological dictionary of Uzbek phraseology, a voluminous etymological dictionary of Russian phraseology, and, in general, insufficient development of questions of genetic, historical etymology of Russian and Uzbek phraseology. As noted by V.M. Mokienko, "... out of more than fifteen thousand works, only a few are devoted to the history and etymology of stable combinations, and they are mainly based on the collections of S.V. Maksimova and M.I. Michelson.... At the same time, the almost complete lack of development of diachronic phraseology begins to seriously hinder the further development of synchronic phraseology.... The lack of development of the problems of Slavic historical and comparative phraseology adversely affects not only the development of theory, but also educational and methodological practice. Information about the historical processes accompanying the formation of Slavic phraseological systems or individual phraseological units is extremely scarce. At best, students will learn about the history of the most common expressions. The mechanism of the processes of phrase formation, their systemic nature, as a rule, remain unclear" [2, p. 4-5]. According to N.M. Shansky, "compared to the etymological studies

of Russian words, Russian phraseological etymology lags noticeably behind. Actually, we still did not have etymological dictionaries of phraseological units. In the existing phraseological reference books, information about the origin of phrases and expressions is given either sporadically and incidentally, or not clearly and scientifically." [3, c. 7]

Due to the totality of the complexity of etymological research, it was necessary to isolate a large group of deetymological phraseological units associated with the following points:

1. There are no data on the origin of Russian phraseological units, compare: english. PU ice age - rus. PU ледниковый период, eng. PU material aid - rus. PU материальная помощь, etc.;

2. It is difficult to establish whether Russian education is a borrowing, for example: rus. PU культурный обмен - eng. cultural exchange, rus. PU "обмен мнениями" - eng. exchange of opinions, where the lexical-semantic coincidence in the Anglo-Russian series and the unusual compatibility of lexemes in Russian may indicate the result of borrowing;

3. Most phraseological units are unremarkable in the sense that they do not contain any information component that allows identifying phraseological units.

Establishing the result of borrowing, however, is of great importance, since a decisive increase in the role of migration processes in the formation of both Russian phraseological correspondences and in the formation of a common fund of interlingual phraseological correspondences is possible. Let's compare the following series of interlingual phraseological correspondences, characterized by lexical parallelism, where Russian units are represented by deetymological formations, and Uzbek correspondences are calque: light music - легкая музыка - енгил мусиқа; the organized crime - организованная преступность – уюшган жиноят; mass disturbances - массовые волнения – оммавий норозилик;

1. It is possible to form a certain combination of lexemes under a foreign language influence, this assumption can also be supported by the commonality of lexical meanings and not quite the usual combination (Uzbek phraseological correspondences are represented by tracing papers): defence of rights - защита прав – инсон хуқуқларини химоялаш; sphere of influence - сфера влияния – таъсир доираси; ряды с высокой продуктивностью лексемы "exchange": cultural exchange - культурный обмен – маданий хамкорлик, exchange of opinions - обмен мнениями – фикр алмашмок (compare: labour exchange - биржа труда - мехнат биржаси); force of law - сила закона –қонун кучи; current policy - текущая политика – хозирги сиёсат; key positions - ключевые позиции - мухим позициялар; wave of strikes - волна забастовок – норзилик тулқини ("wave"); fresh news - свежие новости – энг кейинги янгиликлар ("fresh" in relation to "news" in Rus. PU, let's also compare the traditional compatibility of the lexeme "fresh" with lexemes denoting food); cold steel - холодное оружие – совуқ қурол; final match - спорт, финальная встреча – финал (охирги ғалаба учун) учрашув; friendly match – спорт.товарищеская встреча – уртоқлик учрашуви;

1. One can also single out a group of Russian phraseological correspondences, the etymological connections of which seem rather vague (Uzbek phraseological correspondences of tracing paper):open letter - перен. открытое письмо- очиқ хат; historical necessity - историческая необходимость - тарихий зарурият; point of view - точка зрения – нуқтаи назар); field of vision - поле зрения-диққат назари;

2. Certain phraseological units may have been formed in different languages directly under the influence of mythological plots of another language, or some phraseological image is expressed in literature, etc., however, the linguistic unit itself is formed later. So, for example, Russian phraseological correspondences are formed in the following row: puppet state - марионеточное государство – қуғирчоқ давлат [1, p. 4];

3. The formation of many compound terms in Russian requires additional etymological research (Uzbek phraseological correspondences - tracing papers): applied scienes - прикладные науки – амалий фанлар; professional sports - профессиональный спорт – профессионал (ўзига касб қилиб олган) спорт; territorial waters - территориальные воды – худудий сувлар; diplomatic note - дипломатическая нота-дипломатик нота; government note - нота правительства – хукумат нотаси (ёзуви); note of protest - нота протеста - норозилик нотаси.

Separate units in the Uzbek language occupy an intermediate position between borrowings and native formations proper, since the formation of some Uzbek phraseological correspondences occurred in parallel with the formation of any phraseological units in Russian (simultaneous occurrence of some phraseological units to denote realities, common for native speakers of Russian and Uzbek languages); for example: народный банк - халқ банки, легкая (тяжелая) промышленность - енгил (оғир) саноат and etc. It is also possible that Uzbek phraseological units emerged independently under foreign Russian influence. However, the difficulty of detecting these units is even more obvious, since the parallelism of the lexical composition can lead to a false establishment of the result of tracing.

Establishing etymological connections for some of the interlingual phraseological correspondences in many cases is an impossible task both within the framework of this study and in general for the reasons already mentioned above, therefore some phraseological correspondences are qualified only as deetymological.

Literature:

1. Akushin N.S., Akushina M.G. Winged words; Literary quotations; figurative expressions. - 4th ed., add. –M.: Artist. lit., 1987. -528 p.

2. Mokienko V.M. Slavic philology. - M .: Higher School, 1980.-207 p.

3. Shansky N.M. Zimin V.I., Filippov A.V. Experience of the etymological dictionary of Russian phraseology. -M.: Rus.yaz., 1987. - 240 p.

4. Алишеровна Мавлонова Н. О сопоставительном изучении фразеологии на современном этапе //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 849-856.

5. Мавлонова Н. К вопросу о типологии фразеосочетаний //Иностранная филология: язык, литература, образование.– 2018.–Т.3. – №. 3 (68). – С. 71-73.

6. Болтакулова Г. Ф. Способы выражения обстоятельства времени в английском и русском языках и его место в предложении //Молодой ученый. – 2015. – №. 14. – С. 583-585.

“BOLALIK” VA “YOSHLIK” KABI YOSH TOIFALARIGA OID INGLIZ LEKSEMALARINING DIAXRONIK TADQIQI.

Sh.X.Djabbarov

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilining "yosh" leksik maydonidagi stilistik jihatdan neytral birliklari tahlil qilinadi, xususan, bolalik va yosh bilan bog‘liq tushunchalarga e’tibor qaratiladi. Tadqiqotning maqsadi ushbu yosh davrlari va ularni belgilovchi shaxslarni ifodalovchi leksemalarning etimologiyasini o‘rganish, tarixiy rivojlanishini kuzatish va semantik jihatlarini aniqlashdir. Maqolada ushbu yosh davrlarining ingliz milliy tasvirlanishi o‘rganiladi va "erta yosh" va "yosh" tushunchalarining vaqt o‘tishi bilan va hozirgi kontekstda qanday ifodalanganligi bo‘yicha semantik tahlil o‘tkaziladi.

Kalit so‘zlar: olamning lisoniy tasviri, umrning ko‘tarilish/pasayish chizig‘i, tushuncha, yosh, jinsiy yetilish, voyaga yetish – ulg‘ayish, o‘smirlik, o‘spirinlik, qariyalik.

Til borliqni aks ettiruvchi va o‘rganish vositasi sifatida xizmat qiladi, shuning uchun bu kognitiv lingvistika doirasida "olamning lisoniy tasviri" deb ataladigan konsepsiyani tashkil etadi. Ushbu lingvistik ifodaning ba’zi jihatlari inson hayoti bosqichlari, masalan, yosh, umr, vaqt va makon tushunchalari bilan yaqindan bog‘liqdir. Yosh tushunchasi turli tillarda o‘rganilgan umumiy maqsad sanalib, Benjamin Lee Whorf[1], Anna Wierzbicka[2], Vyvyan Evans[3], Lera Boroditsky[4] va William Labov[5] kabi tadqiqotchilar tomonidan tadqiq qilingan. Tadqiqotlar davomida, "yosh" va "yangi" tushunchalarini ularning sinonimlari bilan bog‘liq holda o‘rganish va ingliz hamda o‘zbek tillarida vaqtni qiyosiy tahlil qilish orqali ifodalashni ham ko‘rib chiqqan. Ushbu tadqiqot, "yosh" leksik maydonida ustun neytral leksemalar sifatida xizmat qiluvchi stilistik jihatdan neytral ingliz tilidagi birliklarni tahlil qiladi, xususan, bolalikva yosh bilan bog‘liq segmentlarga e’tibor qaratadi.

Mazkur maqolani yozishda leksikografik manbalardan til materialini to‘plaganda, uzluksiz namunalarni olish usuli qo‘llanildi. Olingan ma’lumotlarni tahlil qilishda so‘z hosil qilish tahlili usuli,

lug‘at ta’riflari usuli va etimologik usul kabi bir qancha ilmiy tadqiqot usullar ham qo‘llanildi. Maqolada shuningdek, til birliklarini kuzatish va natijalarni umumlashtirishni o‘z ichiga oluvchi tavsifiy-tahliliy usulga tayanildi, shuningdek, ushbu leksik birliklarning paradigma va komponent (seme) tahlil usuli ham qo‘llanildi. Leksikografik manbalardan adabiyot to‘plaganda, uzluksiz namunalarni olish texnikasidan foydalandik. Bunga qo‘shimcha ravishda, so‘z hosil qilish tahlilini o‘tkazdik, lug‘at ta’riflarini o‘rganib chiqdik va olingan ma’lumotlarni chuqur o‘rganish uchun etimologik tahlilga murojaat qildik. Tadqiqotimiz shuningdek, til birliklarini kuzatish va natijalarni umumlashtirishni o‘z ichiga oluvchi ta’rifiy-tahliliy yondashuvni ham qamrab oldi. Bundan tashqari, ushbu leksik birliklarni batafsil o‘rganish uchun paradigma va komponent (seme) tahlil usulini qo‘lladik.

Tadqiqot, matnga asoslangan metodologiyaning til tahlilida qo‘llanilishi nazariy tushunchasiga asoslangan bo‘lib, so‘z faqat mazmun beruvchi birlik sifatida emas, balki tilning leksiko-semantik tizimining bir qismi sifatida qaraladi. Ushbu tadqiqotning ahamiyati, yosh fenomeni va uning "yosh", "vaqt" va "hayot" kabi asosiy tushunchalar va kognitiv qoliplar bilan tasniflanishi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikda yotadi, bu tushunchalar zamonaviy milliy va xalqaro iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarda ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Yosh, inson ulg‘ayishini ifodalovchi tushuncha sifatida tasvirlanadi, bu o‘ziga xos xususiyatga ega alohida bosqichlarni o‘z ichiga oladi va yosh spektrining segmentatsiyasiga mos keladigan til lug‘atida aks ettiriladi. Maqolada ingliz lingvomadaniyatida "umrning yuqoriga/yuqoridan pastga chizig‘i", "yosh/ qariyalik" kabi davomli semantik-pragmatik qarama-qarshiliklar asrlar davomida saqlanib qolganini va hozirgi kunda ham muhimligini ta’kidlandi.

Zamonaviy ingliz tilida va uning tarixiy rivojlanishida inson umrining o‘ziga xos bosqichlari quyidagicha belgilanadi: ***infancy (babyhood)***-chaqaloqlik (bolalik) – tug‘ilgandan keyingi dastlabki yillar, asosan erta bolalik;***childhood-*** bolalik – chaqaloqlik va yoshlik o‘rtasidagi yosh fazasi; ***puberty (teens), adolescence***-o‘smirlik (o‘smirlar), o‘spirinlik – erta yoshlik; ***youth – broadly***,yoshlik – keng ma’noda, bolalik va yetuklik o‘rtasidagi davr, ayniqsa, o‘smirlikdan yetuklikka o‘tish davri sifatida; ***maturity – adulthood -***yetuklik – katta yosh, o‘rta yosh; ***old age (elderliness)-*** qariyalik (keksalik) – odatdagi umrning so‘nggi bosqichi[11]. Ushbu bosqichlarni ifodalovchi atamalar mazmunini o‘rganish jarayonida, yosh davrlari o‘rtasidagi chegaralar biroz noaniq ekanligi ma’lum bo‘ladi. Yosh kategoriyalari ko‘pincha bir-biriga nisbatan yoki hayotning boshlanishi, tugashi yoki umuman hayotga asoslanib belgilangan bo‘ladi, aniq raqamli chegaralar kamdan-kam ko‘rinadi.

Ushbu ikki yosh toifasidagi shaxslar uchun leksiko-semantik guruhlaridagi asosiy atamalar quyidagilardan iboratdir:

• O‘spirinlik, rivojlanish yoki o‘smir yillar (erta yoshlik)ni ifodalash uchun – o‘smir, o‘smir bola;

• Yoshlik uchun – yosh, yigit, qiz (qiz bola), ikkala jins uchun ham yosh sifatida umuman ataladi.

Bolalikdan keyin keladigan o‘tish bosqichi ***puberty*** "o‘spirinlik" deb ataladi. Biroq, ingliz lingvomadaniyatida "o‘spirinlik," "o‘smirlik," va erta yoshlikni ifodalovchi "yoshlik" tushunchalari biroz murakkab va nozikhisoblanadi[11].Ingliz lingvomadaniyatida "O‘spirinlik"quyidagilarni anglatadi:

• "ikkinchi darajali jinsiy belgilarning paydo bo‘lishi bilan ajralib turadigan bosqich yoki yosh oralig‘i, reproduktiv imkoniyatni ko‘rsatishi"; ushbu bosqichning boshlanishi va aniq chegaralari tibbiy, ta’lim va ijtimoiy kontekstlarda belgilangan: o‘g‘il bolalar uchun 13-16 yosh va qizlar uchun 11-14 yosh.Kengroq ma’noda, o‘spirinlikbalog‘atga yetish jarayonining boshlang‘ich bosqichni anglatadi ("o‘smirlikning dastlabki bosqichini o‘z ichiga oladi"). "O‘spirinlik" bilan bir qatorda "o‘smirlik" ko‘pincha ishlatiladi va quyidagi talqinlarga ega[10]:

• "umumiy o‘sish holati yoki jarayoni; bolalikdan yetuklikka o‘tadigan davr: o‘g‘il bolalar uchun 14-25 yosh va qizlar uchun 12-21 yosh"[11];

• "o‘smirlikdan yetuklikgacha bo‘lgan bosqich, ya’ni katta yoshga yetguncha" – "yoshlik" esa sinonim sifatida qaraladi. Ushbu izohlardan kelib chiqib ikki xulosa chiqarish mumkin bo‘ladi: birinchidan, ingliz lingvomadaniyatida katta yosh yoki yetuklik yoshga yetishdan keyin sodir bo‘ladi,

va ikkinchidan, bolalik va yetuklik o‘rtasida shaxslar ikki bosqichdan o‘tadi: birinchisi o‘spirinlik, ikkinchisi balog‘at yoki yoshlik.

Ushbu tahlillardan kelib chiqgan holda, ikkita muhim xulosa chiqarish mumkin: birinchidan, angliyada ulg‘aygan yoki yetuklikka qarash huquqiy yoshga yetishdan keyin boshlanadi; ikkinchidan, bolalikdan yetuklikka o‘tish jarayonida insonlar ikki alohida bosqichni boshdan kechirishadi: birinchisi o‘spirinlik (***pubertat***) bosqichi va keyinchalik (***adolescence)*** o‘smirlik yoki (***youth***) yoshlik davri.

O‘smirlik (***adolescence)*** va yoshlik (***youth***) tushunchalarining qarama-qarshiligi muhim ahamiyatga ega. Webster lug‘atidagi birgina maqolada "yoshlik" (***youth***) atamasi dastlab "bolalik va kattalikka o‘tish davri" deb ta’riflanadi, keyin esa "yosh odam" ta’rifida o‘spirinlik (***puberty***) va yetuklik (***maturity***) o‘rtasidagi yosh erkak shaxs" deb aniqlanadi[11]. Bu yosh davrlarini belgilash va turli yosh guruhidagi shaxslarni nomlashdagi nomutanosiblik, yoshni tasniflashni tushunishda murakkablikni keltirib chiqaradi.

Birinchidan, inson tug‘ilishidan o‘ziga xos hayot bosqichlari bolalik, yoshlik ((*adolescence*)o‘smirlikka teng) va(*maturity*)yetuklik sifatida tasniflanishi mumkin. Ikkinchidan, bu tasnifni bolalik (*childhood*) – o‘spirinlik (*puberty*) – yoshlik (o‘smirlikka (*adolescence)*teng) – yetuklik*(maturity)* shaklida ham ko‘rish mumkin, bunda "yoshlik" "yosh erkak"ni ifodalaydi. Bundan tashqari, "yosh" davri kontekstida "o‘smirlik" (adolescence),“o‘spirinlik" (puberty), va “yetuklik" (pubescence) kabi atamalarning sinonim sifatida qo‘llanilishi chalkashlikni yanada oshiradi.

Ingliz tilida ushbu atamalar ko‘pincha bir-birining o‘rnida ishlatiladi, "yoshlik"(youth) esa bolalikdan kattalikka yoki faqat o‘spirinlikdan (puberty) yetuklikka qadar bo‘lgan barcha davrlarni ifodalaydigan umumiy tushuncha sifatida xizmat qiladi. "O‘smirlik"*(adolescence)* atamasi, odatda, "yoshlik"(*youth*)bilan bir xil davrni anglatadi, lekin bu yoshga nisbatan ko‘proq yetuk bo‘lmaganlikni bildiradi, ya’ni tajribasizlik, yetilmaganlikva aqliy hamda hissiy komillikka yetmaganlikni anglatadi.

Shu sababli, ingliz tilida so‘zlashuvchi uchun ushbu hayot davrining bosqichlari quyidagicha ko‘rinishda bo‘lishi mumkin: bolalik – o‘spirinlik – o‘smirlik – yoshlik – yetuklik (*childhood – puberty – adolescence – youth – maturity)*, bunda "yoshlik" bolalik va yetuklik o‘rtasidagi har bir bosqichni tasvirlash va nomlash uchun ishlatilishi mumkin.

"O‘spirinlik” (*puberty*) atamasi lotin tilidan kelib chiqqan. Ingliz tilining o‘rta rivojlanish davrida"puberte," atamasi ya’ni "ko‘payish qobiliyati"ga yetishish ma’nosini anglatib, lotin tilidan olingan bo‘lib, fransuzcha "puberté" orqali o‘tgan va bu "kattalikka" yoki "yetuklik"ni anglatagan. Lotin tilida "pūbertās" "erkaklik," "yetuklik yoshi" va " O‘spirinlik" (*pubery*) tushunchalarini o‘z ichiga oladi va "pūbēs" so‘zidan kelib chiqqan, bu "erkaklik," "yetuklik," "yetilish," "yuzi soqol," "kindikning pastki hududda tuk o‘sishi"ni anglatgan va "katta yoshli odamlar," "erkaklar" yoki "odamlar"ga ishora qilgan.

"O‘smirlik" atamasi lotincha "adolēscentia" so‘zidan olingan bo‘lib, fransuz tili orqali ingliz tiliga o‘tgan. Lotincha "adolēscentia" otining "adolēscere" fe’ldan tarkib topganligi ma’lum, bu "o‘smoq" degan ma’noni anglatadi. Morfologik jihatdan, fe’l "ad-" prefiksidan tashkil topgan bo‘lib, bu yo‘nalishni, boshlanishni, to‘ldirishni, bog‘lanishni va qo‘shilishni ifodalaydi, va "-alēscere" ildizi "o‘smoq" yoki "oshmoq" degan ma’noni anglatadigan "alere" fe’lidan kelib chiqqan.

"O’smirlik" so‘zining asl va to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma’nosi, yoshi o‘sib borayotgan davrni, ya’ni "ulg‘ayish holati yoki jarayoni; bolalik va yetuklik o‘rtasidagi davr, odatda o‘g‘il bolalar uchun 14 dan 25 yoshgacha va qizlar uchun 12 dan 21 yoshgacha," bo‘lgan davrni anglatgan va bu rasmiy ravishda lug‘atlarda 1430 yilda qayd etilgan. Bu atama "o‘smirlik xususiyatlari" deb ataluvchi "adolescency" so‘zining paydo bo‘lishidan bir asr o‘tgach paydo bo‘lgan. Ushbu yosh guruhidagi balog‘at ya’ni "o‘smir" atamasi esa yanada keyinroq, 1482 yilda qayd etilgan. "Puberty" atamasi kabi, ushbu atama ham "-ent" suffiksini qo‘shish orqali yaratilgan bo‘lib, "o‘sish davrida bo‘lgan shaxs, bolalik va kattalikka o‘tish davridagi yosh odam" degan ma’noni anglatgan. E’tiborga molik jihati shundaki, bu ta’rif 15-asrning oxiridan buyon o‘zgarishsiz qolmoqda.

Hozirgi kunda ingliz lingvomadaniyatida 13 dan 19 yoshgacha bo‘lgan shaxslar uchun keng tarqalgan va norasmiy atama "teen" (o‘smirlar) hisoblanadi. Bu yosh guruhi uchun ishlatiladigan boshqa terminlar qatoriga esa "teeners," "teensters," va "teenagers" kiradi. "Teen" bu sinonimlar

klasteridagi markaziy element bo‘lib, hozirda ingliz lug‘atida uchta mantiqiy jihatdan bog‘liq ma’noga egadir:

• "-teen" bilan tugaydigan raqamlarga ishora qiladi, bu 13 dan 19 gacha bo‘lgan raqamlarni o‘z ichiga oladi.

• Shaxsning hayotidagi yillarni ifodalaydi, - "teen" bilan tugaydigan raqamlar yordamida tavsiflanadi, 13 dan 19 yoshgacha bo‘lgan davrni qamrab oladi.

• Jamlanib, 13 dan 19 yoshgacha bo‘lgan yosh davrini ishora qiladi.

Ushbu ta’riflar tegishli ravishda 1885, 1673 va 1820 yillarda nashr qilingan lug‘atlarda rasmiy ravishda qayd etilgan. Nisbatan kam vaqt ichida keng tarqalganligiga qaramay, bu atamalar ingliz tilining so‘z hosil qilish va ijodiy potentsialini namoyon etadi, shuningdek, "yosh" sohasining yangi leksikani qabul qilishdagi moslashuvchanligini ko‘rsatadi. Bu ingliz tilining yoshlar kategoriyasini tezlika va dinamikasi bilan qanday tasavvur qilayotganini ta’kidlaydi.

Bundan tashqari, zamonaviy ingliz tilida "yosh" atamasi quyidagi ma’nolarni anglatadi:

• Bolalik va yetuklik o‘rtasidagi umrning bosqichi.

• Shaxs yoki tashkilotning bo‘lishi, o‘sishi yoki rivojlanishining dastlabki bosqichi.

• Jonli, kuchli va yosh ko‘rinishini, shuningdek, odatda yoshlar bilan bog‘liq bo‘lgan fikrlash tarzini ifodalovchi holat.

"Yosh" shuningdek, yoshlik davrida bo‘lgan shaxs yoki shaxslarni tavsiflash uchun ishlatiladi:

• Yosh yigit, xususan, o‘smirlik va yetuklik o‘rtasidagi bir davr.

• Yosh shaxslar, umumiy ma’noda, kuchga to‘la va yosh odamlarni birgalikda ifodalovchi atama.

Struktura jihatidan, "yosh" atamasi ildizdan va "-th" suffiksidan tashkil topgan bo‘lib, harakat, jarayon yoki holatni bildiruvchi abstrakt otlarni hosil qiladi. Ushbu suffiks nemis tilidan kelib chiqqan bo‘lib, qadimiy ingliz tilida "-thu" dan o‘rta ingliz tili davrida "-the" shakliga o‘zgarib, zamonaviy shaklini qabul qilgan.

Etimologik jihatdan, "yosh" atamasi qadimiy saxon tilidan kelib chiqqan bo‘lib, qadimgi ingliz tili davrida "geogoþ" va "geoguþ" shakllari bilan ifodalangan va "yosh" ma’nosiga ega "geong" fe’lidan olingan. O‘rta ingliz tilida bu atama "viwethe," "youthe," va "youihthe" kabi shakllarga o‘zgargan. Ushbu o‘rta davr inglizcha shakllar, boshqa nemis tilida, masalan, qadimiy saxon tilidagi "juguth," qadimiy frisian tilidagi "jogethe," va qadimiy yuqori nemis tili davridagi "jugund" kabi birliklar bilan muvofiqlashadi. Bularning barchasi proto-german tilida "jugunþi" dan kelib chiqqanligiga ishoniladi, bu esa o‘z navbatida, "yosh" ma’nosiga ega "yuwn-ti" deb ataluvchi xind-evropa tilidan kelib chiqadi, unda "yuwn" so‘zi "yosh" degan ma’noni anglatadi. "Yeu-" ildzi, "yosh" ma’nosini anglatadi va qadimiy xind-evropa tillarida, masalan, qadimiy hind, avestan, lotin ("juvensis" - "yosh yigit, yosh") va proto-slav tillarida ("junŭ") atamasi keng tarqalgan.

"Yosh" atamasi bilan bog‘liq eng dastlabki tushunchalar "bolalikdan yetuklikka qadar bo‘lgan davr" va "yosh odamlar" ma’nosini anglatibb, bu atamalarning ilk qo‘llanilishi taxminan 897 yilga borib taqaladi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, "yosh" atamasi dastlab bolalik va yetuklik o‘rtasidagi umrning dastlabki davrini, shuningdek, yosh odamlarni birgalikda ifodalagan bo‘lsa, keyinchalik esa "yosh yigit" ma’nosini olgan. Biroq zamonaviy ingliz tilida "yosh" so‘zi odatda yosh ayol yoki qizni tavsiflash uchun ishlatilmaydi. Bilaks holda, qiz yoki yosh ayol odatda "lady" tarzida ataladi. Tarixiy jihatdan (taxminan 897 yilda), "yosh" atamasi bu ma’noni ham o‘z ichiga olar edi, lekin u 15-asrdan boshlab ishlatilmay qolgan.

"Lady" so‘zi qadimiy ingliz tilidagi "hlǽfdíġe" dan kelib chiqqan bo‘lib, dastlab "uy bekasi" yoki "novvoy" ma’nosini bildirgan va bu ikki ildizdan tashkil topgan: "hláf" "bread" uchun va "dīg" esa "xamir qilish" ma’nosini anglatgan[7]. Shuningdek, alternativ nuqtai nazar ham mavjud bo‘lib, unda "hláf" ga "dǽge" ildizining qo‘shilishi "bokira" yoki "qiz" ma’nolarini anglatgan [9],[8],[6] .

"Lady" leksemasining qadimiy ingliz tilidagi "hláford" ya’ni “uybekasi” yoki "novvoy" ma’nosida bilan bog‘liqligi juda ko‘plab bahs munozaralarga sabab bo‘lgan. Sababi, qadimiy ingliz tilida ayollarga oid otlarni hosil qilish uchun "-í e" emas, balki "-íc e" suffiksi ishlatiladigan. Ushbu so‘zning tegishli atama bilan birgalikdagi qo‘llanilishi feodal ijtimoiy tizimi va feodal iqtisodiyot va

ishlab chiqarish hukmron bo‘lgan vaqt ya’ni 825 yildagi yozuvlarda qayd etilgan. So‘zning ichki tuzilishi o‘sha davrning aniq xususiyatlarini aks ettirgan. O‘rta ingliz tilida so‘z asta-sekin zamonaviy shakliga o‘zgarib, "lafdi" dan "lavede" ga, keyin "ladi" ga o‘zgargan.

Zamonaviy ingliz tilida "lady" so‘zi o‘zining tarixiy ma’nolarini saqlab qolgan, faqat yuqori nasldan bo‘lgan ayollarni emas, balki umumiy ayol zotini ifodalashda qo‘llaniladi. Biroq, ushbu atamaning asosiy ma’nosi odatda "nozik va yaxshi odobga ega, erkaklar uchun maqtovga sazovor bo‘lgan ayol" ga nisbatan qo‘llaniladi.

XULOSALAR VA TAKLIFLAR

Ingliz tilidagi neytral til birliklari "bolalik" va "yoshlik" kabi tushunchalarning universal mohiyatini o‘z ichiga oladi, bu tushunchalar turli madaniyatlar va urf-odatlar orasida tan olinadi va o‘ziga xos milliy va madaniy xususiyatlarini ham singdiradi. Ushbu xususiyat, ushbu til birliklarining etimologiyasi va tarixiy evolyutsiyasida, shuningdek, ingliz tilidagi zamonaviy ma’nolarida aniq ko‘rinadi.

Alohida qabul qilingan, yaxshi tushunilgan ma’nolar va tushunchalarni o‘z ichiga olgan lug‘aviy birliklarni tahlil qilish orqali "bolalik" va "yoshlik" kognitiv-semantik modelini ishlab chiqish mumkin. Ingliz lingvomadaniyatida, umrning dastlabki bosqichlarining rivojlanishi odatda quyidagi ketma-ketlikda tasvirlanadi: bolalik – o‘spirinlik – o‘smirlik – yosh – yetuklik, bunda "yosh" atamasi bolalik va yetuklik o‘rtasidagi har bir rivojlanish bosqichini o‘z ichiga olib, ifodalay oladi.

Bu yosh davrlari o‘rtasidagi chegaralar biroz egiluvchan va bir-birini o‘zaro qamrab olgan bo‘lsa-da, ularni bir-biriga, hayotning boshlanishi, tugashi yoki butunligiga nisbatan aniq belgilab berish mumkin. Umrning dastlabki bosqichlariga oid tushunchalar va muvofiq yosh guruhlaridagi shaxslarni neytral ravishda nomlash 9-asrning o‘rtalaridan boshlab boshlangan va qadimiy ingliz hamda o‘rta ingliz davrlari orqali zamonaviy davrgacha dinamik ravishda rivojlanib kelmoqda.

Ushbu neytral leksik birliklarning turli tarixiy nuqtalaridagi etimologiyasi va ma’nolari ingliz tilida so‘zlashuvchi jamiyatning tarixi, madaniyati va rivojlanishini aks ettirib, uning til dunyoqarashini shakllantiradi.

References:

1. Whorf, B.L. 1956. Language, Thought, and Reality. (Cambridge)
2. Вежбицкая А.Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1997. -416с
3. Evans, Vyvyan. Language and time: a cognitive linguistics approach. Cambridge University Press. 2013. -277p
4. Boroditsky, L. (2001). Does Language Shape Thought?: Mandarin and English Speakers’ Conceptions of Time. *Cognitive Psychology*, *43*(1), 1-22. ttps://doi.org/10.1006/cogp.2001.0748
5. Labov, William. (1990). The Intersection of Sex and Social Class in the Course of Linguistic Change. Language Variation and Change - LANG VAR CHANG. 2. 10.1017/S0954394500000338.
6. A concise etymological Dictionary of modern English – by Ernest Weekley, M.A. – New York: E.P. Dutton andCompany, 1924. – 983 p.
7. Oxford English Dictionary: A Supplement. V. 1: A-G. – edited by R.W.Burchfield. – Oxford: At the Clarendon Press,1972. – 1331p.
8. Skeat W.W. An Etymological Dictionary of the English language. New edition revised and enlarged/W.W. Skeat –Oxford: At the Clarendon Press, 1958. – 780p.
9. The Oxford Dictionary of English Etymology – Oxford University Press, Elly House. London W.i. Glasgo, Tokio, 1969.– 1024 p.
10. The Oxford English Dictionary. Corrected re-issue with an Introduction, Supplement and Bibliography of A NewEnglish Dictionary on Historical principles; edited by James A.H. Murray, H. Bradley, W.A. Craigie, C.T. Onions. -Vol. 1: AB. – Oxford: At the Clarendon Press, 1933. – 1240 p.
11. Webster’s Third New International Dictionary of the English language – Ed. in Chief Philip Babcock Gove, Ph. D.and the Merriam-Webster editorial staff – Springfield, Mass., USA.: Könemann, 1993. – 2662 p.

KOREYS VA O‘ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING QIYOSIY MANTIQIY TAHLILI

I.F.Bayonkhanova

Maqollar – bu xalqning donoligini, millatning ruhini, uning madaniyatini ko‘rsatadigan xalq og‘zaki ijodining gavharidir. Maqollarni, xususan, xalq ijodiyotini o‘rganish, tadqiq qilish bugungi kunda juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu “gavhar” nafaqat tilshunoslar, balki boshqa turli soha vakillarini ham qiziqtirib qo‘ygan: etnograflar, madaniyatshunoslar, folklorshunoslar, adabiyotshunoslar, tilshunoslar, psixologlar, faylasuflar va boshqalar.

Maqollar – bu xalq tajribasi, uning nafasi, yig‘isi, shodligi va sevinchi, qayg‘usi va ovunchi, bu xalq haqiqati, uni to‘g‘ri yo‘lga eltuvchi mayoqdir. “Xalq asrlar mobaynida to‘plagan hayotiy tajribasini turli vositalar yordamida kelajak avlodlarga meros qilib qoldiradi. Maqollar ana shunday bebaho meros namunasi hisoblanadi. Ular zamonlarosha xalq donishmandligining muhim manbai sifatida, og‘izdan – og‘izga o‘tib, sayqallanib kelgan. Maqollar xalq og‘zaki ijodining boshqa janrlari singari har bir xalqning milliy adabiy va madaniy boyligi hisoblanadi. Ular xalqning milliy – madaniy xususiyatlari va uning qirralarini, dunyoqarashi, axloqiy me’yor va prinsiplarini, millatning ruhiy holatini to‘liq ifodalaydi”. O‘zbek maqollarining o‘rganilish tarixi: o‘zbek xalq durdonalarini, o‘zbek xalq ijodining ommaviy janrlaridan biri bo‘lgan maqollarni to‘plash va o‘rganish tarixi ham, ulardan yozuvchi va olimlarning o‘z asarlarida foydalanishi ham uzoq davrlarga borib taqaladi. Xususan, XI asrning buyuk olimi M. Koshg‘ariy o‘zining “Devonu lug‘atit turk” asarida turk tili oilasiga kiruvchi xalqlarning maqollaridan keng foydalangan. Bu asar yolg‘iz o‘sha davr tilidagi so‘zlarni izohlovchi kitobgina emas, balki shu vaqtda butun O‘rta Osiyo doirasida, ya’ni, Yuqori Chindan tortib Movorounnahr, Xorazm, Farg‘ona, Buxoroga qadar cho‘zilgan keng va katta hududda yashagan urug‘, qabila, xalqlar, ularning tillari, o‘sha davr xalq og‘zaki ijodiy maqollari to‘g‘risida ham ma’lumot beruvchi noyob filologik asardir. Demak, bu qimmatli ilmiy va nodir asar xalq og‘zaki ijodining butun yutuqlarini o‘zida mujassamlashtirgan, ayniqsa, xalq maqollarini o‘rganuvchi ilmiy fikrlarni sharhlashda xalq maqollariga katta e’tibor bergan, birinchi marta xalq maqollarini yig‘uvchi asar hamdir. Bu haqida M. Koshg‘ariyning o‘zi shunday yozadi: “Men bu kitobni maxsus alifbo tartibida hikmatli so‘zlar, sahlar, maqollar, qo‘shiqlar, rajaz va nasr deb atalgan adabiy parchalar bilan bezadim”. Demak, o‘zbek xalq maqollarini to‘plash va o‘rganish XI asrda Mahmud Koshg‘ariy tomonidan boshlab berilgan. Uning “Devoni lug‘otit turk” asarida 275 ta maqol keltirib o‘tilgan.

Har bir xalq asrlar davomida o‘zidan keyingi avlodga juda katta ma’naviy ozuqa boyliklari qoldiradi. Bunday bebaho boylik mashaqqatli mehnat, katta hayotiy tajribalar mahsuli hisoblanib, avloddan-avlodga maqol, matal va turli frazeologizmlar orqali o‘tadi, millatning estetik jihatdan boyishiga xizmat qiladi.

Turli maqol va matallarda o‘sa mansub xalqning hayotiy muammolari, mehnat va mashaqqati, shuningdek, muvafaqqiyati hamda mag‘lubiyatlari aks etib turadi. Tilning boyligi esa bo‘yoqdor leksikaning, frazeologiya qatlamining boyligi bilan o‘lchanadi. Xalqlar asrlar davomida yaratgan minglab ajoyib maqol va matallar hamda frazeologizmlar og‘izdan-og‘izga, avloddan-avlodga o‘tib, zamonlar osha tobora sayqallanadi, mazmuni yanada ravshanlashadi.

Dars mashg‘ulotlarida, xususan, xorijiy til amaliy darslarida maqollardan foydalanish, ularni o‘zlashtirish o‘quvchi-talaba gardaniga qator qiyinchiliklar yuklaydi, hamda o‘z ona tilida yangragan maqolning o‘rganayotgan chet tilida qanday qo‘llanishi, uning shaklan mos kelish kelmasligini tadqiq etishi lozim bo‘ladi. O‘quvchi-talabalarga koreys va ingliz tillari fanini amaliy o‘qitishda ushbu tillardagi maqollarni o‘zbek tilidagi mavjud maqollar bilan qiyosiy o‘rgatish, shu bilan birga ularning o‘ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish dolzarb masala hisoblanadi.

Ma’lumki, har bir xalqning o‘z e’tiqodi, mentaliteti va o‘ziga xos milliy xususiyatlari mavjud. Uning o‘ziga xos fantastik obrazlari, turli-tuman ko‘chma ma’noli timsollari bo‘ladi. Ushbu jihatlarni koreys, ingliz hamda o‘zbek tillari misolida qiyosiy tahlil qilishga harakat qilamiz. Masalan,

Ingliz tilida: “*After dinner mustard”,* ushbu maqol tarjimasi quyidagichadir: *“Ovqatdan keyin qalampir.”* Bu koreys tilida tubandagicha jaranglaydi: *소 잃고 외양간 고친다.* Aslida mazkur maqolning o‘zbek tiliga so‘zma-so‘z tarjimasi *“Mol yo‘qotgach, og‘ilxonani tuzatishadi”* ga to‘g‘ri

keladi. Yoxud uni quyidagicha ham talqin qilish maqsadga muvofiqdir: *“To‘ydan keyin nog‘ora”,“Jangdan keyin botir ko‘payadi”* kabi.

Maqollarning ma’nosi biror-bir o‘tib ketgan ishdan so‘ng uni uddalashga harakat qilish ma’nosiga teng bo‘lib, xalq og‘zaki ijodida xalqlarning milliy va madaniy jihatlarini o‘zida namoyon etadi.

Koreys xalqida *mol* to‘kinlik ramzi hisoblanib, kishi buzilgan og‘ilxonasini molini yo‘qotgach tuzatishga kirishishi ifodalanadi.

O‘zbek xalqi urf-odatlarining asosiy ko‘rinishi bo‘lmish to‘y alohida ahamiyatga ega bo‘lib, har kuni qo‘lini douga ko‘tara turib, *“Topgan-tutganlarimiz to‘ylarga buyursin”* deyishadi. Shu tufayli *“To‘ydan keyin nog‘ora”* maqoli faqatgina o‘zbek xalqiga xos bo‘lib, maqolni o‘girishda “nog‘ora” so‘zini o‘zga tilga so‘zma-so‘z tarjima qilib bo‘lmaydi.

Zero, har bir xalqning o‘ziga xos milliyligi, urf-odatlarining mujassamlashgani isbotimizning yorqin tasdig‘idir. Fikrimizni galdagi maqol orqali izohlaymiz. Ingliz tilida: *“Speak of angels and they flop their wings.”* Tarjimasi: “*Farishtalar to‘g‘risida gapirsang, ular qanot qoqar.”* Koreys tilida esa: “호랑이도 제 말하면 온다” deyishadi. Buning tarjimasi: *“Yo‘lbars deb chaqirsam yo‘lbars keladi.”* O‘zbek tilida esa: *“Xizrni yo‘qlasa bo‘larkan”* yoki, *“Bo‘rini yo‘qlasang, qulog‘i ko‘rinadi”* kabidir.

Maqollarning ma’nosi nimadir haqida eslansa, yoki gapirilsa, ayni paytda aytilganning zohir bo‘lishi ma’nosini bildiradi. Shu sababdan ingliz xalq maqollarida diniy qarashlar bilan hamohang tarzda *“farishta”*, *“shayton”* so‘zlari orqali ifodalangan maqollar ko‘plab uchrashini inkor etib bo‘lmaydi.

Koreys xalqining esa ijtimoiy hayotida hayvonlardan yo‘lbarsning munosib o‘rni bo‘lib, xalq orasida yo‘lbars haqida gapirilsa, u ko‘rinadi degan ma’no kasb etuvchi maqollar anchaginani tashkil etadi. Aksariyat hollarda o‘zbek tilida ham ma’nosi ikki til maqollariga mos keladigan ekvivalentlar mavjud.

Buning teskarisi sifatida kishinig biror bir kimsani ko‘rishni istamagan holda qo‘rqib, cho‘chib eslansa, o‘sha zahoti ko‘rinishi tavsiflangan tubandagicha maqollar iste’molda keng ishlatilishi bilan ahamiyatlidir. Ushbu maqolning semantik ma’nosi bir xil bo‘lsada, ammo bu har bir xalqning o‘z milliyligi, urf-odatlari va an’analaridan kelib chiqqan holda yaratilgandir.

Ingliz tilida: *“Baggards cannot be chosers”* maqolining tarjimasi: *“Kambag‘al tanlay olmaydi”* ga hamohangdir, koreys tilida esa: “배 고픈 놈이 찬 밥 더운 밥 가리랴” hisoblanib, tarjimasi: *“Qorni och oshning issiq sovug‘ini tanlamaydi.”* Bu o‘zbek tilida: *“Kambag‘alning bir to‘ygani, chala boyigani”* ga to‘g‘ri keladi.

Ushbu maqollarning ma’nosi kambag‘al odam och holda faqatgina qurbi yetgan yemakkagina erishishi mumkinligi ifodalanadi.

Koreys xalqi taom sifatida ko‘p asrlardan buyon guruch bo‘tqasi iste’mol qilishadi. Xalq madaniyatiga singib ketgan ushbu taomni qorni ochgan kishi issiq sovuqligiga qaramay tanavvul qilishi *kambag‘alning tanlay olish imkoniyati yo‘qligi* ma’nosini ifodalaydi.

O‘zbek tilida *kambag‘alning bir to‘ygani chala boyigani* maqoli ham yuqoridagi maqollardagidek chuqur ma’no ifodalab, kambag‘al taom yemoqchi bo‘lsa, ovqatlar ichidan tanlab emas, qanday bo‘lsada biror xil ovqatdan yeb qorin to‘ydirish ma’nosini ifodalaydi. Demak, ushbu maqollarning barcha har uchala til variantlarida ifoda uslubi o‘sha xalq madaniyati bilan bog‘liqligi, ma’no jihatdan bir xil ekanligi kunday ravshan.

Umuman, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan sanalmish maqol va matallar keng auditoriyaning ham axloqiy, ham tarbiyaviy-estetik jihatdan ijobiy shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanılgan adabıyotlar ro‘yxatı:

1. Mirzayev T. “O‘zbek xalq maqollari”. –Toshkent: 2003.
2. O‘zbek xalq maqollari. –Toshkent: G‘. G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009.
3. O‘zbek xalq maqollari. – Toskent: Sharq 2012

4. Ўзбек халқ мақоллари. -Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт васаньат нашриёти, 1978.
5. Ўзбек халқ мақоллари. II томли. –Тошкент: Ўзбекистон фаннашриёти, 1988
6. Shomaqsudov Sh., Shoraxmedov Sh. Ma'nolar maxzani . -T.: 2001
7. .Баёнханова Ирода Фуркатовна ДИСКУРСИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАТЕЙ, ВЫРАЖАЮЩИХ ЭТИКЕТ ОБЩЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ КОРЕЙСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ) // ИЖССР. 2023. №1. URL:https://cyberleninka.ru/article/n/discursive-pragmatic-characteristics-of-articles-expressing-the-etiquette-of-communication-on-the-example-of-korean-and-uzbek (дата обращения: 09.10.2024).
8. Furkatovna, B. I., & Farxodovna, A. Z. (2023). Koreys va o'zbek tillarida hurmat ma'noni ifodalovchi maqollarning qiyosiy tahlili. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1(5). .
9. Bayonxanova, I. F. (2024, February). KOREYS VA O 'ZBEK TILLARIDA ODOB-AXLOQQA OID MAQOLLARNING BEVOSITA IFODALANISH XUSUSIYATLARI. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 255-260).
10. Bayanxanova I. F. LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF PROVERBS IN UZBEK, KOREAN AND ENGLISH //Innovation: The journal of Social Sciences and Researches. – 2023. – №. 1. – С. 18-21.

O'ZLASHMA FE'L NEOLOGIZMLARNING NEMIS TILI TIZIMIGA MORFOLOGIK JIHATDAN MOSLASHUVI

A.B.Axmedov

Annotatsiya: Maqola inglizcha o'zlashma fe'l neologizmlarning nemis tili morfologik tizimiga moslashuv jarayonini o'rganishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: o'zlashma fe'l neologizm, zamon kategoriyasi, tuslanish tizimi, so'z oluvchi til, manba til.

Hozirgi nemis tili lug'at tarkibining boyish yo'llaridan biri boshqa tillardan so'z olishdir. O'zlashma neologizmlarni so'z turkumlari bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak, otlardan keyingi o'rinda son jihatdan o'zlashma fe'l neologizmlar turadi. Nemis tili tizimiga kirib kelishi bilan ular morfologik jihatdan o'zgarishga uchraydi. O'zlashma neologizmlarning aksariyatini anglitsizmlar tashkil qiladi. Ular nemis tili infinitiviga xos *-(e)n*, shuningdek *-ern, -eln, -ieren* kabi suffikslarni qabul qiladi, masalan: *to leak – leaken, to like – liken, to retweet – retweeten, to tinder – tindern, to whatsapp – whatsappen, to instagram – instagrammen, to ghost – ghosten* va b.

O'zlashma fe'l neologizmlarning sifatdosh 2 shakli nemis tili kuchsiz fe'llarining sifatdosh 2 shakliga o'xshab yasaladi, masalan *leaken – leakte – hat geleakt, liken – likte, likete – hat gelikt, geliket, retweeten – retweetete – hat retweetet, geretweetet, tindern – tinderte – hat getindert, sich whatsappen – whatsappte sich – hat sich gewatsappt, instagrammen – instagrammte – hat geinstagrammt, ghosten – ghostete – hat geghostet.* Ushbu qatorda *liken* fe'lining sodda o'tgan zamon (Präteritum) (*likte, likete*) va sifatdosh 2 shakli ikki variantga (*hat gelikt, geliket*) ega bo'lsa, *retweeten* fe'lining sifatlosh 2 shakli ham ikki variantga (*hat retweetet, geretweetet*) ega. Misollarga murojaat qilamiz:

Werden tolle Bilder zigmal **gelikt***, tut das schon gut. Es kommen auch viele Kommentare: Du bist so schön, du siehst super aus. Man kann sich so sehr viel Bestätigung und Beachtung holen* [4].

Es handelt sich [...] um "Hamburgs erstes All you can enjoy iPad Restaurant", spezialisiert auf Sushi und kleine Speisen vom Grill. [...] Am ersten Wochenende gab es Gratis-Essen für alle, die den Facebook-Auftritt des Lokals **liketen** [1].

Fast zwei Millionen haben auf Facebook die Seite der TV-Serie «Castle» **geliket***. Mit gutem Grund: Wenn Krimi-Autor Castle die smarte Detektivin Beckett bei ihrer Arbeit begleitet, um sich für seine Geschichten inspirieren zu lassen, knistert es nicht nur auf der Mattscheibe* [5].

*Fünf Tage vor dem Bombenanschlag in Oslo und dem Überfall auf das Sommercamp der sozialdemokratischen Jugendorganisation AUF auf der Insel Utøya schrieb er [der Täter] im Internet-Dienst Twitter auf Englisch: «Eine Person mit einer Überzeugung ist gleich einer Streitmacht von 100 000, die nur Interessen haben.» Mehr als 100 andere haben diese Aussage «***retweetet***»* [3].

Noch aus der Kabine heraus hatte Lukas Podolski ein Bild ins Internet gestellt, auf dem er mit Bundeskanzlerin Angela Merkel zu sehen war, die den deutschen Nationalspielern bei der WM in Brasilien zum Auftaktsieg über Portugal gratuliert hatte. Das Kabinen-Selfie bekam binnen weniger Stunden über eine Million "Likes" bei Facebook und wurde tausendfach bei Twitter **geretweetet** [7].

O‘zlashma fe’l neologizmlar yangi til tizimida qancha ko‘p qo‘llansa, zamon shakllarini ham shuncha ko‘p yasaydi, ular nafaqat hozirgi (Präsens) va o‘tgan zamon suhbat shakli (Perfekt), balki sodda o‘tgan zamon shaklini ham yasaydi (Präteritum) [1, 16]. To‘plangan faktik materiallar tahlilidan ko‘rinadiki, o‘zlashma fe’l neologizmlar zamonlarda nemis tili kuchsiz fe’llari kabi tuslanadi, misollar namunasida qiyoslaymiz: *Allerdings "***tindere***" ich nur Männer, keine Frauen* [9]. *Wer* **tindert,** *muss sich nicht binden, treu sein oder Verantwortung übernehmen* [8]. *Geschätzte 30 Millionen Menschen "***tindern***" weltweit* [6]. *Ich wurde Follower einer Schmuckdesignerin von Svarowski,* **retweetete** *ihren Beitrag und nahm so an der Verlosung von 3 Schmuckstücken teil* [10].

Demak, so‘nggi yillarda nemis tiliga, asosan ingliz tilidan yoki bu til orqali boshqa tillaridan fe’l neologizmlarning o‘zlashish tendensiyasi kuzatiladi. Bunda ular qabul qiluvchi til qonuniyatlariga moslashadi, aniqrog‘i nemis tili infinitiviga xos *-(e)n*, shuningdek *-ern, -eln, -ieren* kabi suffikslarni qabul qiladi, o‘zlashma fe’llarning sifatdosh 2 shakli nemis tili kuchsiz fe’llarining sifatdosh 2 shakliga o‘xshab yasaladi, zamonlarda esa nemis tili kuchsiz fe’llari kabi tuslanadi.

Adabiyotlar:

1. Кулешова, Н.А. Морфологическая и словообразовательная ассимиляция англоязычных заимствованных единиц в национальных вариантах немецкого языка: на материале прессы Германии, Австрии, Швейцарии: автореф. дис... канд. фил. наук: 10.02.04 / Кулешова Нелли Александровна. – М., 2009. – 26 с.
2. Die Zeit, 22.01.2015, Nr. 05
3. dpa, 25.07.2011
4. Sonntags Blick, 13.07.2014
5. St. Galler Tagblatt, 05.09.2011
6. Stern, 02.01.2015, Nr. 02
7. Welt Online, 25.01.2015
8. Zeit Magazin, 07.07.2016, Nr. 29
9. www.kleiderkreisel.de; datiert vom 19.01.2014
10. www.somexcloud.com; datiert vom 18.01.2014

XITOY VA O‘ZBEK TILLARIDA KONNATATIV NOMINATSIYA

B.A.Sattorov

Annotatsiya: Xitoy tilida konnatativ nominatsiya mavzusi doirasida juda ko‘p so‘zlar va jumlalar mavjud. O‘zbek tilida ham bunday jumlalar va so‘zlar mavjud. Demak, har ikkala tilda ham bu mavzu doirasida ish olib borsa buladi. Masalan: 美国- chiroyli davlat, 英国- ingliz tili davlati va shunga o‘xhash so‘zlar juda ko‘p. O‘zbek tilida “enam yaxshi qishlog‘i”, “Mirzapolvon”, “Xitoyuz”, “Eshon qishloq” kabilar. Konnotativ nominatsiyani hayvonga hos jihatlari va insonga xos jihatlari va undan tashqari gulag xos jihatlari mavjud bo‘lib, ularni inson ko‘rinishlariga ham moslab nomlash mumkin. O‘simliklar, oziq-ovqat nomlari, geografik joy nomlarini ham konnatativ nominatsiya jarayonida nomlash mumkin. Shu qatorda konnatatsiyani his-tuyg‘ularga chambarchas bog‘liq desak ham bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Konnatatsiya, hayvonlar, insonlar, o‘simliklar, oziq-ovqat, kasblar va hunarlar.

Konnatatsiya (yoki konnotatsiya) — bu so‘z yoki atama bilan bog‘liq qo‘shimcha, ma’noli tasavvurlar va his-tuyg‘ular to‘plamidir. Boshqacha aytganda, bu so‘zning bevosita ma’nosidan tashqari, uning konteksti va madaniyati orqali hosil bo‘lgan qo‘shimcha ma’nolaridir.

Masalan, "gullar" so‘zi bevosita rang-barang o‘simliklarni anglatadi, lekin konnotatsiyalarda bu so‘z sevgi, go‘zallik yoki hissiyotlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Konnatatsiya lingvistika, adabiyot, va madaniyatda muhim ahamiyatga ega, chunki u so‘zlarning yanada chuqurroq va boyroq ma’nolarini yaratadiAna endi Xitoy tilida konnatativ nominatsiya haqida ma’lumot beradigan bo‘lsak: "Kanotativ nominatsiya" (категория номинации) xitoy tilida "分类命名" (fēnlèi mìngmíng) deb ataladi. Bu atama ob’ektlar yoki tushunchalarni kategoriyalarga ajratish va nomlash jarayonini anglatadi. "kategoriya yoki tasnif nomi" ma’nosini anglatgan holatda kategoriyalarga nomlar berish va tasnif berish jarayonini o‘z ichiga oladi.

Konnatativ nominatsiya uchun xitoy tilida quyidagi misollarni keltirish mumkin:

动物 (dòngwù) - Hayvonlar:

哺乳动物 (bǔrǔ dòngwù) - Mamalari

鸟类 (niǎolèi) - Qushlar

鱼类 (yúlèi) - Baliqlar

植物 (zhíwù) - O‘simliklar:

树木 (shùmù) - Daraxtlar

花卉 (huāhuì) - Gulllar

草本植物 (cǎoběn zhíwù) - Giyohlar

食品 (shípǐn) - Oziq-ovqat:

乳制品 (rǔzhìpǐn) - Sut mahsulotlari

肉类 (ròulèi) - Go‘sht

谷物 (gǔwù) - Don

职业 (zhíyè) - Hunarlar:

医生 (yīshēng) - Shifokor

程序员 (chéngxùyuán) - Dasturchi

工程师 (gōngchéngshī) - Muhandis

地理 (dìlǐ) - Geografik joylar:

城市 (chéngshì) - Shaharlar

村庄 (cūnzhuāng) - Qishloqlar

国家 (guójiā) – Mamlakatlar

Konnatativ nominatsiya — bu ob’ekt yoki tushunchani kategoriyalarga ajratish va nomlash jarayoni o‘zbek tilida. Misollar:

1. **Hayvonlar**:

Mamalari (mammals), qushlar (birds), baliqlar (fish).

2. **O‘simliklar**:

Daraxtlar (trees), gullar (flowers), boshoqlar (grasses).

3. **Oziq-ovqat**:

Sut mahsulotlari (dairy products), go‘sht (meat), don (grains).

4. **Hunarlar**:

Shifokorlar (doctors), dasturchilar (programmers), muhandislar (engineers).

5. **Geografik joylar**:

Shaharlar (cities), qishloqlar (villages), mamlakatlar (countries).

Konnotatsiya insonga xos bir nechta jihatlarni ifodalaydi:

Hissiyotlar va his-tuyg‘ular: So‘zlarning konnotatsiyasi ko‘pincha insonlarning his-tuyg‘ularini ifodalaydi. Masalan, "uy" so‘zi ko‘plab odamlar uchun qulaylik va tinchlikni anglatishi mumkin.

Madaniyat va an’analar: Turli madaniyatlarda bir xil so‘zning konnotatsiyasi har xil bo‘lishi mumkin. Misol uchun, ba’zi madaniyatlarda "qizil" rang sevgini anglatsa, boshqalarda esa xavfni ifodalaydi.

Shaxsiy tajriba: Har bir insonning o‘ziga xos tajribalari va xotiralari bor, bu esa so‘zlarning konnotatsiyasini shakllantiradi. Masalan, "yo‘l" so‘zi kimdir uchun sayohat va kashfiyotni, boshqalar uchun esa qiyinchiliklarni anglatishi mumkin.

Ijtimoiy kontekst: So‘zlar va ularning konnotatsiyalari ijtimoiy kontekstga bog‘liq. Misol uchun, "rahbar" so‘zi bir kishi uchun hurmat va ishonchni, boshqalar uchun esa majburiyat va og‘irlikni anglatishi mumkin.

Etika va axloq: Ba’zi so‘zlar yoki atamalar etik va axloqiy konnotatsiyalarga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, "sotqin" so‘zi juda salbiy konnotatsiyaga ega.

Konnotatsiyalar insonlar o‘rtasidagi muloqotni yanada boyitadi va tushunishni chuqurlashtiradi.

Ana endi konnatatsiyani insonga xos jihatlarini oladigan bo‘lsak, xitoy tilida ham yuqorida ko‘rsatilgan jihatlar mavjud. Xitoy tilida konnotatsiya "内涵" (nèihán) deb ataladi. Bu tushuncha va uning insonga xos jihatlari haqida quyidagi ma’lumotlarni keltirish mumkin:

Konnotatsiya (内涵) haqida

Hissiyotlar va his-tuyg‘ular (情感与感受):

So‘zlar yoki atamalar turli his-tuyg‘ularni anglatishi mumkin. Masalan, "家" (jiā) - "uy" so‘zi qulaylik va mehr-muhabbatni anglatadi.

Madaniyat va an’analar (文化与传统):

Madaniyatga qarab, bir xil so‘zning konnotatsiyasi farq qilishi mumkin. Misol uchun, "红色" (hóngsè) - "qizil" rang Xitoyda baxt va muvaffaqiyatni anglatadi.

Shaxsiy tajriba (个人经历):

Har bir insonning shaxsiy xotiralari va tajribalari so‘zlarning konnotatsiyasini shakllantiradi. Masalan, "旅程" (lǚchéng) - "sayohat" so‘zi kimgadir yangi imkoniyatlar, boshqalar uchun esa qiyinchiliklarni anglatishi mumkin.

Ijtimoiy kontekst (社会背景):

So‘zlar ijtimoiy muhitda turlicha konnotatsiyalarga ega bo‘lishi mumkin. "领导" (lǐngdǎo) - "rahbar" so‘zi kimlar uchun ishonchni, boshqalar uchun esa majburiyatni ifodalashi mumkin.

Etika va axloq (伦理与道德):

Ba’zi so‘zlar etik va axloqiy konnotatsiyalarga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, "背叛" (bèipàn) - "sotqin" so‘zi salbiy konnotatsiyaga ega.

His-tuyg‘ular konnotatsiyasi — bu so‘zlar yoki atamalar orqali ifodalangan hissiyotlar va his-tuyg‘ularning qo‘shimcha ma’nolarini anglatadi. Bu, ko‘pincha, odamlarning o‘zaro muloqotida muhim rol o‘ynaydi.

Pozitiv va negativ his-tuyg‘ular:

Ba’zi so‘zlar ijobiy (masalan, "sevgi", "quvonch") yoki salbiy (masalan, "xafa", "nora) his-tuyg‘ularni ifodalaydi.

Intimlik va masofalik:

"Do‘st" so‘zi yaqinlik va do‘stlikni anglatadi, lekin "tanish" so‘zi masofalikni bildiradi.

Yodgorlik va xotira:

Ba’zi so‘zlar yoki frazalar odamning xotirasida muhim voqealar yoki odamlar bilan bog‘lanishi mumkin. Masalan, "ona" so‘zi ko‘plab odamlar uchun mehr-muhabbat va himoya hissini ifodalaydi.

Madaniy kontekst:

Har bir madaniyatda so‘zlar turlicha his-tuyg‘ularni chaqirishi mumkin. Masalan, "qizil" rang Xitoyda baxt va muvaffaqiyatni anglatadi.

Shaxsiy his-tuyg‘ular:

Har bir insonning o‘z tajribasi va hissiyoti so‘zlarning konnotatsiyasini shakllantirishi mumkin.

Foydalanilga adabiyotlar:

1. 分类命名。武汉大学学报（人文科学版）》 2007 年 第 04 期
2. 现代汉语。高等教育出版社; (1, 2017)
3. 2016 年 6 月，《现代汉语词典（第 7 版）》出版
4. 现代汉语。北京大学出版社 (1, 2016)。

НЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ: классификация по цели и способам возникновения

М. С.Гиёсова

Аннотация: Настоящая статья рассматривает понятие «неологизм», его появление в речи, а также природу и факторы неологизмов, обуславливающие возникновение; используются примеры неологизмов в современном китайском языке, делается вывод о текущем состоянии лексики китайского языка, её тенденциях и направлениях развития.

Ключевые слова: неологизмы; словообразование; иностранные заимствования; китайский язык.

Китайский язык по мере развития науки техники и общества в целом, подвергается изменениям, наиболее существенные из которых происходят в его лексическом строе. Помимо того, что некоторые слова и конструкции постепенно выходят из употребления, наблюдается также и появление новых единиц языка в различных сферах деятельности. Неологизмами обозначают в речи возникновение новых реалий и понятий для поддержания и развития межкультурной коммуникации. Неологизмы первыми сигнализируют об изменениях в обществе. Языковая динамика связана с целым рядом экстралингвистических факторов: развитие международных отношений КНР, процессами глобализации и политикой все большей открытости. Неологизмы отражают культурную глобализацию в мировом сознании, особенность новой эпохи и передовые тенденции в культурном развитии.

Неологизмы (от греч. νέος - "новый" и λόγος – "слово") новые слова и выражения, созданные для обозначения новых предметов или для выражения новых понятий. К неологизмам относятся и заимствования. Из этого определения ясно, что понятие неологизма изменчиво во времени и относительно: неологизмом слово остается до тех пор, пока говорящие ощущают в нем новизну [1, с. 10].

Понятие неологизма в китайском языке включает в себя абсолютно новые слова, ранее не существовавшие в китайском языке, в том числе заимствованные слова из других языков (в основном из английского), в русском языкознании их принято называть лексическими неологизмами. Кроме того, есть большая группа слов, ранее существовавших в китайском языке, но приобретших со временем новое значение (в русском языкознании – семантические неологизмы), А. А. Хаматова называет их «неосемантизмами».

В китайском языкознании также существует три определения, данные Ван Текунем, Дяо Яньбинем и Яо Ханьминем: «为了适应社会生活的变革和科学文化发展的需要，利 用已有的构词材料，按照汉语的构词规律新创造出来的 词和语。新词语是指一个新创造的或从其他语言中，从 本民族语言的方言词、古语词和行业语种借用过来的词 语，也指一个产生了新语义、新用法的固有词». Неологизмы — это новые слова и выражения, созданные на основе уже имеющегося языкового материала по нормативным словообразовательным моделям китайского языка для удовлетворения потребностей в языковой номинации, вызванных изменениями в общественной жизни и развитием науки и культуры, а также слова, заимствованные из других языков, диалектов китайского языка, древнекитайского языка, профессионального арго и жаргона, и слова, получившие новые значения и новые способы употребления [3, с. 24].

«新词语包括两种形式：一种是以往汉语中没有的，新 时期里随着新生事物、新概念、新制度的产生而产生的 词语；一种是以往汉语中有的，但是在新时期的语言交 际中增加了新的义项，并且该义项以较高的频率被 使用 的词语» 。 Неологизмы включают две группы слов: в первую группу входят слова, ранее не имевшиеся в китайском языке, а появившиеся в течение недавнего времени в след за возникновением новых предметов действительности, новых концепций и т.д.; во вторую — слова, издревле существовавшие в китайском языке, но в последнее время в процессе языкового общения получившие новые значения, и с достаточной частотой употребляющиеся в этих новых значениях [3, с. 24].

«新词语包括如下三类：从未出现过的；建国前虽然存 在，但在建国后几乎已经消失了，而在最近几年又醒目 的涌现出来的；几十年来一直存在着，但最近几年却以 过去从未有过的意义高频率出现的»。 Неологизмы включают три группы слов: слова, ранее не существовавшие в китайском языке; слова, существовавшие до основания КНР в 1949 г., но вышедшие из употребления после основания КНР, и вновь получившие употребление в недавнее время; слова, существовавшие в китайском языке в течение долгого времени, но в последнее время получившие новые значения, и с достаточной частотой употребляющиеся в этих новых значениях. Из данных определений ясно, что к неологизмам обычно относят новые слова, которые еще не вошли в общий активный словарный состав, не закрепились в языке и новизна которых ощущается говорящими. [3, с. 25].

По месту возникновения китайскими исследователями Го Хунцзе и Чжоу Цинцин выделяются следующие группы неологизмов: возникшие на континентальном Китае, проникшие из Гонконга, Макао и Тайваня, вошедшие в современный китайский язык из наиболее распространенных диалектов (пекинской речи, кантонского диалекта и диалекта У); возникшие и функционирующие в интернет-среде. [4, с. 52].

Классификация неологизмов. В основе классификации неологизмов лежат разные критерии их выделения, а именно: 1) способ появления; 2) условия создания; 3) цель создания.

В зависимости от способа появления различают лексические (создаются по словообразовательным моделям или заимствуются из других языков) и семантические (возникают в результате присвоения новых значений уже существующим словам) неологизмы. Самый распространённый способ заимствования из иностранных языков — фонетическое заимствование. При фонетическом заимствовании воспроизводится внешняя форма, звуковая оболочка иностранного слова. В новых фонетических заимствованиях набирает силу тенденция к передаче звучания вместе со значением. Это связано со стремлением средств массовой информации к новизне, а также соответствует психологическим запросам потребителей языка. [2, с. 34]. Этому способу соответствует слово 迷你 [mínǐ], пришедшее из английского языка и означающее «маленький, малый». По условиям создания неологизмы следует разделить на общеязыковые (появившиеся в связи с возникновением нового понятия в языке) и индивидуально-авторские (введённые в употребление конкретными авторами).

В зависимости от целей создания новых слов, их назначения в речи все неологизмы можно разделить на номинативные и стилистические. Первые выполняют номинативную функцию, вторые дают образную характеристику предметам, которые уже имеют названия. Зачастую основная масса номинативных неологизмов является узкоспециальными терминами, которые постоянно пополняют научную лексику. Стилистические неологизмы не только называют явления, но и придают словам и словосочетаниям новые оттенки, которые дают возможность использования в различных контекстах. Например, слово 黑人 [hēirén] — действия, связанные с критикой или клеветой на других людей (黑 [hēi] — «чёрный», «тёмный», «тайный, нелегальный», 人[rén] — «человек»), однако, в ранее изданных словарях было отмечено иное значение — «человек без прописки», «не зарегистрироваться по месту жительства». [5, с. 24].

Таким образом, в настоящее время неологизмы являются непрерывно развивающимся явлением в китайском языке, имеющим свои аспекты употребления в устной и письменной речи.

Список использованной литературы:

1. Горелов В. И. Лексикология китайского языка: Учебное пособие для студентов. «Иностр. яз.». – Москва: Просвещение, 1984.

2. Хаматова А. А. Некоторые размышления о проблеме неологизмов в современном китайском языке / А. А. Хаматова // Китайское языкознание. Изолирующие языки: материалы X Междунар. конф., 20—21 июня 2000 г., Москва. — Москва: Институт языкознания, 2000.

3. 姚汉铭. 新词语 · 社会 · 文化. — 上海：上海辞书出版社，1998 年，221 页.

4. 郭鸿杰 ， 周芹芹. 现代汉语新词语的构词特点 (Го Хунцзе, Чжоу Цинцин. Особенности словообразования неологизмов в современном китайском языке) University of Foreign Languages. 2003. Vol. 26.

5. 汉语新词语 / 侯敏，邹煜主编. — 北京 : 商务印书馆出版, 2015. — 178 页.

“ON NEW APPROACHES TO INVESTIGATING VERBS AS EXPRESSIVE MEANS OF CATEGORY OF MOTION”

D.Z.Jurabayeva

Annotation: The paper discusses the role of verbs as means of expressing category of motion. Verbs are essential in describing change and action, making them fundamental to understanding the world linguistically. The article highlights how traditional approaches in linguistics have fallen short in explaining complex semantic categories, as they overlook human cognitive activity. New cognitive approaches to the study of verbs are also reviewed, where language is seen as intertwined with human experience and cognition. Theories on deep cases and typology of motion events are discussed, emphasizing how verbs reflect cognitive models of human activities and spatial experiences. It is argued that this cognitive perspective offers a deeper understanding of motion in language.

Key words: motion, objectivist semantic theory, cognitive linguistics, semantic roles, motion event.

For a long time, the category of motion has attracted the attention of many linguists, who note that at the center of the functional field formed by the means of motion nomination lies the verb, which, according to Humboldt, sets the entire phrase in motion. All the other words of the sentence are like inert material waiting for their connection, and only the verb is the connecting link, containing and spreading life [Humboldt 1977: 264].

The verb is regarded as one of the primary means of describing the world, and the prototypical feature of the verb is its capacity to express change. The types of changes that can occur with objects are determined by the basic lexical inventory [Yeremina 2003: 4]. In many works by both native and foreign linguists, where the category of motion is examined from an objectivist perspective rooted in logic, it’s based on a theory of semantics characterized by a strict categorization of language elements (lexical units, morphemes, syntactic constructions regulating their usage in communication). However, this objectivist semantic theory has proven insufficient in explaining the nature of fundamental semantic categories. Its main drawback, as noted by M.N.Lapshina, lies in its isomorphism between the features of concepts and the objective characteristics of the real world, without taking into account the significance of human cognitive activity, which plays a primary role in the formation of concepts and meanings [Lapshina 1998: 11]. Several questions regarding various aspects of motion characterization remain unresolved within the framework of the traditional approach in linguistics: how the interrelation between perception of motion and its linguistic expression is realized or what types of knowledge are embedded in the structure of multi-level language units that objectify motion and are used in communicative activities.

In this regard, modern research conducted within the framework of the scientific paradigm of cognitive linguistics is of great interest. This approach allows for understanding linguistic phenomena in close connection with human cognitive activity and their worldview. Significant attention in cognitive grammar and semantics is devoted to the study of the verb, which is regarded as a part of speech reflecting specific layers of human experience. A cognitive model explaining the semantics of the verb is constructed as an analogue of various types of activities – biological, physiological, physical, and others – with a complete reconstruction of the key components of these activities. The cognitive model of the verb reflects the temporal and spatial extent of the action, various details of the action, evaluation, and quality of the action. When viewed through the lens of cognition, the verb represents a linguistic form carrying specific mental content and possessing its own verbal/non-verbal representation of a person’s vocabulary [Kubryakova 1992: 84].

The theory of deep cases proposed by Ch.Fillmore has played a significant role in delineating various verb classes, providing a systematic representation of semantic roles. He proposes the following basic set of semantic roles: *agent* (animate initiator of action), *instrument* (inanimate force or object involved in the action or state as its cause), *dative* (animate being affected by the state or action), *factative* (object or entity arising as a result of the action or state), *locative* (location, spatial orientation of action or state), and *object* (action or state determined by the semantic interpretation of the verb itself) [Fillmore 1981: 369].

Research by L.Talmy on the description of spatial relations in cognition is highly significant. He relates motion events to one of the primary types of domain schematization across various languages. He outlines the systematic interlinguistic variations in the expression of motion and presents a binary typological system on the semantic domain of motion. Talmy's categorization suggests that all languages grammatically mark certain aspects of motion. Nonetheless, languages differ in their syntactic and lexical representation of specific semantic attributes associated with motion. His framework categorizes languages based on how they encode *core schema*, or core information, particularly in relation to motion. A motion event, as defined by Talmy, is "a situation containing motion and continuation of stationary location alike". That is, the concept of motion event describes the "physical motion" or "locatedness" of an object. A prototypical motion event based on this framework consists of four basic or "internal" components:

- *Figure* – the object that is moving or located with respect to another object;
- *Ground* – the object with respect to which a first object is moving or located;
- *Path* – the respect in which one object is considered as moving or located to another object
- *Motion* – the moving or located state that one object is considered to be in with respect to another object.

A motion event, by definition, includes all of the above components. In addition, a motion event can be associated with "external co-events," consisting of manner or cause, which modify or cause the motion event, respectively [Talmy 1983: 225-281].

References:

1. Talmy L. How Language Structures Space/Spatial Orientation Theory: Research and Application. – New York, 1983. pp. 225-281.

2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. М.: – Прогресс, 1977.–264 с.

3. Еремина Л.В. Семантико-синтаксические особенности глаголов to put, to lay, to place (когнитивный подход): автореф. дис. …- канд. филол. наук. – Пятигорск, 2003. – 4 с.

4. Кубрякова Е.С. Глаголы действия через их когнитивные характеристики) // Логический анализ языка. Модели действия: сб. ст. М.: Ин-т языкознания РАН, 1992.–84 с.

5. Лапшина М.Н. Семантическая эволюция английского языка (изучение лексики в когнитивном аспекте). СПб.: Из-во СПбГУ, 1998. – 11 с.

6. Филлмор Ч. Дело о падежах // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1981. – Вып. 10: Лингвистическая семантика. 369 с.

CATEGORIES AND CLASSIFICATIONS OF EUPHEMISM

H.Akhmedova

Abstract: The following thesis is devoted to give a clear classifications and categories of euphemism as well as supplies with several daily-life examples as an alternatives of mostly spoken linguistic patterns.

Key words: abstraction, indirection, litotes, modification, death.

Euphemisms, a stretch of words or phrases that substitute for provocative or emotionally charged terms, are employed for various reasons. On the below, here are some categories and classifications of euphemisms in speech.

Abstraction: Some euphemisms serve to distance people from unpleasant or embarrassing truths, such as when we say that a dead person "passed away". □

Indirection: A euphemism may replace an explicit description of an action, such as when people speak of going to the bathroom as “I need to wash my face” or “I need to check my makeup”.

Litotes: Sometimes, euphemism occurs in the form of this rhetorical device in which the gravity or force of an idea is softened or minimized by a double negative, as in the reference to someone as being “not unattractive”.

Modification: A bluntly offensive noun can be transformed into a euphemism by converting it to an adjective, as in saying someone has “socialist leanings” rather than labeling them socialists outright.

Slang: Much of slang, derived to produce a vocabulary exclusive to a social group, is euphemism, as in the use of “joint” for marijuana (itself a slang term, derived from the Spanish names Mary and Juana — closely related to “Mary Jane,” yet another euphemism. [2;pp 252 pp]. **Phonetic modification**: This is the modification of strong swear words or words that are not meant to be spoken lightly so that the new phonetic euphemism sounds very similar to the original, but just different enough so that it is inoffensive. Modifications may take the case of shortening the word or expression (“Jeez”, “What the…”); intentional mispronunciations (shoot, shut the front door, dang, fudge); or using an acronym or one letter to represent the curse word (WTF, B-word, A-hole).

Figures of speech: Many euphemisms come in the form of different figures of speech. These may be ambiguous statements (“let us do it, she is a piece of work”); metaphors (“make the beast with two backs, a visit from the stork, kick the bucket”); or other understatements or comparisons. According to Euphemism dictionary [1; p252], euphemisms can be used in various fields or spheres. Although there are no unified norms for classifying them, there are some potential and proposed classifications of euphemism [3;pp.13-15]. Likewise Rawson (1981), in his dictionary, categorizes the use of euphemism into two types, they are positive and negative. The positive euphemisms commonly, make the euphemized items look grander and more important than they really are, while the negative ones “deflate” and “diminish”. They are both defensive in nature, offsetting the power of taboo terms, and otherwise eradicating from the language everything that people prefer not to deal with directly. In addition, Rawson [5; 23 pp] offers another six categories of euphemisms which follow:

Profession euphemisms: These are terms that people use in order to make a practical profession sound more important. Some examples include: “cleaning operative” for road sweeper or dustman, “sanitation engineer” for garbage man, “meat technologist” for butcher, and hairdresser has turned into a “beautician.”

Disease euphemisms: In this case, people use terms that sound less medical or deadly, such as a “long illness” replacing cancer, “social disease” replacing syphilis and AIDS, while “lung trouble” substituting for tuberculosis. Moreover, if someone has a mental illness, psychosis cannot be said directly; instead patients are described as a “little confused”, while “hard of hearing” replaces deaf.

Death euphemisms: In many societies, because death is feared, people tend to avoid mentioning death directly and talk about it in a euphemistic way. They try to employ pleasant terms to express the ideas. Therefore, death has hundreds of soft, decent, and better-sounding names, such as “breathe one’s last, fall asleep, go west, join the majority, lay down one’s life, pass away, pay the debt of nature, reach a better world, to be at peace, to return to the dust, or he worked until he breathed his last.”Crime euphemisms: In the field of crime, euphemism include: “five-fingers, gentleman of the road, hero of the underground, and the candy man” are often used to substitute for pickpocket, robber, heroin, and drug pusher. **Political euphemisms**: Since the function of euphemism can reduce the unpleasantness of a term or notion, it is natural that announcements from governments will often resort to using them to understate the facts. For example, “student unrest” can be used to replace student strike; police action, search and clear, war games” are used to substitute for aggression, massacre and war exercise [4;pp.13-15]. This particular type of euphemism will be discussed further in the next section.

Reference:

1.Euphemism (2016). Oxford dictionary.com. Retrieved from: https://en.oxforddictionaries.com/definition/euphemism on January 2, 2016.

2.Gagnon, C. (2010). Political translation. In Y. Gambier & L. Van Doorslaer (Eds.), Handbook of translation studies (Vol. 1, pp.252-256). Amsterdam: John Benjamins.

3.Hatim, B., & Mason, I. (1990). Discourse and the translator. London: Longman.

4.Nichole, M. (2011). 7 Types of Euphemism. Retrieved from dailywritingtips.com website: http://www.dailywritingtips.com/7-types-of-euphemism/ on January 22, 2016.

5.Rawson, H. (1981). A dictionary of euphemism and other double talk. New York: Crown Publisher.

CHALLENGES IN TRANSLATING CONCEPT OF FEAR IN UZBEK AND ENGLISH LITERATURE

L.M.Ayupova

Annotation: In this article, we explore the words and collocations related to the concept of fear in Uzbek and English literature, focusing on the works of 20th-century authors. Fear, as a universal emotion, finds expression in various ways across cultures and languages, yet its linguistic representation can differ significantly. These differences present challenges for translators, especially when attempting to convey the nuanced meanings embedded in specific collocations. By comparing fear-related expressions in Uzbek literature, such as Utkir Khoshimov's Between Two Doors, and English literature, notably Stephen King's novels, this paper analyses how "fear" is conceptualized, articulated, and translated between the two languages.

Key words: conceptualized, explicit, concept of fear, challenges, collocations, expressions.

In Uzbek literature, fear is often expressed through metaphors and imagery deeply rooted in cultural and societal contexts. Utkir Khoshimov's "Between Two Doors" offers a rich exploration of fear within the backdrop of personal and political struggles. The characters' fear is not just of external threats, but also of internal conflicts, reflecting the anxieties of living in a rapidly changing society. Khoshimov uses phrases like *"qalbim titradi" ("my heart trembled") and "dahshat bosdi" ("overwhelmed with horror")* to depict emotional responses to fear, which often carry a metaphorical meaning beyond the literal sense.

In contrast, Stephen King's novels, such as "The Shining", present fear in a more direct, visceral manner. The language is designed to evoke immediate emotional responses from the reader, often through detailed descriptions of horrifying scenes. Collocations like *"bone-chilling terror", "heart-stopping fear", and "a feeling of impending doom"* are commonly used to heighten the tension. Unlike Uzbek expressions, which may rely more on emotional undercurrents, King's style is explicit and graphic, aiming to unsettle the reader by placing them directly in the character's experience of fear.

The translation of fear-related collocations from Uzbek to English (and vice versa) presents significant challenges for students. Collocations often carry cultural connotations that are difficult to render in another language without losing some of their original meaning. For instance, Khoshimov's phrase *"dahshat bosdi"* does not have a direct English equivalent. While it can be translated as *"overwhelmed with horror",* this English rendering lacks the subtle cultural nuance of the original, which might evoke images of an overwhelming burden or weight, a fear that crushes one's spirit. In English, *"overwhelmed with horror"* may suggest a more momentary or immediate emotional response, lacking the depth of sustained fear implied in the Uzbek phrase.

Conversely, Stephen King's use of *"bone-chilling terror"* could pose difficulties for Uzbek translators. While the phrase could be rendered as *"suyaklarni titratadigan qo'rquv",* meaning *"fear that makes the bones tremble",* the expression may not resonate as strongly with Uzbek readers, who may not associate physical sensations like trembling bones with fear. The imagery would likely need to be adapted to fit cultural expectations, possibly shifting the metaphor toward a more familiar sensation, like trembling of the heart or loss of breath. In Between Two Doors, Utkir Khoshimov

often portrays fear as an internal, reflective experience, tied to the psychological state of the characters. For instance, the phrase *"ko'nglimni vahima bosdi" ("panic gripped my soul")* suggests a deep, personal struggle with fear, where the soul itself is under siege. This form of fear is often more abstract, focusing on the internal turmoil rather than external events.

Stephen King, on the other hand, presents fear as something tangible, something that can be directly confronted. His characters often face physical manifestations of their fear, such as ghosts, monsters, or haunted spaces. In "Shining", for example, the fear of the character Pennywise is both literal and symbolic, as King uses the clown figure to represent the darker aspects of childhood trauma. Expressions like *"paralyzed with fear" and "frozen in terror"* are common in King's works, emphasizing physical reactions to fear. Students translating fear-related collocations from novels like Between Two Doors and Stephen King's works might encounter difficulties due to the differing cultural frameworks surrounding fear. In Uzbek, fear is often expressed in terms of personal or spiritual affliction, while in English, it is more commonly linked to physical or psychological symptoms. Translating phrases like *"ko'nglimni vahima bosdi"* into English as *"panic gripped my soul"* might not fully capture the cultural resonance of the original, leading to a translation that feels flat or overly literal.

However, translating King's highly visual and physical descriptions of fear into Uzbek can be equally problematic. The visceral nature of expressions like *"blood-curdling scream" or "heart-stopping horror"* might require adaptation, as these collocations could seem overly dramatic or unnatural in Uzbek. Translators must carefully consider how to balance the intensity of the original English with the more subdued, introspective expressions of fear found in Uzbek literature.

Another examples which are deeply rooted in each culture 's linguistic framework, such as the Uzbek phrase *"g'ulg'ula tushmoq",* (Ikki eshik orasi, 22) which can be translated as *"heart missed a beat"* in English, carries subtle emotional connotations in Uzbek that reflect a collective sense of sudden alarm or chaos, whereas in English, the same expression focuses more on individual internal reactions. In Utkir Khoshimov's novel "Ikki eshik orasi" ("Between Two Doors"), another phrase like *"ruhiga sovuq suv sepildi" (literally, "cold water was poured on his spirit")* is often used to express sudden fear or a sense of emotional dampening. This metaphorical expression is rooted in the Uzbek cultural imagery of water as a force that can soothe or extinguish, symbolizing the chilling of one 's inner self. Translating this into English might require adaptations, as a direct translation might not evoke the same emotional resonance. Instead, an English equivalent might be something like "*a chill ran down his spine",* which captures a similar sense of dread but is shaped by different cultural associations.

In contrast, Stephen King's "The Shining" often uses fear-related collocations such as *"his blood ran cold" or "paralyzed with fear",* which emphasize the physical and visceral impact of terror on an individual. These expressions focus on bodily sensations as a way of externalizing fear, reflecting a more psychological and physical response to horror. Translating these expressions into Uzbek could prove challenging, as the same bodily emphasis might not be culturally or linguistically common in Uzbek literature, which tends to lean towards collective or moral fears rather than purely physical reactions.

The linguistic differences in how fear is portrayed reflect deeper cultural narratives. In "Between Two Doors", fear is often portrayed as a communal or familial experience, linked to honor, shame, and societal expectations. The language used reflects this, with idiomatic expressions often tied to collective emotions or shared experiences. By contrast, King's "The Shining" often isolates fear within the individual, creating an atmosphere where psychological tension and internal horror dominate. This individualistic portrayal of fear leads to the use of collocations that describe personal sensations, such as "mind going blank with terror".

Thus, the translation of fear-related collocations between these works requires not only linguistic knowledge but also a deep understanding of the cultural contexts in which these expressions are embedded. Successfully translating such phrases involves finding equivalents that maintain both

the literal and emotional weight of the original, allowing readers from different cultural backgrounds to experience the intended intensity of fear. While Utkir Khoshimov and Stephen King both explore fear, their approaches and the language they use to describe it differ greatly. These differences pose significant challenges for translators, especially when dealing with collocations that are deeply embedded in the cultural fabric of each language. By analyzing the ways in which fear is articulated in both literatures, this article highlights the importance of cultural context in translation and the need for careful consideration when rendering fear-related expressions across languages. Ultimately, successful translation requires not only linguistic accuracy but also an understanding of the cultural and emotional weight that certain collocations carry.

Literature

1. O‘tkir Hoshimov. “Ikki eshik orasi”(“Between Two Doors”) - Toshkent, “Sharq nashriyot aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati”, 2012
2. Stephen King. “Shining”- United States, “Doubleday”, 1977
3. English phraseological units. -English program, 2000
4. Azimova.D, Yusupova Sh.B. Contrastive analysis Of phraseological units expressing “fear” in English and Uzbek linguistic picture of the world – pp:249-252, Tashkent, “News of the NUUz”, 2024
5. O‘zbek tilining izohli lug`ati. Abduvahob Madvaliyev tahriri ostida “O‘zbekiston nashriyoti”. -Tashkent, 2021
6. White J. G. Cambridge international dictionary of idioms. - Cambridge: Cambridge University Press, 2002
7. Bullon S. Longman dictionary of contemporary English: The living dictionary. -Harlow: Pearson Education Limited, (Ed.), 2015
8. Hornby A. S. Oxford advanced learner’s dictionary. - Oxford: Oxford University Press, 2014

CLASSIFICATION OF “NATURAL DISASTERS” IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

N.A.Mustafakulova

Abstract: Earthquakes, floods, cyclones, storms, wildfires, volcanic eruptions, and landslides are natural forces that have shaped our planet for thousands of years. While these processes are a normal part of Earth’s dynamic system, they can turn into disasters when they impact human settlements, agriculture, and infrastructure. This article deals with exploring the various natural processes that have the potential to cause disasters. The evolution of disaster theories examines how perspectives on natural disasters have shifted from divine punishment to scientifically grounded explanations. Classification systems for disasters were divided into categories like geophysical, hydrological, and biological hazards in both English and Uzbek.

Key words: natural disasters, natural phenomena, geophysical phenomena, vulnerability, Disaster Risk Managemant (DRM), disaster classification, hazard exposure.

Theories about the origins of disasters have developed over time, reflecting progress in human comprehension of natural physical phenomena and its interactions with the social systems and infrastructure created by people. Understanding these theories is essential for planning, preparedness, and mitigation of natural disasters. The following article provides a brief review of disaster theories and a contrast how the two given languages classified natural disasters.

The earliest interpretation, still accepted in some communities, views disasters as acts of God, seen as “divine punishment for human wrongdoings and failures” [White and et al. 2001: 81]. A recent study found that this belief remains widespread globally and is reinforced following major natural disasters [Bentzen 2019: 129]. This fatalistic perspective leads to the acceptance of such events as inevitable, suggesting that reducing their impact is beyond human control. This mindset may contribute to the lack of disaster preparedness, land-use planning, and mitigation measures in

various regions. However, it is important to note that the disaster risk management (DRM) community has largely abandoned this theory since the 18th century.

Advancements in scientific thought and knowledge following the Renaissance began to shift the understanding of disasters from supernatural explanations to natural physical causes. The Lisbon earthquake of 1755 is often regarded as the first natural disaster that influenced the perspective of geophysical and natural phenomena as the primary causes of disasters. As Dynes noted:

"*Prior to that, earthquakes traditionally had been interpreted as a dramatic means of communication between gods and humans. In particular, such events previously had been explained as indicating some disturbance between earthly and heavenly spheres. The Lisbon earthquake can be identified as a turning point in human history which moved the consideration of such physical events as supernatural signals toward a more neutral or even a secular, proto-scientific causation* [Dynes 1993: 175]. "

The subject of how to characterize a disaster and which rules ought to be applied to order it has been the subject of lively discussion among experts of the field. For instance, Berren et al. offer an independent and far reaching classification that is not restricted to natural disasters and depends on type and duration of disaster, magnitude of impact, potential for occurrence, and capacity to control the effect [Berren et al. 1980: 102]. Other classification plans think about the separation by extent of occasion or outcomes, by the various scales (like individual, family, community, and region), or by speed of onset and consistency. Consequently, numerous classification plans have been proposed, and little would be acquired from reviewing them generally here.

Notwithstanding these reservations, there is wide consensus that a disaster is an occasion or circumstance that seriously disrupts typical socioeconomic exercises and causes damage and perhaps setbacks. Endeavors to evaluate the definition, for instance, as far as monetary losses and quantities of individuals killed have not met with general acknowledgment. Regardless, it is clear those disasters there is a subjective distinction among catastrophes and lesser occasions, in that they require unprecedented reactions concerning assets and association [Kreps 1983: 439]. A typical meaning of a catastrophe is that the adapting limits of the impacted individual, gathering or unit (local, regional or national legislatures, public institutions, social groups, and so on) are surpassed and outside help is probably going to be required. Consequently, it very well might be suitable to base the classification of the extent of crises and possibilities upon capacity to adapt to and answer occasions of a given size. Natural disasters stem from natural processes, but disasters impact communities, leading to social disruptions, harm to human life, and material losses. If a hazardous event happens in an uninhabited area, it is not considered a disaster since it doesn't affect people or their property. Likewise, if a community has adequate protection in place, it may prevent a hazardous event from turning into a disaster.

Three worldwide information hotspots for disasters are accessible. Two are information assembled by insurance agencies: the Sigma database of SwissRe and NatCatService of MunichRE. Yet, the most generally utilized data bank on disasters is the Global Catastrophes Database kept up with at the Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED) of the Catholic College of Louvain in Belgium. Apart from temporal facts, all passages are organized by continent, nation, and subject, as mentioned by the United Nations International Strategy for Disaster Reduction Secretariat.

According to the 2009 UNISDR terminology, "disaster – a serious disruption of the functioning of a community or a society involving widespread human, material, economic or environmental losses and impacts, which exceeds the ability of the affected community or society to cope using its own resources." Disasters are frequently characterized as the outcome of three factors: exposure to a hazard, existing vulnerabilities, and inadequate capacity or measures to mitigate or manage the potential negative impacts. The effects of disasters can include loss of life, injuries, disease, and other harmful impacts on human physical, mental, and social well-being, as well as property damage, destruction of assets, loss of services, social and economic disruption, and environmental degradation.

In another resource there is given the similar explanation to the phenomena disaster as followings: "any natural or human-generated calamitous event that produces great loss of human life or destruction of the natural environment, private property, or public infrastructure [Alexander 2005: 98]."

O‘Keefe et al. raised concerns about the term “natural disasters”, arguing that it wrongly places the blame on nature while obscuring the responsibility of decision-makers whose policies contribute to underdevelopment; the main factor behind people’s heightened vulnerability to natural hazards [O‘Keefe et al. 1976: 566]. Recently, Chmutina and von Meding conducted an extensive analysis of the term’s usage among disaster risk management (DRM) professionals and researchers, finding that while many consider it a ‘convenience term’, they recognize that non-natural factors primarily transform a natural hazard into a disaster [Chmutina & Meding 2019: 285]. There has been a growing movement in both academia and DRM organizations to move away from using this misleading term. However, it is likely that disaster scholars, professionals, journalists, and the media will continue to use the term in the near future. In this article, the term “natural disaster” is employed to refer to the hazard triggered by ‘natural’ physical events, rather than the vulnerabilities resulting from ‘acts of nature’.

Conforming to the Britannica dictionary, a natural disaster is defined as any calamitous occurrence generated by the effects of natural, rather than human-driven, phenomena that produce great loss of human life or destruction of the natural environment, private property, or public infrastructure.

When it comes to Uzbek scholars, they give as following explanation to natural disasters: ma’lum hududda yuz bergan falokat, halokat va boshqa turdagi ofatlar natijasida kishilarning o‘limiga, salomatligiga, tevarak – atrofdagi tabiiy muhitga sezilarli moddiy zarar yetkazuvchi, odamlaming turmush sharoitini buzilishiga olib keladigan holatdir [Nigmatov & Tojiev 2011: 10].

Thereby, the United Nations International Strategy for Disaster Reduction divides disasters into two main categories: natural and human-made. In turn, this organization categorizes disasters caused by natural hazards into five main types: geophysical, hydrological, meteorological, climatological, and biological. Whereas, Uzbek experts including Nigmatov I. and Tojiev M. distinguishes the disaster classification (according to the cause and source of origin): natural, techno genic (human-made) and ecological sub-categories.

Natural disasters include 3 different types of dangerous events:

1) geological disasters: earthquakes, landslides, landslides and other dangerous geological phenomena;

2) hydrometeorological disasters: floods, mudflows, avalanches, strong winds (hurricanes), thunderstorms and other dangerous hydro meteorological phenomena;

3) emergency epidemiological, epizootic and epiphytotic situations: specially dangerous infections (plague, cholera, fever), insect infestations, animal stampedes.

Here in a diagram depicts these categories of natural disasters along with main events and pertinent examples of harm for each type of natural disaster.

The United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR) (2009)		I. Nigmatov, M. Tojiyev Favqulotda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi (2011)	
Geophysical	*Earthquake* *Volcano* *Mass movement (dry)*	Geologik	*Zilzila* *Yer ko‘chishlari* *Tog‘ o‘pirilishlari*
Hydrological	*Flood* *Mass movement (wet)*	Gidrometeorologik	*Suv toshqinlari* *Sellar* *Qor ko‘chkilari* *Kuchli shamollar (dovul)* *Jala*
Biological	*Epidemic* *Insect infestation* *Animal stampede*	Epidemiologik, epizootik, epifiotik	*Yuqumli kasalliklar* *Virusli infeksiyalar* *Zoonoz infeksiyalar*
Meteorological	*Storm*	-	-
Climatological	*Extreme temperature* *Drought* *Wildfire*	-	-

In another research, the natural processes (or hazards) that are the triggers for natural disasters are broadly classified into six categories [Below et al. 2009: 20]. The definitions and descriptions of each hazard are as follows:

1. Geophysical: This is also termed as geological hazard and originates from the solid crust of the Earth. The events associated with this hazard include earthquakes, volcanic activity, and dry mass movement.
2. Hydrological: This hazard is associated with the occurrence, movement, and distribution of fresh and saltwater over or beneath the Earth's surface. The events created by this hazard include floods, landslides, and scour and wave action.
3. Meteorological: This hazard constitutes short-lived events having a time-span of minutes to a few days and are caused by micro- (<1 km) to meso-scale (2~2000 km) atmospheric conditions that can be exacerbated by global climate change. Convective storms (or tornadoes), extra-tropical storms (occurring in the middle, i.e., 30° to 60° latitude), tropical storms (occurring up to 30° latitude), fog, and sudden extreme temperature variation are included in this category of hazard.
4. Climatological: A hazard linked with variability in climate over a broad time-span ranging from intra-season to multi-decade at a mesa- to macro- (>2000 km) scale. Droughts, wildfires, glacial movement, and glacial lake outburst are some of the events associated with this hazard.
5. Biological: A hazard originating from a biological substance, e.g., venom, mold, or a vector carrying disease-causing organisms, exposure to which poses a threat to other living beings or humans. Locust swarms, algal blooms, venomous wildlife infestation, and vector-borne diseases such as plague, malaria, dengue, and COVID-19 are some examples of this hazard.
6. Extraterrestrial: A hazard originating outside the Earth's atmosphere that may be caused by residues of asteroids, meteorites, comets, or human space debris, when these enter Earth's atmosphere, or the impact caused by these objects on Earth's surface. This hazard may also be caused by interplanetary conditions such as solar flares that can cause disruption in the Earth's magnetosphere, thermosphere, or ionosphere.

A natural disaster is an extreme event triggered by a natural phenomenon that severely impacts human lives and livelihoods. These events stem from natural processes in the atmosphere, hydrosphere, biosphere, or geosphere, and are categorized by factors such as type of process, onset speed (ranging from sudden to prolonged), duration (from seconds to years), predictability, potential for warning, and the scope of their effects. Another aspect of classification is cyclicity and recurrence, as events can range from unique occurrences to highly cyclical, influenced by factors like seasonality or the buildup of crustal strain.

Moreover, when natural disasters are caused by extreme events, they are characterized by significant deviations from long-term average conditions. For example, sudden excess rainfall can lead to floods, while prolonged shortages result in droughts. In this context, the speed of onset and the duration of an event are key factors for classifying disasters. Sudden-impact events include earthquakes and rapid debris avalanches, whereas slow-onset disasters encompass drought, desertification, and soil erosion. While most earthquakes last only a few seconds to minutes, the aftershock sequence can extend the emergency period for hours or days. In contrast, droughts can persist for months or years, and desertification is often a permanent condition that is difficult and costly to reverse.

Globally, the occurrence of natural disasters is irregular but shows an increasing trend in both frequency and scale. Major events are driven by natural processes like floods, storms, and earthquakes, while hazards such as tsunamis and landslides are becoming more significant as human vulnerability to these threats grows. Importantly, a natural event only becomes a disaster when it impacts people. Thus, when a large-scale natural process turns into a disaster, it not only reflects the event's characteristics but also the social context. Therefore, any classification of natural disasters must account for both the environmental and social factors involved.

References:

1. Below R., Wirtz A., Guha-Sapir D. Disaster Category Classification and Peril Terminology for Operational Purposes; Report № 264; Université Catholique de Louvain: Louvain-la-Neuve,

Belgium; Centre for Research on the Epidemiology of Disasters and Munich Reinsurance Company. – Munich: Germany, 2009. p. 20

2. Bentzen S.J. Acts of God? Religiosity and natural disasters across subnational world districts// Economics Journal, 2019. p. 129

3. Berren M. R., Beigel A., and Ghertner S. A typology for the classification of disasters// Community Mental Health Journal, Vol.16 (2), 1980. pp. 102-111

4. Chmutina K., Von Meding J. A Dilemma of language: "Natural disasters" in academic literature// International Journal Disaster Risk Science, Vol.10, 2019. pp. 283–292

5. David E. Alexander. What is a disaster? New answers to old questions: The meaning of disaster. – The USA: Xlibris Corporation 2005. pp. 97-103

6. Dynes R.R. Disaster Reduction: The Importance of Adequate Assumptions about Social Organization// Sociological Spectrum. Vol.13, 1993. pp. 175-192

7. Kreps G. A. The organization of disaster response core concepts and processes// International Journal of Mass Emergencies and Disasters, Vol.1, 1983. pp. 439-465

8. Nigmatov I. Tojiyev M. Favqulotda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya. 2011. p. 10

9. O'Keefe P., Westgate K., Wisner B. Taking the naturalness out of natural disasters// Nature, Vol.260, 1976. pp. 566-567

10. White G.F., Kates R.W., Burton I. Knowing Better and Losing Even More: The Use of Knowledge in Hazards Management. Environ. Hazards. 2001. pp. 81–92

11. 2009 UNISDR on Disaster Risk Reduction. – Geneva: Switzerland, May 2009. p. 9

12. Dictionary Britannica available at the site www.britanicca.com

INTRODUCTION TO LITERARY PSYCHOLOGISM AND ITS MANIFESTATION IN THE WORKS OF SUSAN HILL

D.M.Tokhirova

Abstract: This article explores the concept of literary psychologism and its manifestation in the works of Susan Hill, a contemporary British author known for her psychological depth and character-driven narratives. Literary psychologism refers to the exploration of characters' psychological states and the influence of these states on narrative development. By examining Hill's major works, this study highlights the ways in which psychologism enhances character complexity and emotional resonance. Utilizing a range of literary theories and critical perspectives, the article demonstrates how Hill's narratives reflect psychologistic principles, drawing parallels with the works of literary figures such as Fyodor Dostoyevsky. Ultimately, this exploration serves to deepen our understanding of literary psychologism and its relevance in contemporary literature.

Keywords: literary psychologism, Susan Hill, character complexity, narrative development, psychological depth, contemporary literature.

Introduction

Literary psychologism, as a critical framework, emphasizes the importance of psychological insight into character development and narrative construction. The term broadly encompasses the exploration of characters' inner lives, motivations, and emotional states, allowing for a deeper understanding of their actions and the overall narrative arc. This approach is particularly significant in the works of authors who focus on the psychological dimensions of their characters, as it provides a mechanism for readers to engage with the text on a more profound level. The roots of literary psychologism can be traced back to the philosophical discussions of psychologism in the 20th century, notably articulated by thinkers such as Roman Ingarden and his contemporaries [Ingarden & Fizer 1974: 213]. Their insights into the relationship between psychology and literature laid the groundwork for subsequent explorations of how psychological theories can inform literary analysis. The concept has evolved, finding particular resonance in the works of authors like Fyodor Dostoyevsky, whose narratives delve into the complexities of the human psyche [Jalilovna 2019: 39].

Susan Hill, a prominent contemporary British author, exemplifies the principles of literary psychologism through her rich characterizations and intricate plots. Her works often explore themes of memory, trauma, and the interplay between past and present, reflecting the psychological struggles of her characters. This article seeks to investigate the manifestations of literary psychologism in Hill's oeuvre, considering how her narratives contribute to the broader understanding of this literary concept. By examining key texts such as "The Woman in Black" and "The Betrayal," this study will illustrate how Hill employs psychologistic elements to create complex characters and engaging narratives. Furthermore, the analysis will draw on existing literary scholarship, including perspectives on psychologism's role in literature [Uktamovich & Jalilovna 2022: 38; Dmytrenko 2015], to contextualize Hill's contributions within the broader literary landscape.

Methods. This study employs a qualitative literary analysis methodology to explore the manifestation of literary psychologism in Susan Hill's works. The analysis is grounded in a close reading of selected texts, focusing on character development, psychological themes, and narrative structure. Key works by Hill, including "The Woman in Black" serve as primary texts for this investigation. The research begins with an extensive review of existing literature on literary psychologism, referencing foundational texts such as Ingarden and Fizer [1974: 213] and Ben-Menahem [2002: 137], which outline the theoretical underpinnings of the concept. Additionally, contemporary analyses of psychologism in literature, including those by Jalilovna [2019: 39] and Uktamovich provide context and insights into the application of psychologistic principles in character-driven narratives. The study also incorporates comparative analysis, drawing parallels between Hill's works and those of other authors known for their psychologistic approaches, such as Dostoyevsky. This comparative framework allows for a deeper understanding of how literary psychologism manifests across different literary traditions and eras. Data collection involves compiling relevant scholarly articles, critiques, and theoretical texts that explore psychologism in literature. The analysis focuses on identifying patterns of psychological exploration in Hill's narratives, considering how these elements contribute to character complexity and emotional depth. Through this methodical approach, the study aims to provide a comprehensive examination of literary psychologism in Susan Hill's works.

Results

The analysis reveals that Susan Hill's narratives are rich with psychologistic elements, demonstrating her adeptness at portraying the complexities of human psychology. In "The Woman in Black," for instance, Hill employs a first-person narrative that immerses readers in the protagonist's psychological experience. The character, Arthur Kipps, grapples with trauma and fear, which are intricately woven into the narrative structure. The psychological tension builds as Kipps encounters supernatural elements, reflecting his internal struggles and unresolved past. This interplay between external events and internal states exemplifies literary psychologism, as Hill effectively blurs the line between reality and psychological perception.

Similarly, "The pure in Heart" explores themes of guilt and memory, delving into the protagonist's psyche as she navigates complex relationships and emotional turmoil. Hill's use of flashbacks and fragmented narrative mirrors the characters' psychological states, allowing readers to experience their internal conflicts firsthand. This technique not only enhances character depth but also invites readers to engage with the narrative on an emotional level, reinforcing the principles of literary psychologism. The comparative analysis with Dostoyevsky's works further underscores the significance of psychologism in Hill's writing. Dostoyevsky's exploration of moral ambiguity and existential despair resonates with Hill's characters, who often confront their own psychological dilemmas. Both authors utilize psychological realism to convey the intricacies of human emotion, establishing a rich tapestry of character-driven narratives that invite reflection and analysis. Overall, the results of this study highlight the pivotal role of literary psychologism in Susan Hill's works. By skillfully intertwining psychological themes with narrative structure, Hill creates compelling characters and stories that resonate deeply with readers. This exploration not only enriches our understanding of Hill's literary contributions but also reinforces the relevance of psychologism in contemporary literature.

Discussion

The findings of this study illustrate that literary psychologism serves as a vital framework for understanding the complexities of character development and narrative construction in Susan Hill's works. By foregrounding the psychological dimensions of her characters, Hill not only enhances the emotional resonance of her narratives but also contributes to the broader discourse on psychologism in literature. The significance of this exploration lies in its potential to inform both literary criticism and pedagogy. Understanding how psychologism operates within literary texts can enhance readers' engagement, prompting them to consider the psychological factors that shape characters' actions and motivations. This approach aligns with the insights of scholars such as Ben-Menahem [2002: 137], who emphasize the interplay between psychology and meaning in literature.

Moreover, the study underscores the importance of literary psychologism in enriching the reading experience. As readers delve into the psychological landscapes of Hill's characters, they are invited to reflect on their own emotional responses and the complexities of human experience. This engagement fosters a deeper appreciation for the nuances of literary art and the power of storytelling.

In the context of literary scholarship, this analysis contributes to a growing body of work that recognizes the relevance of psychologism in contemporary literature. By situating Hill within the larger tradition of psychologistic writers, this study affirms the enduring significance of psychological exploration in literary narratives. Furthermore, it opens avenues for future research, encouraging scholars to examine other contemporary authors through the lens of psychologism.

In conclusion, this exploration of literary psychologism in Susan Hill's works reveals the profound impact of psychological insight on character development and narrative depth. By employing psychologistic principles, Hill crafts narratives that resonate with readers on multiple levels, highlighting the essential role of psychology in literary discourse. As the field of literary studies continues to evolve, the integration of psychologism will remain a valuable framework for understanding the intricate relationship between literature and the human psyche.

References:

1. Ben-Menahem, Y. (2002). Psychologism and meaning. In The Story of Analytic Philosophy (pp. 137-152). Routledge.

2. Ingarden, R., & Fizer, J. (1974). Psychologism and psychology in literary scholarship. New Literary History, 5(2), 213-223.

3. Jalilovna, K. D. (2019). The concept of literary psychologism in the works of F. Dostoyevsky. European Journal of Literature and Linguistics, (2), 39-42.

4. Uktamovich, R. A., & Jalilovna, J. L. (2022). The role of psychologism in the development of a literary genre. International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research, 11, 37-42.

LEARNING VOCABULARY THROUGH FAIRY TALES

Sh.Khalilova

Abstract: One of the aims of the second study was to gain more information on the textual and psychological conditions in quite different circumstances. It consisted of a long-term rather loosely organized case study with Uzbek children learning English by reading and listening fairy tales.

Key words: textual and psychological conditions, authenticity, artistic value, redundancy.

The greater part of the data was collected in a period of two months in which the children (a 13-year old girl and a 10-year old boy) read some thirty English fairy tales: picture books, early readers written for young (native) children who are learning to read, non-fiction books and graded readers especially written for foreign language learners. A follow-up study over two years involved a third child starting with English, whereas the two older children started with French and some German. The following procedure concerning the selection of the books and the new vocabulary was used. The children could each time choose a book which they would like to read from some 5 to 10 books (from a large and varied stock). They could inspect the books at leisure and ask questions about

them; they were also encouraged to put the books in order of interest and to comment on this grading. In most cases the books were read aloud to the children. In some cases, no notice was taken of unfamiliar words (if possible); in other cases, attention was paid to these words in a variety of ways, such as translating the words, helping the children in guessing their meaning from the context and the word form or helping the children to memorize the words (by quickly going through them once or twice after reading - when necessary showing the context - or by using vocabulary cards).

The results of this study will now be discussed in so far as they throw new light on the embedding of the words in meaningful memory systems and on the textual and psychological conditions for vocabulary learning through reading. As the results of the follow-up study did not add new results with regard to the theme of this paper, I will focus here on the results of the first part of the study. Although this study centered on the textual and psychological conditions some information on the embedding of the words in memory was gained as well. In a number of cases the children appeared to remember words through recalling the situation described in the text. Often recollections of an illustration mediated recall. Again recollections of their own emotions or experiences which the words, the text or the actions of the children had evoked influenced recognition of words. In this study, in particular, the emotions connected with funny, surprising or exciting illustrations and texts exerted an important influence on recognizing words. To illustrate this with an example: the word "handsome" was first seen in the ironic "Jake beckoned to the rest of his ugly crew». Right, me handsome" which was said to a funnily drawn couple of nasty scoundrels. Although "handsome" had been seen only once, it proved to be remembered when it turned up in a totally different context two weeks later (limitations of space prevent me from including illustrations and more examples.

As to the "textual conditions" the results of the first experiment were confirmed, but also extended, because in this study some insight - at least for this age group – was gained into the significance of text genres for vocabulary acquisition. In particular, reading picture books and to some degree reading early readers and non-fiction books appeared to have a number of advantages compared with reading foreign language readers. The children, for instance, liked to experience that they could read the same books which are read by children from countries where the target language is used, at a rather early stage. They even proved to be able to read some English picture fairy tales without any help, before their first lesson in English.

More generally speaking, I found the following favorable features which some of the picture books do possess and which some of the foreign language readers do not or only to a smaller degree. Early readers and non-fiction books mostly occupy an intermediate position.

1. Authenticity. The language is more lively, more natural, because it is not hampered by limits of vocabulary and structure.

2. Redundancy. Some readers for foreign language learners suffer from lack of redundancy, especially concerning the structure of the text, when compared with authentic texts. This means that an apparently easy, adapted text may be more difficult to understand than its authentic counterpart.

3. Mutual support of illustrations and text. In picture books and in some of the early readers and non-fiction books close cooperation between author and illustrator is usual (sometimes it is even the same person).

4. Artistic value. Picture books possess an obviously artistic value. This is probably precisely what makes them attractive for different age groups (they have to be attractive for adults - parents - as well as for children).

Finally, the case study suggested an additional psychological condition for learning words through reading: the importance of a wide and free choice of books. The procedure of choosing and "grading" books mentioned before contributed considerably to the motivation of the children to read the selected book and probably as well to their retention of the content.

Literature:

1. Beheld, L. 1987 The semantization of vocabulary in foreign language learning. System, 15, pp. 55-67.

2. Carter, R. & McCarthy, M. 1988 Vocabulary and Language Teaching London, Longman.

3. Clarke, D.F. & Nation, I.S.P. 1980 Guessing the meanings of words from context: strategy and techniques, System, 8, pp. 211-220.

ON THE ISSUE OF DIFFERENTIATED TEACHING OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN TO READ IN FOREIGN LANGUAGE

Z.E.Mukhatayeva, , M.B.Smagulova

Abstract. Teaching a foreign language in primary school occupies a special place in the modern educational system, as it lays the foundation for further language learning. An important aspect of this process is the development of reading skills, which contributes not only to the improvement of language competencies but also to the overall cognitive development of students. However, given the variety of training levels and abilities of younger students, standard teaching methods often do not provide equal opportunities for all students. In this regard, differentiated education, which provides for the adaptation of the educational process to the individual characteristics of each child, is becoming particularly relevant. The purpose of this article is to study a differentiated approach to teaching younger students foreign language reading skills. The object of study is educational processes in primary schools, and the subject is methods and techniques of differentiated teaching of reading in a foreign language.

Keywords: differentiated learning, foreign language reading, teaching methods, adaptation, individual characteristics, learning effectiveness.

Reading is the main tool of learning in the content field. T.A. Kadirova and I.E. Krasilova argue that it allows a person to gain access to various fields of knowledge and gives him the opportunity to acquire and equip himself with the competencies necessary to solve real problems [1]. As one of the precursors of literacy, E.A. Miroshnikova considered reading as the recognition of printed or written characters and a set of interrelated skills necessary to comprehend the meaning of various texts, which serve as stimuli for the meaning accumulated through the reader's past experience [2]. In addition, it is the process of constructing meaning through the dynamic interaction of the knowledge available to the reader, the information offered in the text being read, and the context of the reading situation. While reading is focused on the process, reading comprehension focuses on the level of understanding of the text. This understanding is due to the interaction between the written words and how they evoke knowledge beyond the text. Thus, fluency in reading and the ability to read with understanding serve as the cornerstone of the success of younger students in school and later throughout their lives. Reading and literacy are considered essential skills, they are an integral part of the lives of all students and an integral part of the education system.

One of the main skills is reading and writing. Whether it's science, mathematics, or any other subject, without proper reading skills, students will not be able to understand what they read. One of the main subjects of our curriculum is literacy, which aims to develop the skills of reading poetry, fiction and dramatic literature, as well as a number of other materials. There are three main aspects to this:

- firstly, the development of reading comprehension skills, which involves an in-depth study of the ways of reading and understanding the written genre;

- secondly, an understanding of the relationship between writing and context, which can be applied to a wide range of reading materials;

- thirdly, teaching students to read is an additional activity to writing.

Differentiated learning encourages teachers to consider the needs and strengths of each student individually before starting reading lessons and encourages teacher and student collaboration on projects. To demonstrate the importance of the connection of reading with the life of students, E.V. Chesnokova in her schematic theory of reading argued that organized knowledge about the life and world of the reader is the basis for understanding, assimilation and memorization of the ideas contained in the text [3]. He argued that readers create meaning based on their prior knowledge and understand texts based on their own knowledge and experience. Understanding or meaningful

learning occurs when the ideas of a text are logically linked to the knowledge already available to students. Therefore, teachers should ensure that students can relate what they already know to the text they are about to read. If these issues are not addressed, students may have difficulty understanding what they read, which may prevent them from mastering other skills and achieving a high level of academic achievement, which means it will create additional problems as they move up the educational ladder.

Differentiated learning is promoted as an approach to improving reading comprehension, as it gives dynamism to pedagogical teaching methods that focus on teacher-student interaction and take into account the interests and individual characteristics of students. In a student-centred curriculum, student collaboration is of great importance, and the teacher's role is to facilitate learning. In addition, the dynamic interaction between the reader's prior knowledge, the information contained in the text, and the context of the reading situation allows for the construction of meaning. While the reading material is focused on understanding, reading is focused on the process. Therefore, differentiated learning is used to encourage students to read. Differentiated learning aims to create interesting work that challenges and enriches each student's learning. The content, procedures and objectives are used to guide and evaluate learning activities.

Thus, determining the level of readiness of students, adapting learning, including cooperation and autonomy in the learning process, as well as combining teaching and practice to improve learning effectiveness are examples of effective differentiation. Providing students with tools and methods for self-directed, creative and contextual replenishment of their knowledge using key ideas and concepts. Differentiation can be carried out at any of five levels: content, process, product, impact and learning environment. The most basic differentiation is the provision of different content for different students. This is a very common strategy in foreign language lessons based on the coordination of language and physical movement. Teachers use three stages to make the target language accessible to younger students, ensure fluency and accuracy, and acquire knowledge. Each lesson is dedicated to a maximum of three phrases, and teachers concentrate on teaching and learning each phrase before moving on to new material. The diagram below shows the three main stages of a differentiated learning strategy for developing reading comprehension in a foreign language using personal questions, writing, screenwriting, dramatization and various performances.

Step 1
Vocabulary is combined with individual questions using targeted phrases, translations, and gestures, so that students gain a sense of confidence, and repetition contributes to the assimilation of new information. Depending on the atmosphere in the classroom and the answers of the students, the questions lead to a scene or sketch, and thus the story of the class begins.
Step 2
The previous structures are used in oral storytelling in the classroom, which is simple and short, following the circle technique or the circular question technique. Having a skeletal script with few details, the story is gradually enriched with understandable details in a foreign language to create an individual story for each class. More advanced students can improvise. Scenes can be dramatized in the classroom. After the story is completed, the teacher quickly retells it, even with mistakes, so that the students, correcting it, use the studied structures.
Step 3
Reading tasks are included. Alternatives: Students read the language structures from the story they heard in the previous stages. They can also participate in voluntary reading, where they read any book they choose in the target language. In addition, when reading together, the teacher reads a picture book and uses various means of representation. Finally, when reading homework, a specific reading is set. These actions are characterized by a low ratio of unknown words.

Figure 1. Learning stages as an example of differentiated learning using differentiated learning strategies.

Differentiation of learning involves changing the learning process to make it more relevant to the target audience. Differentiated reading instruction uses differentiated assignments that address the same key concepts and skills for all students, but provide varying degrees of support, difficulty, or complexity, taking into account the characteristics of student learning. Product differentiation occurs when teachers change the ways in which students demonstrate their understanding and mastery of a topic. Product differentiation uses alternative assessment methods that emphasize the use of higher-level thinking skills such as synthesis and evaluation. Differentiation can also use multiple choice tests and true lie tests. The main features of differentiation, which effectively take into account the preparation, interests and learning characteristics of students, are:

- differentiation of curricula and teaching should be carried out proactively, and not retroactively;
- flexible use of learning and teaching in small groups in the classroom;
- a variety of materials used by individual students and small groups.

Teaching methods such as integrated modules, student choice and practical experience are used to maintain student interest and engagement According to E.N. Nikonov, K.M. Nikonov and K.M. Yakyaev, effective differentiation is directly related to the classroom and school environment. Research shows that teachers' ability to differentiate is significantly related to the autonomy and academic freedom observed in autonomous classrooms, especially when students are homogeneous in ability levels. In addition, O.L. Mokhova investigated the impact of differentiated learning combined with culturally acceptable materials on English language comprehension, vocabulary knowledge, and classroom beliefs. The results of the study showed that differentiated learning had a significant positive effect on students' reading comprehension. The results also showed that differentiated learning had a positive effect on improving reading comprehension and reducing disagreements in the classroom.

In conclusion, differentiation is not a method, but a way of thinking about teaching and learning, and there are many ways in which teachers can implement it. Whatever the characteristics of students and the factors that influence the differentiation of learning depending on the styles and preferences of students, teachers need to find ways to take them all into account in the classroom. Therefore, the right approach for teachers is to set tasks for students whose English proficiency is at a high level and continue to help students whose English proficiency is not very high. Younger students who are at an advanced level can increase or slow down the pace depending on whether they want to work on something more familiar in their reading or explore the topic more deeply. In this way, students consciously or unconsciously study how they learn, and teachers observe the learning styles of students that can be used in lessons. The impact of differentiated learning on the learning process is very great and requires a serious approach. Differentiated learning affects students' familiarity, their personal preferences and level of training, the way tasks are presented and checked, the way students are evaluated, the impact on students' motivation to learn and learning outcomes. Students prefer alternative ways of learning to meet their needs and get involved in learning activities and believe that much of the misinterpretation of information depends on how intelligently teachers explain it.

List of references:

1. Kadirova T.A., Krasilova I.E. Differentiated approach to teaching reading at the early stage of language learning at school // Printed by decision of the editorial and publishing board of the State Humanitarian-Technological University. - 2021. - 84-92.

2. Miroshnikova E.A. Adaptation of textual teaching material in differentiated teaching of a foreign language // Bulletin of Bryansk State University. - 2016. - №3 (29). - 229-234.

3. Chesnokova E.V. Differentiated teaching of junior schoolchildren in foreign language reading: dis. - Ekaterinburg: [Ural State Pedagogical University], 2014.

4. Nikonova E.N., Yakhyaeva K.M. Differentiated approach in teaching reading in the framework of the discipline «foreign language» // Problems of teaching methodology in higher education. - 2020. - №35. - 62-73.

5. Mokhova O.L. Differentiated approach to teaching orientated reading // Moscow Pedagogical Journal. - 2011. - №3. - 191-195.

WORLD LITERATURE AND CONTRASTIVE LITERARY STUDIES

M.B.Ibrohimova

Abstract: the author points that contrastive literary differs from (elite) literary studies not just in that it emphasizes popular or non-elite the study of literature comparisons. Conversely, though literary studies in that it makes a significant contribution to the reconstruction of a new comparative literary works.

Key words: literature, phenomena, theories, communication, researches, communication, scholarship, technology.

More and more literary scholars are concerned about what has happened to comparative literature studies in the current era of globalization. It is true that we are faced with two phenomena: on the one hand, the boundary of literary studies is expanding, with an increasing number of scholars not doing literary studies proper; and on the other hand, the domain of traditional (elite) literary studies is narrowing, with many university courses on the verge of discontinuation. Many people blame cultural studies for this.

Culler contends that in order to create a more expansive canon or a kind of literary culture, comparatists might conduct literary studies within a larger cultural framework. The field of comparative literature, which has long been in "crisis" and frequently deemed "dead," has evidently been revitalized by his endeavor. Moreover, Haun Saussy asserts that "comparative writing has achieved a certain level of victory. In American universities, it has never been more well-received (4). Comparative literature has, in fact, more than withstood the danger of being absorbed by cultural studies and other "theories": "The dispute has ended. Not only is comparative literature acceptable, but ours is frequently the first violin that establishes the tone for the others.

Clearly, comparatists have as of now taken note the truth that doing comparative writing ponders cannot fair keep ourselves to the contract space of writing appropriate for the scope of writing is to a great extent extended and the conventional scholarly hypothesis is being supplanted by more comprehensive basic hypothesis or social hypothesis with the last mentioned being closer and closer to social thinks about.

The same is genuine of the teacher of comparative writing. In my see, comparative writing considers in its best sense ought to be worn out a cross-linguistic, cross-cultural, and intrigue way and it ought to not fair stick to the "content" within the formalistic sense, but it ought to bargain with the bigger "content" of social and ideological sense or "setting".

Whereas the idea of Weltliteratur was conceptualized by Goethe in his discussions with Eckermann in 1827, the "common" communication between journalists and literary works, as well as researchers existed of course earlier to Goethe and the adoption of his idea within the to begin with half of the nineteenth century in Europe. By 1848, Karl Marx and Friedrich Engels utilized the term within the Communist Declaration to depict the "catholic character" of bourgeois scholarly generation as a result of worldwide financial capitalization. From a disciplinary point of see, world literature is really the early arrange of comparative writing coming out of the method of financial and budgetary globalization.

To underscore the role of literary and cultural studies in the context of globalization, the concept of world literature has been reintroduced. However, it is essential to recognize that "world literature cannot simply be an extension of literature; it must embody a distinct essence. World literature is not merely an object of study; it presents a challenge that necessitates a novel critical approach. The

development of theories does not arise from the mere accumulation of texts; rather, it requires a transformative leap, a bold hypothesis to initiate the process" (Moretti 55). In the reconfiguration of world literatures, it is imperative to adopt a comparative and international perspective, which can lead to significant advancements in literary studies. Given the current landscape of globalization and the redefinition of global culture and world Englishes, it is particularly important to emphasize the construction or reconstruction of world literature.

The conventional boundaries of national literatures are increasingly becoming blurred, as writers evolve into "hybrids" due to their physical and intellectual mobility. This phenomenon is evident in contemporary fiction and the global publishing landscape (refer to SturmTrigonakis). No literary scholar can assert that their focus is solely on a single national literature without acknowledging the influence of other literary traditions or the broader social and cultural contexts, as cultural and literary movements often exhibit regional or even global traits. Consequently, the domain of world literatures encompasses those literary works that possess "transnational," "translational," or global relevance, characterized by shared aesthetic qualities and significant social impact. Translation plays a crucial role in the dissemination and circulation of these works; without it, many canonical texts could remain "dead" within the frameworks of other cultures and literary traditions or risk being marginalized (see Apter; Wang, "World").

Significant progress has been achieved in the field of comparative literature studies in our country; however, the representation of scientific comparatists remains limited on the international stage of this discipline. In this regard, it is essential for comparatists to actively participate in the global discourse by promoting English language and literature through international publications. Given the challenges Western scholars face in mastering the language, it is imperative for scholars to publish their work in English. This will enable their peers to engage with their research, fostering greater interest in literature and culture. This perspective aligns with the views expressed by Tötösy de Zepetnek in his principles of comparative cultural studies. He emphasizes that the fifth principle highlights a specific focus on English, which is influenced by North American cultural studies, rooted in British cultural studies, and shaped by French and German intellectual traditions. This principle encompasses both approach and methodology. The emphasis on English as a medium for communication and access to knowledge should not be misconstrued as a Euro-American bias. In both the Western hemisphere and Europe, as well as in various other cultural contexts, English has emerged as the common language for communication, scholarship, technology, and industry. This evolving global landscape necessitates the growing significance of English in academic and educational settings, including the study of literature.

Reference:

1. Apter, Emily.The Translation Zone: A New Comparative Literature. Princeton: Princeton UP, 2006. Benjamin, Walter. "The Task of the Translator." Trans. Harry Zohn. Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida. Ed. John Biguenet and Rainer Schulte. Chicago: U of Chicago P, 1992. 71-82.

2. Culler, Jonathan. Literary Theory: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford UP, 1997. Damrosch, David, April Alliston, Marshall Brown, Page duBois, Sabry Hafez, Ursula K. Heise, Djelal Kadir, David L. Pike, Sheldon Pollock, Bruce Robbins, Haruo Shirane, Jane Tylus, and Pauline Yu, eds.

3. Longman Anthology of World Literature. New York: Pearson, 2008-2009. 3 Vols. D’haen, Theo. "Major Histories, Minor Literatures, and World Authors."

4. CLCWeb: Comparative Literature and Culture 15.5 (2013): . During, Simon. "Introduction." The Cultural Studies Reader. Ed. Simon During. London: Routledge, 1993. 1-25. Fokkema, Douwe. "World Literature." Encyclopedia of Globalization. Ed. Roland Robertson and Jan Aart Scholte. London: Routledge, 2007. 1290-91. Holquist, Michael.

5. "The Place of Philology in an Age of World Literature." Neohelicon: acta comparationis litterarum universarum 38.2 (2011): 267-87.

THE PRINCIPLE OF INTERDISCIPLINARITY AND ITS IMPORTANCE IN TEACHING SUBJECTS OF THE SOCIAL AND HUMANITARIAN CYCLE

Z.E.Mukhatayeva, E.N.Baidusen

Abstract. This article considers the establishment of purposeful, systematic interdisciplinary links that raise the content of education to a higher level of theoretical and worldview generalisation. And also the change of the content leading to a qualitative transformation of cognitive activity of students, its operational and motivational bases, namely in the activity of students realise the formative functions of interdisciplinary links, their impact on the personality of the schoolchild. The purpose of this article is to show that independent works on the interdisciplinary basis, which are complex in nature, have great potential for activation of students' cognitive activity. The article also assumes that when performing such works, students apply knowledge and skills in several subjects simultaneously.

Keywords: humanitarian, foreign language leraning, teaching methods, adaptation, individual characteristics, learning effectiveness.

The establishment of purposeful, systematic interdisciplinary links raises the content of education to a higher level of theoretical and worldview generalisation. The change in the content leads to a qualitative transformation of students' cognitive activity and its operational and motivational bases, and it is in the activity of students that the formative functions of interdisciplinary links and their impact on the personality of the pupil are realised.

An interdisciplinary cognitive task is a task that involves a pupil in the activity of establishing and mastering links between the structural elements of the teaching material of different subjects. When solving such a task, pupils perform the following actions; awareness of the interdisciplinary nature of the task; actualisation of reference knowledge from the subjects connected with each other, their transfer to a new situation; generalisation and synthesis in conclusions, evaluative judgements; consolidation of the results in the speech [1].

The inclusion of interdisciplinary links in teaching changes the peculiarities of both the cognitive activity of students and the teaching activity of the teacher. Including interdisciplinary links in the learning process, the teacher turns to the study of learning material of related subjects. There is a need to expand interdisciplinary knowledge and to find effective ways of using it in teaching [2].

Interdisciplinary links as the most important means of a comprehensive approach to learning have a comprehensive impact on the motives of students' learning, on the formation of cognitive and moral motives of personality. Awareness of the personal significance of knowledge and skills provided by the subject, the possibility of self-education through the subject, its connection with the student's life, correspondence to his/her inclinations forms the personal attitude of senior pupils to the learning process.

Interdisciplinary principle of teaching. The subject of didactics is the interaction between the activities of the teacher and students. Interdisciplinary links ensure the effectiveness of this interaction at the level of learning principles. Principles of learning are guiding requirements for the organisation of the learning process arising from its social tasks, methodological foundations, regularities and practical experience. Principles address the sphere of activity of the teacher and students. They reflect knowledge about the goals, essence, content, structure of learning, which should be used as regulative norms of practice.

Research and practice convince that one of the most important modern principles of teaching is the principle of interdisciplinary links, socially and methodologically conditioned by the tasks of comprehensive development of personality, trends of science integration, development of the system method of cognition [3].

This principle is responsible for harmonising the topics of different disciplines in order to avoid their duplication and to form in the minds of students a holistic perception of objects and phenomena of the surrounding world. In language classes, this principle is manifested at the subject-linguistic level: disciplines are taught taking into account the level of proficiency in language professional

interests of students. A. N. Shchukin believes that this principle helps pupils to master the elements of the language of speciality and the peculiarities inherent in the sphere of communication chosen for future professional activity. As a result, optimal conditions are created for the formation of communicative competence in the professional sphere of communication during the study of both general scientific disciplines and language as a means of communication [4].

As a principle of teaching, interdisciplinary links interact with all other principles.

The principle of scientificity implies the correspondence of the teaching material to the modern achievements of science. The principle of systematicity and consistency in teaching is implemented by observing a certain logical order in the arrangement of educational material, continuity in mastering the system of knowledge, skills and abilities. Interdisciplinary links allow the study of new material to be based on previously learnt knowledge in other subjects, to identify concepts and leading ideas that are reference for a number of subjects, to which teachers of different courses systematically return, consistently revealing their individual aspects.

The principle of consciousness and activity of students in learning aims at mastering the ability to independently analyse the interrelation of processes and phenomena, to discover their essence, to cognise regularities, to consciously set new cognitive tasks and actively solve them. Systematic knowledge should be understood as internally interrelated knowledge not only within one subject, but also within a certain cycle of subjects, and in the sense of connection between different cycles. In other words, a true system, and therefore a true consciousness of knowledge is impossible without establishing and inter-subject continuity of knowledge.

Thus, interdisciplinary links contribute to the realisation of all didactic principles, strengthening their interaction in the real learning process. If interdisciplinary links are one of the means of implementation of didactic principles, the principles themselves determine the purpose of application of interdisciplinary links.

Like other didactic principles, interdisciplinary links have the property of universality. They apply to all subjects, and practically every study topic can include certain types of links with other subjects. Interdisciplinary links fully promote all the functions of learning: the formation of a system of scientific knowledge, generalised cognitive skills, broad cognitive interests, worldview beliefs of schoolchildren [5].

As a teaching principle, interdisciplinary links make special demands on all components of the learning process. In the formation of learning objectives of a subject, learning topic, lesson objectives, it is necessary to reflect the application, development, consolidation and generalisation of knowledge and skills acquired by students in the study of other subjects. In the content of the teaching material it is important to highlight the issues, the study of which requires reliance on the knowledge previously learnt in other subjects, to note the issues that will be developed in the subsequent learning of other subjects [6]. In each subject it is necessary to separate purely subject-specific concepts and broader concepts common to a number of subjects, the development of which is carried out with the help of interdisciplinary links. Of great educational importance is the definition of world outlook ideas that can be formed with the help of interdisciplinary links in the study of each academic topic or a number of topics, at generalising lessons. In teaching methods, interdisciplinary links enhance creative search in the application of knowledge gained in other courses. This activates students' thinking, encourages them to analyse, synthesise and generalise knowledge from different sciences, theories and systems of concepts.

The principle of interdisciplinarity aims at formulating problems, questions, tasks and assignments for students oriented towards the application and synthesis of knowledge and skills from different subjects [7]. The systematic use of interdisciplinary links ensures the expansion of didactic materials and visual aids at the expense of textbooks, tables, devices, maps, educational films and other aids from other subjects. In the organisation of training there is a need for complex forms - complex summarising lessons, seminars, conferences with interdisciplinary content, requiring collective solution of interdisciplinary learning problems, questions in combination with individual tasks, taking into account the cognitive interests and aptitudes of students in different subject areas.

Methodological techniques for implementing interdisciplinary links in lessons. Activation of cognitive activity of pupils under the influence of interdisciplinary links leads to noticeable changes in mental activity, in learning motivations, as well as skills of pupils.

The methods of interdisciplinary links can be conditionally divided into two groups: conventional methods and techniques, but oriented at establishing interdisciplinary links, and new ones, specific to interdisciplinary links and enriching the existing system of teaching methods.

The first group includes: homework on other subjects, inclusion of other subject material in the teacher's presentation, conversation on reproduction of knowledge from another subject, use of visual aids, devices, posing problem questions, solving quantitative and cognitive problems, crossword puzzles of interdisciplinary content, students' reports on the materials of another subject.

The second group includes the following methodological techniques: working with textbooks on several subjects at the lesson, making and using complex visual aids that summarise the teaching material of several subjects; performing written independent works that are developed and assessed by teachers of several subjects; complex assignments, interdisciplinary texts, differentiated by subjects group assignments; keeping interdisciplinary notebooks, group work of teachers to organise the study of an interdisciplinary learning problem [8].

The most effective methods of implementing interdisciplinary links are those aimed at activating mental activity and developing students' independent work skills. Tasks specially designed for this purpose, which require students to generalise knowledge from different subjects, are useful.

Interdisciplinary problem tasks are of great interest to pupils. A common technique for creating problem situations in a number of subjects is to ask students questions in the form of a cognitive task that requires them to make an assumption and justify it.

For humanities subjects, the consistency of teaching methods is often dictated by the pedagogical expediency of the interrelation of artistic and figurative representation of the phenomena of social life and logical analysis.

The organisation of lessons, where interdisciplinary links are widely used, changes significantly. Often they are conducted in the form of a lecture, seminar, review talk with the use of audio-visual means.

Independent work on an interdisciplinary basis, which is complex in nature, provides great opportunities for activating students' cognitive activity. When performing such works, pupils apply knowledge and skills in several subjects simultaneously.

Didactic requirements for an interdisciplinary lesson

1. An interdisciplinary lesson should have a clearly formulated educational and cognitive task, for the solution of which it is necessary to involve knowledge from other subjects.

2. The interdisciplinary lesson should ensure high activity of students in applying knowledge from other subjects. The teacher should not duplicate the teaching material of another subject in his/her presentation. The purpose of interdisciplinary links is to teach pupils the ability to independently apply knowledge from different subjects when solving new questions and tasks. For this purpose, repetitive discussions revealing knowledge from other subjects are held at the beginning of a lesson or in the process of explaining new material; problem situations are created, problem questions requiring knowledge from related subjects are posed; preliminary homework is given to repeat knowledge from related subjects; a combination of individual and group assignments (by interest, choice, compulsory) and collective learning work in class is provided; extracurricular work is used to generalise students' knowledge from different subjects.

3. The implementation of interdisciplinary links should be aimed at explaining cause-and-effect relations and the essence of the studied phenomena.

The deepening of concepts of interdisciplinary significance occurs when teachers of related subjects coordinate their interpretation among themselves, apply special methodological techniques of consolidation and systematisation of concepts.

To systematise interdisciplinary concepts, it is advisable to draw up generalising tables on individual teaching topics.

4. An interdisciplinary lesson should contain conclusions of a world outlook, generalised nature, based on the connection of knowledge from different subjects. Pupils can realise the objectivity of such conclusions only when they are convinced of the necessity of involving knowledge from related subjects.

5. An interdisciplinary lesson should arouse a positive attitude of pupils, arouse their interest in discovering the links between knowledge from different courses.

This is achieved by linking interdisciplinary cognitive tasks with life, with the practical activities of students; solving computational problems of interdisciplinary content; performing practical, laboratory, independent work on an interdisciplinary basis; using visual aids from other subjects, popular science additional literature, revealing the achievements of modern science, which have a border, interscientific nature.

The main thing is to rely on students' interests in other subjects, their development and strengthening in the process of individual work with students.

List of literature:

1. Shchukina G.I. Pedagogical problems of formation of cognitive interests of students. - Moscow: Pedagogics, 1988. - 203 P.

2. Knigin A.N. Interdisciplinarity: the main problem. - http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/phil/04/image/04-014.pdf

3. Markova O.Y. Interdisciplinarity as a methodological principle of philosophy of education // Education and Civil Society (materials of the round table on 15 November 2002). Series Continuous humanitarian education <...> No. 1. SPb, 2018. - P. 24-27.

4. Shchukin A. N. Teaching foreign languages: Theory and practice: textbook for teachers and students. - Moscow: Filomatis, 2014. - p. 416

5. Kostina E.A. Pedagogical technology of the integrated course «English language and country studies». - Novosibirsk, 2017. - 151 p.

6. Lattuca L. R. Does Interdisciplinarity Promote Learning? Theoretical Support and Researchable Questions. - http://www.researchgate.net/publication/236812344_Does_Interdisciplinarity_Promote_Learning_Theoretical_Support_and_Researchable_Questions

7. Brukhanova S. A. Metadisciplinary and Interdisciplinary Approach to Teaching Foreign Languages in Secondary School. - http://indigo-mir.ru/metapredmetnyj-i-mezhdisciplinarnyj-podxod-k-obucheniyu-inostrannym-yazykam-v-srednej-shkole

8. Zverev I. D., Maksimova N. A. Interdisciplinary Connections in Modern School. - Moscow: Pedagogy, 1981. - 160 p.

THE USE OF MOBILE APPLICATIONS AS A COMPONENT OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING CONTENT

Z.E.Mukhatayeva, A.A.Kairiyeva

Abstract: This paper deals with the topical issue of integrating technology into the language learning process. The main idea of the paper is that mobile applications can significantly increase the effectiveness of foreign language learning by making learning more interactive and accessible. The author also focuses on the importance of adapting traditional teaching methods to the requirements of the digital age. How mobile apps can be used in various aspects of learning, including grammar, vocabulary, listening and speaking, is explored. Examples of successful applications of such apps are discussed, giving the reader a better understanding of the practical side of the issue.

Keywords: ELT, methodology, technology-enhanced learning, mobile applications, culture and mentality knowledge.

Today, mobile application resources are used to teach English as a foreign language to all students inside and outside the classroom. They are not just a common element of daily life. Learning

and teaching may both become more engaging and meaningful as a result of the constantly evolving technology breakthroughs that provide new chances for educators to integrate internet resources and videos into traditional classroom settings.

Students can immediately gain a significant quantity of cultural background knowledge and emotional attitudes regarding the learning materials when teachers introduce mobile application elements into their English classes. As a result, individuals might use their independence to learn a language. Students who use the mobile application may immerse themselves in the rich world they've built and comprehend the characters' linguistic pragmatism.

Understanding another culture and mentality is immensely aided by mobile application resources. By introducing a variety of communication settings into the classroom, mobile application resources allow students to see how individuals act in the culture whose language they are learning. It shouldn't merely be a passive pastime for students to watch videos in class. The four abilities of reading, writing, speaking, and listening should be included in the assignments that the instructor assigns to the pupils.

Li and Hart (1996) promote the Internet as an appealing medium for education thanks to its multimedia features and interactive activities, while Meloni (1998) lists improved student motivation, genuine language, and global awareness as benefits of its usage in language acquisition. [1][2]

In foreign language lessons, the use of mobile application material involves such channels of information receipt (auditory, visual and motor perception), which contribute to the activation of cognitive activity, improvement of the process of assimilation of Russian vocabulary, improvement of pronunciation skills, speaking skills, listening comprehension, as well as the assimilation of cultural realities.

The mobile application used in the work can be divided into two groups: educational and authentic. From a technical point of view, mobile applications are a technology for recording, processing, transmitting, storing and reproducing visual and audiovisual material on electronic media. From a methodological point of view, mobile applications technical teaching aids, and demonstration materials that relate to modern methodological techniques used in teaching foreign languages.

Consider what is included in the concept of educational videos. According to A.N. Shchukin and E.G. Azimov, educational material is understood as "specially selected and methodically organised material to be presented and assimilated in the learning process, which includes sound and written texts, non-verbal sign messages (formulas, graphs, diagrams), sign language and facial expressions, facts non-verbal behaviour, the realities of the country of the language being studied, etc." [3]

According to A.N. Shchukin and E.G. Azimov, mobile applications are understood as materials that are not designed for use for educational purposes and are not adapted to the needs of students, taking into account their level of language proficiency. Other authors also say that mobile application is material that was originally intended for native speakers. In foreign literature, authentic materials are understood as materials that are created for native speakers. Also, David Nanen and Ronald Carter believe that authentic materials are not intended for educational purposes. [4]

The use of mobile applications to convey messages in an audiovisual environment is vital. Mireya Asensio and Clive Yang argue that the moving image has been used for quite some time for educational purposes, from film scopes over a century ago to the latest web streaming technologies. Thanks to the opportunities that the Internet provides us with in today's teaching and learning environment, students can now access the latest materials and latest examples, whether to supplement class discussion or to highlight new developments in the field. [5]

It is traditionally believed that the learner receives the main information when working with the text, i.e. through such a type of speech activity as reading. However, today the teacher's arsenal has various possibilities for providing (delivering) information using modern technologies. One of the effective and popular means in foreign language teaching methodology languages that allow diversity and intensify learning activities, and implement a variety of learning principles, are authentic and educational videos.

Traditional teaching methods

There are two traditional teaching methods

1. Reproductive

2. Explanatory and illustrative.

The reproductive method of teaching is used to develop students' creativity and push them to extract information already known to students. But still, the reproductive method cannot fully develop the thinking of students and their creative potential.

The explanatory and illustrative method consists of the fact that the teacher communicates the finished information by various means, and the students perceive, realise and fix this information in memory. The teacher communicates information with the help of the spoken word, the printed word, visual aids, and practical demonstration of methods of activity.

The use of training and authentic videos improves learning efficiency, encourages students' verbal and cognitive activity, aids in the development of all sorts of speaking skills, and helps them learn new sociocultural and professional information.

The principles of visibility, accessibility, systematic and consistent learning, conscious student activity, and finally, the principle relationship between theory and practice are implemented in the learning process of foreign languages subject to proper organisation of students' work with mobile application materials. This results in high learning efficiency and helps form positive motivation for learning a foreign language.

Therefore, the usage of mobile applications aids in the accomplishment of learning objectives such as developmental, practical, and educational activities.

Innovative teaching methods at school contribute to the development of cognitive interest in children, teach to systematise and generalise the studied material, discuss and discuss.

	Traditional method	**Innovative method**
Goal	Formation of knowledge, abilities, and skills.	Development of the ability to independently pose and find solutions to new non-standard problems.
Forms of organisation	Frontal, individual.	Group, collective.
Teaching methods	Illustrative, explanatory, informational.	Problematic, problematic presentation, partially exploratory, research.
The leading type of activity	Reproductive, reproducing.	Productive, creative, challenging.
Methods of assimilation	Memorization, activity according to the algorithm.	Search activity, reflection.
Functions of a teacher	An information carrier, a custodian of norms and traditions.	Cooperation organiser, and consultant.
Student's position	Passivity, lack of interest, lack of motive for personal growth.	Activity, presence of a motive for self-improvement, interest in activities.

Students may be required to write, present, or argue in English about themes, narrative elements, or even characters in addition to more conventional assignments including vocabulary and grammatical usage. Two minutes of showing mobile application content, may give an hour of classroom instruction or be used to introduce a variety of activities and exercises. The fact that mobile applications aid in comprehension is a significant element for educators in making them more fascinating and pleasant. The mobile application illustrates everything in a manner that words cannot,

which validates the adage "a picture is worth a thousand words" and helps the idea become more evident.

Because they are engaging, difficult, and intriguing to watch, students enjoy mobile application programmes. Mobile application content is a rich and interesting source of software for education in English as a second language (ESL) classrooms, particularly when it depicts what occurs in a non-ELT context and was created for its entertainment value rather than language teaching.

When delivering a language class, it is often aimed at assisting EFL students in becoming oriented in both language use and some cross-cultural contacts with English native speakers.

In addition, the lecture and related exercises are meant to enhance the conversational language abilities of EFL students (i.e., listening, speaking, reading, and writing). The primary goal of using the filmed parts is to increase the learners' proficiency in the language acquisition process via continual, natural interactions with native speakers daily.

List of references:

1. Li, Z., & Hart, R. (1996). The Internet in education: Multimedia and interactive potential. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 5(3), 265-282.

2. Meloni, C. (1998). The Internet in the classroom: A valuable tool for language learning. *The Internet TESL Journal*, 4(7).

3. Azimov, E. G., & Shchukin, A. N. (2009). *A dictionary of methodological terms (theory and practice of teaching languages)*. IKAR Publishing House.

4. Carter, R., & Nunan, D. (2001). *The Cambridge guide to teaching English to speakers of other languages*. Cambridge University Press.

5. Asensio, M., & Yang, C. (2002). The educational uses of moving images. *Media and Learning Journal*, 9(3), 56-72.

ALFRED DE MYUSSENING "EMMELIN" HIKOYASI POETIK TAHLILI

A.I.Ziyadullayev

Annotatsiya. Ushbu maqolada Alfred de Myussening ilk hikoyalaridan biri bo‘lgan "Emmelin" asarining lingvopoetik hamda germenivtik tahlil qilgan holda, syujrtdagi ilgari surilayotgan g‘oya va motivning asosiy fokusini ko‘rsatish uchun ilmiy-nazariy tahlil olib borilgan. Bunda yozuvchi nazarda tutgan jamiyat inqirozi va inson ruhiy olamining moddiyatdan ustun bo‘la olmasligini bosh qahramon Emmelin hayotini badiiy yoritish orqali o‘quvchiga yetkazishga harakat qilgan.

Kalit so‘zlar. Badiiy olam, avtor obrazi, muallif xronotopi, badiiy xronotop, badiiy zamon, badiiy makon, dekadentlik holati.

"Obraz, albatta, shunday ma'noda berilganki, uning istalgan har qanday mazmuni kim bilandir bog‘langan, qayerdadir va qachonlardir sodir bo‘lganligini chamalaydi. Bu yozuvchi uchun zarur bo‘lgan uch boshlang‘ich miqdor – badiiy olamning uch o‘lchovidir. Mazkur o‘zgarmas son-miqdorlarsiz obraz o‘zini namoyon qila olmaydi."

"Emmelin" hikoyasining syujet jarayonida avtor obrazi mavjudligini hisobga olib qaralganda, mavjud umumiy xronotop ikki holatda uchraydi: muallif xronotopi, syujet xronotopi. Bu hikoya muallif tomonidan bir ayolga so‘zlab berilgan holda muallif xronotopini hosil qilsa, asar syujetining turli makon va zamonlarni o‘z ichiga olishi syujet xronotopini hosil qiladi.

Vous vous souvenez sans doute, madame, du mariage de Mlle Duval. Quoiqu'on n'en ait parlé qu'un jour à Paris, comme on y parle de tout, ce fut un évènement dans un certain monde. Si ma mémoire est bonne, c'était en 1825. Ma'nosi: *Esingizda bo‘lsa kerak, xonim, Emmelin Duvalning to‘yi. Garchi Parijdagi faqatgina bir kun haqda gapirilgan bo‘lsa-da, aslida hammasi mish-mishlardagidek esam, bunda bir dunyo hodisalar sodir bo‘lgan. Agar xotiram pand bermasa, bu 1825 yilda bo‘lgan edi.*

Yuqoridagi holatda muallif zamoni va makoni aniq emas, lekin mavjud xronotopni aniqlash uchun ayrim detallar mavjud. Masalan, voqealar 1825 yildan keyin sodir bo‘layotganligi va

Myussening yashash yillarini hisobga olsak 1836 yildan avvalgi jarayonlar ekanligi anglashiladi. Biroq badiiy makon tasviri yuqoridagi muallif xronotopida aks etmagan va buni ayrim hollarda badiiy zamon badiiy makonsiz ham ishlatilishi mumkin deb qarash o‘rinli. Vaholanki, badiiy xronotopni aniqlash uchun bir jumla, yoki bir butun matn ham ba’zan kamlik qilishi yoki bir kichik so‘z yoki birikma ham butun bir syujetning zamonini ifoda etishi mumkinligini inkor etib bo‘lmaydi. Ikkinchi bir yondoshuvdan kelib chiqsak, sodir bo‘layotgan suhbat aniq bir zamon va makonda amalga oshadi. Buni inkor qilishning iloi yo‘qligi tufayli, bu parchadagi muallif zamoni va makonini yozuvchi tasvir etmaslikni o‘rinli deb topganligi bilan izohlash mumkin.

Alfred de Myusse hikoyani yozishi o‘zining shaxsiy hayoti bilan xarakterlidir. Ayrim myusseshunos olimlar “Emmelin” hikoyasini avtobiografik asar sifatida talqin qilishadi. Misol uchun muallifning o‘z muhabbatiga erisha olmagani va u bilan tuyg‘ularining ustunligi tufayli yashirincha yozishmalar olib borganligi hamda Jorj Sand(A.Myussening muhabbati) boshqa bir insonga rafiqa bo‘lishiga qaramasdan Myussega iliq munosabatdaligi yuqoridagi fikrlarni birmuncha dalillaydi. Asar avvalida Emmelin(hikoya bosh qahramoni) yoshligida yosh, shaddod, to‘pori va odamlarga kam qo‘shiladigan obraz sifatida gavdalantirilgan bo‘lsa, uning janob Mersanni uchratishi uning nafaqat hayotida, balki, fe’l-atvorida ham ko‘pgina o‘zgarishlar bo‘lishiga sababchi bo‘lganligini kuzatish mumkin. Ya’ni u og‘ir, bosiq, ayollarga xos nazokatli va latofatli xususiyatlarga ega bo‘lib qoladi.

Le caractère d’Emmeline, à dater de ce jour, parut entièrement changé. À sa gaieté succéda un air de distraction étrange. Ma’nosi: *O‘sha kundan boshlab Emmelinning xarakteri umuman o‘zgacha tus ola boshladi.* Emmelinning bu harakteridagi o‘zgarishlar uning yosh davriyligidagi mutanosibik bilan ham izohlash mumkin ammo, bosh qahramonning muhabbat haqidagi fikrlarini o‘zgartirib yuborgan Sadrio ismli obraz uning hayotiy tajribasidan ko‘ra hissiy olamining xohishlariga tayanganligi ko‘rsatadi. U Emmelinga o‘zining muhabbatini va tabiiy nigohlaridagi ishonchni hadya etadi va Emmelin uni o‘z salobati bilan rom etgan janob Mersandan sekin astalik bilan soviy boshlaydi.

Pendant les quatre premières années après le mariage, on les vit très-peu l’un et l’autre. Ils avaient loué une maison de campagne au bord de la Seine, près de Melun ; il y a dans cet endroit deux ou trois villages qui s’appellent le May, et comme apparemment la maison est bâtie à la place d’un ancien moulin, on l’appelle le Moulin de May. Ma’nosi : *Bunda asosiy sabab sifatida janob Mersanning o‘z jufti haloliga e’tiborining kamligi va uning hayotida eng muhim unsur oila emas ish va pul ekanligi ko‘rsatilgan. Shuni ham alohida takidlash lozimki, Emmelin ham uning turmush o‘rtog‘i janob Mersan ham o‘ziga to‘q oila farzandlari bo‘lishgan va ularning oldida qandaydir iqtisodiy muammolardan ko‘ra oilaviy, madaniy va o‘zaro muomalaviy muammolar asosiy o‘rin egallagan. Va shu tariqa ularning munosabatlari zaiflasha boshladi.*

Bu o‘rinda xronotop xususiyatlarini ifodalovchi vositalar to‘lig‘icha aks etganligini *Pendant les quatre premières années après le marriage, une maison de campagne au bord de la Seine, près de Melun, à la place d’un ancien Moulin* birikmalari orali kuzatish mumkin.

Ikki yoshning xolis hayotiga bir bo‘rondek bo‘lib janob Sorg kirib keladi: *M. de Sorgues était un jeune homme à la mode, grand amateur de chasse et de chevaux, qui venait souvent au Moulin de May, plutôt pour le comte que pour sa femme. Il était cependant assez vrai qu’il avait fait les yeux doux à la comtesse ; car quel homme désœuvré, à douze lieues de Paris, ne regarde une jolie femme quand il la rencontre ? Ma’nosi: Janob de Sorge modaga mos yigit, ovni va otni yaxshi ko‘radigan, Mulen de Meyga tez-tez kelib turadigan, xotinidan ko‘ra ko‘proq hisob uchun kelgan. Biroq, u grafinyaga ko‘z tashlagani to‘g‘ri edi; Parijdan o‘n ikki liga uzoqlikdagi qaysi bekorchi odam go‘zal ayolni uchratganida unga qaramaydi?*

Aynan shu obraz Emmelinning aksilqahramon xususiyatlarini namoyon bo‘lishiga sababchi bo‘ladi ya’ni, uning vafoli, hayoliy va sodiq hayot qonuniyatlariga bo‘lgan qarashlarini o‘zgartirib yuborgan holda, sevgi faqat bir insonga nisbatan bo‘lmasligini, vaholanki dunyoda muhabbat atalmish tuyg‘uni har dam, har xil vaziyatda, turli insonlar bilan ham his etish mumkinligini ko‘rsatib ketadi.

Uning xayollarida o‘ziga bo‘ysunmaydigan fikrlar, o‘ziga nomutanosib tuyg‘ular va unga mos kelmaydigan xatti-harakatlar sodir bo‘la boshlaydi:

Cependant Emmeline avait vingt-cinq ans, et sans se rendre compte de ce qui se passait en elle, elle sentait aussi l'ennui la gagner. L'allée des soupirs lui revint en mémoire, et la solitude l'inquiéta. Il lui semblait éprouver un désir, et, quand elle cherchait ce qui lui manquait, elle ne trouvait rien. Il ne lui venait pas à la pensée qu'on pût aimer deux fois dans sa vie ; sous ce rapport, elle croyait avoir épuisé son cœur, et M. de Marsan en était pour elle l'unique dépositaire Ma'nosi: Biroq, Emmeline yigirma besh yoshda edi va ichida nima sodir bo'layotganini o'zi ham sezmay, zerikish uning ustidan o'rmalab ketayotganini his qildi. Xayoliga "O'g'illar xiyoboni" keldidi, yolg'izlik uni xavotirga soldi. Unda istak paydo bo'lgandek tuyuldi va u o'ziga etishmayotgan narsani qidirib topdi. Inson hayotida ikki marta sevish mumkinligi uning xayoliga ham kelmagan; bu jihatdan u yuragini toliqtirib yuborganiga ishondi va M. de Marsan uning uchun yagona vasiyi deb hisoblar edi;

Emmelin dekadentlik holatidan chiqish uchun o'zini har turli holatlarga solib ko'rdi, turmush o'rtog'ining ijobiy fazilatlarini ko'z oldiga keltirdi, unga bo'lgan munosabatida nimalardir kashf etishga harakat qilib ko'rdi. Ammo u o'zining e'tiborsiz qoldirilayotganini yana bir isbotining ustidan chiqib, xo'rsindi:

Elle trouva en rentrant son mari dans le salon, jouant aux échecs avec un de ses amis. Elle s'assit à quelque distance, et, presque malgré elle, regarda le comte. Elle suivait les mouvemens de cette noble figure, qu'elle avait vue si belle à dix-huit ans lorsqu'il s'était jeté au devant de son cheval. M. de Marsan perdait, et ses sourcils froncés ne lui prêtaient pas une expression gracieuse. Il sourit tout à coup ; la fortune tournait de son côté, et ses yeux brillèrent.

— Vous aimez donc beaucoup ce jeu ? demanda Emmeline en souriant.

– Comme la musique, pour passer le temps, répondit le comte ; et il continua sans regarder sa femme.

Ma'nosi: Qaytib kelgach, erini mehmon xonasida do'stlaridan biri bilan shaxmat o'ynayotganini ko'rdi. U bir oz masofaga o'tirdi va deyarli o'ziga qaramay, grafga qaradi. U o'n sakkiz yoshida o'zini otining oldiga tashlaganida juda go'zal ko'rgan bu oliyjanob siymoning harakatlarini kuzatib bordi. M. de Marsan yutqazayotgan edi, qovog'ini chimirgan qoshlari unga nafis ifoda bermasdi. U birdan jilmaydi; omad uning foydasiga aylandi va uning ko'zlari porladi.

- Demak, bu o'yin sizga juda yoqadimi? – so'radi Emmelina jilmayib.

- "Musiqa kabi, vaqt o'tkazish uchun"(Emmelin ko'p vaqtini musiqa eshitib o'tkazar edi), deb javob berdi graf; va xotiniga qaramay davom etdi.

U yana bir bor o'zini jufti halolining e'tiboridan chetta his etdi. Emmelin o'zini yolg'iz his etar, hech kim bilan suhbatlashmas, u tuyg'ularining qandaydir keraksiz ekanligini anglagan holda, qadrsizligidan nafratlanar edi. Uning eng yaqini musiqa va tun edi. A. Myusse asarlarining o'ziga xos xususiyatlaridan biri tun tasvirining badiiy xronotop etib tanlanganligidadir.

Emmelinning keyingi iztirobli hayotini ma'lum darajada davolovchi sifatida gavtalantirilgan janob Jilbert unga haqiyqiy muhabbat qo'ygan obraz.

Elle lui plaisait par sa conversation, par ses manières de voir, par ses goûts, par son esprit, et par un peu de malice, qui est le hochet de l'esprit. Éloigné d'elle, un regard, un sourire, quelque beauté secrète entrevue… Ma'nosi: Emmelin uning suhbatini, qarashlarini, didini, ziyrakligi va ruhiy dalda berishini yoqtirar edi. Undan uzoqlashganda, bir qarash va bir tabassum, qandaydir yashirin go'zallik….

Alfred de Myusse yaratgan obrazlari insoniy oliy tuyg'ularga ega shaxslar, muhabbat izlagan va hayot to'siqlari oldida o'z yo'lini tanlashga qiynalayotgan epizodlardan iborat. Emmelin obrazi ham oliy insoniy xususiyatlarga ega, tuyg'ular va hislar hayot tashvishlaridan ustun qo'ya oladigan va asl muhabbat uchun jon fido etuvchi sifatida gavdalantirilgan holda, ma'lum ma'noda xiyonatkor ayol xarakteriga ham egaligi yaratilgan obrazning mukammalligini oshiradi. "Xronotop qahramonning badiiy olamidagi qiyofasini ham ifodalaydi. Bu tasvir har doim mohiyatan xronotopikdir, chunki zamon va makon insonning real olam bilan munosabatlarining xarakterini belgilaydi." Bunda mavjud ijtimoiy muhit yaratilayotgan qahramonning badiiy olamini ma'lum darajada o'z ta'sir doirasida harakatlantiradi.

Ya'ni, o'z turmush o'rtog'i bo'la turib, unga muhabbat qo'ygan, u tomon talpinadigan janob Jilberga ijobiy qarashlarini yoki unga bo'lgan muhabbat tuyg'ularini yashira olmaydi. Quyida Jilberning Emmelinga yozgan xatini olib o'qish tasviri ifodalangan:

Lorsque Emmeline eut achevé sa lecture, elle rendit le papier à Gilbert, sans rien dire. Un peu après, elle le lui redemanda, relut une seconde fois, puis garda le papier à la main d'un air indifférent, comme il avait fait tout à l'heure, et, quelqu'un s'étant approché, elle se leva, et oublia de rendre les vers. Ma'nosi: Emmeline o'qib bo'lgach, hech narsa demay, qog'ozni Gilbertga qaytardi. Biroz vaqt o'tgach, u yana so'radi, uni ikkinchi marta o'qib chiqdi, keyin u ilgari qilganidek, qog'ozni befarqlik bilan qo'lida ushlab turdi va kimdir yaqinlashib kelayotganini ko'rib o'rnidan turdi va xatni qaytarishni unutdi.

U o'z aqliga qarshi harakat qilishni xohlamas edi ammo, yurak buyruqlari uni tuyg'ular qaramog'iga tushishga majbur qildi. Yosh yigitning mungli nigohlari, samiymiy kulgulari va suhbatlari, haqiyqiy muhabbati Emmelinni unga bo'lgan asl hislarini oshkor etishga undadi va u bilan birga bo'la olmasligini bilgan holda unga o'z muhabbatini izhor etdi.

Ce n'est pas au monde que nous le ferons, dit Emmeline, mais à nous-mêmes, ou plutôt c'est à moi que vous le ferez. Le mensonge m'est insupportable, et hier soir, après votre départ, j'ai failli tout dire à M. de Marsan. Allons, ajouta-t-elle gaiement, allons, mon ami, tâchons de vivre. »

Gilbert lui baisa la main respectueusement, et ils se séparèrent.

Ma'nosi: Biz bu narsani dunyo uchun qilmadik, dedi Emmelin, balki o'zimiz uchun, to'g'rirog'i, siz buni men uchun qildingiz. Yolg'onga men chiday olmayman, kecha kechqurun, siz ketganingizdan so'ng janob de Marsanga deyarli hammasini aytib berdim. Kel, dedi u quvnoq ohangda, kel, do'stim, biz ham yashashga harakat qilaylik. »

Gilbert uning qo'lini xushmuomalalik bilan o'pdi va ular ajralishdi.

Shu o'rinda hayotiy bir mulohazaga e'tibor qaratilsa, Jorj Sand ham A.Myusseni sevgan holida u bilan birga bo'la olmaganligi hamda Myusse hech qachon o'z muhabbatidan kechmasdan dunyodan ko'z yumganligi tahlilga olingan hikoya hayotiy voqealarning yoki muallif hayotining ma'lum chizgilaridan olinganligini ko'rish mumkin.

Yuqoridagi keltirilgan ayrim fikr va mulohazalardan kelib chiqib xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, asarda kuzatilgan badiiy poetika badiiy zamon va badiiy makon xususisyatlarini mutanosibligi asosida hosil qilingan hamda syujet jarayonlari tasvir etilgan makon va zamon yozuvchi o'zi yashab o'tgan davr bilan xarakterli. Asarning arxitektonik qurilishi tadrijiy zamon xususiyatiga ega. Bunda vaqtning ortga qaytish holatlari kuzatilmaydi. Hikoyada ifodalangan g'oyaning markaziy nuqtasi sifatida insonning oliy tuyg'usi hisoblagan muhabbat yotadi. Shu sababli yozuvchining badiiy xronotopi asosan inson qalbi, ichki kechinmalari va tuyg'ular hamohangligi bilan ifodalangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1. Alfred de Musset. Emmeline. Revue des Deux Mondes, période initiale, tome 11, 1837 p. 303-336
2. To'rayeva B. Xronotop poetikasining o'ziga xos xususiyatlari//FarDU. Ilmiy xabarlar. – Farg'ona, 2022/№3. – B. 127-133
3. Бахтин М. Романда замон ва хронотоп шакллари. – Тошкент: Akademnashr, 2015. – 249 б.
4. Гей Н. Исскусство слово. – М.:Наука, 1967. – 364 с.
5. Йўлдошев М. Бадиий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Тошкент: Фан, 2007. – 123 б.

维克多·佩列文与中国古典文学叙事*

郑晓婷 北京外国语大学

摘 要：文学本就是一种虚构，与中国古典文学有着不解之缘的俄罗斯当代作家维克多·佩列文创作的"中国故事"更显示出"双重虚构"的特点。从《搜神记》到《聊斋志异》，再到《阅微草堂笔记》，无论是六朝志怪，还是清笔记小说，都是作家进行互文和仿拟的对象。

* 本文系中国博士后科学基金第 74 批面上资助项目"佩列文'中国故事'的历史叙事研究"（2023M740315）阶段性成果。

“说狐”、“书生与狐妖”的叙事模式在佩列文的创作中层出不穷，狐形象集中了人、妖、兽的特征，包含着儒、释、道各家思想以及作家对社会现实的隐晦批判。在处理新创故事与中国叙事的关系时，作家将更多的注意力放在新创故事的文本内涵延展上，而非对既有故事的刻板继承。从中俄文学交往的层面来看，佩列文对中国古典文学的转译与再创作无疑进一步加深了中俄两国人民之间的相互理解，加速了故事在各民族间的传播。

关键词：维克多·佩列文；古典小说；“中国故事”；叙事

中国古典小说拥有十分丰富的源头，正如苏联汉学家苏霍鲁科夫所言，历史传记、哲学对话、寓言故事、鬼神志异、奇闻和轶事传说以及民间故事都是中国古代小说产生的土壤[1]。自 20 世纪 50 年代开始，苏联陆续翻译出版了大量中国古典文学作品，其中尤以小说见长，包括费什曼译的《唐代传奇集》（1955），吉什科夫译的《白猿》（1955），吉什科夫、帕纳秀克合译的《古镜》（1963），索科洛娃、费什曼合译的《浪子与术士》（1970），李福清、李谢维奇等人译的《紫玉》（1980），瓦斯科里先斯基译的《道士真言：17 世纪中国短篇小说集》（1982）等。俄罗斯后现代主义作家维克多·佩列文以中国传统文化为蓝本的故事创作构成了其独特的“中国故事”图景，佩列文对中国古典文学的引用是非常全面的，六朝志怪、唐宋传奇、拟宋元话本、神魔小说、笔记小说等体裁悉数在列，其中最为典型的要数“书生与狐妖”的叙事情节。

佩列文明确引用志怪小说体裁的第一部作品是《妖精圣书》，该小说所述故事的文本来自东晋干宝《搜神记》卷 18 第 425 篇《阿紫》。佩列文引用的译文为缅希科夫 1994 年译本，它是目前俄罗斯唯一的《搜神记》全译本。狐狸女主人公与爱情主题是《妖精圣书》与《阿紫》最直接的相似之处，佩列文的这部小说同样讲述了一个异族相恋的奇幻爱情故事。《妖精圣书》是佩列文第一部以女性口吻写作的作品，也是作家首次中国之行后完成的创作，按照佩列文本人的观点，这部他所珍视的作品与自身的个体经验相关，是他所有作品中“最中国”的一部。

《妖精圣书》讲述了来自古代中国的阿狐狸在 21 世纪初的莫斯科所经历的爱情和启悟故事。阿狐狸已有两千多岁，但外表仍似十几岁的少女，她聪慧异常、勤于自修。凭借尾巴隐藏的魔力，阿狐狸可以使那些妄图轻薄她的男子进入催眠状态，从而吸收其体内的精气，这也是她谋生和永葆青春的手段。在联邦安全局的一次调查中，阿狐狸结识了年轻的狼人中将亚历山大·谢雷，并与之真诚相爱。与此同时，阿狐狸远在英国和泰国的狐狸姐妹预言从莫斯科救世主大教堂即将诞生一名“超妖”。阿狐狸按照黄山吹笛僧的启示冥想修炼，最终顿悟“超妖”之要义，对阿狐狸来说，通往自我认知的钥匙就是对亚历山大的爱情，在意念中阿狐狸看到了霓虹流川和流川中的自己。阿狐狸急于与爱人分享自己的领悟，然而，意识到到两人秉性相异的亚历山大，再加上因变身为狗而自尊心受挫，他已选择离开阿狐狸。

佩列文小说《妖精圣书》与中国志怪小说集《搜神记》有着最为直接的联系。首先，佩列文在小说的开端交代了阿狐狸的身份——一只来自中国的狐狸，其前世正是《搜神记》中的狐狸精阿紫，并且佩列文逐字引用了《阿紫》篇的俄文译文：

我并不像同族中的其他代表那样名垂青史。但有一部世界文学名著确实提到了我，关于我的那部分内容甚至有俄文译本。如果你想读一读，可以到‘科学院书店’买一本干宝的《搜神记》，找到东汉西海都尉寻找逃跑的侍卫队队长那部分。有人告诉都尉，是妖精把队长蛊惑走了，于是都尉率领军队去搜寻失踪的部下。这个故事（我把这张纸像护身符一样贴身带着）我至今读起来还心潮澎湃。[2]

其次，《阿紫》与《妖精圣书》所叙述的异族爱情故事模式具有相似性。前者是人狐之恋，后者为狼狐之恋。并且，两种文本的爱情结局皆为悲剧式的，即某种内部或外部力量的强力阻隔造成的分离，如果说造成阿紫与王灵孝爱情悲剧的原因是陈羡及其士兵的闯入与

[1] Рифтин Б. Л. Сухоруков В. Т. Пурпурная яшма. Китайская повествовательная проза I-VI вв. М. : Художественная литература, 1980. С. 304-305.
[2] Пелевин В. О. Священная книга оборотня. М.: Эксмо, 2004. С. 11-12.

阻拦，那么阿狐狸与狼人亚历山大的分离则是二者意识到个体差异后做出的无奈选择。为进一步佐证阿狐狸的中国身份，佩列文有意加入一些具有中国元素的故事情节，例如，“阿狐狸”与儒生的故事：

为什么我叫“阿”？有一个爱好男色的儒生给出这样有趣的解读，他明知我的身世，可至死还是三番五次来找我。他说，“阿”是人类喉头肌肉能失控后所发出的最简短音节。的确如此，那些致幻后的人来得及发出的音就是“啊啊……”。这个儒生甚至还给我题了一副赠字，开头几句是“阿狐狸柳儿游于夜水之上……”[3]

佩列文还以中国古代的汉墓为时空背景，描写阿狐狸当年在中国的生存环境以及同读书人的交往情景，这类“书生与狐妖”的故事片段属于典型的志怪情节：

在来俄罗斯之前的几百年间，我生活在一座离洛阳城旧址不远的汉墓里。墓室里有两个大箱子，华丽的裙袍、罩衫，竽、笛乐器，各式各样的器皿一应俱全，反正对于朴素的日常生活是足够了。人们害怕走近墓地，因为流传着那里有可怕妖怪的传闻。抛开过度的情绪渲染，这个传闻当然是事实。

那段日子我勤于修炼，也同附近村庄的几个读书人有来往（中国的书生一般携带书卷住在乡下，进城只为赶考，待为官任期结束，还要回到老家的祖屋）他们其中一些人知道我的身份，常拿有关古代的问题烦我——编年史是否正确，年表里有没有错误，谁发动了三世纪之前的那场宫廷政变如此种种。我不得不调出记忆回答他们的问题，因为作为交换这些书生能给我一些我需要时常查阅的古代文献。[4]

佩列文注意到中国古典文学及民间传说对“狐狸精”的想象与设定：“‘妖精’这个词在中国民间文学中首先与狐狸有关”[5]，他在小说中精准地把握住女主人公神秘魅惑、性感可爱的形象，使其与中国传统文化中的“狐狸精”形象无限接近。志怪集《搜神记》之《阿紫》篇作为“中国古代小说片段”[6]，在佩列文的艺术化处理下融入小说《妖精圣书》的情节与结构，中国东汉时期的狐狸精阿紫摇身一变成为阿狐狸的前身，阿紫色诱王灵孝的故事成为阿狐狸与狼人萨沙爱情故事的延伸，两个文本发生奇妙的互文反应，呈现出时空顺序和逻辑顺序上融洽，让读者产生一种陌生化的审美感受。可以说，佩列文的《妖精圣书》与《搜神记》之间的关系并非简单的引用，佩列文受《阿紫》故事的启发，以原有故事的“说狐”主题为基础，在形象塑造和情节发展上发挥更多的创造性，将阿紫的片段式故事扩展为阿狐狸的完整故事。

此外，佩列文还阅读了大量仿志怪、传奇类的文言笔记小说，包括蒲松龄的《聊斋志异》，袁枚的《子不语》和纪昀的《阅微草堂笔记》。若论它们的区别，纪昀的《阅微草堂笔记》模仿六朝，叙述简古，材料多自造，其故事多借狐鬼之话来攻击社会；而袁枚的《子不语》大都为供无聊消遣的神鬼怪异之作，文笔自然流畅，但在思想价值上稍逊于《聊斋志异》《阅微草堂笔记》，正如袁枚在自述其创作动机时称：“文史外无以自娱，乃广采游心骇耳之事，妄言妄听，记而存之，非有所惑也”[7]。清笔记小说被认为是拟古派的代表作，很多情节内容都是从古书尤其唐传奇变化而来的，此类小说多述有关神仙、狐鬼、精魅的故事。与古人之作相比，清笔记小说的优点在于描写详细而委曲，用笔变换而熟达；说妖鬼多具人情，通事故，使人觉得可亲，并不觉得可怕[8]。“书生与狐妖”是清笔记小说中最典型的故事角色，他们之间的爱恨情仇总能生出一桩桩别致精巧的故事，在佩列文的长篇小说《数字》中曾描述过这样一幅场景：“说的是孤独的旅人冒雨赶路，武器的夜间使用等等，反正十分神秘，还让人想起来一则关于书生与妖精的中国故事”。[9]

[3] Пелевин В. О. Священная книга оборотня. М.: Эксмо, 2004. С. 12-13.
[4] Пелевин В. О. Священная книга оборотня. М.: Эксмо, 2004. С. 292-293.
[5] Пелевин В. О. Священная книга оборотня. М.: Эксмо, 2004. С. 211.
[6] Пелевин В. О. Священная книга оборотня. М.: Эксмо, 2004. С. 12.
[7] 袁枚：《子不语全集》, 石家庄：河北人民出版社, 1987 年，“序”第 2 页。
[8] 鲁迅：《鲁迅全集》第九卷, 北京：人民文学出版社, 1973 年，第 356 页。
[9] Пелевин В. О. ДПП (nn). М.: Эксмо, 2005. С. 95.

佩列文的“中国故事”并非总是长篇大论的宏大叙事，作家擅长从细节入手，为自己新编的故事调制出充裕的“中国风味”，以上两段关于“书生与妖精”的叙述就是很好的例证。在第一段故事中，“孤独的旅人”“冒雨赶路”“武器”“夜间”“神秘”等关键词已为读者勾勒出一幅类似于《聊斋志异》之《聂小倩》或《子不语》之《蔡书生》的故事画面，“一则关于书生与妖精的中国故事”更是直接切中主题。在前文所提到的《阿狐狸》故事中，狐妖的住所、修炼，书生的仕途、治学，都被佩列文娓娓道来，并且与清笔记小说的“说狐”故事原型十分契合。同时，佩列文所想象的古代书生与狐妖的交往是一种附庸风雅的消遣，作者戏谑嘲讽的态度也于字里行间之中清晰可辨。

通过对佩列文小说创作与中国古典文学之关系的考察，我们可以断定佩列文与中国文学叙事之联系绝非空穴来风，它建立在作家对中国古典文学作品的广泛阅读与理解基础之上。佩列文对中国古典文学的借鉴，既从“大”处把握，系统而又全面地网罗中国古代小说的各类体裁，又从“小”处着眼，注重细节的运用和氛围的营造。佩列文在吸收、领会中国古典文学创作精神和范式的前提下，注意抓取中国古代各时期最具代表性的小说作品，以互文和综合用典的手段将其中的人物、情节、主题镶嵌在自己的小说创作中，并做到与之自然、和谐地融为一体。在艺术风格上，佩列文结合中国古代文学作品创作的“中国故事”在文本结构、语言特点、现实主义手法，乃至格言式答辩与品评上，都与中国传统文学十分接近。神仙、妖精、人类在佩列文的笔下被随意驱使，文笔的精细与曲折，叙事的首尾与波澜，都显示出佩列小说创作的“中国特色”，显然，作家从中国文学宝库中吸取了多方面的营养。

功能对等理论视角下影视字幕的汉译研究——以电视剧《战斗民族养成记》为例

刘译文　天津外国语大学

摘要：全球化进程不断加快，文化交流日益频繁。影视剧作为文化交流传播的重要载体，字幕翻译成果直接影响各国观众对文化的理解。字幕翻译要在保证内容与形式准确的同时最大层面照顾观众感受。著名翻译理论家尤金·奈达提出的功能对等理论便可应用于字幕翻译中，本文以电视剧《战斗民族养成记》为例从词汇、句法、语用方面论证了功能对等理论在字幕翻译中的可行性。

关键词:功能对等；字幕翻译；战斗民族养成记

一、引言

随着全球经济文化交流的日益加深，影视作品已不是一国之文化产物，它作为公众最容易接触到的文艺作品之一，已成为国际文化交流中不可或缺的一部分。大数据时代，国外的影视剧作品大量引入，民众对于字幕的需求与依赖不断加大，国内俄语汉译字幕组的工作也同样增大。然而不同的语言文化背景给翻译工作带来了巨大挑战，在传达出源语语言含义的同时，还要符合译入语的表达习惯，在此基础上能翻译出源语表达时的心情，突破文化限制，则更是一次完美的字幕翻译。奈达的功能对等理论便是一个极好的选择，本文以《战斗民族养成记》为例，对其汉译进行分析。

二、功能对等理论

尤金·奈达是美国语言学家、翻译家、翻译理论家，1964 年首次在《翻译科学探索》提出“动态对等”（即功能对等）翻译理论并闻名于世，被誉为“当代翻译理论之父”。奈达认为世界上不存在完全对等的翻译，只能在译入语中寻找最接近的自然对等物。在翻译过程中要注重译入语读者的感受，以译文读者为中心，源语读者和译入语读者的感受应保持一致。

奈达认为翻译中涉及五种文化因素即物质文化因素、生态文化因素、宗教文化因素、社会文化因素和语言文化因素，为了准确的再现源语文化，消除文化差异，奈达提出了三个步骤。奈达功能对等理论的发展可以分为三个阶段。第一阶段:形式对等。这一阶段的重点是在翻译过程中尽可能准确地传达原文。第二阶段:动态对等。奈达提出，所谓动态对等的

翻译，实际上就是翻译交际理论指导下的翻译，具体来说是指“从语义到语体，在接受语中用切近的自然对等语再现源语信息”[1]。第三阶段:功能对等。在这一阶段中，奈达用“功能对等”替换了“动态对等”，但是两者之间并无实质差别。同时在原有理论基础上指出，应当辩证地看待翻译中原文和译文的关系，虽然在动态对等中形式大于内容，但并不意味着可以毫无保留的改变形式，诗歌语体中就要保留原有形式。功能翻译既要保证内容对等，也要保证形式对等。

三、字幕翻译特点

字幕翻译是近些年来的新兴领域，具有很强的目的性，需要以观众为中心，将观众放在第一位，翻译的通俗易懂。字幕是一种特殊的语言转换:将口语转换为另外一种语言可以分为三个阶段:信息传输、内容压缩、语言到文字的转换。字幕是一种交流形式，在电影屏幕上使用两种不同的语言通过字幕促进信息传递、文化交流。钱绍昌教授曾在书籍《影视翻译——翻译园地中愈来愈重要的领域》一文中提出了影视字幕语言的五个特点即：聆听性、综合性、瞬时性、通俗性、无注性。[2] 在字幕翻译方面，重点应该是受众接受度，从一开始就提供适宜的译入语表达方式。字幕翻译呈现方式的独特性要求字幕与图像在播放过程中保持一致。

（一）通俗性与口语性

影视剧的受众群体广泛，所以在翻译过程中要考虑到翻译的通俗性，不可采用晦涩难懂的词汇，译文要通俗易懂。电视剧《战斗民族养成记》中更多的是两个主人公间的幽默对白以及内心独白，因此字幕翻译要偏向口语性与通俗性，不可出现书面语等情况。影视字幕的普及要求翻译必须根据特定的影视类型，必须采用特殊的翻译方法来翻译剧中人物的特点，尤其是影视剧。译者自身首先要正确理解源语内容，其次，翻译中在保证流畅性的基础上，做到真正的通俗易懂。

（二）时空的局限性

影片字幕受到配音、画面的制约，需要与它们同时出现，因此具有瞬时性。在影视人物念对白时，屏幕下方会出现相应字幕，字幕所停留的时间取决于人物说话时长，因此，字幕随着配音的出现而出现，随着配音的消失而消失，要做到声话一致。反之，如果出现不一致情况前言不搭后语，对白颠三倒四，会大大降低民众观感，误解影片内容。

在观看影片中字幕会分散观众的一些精力，字幕通常只有一行，因此在翻译过程中要注意字母的空间限制，必须在屏幕底部有限的空间内提供有效的信息。过长的字幕会影响整体画面的美感，降低观众对画面的注意力。

（三）跨文化交际的承载性

影视剧中进行的字幕翻译同样也是跨文化交际的一种。语言不是独立于文化之外独立存在的，它是一个国家一个民族文化信仰的体现。字幕工作者应考虑到如何在翻译过程中简明扼要的表达源语想要输出的语义与文化，并使观众在看字幕时无需思考研究。既可以最大程度上展示源语国家的民族文化与特点，又可以让外国观众感受到文化精髓与内涵。

四、功能对等视角下的翻译实例解析

战斗民族养成记讲的是一个美国记者被外派到俄罗斯工作，阴差阳错和一位寡头女儿在一起后发生的一系列搞笑事件。电视剧整体风格诙谐幽默，讲述的是主人公工作生活中发生的趣事，语言大部分为非正式用语、俚语，本文会从语义对等层面和风格对等层面进行研究。

(一)词汇层面

在翻译过程中，如果有“等值对应词汇”我们便无需做过多调整。无论是源语还是译语都有自己语言的词汇特点，影视剧中人物对白偏多。译员可以根据源语特征采用适应性的翻译策略以达到功能对等的要求。

词汇是语言中最小的单位。词汇的翻译质量是衡量整体翻译质量的主要因素。关于翻译的原则，奈达指出，上下文的一致性应该优先于单词的一致性。单词含有多种含义而不是

单一含义。因此，在翻译时不要过于依赖字典，须考虑词语在上下文中的含义，并选择你最想要传达给读者的该种译法。此外，不同的民族历史和文化赋予单词不同的含义，因此在翻译时不能直接复制，应选择合适的翻译或采取增译、释义的方式来补充说明，以确保译入语表达的准确性。

例：Что там?

那边发生了什么?

在字幕翻译中补充了动词“发生”，充分考虑中国观众的语言表达习惯，将原电影中的名词适当地转换为与中文表达匹配的动词，以提高中国观众处理字幕信息的速度。（二）句子层面

语句是能够表达完整思想的最小单位。要达到奈达功能对等理论所要求的翻译标准，译者必须充分理解原文的含义并适应句子的结构特征。如俄语表达中习惯将重点内容放在句末，这就要求译者在翻译时能根据合理调整语序。

此外，奈达建议使用简短的句子来帮助读者理解文章。一般来说，短句与长句相比结构更简单，更容易理清句子结构。译者在翻译过程中也可选择增译、减译等方法，积极发挥主观能动性，调整句子结构，使译入语通俗易懂，较好的传达信息。

例：Alex: Луис, вы пропустили это в тираж.

Луис: Я что ли, должен за всем следить?

Alex: Ну, да

阿列克斯：路易斯 这是你亲自授权并同意出版的吗

路易斯：难道我还得全部检查一遍吗　　阿列克斯：理论上讲是这样的

本段对话中“ну”表达了阿列克斯对领导因为金钱权力，放弃做记者原则底线的不满，把“ну”翻译成“理论上讲”使情感色彩更强烈，跟能表达出阿列克斯当时心境。

五、结论

影片的字幕翻译是一种特殊翻译种类，在翻译成外语后要明确表达出影片内容，发挥最好的解释作用。奈达的功能对等理论对于影视剧字幕翻译具有指导作用，奈达功能对等理论中的注重译入语读者感受观点与影视字幕翻译目标不谋而合。字幕和源语台词不可能做到内容与形式的完全统一，此时我们就要选用“最自然最贴切”的翻译方式，最大程度还原源语台词，让译语观众与源语观众有近乎一样的观影体验，这正是奈达所提倡的。

参考文献

[1]．许艺航.多模态视角下电影英译面临的挑战[D].上海外国语大学,2021.

[2]．王明亮,周岁.功能对等理论指导下的国货品牌英译策略研究[J].英语广场,2022,(12):14-16.

[3]．范祎蕾.功能对等理论视角下的汪译《牡丹亭》文本探析[J].海外英语,2023,(24):13-15+34.

[4]．刘佳,李瑞雪.功能对等理论视角下影视字幕的翻译研究——以《风雨哈佛路》为例[J].长春大学学报,2023,33(11):59-65.

[5]．柏慧.功能对等理论视角下的《无人生还》翻译策略研究[J].英语广场,2023,(32):46-49.

[6]．王宇瑶.从功能对等理论视角研究英语电影《寻梦环游记》的字幕翻译[J].现代英语,2023,(16):79-82.

[7]．冉洋瑕.奈达功能对等视角下汉译字幕的研究——以电影《降临》为例[J].现代英语,2023,(16):111-114.

国际中文教育中乌兹别克斯坦学生中文姓名的探析与取名建议

刘娴君　撒马尔罕国立外国语学院孔子学院

摘要：本文以乌兹别克斯坦撒马尔罕国立外国语学院孔子学院学生的中文名为研究对象，分析学生中文姓名特点。首先，通过阅读文献，比较分析中乌的姓名文化，其次，从姓名的用字情况、来源与接受程度、学生中文名与乌兹别克语名的音意关系上分析问卷调查情况，最后，结合中乌姓名文化、问卷分析结果与案例，阐明取名存在的问题，并提出参考建议。

关键词：撒马尔罕国立外国语学院孔子学院；中文名；中文姓名特点；取名；建议

1.引言

姓名不仅是区别个人差异的语言符号，更能表现不同民族的文化形态。目前，所开展的对外国学生中文姓名的研究，有对专门的国别学生中文姓名的研究，此类研究使外国学生的姓名优化建议更具实用性和针对性，但需要对具体国家的姓名文化有所了解，因此，国别化学生中文名有待探究。

本文以乌兹别克斯坦撒马尔罕孔子学院（简称撒外孔院）为例，运用文献研究法、问卷调查法和案例法探究当地学生的中文姓名。首先，阅读关于中文姓名的研究，介绍中国和乌兹别克斯坦的姓名文化，为问卷结果和姓名文化对比分析提供支撑材料；其次，向撒外孔院学生发放 106 份调查问卷，了解乌兹别克斯坦学生中文名的信息，并分析其特点；最后，根据问卷中学生中文姓名实例说明存在的问题，并提出参考命名建议。

2.中国与乌兹别克斯坦姓名文化的比较分析

通过两种国家主要的姓名文化对比可知，中国的姓名文化深受宗法制度的影响。古代的“姓”标志着社会地位，姓名表达形式更注重家族血缘的传承，在现代社会中，名字的命名更加自由和多样化，但是“姓”仍承担血脉传承的功能意义。在古代封建社会，由“名”演化的“字”及彰显自身理想追求的“号”，是中国传统文化中的特色。此外，中国的姓名结构非常固定，姓永远在名之前。

而乌兹别克斯坦的姓名文化深受宗教、不同历史时期变化发展的影响。乌兹别克斯坦的“姓”在苏联之前不是必须有的，且随着家族长辈的名字而变化，对比中国的“姓”，它与血脉传承没有特别紧密的联系。由于宗教和苏联时期的制约，名字的命名内容有所要求，但形态意义更加丰富，包含了不同国家民族语言的名字，且通过外在形式可以区别“姓、本名、父名”和男女性别。最后，乌兹别克斯坦的姓名结构相对灵活，根据具体情况，“姓”可以放在“名”之前，也可以放在名之后。

3.乌兹别克斯坦学生中文姓名的调查分析

本文向撒外孔院学生发放了 106 份问卷，最终回收的有效问卷为 103 份。有 94 位孔院学生拥有中文名，由于个别学生曾更换过中文名，实际的姓名数量为 101 个，包括 50 个女生姓名和 51 个男生姓名。

3.1 学生中文姓名的用字分析

首先，在“姓氏”方面，中文姓[10]在全部名字中占 51%，可见，拥有“姓”的中文名也占了相当多的比重。“李”和“王”是使用较多的姓，“纳兰”是唯一的复姓。此外，部分中国姓是按学生的母语名音译而成，比如，“李贾纳（ Regina ）”的“李”来自学生母语名中的音节“Re”；还有部分姓被学生赋予了独特的实意，比如，有学生把“王”理解成“元帅、国王”，把“高”当作“个子高、鼻子挺拔”的自身特征标记。

其次，从“名”分析，有的字可以体现出传统意义的性别差异，如“娜、丽、美、莉、雅”都出现在女生名字中，这些字传达出女性的柔美优雅；“龙、大”用于男生名字中，体现出男

[10] 名字中有的第一个字，既可以作姓，也可以作名字，如“金龙”的“金”，“卫东”的“卫”，本文从“姓+名”结构出发，将其归为“姓”的范畴。

性刚烈勇敢的大男子气概；有的字本身的性别色彩并不浓厚，如“小、名、达、子”用作两性的名字都比较合适，问卷中，这些字在男女名字里都能找得到。

本文将所有名字中重复出现 3 次的汉字作为常用字，出现频次排名前三的字分别是“小（13 次）、娜（10 次）、龙（8 次）、丽（8 次）”。

相比而言，女生名中的常用字从数量和重复次数上多于男生名的常用字，其中一个主要原因是女生的名字意义比较单一，往往局限于对外表的描述，因此，形容容貌的字比男生更多，也更容易重复出现在不同人的名字里。

3.2 学生中文姓名的来源与接受程度分析

根据问卷信息可知，中文教师和学生本人是学生中文姓名的主要命名者，其中，来自中国的中文教师为命名主体，占命名群体的 43%，为学生取的中文名示例如下：“纳兰珠、丽丽、阿克巴”等；而学生本人、本土教师分别占 30%和 22%，学生为自己取的中文名包括“金心、美丽、李虎、”等，本土教师为学生取的名包括“哈比、风香、宋美媛”等；少数学生的姓名是自己的家人、中国朋友以及在本国与自己关系亲密的朋友给予的，按照顺序示例如下：“孔劳拉、爱丽、迪马”等。

从姓名示例中可以看出，不同命名者所想的名字都包括了多种命名方式，如母语名字的音译、意译、音译结合、另取意义美好的新中文名等。即使是中国老师，所起的名字也不一定都符合中国结构和表现中国特色。但是，作为中文母语者，中国老师在起中文名方面仍具备优势。

在对中文名字的喜爱程度上，多数学生对于自己现在的中文名持喜爱态度。54%的学生表示非常喜欢自己的中文名，30%的学生喜欢自己的中文名，说明命名者所起的名字被学生普遍所接受。同时，69%的学生经常使用自己的名字，并且除了上中文课之外，多数学生主要在本国和中国人打招呼、和中国朋友聚会、去中国旅游等场合使用自己的名字，还有学生补充表示自己在上班时也会用到中文名。可见，中文姓名对学生的生活交际起到了一定的用途，这也是让学生在心里上接受并使用中文姓名的重要原因。

3.3 学生中文姓名与母语姓名的关系

关于两种姓名的关系，表现形式分为四种，第一种是“音远意远”。

问卷中，有学生的乌兹别克语名叫“Khojiakbar”，其中“hoji”在伊斯兰教中，是对完成朝觐使命的穆斯林的尊称，“akbar”意为“伟大”，但是他的中文名字是“海冀”，中文名的音意与其母语名的音意毫无关系，这种表现形式可总结为“音远意远”。

如果学生中文名的音与母语名的音相似或相同，意义却与母语名不同，这是第二种表现形式——“音近意远”。“音近意远”的中文名依靠音译，一种是按照顺序完全音译（9%），如有学生中文名叫“赵武和”，乌兹别克语名为 Javokhir ，意为“玉石”，与中文名的意义完全不同；另一种是选择性的音译（14%），没有将原名的音节全部翻译，只是从中挑选音节进行音译，如有学生名叫“努力克”，在中文里没有特别的意义，而乌兹别克语名为 Nurbek，意为“一个有光明的人”。

第三种“音远意近”则是学生中文名的音与母语名不同，但意义与母语名相同或相似。有学生的乌兹别克语名为 Zarina，意为“黄金”，中文名叫“金心”，“金”与其母语名的意义相联系，这类中文名一般需要意译。

最后一种是“音近意近”，学生中文名的音意与母语名的音意相似或相同。如学生的乌兹别克语名为 Marjona ，意为“珊瑚石、漂亮的女生”，中文名叫“马卓娜”，其中，“娜”过去是女生姓名的音译用字，但如今在中国也是女生起名的常用字之一，表示漂亮、温柔等女性特征。

总体来说，音远意远是主要的表现形式，在所有姓名关系中占 51%，其次分别是音近意远（23%）和音远意近（22%），而音近意近（1%）所占比例最少。这表明虽然在为学生起中文名时，命名者把学生名字的意义和发音结合起来是理想的方式，但实际中，这种取名

方式并非简单，需要命名者了解学生母语姓名的含义，同时也要具备高水平的中文素养来兼顾原来名字的音与意，因此，要做到两种名字的“音近意近”对命名者是一个挑战。

4.乌兹别克斯坦学生中文姓名的取名建议

4.1 尊重学生基本意愿，丰富取名方式

由上述分析可知，仍有 9 位学生没有自己的中文名字。且在问卷调查中，有 4 位学生不希望有中文名字[11]，他们都明确“有母语名字就很好，不需要其他名字”，说明个别学生对于自己的母语名字有强烈的归属感，坚持本国原有的文化体系。另一方面，即使是有中文名字的学生，名字未必是按照“姓+名”规范取名，存在相当一半学生的名字里没有中文姓，仅 19%的学生将“必须有中文的姓”纳入所喜欢的中文名字的条件之一。

笔者认为对于因“名字归属感”而对中文名有排斥态度的学生，这是一种正常心理活动，取名者应予以理解，不必强迫；而对学生中文名中缺少“姓”的现象，应询问学生意愿后，再作决定。

除此之外，取名的方式也尽可能多样化。首先，女生姓名中重复汉字的数量大于男性，且主要是对女生样貌的描述，因此，命名者在取名时可以从个人品质、爱好、梦想等多种维度入手。

其次，针对中高级水平的学生，可以变换不同字词来表示相同的意义，让名字的呈现更有韵味。如有一个汉语水平中级的学生原来的中文名叫“小丽”，因为她的母语名里有“美丽”的意思，同时又受到 HSK 教材中的人物姓名影响，所以为自己取了这个名字，但这个名字对她来说太简单，且有不少女学生以“丽”为名，因此，笔者为她提供了几个同样能表达“美丽”的名字做参考，她最终选择“睿仙”作为自己的中文名，且能正确将名字书写下来，在问卷中，她表示非常喜欢这个中文名。

再次，音译加意译是最佳取名方式，但最终也不一定满足学生的各种需求，所以不必局限于一种方式。调查中，不是所有学生都注重中文名一定与母语名的音意相近，部分学生还希望能拥有中国著名人物的名字，这是音译加意译不能完全实现的，有时需要单纯意译。

4.2 了解中乌两国姓名文化，提高跨文化敏感性

本次学生中文姓名的来源中，中文教师和学生是主要的命名群体，在取名前，他们都需要了解中国和乌兹别克斯坦两国的姓名文化，通过姓名文化的异同，了解中乌语言中的文化观念和思维方式，提升跨文化敏感性。

问卷中，一位叫“琳达”的学生在介绍自己中文姓名的含义时写到：“琳”是漂亮，“达”是姓，虽然她学了 2-3 年的中文，但还是没有分清中文里姓和名的顺序，所以为自己取了不符合中国姓名结构的名字，而中国人最多只会把“琳”当作她的姓。

此外，乌兹别克人的名字不一定都和伊斯兰教以及俄罗斯文化特点的姓名有直接的关系，也有一些世俗化的姓名，单纯表达美好祝愿，如男性的姓名有时会以不同历史时期著名的国王或学者名字命名，但中国人的姓名中一般遵循避忌尊长的原则，很少用皇帝、总统、主席、学者的名字取名，诸如此类的取名原则是命名者应该了解的，可以避免甚至化解因取名带来的误会。

4.3 指导学生理解姓名含义，培养使用中文名的能力

取名任务不只是让学生获得新名字，关键是学生对新名字的了解和认识，而教师不仅是重要的命名者，同时也是学生学习中文的引导者，因此，有责任帮助学生理解自己的中文姓名，包括名字的发音、书写、字面意义以及背后承载的祝愿。

在中乌两种姓名关系的表现形式中，存在学生对自己中文名含义不了解的状况。如本来与母语名“音近意远”的名字，却被学生认为是“音近意近”的关系，在一位学生母语名中，“Suhrob”意思是“红宝石”，他的中文名因此被部分音译为“小苏”，“小”在中文名里无实际意

[11] 问卷中 5 位学生选择了“不希望”，但有 1 位学生已有中文名字，因为不希望再有新的中文名，所以在问卷中表示不希望有中文名，因此，不将其计算在内。

义，一般用于小名、昵称、非正式的称呼，但在学生听起来是有意义的，他在解释中文名时写到：“Kichkina Suhrob”意为小的红宝石。

针对以上问题，教师要在了解中乌姓名文化意义的基础上，在学生做自我介绍时，引导学生使用自己的中文名进行输出，如在口语中可以询问学生“你叫什么名字？”、“你为什么叫这个名字呢？”、“这个名字有什么意义或者祝愿吗？”，如果学生无法回答名字的意义，先鼓励学生自己查询和探索，之后教师再对名字的意义进行总结补充，并让学生再输出。

4.4 服务于中文教学，充分发挥中文名优势

在国际中文教育中，取名的目的不仅为了日常交际，还为了满足教学需求。本次调查中，33%的学生认为学中文没必要有中文名，侧面表明部分学生没有感受到中文名在教学中具有的重要作用。在学生评价中文名带来的积极影响方面，多数学生认为主要有利于他们交朋友，提高学习中文的兴趣，但并没有认为在提高汉字书写能力、提高了解中国文化的兴趣上有许多影响。可见，中文名的优势仍需充分发挥。

因此，教师要运用学生的姓名助力语音、汉字、词汇、文化等方面的教学，加强中文名与中文教学的联系。如在汉字教学中，教师可以选取学生名字中简单的汉字让学生找笔画或者练习汉字书写；还可以进行多音字的教学，根据姓名意义，让学生猜名字中的多音字音节。

参考文献

[1]楼广庆.从姓名看社会和文化[J].外语教学与研究，1985（3）：14-19.

[2]程裕祯．中国文化要略[M].北京：外语教学与研究出版社，2011:56-65.

[3]热娜古力·木哈热木.《中亚地区女性问题研究汇总》翻译实践报告---英文文献中关于中亚地区人物姓名词语及称谓汉译问题研究[D].乌鲁木齐：新疆师范大学，2014.

[4]留学兰大.乌兹别克民族的姓名由来与构成[EB/OL]. https://mp.weixin.qq.com/s/0-EHE3fX3mrDWUpkSI0rEg，2016.04.7/2024.09.13.

吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁研究

吴晓焕　撒马尔罕国立外国语学院孔子学院

摘要：本文旨在探讨吉尔吉斯斯坦传统价值观的变迁过程及其背后的社会、历史和文化因素。吉尔吉斯斯坦作为中亚地区的重要国家，其传统价值观深受游牧文化、宗教信仰、历史变迁及现代化进程的影响。通过深入分析吉尔吉斯斯坦在不同历史时期的价值观表现，本文揭示了其传统价值观如何随时代变迁而演变，并探讨了这一变迁对当代社会的影响。

关键词：吉尔吉斯斯坦；价值观；变迁；游牧文化；宗教信仰；现代化

吉尔吉斯斯坦位于中亚腹地，是一个拥有悠久历史和丰富文化的国家。其传统价值观作为民族文化的核心组成部分，不仅承载着民族的历史记忆，也深刻影响着当代社会的各个方面。随着全球化的深入发展和现代化进程的加速推进，吉尔吉斯斯坦的传统价值观正经历着前所未有的挑战与变迁。笔者试从历史、文化、社会等多个维度出发，分析吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁的动因及过程。

吉尔吉斯斯坦的传统价值观根植于其独特的游牧文化和宗教信仰之中。作为中亚地区古老的游牧民族之一，吉尔吉斯人长期以放牧为生，形成了崇尚自由、勇敢、团结和互助的价值观。同时，伊斯兰教作为吉尔吉斯斯坦的主要宗教信仰，对其传统价值观产生了深远影响，如强调诚信、忍耐、顺从和慈善等美德。

一、历史变迁中的传统价值观

（一）古代游牧时期。在古代游牧时期，吉尔吉斯人的价值观主要体现在对自然的敬畏、对部落的忠诚以及对英雄的崇拜上。他们生活在广袤的草原上，以游牧为生，与自然环境的紧密联系使他们形成了独特的生态伦理观。同时，部落间的竞争与合作也促使他们形成了团结互助、勇敢善战的价值观。

（二）沙俄及苏联时期。自 19 世纪被沙俄吞并后，吉尔吉斯斯坦的传统价值观开始受到外部文化的冲击。沙俄和苏联时期的统治政策对吉尔吉斯人的生活方式、宗教信仰和文化传统产生了深远影响。一方面，沙皇俄国和苏联的强制同化政策削弱了吉尔吉斯人的民族认同感和传统文化根基；另一方面，现代教育体系的引入和社会主义价值观的传播也为吉尔吉斯斯坦带来了新的思想观念和价值取向。

（三）独立后时期。1991 年吉尔吉斯斯坦独立后，国家面临着重建和发展的艰巨任务。在这一时期，吉尔吉斯斯坦的传统价值观与现代化进程发生了激烈碰撞。一方面，政府积极推动经济改革和对外开放，努力融入全球化进程；另一方面，传统文化的复兴和民族认同的增强也成为社会发展的重要趋势。在这一过程中，吉尔吉斯斯坦的传统价值观在保持其独特性的同时，也逐渐融入了现代社会的元素。

二、吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁的动因分析

第一，全球化与现代化的冲击。全球化进程的加速和现代化技术的普及对吉尔吉斯斯坦的传统价值观产生了深刻影响。随着信息时代的到来和跨国交流的增多，吉尔吉斯斯坦人民接触到了更多的外来文化和思想观念。这些新元素与吉尔吉斯斯坦的传统价值观发生碰撞和融合，促进了其价值观的多元化和现代化。

第二，经济结构的转变。从游牧经济向现代市场经济的转变是吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁的重要动因之一。随着经济的发展和城市化进程的加速推进，吉尔吉斯斯坦人民的生产生活方式发生了巨大变化。这种变化不仅改变了人们的物质生活条件也影响了他们的精神世界和价值观念。

第三，社会文化的变迁。社会文化的变迁也是吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁的重要因素之一。随着教育水平的提高和大众传媒的普及人们的文化素养和思想观念得到了显著提升。同时社会结构的变化和多元文化的融合也为吉尔吉斯斯坦的传统价值观注入了新的活力。

三、吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁的影响

吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁的影响首先是对民族认同的影响。传统价值观的变迁对吉尔吉斯斯坦的民族认同产生了深远影响。一方面传统价值观的复兴和传承有助于增强民族凝聚力和自豪感；另一方面现代价值观的融入也促进了民族文化的多样性和包容性。这种双重影响使得吉尔吉斯斯坦的民族认同呈现出既传统又现代的复杂特征。

其次是对社会稳定的影响。传统价值观的变迁对社会稳定产生了重要影响。一方面传统价值观中的团结互助、忍耐顺从等美德有助于维护社会稳定和和谐；另一方面现代价值观中的个人主义、自由平等等观念也可能引发社会矛盾和冲突。因此如何在传统与现代之间找到平衡点成为吉尔吉斯斯坦社会稳定的重要课题。

第三是对经济发展的影响。传统价值观的变迁对吉尔吉斯斯坦的经济发展也产生了重要影响。一方面传统价值观中的勤劳节俭、诚实守信等美德有助于营造良好的商业环境和市场秩序；另一方面现代价值观中的创新进取、竞争意识等观念也推动了吉尔吉斯斯坦的经济发展和产业升级。

四、吉尔吉斯斯坦传统价值观的新变化

吉尔吉斯斯坦的传统价值观在历经历史变迁后呈现出多元化和现代化的趋势。这一变迁过程既受到全球化与现代化冲击的影响也受到经济结构转变和社会文化变迁的推动。面对传统与现代价值观的交织与碰撞，吉尔吉斯斯坦社会正努力在保持民族特色与融入全球发展之间寻找平衡。

首先就是传统价值观的深刻烙印。尽管面临现代化和全球化的冲击，吉尔吉斯斯坦的传统价值观如团结互助、尊重长辈、崇尚自然等依然在社会中占据重要地位。这些价值观不仅是民族文化的精髓，也是社会和谐稳定的重要基石。

其次是现代价值观的逐步融入。随着经济的发展和社会的开放，吉尔吉斯斯坦人民开始接受并融入现代价值观，如个人主义、自由平等、竞争意识等。这些现代价值观为吉尔吉斯斯坦的社会进步和经济发展注入了新的活力。

最后，价值观变迁的复杂性。吉尔吉斯斯坦传统价值观的变迁并非简单的替代或消失，而是一个复杂的交融过程。传统与现代价值观在相互碰撞中相互影响、相互渗透，形成了独具特色的吉尔吉斯斯坦文化景观。

吉尔吉斯斯坦传统价值观的变迁是一个复杂而深刻的历史过程。它既是民族文化自身发展的必然结果也是全球化与现代化背景下不可避免的趋势。在这一过程中吉尔吉斯斯坦人民既保持了自身的民族特色又积极融入了现代社会的发展潮流。近年来，吉尔吉斯斯坦政府也在逐步有一些举措，以适应现代性的挑战，在促进文化多样性和包容性、推动社会和谐发展以及加强国际交流与合作为实现国家的繁荣与进步做了很多努力。

孔子学说中“孝悌”思想的重要性及现实意义
——兼论吉尔吉斯民族文化传统中的家庭伦理

玛卡姆芭耶娃·卡尼莎依 (MAKKAMBAEVA KANYSHAI)

摘要。孔子学说中“孝悌”思想是其学说中最重要的组成部分，至今仍发挥着巨大的社会影响力。 吉尔吉斯民族在其家庭伦理方面恰与“孝悌”思想十分相似，其中的原因值得深入研究。

拟提出中吉学者共同研究“东方家庭伦理孝悌观念\”这一课题。这不光对历史，而且对当前混乱无序的世界有重要的现实意义。

关键词：孔子、孝悌、吉尔吉斯、合作研究

孔子的学说，整体上讲的关于社会、家庭、个人关系的学说。他的学说致力于将整个社会改造成有秩序的、人与人之间互相尊重、互相友爱的、理性和谐的社会。

孔子学说中的核心概念是“仁”，而“仁”的概念的基础则是“孝悌”思想。孔子的逻辑是：“仁”的核心内容是“爱”，“爱”首先要爱自己的亲人和家人，在这个基础上，再去爱其他人。如此展开，整个社会就达到了“仁”的境界。

“孝”的意思是：要敬重、关爱、赡养自己的父母和长辈；“悌”的意思是：要关爱、帮助、尊重自己的兄弟姐妹。

家庭是组成社会的细胞。在两千多年以前生产力低下的社会中，家庭是最小的生产单位，也是最小的人际关系单位，更是种族繁衍的生育单位。家庭的稳定、和谐、富贵，是社会进步的前提。

可以说，孔子的“孝悌”思想，抓住了家庭问题，就等于抓住了社会的主要问题。孔子用“孝悌”这种平民的、普通百姓可以明白的，同时又可以实践的思想观念，改造和引导中国社会走向理想的状态。

孔子在提出“孝悌”思想的同时，也提出一些如何达到“孝悌”的行为规范。这些行为规范，通过长期的社会实践，有些变成了中国人的文化传统，有些变成了法律法规。在两千多年的历史长河中，陪伴着中国人民生生不息，发展至今。

在中国历史中，随着家庭的发展，慢慢出现了家族这个社会形态。家族是家庭的扩展、壮大。“孝悌”的观念同样适用于它。家族是非常有约束力和执行力的存在，在中国农村，它甚至成为了基层的权力组织（中华人民共和国成立以前）。

虽然家族的存在有很多弊端，但它毕竟使中国社会更加稳定、更能抵抗外来侵略和各种自然灾害。

现在，学术圈里有个提法叫“东亚儒家文化圈”。指中国、日本、韩国、朝鲜、越南等一些亚洲国家，在历史上受孔子的儒家思想影响很深，在文化和民族性上有很多相似性。

我基本赞同这个提法。比如这些国家都使用过或正在使用汉字，都学习中国的历史文献、诗词歌赋，都使用筷子，都爱好书法、国画等。

但是，如果从孔子学说重要的思想观念“孝悌”来考察，我们会发现，吉尔吉斯民族（包括中亚各民族）的文化传统及民族性和中国人竟也如此相似甚至无限接近。那么，我们如何来定义这一现象呢？

下面我先来简要叙述一些吉尔吉斯民族在家庭伦理（因为暂时不能用“孝悌”这个词，就用了家庭伦理来代替）方面的民族文化、民族习惯。

1、在思想观念中有：不关爱父母是大逆不道；不能赡养好父母是儿子的最大的耻辱；不能生育男孩是不可接受的丢人的事；不善待父母会遭到整个家族、部落的谴责处罚…

2、在行为规范中有：毡房里最温暖的位置要让父母睡；牛羊肉最好的部位要让父母和长辈吃；过年过节要去长辈家拜访问候；不能直呼长辈的名字；遇到长辈要先致礼；不能在长辈面前抽烟喝酒；在长辈面前坐姿要端正；与长辈交谈时声音要适中，态度要和蔼；父亲在家时，全家听父亲的，父亲不在时，全家听长子的；婚姻大事由父母做主；父亲去逝，要尽可能办好丧礼，并要在父亲逝世后七天、四十天、一周年这几个节点上再举行相应的祭祀活动；所有的社会活动中，老年人都要被安排到最显著的位置；家中\妇女不能与客人同席进食…

3、在民族文化中有：一个男性成年后应该知道自己的七代祖先；一个部落和家族的桑吉拉（说唱历史）是最重要的遗产和骄傲；部落、家族遇到重大事情，要请长辈一起来讨论决定；母亲（推及至女性）有很高的家庭地位；孩子不学好，是父母的责任…

上面例举的，只是吉尔吉斯传统文化和风俗习惯中的一小部分，但已经可以看到与孔子所宣扬“孝悌”思想多么相似。

由于没有深入研究，我还不能断定中国的儒家思想与吉尔吉斯民族的文化特性，民族特性的形成有何种具体的关联（关联一定是有的，因为两千多年丝绸之路的交往，不可能没有文化和思想的交流），但是，我认为有一点是肯定的，就是中国、中亚都存在一种相似的生产关系，即以家庭为一个生产单位，不管是农业区还是牧业区。

中国和中亚很早就没有了人身依附的奴隶制，而是代之以家庭为生产单位的自由民制度。这是产生家庭伦理“孝悌”观念的根本原因和基础。这和古希腊、古罗马以及欧洲不同，他们要很晚才取消了农奴制。所以，他们产生的家庭伦理也和东方不一样。

孔子的学说博大精深，对于中亚学者来讲，从哪里入手学习研究最合适呢？我认为，从研究“孝悌”思想入手是最佳角度。正如我上面展示的，“孝悌”思想观念，也是我们吉尔吉斯民族千百年一直遵循的民族传统，我们很容易理解，甚至感到很亲切。从某种意义上讲，中国、中亚也可以称为“孔子孝悌观念文化圈”，或者称为“东方家庭伦理文化圈”

在此，我想提出一个建议：我们中国和中亚学者能否联合做一个大的课题，即“东方家庭伦理孝悌观念研究”。这个研究，一方面有历史研究的意义，更重要的是，它还有深刻的现实意义：即为当今这个混乱无序的世界，提供具有东方智慧的解决问题的思路。

为此，我为我的提议再做一些关于现实意义方面的补充。

当今的世界，处在百年未有之大变局的时代。一方面经济发展，科技发达，物质财富极大的丰富；一方面又随之产生深刻的社会矛盾和社会冲突，这些矛盾和冲突，尤其表现在人与人之间的关系上，表现在家庭关系上。

在西方发达国家，我们可以看到满街的流浪汉、吸毒者、卖淫者、孤苦零丁的老人，乞讨偷盗的孩童以及枪杀案、抢劫案、凶杀案等，产生这种现象是因为社会经济不发达吗？不是。我认为，产生这种现象的一个重要原因是整个社会中家庭伦理丧失。人们没有家庭的关爱，没有家庭的帮助，没有家庭的教育。 我们可以自豪地说，吉尔吉斯斯坦刚独立的时候，经济已经到了崩溃的边缘，在那么艰难的情况下，我们的社会仍然保持着基本的秩序和人的尊严。就是家庭伦理起了决定性的作用。

现在中国，中亚及其他一些发展中国家，也存在一个严重的社会问题，就是家庭观念日益淡化。而产生的原因却是经济发展不够充分。

比如在中国，每年有三四千万年轻人离开故乡、家庭、父母去外地打工，因为那里工资更高。中亚各国每年也有四五百万年轻人出国打工，同样是为了挣钱。虽然这些年轻人会把打工挣来的钱寄给妻儿父母，让他们生活养老，但是，毕竟不能代替亲情。时间长了，不可避免地会产生家庭问题和社会问题。加之发展中国家的农村和城市、牧区和城市发展不平衡，思想观念不同步，一个我们不愿看到的冷漠的、无序的社会正在一步步朝我们走近。

那么问题来了，我们已从西方国家现状看到了我们将来的模样，表明只片面追求经济发展并不能解决所有的社会问题，尤其是家庭伦理的败坏问题。甚至可以说，它给人类提出了一个尖锐的终极问题：人类向何处去！？

所以，我们有责任的专家学者，应该考虑把注意力转移到东方来，从我们的祖先那里，从我们的民族文化，民族传统中寻找智慧和答案。

论东方哲学中“一”的思想 ——以宋明理学为例

朱铁伦　陕西师范大学

摘要：在东方哲学中，“一”的思想占据着十分重要的位置。它不仅涉及到太虚与气的关系问题，也关乎于天人关系，乃至具体的修养工夫。但是归根结底，“一”的思想是一个形而上的问题。本文将以张载哲学为基础，从三个具体的方面切入，对这一问题进行阐释。同时，本文将对《周子通书》中“一”的思想略作讨论，以期展示这一问题在宋明理学中的不同样态。

关键词：一，气，太和，天叁，宋明理学，张载，周敦颐

一、《正蒙》中“一”的思想

在《太和篇》中，张载认为“太虚无形，气之本体，其聚其散，变化之客形耳。至静无感，性之渊源。有识有知，物交之客感尔。客感客形与无感无形，惟尽性者一之。”[12] 此处为《正蒙》首次提到“一”的思想，并使其与“尽性”相关联。后面一句的含义可理解为：“惟有圣人能够充分领悟（尽）宇宙创生万物的根源（性），这个根源是由可感的有形之物与无感无形的太虚这二者统合为一的（一之）。”[13]具体来看，此处的“一”作为动词，有异于日常的名词或数词用法，作“统合为一”解。将何者统合为一呢？“客感客形与无感无形”，本质上也即气化之物和无形之太虚二者。在理学看来，这样一种“一之”的思想方式与境界是非常高妙的，能够使人不执着于具体形象的万事万物；但与此同时又不沉空守寂，陷于佛老之偏，而能够将两方处之如一。张子认为要达到此境界，非尽性不可。

“所谓‘尽性’，是指以直觉思维彻悟宇宙万物的生成根源和造化原理，是贯通性命之源的工夫。”[14]同时，尽性也相关于《中庸》中的“自诚明”和“自明诚”之差异。张子认为：“须知自诚明与自明诚者有异。自诚明者，先尽性以至于穷理也，谓先自其性理会来，以至穷理；自明诚者，先穷理以至于尽性也，谓先从学问理会，以推达于天性也。”[15]二者分属穷理工夫和尽性工夫。

从对太虚与气的关系来看，不难发现一条基本上贯穿宋明理学全体的线索，体用关系。以二程的话来说，即“体用一源，显微无间”。不过需要指出的是，过度强调体用不二的一面，同样有失偏颇。关键在于要能看到其“既二又一”的面向。“早年与牟宗三同在熊十力门下求学的朱宝昌曾提出，‘体与用二而不二’。对于体用关系而言，这是一个全面而又精卓的概

[12] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 51 页。

[13] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 51 页。

[14] 林乐昌：《张载理学与文献探研》，人民出版社，2016 年，第 75 页。

[15] （宋）张载：《张子全书》，林乐昌编校，西北大学出版社，2021 年，第 267 页。

括。”[16]程颐也曾说，“大本言其体，达道言其用，体用自殊，安得不为二乎？”[17]以张子自己的话说，即“两不立，则一不可见；一不可见，则两之用息。”

二、絪缊与太和

在上述对张子“一”的思想的本体问题阐释之后，还必须回答一个与之相应的重要问题，那就是如何理解、乃至如何命名此“一之”之物。单举“太虚即气”来说固然不错，但还应该依据《正蒙》文本给出它的具体命名及运作方式。本文认为，“太和”即此“一”的具体称谓，而“野马、絪缊”等就是对此“一”之运作的具体描绘。

首先，张子在《太和篇》中说，“不如野马、絪缊，不足谓之太和”[18]。这就将太和的状态与野马、絪缊关联了起来，并将其提到了一个非常的高度，因为“语道者知此，谓之知道；学《易》者见此，谓之见《易》。不如是，虽周公才美，其智不足称也已。”[19]在后文，张子对此状态有了更详细的描述：“气块然太虚，升降飞扬，未尝止息，《易》所谓‘絪缊’，庄生所谓‘生物以息相吹者’‘野马’者欤！此虚实、动静之机，阴阳、刚柔之始。”[20]这就意味着，絪缊乃“两体”或“二端”之机、始。张子认为，“能推本所从来，则深于易者也。”[21]絪缊乃是一种本原状态，因此而“深于易者”。同时，从“气块然太虚”也可得知，“所说正是太虚参与‘太和’之道运行过程的情景。”[22]

其次，从张子所用以描绘太和之道的这两个具体意象，也可显示出此原始状态的某些特征。第一，野马，“语见《庄子·逍遥游》：‘野马也，尘埃也，生物之以息相吹也。’这里借以描述天道激烈运行的意象。”[23]可以设想，野马在风中奔驰，其未被驯服，不受控制，无法预测，激烈活动的特质。第二，絪缊，犹如中国传统山水画作，或如山间雾气，光线朦胧，水汽激荡，若有似无，此乃絪缊之态，也正是那中涵浮沉、升降动静的太和之道。

最后，张子还认为：“天大无外，其为感者絪缊二端而已。物之所以相感者，利用出入，莫知其乡，一万物之妙者欤！”[24]结合由“太虚，有天之名”我们可以得出，“至大无外的‘天’（太虚）与‘絪缊二端’的气之间相感相合，实现太虚与阴阳之气三者‘一万物之妙’的‘太和’之境。这就进一步证明太虚是参与太和之道的生成过程的。”[25]同时，这也引出了张子哲学中与“一之”对应的另一个结构，“天参”模式。

三、天参模式

张子在《太和篇》中说：“两不立，则一不可见；一不可见，则两之用息。两体者，虚实也，动静也，聚散也，清浊也，其究一而已。”[26]这涉及到总体与部分的感通关系问题，作为部分的“两”若不立，则作为整体的“一”无法显现，也就意味着“一”需要借助于“两”——以两的方式、以两之用来显现自身。同样，另一方面，若“一不可见”，则“两”亦无以为用，无法运作自身。为了使“一”可见，并且使“两”可以为用，则必须看到从根本上来讲，“其究一而已”。在此意义上，也可以说，“一之”是为了得以用“两”。

在接下来的一段中，张子说：“感而后有通，不有两则无一。故圣人以刚柔立本，‘乾坤毁则无以见易’。”[27]“感”乃两者相感，而“通”则通一无二；因此先两后一，“不有两则无一”。

---

[16] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 55 页。

[17] 林乐昌：《张载理学与文献探研》，人民出版社，2016 年，第 38 页。

[18] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 46 页。

[19] 同上。

[20] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 69 页。

[21] 同上书，第 60 页。

[22] 林乐昌：《张载理学与文献探研》，人民出版社，2016 年，第 50 页。

[23] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 69 页。

[24] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 92 页。

[25] 林乐昌：《张载理学与文献探研》，人民出版社，2016 年，第 50 页。

[26] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 84 页。

[27] 同上书，第 85 页。

以现代话语来讲，则是“两构造一”，是故“乾坤毁则无以见易”。如此，乾坤乃“大两”，易乃“大一”，一切方始运作。张子认为，“心所以万殊者，感外物为不一也。”[28]这也可结合其“大其心”的思想，大其心方能“一之”，于是“两”可以为用，也即所谓“通乎昼夜之道”。

对于天参模式，直接的论述则是在《正蒙·参两篇》中：“天所以叁，一太极、两仪而象之，性也。”[29]“这里的‘参’与‘叁（三）’，古字通用，有同一结构中三方面力量参错会合之意。”[30]三个方面，其实就是“太极-两仪”或者“太虚-阴阳之气”，这样一种天参模式，是“一”之理论的具体结构及其动力——它不需要设立任何其他外在的动力。

四、周敦颐论“一”的思想

周敦颐主要在其《通书》中阐发了他有关“一”的思想，通过与张子论“一”相对照，我们也能更好地一窥此思想在宋明理学中的重要地位。本文将周子论“一”具体划分为两个部分，分别是“为学之要”和“是万为一”。

首先是为学之要。周子在《通书》中说：“‘圣可学乎？’曰：‘可。’曰：‘有要乎？’曰：‘有。’请问焉，曰：‘一为要。一者，无欲也。无欲则静虚动直。静虚则明，明则通；动直则公，公则溥。明通公溥，庶矣乎！’”[31]。在这里，“一”意味着无欲，也就是“处之一也”之境界，无欲方可静虚动之，从而达及“明”和“公”。无欲工夫与周子所谓“诚无为”相呼应，而与张子“尽性者一之”稍有差异，却也暗合于“大其心”的思想。似是周子不拘一格，从道家汲取有益养分，阐先圣之所传，发先圣之未发，并为后来的理学、心学开出共同之先河。作为道学的开创者，其文字言辞势必浑沦简洁，而相比之下，张子所述则更精微融洽。

第二点乃“是万为一”。《通书》中说：“二气五行，化生万物。五殊二实，二本则一。是万为一，一实万分。万一各正，小大有定。”[32]结合周子的太极图说，基本可以确定的是，此处描述的就是从木、火、水、金、土五行到阴阳二气，再到无极而太极。这一理论前半部分基本和张子的天参模式一致，后半部分基本与程朱的理一分殊一致。

五、结语

“一”的问题在宋明理学中占有重要的“一席之地”，因为它归根结底是一个决定性的形而上问题；它的决定性和本质性就体现在，它既要与佛老思想划清界限，又要接续儒家的根本传统。与此同时，一以贯之的是，此问题又与具体的儒家工夫论一致。本文从《正蒙》切入，阐发了张子论“一”的思想，以及虚气关系、尽性工夫等具体问题；然后从太和之道与天参模式更加详细地解释了“一”的思想。最后，本文通过展示《周子通书》中“一”的思想，提供了一个对照的参考，体现出此问题在宋明理学中丰富的样态及其重要的地位。

耶律楚材与丘处机相识于撒马尔罕（邪米思干），时间可能为公元 1221 年冬，具体无考。起初，二人关系融洽，“联句和诗，焚香煮茗，春游邃圃，夜话寒斋”[33]。据李志常撰《长春真人西游记》，1222 年秋九月，成吉思汗曾三次召见丘处机问道。耶律楚材是否参与其中，史无所载。根据现有史料，仅能确认两点：第一，耶律楚材并未参与第一次讲道；第二，耶律楚材对丘处机讲道的内容非常了解。

1223 年三月，丘处机辞别成吉思汗东归，其时耶律楚材奉命前往塔剌斯城公干，并未与丘处机告别。此后，丘处机于 1224 年春天回到燕京，1227 年去世，二人再也未曾会面。从 1221 年冬算起，直到 1223 年三月，丘、耶二人的相处时间至多为一年半。在这一年半的时间中，二人的关系可能有过亲、疏变化，但并未发生过面对面的冲突。

---

[28] （宋）张载：《张载集》，林乐昌解读，国家图书馆出版社，2022 年，第 92 页。

[29] （宋）张载：《张子全书》，林乐昌编校，西北大学出版社，2021 年，第 4 页。

[30] 林乐昌：《张载理学与文献探研》，人民出版社，2016 年，第 48 页。

[31] （宋）周敦颐：《周子通书》，徐洪兴导读，上海古籍出版社，2021 年，第 41 页。

[32] （宋）周敦颐：《周子通书》，徐洪兴导读，上海古籍出版社，2021 年，第 42 页。

[33] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 14 页。

根据耶律楚材在《西游录》中的说法，丘处机东归后开始扩张全真教的势力，耶律楚材对此已有不满，但没有机会当面指责："间阔以来，为兹不轨数事，常欲面折其非，职守所拘，不获一见。"[34]而当耶律楚材回到中原之时（1227 年年底），丘处机却已经不在人世了，所以耶律楚材也只能"毁之于死后"[35]。

据《西游录·序》的说法，耶律楚材写作此书的动机是："里人问异域事，虑烦应对，遂著《西游录》以见予志"。[36]不过，从篇幅来看，上部描述西域之事，篇幅很短；下部攻击全真教，篇幅较长。所以，"应对异域事"肯定不是本书的主要目的。向达先生指出："其实此书主要是为攻击长春而作。"[37]

根据《西游录》序言，写作时间是"己丑"，即为公元 1229 年。全书末又记写作时间为"戊子清明日"，即公元 1228 年的清明。据此推测，该书的正文应完成于公元 1228 年，而序文则写于公元 1229 年。

《西游录》由"燕京中书侍郎宅刊行"，也就是说，是耶律楚材私人印行的。可能是因为这个原因，所以流通数量不多。另外，陈垣先生的研究认为，耶律楚材之子耶律铸对道教颇有好感，而《西游录》对道教言辞激烈，所以，在耶律楚材去世之后，这部书就没有继续印行。

元代文人盛如梓（生卒年不详）说这部书"人所罕见"，不过他节录了关于西域地理的一部分内容，纳入其《庶斋老学丛谈》之中。元朝僧人详迈（生卒年不详）则在其所撰的《辩伪录》之中，提到了《西游录》下部的内容。虽然如此，但《西游录》的完整本并没有在中原地区得以流传。

直到 1926 年，日本人神田信畅在日本"宫内省图书寮"发现了一部足本《西游录》。根据向达先生的介绍，神田发现的这个藏本为"十九世纪初德川幕府儒官古贺侗庵（煜）所献写本"（古贺本），"古贺本"又出自"一八二四年写本"，"一八二四年写本"则出自"普门院旧藏元刊原本"。[38]

神田信畅发现了这个足本，次年（1927）依此排印出版；同时（1927），王国维先生又手抄了一本。在神田信畅将他的发现排印之后，罗振玉先生据此重印，将其引进了国内。这就是我们现在看到的版本的由来。

据向达先生的统计，《西游录》连序言在内，共计 5177 字。《序》287 字。该书的上部主要记述了西域地理，下部则是对丘处机及全真教的攻击。下部的篇幅是上部的两倍。"全书重心，于此可见。"[39]

二、《西游录》内容解析

《西游录》除序言外，分为上、下两卷。上卷所述，完全是西域地理，而下卷所论，则完全是对丘处机及全真教的攻击。下卷共有十五组问答，以"客问"、"居士答"的方式，表达耶律楚材对丘处机的看法。（仅最后一组有问而无答。）其中，"居士"即是"湛然居士"耶律楚材本人，"客"自称"知仆者莫如君，知子者莫如我"[40]，但其身份不明，理应为耶律楚材出于论辩需要，虚拟出来的一个人物。金易明先生认为，这种写作手法有两个渊源：一是汉赋中的"答客问"，一是印度论典中的驳论文。"显然耶律楚材受此影响很大。"[41]

---

[34] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16 页。

[35] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16 页。

[36] [元]耶律楚材：《西游录》序，向达校注，北京：中华书局，1981。

[37] [元]耶律楚材：《西游录》，向达校注，北京：中华书局，1981。"前言"第 1 页。

[38] [元]耶律楚材：《西游录》，向达校注，北京：中华书局，1981。"前言"第 2—3 页。

[39] [元]耶律楚材：《西游录》，向达校注，北京：中华书局，1981。"前言"第 3 页。

[40] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 13 页。

[41] 金易明："入世之道与出世情怀的交融——一代名相耶律楚材的佛教信仰情怀窥豹"，黄夏年，《辽金元佛教研究（上）》，郑州：大象出版社，2012。

《西游录》卷下首先追忆了丘处机西行的因缘。耶律楚材自述，由于“国朝开创之际，庶政方殷而又用兵西域，未暇修文崇善。三圣人教皆有益于世者。尝读《道》、《德》二篇，深有起予之叹，欲致吾君高踏羲皇之迹”[42]，所以，他对丘处机西行是持赞同态度的，并且积极参与此事，促成了丘处机西行。耶律楚材的初始动机，是想“使为儒、佛之先容”[43]，即借丘处机西行来推行他的“三教合一”主张。

因为原本二人在思想上、利益上都没有太大分歧，所以丘处机刚刚到西域之时，耶律楚材对他礼遇有加。丘处机感慨说：“久闻湛然遵崇释教。夫释、道二教素相攻嫉，政恐湛然不相契合，岂意厚待如此，真通方之士也。”耶律楚材答复说：“三圣人教行于中国，岁远日深矣。其教门施设，尊卑之分，汉、唐以来，固有定论，岂待庸人俗士强为其高下乎！”[44]由此看来，两人在刚刚结交之时，关系融洽。不过，从耶律楚材的陈述中，也可以窥见他求同存异的态度。在耶律楚材心中，佛道二教的“尊卑之分”是“固有定论”的，只不过，“待以礼貌”，他不愿在此问题上展开争论罢了。

交往日久之后，耶律楚材的态度逐步由“求同存异”转变为“面是心非”。这一转变，很大程度上是因为二人思想上的不同。丘处机认为“禅家恶梦境，岂知福力薄劣，好梦不能致”，而全真教则以“出神入梦为毕竟事”。对此耶律楚材自然难以认同。耶律楚材又回忆说，丘处机向他请教黄鲁直（黄庭坚）的一句偈语：“通身是眼，不见自己；欲识自己，频掣驴耳。”此首诗偈，可能是对“黄龙三关”之“驴脚”的化用。丘处机对这个公案一无所知，所以不明就里。在耶律楚材看来，丘处机对禅宗连最起码的了解都没有，“未窥祖道之藩篱，况其堂奥乎？”以如此知识基础，对禅宗品头论足，说禅宗“福力薄劣”，耶律楚材自然“自此面待而心轻之”。[45]

在《西游录》卷下的第八组问答中，耶律楚材总结了他“不许丘公十事”：[46]

交游既深，穷其底蕴，予不许丘公之事，凡有十焉。（1）初进见，诏询其甲子，伪云不知。安有明哲之士不知甲子乎？此其一也。（2）对上以徽宗梦游神霄之事，此其二也。（3）自谓出神入梦，为彼宗之极理，此其三也。（4）又云圣贤提真性遨游异域，自爱梦境，此其四也。（5）不识鲁直赞意，此其五也。（6）西窮昧谷，梵僧或修善之士皆免赋役。丘公之燕，独请蠲道人差役，言不及僧。上虽许免役，仍令诏出之后，不得再度。渠辄违诏，广度徒众。此其六也。（7）又进表乞符印，自出师号，私给观额，古昔未有之事，辄欲施行。此其七也。（8）又道徒以驰驿故，告给牌符。王道人者驱从数十人，悬牌驰骋于诸州，欲通管僧尼。丘公又欲追摄海山玄老，妄加毁坼。此其八也。（9）又天城毁夫子庙为道观，及毁坼佛像，夺种田圃，改寺院为庵观者甚多，以景州毁像夺寺事致书于从乐居士，润过饰非，天地所不容。此其九也。（10）又顺世之际，据厕而终，其徒饰辞，以为祈福。此其十也。

其中，第一点是关于丘处机年龄作伪的事。此事固有其前因。耶律楚材在《西游录》中也曾提及，成吉思汗之所以诏见丘处机，就是因为刘温（仲禄）“谓丘公行年三百，有保养长生之秘术，乃奏举之。”由于有此前缘，所以丘处机在成吉思汗询问其年龄之时，才假装不知道。如此做法，最大的原因还是为了顾全刘仲禄的面子：“丘公志在得君行道；刘仲禄既举荐他，说他三百岁了；刘自当关照长春。既承问及甲子，则长春亦只有含糊其辞而已。他怎能明指刘仲禄的不对呢！”[47]不过，隐瞒自己的年龄，也是宗教人士的常见做法，其目的是为了彰显自己的“神异”，以博取信众的崇敬。这一手法在禅宗历史上，也不鲜见。比如，

---

[42] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 13 页。

[43] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 14 页。

[44] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 14 页。

[45] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15 页。

[46] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15—16 页。以下引文中的数字编号为笔者所加。

[47] 姚从吾：《东北史论丛（下）》，台北：正中书局，1959。第 266 页。

唐代武则天召见老安禅师，当询问年龄时，老安便回答说生死虚妄，所以无须计算年岁。[48]神秀也从来不透露自己的年纪，所以他在公元 706 年去世之时，世寿不详。[49]本宗祖师隐匿年龄，耶律楚材绝口不提；而丘处机使用了同样的手法，却被耶律楚材质疑非“明哲之士”。在这个问题上，耶律楚材显然带有自己的宗教情绪。

第二，丘处机对成吉思汗提及“徽宗梦游神霄”，此事详载于《玄风庆会录》：“昔宋上皇，本天人也。有神仙林灵素者，挈之神游上天，入所居宫，题其额曰神霄，不饥不渴，不寒不暑，逍遥无事，快乐自在，欲久居之，无复往人间之意。林灵素劝之曰：陛下天命人世，有天子功限未毕，岂得居此？遂下人间。自后，女真国兴，太祖皇帝之将娄失，虏上皇北归，久而老终于上京。由是知，上天之乐，何啻万倍人间。又知因缘未终，岂能遽然而归也？余昔年出家，同道四人，彼三子先已升华，如蝉蜕然委此凡骨而去，能化身千百，无不可者。余辛苦万端，未能去世，亦因缘之故也。”[50]丘处机提及宋徽宗与林灵素，其意在证明：天子都是神仙下凡，等到完成了“天子功限”，就会重返天上。这一观点基于道教的信仰，作为佛教徒的耶律楚材自然不会相信。而丘处机将成吉思汗与宋徽宗相提并论，此举更加不伦不类。在儒生的眼中，宋徽宗和林灵素是一对昏君佞臣，正是由于它们的胡作非为，北宋才招致亡国之祸。耶律楚材当初选择投靠成吉思汗的原因，就在于他将其视为明君圣主。岂能容忍丘处机将其比为宋徽宗呢？

第三，丘处机以“出神入梦”为修炼之极致。这一点在禅宗学人看来，无疑是荒唐可笑的事。更为重要的是，依照道家哲学，“出神入梦”与人生的理想境界相去甚远。《庄子·大宗师》有所谓“古之真人，其寝不梦”，而全真教的追求恰是反其道而行，与先秦道家根本相悖。耶律楚材素来以“三教合一”为人生信念，自然将这种背离老庄思想的观念视作“老氏之邪”[51]，严加驳斥。

第四，“圣贤提真性遨游异域”，这一点同样关于“出神入梦”。据说，丘处机曾经对耶律楚材吹嘘其法兄马钰“屡蒙圣贤提将真性遨游异域”，禅宗不能达此境界，正因“福力薄劣”。[52]全真教和禅宗都关心“心性”问题，但对“性”的理解，二者是完全不同的。在全真教看来，如果“真性”可以离开肉体“遨游”，这意味着修行取得了很高的成就；但在禅宗看来，这种所谓的境界也只是有待破除的执念，一点也不值得推崇。在这个问题上，两派的观点是根本对立的。

第五，所谓“不识鲁直赞意”，耶律楚材在前文中细述过前因后果：“尝假宋《播芳文粹》于予。一日谓仆曰，有一二语，欲与湛然商榷。夫古人之文章愈深，则人愈难知耳。《播芳》中黄鲁直所著《观音赞》有云，通身是眼，不见自己；欲识自己，频掣驴耳。此何等语邪？予默而不答。予私谓人曰，山语脱白衲，僧已知落处。渠未窥祖道之藩篱，况其堂奥乎？予自此面待而心轻之。”[53]据金易明先生考证，耶律楚材的记忆有误，黄庭坚的诗偈并非出自《观音赞》，而是他的另一首作品《沙弥文信大悲颂》，全文如下：“通身是眼，不见自己。欲见自己，频掣驴耳。通身是手，不解著鞭。白牛懒惰，空打车辕。通身是佛，顶戴弥陀。头上安头，笑杀涪翁。”[54]涪翁是黄庭坚的号，鲁直是他的字。全诗的大意，是提示学人反观自性。就文字层面而言，并无艰涩之处，但如果读者对禅宗公案比较陌生，则会觉得言辞莫名其妙。一个普通道士不解禅宗公案也不奇怪，丘处机标榜“三教合一”却不懂禅宗诗偈，在

[48] 参见杨曾文：《唐五代禅宗史》，北京：中国社会科学出版社，1995。第 81 页。

[49] 参见杨曾文：《唐五代禅宗史》，北京：中国社会科学出版社，1995。第 95 页。

[50] [金]丘处机：《丘处机集》，赵卫东辑校，济南：齐鲁书社，2005。第 139—140 页。

[51] [元]耶律楚材：《西游录》序，向达校注，北京：中华书局，1981。

[52] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15 页。

[53] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15 页。

[54] 金易明：“入世之道与出世情怀的交融——一代名相耶律楚材的佛教信仰情怀窥豹”，黄夏年，《辽金元佛教研究（上）》，郑州：大象出版社，2012。

耶律楚材看来，自然难称通达之士。丘、耶二人在此问题上的差距，也显示出了所谓“士庶之别”。[55]耶律楚材出身于契丹皇族，是汉化程度很深的知识分子，从小就接受了良好的文化教育；丘处机被其信徒吹嘘为名门望族之后，但其实从小就是孤儿，没有受过任何教育，甚至连学名也没有，只是唤作“丘哥”，直到师从王喆之后，才有机会读书识字。所以，二人的文化素养实在有天渊之别，耶律楚材轻视丘处机的粗陋，并鄙视全真教装神弄鬼、故弄玄虚的行为，这也是他个人的知识背景所决定的。日本学者吉冈义丰认为，由于中国社会存在的“士庶之别”，所以佛教和道教分别演化为“官的宗教”、“民的宗教”，甚而言之，“中国历史中佛教出现于前台时，大多可说是正常的时代。反之，若出现在大舞台上的是道教，佛教反而躲入后台时，大多可谓之为不正常的时代。因为，道教虽也具备公的一面，但将其比诸佛教之公时，其内容之贫乏及立足点之薄弱，在在均难与佛教分庭抗礼，故使道教难登大雅之堂。”[56]对于整个中国历史而言，是说或可商榷。不过具体到“丘耶交恶”事件，正发生在一个所谓的“不正常的时代”：道教走上前台，佛教退居幕后。对此，耶律楚材大抵如同吉冈义丰所言，认定道教“内容贫乏”、“立足点薄弱”、“难登大雅之堂”。这样的一套学说，或可以满足成吉思汗“卫生”的需要，但论及治平天下，显然谬之万里矣。

第六，耶律楚材指出，丘处机获得成吉思汗特许，回到燕京之后，向政府传旨免除了道士的差役，却不提及僧人。另外，成吉思汗在下诏之时附有条件：不能再剃度道士。但丘处机竟然对此置之不理。这个问题也有复杂的前缘，据耶律楚材说：“昔徙河中之豪民子弟四百余人屯田于塔剌斯城，奉朝命委予权统之。予既还行在，闻之于舆人云，丘公将行，朝辞毕，遣人奏告云，但修善出家人乞免差役。时典诰命者他适，令道人自填，诏旨遂止书道士免役之语。当时咸谓既云修善出家人，僧道举在是矣。后数年方知止书道人，不及僧也。由是众皆议丘之不公也。”[57]意即，丘处机向成吉思汗辞行之时，成吉思汗许诺免除“修善出家人”的差役，由于当时书写圣旨的人不在，耶律楚材也外出公干，所以成吉思汗令丘处机自己书写，不料丘处机故意曲解了成吉思汗的意思，将“修善出家人”偷换为“道人”，这样一来，僧人便失去了享受免役政策的资格。耶律楚材对丘处机这一手段相当不满：假如真的有某种误会的话，那么丘处机“胡不封还诏旨”？面对这一指责，丘处机的确是难辞其咎的。从丘处机西行的结果来看，正是因为“道士免役”这一特权，全真教才得以迅速发展，但这一特权的获得并非光明正大。这个问题上的政策偏向，导致佛道二教的发展出现了严重不平衡，后世佛道冲突愈演愈烈，此事堪为肇始之因。

第七，丘处机向成吉思汗请求赐给“符印”，自己给道士加封，自己批准道观的建设。耶律楚材认为，丘处机请求这种“古昔未有”之事，未免野心太大。在这个问题上，耶律楚材可能更多地是从自己的治国理念出发：如果宗教组织获得了过大的权力，或者说政府对宗教组织失去了控制，那么必将导致劳动力的流失，长此以往，会严重影响国家财政。所以，历朝历代的政府都对宗教势力加以限制。耶律楚材本人虽然是佛教徒，但他作为政府官员，却从未给予过佛教政策倾斜。《中书令耶律公神道碑》记载：“丁酉，汰三教僧、道，试经通者，给牒受戒，许居寺、观，儒人中选者，则复其家。公初言僧、道中避役者多，合行选试；至是，始行之。”[58]对于佛教的发展，耶律楚材尚且主张严加管控，道教就更不必说了。所以，对于丘处机“乞符印，自出师号，私给观额”的行径，耶律楚材不管是基于儒家立场，还是基于佛教立场，都有充分的理由严加斥责。

第八条涉及道教徒对佛教徒的欺压。据耶律楚材的说法，道教徒由于使用驿站，申请到了政府的“牌符”，王道人在得到牌符之后，却滥用其权力，悬挂牌符来往各地，想要“通

---

[55] 参见[日本]吉冈义丰：《中国民间宗教概说》，余万居译，中和：华宇出版社，佛历二五二九年（1985）。第 10 页。

[56] [日本]吉冈义丰：《中国民间宗教概说》，余万居译，中和：华宇出版社，佛历二五二九年（1985）。第 14 页。

[57] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16—17 页。

[58] [元]宋子贞：《中书令耶律公神道碑》，[元]耶律楚材：《湛然居士文集》附录，谢方点校，北京：中华书局，1986。第 330 页。

管僧尼”。此事即使不是丘处机的授意，但作为教团领袖，如此纵容徒众，丘处机至少要担负一个御众无德的罪名。丘处机本人也作势要掌管天下宗教。《辩伪录》称：“丘公自往蓟州，特开圣旨，抑欲追摄甘泉本无玄和尚。”[59]

第九条指责是关于庙产的纠纷。耶律楚材指出，全真教徒不但破坏佛寺，霸占佛寺的田产，而且拆毁儒家的夫子庙，将其改为道观，“毁像夺田，改寺为观，改宣圣庙为道庵，有摈斥二教之志。”[60]耶律楚材特意提到了一个案例：景州（今河北省衡水市景县）有一座寺庙被全真教霸占，丘处机为此写信表明了自己的态度：“近有景州佛寺，村民施与道士居止，今已建立道像，旧僧構会有司欲为改正。今后再有似此事，请为约束。”[61]虽然丘处机做出了这样的姿态，但事实上，全真教对其教众的侵占行为并未采取有效的约束手段，所以耶律楚材认为丘处机的表态是“润过饰非”，扬言要将丘处机的书信内容“会将勒石，永垂后世，庶使明眼人鑑其是非”。对于全真教徒的行为，耶律楚材直斥：“大丈夫窃人之宇舍，毁人之祖宗以为己能，何异鼠窃狗盗邪？”[62]

第十条是对丘处机之死的嘲讽。据《长春真人西游记》，丘处机的死因应该是痢疾一类的疾病，耶律楚材以为其“据厕而终”，死于厕所之中，这也是情理中事。不过在厕所中去世，毕竟有损形象，所以全真教徒对于丘处机之死遮遮掩掩，含糊其词：“师既示疾于宝玄，一日数如偃中，门弟子止之，师曰：吾不欲劳人，汝等犹有分别在，且偃寝奚异哉？……遂登葆光堂归真焉。异香满室”。[63]如果丘处机真的是因为痢疾而死于厕中，那么基本没有可能“异香满室”，这种说法只能解释为一种宗教夸耀。对于这种文饰，耶律楚材可能觉得毫无必要。从历史记载来看，释迦牟尼的逝世也是由于痢疾一类的疾病，但佛教经典并未讳莫如深，或者刻意美化，两相比较，全真教的宣传似乎显得过于矫揉造作。将丘处机之死也列为一宗罪，这显得耶律楚材有点心胸狭隘。但又或许，这只是为了凑满十全之数，相比于《辩伪录》中对丘处机之死的记载，耶律楚材的嘲讽反而显得客气了很多。《辩伪录》称：“毒痢发作，卧于厕中，经停七日，弟子移之而不肯动。疲困羸极，乃诈之曰：且偃之与寝何异哉？又经二日，竟据厕而卒。而门弟子外诳人云：师父求福。编丘公录者（李浩然集来）即日登葆光而化异香满室。此皆人人具知，尚变其说，余不公者例皆如此。故当时之人为之语曰：一把形骸瘦骨头，长春一旦变为秋。和濉代屎亡圊厕，一道流来两道流。”[64]讽刺挖苦之意，溢于言表。后世的佛教徒刻意渲染此事，其意也在说明，丘处机的死因人尽皆知，全真教徒在这个问题上还要伪饰，至于那些涉及到自己教派利益的事情，他们的言辞还有何可信度呢？

在《西游录》的最后，耶律楚材借“客”之口，做了自我批评：“弗能辨奸于未兆，消祸于未萌者，君之过也。”“恬然自适，袖手而待小康，亦何异思济江淮而弃舟楫，将救饥寒而捐穀帛者乎！”[65]对于丘处机的西行，耶律楚材的初衷是“以为国朝开创之际，庶政方殷而又用兵西域，未暇修文崇善。尝读《道》、《德》二篇，深有起予之叹，欲致吾君高踏羲皇之迹，此所以赞成之意也。亦将使为儒、佛之先容耳。”[66]这一设想不可谓不周到，可是，宗教组织的发展毕竟有其自身的规律，一旦获得了一个壮大的机缘，就很可能陷入自我异化的困境，最终导致一个无法控制的局面。“游手之人，归者如市，不分臧否，一概收之”[67]，耶律楚材所描述的这一现象，正是全真教蜕变的表现。而全真教蜕变之后的结果，也不幸被耶律

---

[59] 《辩伪录》卷三，《大正新修大藏经》第 52 册，CBETA 电子佛典 2014.04。第 766 页下。

[60] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16 页。

[61] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 17 页。

[62] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 18 页。

[63] [金]丘处机：《丘处机集》，赵卫东辑校，济南：齐鲁书社，2005。第 233 页。

[64] 《辩伪录》卷三，《大正新修大藏经》第 52 册，CBETA 电子佛典 2014.04。第 766 页下—第 767 页上。

[65] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 19—20 页。

[66] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 13—14 页。

[67] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 19 页。

楚材言中：“脱有豪迈者，不惜身命护持佛法，或固争之于有司，或坚请之乎于朝廷，稽古考例，其罪无所逃矣。”[68]

三、《西游录》所反映的佛道矛盾及其激化

作为反映佛、道冲突的重要文献，《西游录》的重点在下卷，其核心则是“不许丘公十事”。“十事”既反映了耶律楚材与丘处机的个人恩怨，也反映了佛教与道教（全真教）之间的复杂矛盾。宏观来看，“十事”可以分为以下三类。

第一类包括第六、第七、第八、第九这四条。主要内容是：指责丘处机曲解成吉思汗本意，利用“道人免役”的特权，广收徒众；并仗其权势，欺压佛教教众，霸占佛教庙产与夫子庙。简言之，即侵犯佛教的物质利益。这是佛道之间最“形而下”的冲突，但同时也是最根本的冲突。站在中立的立场上，我们不得不认为，丘处机及其门徒的行为是带有很大私心的。虽然客观说，在当时科举废止的背景下，全真教的发展的确为中原士子提供了一条出路，使他们得以受庇于教门，但这并非是丘处机发展全真教的根本动机。由于丘处机的努力方向是借助特权，最大限度地“立观度人”，所以不可避免地导致了“游手之人，归者如市”[69]的后果。教团在日益壮大，但教徒的整体素质却日益低下，这必将导致佛道之间的摩擦越来越频繁，且愈演愈烈。对于丘处机个人来说，教团的壮大固然是他的功绩，但是“他的伟大也就只限于全真内部，因为他的全部努力只是使区区的一个潜修真性的同志团体成为一个风从云合、天下翕然的教会。”[70]

第二类包括第二、第三、第四这三条，主要反映的是丘、耶二人的思想分歧，即对所谓“出神入梦”问题的看法。进而言之，二人的思想分歧，又包含宗教思想分歧、政治思想分歧两个层面的内容。首先，看宗教思想层面。在丘处机看来，“出神入梦”是全真教所追求的修行境界；但在耶律楚材看来，这不过是江湖术士装神弄鬼的伎俩。这是二人宗教信仰不同导致的分歧。第二，看政治思想层面。丘处机是宗教人士，而耶律楚材是居士兼官员。丘处机以宋徽宗为例，劝诱成吉思汗信受全真教的思想，耶律楚材自然对这种“以教干政”的行为大为不满，林灵素借道教而乱朝政，前车之鉴不远，安可引此为例，惑乱君心？这是二人身份、理想不同导致的分歧。总之，在丘、耶二人诸多矛盾中，思想分歧占了很大的比重。

第三类包括第一、第五、第十这三条，基本可以归结于二人的私人恩怨。如果没有思想分歧，没有佛道二教的物质利益冲突，这些私人恩怨可以忽略不计，耶律楚材也不会将其列为丘处机的“罪状”。其中，第一条涉及丘处机在年龄问题上的作伪，第五条反映了丘处机文化素养的欠缺，第十条则是丘处机门徒的行为，总的来看，都不是原则性问题。对于丘处机的故弄玄虚、见识浅陋，耶律楚材当然有理由发泄不满，但相对于二人在其他问题上的冲突，这些都是无足轻重的小矛盾。

综上，“不许丘公十事”反映出丘处机、耶律楚材在三个方面存在矛盾：佛道二教的物质利益冲突，丘耶二人的思想分歧，丘耶二人的私人恩怨。宗教利益发生了冲突，这是丘耶二人的首要矛盾；彼此思想存在分歧，这是次要矛盾；至于二人之间的私人恩怨，几无深究的必要。

《西游录》刊行于公元1229年。由于是私人印行，所以影响有限。“虽然开日后蒙元佛道之争的先河，但在当时所起的作用却微乎其微。”[71]从西域回到中原之后，耶律楚材跟随蒙古大军，征战黄河南北。在太原南阳镇，他发现有佛寺被改为了“紫薇观”，遂题诗于紫薇观壁上，以示不平之意。诗曰：“三教根源本自同，愚人迷执强西东。南阳笑倒知音士，反改

[68] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第19页。

[69] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第19页。

[70] 赵益：《丘处机》，南京：江苏人民出版社，1999。第198页。

[71] 刘晓：《耶律楚材评传》，南京：南京大学出版社，2001。第282页。

莲宫作道宫。”[72]若干年后，继丘处机而出任全真教掌教的尹志平作诗和曰：“三教虽同人不同，既言西是必非东。目前便是分明处，了一真通不二宫。”[73]这两首诗作，文采平平，更没有深入的学理探讨，只能视之为一种情感宣泄和意气之争。

当耶律楚材（1190—1244）、尹志平（1169—1251）在世时，佛、道之间的冲突更多地表现为这种互相嘲讽的笔墨官司。当尹志平去世，李志常继位为掌教之后，佛道之间的冲突陡然加剧。

李志常时期佛、道冲突的加剧，其根本原因自然是佛教长久受迫之后的绝地反击。但其导火索却是“老子化胡说”。早在1251年前后，在李志常的授意或是默许下，全真教徒令狐璋、史志经等编撰了《老子八十一化图》，宣传老子变化的神通与化胡的功绩。书成之后，史志经等全真教徒在蒙古的达官显贵中间广为散发。全真教的这一举动被佛教方面察觉后，雪庭福裕决定借此机会向道教展开反击，因此就有了1255年的佛道辩论。

对于辩论的裁决者元宪宗蒙哥来说，他所关心的可能的确是所谓“老子化胡”的真伪。正如西方史料所记载，面对境内的各种宗教，蒙哥汗有自己的困惑：“你们各自说自己的教义是最好的，你们的文书——就是书籍也是最真的。”所以蒙哥很有兴趣听听佛道二教的论辩：“都会集一处，举行一个辩论会，写下各自的教条”。[74]对于论辩者雪庭福裕和李志常来说，关于“老子化胡”的真伪位居其次，最重要的目的是藉此机会打击对方，并博得蒙古大汗的好感。

这一次辩论的结果是道教失利。道教方面没有留下任何记载，据佛教《辩伪录》的记载：对于《老子八十一化图》等“伪书”的荒谬内容，李志常无法给出合理的解释；对于道教霸占佛教庙产的行为，李志常也供认不讳。据佛教单方面的记载，蒙哥做出的裁决是，道教归还霸占的庙产，烧毁《老子八十一化图》等“伪书”。辩论次日，雪庭福裕上书蒙哥，重申了己方的观点。雪庭福裕的论述“没有彻底否定老子西行的传说，更没有一心一意地判别两教高下，他只是坚决否定了道教关于老子时代的说法，目的在于恢复两教在原则上持续有日的平等关系，而《八十一化图》的错误正在于它破坏了这种平衡的局面。”[75]我们尚没有证据确认蒙哥的宗教信仰，而在宗教管理的问题上，他抱持一种自由主义的态度，所以，最终蒙哥下了一道含糊其词的圣旨，责令道教修复毁坏佛像，同理，如果佛教毁坏三清，也要负担相应责任；至于“伪经”，则由西藏僧人那摩负责调查。第一次佛道辩论（1255）就此结束。

从辩论的经过以及雪庭福裕的陈述来看，雪庭福裕的态度与耶律楚材基本保持一致：佛教方面无意彻底“消灭”全真教，只是想打击它的发展势头，收回被霸占的庙产，恢复儒、释、道三足鼎立的状态。最大的一点不同是：雪庭福裕要在“老子化胡”问题上表达佛教的立场；而在耶律楚材的时代，这一问题尚未凸显。从耶律楚材本人的思想来看，他对“老子化胡说”并未表达过反感，相反地，他还在敦促丘处机西行的诏书中借用了这一典故。究其原因，“老子化胡说”本身不一定是对佛教的贬低，“老子变成释迦和老子教化释迦，也许都是为使中国社会接受佛教才提出的权益之说，或者说，最初是佛教方面提出来的。”[76]在耶律楚材“三教合一”的理论体系中，老子是否曾化胡，并不是一个值得特别关注的问题。但是，如果道教以此为打击佛教的武器，“老子化胡”的意义则要被重新估价，这个议题，则是雪庭福裕所要承担的历史使命了。

结 语

---

[72] [元]耶律楚材：《湛然居士文集》卷六《过太原南阳镇题紫薇观壁三首》，谢方点校，北京：中华书局，1986。第137页。据王国维先生考证，此诗作的写作时间为公元1231年。

[73] 转引自刘晓：《耶律楚材评传》，南京：南京大学出版社，2001。第277—278页。

[74] 《鲁布鲁克东行纪》，何高济译，北京：中华书局，1985。第297页。

[75] 赵益：《丘处机》，南京：江苏人民出版社，1999。第242页。

[76] [日本]镰田茂雄：《简明中国佛教史》，上海：上海译文出版社，1986。第39页。

《西游录》虽然开日后蒙元佛道之争的先河，但它在当时所起的作用微乎其微。李志常成为掌教之后，佛道二教因为“老子化胡说”再起争端，二教的矛盾由“局部摩擦”逐步升级到“御前辩论”。由于辩论的失败，全真教元气大伤，终元之世，再也无力与佛教争锋。从宗教发展史的角度来看，全真教在元代的衰落有某种必然性：宗教教团如果在物质层面过分膨胀，既可能受到皇权的猜忌，也可能影响教众的修行心态——从这个角度来说，丘处机对全真教在佛道之争中的挫败，多少还是负有一些历史责任的。

浅析乌兹别克斯坦孔子学院“中文+职业技能”教学新模式

彭鑫葛　石家庄科技职业学院

摘要：2024 年中乌决定发展新时代全天候全面战略伙伴关系，在更高起点上推动构建中乌命运共同体。中乌经贸往来愈发频繁，入驻乌兹别克斯坦的中企越来越多，中乌双方对“懂中文、通文化、精技术”的复合型人才需求快速增长，“中文+职业技能”教育需求旺盛。孔子学院在推广国际中文教学中积累了丰富的经验，储备了大量师资，但仍存在多元主体协同有待完善、教学资源有待丰富、复合型师资水平有待提升、企业参与热情有待激发等现实困境，应进一步加强顶层设计、整合院校资源、发挥企业作用，促进“中文+职业技能”教育可持续、高质量发展。

关键字：中文+职业技能；人才培养；可持续发展；一带一路

引言

2024 年初，乌兹别克斯坦总统米尔济约耶夫首访的外国便是中国，经两国元首友好会谈，确定了中乌关系提升为新时代全天候全面战略伙伴关系，在更高起点上推动构建中乌命运共同体。中乌发展目标相似、理念契合，双方可积极对接中国支持高质量共建“一带一路”八项行动，深挖传统合作潜能。确定了双方要及早启动中吉乌铁路项目建设，同步推进“硬联通”和“软连接”，构建立体互联互通网络，助力乌兹别克斯坦由“陆锁国”向“陆联国”转型的目标。中方愿同乌方扩大新能源汽车全产业链合作，开展光伏、风电、水电等重大项目合作，助力乌方绿色经济发展战略，推进可持续发展。双方还要积极开展减贫合作，扩大和深化地方合作，打造更多惠民工程。深化人文交流，继续互办文化日、艺术节，加快互设文化中心，扩大汉语教学合作，支持加强青年交流，中方愿为乌青年来华学习提供更多政府奖学金名额。中方愿同乌方加强协调配合，推动各方团结合作，共同维护上海合作组织正确发展方向，做优做强中国－中亚机制，促进全球和区域治理，推动构建人类命运共同体。

在此背景下，迫切需要既懂技术又懂中文的本土技术技能型人才，乌兹别克斯坦本土“人才荒”严重掣肘中国企业服务当地经济发展，培养“精技术、通语言、懂文化”的技术技能型人才，当地孔子学院当仁不让。

一、乌兹别克斯坦孔子学院现状

孔子学院是全球各国人民认识中国文化和学习中乌的重要机构。日前，乌兹别克斯坦有两所孔子学院，分别是塔什干国立东方大学孔子学院和撒马尔罕外国语大学孔子学院。塔什干国立东方大学孔子学院成立于 2004 年，撒马尔罕外国语大学孔子学院成立于 2014 年。多年来，两所孔院为乌兹别克斯坦培养了大量优秀汉语人才，为乌兹青年提供了大量赴中国留学的机会，为两国文化的交流和推广奠定了坚实的基础。

然而新时代的发展需求对孔院提出了新的要求，拓展培养“中文+职业技能”的复合型人才孔院仍面临困境。首先，“中文 + 职业技能”教学衔接不畅，多数孔院教师能教语言但不懂专业技能，能教好汉语但无法解释专业词汇、方法和技能，无法和学生在专业技能上进行高效沟通，导致学生虽然考取了 HSK 三级、四级，但仍然听不懂专业汉语，对语言学习持怀疑态度，自信心下降。可见，存在单纯的基础汉语教学，无法做到与专业技能教学的有效衔接尴尬情况。其次，“中文 + 职业技能 ”教学资源匮乏，高水平职业院校的国际汉语教育多借鉴本科院校的对外汉语教材。教材虽几经改版，但还是偏重语言本身的教学，没有考虑到技

职类留学生的学习及应用需求。这导致技术技能型人才培养所需的“语言 + 技能”的国际汉语教学实效性不足，孔院教学无法与企业需求的各环节有机融合。同时，“中文 + 职业教育”教学的实践研究与成果较少，与行业企业联合、服务“1 + X”职业技能人才培养目标的“中文 + 职业技能”课程实践教学尚属空白。

综上，乌兹别克斯坦的孔子学院在推动“中文 + 职业技能”教学方面尚属起步阶段，未来推进“中文 + 职业技能 ”教学需综合考量各类因素，全面布局“中文 + 职业技能 ”教育。

二、、孔子学院打造“中文 + 职业技能 ”特色汉语教学的必要性和优势

国际中文教育是中国教育领域对外开放的重要内容，加快推进汉语国际传播和中国职业教育“走出去”融合发展是推广国家“职教出海”对外开放的重要实践，是“大国工匠”的责任担当，是“中国标准”走向世界的铺路基石。孔子学院作为国际中文教育的排头兵，充分了解人才落地国的经济社会发展情况、语言文化风俗习惯、中国企业在海外的人才需求等，在培养学生具备语言交际能力、综合专业技能、文化传播能力及职业素养，创新“语言 + 技能 + 文化”的国际化育人机制，组建“文化意识 + 语言技能 + 专业技术 + 国际视野”的特色教学团队等方面近水楼台，可以使国际中文教学与职业技能教育发展的定位更具针对性和有效性。

在教育国际化背景下，语言交流是开展国际合作 与交流的重要基础和载体。随着中国企业布局乌兹别克地图进程的加快，中文成为必要的语言支持。中文教育和职业教育配套“，可以实现乌兹别克斯坦本土一线人才培养和企业需求的精准对接。除了语言差异，在中国企业工作的本土员工与中国员工之间也存在文化差异。因此，孔子学院能充分发挥中文沟通的载体功能，使彼此更好地了解各国文化，提高双方的跨文化交际能力，促进中乌两国间的人文交流和民心相通。

孔子学院如果着力打造“语言、技能、文化”三体联合的特色汉语教学，可以显著提高乌兹别克本土学生的跨文化交流的能力和质量，不仅可以为在乌中国企业培养“精技术、通语言、懂文化”的复合型技术技能人才和管理人才，满足企业经营成长需要，促进落地国经济发展，更有利于拓展国内外高校、企业的合作领域，促进“产学研”和谐发展，推动中文和中华优秀文化在乌传播，同时能更好地服务“语言 + 技能 + 文化”的高技术技能型人才培养目标，推动中国职业教育高质量“走出去”，大幅提升中国高职院校的国际影响力。

随着中-吉-乌铁路动工、2025 亚青会举办在即、光伏和风电项目落地，中乌“中文+技能”型人才缺口越来越大，孔子学院“中文 + 职业技能 ”特色汉语教学项目势在必行。中国行业标准在乌推行、大国工匠精神在乌生根在中乌各领域深度合作中不断演进。

三、乌兹别克斯坦孔子学院推广“中文 + 职业技能”模式的困难与挑站

1、孔子学院“中文+职业技能”的发展理念不够完善

目前，孔子学院“中文+职业技能”的发展理念不够完善，未能从长远角度出发，主动对接国家发展战略，从服务国家战略的角度规划国际化发展目标。因此，对于响应“一带一路”倡议，满足中乌战略合作需求，推广“中文 + 职业技能”模式的重要性认识不足，无法有效集中资源力量对“中文 + 职业技能”模式进行研究。另外，部分一线教师对“中文 + 职业技能”的国际化发展模式理解不足，在涉及“中文 + 职业技能”的教育教学活动中动力不足、配合程度不高，影响了“中文 + 职业技能”教学的推进。

2、“中文 + 职业技能”教学模式乌兹适应性有待提升

“中文 + 职业技能”教育模式不同于一般教学模式，这是一种跨专业、跨国别、跨文化的复合教育模式。从现有发展状况来看，“中文 + 职业技能”教学模式推广尚处于起步阶段，应设定相应教学计划，展开教学实践，推进“中文 + 职业技能”教学模式稳步发展。中国与乌兹别克斯坦在社会经济发展、文化风俗、企业需求等方面具有较为明显的差别，“中文 + 职业技能”教学在推广的过程中，需要充分考虑到上述情况，因地制宜、因材施教，使得“国际中文教育与职业教育发展更有针对性和有效性，以便最大限度获得乌兹别克各级政府的支持和认可”。总体来说，“中文 + 职业技能”的乌兹适应性仍有待提升。

3、整体“中文 + 职业技能”模式标准体系建设不够完善

“中文 + 职业技能”教育模式并非国际中文教育和职业技能课程的简单结合。从国际中文教育角度来看，宋继华等在 2022 年提出“‘职业化’已成为国际中文教育的新趋势之一”。“中文 + 职业技能”模式下的国际中文教育，应朝着专业应用领域发展，更多关注职业教育中的实用场景教学。但这一部分内容专业程度高、受职业特征限制多，需要兼顾行业特征建立专属于职业中文的标准体系以作为量化指标进行使用。但孔子学院主推国际中文和文化教学，职业技能教学发展较晚，如何精准分析不同行业的国际中文教学特征、构建统一的标准体系，仍值得深入研究。除构建职业中文标准体系外，还应结合职业技能专业体系，打造“中文 + 职业技能”标准体系。

4、孔子学院“中文 + 职业技能”类教育师资力量较薄弱

目前，相当一部分孔子学院教师是外语、人文社科、国际中文教育或汉语言文学背景出身。专业职业技能储备程度不足。孔院教师更多偏重语言技能教学和中华文化推广，在职业技术领域没有完备的专业知识，难以做到兼顾国际中文教育以及职业教育；相应的，专业领域出身的职业教育教师同样可能出现外语水平不过硬或跨文化交际能力不足的问题。孔子学院尤其缺少能够同时满足语言能力和专业水平的“双线”教师。因此，高职院校“中文 + 职业技能”师资团队的建设和人才储备问题亟待解决。此外，乌兹别克斯坦的经济和产业环境对职业技能教学也提出了特定的要求。

5、孔子学院与在乌企业合作深度不足

“中文 + 职业技能”教育模式在较大程度上服务于乌兹中资企业，尤其在为企业培养本土技术技能人才上承担重要作用。但当前，孔子学院在与中资企业的合作上存在较多问题。一是校企合作机制不够健全，双方无法建立长期稳定的合作关系。二是从企业角度出发，孔子学院培养的本土人才技术服务能力有限。

6、企业层面参与积极性有待激发

中国在乌企业类别众多。首先，企业参与“中文+职业技能”教育的动力不足，由于企业如果选择人才定向培养，需要投入较多人力、物力和财力，还可能面临技术泄露、安全责任等问题，导致企业参与人才培养的积极性大大降低。 其次，企业参与“中文+职业技能”教育程度不深。目前在乌企业参与“中文+职业技能”教育的主要探索形式仅局限于为学生提供实习场所。“中文+职业技能”教育应倡导市场主导、政府支持、多方参与的发展模式，充分调动企业参与的积极性，鼓励中资企业和教育机构参与，促成多方共赢的局面。

四、“中文 + 职业技能”教育可持续高质量发展的路径探索

2023 年 10 月，国家主席习近平在第三届“一带一路”国际合作高峰论坛上的主旨演讲中指出，中方将继续实施小型民生援助项目，通过鲁班工坊等推进中外职业教育合作，建设互联互通、共同发展的世界。“一带一路”倡议框架下，中国与世界各国的合作伙伴关系持续拓展，合作网络基本定型，预示着中国与“一带一路”共建国家的合作关系转入内涵提升阶段。经济社会发展新形势下，“一带一路”共建国家产业一线对于高素质技能人才的需求激增。为克服“中文+职业技能”教育面临的问题，国家、院校和企业各个层面应全面分析全球形势，探寻发展路径，促进“中文+职业技能”教育可持续高质量发展。

1、国家层面要加强顶层设计

“中文+职业技能”教育实施的主体是多元的，包括政府机构、职业院校、中资企业、孔子学院等，这些机构虽分属不同系统，但应统筹考虑各利益相关方，探索建立科学、完善的运行机制，形成全方位的合作机制，实现多元主体协同作战，进一步提升境外中资企业、民间教育机构、非政府组织等社会力量共同参与的积极性，多方筹措资金、激发活力。还要引导各职业院校根据自身优势和特色开展多样化办学，并积极开发制订科学的人才培养标准体系，通过标准建设引领“中文+职业技能”教育高质量发展。加快建设各专业对应的专业汉语水平等级标准和专业技能等级标准，为“中文+职业技能”教育所需教材的开发和课程的建设提供基本依据，带动中国技术与标准“走出去”。2021 年 12 月，由汉考国际联合多家单位共

同研发的《国际中文学前教师职业技能等级标准》作为首个国际中文教育职业技能证书标准备受关注，为“中文+职业技能”教育标准建设提供了新的范式。

国家层面做好“中文+职业技能”教育的顶层设计还应关注市场需求。一是推行市场化运作模式。做好市场需求调研，掌握各国民众的实际需求，制订符合市场需求的建设方案，推出一批受市场欢迎的课程、培训和测试项目。二是加快推动转型发展。加强“一带一路”共建国家孔子学院建设，针对市场需求，优化孔子学院的学科专业设置，开设“中文+医学”“中文+建筑工程”等课程。此外，要建设职业教育孔子学院，把中文学习和职业技能培训结合起来，把语言文化教学融入专业教学中，推动国际中文教育转型发展。

2、院校层面推动资源体系构建和师资培养

整合资源搭平台。一是集聚各方优势，共建共享资源。不同类型的职业院校可以提供不同类型的教学和培训资源，各职业院校还可以与海外孔子学院联合，共同参与线上资源的开发和线下测试机构的建设。职业院校、企业和孔子学院共建共享“中文+职业技能”教育资源，满足企业对人才的需求，解决当地学习者的就业需求。二是研发高质量本土化的教学资源。可以将本土的生活方式和文化融入教材中，可组织中方教师与本土教师一起研发、编写教材。在课程设计方面，要体现中文水平和技术技能并重的特点。探索“中文+职业技能”教育的教学规律，研发符合当地教学实际和学生特点的本土化教材。

提升师资促发展。一是打造复合型师资队伍。打造一支既能胜任中文教学，又能进行技术技能教育教学的复合型、国际化师资队伍，是推动“中文+职业技能”教育专业化、规范化、标准化发展的有效途径。对语合中心外派教师进行所在地知识培训，推动专业教师提升语言能力，为“中文+职业技能”教育的可持续发展提供人才支撑。二是培养本土师资。“中文+职业技能”教育尚处于发展阶段，师资以中国教师为主。本土化师资培养是将来师资培养的重要方向。关于本土化师资的培养，可以将孔院师资培养与来华留学生教育有效衔接，充分调动“中文+职业技能”教育的联动性。

3、充分调动企业积极参与“产学研”联动

海外企业深度参与“中文+职业技能”教育，有利于产教深度融合，为构建对外开放新发展格局提供人才保障，为产业链、创新链和人才链有效衔接提供有力支撑。企业参与教学，配合教学单位共同制订校企合作方案与人才培养方案，共建“产学研”深度融合的技术创新体系，是促进院校人才培养适应企业发展需求，实现中资企业与教学单位协同发展，最终形成良性循环。

通过订单式培养，校企联合招生，根据行业企业淡旺季特点，有计划地安排教学与学生实习，学生毕业后推荐到中资企业工作。此外，还可以围绕企业发展战略和行业人才培养需求，选取专业对口职业院校，推行新型学徒制试点；校企联合开发基于企业文化理念、职业素养等课程，将企业的工艺、流程、设备操作规程等开发为课程，助推“中文+职业教育”健康、可持续发展。

4、中外语言交流合作中心推动孔子学院向“中文+职业教育”方向可持续发展

2023 年，教育部中外语言交流合作中心发布《职业中文能力等级标准》，旨在促进职业中文教育领域的规范化，提升职业中文教学质量。本次会议正式亮相了基于《职业中文能力等级标准》研发的《职业中文教学大纲》、“新丝路‘中文+职业技能’系列教材”等全新的“中文+职业技能”教学资源。其中，“新丝路‘中文+职业技能’系列教材”包含物流管理、汽车服务工程技术、电子商务、机电一体化、计算机网络技术、酒店管理、导游等七个专业，是《职业中文能力等级标准》发布以来首套面向“双零基础”学员的“中文+职业技能”教材。北京语言大学教授崔永华谈到，教材是职业中文教学理念、教学目标、教学内容、教学方法的载体。通过教材把优秀的教学设计固化下来，教学才有直接、可靠的依据，才可能进行。“中文+职业技能”教材既不是传统的中文教材，也不是给中国人使用的职业技能教材。它把二者的学习规律、教育规律、教学实践、教学理论深度融合起来，可以基本保证教学正常进行，促进“中文+职业技能”教育健康、快速、可持续发展。

结论

在中乌决定发展新时代全天候全面战略伙伴关系，在更高起点上推动构建中乌命运共同体的时代背景下。中乌双方对人才的需求从单纯的语言翻译提升到“中文+技能”层面，孔子学院有海外发展的先天优势，也有职业教育领域的欠缺，孔子学院在机遇与挑战面前应首先做好顶层设计，促进“中文+职业技能”教育的可持续发展。

参考文献

1. 习近平同乌兹别克斯坦总统米尔济约耶夫会谈[ED/OL].2024-01-25 外交部网站.http://www.cidca.gov.cn/2024-01/25/c_1212331260.htm

2.孟源, 商若凡.“中文 + 职业技能”教育：发展脉络、现实挑战与路径选择[J].中国职业技术教育，2022(29)：28-33.

3.宋继华,马箭飞,朱志平,等.职业中文能力等级标准的构建[J].语言文字应用, 2022(2)：2-14.

4.尤咏.跨文化背景下“中文 + 职业技能”国际推广基地的发展策略研究[J].平台与资源，2021，32(42)：77-80.

5. 新需求、新业态，齐心聚力，助推国际中文教育与职业教育融合发展[EB/OL].(2021-12-14).
https://new.qq.com/omn/20211214/20211214A0B7JE00.html

6.新标准背景下“中文+职业技能”教育教学研讨会召开[ED/OL].(2024-06-27)中国社会科学网.https://www.cssn.cn/skgz/bwyc/202406/t20240627_5761451.shtml

清陕甘总督杨遇春佚文五篇辑考

周思言　广西师范大学

摘要：杨遇春是清代为数较少以汉人身份擢至陕甘总督的武将，学界对其军事贡献研究甚夥，于其存世著述则缺乏系统辑考。除学界公认代表其军事思想的《谕长子国佐家书》外，今发现杨遇春散见佚文另存五篇：碑记文《拂云楼记》《重修东岳庙碑》《捐廉生息资助六营义学碑记》是杨遇春在皋兰、崇庆、固原等地所作贡献的实证。序文《新修兰州府志序》存于《〔道光〕兰州府志》中；《武备制胜编序》存于四川省图书馆庋藏杨遇春军事著作清抄本《武备制胜编》中，可视作其军事思想的补充及明证。杨遇春虽为武将，但少年时已习得文墨，其深厚的文学素养可从中管窥。今将佚文辑录标点、略加考述，以期对杨遇春之相关研究有所助益。

关键词：杨遇春；佚文；辑考；地方志

杨遇春（1760-1837）[77]，四川崇庆州（今四川省崇州市）人。是有清一代百余位陕甘总督中，仅五位以汉人身份擢升为陕甘总督的武将之一。由于其功高受宠、恩遇丰隆，常引来文臣们的不满，文臣妄以其“不学”批驳、压制之。杨遇春的第六代孙杨正苞先生及第八代孙杨锐的《杨遇春的三首诗和三幅对联》对这一本事有详细介绍，并举以杨遇春对文臣们的回应诗作，来证明杨遇春实不乏文学素养。[78]目前，学界对杨遇春的著述留存情况未给予过多关注，除载于《〔民国〕崇庆县志》中的《谕长子国佐家书》被学界公认为最能体现杨遇春军事思想的著述而被整理、研究外，笔者目力所及，余下五篇散文未见学人注目。《〔民

[77] 杨遇春的出生时间在史料文献中的记载有所不同。由于杨遇春生于年末，依照农历纪年的标准又存在多种情况，学者张伯龄的专著《漫话杨遇春》中对杨遇春的生年之各种说法、情况做了详细考述。笔者采取《时斋府君年谱》中生于“乾隆二十五年十二月二十五日辰时”即公元 1760 年生之说。

[78] 参见杨正苞、杨锐《杨遇春的三首诗和三幅对联》，《文史杂志》2007 年第 5 期。

国〕崇庆县志》中提及：“公生平无多著述，惟留此诫子一书传之子孙。”[79]又如军事著述方面，学者们认为除《谕长子国佐家书》及《操练章程》《速战阵式》外，未有军事著作存世。[80]而笔者此前考得杨遇春军事著作清抄本《武备制胜编》（十三卷）藏于四川省图书馆，该书中存有杨遇春的自序，题为“序”，题名《武备制胜编序》乃笔者所拟。其文学与文献价值不容忽视。

因杨遇春在军事领域贡献卓著，相较军事著述而言，其文学作品更容易为世人忽略。然值得注意的是，杨遇春虽为武将，却在少年时便已跟随祖父习得文墨，具备一定文史知识及文学素养，后才转而为武行效力，故其文学方面的才华亦值得关注。迄今，学界对杨遇春的散文缺乏系统辑考。今笔者辑得杨遇春佚文五篇，散见于各方志文献及杨遇春的军事著述中：碑记文三篇，《拂云楼记》见存于《〔光绪〕重修皋兰县志》中，《重修东岳庙碑》见收于《〔民国〕崇庆县志》中，《捐廉生息资助六营义学碑记》见录于《〔民国〕固原县志》中；序文两篇，《重修兰州府志序》见载于《〔道光〕兰州府志》中，《武备制胜编序》见存于其军事著作四川省图书馆庋藏清抄本《武备制胜编》中。五篇佚文是杨遇春在皋兰（今甘肃省兰州市皋兰县）、固原（今宁夏回族自治区固原市）、兰州（今甘肃省兰州市）、崇庆（今四川省崇州市）等地的人文创作实绩，亦是杨遇春为当地所作贡献的实证。笔者不欲其湮灭无闻，故辑录标点、撰文述之，以期为杨遇春研究提供新的文献资料，对其文学及历史方面之相关研究有所补益。

一、《拂云楼记》

《拂云楼记》是杨遇春为位于兰州下辖皋兰县的拂云楼所作，记载捐廉重修该楼之缘由、过程等。见存于《〔光绪〕甘肃新通志》及《〔光绪〕重修皋兰县志》两部方志中。今迻录《〔光绪〕重修皋兰县志》中《拂云楼记》全文于此。

拂云楼，即源远楼也，不知创于何人，建于何代。志乘缺如[81]，然高插天关，云岭矗其前，黄流绕其下。西有木塔、李峪之雄，南有华林、五泉之秀，盖极天下之大观矣。

楼固，枕北城上，今夏公余，偶登俯看，城垣渐圮，迺与众僚属捐廉，更新南北，仅事补葺东西，则楼堞券洞，半行折卸，仍其基址，甃以砖石，施以丹臒，鸠工募力，不日落成。此外如鼓楼，木塔、普照两寺，亦以此重修焉。

今夫谋始者，必贵图终善，作者尤重善成。况兰州为关西要塞，外控回疆，池隍不固，其何以备边陲哉？兹因筹边而及城，因修城而及楼，每一临眺，凡士女之饷馌，禾黍之青葱，阛阓之星罗，车马之云集，罔不历历在目，触景关怀，而非徒事游观已也。

---

[79] 〔清〕谢汝霖等修，罗元黼等纂：《〔民国〕崇庆县志》，《中国地方志集成·四川府县志辑（第 14 册）》，巴蜀书社 1992 年版，第 327 页。

[80] 方志学家张伯龄认为“杨遇春没有专门的军事著作，他留下的《谕长子国佐家书》可以说就是他的军事思想的集中体现”（张伯龄：《杨遇春简论》，《四川师范大学学报（社会科学版）》，1987 年第 4 期。）；“杨遇春在军事学方面，除道光二年遵旨向道光皇帝进呈过固原军中《操练章程》外，没有留下专门的军事著作……”（张伯龄：《漫话杨遇春》，四川人民出版社，1991 年，第 78 页。）中国人民大学历史学院教授赵珍亦持此观点：“杨遇春久历戎行，谙熟机宜，尽管没有长篇大论的军事著作传世，但是在其《谕长子国佐家书》和《速战阵式》中，还是可以看到军事思想的核心部分与驭服兵士、管理军队的智慧……”“或称杨遇春晚年撰有《兵事备要》11 篇，凡数万言。或称著有《武备制胜编》13 卷。笔者均未能寓目。”两位学者均为杨遇春研究方面的大家，其研究成果可称嘉惠学林、功莫大焉。然《武备制胜编》一书似被遗漏，实有遗珠之憾。（赵珍：《绥边“福将”杨遇春研究》，中国社会科学出版社 2020 年版，第 361 页。）

[81] 〔校〕两本互校，《〔光绪〕甘肃新通志》（清宣统元年刻本）中的记载无此“如”字，作“志乘缺”，《〔光绪〕重修皋兰县志》（民国六年石印本）多此“如”字，作“志承缺如”。

且夫鹳雀、凤凰、芙蓉、玳瑁，讵不华赡，而时异事殊，荡然无存。斯楼绵延数百年，犹拂云璀灿，屹立金城，此固天地之钟灵有素，而亦莅斯土者，有举无废之责焉，是为记。[82]

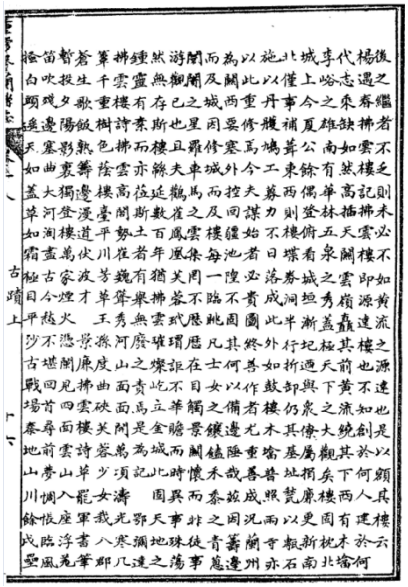

图 1《〔光绪〕甘肃新通志》中录文书影

图 2《〔光绪〕重修皋兰县志》中录文书影

按：《〔光绪〕甘肃新通志》（清宣统元年刻本）中的字迹相对漫漶（见上图 1），《〔光绪〕重修皋兰县志》（民国六年石印本）字迹相对清晰，为手抄字体（见上图 2）。

此文无落款题识，题名为《杨遇春拂云楼记》。现对杨遇春重修此楼时间、撰文时间作一考证。皋兰县是甘肃兰州下辖县，拂云楼位于皋兰县北城。《〔光绪〕甘肃新通志》介绍其地理位置，“拂云楼在县治北城上，旧名源远楼”[83]。文中无明显表示时间年限的内容，仅有“今夏”一词表示季节。虽未提及确切时间，但将内容与相关史料结合而观，可推知杨遇春重修拂云楼一事之所在年份。文中提到杨遇春重修拂云楼时，亦借此机会将附近鼓楼、木塔及普照两寺一并重修：“此外如鼓楼，木塔、普照两寺，亦以此重修焉。”故参考史料中所载此三处重修之年份，便可得出重修拂云楼的大致时间。《〔光绪〕重修皋兰县志》中有重修鼓楼时间的明载：“鼓楼二。一在城中（南北适中，西则偏百步许），明建。国朝道光十二年，总督杨遇春重修。”[84]即鼓楼重修时间在 1832 年。又普照、木塔二寺重修时间在此志中亦有载：“普照寺（俗名大佛寺），在城内东南隅，唐贞观中敕建，金重修，明永乐中肃藩再修，国朝道光十三年，总督杨遇春复修。”[85]“嘉福寺（旧名宝塔寺、木塔寺）在城内西北隅，唐贞观九年，高昌王建元至元闲重修，赐名嘉福。明永乐中重建，宣德六年、成化三年、嘉靖三十五年，肃藩屡修。国朝康熙二十五年，巡抚叶穆济，道光十三年总督杨遇春再修。”[86]由上三处记载可知，杨遇春重修鼓楼的时间在道光十二年（1832），重修木塔、普照二寺的时间在道光十三年（1833），可推知重修拂云楼的时间应早于此三处，至晚当在道光

[82] 〔清〕张国常纂修：《〔光绪〕重修皋兰县志》，《中国地方志集成·甘肃府县志辑（第 4 册）》，凤凰出版社 2008 年版，第 503 页。

[83] 〔清〕升允、长庚修：《〔光绪〕甘肃新通志》，《中国地方志集成·省志辑（第 3 册）》，凤凰出版社 2011 年版，第 521 页。

[84] 〔清〕张国常纂修：《〔光绪〕重修皋兰县志》，《中国地方志集成·甘肃府县志辑（第 4 册）》，凤凰出版社 2008 年版，第 505 页。

[85] 〔清〕张国常纂修：《〔光绪〕重修皋兰县志》，《中国地方志集成·甘肃府县志辑（第 4 册）》，凤凰出版社 2008 年版，第 533 页。

[86] 〔清〕张国常纂修：《〔光绪〕重修皋兰县志》，《中国地方志集成·甘肃府县志辑（第 4 册）》，凤凰出版社 2008 年版，第 534 页。

十二年（1832）。且据文中所称“今夏公余，偶登俯看”知，杨遇春乃于道光十二年夏天公务稍闲暇时，登上拂云楼，发现其有倾圮之象，不欲其如其他名楼般时过境迁、荡然无存，故组织重修，“不日落成”，后一并复修鼓楼、木塔及普照二寺，功莫大焉。杨遇春撰文时间应在道光十二年至十三年之间。考《忠武公年谱》，道光十二年杨遇春在总督任上处理琐碎事务，如“甘肃茶引”“请免梨贡”“改良马政”等，一应事务处理场所均在兰州总督府，时地与史载吻合，此文为杨遇春所作当属无疑。

从内容看，虽文题并无“重修”字眼，但文中谈及作者杨遇春因念其倾圮而捐资重建之事，故其撰文动因当为“兹以纪念”，文末“莅斯土者，有举无废之责焉”，则凸显杨遇春虽为武将但亦充满人文情怀，不欲文物建筑颓圮荒废、湮灭无闻。行文从两方面论述重修拂云楼的必要性：其一，从宏观上肯定拂云楼所处之城兰州的军事地理位置，称其为“关西要塞，外控回疆”，以反问句式强调城池坚固的重要性，“池隍不固，其何以备边陲哉？”其二，以鹳雀楼、凤凰楼、芙蓉楼、玳瑁楼等名楼因岁月变迁而繁华不再生发出惋惜之情，以史为鉴，认为拂云楼绵延百年、钟灵毓秀，不应使其处于倾圮状态，因此筹备重修工作。文章善用排比、字句秀丽，文风清新俊逸，足可证杨遇春实有较深厚的文学素养，非为文臣口中的“不学”之徒。

二、《重修东岳庙碑》

《重修东岳庙碑》一文见收于《〔民国〕崇庆县志》中，迻录于此。

道光丙戌之秋，余在阆垣节署，接长子国佐来书，知重建天庆寺落成，私心窃喜，其能成先人之志也。

因念城西之东岳凛庙，亦觉昔先人所重诸，余童子时所游览者，今则倾圮尤甚。夫均余先人所施创，又复殿宇相望，使一则焕然继析，一则类然将废。余心亦有所未安。矧东岳建帝，秦岱崇型，天孙苦枪，□87司万俞之命，主张群动之生，而又余先人祈寒。

国两岁时，渊赛之所。余曷敢不撮新，以成先人之志哉。因仍命长子国佐鸠工庀材重建。时长子当往来甘蜀，并属妹倩，王公上连，共动其事，经始于道光九年己丑，告后于十年丁亥。香殿一层，则州牧松臣金公捐廉成之。

窃维余一介武夫，久任封圻，特晋侯爵，两子诸孙，皆联间继起。凡此天恩之优渥，何莫非神明之呵护。而我崇庆州数十年来，时和岁稔、灾陵不生，其神麻之普被为更大也，能不华祀而振兴之耶？余去秋引选旋里，仰见殿宇，宏敞神仪，庄殿与天庆寺两相耀映，应岁余先人之志，借以默慰焉。庙故有田七十余亩，先已典出四十亩，悉捐金顺之，俾有取资，以为岁时祭祀补葺之杀，并书于后，使后人得有所考云。

太子太保乾清门侍卫兵部尚书□88都察院右都御史前陕甘总督部堂劲勇巴图鲁世袭一等昭勇侯杨遇春志89

按：此文有落款，清晰罗列杨遇春此时官衔：太子太保、乾清门侍卫、兵部尚书兼都察院右都御史、前陕甘总督、部堂劲勇巴图鲁、世袭一等昭勇侯。撰文时间有确切交代，为“道光丙戌秋”即 1826 年秋，杨遇春此时已任署理陕甘总督（1825 年署理陕甘总督，1828 年实授陕甘总督），故文中提及的地点“阆垣节署”亦应在兰州陕甘总督署[90]。关于总督署的坐落位置及来历有史详载，《〔光绪〕重修皋兰县志》：“陕甘总督部堂署在城内偏北，明初为知州署，后为肃藩府。康熙五年建为甘肃巡抚署，乾隆二十九年总督来驻，兼管巡抚事，

[87] 底本字迹漫漶，无法辩识。

[88] 字迹漫漶，但在落款处，以理校法可校出该字当为“兼”字。

[89] 〔清〕谢汝霖等修，罗元黼等纂：《〔民国〕崇庆县志》，《中国地方志集成·四川府县志辑（第 14 册）》，巴蜀书社 1992 年版，第 401 页。

[90] 明肃王府是兰州陕甘总督署的前身。在鼓楼巷附近，故前文杨遇春在公务繁忙之闲暇时得以登楼，其署与拂云楼亦相去不远。

遂改为总督署。”[91]《〔光绪〕甘肃新通志》载：“陕甘总督署在城中偏北。明初为知州署，后为肃藩府。国朝康熙元年，巡抚都御史刘斗自甘州移驻凉州，五年复移驻兰州，创建为巡抚署。乾隆二十九年总督来驻，遂改总督署。”[92]可见陕甘总督署乃明肃王府改建而来。

东岳庙在杨遇春家乡崇庆州，文中交代了重建及作记缘由。道光丙戌年（1826），杨遇春在陕甘总督节署上收到其长子杨国佐的书信，得知崇州天庆寺[93]重建已落成，遂大喜，又念及州城西的东岳庙[94]是其童年时期的游玩处所，至今倾圮已久，其心不安，便令长子国佐动工重建，经始于道光九年己丑（1829），告后于道光十年丁亥（1830），历时近一年。值得注意的是，杨遇春在文中道出重建庙堂缘由，为“慰藉先人之志”，同时亦对皇帝的恩宠、神明之庇佑心怀感恩：“窃维余一介武夫，久任封圻，特晋侯爵，两子诸孙，皆联间继起。凡此天恩之优渥，何莫非神明之呵护。”可见，杨遇春自谓一生仕途顺坦、加官晋爵，子孙满堂、家族兴旺，是有赖先人、神明庇佑，对先祖及神明始终心怀崇敬。由此亦可证得遇春虽为一介武夫，但儒家观念在其思想中占据较大部分，这与其深厚的家学渊源亦是分不开的。

三、《捐廉生息资助六营义学碑记》

《捐廉生息资助六营义学碑记》，见录于《〔民国〕固原县志》中。“捐廉生息”是指官员捐献除正俸之外的养廉银[95]用于投资生息，以增加财政收入或用于教育、慈善等公益事业。杨遇春通过此种方式获利以资助固原地区义学，推动教育事业发展。原文迻录于此。

尝思广树贤才，乃使臣之急务。而兴行教化，尤政治之首先。况夫化名成俗，必由于学。使庠序多一明理之人，即闾阎少一为匪之户。十室必有忠信，一州讵乏善良？如或随地作兴，应见文风日上。

固原地处山陬，人多朴鲁。本爵军门，前于莅斯土之初，即闻本标六营兵丁子弟，率多未曾读书识字。然其中亦颇不乏有造之才。细询其故，皆缘寒卒无力延师课读，以致颖慧之童，往往耽误，不识文艺，为之悯惜。爰是于本城地方创立义学五处，择其学行兼优者延之训读，十余年来竟成户诵家弦之盛。不特兵家子弟济济从游，即贫民之子，亦多借此就教。何莫非政治以善教为先，人材因作养而出？

惟向来各处义学，延师束修，概系本爵军门按年捐廉办理。但虑后此经费无出，究恐日久废弛。兹率同六营将备，捐出养廉一千两，交固原州发典生息，并咨明陕甘督院及藩司衙门存案外，每年共计得息银二百两，遇闰加增。修金得有所资，小子借以一志穷经，潜心研理。他日养成大器，储为国华，岂非甚盛事欤？然此特始基之耳，守而勿坠，抑且扩充而润色之，尤所望于后之君子。

用是勒石，以垂不朽。96

---

[91] 〔清〕张国常纂修：《〔光绪〕重修皋兰县志》，《中国地方志集成·甘肃府县志辑（第 4 册）》，凤凰出版社 2008 年版，第 130 页。

[92] 〔清〕升允、长庚修：《〔光绪〕甘肃新通志》，《中国地方志集成·省志辑（第 3 册）》，凤凰出版社 2011 年版，第 576 页。

[93] 天庆寺，今已塌毁。《〔嘉庆〕四川通志》卷三十八“舆地志”记载：“崇庆州……天庆寺在州西。”具体位置现已不可考。

[94] 《〔民国〕崇庆县志》记载：“东岳庙，即仁圣宫，明刹。清乾隆十五年重建……道光间昭勇侯杨遇春重建，钟磬皆最宏巨。”（〔清〕谢汝霖等修，罗元黼等纂：《〔民国〕崇庆县志》，《中国地方志集成·四川府县志辑（第 14 册）》，巴蜀书社 1992 年版，第 401 页。）

[95] 养廉银，指的是清朝特有的官员薪给制度，旨在通过提供高额的薪水来鼓励官员保持廉洁，避免贪污行为的发生，这一制度可追溯至清雍正年间。

[96] 此文原载于《〔民国〕固原县志》中，后经固原地方志办公室整理，此文亦被标点、整理。本文于此一并迻录（有几处标点与固原地方志办公室整理本不相一致，为笔者自断），略作考证。（固原地方志办公室整理：《〔民国〕固原县志》，宁夏人民出版社 1992 年版，第 999-1000 页。）

按：文中虽未提及撰写时间，但据文章内容、所涉地点及相关史实，可明确杨遇春捐廉生息资助六营义学之举应在其履职固原期间，大概时间范围应在嘉庆五年（1802）至嘉庆十一年（1806），嘉庆十四年（1809）至道光五年（1825）间。[97]

杨遇春提及，固原地处山区，人多朴鲁，故捐廉义学十分必要：可使百姓中多一位明理之人，少一位因未受教育而入山落草为寇之户，达到使人诚信、教人向善的教化目的。史载杨遇春在固原提督任上倡导兵丁学习，有家贫无从读书的百姓子弟亦可参与义学。《忠武公年谱》载："固原旧有义学，兵家子弟之读书者隶焉。贫民子弟之读书而无力延师者亦得与焉。"[98]杨遇春不仅倡导义学，还曾为兵丁学子宣讲，将陈文恭《圣谕十六条》直解，"又于署西宣讲圣谕，晓以行军纪律，并取陈文恭公《圣谕十六条》直解，及颁发原本，以土语译出，令明白晓畅"[99]。学子们亦潜心听讲，"宣讲时静听无哗，或什或伍，其坐作进退，一与步伐相准。行之既久，兵民皆恂恂有规矩"[100]。可见，此文所述思想与杨遇春在固原任上引导兵丁向学的军事思想及其为此所实行的措施等均一一印合，当为其所作无疑。

从行文可见，杨遇春对教育事业相当重视，称兴行教化为"政治之首先"。其虽为武将，却有重视义学的前瞻性，再次证明杨遇春非为草莽，而实为"儒将"。此捐廉义学之举使许多天资聪颖而苦于家贫无法学习的士兵、童子获得学习机会，为固原地区的教育发展作出极大贡献。此篇《捐廉生息资助六营义学碑记》便是杨遇春对固原义学发展作出贡献的有力实证。

四、《新修兰州府志序》

《新修兰州府志序》存于《〔道光〕兰州府志》中，盛谈新修《兰州府志》之缘由与必要性。迻录于下。

兰州自汉置金城郡，历代据为重镇。前明降县，属临洮，我朝控驭边陲，以兰为居中一大省会。乾隆初移临洮府来治兰州，带河扼湟屹然首峙全龙，此兰州设府所自始也。临洮之易兰州也，郡更而志未更，何也？山井城郭一一如其旧也。不知皋兰改于州、靖远拨于巩，兰州之所递增者，临洮之所未隶。矧百年来，河山关塞之夷险、水泉原隰之变迁、风俗制度之转移、人物户口之损益，安得谓临洮有志而兰州可无志也？

余承天子命，总制是疆，曩西徼不靖，统师出塞，戎马倥傯，不遑偃息。迨渠酋甫殄、余氛扰边，复筹饷酒泉，阅数月而告捷。比岁钩覆军蠲，迄无暇日，然未尝不以兹郡之形胜，俯仰勿置也。试登堞楼、眺苑川、望龛谷、缅首阳长乐之墟，吊枹罕鹊阴之野，历历然全郡在目。抗怀废兴、百感交集，斯诚亘古收复之区、锋镝之垒矣。

今天威远播，边宇又安，而犹沿旧志，芜陋弗搜，辑一新以副我皇上，混一函夏柔服远夷至意，抑亦守土者过也。壬辰秋，兰州陈守忽携一帙来丐序于余，余览之，为兰州郡志，且喜且讶，喜意之吻合，而讶事之竟成，且是编讨论排纂，虽因实创，尤于各条寄托宏

---

[97] 嘉庆三年（1800），杨遇春四十一岁，补授陕甘提督（此时杨遇春的就任地应在陕西）。嘉庆五年（1802），杨遇春四十三岁，调补陕西固原提督（此时就任地应在固原）。嘉庆十一年（1806），杨遇春因战事被降职为宁陕镇总兵（就任地应在陕西）。嘉庆十三年（1808），四十九岁，命在乾清门侍卫上行走，仍授固原提督（嘉庆帝再度任命其为固原提督，在乾清门侍卫上行走，此时就任地应在乾清门，即紫禁门内廷的正宫门）。次年三月即嘉庆十四年（1809），杨遇春 50 岁，赴固原任。《忠武公年谱》载："公自授固原提督，中间因宁陕兵变，降调八年，而后到任。营务率多废弛。"至道光五年（1825）署理陕甘总督止，杨遇春在固原提督任上共计 26 年，但其身在固原地区任上大概为嘉庆五年至嘉庆十一年间，以及嘉庆十四年至道光五年间，共计 20 年。（据杨国桢、杨国佐《忠武公年谱》整理。）

[98] 杨国桢、杨国佐：《忠武公年谱》，《北京图书馆藏珍本年谱丛刊（第 122 册）》，北京图书馆出版社 1999 年版，第 672 页。

[99] 杨国桢、杨国佐：《忠武公年谱》，《北京图书馆藏珍本年谱丛刊（第 122 册）》，北京图书馆出版社 1999 年版，第 672 页。

[100] 杨国桢、杨国佐：《忠武公年谱》，《北京图书馆藏珍本年谱丛刊（第 122 册）》，北京图书馆出版社 1999 年版，第 672 页。

远，寓经世心，因令付诸梓，以视前之缺者详、冗者简，是岂仍以志临洮者志兰州欤？谓之有兰州志，有临洮志也可。即有兰州志，无临洮志也亦可。

道光十二年闰九月下澣太子太保兵部尚书兼都察院右都御史总督陕甘等处地方兼管巡抚事一等男杨遇春题[101]

按：此文有落款。作序时间明朗，为“道光十二年闰九月下澣”（1832 年九月下旬），此与前文《拂云楼记》中所涉重修拂云楼、鼓楼，重修木塔及普照二寺等多处建筑值同一时段。杨遇春此时在陕甘总督任上，居于兰州总督署，故他人请序于杨遇春之地，当属印合。落款官衔为“太子太保、兵部尚书兼都察院右都御史、总督陕甘等处地方兼管巡抚事、一等男”，彼时杨遇春已处其履职生涯后期阶段（两年后，杨遇春受恩回籍养老）。时地与史载吻合，亦当属杨作无疑。

兰州自汉建立后便为历代重镇，为前明降县，归属于临洮。清代为控驭边陲，以兰州为居中一大省会。乾隆初年，临洮府迁至兰州。虑之郡县已更替，该地方志也应随之变更，此为杨遇春所称新修府志的必要性。兰州陈守携带卷帙向杨遇春请序，杨遇春自言又惊又喜，喜的是意之吻合，惊讶的是《兰州府志》修纂效率之高。其在文中对《新修兰州府志》的编纂特点评价较高，谓编纂者在各条中寄托宏远、经世之心。就内容而观，新修府志在旧志缺漏的基础上增添内容，在前志冗余之处删减繁芜。序文对新修府志编纂特点及内容总结得当，可见杨遇春亦具备文人般看待方志作品之独到眼光。此文善用排比、文句精炼，亦是体现杨遇春文学才能及素养的重要文献。

五、《武备制胜编序》

《武备制胜编序》，为杨遇春军事著述《武备制胜编》（十三卷）的前序（现存清抄本《武备制胜编》十三卷，馆藏于四川省图书馆）。该书包含两篇序文，其一是落款为“宏农寅峰氏”所作他序，其二为著者杨遇春自序。杨氏自序是其军事思想、文学素养的最好明佐证。迻录于下。

太史公谓《六艺》于治一也：“诗以言情，书以道事，易以神化，礼以明节，乐以发和，春秋以道义。”故学以四子为辎基，以六艺为津梁，然后驰骋乎百家之说，出入乎佛老之言。是以笔阵纵横，词锋犀利。矫矫乎文坛之健哉。我国家取士以文衡才，于策非谓仅堪华国，本期用以为邦，岂可徒托空言，不能见诸行事。

然有时杯中论政，纸上谈兵，则人人皆可将军，谔谔居然良吏。一旦授之以政，使彼即戎，而竟寔尾跋胡，束手无策，岂先后两人哉？要亦其所见未真，胸中无具耳。古大人出将入相，缓带轻裘，作司马，亦可作司徒；为千城，亦可为舟楫。彼何人斯？岂诚天生徵降耶？

吾入幸生古人后，得古人身先其事，吾因以诫其失而收其功，正宜博览群书，断章取义，揣摩简练，触类引伸，不徒篆刻雕虫，自树文坛之帜已也。昔范文正公为秀才时，以天下为己任，君子未尝讥其夸，可知学者自命不妨高经济期。

其实《六韬》不外夫《六艺》，武备媲美于文章，虽属草野、穷居要，未可一日忘乎世用也。予初未尝学问，好驰马试剑，幸以弓矢登贤书。既而效力军门，仍未知武备为何事。迨因奉旨，随营靖逆，著有微劳，蒙恩拔擢，委以兵符，不得不讲究深求，图副厥职。爰读《武备全志》并《武经》十三篇，顾《全志》失于太繁，《武经》失于太简。惟是编于情形、声势、训练、制作、医治，凡一切行军握要，无不毕具，且简而明。予生平亲历大小二百余战，所得所失，总不出其范围，即间有自出离奇，亦毕竟与之暗合，此诚先得我心之所同。然矣。

夫编以“制胜”名，则必有制胜之实。前贤往哲，殚智虑而成书，其验尝散见于典籍，读是编者幸，毋视为具，文亦不可死于句。下倘恃为成法，不复计古今之异，审虚实之分，

[101] 〔清〕陈士桢修，涂鸿仪纂：《〔道光〕兰州府志》，《中国地方志集成·甘肃府县志辑（第 1 册）》，凤凰出版社 2008 年版，第 445-447 页。

则灶减者必笑灶增，帜拔者翻疑帜立矣。将谓《六艺》无裨于治，亦可也。予向来奏绩半仿，是编窃据为传家衣钵，欲后起者神而明之，因弃数语于其首时 。

道光十三年岁次癸巳仲秋中澣西蜀杨遇春撰[102]

按：文有落款，标明序文的撰写时间，即道光十三年（1833）农历八月份的中旬。此时杨遇春仍在兰州陕甘总督任上，去道光十五年（1835）离任回籍还有两年。考证此篇序文是否为杨遇春所作，便要考察《武备制胜编》一书是否确出杨遇春之手。而经通读、考察四川省庋藏清抄本《武备制胜编》，笔者已得出该书确为杨遇春所作无疑之结论。[103]故此序文亦当属杨遇春作。

序文通过大量铺排、引经据典的方式，对文、武两行各自的重要性进行阐述，尤其强调兵备在一国兴衰中的重要性："武备媲美于文章，虽属草野、穷居要，未可一日忘乎世用也。"文末交代著书缘由、概括此书内容及特点："爰读《武备全志》并《武经十三篇》，顾《全志》失于太繁，《武经》失于太简，惟是编于情形、声势、训练、制作、医治，凡一切行军握要，无不毕具，且简而明。"杨遇春认为前代已有的兵书著作存在着或繁或简的弊病，故有志编写一部集各种行军握要于其中的军事著作。在继承前人兵学成果的基础上，杨遇春结合其生平经历的大小二百余场战斗经验著成此书，以期对兵学发展有所助益："予生平亲历大小二百余战，所得所失总不出其范围。即间有自出离奇，亦毕竟与之暗合，此诚先得我心之所同。然矣。"在此还需明确的是，在已有的史料文献及专著记载中，对杨遇春生平所经历的战争场次并未作详细记录，较为笼统。如《清史稿》中，未详细提及其经历的战争场次。《清史列传》中，上谕曰："已故陕甘总督杨遇春历事三朝，身经百战，勤劳懋著，功在旂常。"[104]只提及其"身经百战"，并未详细交代战争场数。《杨忠武侯宣勤积庆图》中记载为"……历乾、嘉、道三朝，戎马生涯五十载，经大小战斗数百次……"[105]又学者张伯龄《杨遇春简论》一文交代"杨遇春一生，经乾、嘉、道三朝，经大小战斗数百次……"[106]学者赵珍的专著《绥边福将杨遇春研究》一书道"杨遇春一生，历乾隆、嘉庆、道光三朝，经大小战斗数百次……"[107]依据杨遇春《武备制胜编自序》，则可了解到更具体的战斗次数，即"大小二百余战"，相较史料之记载更为充分、可靠，具有较高的史学价值。作为鸦片战争爆发前夕的关键军事家，《武备制胜编》一书内容是杨遇春军事思想的直接体现，亦是中国传统兵学思想的集中体现。此书内容宏富，较为完备，足称珍贵。此篇序文可视作其军事思想的缩影。

综上，杨遇春作为清中晚期、鸦片战争爆发前期的著名军事家，其文学著述至今未被关注，五篇文章散见于各方志中未被发掘、辑录，实为憾事。散文蕴含文学艺术价值，可证杨遇春实有一定文学功底。其文献价值同样较高，均可作为杨遇春在任上所作功绩的实证，具有以文证史的功能：碑记文《拂云楼记》可证杨遇春在陕甘总督任上确修葺过位于兰州皋兰县的拂云楼，且以第一人称视角较为详细地记载了修葺经过及修葺动因；碑记文《重修东岳庙碑》亦为在陕甘总督任上作，是杨遇春为家乡崇庆州作贡献的实证，东岳庙是其儿时游玩场所，杨遇春老来重修、回馈乡里，体现其怀念故土、叶落归根的儒学思想。序文《新修兰州府志序》是杨遇春为新修的兰州方志所作，凸显其对地方志的重视程度；《武备制胜编序》是其军事著作《武备制胜编》之自序，展露杨遇春深刻的兵学思想，折射出其卓越的军事才华及其重视兵备的远瞻性。上述五篇佚文未见学人注目，吉光片羽，足称珍贵。对这五

---

102 〔清〕杨遇春：《武备制胜编》（十三卷），清抄本，四川省图书馆藏。

103 由于《武备制胜编》一书的考证关涉之角度多维，笔者已另撰详文，《杨遇春军事著作〈武备制胜编〉考论》（待刊），故此不详述。

104 王钟瀚点校：《清史列传》，中华书局 2022 年版，第 2915 页。

105 崇州市文物保护管理所编：《杨忠武侯宣勤积庆图》，四川美术出版社 2004 年版，第 1 页。

106 张伯龄：《杨遇春简论》，《四川师范大学学报（社会科学版）》，1987 年第 4 期。

107 赵珍：《绥边福将杨遇春研究》，中国社会科学出版社 2020 年版，第 3 页。

篇文章进行辑录、考证，不仅可为杨遇春“不学”一说正名，亦可为杨遇春除军事贡献之外的研究提供新的文献资料，助推其进展。期以笔者微薄之力，补杨氏文学作品遗珠之憾。

撒马尔罕的佛道之争：简论耶律楚材《西游录》及其反映的宗教矛盾

李春尧 广州南方学院

【摘要】应成吉思汗邀请，丘处机西行为之讲道，他在撒马尔罕与耶律楚材相遇，两人的分歧成为蒙元时期佛道之争的先声。丘处机在世之时，丘、耶二人并未发生面对面的冲突，在丘处机去世之后，耶律楚材撰写了《西游录》以发泄心中不满。《西游录》的重点在下卷，其核心是“不许丘公十事”。“十事”反映出丘处机、耶律楚材在三个方面存在矛盾：佛道二教的物质利益冲突，丘耶二人的思想分歧，丘耶二人的私人恩怨。宗教利益发生了冲突，这是丘耶二人的首要矛盾；彼此思想存在分歧，这是次要矛盾。当耶律楚材、尹志平在世时，佛道之间的冲突更多地表现为互相嘲讽的笔墨官司。李志常继任掌教之后，佛道之间的冲突陡然加剧，最终，由于“御前辩论”的失败，全真教逐渐失宠于蒙元朝廷。

【关键词】耶律楚材；《西游录》；全真教；丘处机；佛道之争

引 言

撒马尔罕是中亚的一座历史古城。当中原地区处于宋金对峙之时，在这座城市中发生了一个重要的历史事件，即全真教领袖丘处机和成吉思汗近臣耶律楚材的相会。在撒马尔罕城，二人维持了表面上的和睦，而在丘处机返回中原之后，他借助成吉思汗赐予的特权扩张全真教的势力，这使得作为佛教徒的耶律楚材极为不满。由于没有机会当面指责，耶律楚材在丘处机去世之后，撰写了《西游录》一书，以此表达对丘处机及全真教的抗议。本文拟介绍《西游录》的背景及其内容，并试图在此基础上，分析当时佛教、道教之间的复杂关系。

一、《西游录》的成书及流传

耶律楚材与丘处机相识于撒马尔罕（邪米思干），时间可能为公元 1221 年冬，具体无考。起初，二人关系融洽，“联句和诗，焚香煮茗，春游邃圃，夜话寒斋”[108]。据李志常撰《长春真人西游记》，1222 年秋九月，成吉思汗曾三次召见丘处机问道。耶律楚材是否参与其中，史无所载。根据现有史料，仅能确认两点：第一，耶律楚材并未参与第一次讲道；第二，耶律楚材对丘处机讲道的内容非常了解。

1223 年三月，丘处机辞别成吉思汗东归，其时耶律楚材奉命前往塔剌斯城公干，并未与丘处机告别。此后，丘处机于 1224 年春天回到燕京，1227 年去世，二人再也未曾会面。从 1221 年冬算起，直到 1223 年三月，丘、耶二人的相处时间至多为一年半。在这一年半的时间中，二人的关系可能有过亲、疏变化，但并未发生过面对面的冲突。

根据耶律楚材在《西游录》中的说法，丘处机东归后开始扩张全真教的势力，耶律楚材对此已有不满，但没有机会当面指责：“间阔以来，为兹不轨数事，常欲面折其非，职守所拘，不获一见。”[109]而当耶律楚材回到中原之时（1227 年年底），丘处机却已经不在人世了，所以耶律楚材也只能“毁之于死后”[110]。

据《西游录·序》的说法，耶律楚材写作此书的动机是：“里人问异域事，虑烦应对，遂著《西游录》以见予志”。[111]不过，从篇幅来看，上部描述西域之事，篇幅很短；下部攻击

[108] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 14 页。

[109] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16 页。

[110] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16 页。

[111] [元]耶律楚材：《西游录》序，向达校注，北京：中华书局，1981。

全真教，篇幅较长。所以，“应对异域事”肯定不是本书的主要目的。向达先生指出：“其实此书主要是为攻击长春而作。”[112]

根据《西游录》序言，写作时间是“己丑”，即为公元 1229 年。全书末又记写作时间为“戊子清明日”，即公元 1228 年的清明。据此推测，该书的正文应完成于公元 1228 年，而序文则写于公元 1229 年。

《西游录》由“燕京中书侍郎宅刊行”，也就是说，是耶律楚材私人印行的。可能是因为这个原因，所以流通数量不多。另外，陈垣先生的研究认为，耶律楚材之子耶律铸对道教颇有好感，而《西游录》对道教言辞激烈，所以，在耶律楚材去世之后，这部书就没有继续印行。

元代文人盛如梓（生卒年不详）说这部书“人所罕见”，不过他节录了关于西域地理的一部分内容，纳入其《庶斋老学丛谈》之中。元朝僧人详迈（生卒年不详）则在其所撰的《辩伪录》之中，提到了《西游录》下部的内容。虽然如此，但《西游录》的完整本并没有在中原地区得以流传。

直到 1926 年，日本人神田信畅在日本“宫内省图书寮”发现了一部足本《西游录》。根据向达先生的介绍，神田发现的这个藏本为“十九世纪初德川幕府儒官古贺侗庵（煜）所献写本”（古贺本），“古贺本”又出自“一八二四年写本”，“一八二四年写本”则出自“普门院旧藏元刊原本”。[113]

神田信畅发现了这个足本，次年（1927）依此排印出版；同时（1927），王国维先生又手抄了一本。在神田信畅将他的发现排印之后，罗振玉先生据此重印，将其引进了国内。这就是我们现在看到的版本的由来。

据向达先生的统计，《西游录》连序言在内，共计 5177 字。《序》287 字。该书的上部主要记述了西域地理，下部则是对丘处机及全真教的攻击。下部的篇幅是上部的两倍。“全书重心，于此可见。”[114]

二、《西游录》内容解析

《西游录》除序言外，分为上、下两卷。上卷所述，完全是西域地理，而下卷所论，则完全是对丘处机及全真教的攻击。下卷共有十五组问答，以“客问”、“居士答”的方式，表达耶律楚材对丘处机的看法。（仅最后一组有问而无答。）其中，“居士”即是“湛然居士”耶律楚材本人，“客”自称“知仆者莫如君，知子者莫如我”[115]，但其身份不明，理应为耶律楚材出于论辩需要，虚拟出来的一个人物。金易明先生认为，这种写作手法有两个渊源：一是汉赋中的“答客问”，一是印度论典中的驳论文。“显然耶律楚材受此影响很大。”[116]

《西游录》卷下首先追忆了丘处机西行的因缘。耶律楚材自述，由于“国朝开创之际，庶政方殷而又用兵西域，未暇修文崇善。三圣人教皆有益于世者。尝读《道》、《德》二篇，深有起予之叹，欲致吾君高踏羲皇之迹”[117]，所以，他对丘处机西行是持赞同态度的，并且积极参与此事，促成了丘处机西行。耶律楚材的初始动机，是想“使为儒、佛之先容”[118]，即借丘处机西行来推行他的“三教合一”主张。

因为原本二人在思想上、利益上都没有太大分歧，所以丘处机刚刚到西域之时，耶律楚材对他礼遇有加。丘处机感慨说：“久闻湛然遵崇释教。夫释、道二教素相攻嫉，政恐湛

---

[112] [元]耶律楚材：《西游录》，向达校注，北京：中华书局，1981。“前言”第 1 页。

[113] [元]耶律楚材：《西游录》，向达校注，北京：中华书局，1981。“前言”第 2—3 页。

[114] [元]耶律楚材：《西游录》，向达校注，北京：中华书局，1981。“前言”第 3 页。

[115] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 13 页。

[116] 金易明：“入世之道与出世情怀的交融——一代名相耶律楚材的佛教信仰情怀窥豹”，黄夏年，《辽金元佛教研究（上）》，郑州：大象出版社，2012。

[117] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 13 页。

[118] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 14 页。

然不相契合，岂意厚待如此，真通方之士也。”耶律楚材答复说：“三圣人教行于中国，岁远日深矣。其教门施设，尊卑之分，汉、唐以来，固有定论，岂待庸人俗士强为其高下乎！”[119]由此看来，两人在刚刚结交之时，关系融洽。不过，从耶律楚材的陈述中，也可以窥见他求同存异的态度。在耶律楚材心中，佛道二教的“尊卑之分”是“固有定论”的，只不过，“待以礼貌”，他不愿在此问题上展开争论罢了。

交往日久之后，耶律楚材的态度逐步由“求同存异”转变为“面是心非”。这一转变，很大程度上是因为二人思想上的不同。丘处机认为“禅家恶梦境，岂知福力薄劣，好梦不能致”，而全真教则以“出神入梦为毕竟事”。对此耶律楚材自然难以认同。耶律楚材又回忆说，丘处机向他请教黄鲁直（黄庭坚）的一句偈语：“通身是眼，不见自己；欲识自己，频掣驴耳。”此首诗偈，可能是对“黄龙三关”之“驴脚”的化用。丘处机对这个公案一无所知，所以不明就里。在耶律楚材看来，丘处机对禅宗连最起码的了解都没有，“未窥祖道之藩篱，况其堂奥乎？”以如此知识基础，对禅宗品头论足，说禅宗“福力薄劣”，耶律楚材自然“自此面待而心轻之”。[120]

在《西游录》卷下的第八组问答中，耶律楚材总结了他“不许丘公十事”：[121]

交游既深，穷其底蕴，予不许丘公之事，凡有十焉。（1）初进见，诏询其甲子，伪云不知。安有明哲之士不知甲子乎？此其一也。（2）对上以徽宗梦游神霄之事，此其二也。（3）自谓出神入梦，为彼宗之极理，此其三也。（4）又云圣贤提真性遨游异域，自爱梦境，此其四也。（5）不识鲁直赞意，此其五也。（6）西窮昧谷，梵僧或修善之士皆免赋役。丘公之燕，独请蠲道人差役，言不及僧。上虽许免役，仍令诏出之后，不得再度。渠辄违诏，广度徒众。此其六也。（7）又进表乞符印，自出师号，私给观额，古昔未有之事，辄欲施行。此其七也。（8）又道徒以驰驿故，告给牌符。王道人者驱从数十人，悬牌驰骋于诸州，欲通管僧尼。丘公又欲追摄海山玄老，妄加毁坼。此其八也。（9）又天城毁夫子庙为道观，及毁坼佛像，夺种田圃，改寺院为庵观者甚多，以景州毁像夺寺事致书于从乐居士，润过饰非，天地所不容。此其九也。（10）又顺世之际，据厕而终，其徒饰辞，以为祈福。此其十也。

其中，第一点是关于丘处机年龄作伪的事。此事固有其前因。耶律楚材在《西游录》中也曾提及，成吉思汗之所以诏见丘处机，就是因为刘温（仲禄）“谓丘公行年三百，有保养长生之秘术，乃奏举之。”由于有此前缘，所以丘处机在成吉思汗询问其年龄之时，才假装不知道。如此做法，最大的原因还是为了顾全刘仲禄的面子：“丘公志在得君行道；刘仲禄既举荐他，说他三百岁了；刘自当关照长春。既承问及甲子，则长春亦只有含糊其辞而已。他怎能明指刘仲禄的不对呢！”[122]不过，隐瞒自己的年龄，也是宗教人士的常见做法，其目的是为了彰显自己的“神异”，以博取信众的崇敬。这一手法在禅宗历史上，也不鲜见。比如，唐代武则天召见老安禅师，当询问年龄时，老安便回答说生死虚妄，所以无须计算年岁。[123]神秀也从来不透露自己的年纪，所以他在公元 706 年去世之时，世寿不详。[124]本宗祖师隐匿年龄，耶律楚材绝口不提；而丘处机使用了同样的手法，却被耶律楚材质疑非“明哲之士”。在这个问题上，耶律楚材显然带有自己的宗教情绪。

第二，丘处机对成吉思汗提及“徽宗梦游神霄”，此事详载于《玄风庆会录》：“昔宋上皇，本天人也。有神仙林灵素者，挈之神游上天，入所居宫，题其额曰神霄，不饥不渴，不寒不暑，逍遥无事，快乐自在，欲久居之，无复往人间之意。林灵素劝之曰：陛下天命人世，

[119] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 14 页。

[120] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15 页。

[121] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15—16 页。以下引文中的数字编号为笔者所加。

[122] 姚从吾：《东北史论丛（下）》，台北：正中书局，1959。第 266 页。

[123] 参见杨曾文：《唐五代禅宗史》，北京：中国社会科学出版社，1995。第 81 页。

[124] 参见杨曾文：《唐五代禅宗史》，北京：中国社会科学出版社，1995。第 95 页。

有天子功限未毕，岂得居此？遂下人间。自后，女真国兴，太祖皇帝之将娄失，虏上皇北归，久而老终于上京。由是知，上天之乐，何啻万倍人间。又知因缘未终，岂能遽然而归也？余昔年出家，同道四人，彼三子先已升华，如蝉蜕然委此凡骨而去，能化身千百，无不可者。余辛苦万端，未能去世，亦因缘之故也。”[125]丘处机提及宋徽宗与林灵素，其意在证明：天子都是神仙下凡，等到完成了“天子功限”，就会重返天上。这一观点基于道教的信仰，作为佛教徒的耶律楚材自然不会相信。而丘处机将成吉思汗与宋徽宗相提并论，此举更加不伦不类。在儒生的眼中，宋徽宗和林灵素是一对昏君佞臣，正是由于它们的胡作非为，北宋才招致亡国之祸。耶律楚材当初选择投靠成吉思汗的原因，就在于他将其视为明君圣主。岂能容忍丘处机将其比为宋徽宗呢？

第三，丘处机以“出神入梦”为修炼之极致。这一点在禅宗学人看来，无疑是荒唐可笑的事。更为重要的是，依照道家哲学，“出神入梦”与人生的理想境界相去甚远。《庄子·大宗师》有所谓“古之真人，其寝不梦”，而全真教的追求恰是反其道而行，与先秦道家根本相悖。耶律楚材素来以“三教合一”为人生信念，自然将这种背离老庄思想的观念视作“老氏之邪”[126]，严加驳斥。

第四，“圣贤提真性遨游异域”，这一点同样关于“出神入梦”。据说，丘处机曾经对耶律楚材吹嘘其法兄马钰“屡蒙圣贤提将真性遨游异域”，禅宗不能达此境界，正因“福力薄劣”。[127]全真教和禅宗都关心“心性”问题，但对“性”的理解，二者是完全不同的。在全真教看来，如果“真性”可以离开肉体“遨游”，这意味着修行取得了很高的成就；但在禅宗看来，这种所谓的境界也只是有待破除的执念，一点也不值得推崇。在这个问题上，两派的观点是根本对立的。

第五，所谓“不识鲁直赞意”，耶律楚材在前文中细述过前因后果：“尝假宋《播芳文粹》于予。一日谓仆曰，有一二语，欲与湛然商榷。夫古人之文章愈深，则人愈难知耳。《播芳》中黄鲁直所著《观音赞》有云，通身是眼，不见自己；欲识自己，频掣驴耳。此何等语邪？予默而不答。予私谓人曰，山语脱白衲，僧已知落处。渠未窥祖道之藩篱，况其堂奥乎？予自此面待而心轻之。”[128]据金易明先生考证，耶律楚材的记忆有误，黄庭坚的诗偈并非出自《观音赞》，而是他的另一首作品《沙弥文信大悲颂》，全文如下：“通身是眼，不见自己。欲见自己，频掣驴耳。通身是手，不解著鞭。白牛懒惰，空打车辕。通身是佛，顶戴弥陀。头上安头，笑杀涪翁。”[129]涪翁是黄庭坚的号，鲁直是他的字。全诗的大意，是提示学人反观自性。就文字层面而言，并无艰涩之处，但如果读者对禅宗公案比较陌生，则会觉得言辞莫名其妙。一个普通道士不解禅宗公案也不奇怪，丘处机标榜“三教合一”却不懂禅宗诗偈，在耶律楚材看来，自然难称通达之士。丘、耶二人在此问题上的差距，也显示出了所谓“士庶之别”。[130]耶律楚材出身于契丹皇族，是汉化程度很深的知识分子，从小就接受了良好的文化教育；丘处机被其信徒吹嘘为名门望族之后，但其实从小就是孤儿，没有受过任何教育，甚至连学名也没有，只是唤作“丘哥”，直到师从王喆之后，才有机会读书识字。所以，二人的文化素养实在有天渊之别，耶律楚材轻视丘处机的粗陋，并鄙视全真教装神弄鬼、故弄玄虚的行为，这也是他个人的知识背景所决定的。日本学者吉冈义丰认为，由于中国社会存在的“士庶之别”，所以佛教和道教分别演化为“官的宗教”、“民的宗教”，甚而言之，“中国历史中佛教出现于前台时，大多可说是正常的时代。反之，若出现在大舞台上的是道教，佛教反

[125] [金]丘处机：《丘处机集》，赵卫东辑校，济南：齐鲁书社，2005。第 139—140 页。

[126] [元]耶律楚材：《西游录》序，向达校注，北京：中华书局，1981。

[127] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15 页。

[128] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 15 页。

[129] 金易明：“入世之道与出世情怀的交融——一代名相耶律楚材的佛教信仰情怀窥豹”，黄夏年，《辽金元佛教研究（上）》，郑州：大象出版社，2012。

[130] 参见[日本]吉冈义丰：《中国民间宗教概说》，余万居译，中和：华宇出版社，佛历二五二九年（1985）。第 10 页。

而躲入后台时，大多可谓之为不正常的时代。因为，道教虽也具备公的一面，但将其比诸佛教之公时，其内容之贫乏及立足点之薄弱，在在均难与佛教分庭抗礼，故使道教难登大雅之堂。”[131]对于整个中国历史而言，是说或可商榷。不过具体到“丘耶交恶”事件，正发生在一个所谓的“不正常的时代”：道教走上前台，佛教退居幕后。对此，耶律楚材大抵如同吉冈义丰所言，认定道教“内容贫乏”、“立足点薄弱”、“难登大雅之堂”。这样的一套学说，或可以满足成吉思汗“卫生”的需要，但论及治平天下，显然谬之万里矣。

第六，耶律楚材指出，丘处机获得成吉思汗特许，回到燕京之后，向政府传旨免除了道士的差役，却不提及僧人。另外，成吉思汗在下诏之时附有条件：不能再剃度道士。但丘处机竟然对此置之不理。这个问题也有复杂的前缘，据耶律楚材说：“昔徙河中之豪民子弟四百余人屯田于塔剌斯城，奉朝命委予权统之。予既还行在，闻之于舆人云，丘公将行，朝辞毕，遣人奏告云，但修善出家人乞免差役。时典诰命者他适，令道人自填，诏旨遂止书道士免役之语。当时咸谓既云修善出家人，僧道举在是矣。后数年方知止书道人，不及僧也。由是众皆议丘之不公也。”[132]意即，丘处机向成吉思汗辞行之时，成吉思汗许诺免除“修善出家人”的差役，由于当时书写圣旨的人不在，耶律楚材也外出公干，所以成吉思汗令丘处机自己书写，不料丘处机故意曲解了成吉思汗的意思，将“修善出家人”偷换为“道人”，这样一来，僧人便失去了享受免役政策的资格。耶律楚材对丘处机这一手段相当不满：假如真的有某种误会的话，那么丘处机“胡不封还诏旨”？面对这一指责，丘处机的确是难辞其咎的。从丘处机西行的结果来看，正是因为“道士免役”这一特权，全真教才得以迅速发展，但这一特权的获得并非光明正大。这个问题上的政策偏向，导致佛道二教的发展出现了严重不平衡，后世佛道冲突愈演愈烈，此事堪为肇始之因。

第七，丘处机向成吉思汗请求赐给“符印”，自己给道士加封，自己批准道观的建设。耶律楚材认为，丘处机请求这种“古昔未有”之事，未免野心太大。在这个问题上，耶律楚材可能更多地是从自己的治国理念出发：如果宗教组织获得了过大的权力，或者说政府对宗教组织失去了控制，那么必将导致劳动力的流失，长此以往，会严重影响国家财政。所以，历朝历代的政府都对宗教势力加以限制。耶律楚材本人虽然是佛教徒，但他作为政府官员，却从未给予过佛教政策倾斜。《中书令耶律公神道碑》记载：“丁酉，汰三教僧、道，试经通者，给牒受戒，许居寺、观，儒人中选者，则复其家。公初言僧、道中避役者多，合行选试；至是，始行之。”[133]对于佛教的发展，耶律楚材尚且主张严加管控，道教就更不必说了。所以，对于丘处机“乞符印，自出师号，私给观额”的行径，耶律楚材不管是基于儒家立场，还是基于佛教立场，都有充分的理由严加斥责。

第八条涉及道教徒对佛教徒的欺压。据耶律楚材的说法，道教徒由于使用驿站，申请到了政府的“牌符”，王道人在得到牌符之后，却滥用其权力，悬挂牌符来往各地，想要“通管僧尼”。此事即使不是丘处机的授意，但作为教团领袖，如此纵容徒众，丘处机至少要担负一个御众无德的罪名。丘处机本人也作势要掌管天下宗教。《辩伪录》称：“丘公自往蓟州，特开圣旨，抑欲追摄甘泉本无玄和尚。”[134]

第九条指责是关于庙产的纠纷。耶律楚材指出，全真教徒不但破坏佛寺，霸占佛寺的田产，而且拆毁儒家的夫子庙，将其改为道观，“毁像夺田，改寺为观，改宣圣庙为道庵，有摈斥二教之志。”[135]耶律楚材特意提到了一个案例：景州（今河北省衡水市景县）有一座寺庙被全真教霸占，丘处机为此写信表明了自己的态度：“近有景州佛寺，村民施与道士居

---

[131] [日本]吉冈义丰：《中国民间宗教概说》，余万居译，中和：华宇出版社，佛历二五二九年（1985）。第 14 页。

[132] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16—17 页。

[133] [元]宋子贞：《中书令耶律公神道碑》，[元]耶律楚材：《湛然居士文集》附录，谢方点校，北京：中华书局，1986。第 330 页。

[134] 《辩伪录》卷三，《大正新修大藏经》第 52 册，CBETA 电子佛典 2014.04。第 766 页下。

[135] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 16 页。

止，今已建立道像，旧僧構会有司欲为改正。今后再有似此事，请为约束。”[136]虽然丘处机做出了这样的姿态，但事实上，全真教对其教众的侵占行为并未采取有效的约束手段，所以耶律楚材认为丘处机的表态是“润过饰非”，扬言要将丘处机的书信内容“会将勒石，永垂后世，庶使明眼人鑑其是非”。对于全真教徒的行为，耶律楚材直斥：“大丈夫窃人之宇舍，毁人之祖宗以为己能，何异鼠窃狗盗邪？”[137]

第十条是对丘处机之死的嘲讽。据《长春真人西游记》，丘处机的死因应该是痢疾一类的疾病，耶律楚材以为其“据厕而终”，死于厕所之中，这也是情理中事。不过在厕所中去世，毕竟有损形象，所以全真教徒对于丘处机之死遮遮掩掩，含糊其词：“师既示疾于宝玄，一日数如偃中，门弟子止之，师曰：吾不欲劳人，汝等犹有分别在，且偃寝奚异哉？……遂登葆光堂归真焉。异香满室”。[138]如果丘处机真的是因为痢疾而死于厕中，那么基本没有可能“异香满室”，这种说法只能解释为一种宗教夸耀。对于这种文饰，耶律楚材可能觉得毫无必要。从历史记载来看，释迦牟尼的逝世也是由于痢疾一类的疾病，但佛教经典并未讳莫如深，或者刻意美化，两相比较，全真教的宣传似乎显得过于矫揉造作。将丘处机之死也列为一宗罪，这显得耶律楚材有点心胸狭隘。但又或许，这只是为了凑满十全之数，相比于《辩伪录》中对丘处机之死的记载，耶律楚材的嘲讽反而显得客气了很多。《辩伪录》称：“毒痢发作，卧于厕中，经停七日，弟子移之而不肯动。疲困羸极，乃诈之曰：且偃之与寝何异哉？又经二日，竟据厕而卒。而门弟子外诳人云：师父求福。编丘公录者（李浩然集来）即日登葆光而化异香满室。此皆人人具知，尚变其说，余不公者例皆如此。故当时之人为之语曰：一把形骸瘦骨头，长春一旦变为秋。和濉代屎亡圊厕，一道流来两道流。”[139]讽刺挖苦之意，溢于言表。后世的佛教徒刻意渲染此事，其意也在说明，丘处机的死因人尽皆知，全真教徒在这个问题上还要伪饰，至于那些涉及到自己教派利益的事情，他们的言辞还有何可信度呢？

在《西游录》的最后，耶律楚材借“客”之口，做了自我批评：“弗能辨奸于未兆，消祸于未萌者，君之过也。”“恬然自适，袖手而待小康，亦何异思济江淮而弃舟楫，将救饥寒而捐穀帛者乎！”[140]对于丘处机的西行，耶律楚材的初衷是“以为国朝开创之际，庶政方殷而又用兵西域，未暇修文崇善。尝读《道》、《德》二篇，深有起予之叹，欲致吾君高踏羲皇之迹，此所以赞成之意也。亦将使为儒、佛之先容耳。”[141]这一设想不可谓不周到，可是，宗教组织的发展毕竟有其自身的规律，一旦获得了一个壮大的机缘，就很可能陷入自我异化的困境，最终导致一个无法控制的局面。“游手之人，归者如市，不分臧否，一概收之”[142]，耶律楚材所描述的这一现象，正是全真教蜕变的表现。而全真教蜕变之后的结果，也不幸被耶律楚材言中：“脱有豪迈者，不惜身命护持佛法，或固争之于有司，或坚请之乎于朝廷，稽古考例，其罪无所逃矣。”[143]

三、《西游录》所反映的佛道矛盾及其激化

作为反映佛、道冲突的重要文献，《西游录》的重点在下卷，其核心则是“不许丘公十事”。“十事”既反映了耶律楚材与丘处机的个人恩怨，也反映了佛教与道教（全真教）之间的复杂矛盾。宏观来看，“十事”可以分为以下三类。

---

[136] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 17 页。

[137] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 18 页。

[138] [金]丘处机：《丘处机集》，赵卫东辑校，济南：齐鲁书社，2005。第 233 页。

[139] 《辩伪录》卷三，《大正新修大藏经》第 52 册，CBETA 电子佛典 2014.04。第 766 页下—第 767 页上。

[140] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 19—20 页。

[141] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 13—14 页。

[142] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 19 页。

[143] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第 19 页。

第一类包括第六、第七、第八、第九这四条。主要内容是：指责丘处机曲解成吉思汗本意，利用“道人免役”的特权，广收徒众；并仗其权势，欺压佛教教众，霸占佛教庙产与夫子庙。简言之，即侵犯佛教的物质利益。这是佛道之间最“形而下”的冲突，但同时也是最根本的冲突。站在中立的立场上，我们不得不认为，丘处机及其门徒的行为是带有很大私心的。虽然客观说，在当时科举废止的背景下，全真教的发展的确为中原士子提供了一条出路，使他们得以受庇于教门，但这并非是丘处机发展全真教的根本动机。由于丘处机的努力方向是借助特权，最大限度地“立观度人”，所以不可避免地导致了“游手之人，归者如市”[144]的后果。教团在日益壮大，但教徒的整体素质却日益低下，这必将导致佛道之间的摩擦越来越频繁，且愈演愈烈。对于丘处机个人来说，教团的壮大固然是他的功绩，但是“他的伟大也就只限于全真内部，因为他的全部努力只是使区区的一个潜修真性的同志团体成为一个风从云合、天下翕然的教会。”[145]

第二类包括第二、第三、第四这三条，主要反映的是丘、耶二人的思想分歧，即对所谓“出神入梦”问题的看法。进而言之，二人的思想分歧，又包含宗教思想分歧、政治思想分歧两个层面的内容。首先，看宗教思想层面。在丘处机看来，“出神入梦”是全真教所追求的修行境界；但在耶律楚材看来，这不过是江湖术士装神弄鬼的伎俩。这是二人宗教信仰不同导致的分歧。第二，看政治思想层面。丘处机是宗教人士，而耶律楚材是居士兼官员。丘处机以宋徽宗为例，劝诱成吉思汗信受全真教的思想，耶律楚材自然对这种“以教干政”的行为大为不满，林灵素借道教而乱朝政，前车之鉴不远，安可引此为例，惑乱君心？这是二人身份、理想不同导致的分歧。总之，在丘、耶二人诸多矛盾中，思想分歧占了很大的比重。

第三类包括第一、第五、第十这三条，基本可以归结于二人的私人恩怨。如果没有思想分歧，没有佛道二教的物质利益冲突，这些私人恩怨可以忽略不计，耶律楚材也不会将其列为丘处机的“罪状”。其中，第一条涉及丘处机在年龄问题上的作伪，第五条反映了丘处机文化素养的欠缺，第十条则是丘处机门徒的行为，总的来看，都不是原则性问题。对于丘处机的故弄玄虚、见识浅陋，耶律楚材当然有理由发泄不满，但相对于二人在其他问题上的冲突，这些都是无足轻重的小矛盾。

综上，“不许丘公十事”反映出丘处机、耶律楚材在三个方面存在矛盾：佛道二教的物质利益冲突，丘耶二人的思想分歧，丘耶二人的私人恩怨。宗教利益发生了冲突，这是丘耶二人的首要矛盾；彼此思想存在分歧，这是次要矛盾；至于二人之间的私人恩怨，几无深究的必要。

《西游录》刊行于公元1229年。由于是私人印行，所以影响有限。“虽然开日后蒙元佛道之争的先河，但在当时所起的作用却微乎其微。”[146]从西域回到中原之后，耶律楚材跟随蒙古大军，征战黄河南北。在太原南阳镇，他发现有佛寺被改为了“紫薇观”，遂题诗于紫薇观壁上，以示不平之意。诗曰：“三教根源本自同，愚人迷执强西东。南阳笑倒知音士，反改莲宫作道宫。”[147]若干年后，继丘处机而出任全真教掌教的尹志平作诗和曰：“三教虽同人不同，既言西是必非东。目前便是分明处，了一真通不二宫。”[148]这两首诗作，文采平平，更没有深入的学理探讨，只能视之为一种情感宣泄和意气之争。

当耶律楚材（1190—1244）、尹志平（1169—1251）在世时，佛、道之间的冲突更多地表现为这种互相嘲讽的笔墨官司。当尹志平去世，李志常继位为掌教之后，佛道之间的冲突陡然加剧。

---

[144] [元]耶律楚材：《西游录》卷下，向达校注，北京：中华书局，1981。第19页。

[145] 赵益：《丘处机》，南京：江苏人民出版社，1999。第198页。

[146] 刘晓：《耶律楚材评传》，南京：南京大学出版社，2001。第282页。

[147] [元]耶律楚材：《湛然居士文集》卷六《过太原南阳镇题紫薇观壁三首》，谢方点校，北京：中华书局，1986。第137页。据王国维先生考证，此诗作的写作时间为公元1231年。

[148] 转引自刘晓：《耶律楚材评传》，南京：南京大学出版社，2001。第277—278页。

李志常时期佛、道冲突的加剧，其根本原因自然是佛教长久受迫之后的绝地反击。但其导火索却是“老子化胡说”。早在1251年前后，在李志常的授意或是默许下，全真教徒令狐璋、史志经等编撰了《老子八十一化图》，宣传老子变化的神通与化胡的功绩。书成之后，史志经等全真教徒在蒙古的达官显贵中间广为散发。全真教的这一举动被佛教方面察觉后，雪庭福裕决定借此机会向道教展开反击，因此就有了1255年的佛道辩论。

对于辩论的裁决者元宪宗蒙哥来说，他所关心的可能的确是所谓“老子化胡”的真伪。正如西方史料所记载，面对境内的各种宗教，蒙哥汗有自己的困惑：“你们各自说自己的教义是最好的，你们的文书——就是书籍也是最真的。”所以蒙哥很有兴趣听听佛道二教的论辩：“都会集一处，举行一个辩论会，写下各自的教条”。[149]对于论辩者雪庭福裕和李志常来说，关于“老子化胡”的真伪位居其次，最重要的目的是藉此机会打击对方，并博得蒙古大汗的好感。

这一次辩论的结果是道教失利。道教方面没有留下任何记载，据佛教《辩伪录》的记载：对于《老子八十一化图》等“伪书”的荒谬内容，李志常无法给出合理的解释；对于道教霸占佛教庙产的行为，李志常也供认不讳。据佛教单方面的记载，蒙哥做出的裁决是，道教归还霸占的庙产，烧毁《老子八十一化图》等“伪书”。辩论次日，雪庭福裕上书蒙哥，重申了己方的观点。雪庭福裕的论述“没有彻底否定老子西行的传说，更没有一心一意地判别两教高下，他只是坚决否定了道教关于老子时代的说法，目的在于恢复两教在原则上持续有日的平等关系，而《八十一化图》的错误正在于它破坏了这种平衡的局面。”[150]我们尚没有证据确认蒙哥的宗教信仰，而在宗教管理的问题上，他抱持一种自由主义的态度，所以，最终蒙哥下了一道含糊其词的圣旨，责令道教修复毁坏佛像，同理，如果佛教毁坏三清，也要负担相应责任；至于“伪经”，则由西藏僧人那摩负责调查。第一次佛道辩论（1255）就此结束。

从辩论的经过以及雪庭福裕的陈述来看，雪庭福裕的态度与耶律楚材基本保持一致：佛教方面无意彻底“消灭”全真教，只是想打击它的发展势头，收回被霸占的庙产，恢复儒、释、道三足鼎立的状态。最大的一点不同是：雪庭福裕要在“老子化胡”问题上表达佛教的立场；而在耶律楚材的时代，这一问题尚未凸显。从耶律楚材本人的思想来看，他对“老子化胡说”并未表达过反感，相反地，他还在敦促丘处机西行的诏书中借用了这一典故。究其原因，“老子化胡说”本身不一定是对佛教的贬低，“老子变成释迦和老子教化释迦，也许都是为使中国社会接受佛教才提出的权益之说，或者说，最初是佛教方面提出来的。”[151]在耶律楚材“三教合一”的理论体系中，老子是否曾化胡，并不是一个值得特别关注的问题。但是，如果道教以此为打击佛教的武器，“老子化胡”的意义则要被重新估价，这个议题，则是雪庭福裕所要承担的历史使命了。

结 语

《西游录》虽然开日后蒙元佛道之争的先河，但它在当时所起的作用微乎其微。李志常成为掌教之后，佛道二教因为“老子化胡说”再起争端，二教的矛盾由“局部摩擦”逐步升级到“御前辩论”。由于辩论的失败，全真教元气大伤，终元之世，再也无力与佛教争锋。从宗教发展史的角度来看，全真教在元代的衰落有某种必然性：宗教教团如果在物质层面过分膨胀，既可能受到皇权的猜忌，也可能影响教众的修行心态——从这个角度来说，丘处机对全真教在佛道之争中的挫败，多少还是负有一些历史责任的。

---

[149] 《鲁布鲁克东行纪》，何高济译，北京：中华书局，1985。第297页。

[150] 赵益：《丘处机》，南京：江苏人民出版社，1999。第242页。

[151] [日本]镰田茂雄：《简明中国佛教史》，上海：上海译文出版社，1986。第39页。

上合组织框架下的中乌文教对话与合作

杨涛　香港中文大学

摘要：上合组织的成立为成员国家间搭建起一座文化的桥梁，在此框架下的文教对话与合作，深刻影响着多边关系和地区稳定。以中国和乌兹别克斯坦为例，研究发现，两国在教育交流、文化遗产保护、语言学习推广等方面取得显著成果，同时也面临着一些问题。本文提出加强中乌文教合作的措施，以期为未来的中乌区域合作提供参考，促进两国人民交流往来。

关键词：上合组织；中国；乌兹别克斯坦；文化教育；对话合作

上合组织成立于 2001 年，其宗旨是加强成员国之间的互信、互利、平等、协商，尊重多样文明，谋求共同发展。随着全球化的深入发展，文教作为增进国家间理解和友谊的重要途径，越来越受到重视。中国和乌兹别克斯坦作为上合组织的重要成员国，在文教领域展开对话与合作不仅有助于促进双边关系的深化，亦对维护地区和平与发展具有重要意义。本文旨在深入分析上合组织框架下中乌文教对话与合作之现状及其成效，探讨潜在问题，并提出相应的解决路径。这对于丰富和发展国际关系理论，特别是区域合作理论具有重要的学术价值。同时，研究成果对于指导实践中如何更好地推进中乌乃至上合组织成员国间的文教合作具有一定的现实意义。

一、上合组织框架下的文教合作概述

上合组织由中华人民共和国、哈萨克斯坦共和国、吉尔吉斯共和国、俄罗斯联邦、塔吉克斯坦共和国和乌兹别克斯坦共和国共同签署《上海合作组织成立宣言》而成立。该组织起源于“上海五国”会晤机制，旨在加强成员国间的政治互信、经济合作和文化交流。自成立以来，上海合作组织不断扩展其影响力，目前已成为一个重要的地区性国际组织，拥有 8 个成员国和多个观察员国及对话伙伴。在上合组织的框架下，文教合作是实现成员国之间相互理解与信任的重要途径之一，主要包括四个方面。一是开展教育交流，推动成员国之间的学生和教师交流项目，包括奖学金计划、短期访问学者项目以及联合研究和学术会议等。二是语言学习，鼓励和支持成员国语言的学习与推广，例如汉语和俄语的教学点在多个国家设立。三是保护文化遗产，共同致力于保护和复兴成员国的文化遗产，举办各类展览和文化节等活动。四是媒体与信息交流，加强媒体合作，促进信息的共享和传播，提高公众对不同文化的了解和认识。[1]

上海合作组织框架下的文化教育合作旨在促进成员国之间的相互了解和文化多样性的尊重，进而增强地区的整体凝聚力和稳定性。为实现以上目标，合作须遵循四点原则。一是平等互利，所有成员国无论大小都享有平等的权利和机会参与合作项目。二是尊重多样性，承认并尊重各成员国的文化差异和独特性，鼓励多元文化的交流与融合。三是共同发展，通过合作促进成员国的共同进步，特别是在教育和人才培养方面。四是开放包容，欢迎非成员国及其他国际组织和机构参与相关活动，共同推动区域文化教育的发展。

二、中乌文教对话与合作历程

在中乌建交后的初期阶段，两国便开始了基于友好关系和相互利益的文教合作与交流。这一时期的合作主要体现在高层互访、签订文教合作协议以及实施一些初步的交流项目。例如，双方签署了多项文化交流协议，促进了艺术团体的互访和展览交流。在教育领域，两国高校之间开始建立联系，互派留学生的数量逐年增加。此外，中国政府提供的奖学金项目也为乌兹别克斯坦学生来华学习提供了支持。进入 21 世纪的第二个十年，随着上合组织影响力的不断扩大，中乌文教合作也进入了一个新的阶段。两国政府更加重视文教合作在双边关系中的作用，相继推出了一系列新的合作计划和项目。在这一时期，双方不仅加强了高等教育的合作，还拓展到了职业技术教育和远程教育等领域。同时，虽然英语、俄语在乌兹别克斯坦有着优势地位，但两国在语言教学方面也取得了显著进展，汉语和乌兹别克语的学习在对方国家逐渐普及。[2]不仅如此，双方还共同举办文化日活动，进一步加深了两国人民之间的相互了解和友谊。

当前，中乌在教育领域的合作已经形成了较为完善的体系。两国之间的学生交流项目日益增多，包括本科生和研究生的交换培养计划。同时，教师培训和学术交流活动也频繁举行，许多乌兹别克斯坦的教师来到中国的大学进行短期或长期的访学和进修。不仅如此，双方还共同设立了多个孔子学院和研究中心，致力于推广汉语教学和中国文化研究。在文化遗产保护方面，中乌均展现出积极的合作态度。两国政府共同资助了一些修复和保护历史遗址的项目，如对丝绸之路沿线的一些古城进行联合考古发掘和修复工作。此外，通过举办各种展览和艺术节等活动，两国的非物质文化遗产得到了广泛的展示和传播。近年来，随着中国经济的快速发展和国际影响力的提升，越来越多的乌兹别克斯坦人开始学习汉语。如今，中文也成为乌兹别克斯坦多所大学学生的热门语言之一。而在中国，乌兹别克语也逐渐受到关注，一些中国大学开设了乌兹别克语课程，且有越来越多的中国人对学习乌兹别克语表现出兴趣。

三、潜在问题及其解决路径探究

尽管中乌在文教领域的对话交流取得一定成果，但双方合作机制仍存在不少问题。目前，两国之间的合作多依赖于政府层面的推动，缺乏一个稳定且高效的常态化合作平台。此外，由于沟通不畅和信息不对称，一些潜在的合作机会未能得到充分利用。中乌文教合作也面临着资源分配方面的挑战，此类问题的存在限制了文教合作的深度和广度。一方面，两国在教育资源上的投入存在差异，导致合作项目往往集中于少数几个领域或地区。另一方面，由于经济发展水平的差异，乌兹别克斯坦在一些项目中的资金支持和技术投入不足，影响了合作项目的质量和效果。同时，政策和法律环境亦是影响中乌文教合作的重要因素。虽然两国政府都表示支持文教合作交流，但在实际操作中，由于缺乏对接的法律解释和实施标准，签证政策、知识产权保护、学历认证等问题仍成为阻碍，在执行合作协议时可能会遇到理解不一的情况。

有鉴于此，为提高中乌在文教领域合作的质量和效率，双方应建立一个更加稳定和高效的合作机制。这个机制包括定期举行双边会议讨论和解决合作过程中遇到的问题，并设立专门的联络点或协调机构负责日常的信息交流和项目管理，以及制定长期规划和短期行动计划，确保合作的连续性和系统性。针对资源分配不均的问题，两国政府应采取积极措施优化资源配置。一方面，可以通过增加财政投入和社会筹资等方式加大对文教合作项目的资助力度。另一方面，应鼓励私营部门和非政府组织参与到文教合作中来，形成多元化的投资格局。同时，应注重资源的合理流动和高效利用，确保每个项目都能获得足够的支持。为克服政策与法律障碍，两国政府应加强沟通协调，共同制定有利于文教合作的政策和法规，这包括但不限于简化签证手续、提供税收优惠、加强知识产权保护等措施。

四、结语

文教合作不仅是促进中乌双边关系的重要途径，亦为增进两国人民相互理解和友谊的桥梁。未来，随着“一带一路”倡议的深入推进及上合组织的不断发展，中乌两国在文教领域的合作将迎来更多的机遇和挑战。尽管中乌之间仍存在一定的机制不完善、资源分配不均以及政策法律障碍等问题，但两国在文教领域的合作潜力巨大，前景广阔。只有通过不断探索和创新合作模式，加强政策沟通和协调，才能确保文教领域的合作取得更加丰硕的成果，为构建人类命运共同体作出积极贡献。

参考文献：

[1]吴开军,吴汐雯.舆情传播视角下中国与东盟经济合作的机遇、挑战与路径[J].广西社会科学,2023,(09):82.

[2]曾婷.中亚多语教育战略及其对中国语言文化传播的启示[J].中国俄语教学,2021,40(03):91.

世纪之交布达佩斯城市发展与犹太文化圈的出现

宋霞

摘要：

奥匈帝国成立后，匈牙利迎来了一个高速发展的阶段，而居住在布达佩斯的犹太人也面临了一系列的变化和挑战。20 世纪初，犹太人在被歧视与被边缘化的经历中形成了独有的一个文化圈，孕育了匈牙利历史上“伟大的一代”。本文要探讨的问题是，20 世纪初布达佩斯的城市社会发展为犹太知识分子形成文化圈带来哪些影响。本文结论是，匈牙利在经济和精神生活方面蓬勃发展但政治生活陷入僵化的矛盾下，为思想家们提供了讨论国家未来发展这一议题的空间。同时，在布达佩斯成长起来的新一代犹太资产阶级渴望融入匈牙利主流社会，但主流社会中的沙文主义和反犹主义却日益高涨，寻求“超越同化”的文化秩序为这群活跃的年轻人形成社群提供了另一条件。

关键词：匈牙利 布达佩斯 犹太人 文化圈 歧视与边缘化 政治生活

奥匈帝国成立后，匈牙利迎来了一个高速发展的阶段，而居住在布达佩斯的犹太人也面临了一系列的变化和挑战。20 世纪初，犹太人在被歧视与被边缘化的经历中形成了独有的一个文化圈，孕育了匈牙利历史上“伟大的一代”，其中包括卢卡奇·久尔吉、波兰尼兄弟、卡尔·曼海姆、冯·诺依曼、萨博·埃尔文等在各自专业领域具有突出贡献的思想家与公共活动家。本文要探讨的问题是，20 世纪初布达佩斯的城市社会发展为犹太知识分子形成文化圈带来哪些影响？

文章将分为四部分。第一部分介绍并分析 20 世纪初的布达佩斯城市发展状况；第二部分主要内容为该时期犹太人的困境；第三部分匈牙利犹太人形成文化圈的一个结果；第四部分为总结。

1. 20 世纪布达佩斯城市发展

20 世纪初的布达佩斯正经历了一次巨大转型。自从 1867 年奥匈双方签署《折衷协议》以来，匈牙利国家迅速发展，国内金融、工业、农业、基建各个领域的快速发展与变革推动了经济增长与现代化建设。根据匈牙利中央统计局的数据，国民收入年增长从 2%逐渐攀升为 7%。在此背景下，三座城市布达、佩斯与老布达在 1873 年合并成为布达佩斯。经过二十几年的发展，布达佩斯人口从刚合并时的 30 万增长至 1900 年的将近 70 万，人口增长了两倍以上。随着城市的不断发展，相应的基础设施与文化设施在布达佩斯出现。沿用至今的火车西站与东站分别于 1877 年与 1884 年启用；欧洲大陆第一条地下铁已经通行，并在 1887 年开通了该国首条有轨电车。咖啡馆、歌剧院、文化广场相继建成。城市赌场文化兴盛、文化生活蓬勃发展。由于 19 世纪末城市形象发生了巨大的改变，布达佩斯的快速增长和美国的发展高度相似，甚至布达佩斯伊丽莎白城外围的一部分被称为“芝加哥”。布达佩斯从不起眼的小城一跃成为欧洲第六大都市。

布达佩斯城市面貌发展进入了一个新时期的同时，社会生活却陷入更混乱的境地。尽管当时在理论上废除了农奴制，但当时基于土地所有权的劳动关系几乎没有变化。城市中旧农业社会和新工业资本主义社会并存的迹象开始显现。迅速的工业化和城市化进程，加上人口的快速增长，布达佩斯的社会结构更加复杂化。社会分层在阶级差异和财富不平等方面非常明显。如生活方面，部分地区饮食条件非常恶劣，甚至有些人要到 20 岁才能变声。教育领域也是如此，当时的文盲率约为 40%至 50%，但财富优渥家庭却有机会接受良好的教育。

布达佩斯的“新”“旧”对比几乎就是匈牙利的缩影——经济与文化生活蓬勃发展，但政治生活愈发僵化。奥匈帝国在经过一段时间的发展后，资产阶级的新的一部分人群成长起来。充满活力的中间阶层不满足于被动，所以开始更加积极地参与政治。但匈牙利实质的政治生活依旧关注是否能向帝国争取进一步的国防自主权。在数次遭到君主的拒绝之后，匈牙利的反动派以此煽动国民情绪，导致了数届政府垮台，并直接影响了国民、地主和工业企业家的利益。从本质来讲，当时 19 世纪末 20 世纪初匈牙利统治阶级内部的矛盾已经达到了临界点。

地主与工业家之间的冲突、帝国内部的两国政府不可调和的矛盾、加上民族冲突的激化使处于其中的匈牙利人看不清国家的发展方向。

2. 20 世纪初布达佩斯的中产犹太匈牙利人

犹太人成为经济与文化复兴中的关键元素。在 19 世纪 80 年代，匈牙利人口井喷式增长。工业化进程带来了就业机会和经济增长，加之卫生和健康条件的改善吸引了大量人口流入该国。1900 年约 70 万的人口中，布达佩斯的犹太人数将近 16.8 万人，超过城市总人口的 1/5。在犹太人大量进入布达佩斯的几十年时间里，他们在布达佩斯的经济、金融和文化生活中取得了决定性的甚至主导性的作用。在世纪之交的几年里，犹太人的比例在银行、证券交易所和全国制造商协会的管理比例为 55%。匈牙利非犹太裔的天才诗人阿迪·安德烈就曾说：首都是“由犹太人缔造，为我们而造”。在为其本身积累了极大的经济优势的同时，他们享受了更好的资源，尤其在后代教育方面占有巨大优势。在高等教育接受度方面，20 世纪初匈牙利大学犹太学生的比例都超过了其人口比例，法律、教育、药学等专业接近 1/3 的学生都是犹太人，而医学学科的犹太学生人数达到了 47.8%、理工 44.23%、兽医 60%。，甚至在中等教育阶段，犹太社区资助的犹太中学明达文科中学，是被伦敦《观察家》的专栏作家称为与伊顿公学和瑞士萝实学校相媲美的学校。

后来形成犹太文化圈主体的几乎都是上述新兴犹太资产阶级的第三代；这部分人的第一代进入匈牙利大部分是因为匈牙利实施的“马扎尔化”政策。该政策是奥匈帝国成立后，一跃成为主体民族的匈牙利族为了提升人口比例而提出，该政策向包括犹太人在内的其他民族提供“马扎尔化”后的主体民族地位以及匈牙利国籍。因此，大批已经在奥地利、瑞士、德国犹太人放弃原有国籍加入匈牙利国籍。他们受过良好的教育，且在德国等地以开设企业办厂为生，已经完成了一定的财富积累，为了获得更高的社会地位而选择移民至匈牙利。

从第一代犹太匈牙利开始，他们就对融入融入主体民族有着极高的热情。他们自发地学习匈牙利语言和文化的热忱超过了其他所有的少数民族与群体。在 1880 年代，大多数讲德语的犹太人几乎在一代人的时间里改变了自己的语言。到了第二第三代，这些“同化”的犹太人完全自认为是匈牙利人。尤其第三代“主动同化”的行为进一步升级，除了将宗教信仰从犹太教转换至基督教外，也将自己的姓氏马扎尔化（如波兰尼原姓波来切克，卢卡奇原姓略文革）。或许第一代犹太匈牙利人是为了生存努力融入匈牙利主流社会，但是到了 20 世纪初，第三代的身上显露出一种更加强烈的爱国主义，他们接受匈牙利最好的教育资源，居住在父辈打造的城市中，面对看不到未来的国家，相信“自己肩负着复兴国家的使命”。

在现实环境中，第三代年轻的犹太匈牙利人面临着更大的压力，他们比父辈面对更严重的反犹主义和沙文主义。自 1867 年以来，匈牙利经历了自由的黄金时代，各个群体都享有出版、言论、集会和宗教自由，犹太教被视为与其他宗教平等的。自由贸易、公民自由和逐步民主化正在实现中。匈牙利似乎在现代化的快车道上行驶，但 19 世纪末的经济衰退导致对国际贸易和投资的好处的共识消失；相反，商品化和市场化破坏了农村社区，剥削和道德沦丧呈现出来。在欧洲范围内的农业危机之后，自由经济政策逆转，保护主义抬头。长期在自由主义贸易中生存的犹太人因此遭受进一步丑化，对他们的厌恶情绪在主流民族中蔓延。19 世纪中期，媒体对犹太人的描绘还是他们是拼布收藏家或富有的商店老板形象，机智而精明，名声不好但不讨人讨厌。但很快，不断增长的反犹主义导致社会排斥、政治限制和法律歧视，犹太人被贴上各种恶名。在 1883 年的一起谋杀案中，传统基督教团体指责一名犹太人犯罪，尽管最终经审判证明其无罪释放，但该案件在匈牙利全境引发了反犹热潮。在公众情绪中，犹太人是从匈牙利人中被单独拿出来审视的一个群体。尽管他们不是少数民族，也完成了从语言到宗教以及文化上的同化，但他们依旧被刻板地认为是“非我族类”的外来人。

3. 布达佩斯的犹太文化圈的产生

“犹太匈牙利人”的同化半完时态促使犹太群体“渴望建立自己的社会”。在具备知识和改造国家的热情的基础上，年轻的犹太资产阶级第三代在布达佩斯多瑙河畔形成了匈牙利的“布鲁姆斯伯里文化圈”，反对专制主义、匈牙利沙文主义以及教权主义。这个群体在思想传

播上创办了匈牙利第一份真正意义上的社会学杂志《二十世纪》，成为新资产阶级激进主义的思想论坛，经由马克思主义、自由主义等各个思潮的介绍与争鸣，为 1918 年秋玫瑰运动发挥了重要作用；在政治行动上创立了以“重塑匈牙利社会观念”为目标的学生社团“伽利略圈”，并在前者的队伍基础上发展出政治党派公民激进党，围绕当时主要的政治议题，如土地再分配、教育改革、国际自由贸易与政教分离等展开活动。

文化圈的犹太知识分子热衷于为僵化的制度把脉寻求出路。虽然自小目睹过城市发展分层所目睹的不平等、经历过主流排斥而“同化”完成不得的困境，但文化圈的知识分子几乎没有为如何达成同化而寻求手段，而是“试图创造一种新的秩序”；而同化问题在新的秩序标准下不再是问题。当然，在一段时期的发展后，波兰尼兄弟、卢卡奇、曼海姆每个人给出的“秩序”答案并不是统一的，但是他们对于“秩序”答案的渴求基础应该是相同的。

4. 总结

本篇论文旨在探讨 20 世纪初布达佩斯在匈牙利犹太文化圈形成过程中所创造的条件。布达佩斯的发展代表了匈牙利整体发展的缩影。匈牙利在经济和精神生活方面蓬勃发展，但政治生活却陷入僵化，这导致匈牙利人对国家未来发展的迷茫感，为思想家们提供了讨论这一议题的空间。在布达佩斯成长起来的新一代犹太资产阶级渴望融入匈牙利主流社会，但主流社会中的沙文主义和反犹主义却日益高涨。因此，他们寻求建立一个超越“同化”文化的更高社会秩序。正是在这样的背景下，犹太文化圈应运而生。

参考文献

1.KSH. www. ksh.hu.

2.KSH. BUDAPEST SZÁMOKBAN.Központi Statisztikai Hivatal, 2015. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/mesz/01_bp_14.pdf

3.Budapest Hivatal. Budapest története. http://www.budapest.hu/Engine.aspx?page=tortenelem.

4. KSH. BUDAPEST SZÁMOKBAN.2015.

5. Torzsai Tamás. Magyarország a XX. században V. KÖTET. Tudomány 2. Társadalomtudományok. Oktatásügy a századforduló körüli évektől a trianoni békeszerződésig[M]. Szekszárd: Babits Kiadó, 1996-2000.

5. Romsics Ignác. Magyarország története a XX. Században[M]. 2010.3.11. https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarorszag_tortenete.pdf

6.匈牙利通讯社. Megkezdődött a "Zsidó Budapest 150 éve" programsorozat[EB]. 2023. 9.3.

7.ifj. Weszprémy Kálmán. A magyarországi zsidóságáról. Debreczen: DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALAT. 1907. 94.

8.加雷斯·戴尔.卡尔波兰尼传. 张慧玉, 杨梅, 印家甜.北京：中信出版社. 2017. 18-19.

9.]Romsics Ignác. Magyarország története a XX. Században. 2010.

10Nagy Péter Tibor,Troján Anna. Randolph Braham Holocaust monográfiájához készült adatbázis. Szociológiai adatbázisok No. 3., sorozatszerkesztő Nagy Péter Tibor, WJLF-CEU, Budapest, 2013.

11.加雷斯·戴尔.卡尔波兰尼传. 25.

12. Congdon Lee. Missions: Remembering Hungary's "Great Generation"[J]. Historically Speaking, vol. 4 no. 1, 2002, 23-25. Project MUSE. https://doi.org/10.1353/hsp.2002.0058.

13.Dale, Gareth. Karl Polanyi and Oszkar Jászi: Liberal socialism, the aster revolution and the Tanácsköztársaság. In Krausz, T and Vértes, J (eds). Magyarországi Tanácsköztársaság - 90 éve, Budapest: ELTE, 2010.

14. 加雷斯·戴尔.卡尔波兰尼传. 25.

15. Nagy Péter Tibor,Troján Anna. Randolph Braham Holocaust monográfiájához készült adatbázis. 2013.

16. 加雷斯·戴尔.卡尔波兰尼传. 40

17. Paul Ignotus. The Hungary of Michael Polanyi. London: Routledge & Kegan Paul, 1961.10.

18.加雷斯·戴尔.卡尔波兰尼传. 40
19. 加雷斯·戴尔.卡尔波兰尼传. 66.
20. Dale, Gareth. Karl Polanyi and Oszkar Jászi: Liberal socialism, the aster revolution and the Tanácsköztársaság. 2010.

塔拉斯·舍甫琴科的诗歌及绘画创作初探

许丽莎　上海外国语大学

摘要：塔拉斯·舍甫琴科是乌克兰 19 世纪著名作家、诗人、画家、社会和政治活动家，乌克兰英雄、乌克兰民族精神的象征。作为乌克兰最富盛名的诗人和画家，塔拉斯·舍甫琴科给后人留下了极其丰富和宝贵的文学和艺术遗产。在诗歌方面，他一生创作了二百五十多首诗歌并收集在诗集《科布扎歌手》中。舍甫琴科的诗歌代表作有《卡泰琳娜》、《梦》、《遗嘱》、《茅屋旁有个小樱桃园》等。在绘画方面，舍甫琴科一生创作了几百幅艺术作品，他是乌克兰艺术中批判现实主义的奠基人。他创作的版画集《风景如画的乌克兰》是乌克兰民族版画中的精品之作。

关键词：塔拉斯·舍甫琴科，科布扎歌手，乌克兰，浪漫主义，自由

塔拉斯·舍甫琴科(Тарас Шевченко)（1814-1861）是乌克兰 19 世纪著名作家、诗人、画家、社会和政治活动家，乌克兰英雄、乌克兰民族精神的象征。

1814 年 3 月 9 日，舍甫琴科出生于乌克兰基辅省兹维尼戈罗德县莫林采村的一个农奴家庭里。三岁时，他随父母搬到附近的基里洛夫卡村去居住。他九岁丧母十一岁丧父，沦为孤儿。舍甫琴科十五岁时，成为地主恩格尔哈特的佣仆。1831 年十七岁的舍甫琴科随地主来到了彼得堡，1832 年舍甫琴科开始在画匠希里亚耶夫的作坊里当学徒，1835 年来自乌克兰的天才少年画家被彼得堡美术学院的学生伊万·索申科发现，后被其介绍给了俄国著名画家卡尔·布留洛夫及著名诗人茹科夫斯基等人，1838 年在布留洛夫的帮助下舍甫琴科摆脱了农奴身份。舍甫琴科在获得自由之后，进入了彼得堡美术学院学习，成为了布留洛夫的学生。

1837 年舍甫琴科开始最初的诗歌创作。1840 年他的第一本诗集《科布扎歌手》出版。1844 年舍甫琴科荣获自由画家称号。1847 年他因参与在乌克兰成立的主张团结所有斯拉夫民族，主张废除农奴制度，争取自由解放的秘密文化政治团体“基里尔-梅福季兄弟协会”事务被逮捕并被流放 10 年。1857 年舍甫琴科经历了十年零三个月的流放期满后被释放，但多年的流放生活使他患了严重的心脏病和水肿病。1861 年 3 月 10 日，舍甫琴科在彼得堡逝世，随后他的遗体按照其生前的愿望被迁移到故乡乌克兰，安葬在第聂伯河旁离康涅夫不远的修道僧山岗上。

舍甫琴科一生的命运极其悲惨。他一共只活了 47 岁，其中最初的 24 年过的是农奴生活，接着又是 10 年的流放，而其他的十三个所谓“自由”的年头则是在俄国沙皇宪警的监视之下度过的。作为一个伟大的乌克兰人民的儿子，舍甫琴科出身底层，和人民血肉相连,他深深知道人民的生活疾苦。为了反对沙皇暴政和农奴制度，他忍受了各种折磨，一生中自始至终进行着不屈不挠的斗争。作为一个伟大的乌克兰人民诗人，舍甫琴科不仅在自己的诗歌作品中歌颂了乌克兰人民英勇斗争的过去，写出了乌克兰人民在沙皇暴政和农奴制度之下所遭受的重重压迫和不幸命运；他还表达了乌克兰人民对美好生活的向往和追求，并用充满革命激情的诗句唤醒他们，号召他们起来为争取民族和社会的解放而斗争。

（一）诗歌创作

作为乌克兰最富盛名的诗人和画家，塔拉斯·舍甫琴科给后人留下了极其丰富和宝贵的文学和艺术遗产。在诗歌方面，他一生创作了二百五十多首诗歌并收集在诗集《科布扎歌手》中。

舍甫琴科早期诗歌创作（1837-1843）中的代表作有《一个得了邪病的姑娘》和《我感到烦闷痛苦——不知道怎么办》。其中，《一个得了邪病的姑娘》在体裁上属于民歌体的抒

情叙事诗，取材自乌克兰民间传说和生活，在 1841 年发表后为作家赢得了声名。这首诗开头描写乌克兰大自然景色的十二行诗，后被谱成歌曲，题名为《辽阔的第聂伯河在喧吼、呻吟》，成为乌克兰最流行的民歌之一。

诗集《科布扎歌手》最早出版于 1840 年，其中收录了 8 首诗：《我的歌啊，我的歌》，《佩列本佳》、《卡泰琳娜》、《白杨》、《歌——为什么我喜欢黑眉毛》、《致奥斯诺维亚年科》、《伊万·波得科瓦》、《塔拉斯之夜》。该诗集中最有名的诗歌为长诗《卡泰琳娜》，诗人用浪漫主义与现实主义相结合的创作手法，描写了一个美丽的乌克兰女孩卡泰琳娜爱上了一名俄国军官，为其生下孩子后却被无情抛弃的悲惨命运。《塔拉斯之夜》的情节来源于《罗斯史》，讲述了 1630 年 5 月 22 日夜里，扎波罗热哥萨克首领塔拉斯·费奥多罗维奇领导乌克兰人民举行了反对波兰贵族地主统治的起义。在《我的歌啊，我的歌》、《致奥斯诺维亚年科》及《伊万·波得科瓦》中舍甫琴科用浪漫主义的手法歌颂了乌克兰人民英勇斗争的过去，表达了对故乡乌克兰的思念，及对乌克兰人民的深厚情感。《佩列本佳》和《白杨》则根据乌克兰民歌和民间传说改编，在诗歌《佩列本佳》中诗人塑造了年老古怪的乌克兰民歌手——科布扎歌手佩列本佳的形象，在《白杨》中舍甫琴科描写了一个不幸的乌克兰姑娘因为听信了骗子巫婆的话而变成了一株白杨。

科布扎歌手是乌克兰民间歌手、音乐家，他一边弹科布扎琴一边唱歌（科布扎是一种乌克兰民间弹拨乐器）。科布扎歌手们用历史歌曲、民歌、圣歌的形式创作和传承乌克兰文化传统。在诗集《科布扎歌手》出版后，人们开始将舍甫琴科称作科布扎歌手。甚至舍甫琴科自己在一些小说出版之后开始用“科勃扎歌手达尔摩赫拉伊”签名。

1841 年舍甫琴科创作出历史长诗《海达玛克》，1842 年《哈玛里雅》问世，1843 年创作出历史-日常戏剧《纳扎尔·斯托多利亚》，1844 年诗集《科布扎歌手》第二版出版。在长诗《海达玛克》中诗人描写了 1768 年乌克兰人民反对波兰贵族地主英勇起义的革命斗争故事，塑造出被称为“海达玛克”起义者的光辉形象。

“三年时期”（1843-1847）是舍甫琴科文学创作活动的新时期，这一时期的代表作有长诗《被掘开的坟墓》，《梦》，《大卫的诗篇》，其中长诗《梦》用喜剧的形式，以尖锐的讽刺笔法描写了沙俄帝国治下乌克兰人民的悲惨处境，批判俄罗斯沙皇彼得一世、叶卡捷琳娜二世的专制统治及对乌克兰的奴役政策，讽刺性地描写了沙皇尼古拉一世，其皇后及大臣，歌颂英勇的乌克兰盖特曼波卢博托克，蔑视被俄国同化的乌克兰叛徒、卖国贼。长诗《梦》对乌克兰文学影响深远，乌克兰著名作家伊万·弗兰科将其成为“政治诗歌的典范”。此外，“三年时期”中著名诗歌还有：《过去了多少白天，过去了多少黑夜》以及《遗嘱》，其中长诗《遗嘱》“当我死了的时候，把我在坟墓里深深地埋葬，在那辽阔的草原中间，在我那亲爱的乌克兰故乡，好让我能看得见一望无边的田野，滚滚的第聂伯河，还有峭壁悬崖；好让我能听得见奔腾的河水日日夜夜在喧吼流荡.....”为诗人赢得了世界声誉。这部作品被翻译成世界 100 多种语言，其主题为呼吁推翻沙皇专制统治和农奴制度，建立新的自由社会。在《过去了多少白天，过去了多少黑夜》诗人写道：“脚上呆着镣铐，在囚禁中死去，这是多么可怕，但是更可怕的，是在自由中——沉睡，沉睡——永远永远地沉睡，什么痕迹也没有留在世上；你是否曾经活过，或者早已死亡，反正都是一样！”，表达了其对生命价值的深沉思考。

十年流放时期（1847-1857）：1847 年诗人在彼得堡关押期间创作出诗集《牢房诗抄》，共有 14 首诗，其中最著名的诗歌有《我都一样》，《在囚禁中生活是多么痛苦》，《茅屋旁有个小樱桃园》。流放期间诗人还创作了秘密手稿集《无自由的诗》，其随后组成了著名的《靴筒诗抄》，其中共有一百多首诗，以及《公爵夫人》、《音乐家》、《不幸的人》、《上尉夫人》、《双生子》、《艺术家》等小说，其中不少小说带有自传性。在流放期间创作的诗歌中诗人表达了内心的悲苦，对故乡乌克兰的怀念和热爱，对自由的渴望，对革命理想的坚守。

在舍甫琴科生平最后的时光里（1857-1861），诗人仍然坚持诗歌创作，其中的代表作有《命运》、《缪斯女神》、《光荣》等，在这些诗歌中诗人表达出对命运的思考、对艺术的信念。

值得一提的是，舍甫琴科一生致力于推动乌克兰语标准语的发展和推广，他构建了乌克兰语标准语的基本结构，为后来的作家创作提供了典范。1861年，舍甫琴科创作了生平最后一本书《南罗斯语识字课本》，该书是为教孩子们在周末学校用乌克兰语识字而作，里面包含了民间文学作品：俗语、谚语及民歌。

（二）绘画创作

舍甫琴科不仅是乌克兰最有名的诗人，还是乌克兰最有名的画家。舍甫琴科最早期的画作为《女人的胸部》或者《女人的头》，创作于1830年。

舍甫琴科作为最先开辟新现实主义流派的画家之一，是乌克兰艺术中批判现实主义的奠基人。在他几百幅画作中，有油画、水彩画、版画、素描等。他的油画及水彩画代表作有《占卜的吉普赛女人》（1841），《卡泰琳娜》（1842），《农村家庭》（1843），在这些作品中用现实主义的手法描绘了普通乌克兰人民的生活及女性命运。

舍甫琴科热爱家乡乌克兰美丽的大自然风景及历史遗迹，以此为背景他在1843-1847年期间创作的风景画可以分成两组：一组为农村风景画，一组为再现历史和建筑遗产的风景画。代表作有：水彩画《水灾》（1845），水墨画《在莱舍德里夫卡》（1845），水彩画《波尔塔瓦的沃兹德维任斯基教堂》（1845），水彩画《南方的波恰伊夫修道院》（1846），水彩画《基辅的圣亚历山大教堂》（1846）。

舍甫琴科创作的版画集《风景如画的乌克兰》是乌克兰民族版画中的精品之作。由于在版画领域的杰出成就舍甫琴科被授予院士称号。他的版画代表作有：《维杜贝茨基教堂》（1844），《在基辅》（1844），《法院议会》（1844），《跪在修女面前的女人》（1840-1842），《村长们》（1844），《童话》（1844）。

在舍甫琴科的艺术宝库中肖像画占有重要的地位。他在当时是非常受欢迎的肖像画家。他的肖像画代表作有：《恩格尔哈特肖像画》（1833），《赫莱宾卡肖像画》（1837），《女孩与狗》（1838），《扎克莱夫斯卡肖像画》（1843），《列宾的孩子们》（1844）。

此外，舍甫琴科一生都在创作自像画。舍甫琴科的自相画数量很难统计。它们中的很多没有保存下来，并且只能从画家的书信或者其同时代人的回忆录中获得一些。

作为在全世界享有盛名的乌克兰诗人，世界上共有1300多座舍甫琴科纪念碑，其中的大多数雕像座落在乌克兰境内（1200多座座），其余的100多座分布在世界上的35个国家，其中有中国、美国、加拿大、澳大利亚、阿根廷、巴西、法国、意大利、波兰、格鲁吉亚。

如今在乌克兰有100多个居民点以塔拉斯·舍甫琴科的名字命名。乌克兰最高学府基辅国立大学以他的名字命名。此外，咸海的海湾以他的名字命名。在高加索的北部有座高4200米的塔拉斯·舍甫琴科山。1976年国际航空协会决定将水星上直径143千米的环形山以舍甫琴科的名字命名。

塔拉斯·舍甫琴科的诗歌被翻译成世界上的100多种语言，其中包括汉语、日语、韩语、阿拉伯语。他的作品最多被翻译成俄语、德语、波兰语和英语。早在1912年，鲁迅就曾用文言文翻译过舍甫琴科的诗《三条宽阔的道路》，1921年，中国知名文学家茅盾在《小说月报》上发表过关于舍甫琴科的作品和文章，著名翻译家戈宝权翻译的《谢甫琴科诗集》则是我国少有的系统全面介绍舍甫琴科作品的书籍。

总之，塔拉斯·舍甫琴科的文学和艺术作品不仅是乌克兰文化中的重要宝藏，而且是世界文化宝库中的珍贵遗产。舍甫琴科文艺作品的思想性和艺术性，民族性和人民性使其作为乌克兰文化的标志性人物将永远站在世界文化之巅。

参考文献：

1. 谢甫琴科诗集/（乌克兰）谢甫琴科著；戈宝权译。——北京：人民文学出版社，2015。

2. 乌克兰民族精神之父：谢甫琴科诗歌选集：汉乌对照/王铭玉主编。——北京：外语教学与研究出版社，2017.12。

3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Шевченко_Тарас_Григорович

乌兹别克斯坦 2030 年前教育发展构想与实践进向

李郁瑜 陕西师范大学

摘要：乌兹别克斯坦自 20 世纪 90 年代中后期走上教育改革之路，在教育政策、教育体系建构等方面不断革新。乌政府于 2019 年相继颁布三大教育发展构想，绘制了在公共教育、学前教育和高等教育三大领域改革的蓝图。三份纲领文件兼具前瞻性与系统性，体现了国家对教育发展的长远规划和系统布局。

关键词：乌兹别克斯坦；教育改革；人才培养；公共教育；学前教育；高等教育

乌兹别克斯坦位于欧亚大陆腹地，南靠阿富汗，自北向南与哈萨克斯坦、吉尔吉斯斯坦、塔吉克斯坦以及土库曼斯坦毗邻，被称为“中亚的十字路口”。其国土总面积 44.74 万平方千米，人口 3713.42 万（截至 2024 年 7 月 1 日），占中亚总人口数 46%，是中亚第一人口大国。独立三十三年来，乌兹别克斯坦教育政策、教育体系建构不断革新。自 2017 年米尔济约耶夫（Shavkat Mirziyoyev）执政后，在卡里莫夫（Ислам Каримов）时代教育政策的基础上深化改革力度，于 2019 年相继批准了《乌兹别克斯坦共和国 2030 年前公共教育体系发展构想》（2024.04.29 日颁布，简称《公共教育发展构想》）、《乌兹别克斯坦共和国 2030 年前学前教育体系发展构想》（简称《学前教育发展构想》）以及《乌兹别克斯坦共和国 2030 年前高等教育体系发展构想》（简称《高等教育发展构想》）三份纲领性文件。乌兹别克斯坦国民教育正经历着新一轮重大变革。本研究旨在深入剖析这一系列政策文本，探讨其内容愿景、改革路径、政策取向，以期为相关领域的研究提供一些参考和思路。

一、2030 年前教育发展构想的提出背景

乌兹别克斯坦教育改革始于 20 世纪 90 年代。苏联政治体制瓦解后，乌兹别克斯坦同时面对国家转型重建与世界经济全球化冲击，既要整合社会文化、确立新的国家认同，又要适应国际发展趋势、迎合世界市场需求，身兼独立政治主体构建与经济全球化改造双重任务。

2017 年米尔济约耶夫总统执政之后，在其“新乌兹别克斯坦”的国家发展战略理念指导下，教育领域的深层次改革迎来了转型契机。乌政府先后颁布《关于 2017-2021 年进一步完善学前教育体系的措施》《关于进一步完善研究生教育体系的措施》《关于高等教育体系进一步发展的措施》《关于从根本上完善中等、中等和职业教育制度的措施》《关于改善公共教育管理制度的补充措施》等法令文件。

通过上述改革，乌兹别克斯坦教育领域呈现出新的气象，取得一定成绩。但是仍存在一些体制性问题。如：教师队伍建设不足，选拔、培训及激励机制有待完善，教学方法和教科书创作体系缺乏多样性、教育系统内部公私伙伴关系发展不足，监管与法律机制不完善，官僚化及腐败问题较为严重。据此，乌政府于 2019 年颁布新的教育发展构想，勾勒未来十年在公共教育、学前教育及高等教育领域新的发展蓝图。

二、2030 年前教育发展构想的愿景和方向

教育是社会繁荣发展的基础之一，推动教育改革不仅是国家长期发展的战略需求，更是对每一个公民未来福祉的深远投资。2019 年相继发布的关于公共教育、学前教育和高等教育的发展构想不同于以往着眼于细节之处的教育法令，而是从宏观大局出发，以极具前瞻性和规划性的视野，为后续十年间乌兹别克斯坦教育体系的发展勾勒出宏伟的蓝图。

首先，在《公共教育构想》中，明确了普通中等教育和非学历课外培训[152]改革的优先事项，力图在教育过程中引入创新的教育形式和方法，以便实现“将成长中的年轻一代的精神、道德和智力发展提高到新的质量水平”这一目标。

其次，《学前教育构想》主张通过公私合营的模式，确保学前教育的普及和质量，吸纳合格的教育者和管理人员进入该领域，为学前教育的长远发展注入活力。

最后，在《高等教育构想》中，乌兹别克斯坦提出了高等教育体制改革的重点，并指出其目标是“培养具有现代知识和高尚道德品质的高素质人才，实现高等教育现代化”。文件指出，高等教育改革将根据社会领域和经济部门的需求，把科学、教育和生产紧密结合起来，打造世界一流的高等教育体系，培养具有国际竞争力的创新人才。

简而言之，乌兹别克斯坦的教育发展构想旨在全面提升其教育体系的质量和现代化水平。通过改革公共教育、学前教育和高等教育，致力于培养更多全面发展的高素质人才来满足经济和社会的发展需求。

三、改革举措与实现路径

（一）教师队伍建设改革

更新继续教育体系的质量内容，对专业教学人员进行培训、再培训和高级进修；逐步提高普通中学雇员的工资、物质激励和社会保护水平，以提高在公共教育系统中工作的吸引力。组织学前教育系统工作人员到国外著名大学、科学中心和其他教育机构实习；为学前教育系统员工制定经济激励和社会支持计划；引入新的人员选拔机制和认证制度，进一步提高学前教育系统从业人员的资格要求，制定和批准评估其活动有效性的标准等。在乌兹别克斯坦国家留学基金会（EYUF）的支持下，通过出国培训、实习、硕博交流等方式来提高教授和教师的专业技能。

（二）人才培养体系改革

1.开展个性教学，促进教育公平

“在教育过程中逐步落实因材施教的原则”是公共教育体系建设的重点之一。学前教育系统还推出了针对患有身体或精神障碍的儿童的教育，高等教育系统也增加了向残疾学生提供的教育服务类型，确保每个孩子都能感受到包容和接纳，满足不同类型学生的特殊需求。为确保教育中性别平等原则的优先地位，乌政府还在社区、综合学校、中等学校、职业院校等地开展妇女高等教育宣传活动，进一步保障妇女接受高等教育的权利。

2.培养职业能力，落实就业去向

一是根据教育领域和专业的特殊性，与人才就业单位合作，制定相应的专业课程和学时分配；二是建立针对性的培训机制，让具有丰富生产经验的从业人员参与教育过程；三是完善生产企业组织学生实习的秩序，实行实践技能证书颁发制度；四是在工业发达地区和经济区设立高等教育机构，加强高等教育机构与生产企业的联系，以集群方式组织运作，将科技园区、联合办公中心、高等院校等地的活动紧密联合，促进教育与生产的有效合作；五是在高等教育机构改革的基础上，建立就业中心，全面协助学生实习就业。

3.增强精神和健康教育

《学前教育构想》指出：“要特别注重形成孩子们对祖国的热爱，对家庭、民族、历史和文化价值观的尊重，对环境的谨慎态度。”《高等教育构想》提出：要系统组织高等学校精神教育工作，提高精神教育工作的实效性，增强青少年的思想免疫力及为人民利益服务的爱国主义情怀；利用现代信息和通信技术，以防止学生受到各种境外信息和思想的影响，做出危害社会的行为；在“学校是灵性和启蒙的中心”理念框架内，培养学生和青少年的精神和世界观。

---

[152] 乌国非学历课外培训由非学历教育机构提供。这些非学历教育机构在乌兹别克斯坦共和国公共教育部的全面监督下运作，为学龄儿童提供广泛的教育和培训活动，使他们能够发展舞蹈音乐、缝纫编织、木工机械、语言和历史等方面的技能。李郁瑜.乌兹别克斯坦国民教育改革及发展现状分析[J].比较教育研究，2020（7）:40.

（四）结构体系改革

乌兹别克斯坦公共教育系统的改革不仅聚焦于系统的内部优化，还积极引入市场机制，通过发展公私伙伴关系来扩大教育资源的供给与竞争环境，为其可持续发展注入新的活力。将私营企业作为学前教育机构数量增长的驱动力之一，大力扩展公私合营的学前教育组织网络，以确保优质学前教育的覆盖面。逐步将高等教育机构转为自筹资金体系，完善劳动报酬制度，引入有效透明的融资机制。同时设立以科研成果商业化变现为来源的捐赠基金，加强对社会弱势群体学生的经济鼓励。

（五）治理机制改革

乌兹别克斯坦主张在公共教育系统中建立有效的反腐败机制。其一，健全公务员管理制度。明确公共教育系统公务员的法律地位和具体分类，为每位公务员设定清晰的职责边界，确保权责对等；建立基于竞争的透明招聘机制，确保所有岗位均通过公平、公开、公正的选拔程序产生，减少人为干预的空间；形成有效的人员储备体系，确保关键岗位有足够的人才储备；加强对公务员行为的监管，明确公务员的职业道德标准，及时发现并纠正不当行为。其二，建立公务员薪酬和社会支持制度。合理确定公共教育系统公务员的薪酬待遇，为公务员提供包括职业发展、健康保障、退休福利等在内的社会支持，从而增强公务员的职业归属感和满意度，降低其腐败动机。其三，提升管理机构的活动透明度与公开性，提高公共教育系统雇员的劳动效率。

结 语

自 2019 年乌兹别克斯坦推出教育发展构想以来，教育领域经历了深刻变革与蓬勃发展。2023 年 9 月乌兹别克斯坦教育部长的发言中提到，在过去的七年间，该国的学前教育覆盖率从 27%提高到 72%，高等教育覆盖率从 9%提高到 42%，大学数量从 77 所增加到 212 所。根据乌兹别克斯坦国家统计局数据，2023/2024 学年该国共有 117 所小学和 10,546 所普通中学，以及 87 多个其他教育机构。与前一学年相比，普通中等教育机构的数量增加 660 个，增长 6.5%；学生人数增加 47.69 万人，增长 7.7%，达到 664.5 万人。教师队伍的建设也卓有成效，到 2023 年底，共和国有 54.77 万名任职于普通中等教育机构的教师，该数据和 2019 年相比增长了 12.5%。其中，受过高等教育的教师数量所占的比例达到 90.9%，基本接近教育发展构想所设立的 91.5%的目标。以上数据表明乌兹别克斯坦教育改革正在稳步推进。

与此同时，乌兹别克斯坦在政策实施的过程中也面临困难和挑战。教育领域的腐败问题任重道远。乌政府仍需要在未来的改革和建设中进一步完善针对教育系统的监管机制和法律法规。

参考文献：

[1] O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida a[DB/OL].(2019-10-08)[2024-06-15]. https://lex.uz/uz/docs/-4312785.

[2] O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida[DB/OL]. (2019-10-08)[2024-06-15]. https://lex.uz/uz/docs/-4545884.

[3] O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacharivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida[DB/OL].(2019-05-08)[2024-06-15].http://lex.uz/uz/docs/-432723.5.

[4] O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida[DB/OL].(2019-04-29)[2024-06-15].http://lex.uz/uz/docs/-4312785.

[5] O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida [DB/OL].(2019-10-08)

[2024-06-15]. https://lex.uz/uz/docs/-4545884.

[6] O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha

[7]O‘zbekiston o‘qituvchi va murabbiylariga[EB/OL].(2023-09-30)

[2024-07-03].https://pm.gov.uz/oz/lists/view/2019.

[8]Statistica de stat a Uzbekistanului. Ta’lim [DB/OL].(2024-02-15)[2024-07-03].https://stat.uz/en/quarterly-reports/53749-2024.

乌兹别克斯坦汉语教学偏误分析--以介词“在”的用法为例

秦佳雯 撒马尔罕国立外国语学院孔子学院

摘要。汉语介词“在”是汉语学习中一个重要的语法点，它在句子中起着表示时间、空间、条件等关系的作用。然而，对于乌兹别克斯坦的汉语学习者来说，“在”的用法往往成为他们学习中的难点之一。由于乌兹别克语的语法结构与汉语存在较大差异，学习者在习得“在”的用法时容易受到母语负迁移的影响，产生偏误。因此，对乌兹别克斯坦汉语学习者在使用“在”时产生的偏误进行分析，并提出有效的教学对策，具有重要的实践意义。

关键词：汉语教学，乌兹别克斯坦，介词“在”的用法，丝绸之路沿线国家的汉语教学，母语负迁移

引言

汉语作为一种声调语言，其语法结构和表达习惯与乌兹别克语存在显著差异。在汉语教学中，“在”作为一个高频介词，其用法多样且复杂，学生常常因掌握不牢而出现偏误。因此，本文选取“在”的用法作为分析对象，探讨乌兹别克斯坦学生在汉语学习中的具体问题。

一、汉语教学中“在”的用法

1. 表示时间

“在”用于时间表达时，主要起到指示动作发生、状态持续或事件所处的具体时间点、时间段或特定时期的作用。其基本结构通常为“在+时间词语+动词/形容词短语”，其中时间词语可以是具体的时间点（如“早上八点”），时间段（如“这个夏天”），或是历史时期（如“唐朝”）。例如：

“我在早上七点起床。” 这里，“在早上七点”明确指出了起床这一动作发生的具体时间点；“在这个月里，我读了五本书。” “在这个月里”作为时间段，说明了读书这一行为持续的时间范围；“在古代，人们常用马车作为交通工具。” “在古代”指明了所述情况或事实所属的历史时期。

虽然“在”是表达时间的重要词汇，但在某些语境下，为了语言的简洁流畅，可以省略“在”而不影响意思的表达。例如：“明天我要去看电影。”这里省略了“在”，但“明天”依然清晰地表明了时间。“在”还常与“时”、“期间”等词结合使用，形成更加丰富的时间表达形式。如：“在学习期间，他每天都坚持早起。”这样的表达既强调了时间的持续性，又突出了时间范围内的特定活动或状态。

2.表示地点

“在”作为介词使用时，最基本的功能之一就是指示某物或某人存在的具体位置或空间范围，即表示地点。这种用法使得语言能够清晰地描述物体的空间分布和人物的活动场所。以下是“在”表示地点的常见结构。

（1）“在+地点名词”结构：这是最直接也是最常见的用法，用于说明某物或某人位于何处。例如：“我在北京。”（说明我的所在地是北京。）“书在桌子上。”（指出书的具体位置。）

（2）“在+地点名词+动词”结构：这种结构不仅指出了地点，还进一步说明了在该地点进行的动作或状态。如：“他在图书馆看书。”（既说明了地点是图书馆，又描述了他在做的事情。）

（3）“在+时间名词+地点名词”结构：有时为了更精确地描述事件发生的时空背景，会将时间名词与地点名词结合使用，其中“在”引导整个时间地点状语。如：“在昨天的会议上，他提出了一个很好的建议。”（这里“在昨天的会议上”作为状语，说明了建议提出的具体时间和地点。）

“在”还可以用来表示一个较大的范围或区域内，例如：“在这片森林里，有许多珍稀动物。”（说明珍稀动物存在的广泛区域。）“在”表示地点时常与方位词（如“上、下、左、右、前、后、里、外”等）结合使用，指明更具体的空间位置。如：“她在房间外面等我。”（明确了等待的具体位置。）

3.表示条件

“在”作为条件介词时，主要用于引出一个动作或状态发生所依赖的特定条件或情境。这种用法在汉语中非常普遍，通过“在……下”、“在……中”、“在……基础上”等结构，清晰地表达了某一行为或状态得以存在的先决条件。

“在……下”是表示条件的一种常见结构，其中“在”后接的多为名词性短语，表示某一动作或状态发生的具体条件或背景。例如：“ 在老师的指导下，我完成了这篇论文”“在良好的学习环境下，学生的学习效果会显著提高；“在……中”同样用于表示某一动作或状态发生的过程或环境，强调动作或状态是在某种特定的条件或环境中进行的。例如：“在讨论中，大家纷纷发表了自己的看法。”“在建设过程中，我们需要密切关注每一个细节”；“在……基础上”则侧重于表达某一结果或成就所依赖的基础或前提。例如：“ 在前人的研究基础上，我们取得了新的突破。”“在双方共同努力的基础上，合作协议得以顺利签订”。

二、介词“在”的乌兹别克斯坦母语负迁移现象

乌兹别克斯坦语与汉语在介词系统上存在显著差异。乌兹别克斯坦语中的介词数量相对较少，且用法相对固定，而汉语中的介词种类繁多，用法灵活多变。特别是介词“在”，在汉语中不仅可以与名词结合表示时间、地点，还可以与方位词组合，表达更为复杂的空间关系。这种差异使得乌兹别克斯坦学生在学习汉语时，容易受到母语规则的影响，产生负迁移现象。

（一） 母语负迁移现象分析

遗漏介词“在”

乌兹别克斯坦语作为突厥语系的一种语言，其语法结构和表达习惯与汉语存在显著差异。在表达时间、地点等概念时，乌兹别克斯坦语往往不需要像汉语那样频繁地使用介词来明确空间或时间的定位。例如，在乌兹别克斯坦语中，可能直接通过词序或特定的语法结构来表达“在教室里”（sinfda）“在家”（uyda）“在学校”（maktabda）这一空间概念，而无需额外添加类似汉语中“在”的介词。这种差异使得乌兹别克斯坦学生在学习汉语时，容易忽略介词“在”的重要性，从而产生遗漏现象。

在表达地点时最常见的错误之一便是将原本应包含介词“在”的地点状语简化或省略。如将“在教室里学习”误说为“教室学习”，忽略了介词“在”的引导作用，导致句子结构不完整，意义表达不清。而在表达时间时，如强调某一时间点或时间段内的活动时，遗漏“在”也会使句子显得生硬或不自然。例如，“在早上跑步”可能被简化为“早上跑步”，虽然在日常口语中可勉强接受，但在正式场合或书面语中，前者更为准确。

错序现象

乌兹别克语中，介词短语的位置相对灵活，并不严格遵循“动词前”或“动词后”的规则。一般来说，乌兹别克语的语序较为自由，主要遵循“主语-谓语-宾语”的基本结构，但介词短语的位置可能根据语境和表达需要有所调整，如“Men uydaman”（我在家）。这种灵活性使得乌兹别克斯坦学生在学习汉语时，容易将母语中的语序习惯带入到汉语表达中，从而产生错序现象。

由于乌兹别克斯坦学生在母语中习惯了不同的介词短语位置，他们在学习汉语时，往往会不自觉地按照母语的语序习惯来组织句子，导致出现错序现象。例如，“我吃饭在食堂”这样的句子，就是典型的母语负迁移结果。在汉语中，这种语序是不符合语法规范的，正确的表达应该是“我在食堂吃饭”。

遗漏方位词

乌兹别克斯坦语在表达空间位置时可能并不像汉语那样依赖于明确的方位词。其语法结构和语言习惯可能更侧重于通过语境、动词的形态变化或特定介词来传达空间关系，而非

必须结合具体的方位词。这种差异导致乌兹别克斯坦学生在学习汉语时，容易因为母语思维模式的惯性，忽略或遗漏方位词的使用，如将“这本汉语书在桌子上”误说为“这本书在桌子”，未能充分体现出汉语空间描述的精确性。

不习惯使用带有“在”的结构短语

在汉语中，介词“在”不仅可以表示空间位置，还能用于表示条件、状态或情况。例如，“在……下”、“在……中”，这些用法对于乌兹别克斯坦学生来说，是全新的语言现象，容易引发母语负迁移。

乌兹别克斯坦学生可能会直接将乌兹别克斯坦语中的表达习惯套用到汉语中，忽略“在”字在条件句中的独特作用。例如，他们可能会说“如果天气好，我们去公园”，但忽略了“在好天气里”这种更地道的表达方式，后者更强调了“在……中”的条件性。

由于母语中没有直接对应的表达方式，乌兹别克斯坦学生可能对“在”字在条件句中的语义理解不够准确。他们可能无法完全理解“在……下/中/上”等结构所表达的隐含条件和限制，同时在乌兹别克斯坦语中也没有类似的介词结构，学生在构建汉语条件句时容易混淆句子结构。他们可能会错误地将“在”与其他介词或连词混淆，导致句子意思不清或结构混乱。

三、介词“在”的教学建议

（一）加强语内和语际对比分析

语内对比

在汉语教学中，语内对比是一种有效的教学方法，它通过对汉语内部相似或相近的语言现象进行对比分析，帮助学生深入理解每个语言点的独特性和使用规则。对于介词“在”的教学，语内对比尤为重要。

介词“在”在汉语中具有多种用法，包括表示时间、地点、条件等。为了帮助学生准确掌握“在”的用法，教师应将其与其他常用介词如“于”、“从”、“到”等进行对比。例如，“在”与“于”在表示处所时，虽然都可用于引出地点，但“在”更多地强调动作或状态发生的具体位置，而“于”则更多用于书面语，表达更为抽象的概念。通过对比，学生可以更清晰地理解“在”的独特性，避免混淆使用。在教授与“在”相关的介词结构中时，教师应引导学生对比不同介词框架的句法结构、语义含义和语用功能。例如，“在桌子上”与“在桌子下面”不仅方位不同，还可能导致整个句子意义的改变。通过对比分析，学生可以更加准确地掌握介词框架的用法，减少因规则泛化而产生的偏误。

语际对比

语际对比是将汉语与乌兹别克斯坦语或其他语言进行对比分析，找出两种语言在介词使用上的异同点，帮助学生更好地理解和运用汉语介词。

针对介词“在”的教学，教师可以选取乌兹别克斯坦语中与之对应的介词或表达方式，进行对比分析。例如，乌兹别克斯坦语中可能用某个词或短语来表示“在……里”或“在……上”等意义，但具体用法和语境可能与汉语有所不同。通过对比，学生可以更加直观地感受到两种语言在介词使用上的差异，从而避免在汉语学习中直接套用母语规则。

（二）注重语境和实例教学

语境教学：在讲解“在”的用法时，教师应创设贴近学生生活的实际语境，如学校、家庭、市场等场景，通过模拟对话、角色扮演等方式，让学生在具体情境中感知“在”的用法。

实例练习：设计大量实例练习，让学生在实践中掌握介词“在”的用法。通过反复练习，学生可以逐步熟悉“在”在不同语境中的使用规律，提高正确率。

四、结语

乌兹别克斯坦学生在学习汉语介词“在”时出现的偏误现象反映了语言差异、母语负迁移以及教学方法等方面的不足。为了提高学生的汉语水平，教师应加强对比分析、创设语境教学、强化练习等策略。通过这些策略的实施，我们可以帮助乌兹别克斯坦学生更好地掌握汉语介词“在”的用法和意义，减少偏误的产生。

参考文献

[1]Lrgashev Sarvar，“一带一路”倡议背景下的乌兹别克斯坦汉语教学：现状、问题及对策[D]，辽宁大学，2018 年。

[2]黄娟，“在”的多词性习得研究[D]，华中科技大学，2020 年。

[3]贾亚茹，面向汉语国际教育的“在”字句研究究[D]，山东师范大学，2019 年。

[4]左菲菲，乌兹别克斯坦汉语教学面临的问题及解决方案--以撒马尔罕地区为例[J]，中华文化海外传播研究，2018：192-198。

武威旱滩坡姬瑜前凉墓木牍丛考*

朱学斌　华东师范大学

【摘要】在结合了学界观点基础上，本文对武威前凉旱滩坡姬瑜夫妻合葬墓出土木牍的内容进行了补充论述：有对木牍各篇命名的再探讨，男墓主的出身相关内容的断读，对其改姓的可能性进行探讨，论证了木牍记载“面衣”的具体所指、其中“两”字对应“裲”字和“緉”字的区别及其习惯用法等等，由此可以管窥中古早期个体命运的周转之于丝绸之路物质文化的交流和传播。

【关键词】丝绸之路文献；武威；前凉；衣物疏；随葬文书

1985 年甘肃省文物工作队（后更名为甘肃省文物考古研究所）在武威市松树乡上畦大队旱滩坡发掘了一批前凉时期前后的古墓群，其中 19 号墓编号 85WHM19:5 的盗扰较少保存情况较好。该墓为夫妇合葬的土洞墓，墓室内对应设置了两副棺木，出土了各类随葬品共 30 余件，例如木屏风、木连枝灯、木侍俑、木马、木牛、木独角兽、陶器、毛笔、木牍等。男棺内墓主人随葬有完整木牍四枚，女棺内墓主人胸前发现有残损木牍一枚，均为松木材质。木牍排序且按《散见简牍合集》编号[153]，释文谨参考下引诸家观点改正。

对于木牍各篇的命名，整理者田建的标准前后也有不同，例如“建兴四十三年本郡清行板”与木牍记载相比增加了年号，“本郡”在此语境下其实就是武威郡；但是“驸马都尉板”没有附上年号[154]。而《河陇文化》将 1 号牍命名为“异行牍”，2 号-4 号牍命名为“令”确实又过于简略[155]。木牍对其篇目自名的记载本身是不带年号的，根据张俊民的观察，1-4 号牍很有可能是同时书写[156]，属于事后追忆男墓主行状。所以，除了 4 号、5 号木牍两枚衣物疏之外，其他木牍书写的时间并非其本身所记载的年份，不应加上年号。另外，像原文“本郡清行板”所以下文取用的木牍篇名以木牍记载为主，而适当增加中心语即墓主的姓名，并对其代词进行替换，尝试在文物定名与其自述内容之间维持平衡的限定关系。今不揣鄙陋，谨求教于方家。

一、武威郡清行栾瑜板

武威栾瑜，今察本清白异行。

建兴卅三年十二月廿七日，起抚军将军西曹。【1 正】

1 号牍长 28．6、宽 10．2、厚 1 厘米，结合 4 号牍记为“故本郡清行板一枚”，此牍可命名为“武威郡清行栾瑜板”，“清白异行”被简称为“清行”。其中释文“本”“行”的校正从张俊民说。何双全认为“今察本清白异行”似乎暗示他曾有过什么问题，经审查后给予澄清宣布清白，

* 本文为上海市哲学社会科学规划课题青年项目（项目编号：2023EYY001）、国家博士后第 73 批面上资助项目(项目编号：2023M731118)的阶段性研究成果之一。

[153] 李均明，何双全编.秦汉魏晋出土文献散见简牍合辑[M].北京：文物出版社,1990. 26-27.

154 田建.甘肃武威旱滩坡出土前凉文物[J].文博,1990(03):49-53. 下文同

155 李永良主编.河陇文化-连接古代中国与世界的走廊[M].上海：上海远东出版社；香港：商务印书馆.1998.167.

156 张俊民.武威旱滩坡十九号前凉墓出土木牍考[J].考古与文物,2005(03):73-77.下文同。

证明其没有什么异常行为[157]。但整理者已指出“清白异行”与“孝廉”、“茂才”并列,是晋代察举制度的重要组成部分。

问题在于为什么要写“今察本清白异行”，这跟当时特殊的时代背景有关。1 号牍纪年的建兴（313 年 4 月-317 年 3 月）原本是西晋愍帝司马邺的年号，也是西晋的最后一个年号，随着建兴四年西晋灭亡晋愍帝投降前赵而结束。建兴五年三月，晋元帝司马睿在建康建立东晋，改年号为建武元年。特殊之处在于前凉政权在西晋灭亡后，继续沿用其建兴年号，从建兴五年（317 年）沿用至建兴四十一年（353 年）。其间前凉因袭晋制，至多称凉王而不称帝，境内大体安定太平。

但是，张祚后来野心膨胀，不甘于只做藩臣，于建兴四十一年废黜了张曜灵并于次年称帝改元“和平”。张祚的政变缺乏正统性认同而不得人心，当时舆论借天灾异象示警，大臣进谏也遭处决，以至于产生了政治合法性危机。张祚猜忌多疑，在其统治短短时间内四处挑起战争，并最终因为内战而灭亡。他先是讨伐骊轩戎失败，而后猜忌盘踞陇西的前燕降将王擢。因为王擢反复无常，先前还先后投奔过后赵和东晋。王擢担心东晋桓温北伐入关对其产生威胁，而张祚担心王擢因此反叛，派人刺杀结果失败。张祚因此更害怕，集结兵力扬言东征，其实是想退守敦煌。后来张祚击破了王擢，导致王擢投奔了前秦。张祚又猜忌镇守枹罕的同宗张瓘，意欲替换之，结果战败反遭推翻。其事迹详见《晋书·卷八十六·列传第五十六》[158]。

张祚统治期间发生了大规模的内乱，严重消耗了前凉国力，动摇了统治基础。所以继任者张玄靓意图尽快恢复往日传统与秩序，废除了“和平”年号，转而用回“建兴”年号，从建兴四十三年（355 年）用到建兴四十九年（361 年）。而栾瑜的委任正是签发于张祚被杀、张玄靓登基的建兴四十三年（公元 355 年）。

很多学者将“本”当做名词，以至于置入木牍的篇名[159]，取义近乎“根本、本源”。但是“察本”在传世文献并非固定搭配亦无习见用法，所以原句在“今察本”之后不该断读。“本”字应属下读取意为“原本、本来”，在当时常用以描述人物原本的出身，如诸葛亮《出师表》：“臣本布衣。”[160]曹操《让县自明本志令》：“自以本非岩穴知名之士。”[161]因此整理者认为栾瑜从被察清白异行到拜驸马都尉仅为时九个月的观点是有待商榷的。张祚引发的动乱损失了大量人才急需补充，而“清白异行”是任用栾瑜的理由。栾瑜在任命前已经被评为清白异行，木牍是在对其资质出身加以说明。

二、驸马都尉姬瑜板

有 令：武厉将军、都战帅、武威姬瑜，今拜驸马都尉。

建兴卌四年九月十五日戊子下。　起东曹。【2 正】

2 号牍长 27．8、宽 5．6、厚 1 厘米，结合 4 号牍“故驸马都尉板一枚”的记载，第二块木牍可命名为“驸马都尉姬瑜板”。其大意为武威郡的姬瑜在建兴四十四年（356）由武厉将军、都战帅升任驸马都尉。值得注意的是 1 号牍“栾瑜”从 2 号牍开始变为了“姬瑜”。

张俊民指出男墓主相关木牍书手一致，书写材料质地相同（都为松木）纹理相近，甚至有可能是同一块木料所制，进而认为这批木牍的内容是在下葬前集中写成的。但是他又认为此牍称“栾瑜”而与其它三块木牍称“姬瑜”会“名字不符也无法理解”，进而认为“栾瑜”为讹书笔误。但是，从图版可见“栾”“姬”二字较为清晰，其字形结构差异明显，字音相隔甚远，字义亦不相近。以墓主下葬地位和木牍书写时间而言，不至于将墓主姓氏讹误至此。那就说明有较大可能墓主曾经把姓氏从“栾”更改为“姬”。

---

157 何双全.简牍[M].兰州：敦煌文艺出版社.2004.83-84. 下文同。

158 （唐）房玄龄撰.晋书 第 7 册[M].北京：中华书局.1974.2246-2248.

159 王素.汉唐历史与出土文献[M].北京：紫禁城出版社,2011. 225.

160 （晋）陈寿.三国志 第 4 册[M].北京：中华书局.1959.920.

161 （清）严可均.全上古三秦汉三国六朝文 第 3 册[M].石家庄：河北教育出版社,1997.21.

中国古代对于姓氏极为看重，因为这是宗族传承的最重要标志之一。更改姓氏往往带有强烈的现实需求，其起因大致可以分为积极与消极两种。积极起因是因为改姓之后往往可获得更大的社会经济利益，例如分立门户、入赘、出嫁、收养、过继、赐姓、汉化等。消极起因的改姓是避祸或是被惩罚，前者例如躲避迫害或牵连而隐姓埋名和避讳，后者往往见于政治斗争的失败者。从姬瑜的行迹而言，其改姓的起因是积极的，与察举“清白异行”都带来了政治地位的进一步升迁。

三、建义奋节将军长史姬瑜板

有 令：赍直军议掾、武威姬瑜，今建义奋节将军长史。

建兴卌八年四月廿九日辛未下。　起东曹。【3 正】

3 号牍长 28、宽 5．2、厚 1 厘米，结合 4 号牍“故建义奋节将军长史板一枚”记载，第三块木牍可命名为“建义奋节将军长史姬瑜板”。其大意为武威的姬瑜在建兴四十八年（360）升任“建义奋节将军长史”。军议掾为公府僚属，参议军政，由曹操开始设立。《三国志·魏书·高堂隆传》：“建安十八年，太祖召为丞相军议掾。”[162]胡三省《三国志·魏书·明帝纪》注：“汉公府无军议掾,此官魏置也。”[163]

归纳而言，早期任命栾瑜的命令是由西曹发出，而后期任命姬瑜为驸马都尉乃至建义奋节将军长史的命令都由东曹发出，东曹的地位高于西曹，延续并发展了《续汉书·百官一》：“西曹主府吏署用。东曹主二千石长吏迁除及军吏。”[164]西曹、东曹本来是西汉丞相、东汉三公的下属办事机构，西曹主管府内事务，东曹主管府外事务，其基本权力是人事管理权。后来随着丞相府的分支机构增多到设立专职刺史，东西曹原先内外的分工发生了变化[165]。东汉时期郡国掌握铨选事务的是功曹，在中央公府的才是东西曹，如《通典·选举—》：“其时选举，于郡国属功曹，于公府属东西曹，于天台属吏曹尚书，亦曰选部，而尚书令总之。”[166]在东汉末年以后随着中央政府集权衰落，军阀混战，各地方军阀纷纷仿照东汉三公府的建制，在自己的军府也开设西曹、东曹以争夺人才的进用与任免，并作为政权运作的重要环节。而到了魏晋十六国时期，割据势力有增无减，原先开设西曹、东曹的三公已经沦为虚衔，地方政权军事化趋势进一步增强，西曹、东曹的设置也随之进一步扩散和下移。

四、凉驸马都尉建义奋节将军长史武威姬瑜随身物疏

故白练尖一枚；故巾帻一枚；；故练面衣一枚；故练褕一领；故牧（木）绵四斤；故本郡清行板一枚【4 正壹】故练两（裲）当（裆）一领；故碧襦一领；故白练襦一领；故白练福（幅）帬（裙）一立；故练袜（袜）一量（緉）；故黄柏霸（把）二枚；故蒲席一领【4 正贰】故白绢帕一枚；故青訾（裝）衣一枚；故青颐衣一枚；故练褡一立；故练衫一领；故练袴一立；故青纟（丝）屧一量（緉）【4 正三】故垒<迭>单衣一领；故白练衾袍一领；故黄绢审（枕）、遮各一枚；故驸马尉都青银印一纽；故奋节将军长史金印一纽；故黄金百斤；故白银百斤；故笔一枚【4 正肆】故黄白绢三百匹；故纇（缥）百匹；故黄柏器一口；故驸马都尉板一枚；故建义奋节将军长史板一枚；故杂黄弓（卷）书二；故帋（纸）三百张【4 正伍】

升平十三年七月十二日，凉故驸马都尉、建义奋节将军长史、武威姬瑜，随身物疏合卅五种。【4 正】

4 号牍长 27、宽 11.5 厘米，根据自名可命名为“凉故驸马都尉建义奋节将军长史武威姬瑜随身物疏”，简称为“姬瑜随身物疏”。其主要内容记录了姬瑜升平十三年（369）下葬的随葬品清单，其中包括了其他三篇木牍的自名。升平是东晋穆帝司马聃的第二个年号，共使用

162 （晋）陈寿撰.三国志 第 3 册[M].北京：中华书局.1959.708.

163 （晋）陈寿撰；（南朝宋）裴松之注；卢弼集解；钱剑夫整理.三国志集解[M].上海：上海古籍出版社,2012.431.

164 （晋）司马彪撰；（梁）刘昭注补.后汉书 第 12 册[M].北京：中华书局.1965.3559.

165 柳春新.东西曹考述[J].史学月刊,2005(09):30-38.

166 （唐）杜佑撰.通典[M].北京：中华书局.1984.73-77.

了 5 年。升平五年五月晋哀帝司马丕即位后于次年改元隆和元年。但是，前凉张玄靓、张天锡从升平五年到二十年继续沿用该年号，这也是前凉政权纪年的特殊之处。

其中的“两当”亦称“两当衫”，是广泛流行于中古时期蔽胸背的上衣。其长度仅至腰而不及于下，形似今之背心。《释名·释衣服》：“裲裆，其一当胸，其一当背，因以名之也。”王先谦疏证补：“案即唐宋时之半背，今俗谓之背心。当背当心，亦两当之义也。”[167]“裲裆”虽取义自“两当”，在传世文献也常写为“两裆”和“裲裆”，“两裆”如《南史·沈攸之传》：“攸之有素书十数行，常韬在两裆角，云是宋明帝与己约誓。”[168]《南史·柳元景传》：“安都怒甚，乃脱兜鍪，解所带铠，唯着绛衲两当衫，马亦去具装，驰入贼阵。”[169]“裲裆”如《三国志·魏书·钟繇传》裴松之注引陆氏《异林》：“丹绣裲裆，伤左髀，以裲裆中绵拭血。”[170]而《搜神记》亦有相关收录。释文做此处理，是为了将木牍内的名词词素“两（裲）”与同篇量词“两（緉）”相区别。

五、假凉都督妻某随身物疏

故练绵袍一领；故结紫米（絲）袖（褠）一领；故碧襦一两（緉）；故褐帻一立；故白襦衽一立；故黑袍□□百枚；故面衣一枚【5 正壹】故门巾一枚；故银钏二具；故练繘（遮）一枚；故绢衾一领；故玉沫镜敛（奁）一具；故镜一枚；故长[袴]一立【5 正贰】故黄罗襦两（裲）当（裆）一领；故褐紫英衫一领；故丹罗縪<繟-禪>襦一领；故黄练袜（袜）二两（緉）；故输（鍮）钱一枚；故练尖一枚；故银环指镯二枚【5 正三】故紫绩（帻）一枚；故绢被一领；故柏器一口；故□□一枚；故银□一枚；故□□一具【5 正肆】故□百；故□□；故□□二枚；故□□□；故□□□□；故□□□□【5 正伍】

□咸康四年十一月十日，假凉都督故□妻正□□□有□□□□□具<身>物疎<疏>。【5 背】

5 号牍长 27、宽 7 厘米，木牍正、背顺序替换和释文更易多从田河说。此牍记载了女墓主于咸康四年（338）下葬时的随葬品，男女墓主去世时间相隔达 31 年。因为其标题残损严重，所以姑且命名为“假凉都督妻某随身物疏”。张寔在西晋灭亡前夕受愍帝封为都督凉州诸军事，而张骏到了 345 年才私署假凉王[171]。在这之间多以都督、凉州牧身份行事，若释文无误，则假凉都督在前凉地位应该相当之高。

何双全认为女墓主有可能姓“正”，“正”姓在当时的如《姓觿》所引：“《史记》：秦有正先。《三国志》：蜀益州太守正昂。魏永昌太守正帛。’《千家姓》:‘永昌族。’”如果根据整理者释文“假凉都督故□妻正□”，“妻”和“故”之间若只有一字空间，“故□”可能并非人名，则“故□妻”更像是称谓。

其中随葬品基本是墓主生前所用，记录的顺序大体由上到下。例如第一栏由头顶所戴的“尖（尖帽）”、“巾帻（头巾）”、“面衣”等。其中面衣至晚到唐代用以代指死者的盖面布，如段成式《酉阳杂俎续集·支诺皋上》：“几郎就木之时，面衣忘开口，其时匆匆就剪，误伤下唇。”戴孚《广异记·仇嘉福》：“家人仓卒悲泣，嘉福直入，去妇面衣候气，顷之，遂活。”虽然此处“面衣”列举在随葬品清单之中，但发掘报告未提及男墓主面上有类似盖面布的痕迹，随身物疏所列的物件也基本是死者身前用品，所以此处“面衣”应视为其日常穿着。

“面衣”是在中古时期广泛流行的服饰，用以遮蔽脸面。《西京杂记》卷一：“今日嘉辰，贵姊懋膺洪册，谨上襚三十五条，以陈踊跃之心：金华紫轮帽、金花紫轮面衣。”《晋书·惠帝纪》：“行次新安，寒甚，帝堕马伤足，尚书高光进面衣，帝嘉之。”高承《事物纪原·冠冕首饰·帷帽》：“又有面衣，前后全用紫罗为幅，下垂，杂他色为四带垂于背，为女子远行乘马之用。亦曰面帽。”

---

167 （东汉）刘熙撰.释名疏证补[M].北京：中华书局.2008.172。

168 （唐）李延寿撰.南史 卷 24-卷 37（传）第 3 册[M].北京：中华书局.2003.967.

169 （唐）李延寿撰.南史 卷 38-卷 52（传）第 4 册[M].北京：中华书局.2003.978-979.

170 （晋）陈寿撰.三国志 第 2 册[M].北京：中华书局.1959.395-396.

171 （北齐）魏收撰.魏书 第 1 册 卷 1-12 纪[M].北京：中华书局.1974.12.

“一带一路”上的“中文+”教育瓶颈问题之浅见

包丽央 撒马尔罕国立外国语学院孔子学院

【摘要】随着“一带一路”倡议的实施与推进，怎样培养“一带一路”建设所需人才，已经成为新时代国际中文教育亟待解决的关键问题。因此“中文+职业”的教学任务日益艰巨。而做为衔接基础汉语教育到专业的职业性教育的过渡阶段，“专业汉语 CSP(Chinese for Special Purpose)”就承担了至关重要的作用。但专业汉语教育的发展还存在培养体系不完整及评价体系不完善等问题。作为国际中文教育的一线教师，本人就专业汉语教育发展的瓶颈问题做一点儿浅见，并分享可能实现的教学模式。

1.“一带一路”国际中文发展现状

2018 年，中共中央政治局委员、国务院副总理孙春兰提出应开设技能、商务、中医等特色课程，建立务实合作支撑平台。同时，“中文+”这一概念也被首次提出。“中文+”建设内容与“一带一路”建设需求对接度非常高，因此对“一带一路”沿线国家的国际中文教育质量提出进一步要求。

中华人民共和国教育部〔2016〕46 号通知《推动共建“一带一路”教育行动》中就明确指出国际中文教育在深入跨国合作背景下，要“加强汉语教师和汉语教学志愿者队伍建设，全力满足沿线国家汉语学习需求”；“大力推进沿线各国优质教学仪器设备、教材课件和整体教学解决方案输出，跟进教师培训工作，促进沿线各国教育资源和教学水平均衡发展。”这就要求国际中文教育工作者不仅要培养符合国际合作需要的复合型人才，还要对当地本土教师跟进专业化培训，辅助本土化教材生成，从而真正实现国际中文教育由规模扩大向内涵式发展的转变。

2.“中文+”教育的发展瓶颈

目前“中文+”教育面临比较大的矛盾是培养质量不高与社会对高素质复合型人才的需求。而培养质量不高是因为“中文+”培养模式还未形成完整的培养体系及完善的评价体系，特别是基础汉语教育阶段和专业汉语教育阶段。右图就说明了“中文+职业”教育的完整过程。最下面两层是基础汉语和专

业汉语，也是国际中文教育需要承担的任务和挑战。从金字塔型关系图中也可以发现，只有有夯实的语言基础，才能更好地学习专业课。而且未来尽快进入职业阶段、产生效能，那么就要求基础汉语学习和专业汉语学习要尽可能缩短周期且成果高效（学历教育中公共学科学习和专业学科的学习时间一般为四年）。

2.1 基础汉语教育发展瓶颈

基础汉语，即通常所说的“生活汉语”，是为解决日常生活中的问题，主要考量标准是“汉语水平考试（HSK）”，即通过 HSK 考试，则具备了一定的交际能力。根据最新的《国际中文教育中文水平等级标准》172（2021）发布的标准，至少需要达到 HSK3 的水平，可以完成日常的社会交际，HSK6 的言语交际能力描述中才出现“一些专业领域”的话题，而国内对留学生（本科）的申请标准普遍是 HSK4，其实是远无法进行直接专业学科学习的。

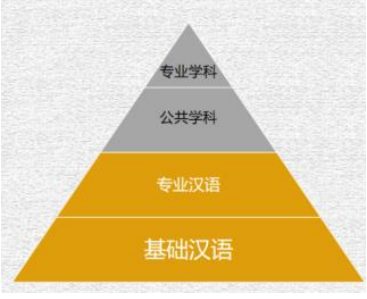

图 1 “中文+职业”教育完整过程

[172] 2021 年 3 月 24 日由中华人民共和国教育不国家语言文字工作委员会发布，于 2021 年 7 月 1 日正式实施。

一级	具备初步的听、说、读、写能力。能够就最熟悉的话题进行简短或被动的交流，完成最基本的社会交际。
二级	具备基本的听、说、读、写能力。能够就较熟悉的话题进行简短或简短的交流，完成简单的社会交际。
三级	具备一般的听、说、读、写能力。能够就较基本的日常生活、学习和工作话题进行简短的交流，完成日常的社会交际。
四级	具备一定的听、说、读、写能力和初步的翻译能力。能够就较复杂的日常生活、学习和工作话题进行基本完整、连贯、有效的社会交际。
五级	具备一定的听、说、读、写能力和基本的翻译能力。能够就复杂的日常生活、学习和工作话题进行较为完整、顺畅、有效的社会交际。
六级	具备一定的听、说、读、写能力和一般的翻译能力。能够就一些专业领域的学习和工作话题进行较为丰富、流程、得体的社会交际。
七级	具备良好的听、说、读、写能力和初步的专业翻译能力。能够就较为广泛和较高层次的话题进行基本规范、流利、得体的社会交际。
八级	具备良好的听、说、读、写能力和基本的专业翻译能力。能够完成正式场合的交替传译和陪同口译任务，表达流畅。能够翻译一定篇幅的应用文、说明文、议论文等，译文基本忠于原文，格式正确。
九级	具备良好的听、说、读、写能力和专业翻译能力。能够综合运用各种技能，在各种情境下，就各类话题进行规范、琉璃、得体的社会交际。

图 2 新国际中文教育水平等级标准言语交际能力描述

根据《HSK 标准教程》建议的教学时长，要达到 HSK4 水平则需要 160~190 学时。这个标准在海外教学其实是很难达到的。即使达到了，教学效果也是囫囵吞枣，学生的基础很不扎实，后期很难在专业学科里继续学习。而且，HSK 水平并不是衡量汉语水平的唯一标准，《HSK 标准教程》也不是学习通过 HSK 考试的唯一教材。基础汉语教学时候要“思变”、“图变”了。

2.2 专业汉语教育发展瓶颈

专业汉语，顾名思义，是具有专业学科性质的汉语。学生通过这一段阶段的学习，不仅要了解专业科目的基础词汇，更重要的是适应专业课的专业性教学和沟通，特别是与导师、学伴间对于专业性课题的探讨。该阶段的教学已经被越来越的高校机构所重视，从目前已有的专业教材来看，比如理工科类专业汉语用书《专业汉语数学》、《专业汉语物理》等，人文类专业汉语用书《专业汉语人文》、《专业汉语经济》等。但是对应到更细致的学科分支，还需要更多的专业汉语教材。除此之外，专业汉语教学的培养方案和考核体系也亟需完善。

教材分册	教学目标	词汇量（词）	教学时数（学时）
教程1	HSK（一级）	150	30-34
教程2	HSK（二级）	300	30-36
教程3	HSK（三级）	600	35-40
教程4（上/下）	HSK（四级）	1200	75-80
教程5（上/下）	HSK（五级）	2500	170-180
教程6（上/下）	HSK（六级）	5000 及以上	170-180
总计：9册		5000 以上	510-550

图 3 《HSK 标准教程》教学建

更重要的一点，专业汉语教学的师资团队建设。国内对于“让汉语教师来上专业汉语课程还是让专业课老师来上专业汉语课程”一直争论不休。目前的趋势是倾向于“让汉语教师来上专业汉语课程”，毕竟汉语教师更了解留学生学习的心理和学习特点，可以更好地帮助学生过度到专业课学习上。这对汉语教师又提出了更高的要求，同时也对海外本土教师的师资培训提出了挑战。

3.海外完成“基础汉语+专业汉语”教学的可能性

“基础汉语+专业汉语”能在 1 年内完成吗？可以在海外完成吗？答案是肯定的。请先看一下成功案例。右图是《2019-2020 年度 CCN 留学中国国际教育联盟工作报告》中展示的 1 年全日制 3 种入学标准的课程规划。此课程已成功执行了四年，将近千名适龄学生送入中国大学。

本人亲自试验过此方案，1 年内完成基础汉语学习，达到国内本科入学资格的同等学力（即HSK4级水平），并且学习一定的专业汉语知识，是完全可行的。但是

项目	路径	学制	学科方向	教学对象	总学时
硕研预科 IFP PG	A	36 周	商科/理工/人文	汉语非母语；入学时汉语能力不超过 HSK 二级或同等水平	1080
	B1	18 周	商科/人文	汉语非母语；入学时汉语能力为 HSK 三至四级或同等水平	540
本科预科 IFP UG	A	36 周	商科/理工/人文	汉语非母语；入学时汉语能力不超过 HSK 二级或同等水平	1080
	B1	18 周	商科/人文	汉语非母语；入学时汉语能力为 HSK 三至四级或同等水平	540
	B3/B4	18 周	商科/理工	汉语达到母语水平	540
	C1	11 周	商科/人文	汉语非母语；入学时汉语能力为 HSK 四至六级或同等水平	330

图 4 2019-2020 学年 CCN 国际预科项目

此方案要求学生要有坚定的学习动机，极强的信念和高度的自律。过程中不排除中途放弃者。比如 CCN 在 2020 年年终工作报告中称“共有 145 名学生申请休学， 休学率为 18%；在教学过程中，共出现 59 名学生流失，流失率 7%；总流失率为 25%”。可见坚持学习的学生也不在少数。

第二种方案是在海外高中就开始学习，即将学习时间继续往前提前，更甚者将其纳入当地高中学习课程中，与当地教育相融合。模式可以设计成紧缩式和宽松式，以学生最终确定未来学习方向为准。比如

学年	课程性质	课程内容	学时	总学时	培养目标
高中第一年	选修课	基础汉语	40*4	160	基本达到 HSK2 水平
高中第二年	必修课	基础汉语	40*6	240	基本达到 HSK3 以上、接近 HSK4 水平
高中第三年	必修课	基础汉语+专业汉语	40*4+40*2	160+80	基本达到 HSK4 水平，并明确未来的专业

图 5 “基础汉语+专业汉语”学习高中项目设想

以上模式还未试验，只是设想。如有不足，请指正。

4.结语

教育交流加强沿线各国民心相通，人才培养为政策沟通、设施联通、贸易畅通、资金融通提供支持。在“一带一路”建设新形势下，培养国际型新型复合型人才是国际中文教育事业的重要任务。各国际中文教育工作者和组织机构需要重新审视中文教学新目标、新内容、新形式以及师资培训方面存在的问题，并探索更符合现实需求的人才培养模式。

百年变局下的柴可夫斯基国际音乐比赛

赵洋，上海外国语大学/上海音乐学院

摘要：柴可夫斯基国际音乐比赛（简称柴赛）不仅是世界古典音乐领域的顶尖赛事，更是俄罗斯文化艺术的瑰宝，是俄罗斯国家文化软实力的重要标志。在百年未有之大变局的背景下，特别是俄乌冲突爆发后，柴赛经受了诸多争议。俄罗斯在世界地缘政治格局中的地位和俄乌冲突的走向将在很大程度上决定柴赛的命运，柴赛在俄罗斯文化外交和国际形象塑造方面的作用将显著受限，而是更多地发挥增强俄罗斯国内文化认同和精神凝聚力的功能。

关键词：柴可夫斯基国际音乐比赛，俄乌冲突，地缘政治，文化软实力，艺术交流，古典音乐

柴可夫斯基国际音乐比赛（Международный конкурс имени П. И. Чайковского，简称柴赛）是世界古典音乐的顶级比赛。比赛始于 1958 年，为纪念俄罗斯作曲家柴可夫斯基而设立，每四年在莫斯科柴可夫斯基音乐学院大厅举办一次，截至目前一共举办了 17 届。柴可夫斯基比赛曾是展示苏联文化成就的门面，是音乐人才培养体系的成果大阅兵。直到今天，柴可夫斯基比赛始终被视为俄罗斯的国家文化瑰宝，获奖者的地位可等同于人民艺术家。

2022 年 4 月 19 日，在俄乌冲突爆发近两个月后，国际音乐比赛世界联盟（World Federation of International Music Competitions，简称 WFIMC）宣布将柴可夫斯基国际音乐比赛从联盟成员中除名。官方声明称，虽然柴可夫斯基大赛的获奖者都是当今顶尖的艺术家，但面对俄罗斯在乌克兰的“残酷战争和人道主义暴行”，联盟不支持、也不允许“由俄罗斯政府资助并用作宣传工具”的比赛继续享有 WFIMC 成员地位。联盟声称，他们的第一要务是支

持年轻艺术家，尤其是支持当下的乌克兰艺术家，但联盟反对针对所有俄罗斯人的全面制裁，也反对因为艺术家的国籍而歧视和排斥他们。与此同时，全球知名古典音乐流媒体服务公司 Medici.tv 终止了授权转播合约，取消了向全球 190 个国家数百万观众转播柴赛的服务。

对此，柴赛官方网站发布声明称，联盟所谓的除名投票是因为柴赛组委会拒绝公开谴责俄罗斯在乌克兰的特别军事行动。组委会强烈谴责这种针对俄罗斯音乐家的迫害行为，特别是对柴赛组委会联合主席、曾任慕尼黑爱乐乐团首席指挥的瓦列里·捷杰耶夫（Валерий Гергиев）的迫害。比赛组委会主席安德烈·马利舍夫（Андрей Малышев）表示，柴可夫斯基比赛“专注于音乐和艺术”，俄罗斯文化是世界文化重要的组成部分，“无论是否是联盟成员，柴可夫斯基大赛始终向世界各地才华横溢的音乐家开放”。柴赛组委会还批评国际音乐比赛世界联盟说一套做一套：联盟虽然呼吁不应因国籍而排斥音乐家，但是却要求俄罗斯文化机构和音乐家公开批驳俄罗斯的政治立场，当联盟的成员——部分国际比赛因国籍剥夺俄罗斯音乐家的参赛资格时，联盟视而不见。

该事件在古典音乐领域引发了激烈的争论和反响。莫斯科音乐学院教师、音乐评论家谢尔盖·乌瓦罗夫（Сергей Уваров）表示，柴可夫斯基大赛是古典音乐领域最负盛名的世界盛会，享有崇高的声誉，特别是钢琴比赛，“很显然，如果将这一赛事排除在所有国际协会之外，对协会的打击比对赛事本身的打击更大”。乌瓦罗夫还称：“如果来莫斯科参赛的欧美选手人数减少，只会增加东方艺术家获胜的机会，尤其是中国的钢琴家，他们长期以来一直是西方音乐家的有力竞争者”。

俄罗斯钢琴家、人民艺术家尤里·罗祖姆（Юрий Розум）表示，对柴赛的抵制将抑制西方音乐家、听众及其古典音乐的发展。如果欧美音乐家不来参赛，那将是这些音乐家的损失，因为柴可夫斯基比赛为他们提供了最高水平的演奏平台。

俄罗斯人民艺术家弗拉基米尔·奥夫钦尼科夫（Владимир Овчинников）在一次访谈中表示，将柴赛排除在国际音乐比赛世界联盟，首先是“给联盟本身的一记耳光”。柴可夫斯基比赛的分量和重要性不言而喻，以任何方式将其除名都是轻率的……也许有关俄罗斯文化和音乐生活事件的信息会减少，也许国外的参赛者会减少。但是，柴可夫斯基比赛就像彼得·伊里奇（柴可夫斯基）本人一样，很难从神坛上走下来。普通人对柴可夫斯基比赛这一重大音乐活动的态度丝毫没有改变，更不用说音乐家了。

在西方，俄乌冲突引发了人们对俄罗斯文化艺术交流动机的怀疑，许多艺术界领袖将 2023 年的柴可夫斯基比赛视为一种宣传工具。就连范·克莱本国际钢琴比赛（Van Cliburn International Piano Competition）的官员也表示，在俄乌战争的背景下，他们无法支持由俄罗斯国家举办的比赛。克莱本国际钢琴比赛的总裁兼首席执行官雅克·马奎斯（Jacques Marquis）说：“我们不能支持一个被俄罗斯政府用作宣传的组织。”

然而，除了对俄罗斯的批评、对柴赛的抵制外，也有一些不同的声音。德国联邦政府人权政策和人道主义援助专员路路易斯·安茨伯格（Luise Amtsberg）在接受《新奥斯纳布吕克报》（Neue Osnabrücker Zeitung）采访时表示，抵制俄罗斯艺术和文化是错误的，她呼吁保持艺术文化交流。卡内基音乐厅执行和艺术总监，曾三次担任柴赛评委的克莱夫·吉林森（Clive Gillinson）说：“这（将柴赛从国际音乐比赛世界联盟开除）真的很令人难过，因为这是一项非常有声望的比赛”。

2023 年 6 月 19 日，第 17 届柴可夫斯基国际音乐比赛在莫斯科如期开幕。开幕式上，俄罗斯副总理塔季扬娜·戈利科娃（Татьяна Голикова）抨击“不友好的政治精英”，指责他们试图在全世界抵制俄罗斯文化。开幕式的表演者包括四位俄罗斯音乐家、一位蒙古男中音和中国泰斗级钢琴家刘诗昆。本届柴赛的报名人数从 2019 年的 954 人减少到 742 人，降幅超过 20%。在入选表演的 236 名选手中，美国选手从 2019 年的 15 名减少到只有 4 名，德国选手从 2019 年的 8 名降至 1 名。2019 年有三位选手来自乌克兰，2023 年为零。俄罗斯和中国选手的参赛情况与此相反：2023 年参赛的音乐家中，有超过一半（128 人）来自俄罗斯；而在

2019 年，俄罗斯选手只占总人数的三分之一多一点。来自中国的参赛选手数量从 2019 年的 9 人增加到 48 人。

来自澳大利亚的 27 岁大提琴家萨姆·卢卡斯（Sam Lucas）尽管受到同行的提醒——他的职业艺术生涯可能因为参加柴赛而受到影响，但他还是决定试一试。他说：“我想把我的音乐贡献给比赛，以确保它（比赛）的生存”，可见柴赛在全球青年艺术家心目中的既纯粹又崇高的地位。

密歇根州立大学教授苏任·巴格拉图尼（Suren Bagratuni）是 2023 年柴赛仅有的三位美国评委之一，他说：“我不支持任何政府，我支持的是文化”。担任钢琴评委的德国人贾斯图斯·弗朗茨（Justus Frantz）表示自己与俄罗斯政府没有任何关系，他的目的是“让伟大的人才诞生”。

今天，俄罗斯在世界地缘政治中的境遇很大程度上决定了柴赛的命运，在俄罗斯被西方孤立的情况下，柴赛很难摆脱俄罗斯政治的标签和色彩。如何在西方与俄罗斯的对立中保持一个专业音乐赛事的权威性和吸引力，是柴赛未来面临的巨大挑战。“（柴赛）对人才的吸引力已经大大减弱”，克莱夫·吉林森（Clive Gillinson）说，“到了某个时候，当俄罗斯重新成为国际社会的一员时，他们将不得不重新建立起这一磁场”。

诞生于冷战，在俄乌冲突期间被抵制，柴赛的命运跌宕起伏。尽管如此，柴赛凭借超高的专业水准和权威性，仍然是全球年轻音乐家仰慕和追求艺术卓越的一个顶尖平台，获得该比赛的认可是所有艺术家职业生涯中的巨大成就，柴赛自诞生以来为古典音乐顶尖人才搭建的平台和积累的成果是全人类共同的艺术财富。

与其说柴赛在某种程度上扮演着俄罗斯政治的工具，不如说柴赛在俄罗斯的文化外交和国际形象塑造方面持续发挥着重要作用，是其文化软实力的重要标志，也是俄罗斯国家整体战略和形象的一部分。**比赛不仅为青年古典艺术家参与竞争和切磋技艺提供了重要平台，还连接了全球各地的音乐家、观众和古典音乐爱好者，**增进了俄罗斯与其他国家的友好交往和相互理解，为政治外交创造出积极的氛围。**在俄罗斯国内，比赛**通过推广柴可夫斯基的音乐遗产和俄罗斯的音乐艺术传统，有助于增强国内的文化认同感和精神凝聚力。

参考文献

[1] Javier C. Hernández. With Russia a pariah in the West since its invasion of Ukraine, this usually prestigious event is underway with far fewer international participants. [2024-08-19]. https://www.nytimes.com/2023/06/29/arts/music/tchaikovsky-competition-putin-war.html.

[2] Алина ЧЕРНОВА. Продюсер о бойкоте Конкурса Чайковского: «Травлей российских музыкантов западный мир наказывает себя сам!». [2024-08-10]. https://www.kp.ru/daily/27385/4580183/?ysclid=lh8wbqzh3m719592756.

[3] Елена Мальцева. Пианист Розум: что Запад потеряет без конкурса Чайковского. [2024-08-16]. https://ura.news/news/1052547949?ysclid=lh8w96kn2u484856231.

[4] Леонид Гаккель. Изумительный конкурс Чайковского. [2024-08-17]. https://tchaikovskycompetition.com/history/.

[5] Светлана Наборщикова. От Конкурса Чайковского невозможно избавиться, сдвинуть его с пьедестала. Народный артист России Владимир Овчинников — о бесполезных санкциях, эталоне Рахманинова и талантливых детях.[2024-08-15]. https://iz.ru/1458508/svetlana-naborshchikova/ot-konkursa-chaikovskogo-nevozmozhno-izbavitsia-sdvinut-ego-s-pedestala?ysclid=lh8w5kqyde427476762.

[6] 凌紫.记美国钢琴家丹尼尔·波拉克[J].钢琴艺术,2013,(12):4-10.

[7] 南希·巴丘斯,舒暲.比赛场上的顶峰与深渊——丹尼尔·波拉克访谈录[J].钢琴艺术,2010,(07):15-19.

[8] 周广仁. 参加第十二届柴科夫斯基钢琴比赛有感. 钢琴艺术.期 8 (2002 年): 3–5.

操控理论视域下的“十七年”俄苏科幻小说译介

于淼 四川大学

摘要：建国初 17 年间（1949—1966）出现了空前的俄苏科幻小说译介高潮。这一时期所选择的俄苏科幻小说译本具有鲜明的时代特征，其主题、题材、故事情节、人物形象及幻想方式与他国科幻极为不同，而贯穿于文学翻译政策及此种科幻译本选择背后的主导力量则是权力话语与意识形态因素。

关键词：十七年 俄苏科幻小说 翻译 勒菲弗尔 操控理论

科幻对于中国而言是一种舶来的文学体裁，科幻译介是中国科幻史料建设中的重要板块，俄苏科幻小说译介是其中的重要组成部分。翻译是一种文学创作方式，也是推动本国文学发展的重要外来动因。学界对包括俄苏科幻翻译文学在内的十七年翻译文学长期以来未予足够重视，一是由于对十七年文学译介成就的误解和忽视，二是将此时期的意识形态因素影响绝对化，否定其研究价值[173]。本文拟从勒菲弗尔的操控理论视角出发，对十七年时期的俄苏科幻小说翻译情况进行关注，基于图书翻译出版数据，分析该时期之科幻小说译介情况，拟客观地描述其中的文本选择，翻译策略及其背后的社会文化机制。

一、翻译研究文化学派与操控理论

随着全球化时代的到来，语言学派翻译研究已“显得过时”[174]，翻译研究开始文化转向，其中以操控理论为核心。英国学者巴斯奈特（Susan Bassnett）[175]和美国学者勒菲弗尔（Andre Lefevere）[176]在其合编的专著《翻译，历史与文化》(*Translation, History and Culture*，2001)中首次提出文化转向。巴斯奈特阐释道“因为翻译总是在一个连续统一体中进行的.....译者受到各种文本和文本外的约束。这些约束，或涉及文本转换的操纵过程，已经成为翻译研究的主要焦点”[177]。翻译活动的特定目的之实现不可避免地会受到历史、文化、社会等方面的制约，故勒菲弗尔操控理论聚焦于三个核心操控因素，即意识形态、诗学和赞助人。

勒菲弗尔后将意识形态定义为“概念网格，由特定社会在特定时间被认为可以接受的观点或态度组成，读者与译者通过它来接受文本”[178]。意识形态于无形之中操控着翻译活动，潜移默化地影响着译者对原文的解释及译文的产出。而诗学则由两部分组成：“一部分是文学手段、体裁、母题、原型、人物和情景以及符号的清单；另一部分是文学在整个社会系统中的作用或其应该是什么的概念”[179]。这种诗学是描述性的，“它是对语境而不是文本的研究”[180]。赞助人主要由意识形态，经济和社会地位三个因素组成。勒菲弗尔将其定义为“类似权利的东西”[181]它是控制文化逻辑的外部因素，“译文的意识形态取向，出版，译者经济收入和社会地位，翻译的全过程，翻译文学的发展趋势等因素，主要由赞助人操控”[182]。综上所

---

[173] 方长安：《论外国文学译介在十七年语境中的嬗变》，载《文学评论》, 2002 年第 6 期，第 79 页。

[174] Susan Bassnett & Andre Lefevere, *Constructng Culture: Essays on literary Translation*, Shanghai: Shanghai Foreign Languge Education Press, 2001, p.124.

[175] 苏珊·巴斯奈特（Susan Bassnett）是翻译研究文化学派的重要代表人物，英国沃里克大学（University of Warwick）英国和比较文化研究中心教授。其所强调的是翻译研究和文化研究关注的主要问题都是权力关系和文本生产。文化研究和翻译研究的实践者都认识到理解文本生产的操纵过程的重要性。

[176] 安德烈·勒菲弗尔（Andre Lefevere），原籍比利时，曾任美国得克萨斯大学奥斯汀分校翻译和比较文学教授，是西方翻译研究文化学派的重要代表人物，其改写理论是翻译研究文化转向后的重要理论支撑。

[177] Susan Bassnett & Andre Lefevere, *Constructng Culture: Essays on literary Translation*, Shanghai: Shanghai Foreign Languge Education Press, 2001, p.124.

[178] Susan Bassnett & Andre Lefevere, *Translation Practice(s) and The Circulation of Cultural Capital: Some Aeneids in English*, see *Constructing Cultures: Essays in Literature Translation*, Shanghai: Shanghai Foreign Languge Education Press, 2001, p.48.

[179] Andre Lefevere, Translation, Rewriting, and The Manipulation of Literature Fame, London & New York: Routledge,1992, P. 14.

[180] James Holmes, *The Name and Nature of Translation Studies*, see J.S. Holmes. *Translated Papers on Literary Transl-ation and Translation Studies*, Beijing: Foreign languge Teaching and research Press, 2007, p.137.

[181] Andre Lefevere, *Translation, Rewriting, and The Manipulation of Literature Fame*, London & New York: Routlage, 1992, p.15.

[182] 刘宓庆：《英汉翻译技能指引》，北京：中国对外翻译出版公司，2006 年，第 123 页。

述，操控理论主张翻译是重写，并采用描述性研究方法对翻译现象进行描述，进而揭示这些翻译现象背后的潜在规律。本文中的“操控”一词源于勒菲弗尔操控理论中的关键概念“Manipulation”直译。在理论语境中，“操控”一词是中性词，而所谓意识形态，诗学和赞助人操控则指的是翻译行为受到上述诸因素的影响。

二、十七年俄苏科幻小说译介概况

十七年时期是中国第二波科幻翻译浪潮，苏联科幻小说占这一时期科幻小说译介总数的三分之二以上，许多苏联科幻作家作品被首次译介进入中国。本文基于 1949—1966 年《全国总书目》中的图书出版数据对十七年时期俄苏科幻小说译介出版情况进行了整理：

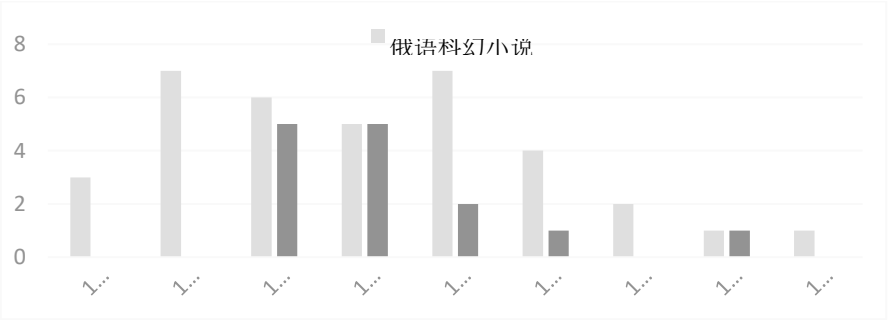

图 1 “十七年时期”俄语科幻小说与其它语言科幻小说译介数量统计

自 50 年代中期党中央发出“向科学进军”的口号后，俄苏科幻译介可谓异军突起，其译介出版高峰集中于 1955 至 1959 年，1960 年逐渐呈现回落趋势。这一时期出版的科幻作品包括《加林的双曲线体》、《基洛夫的童年》(*Мальчик из Уржума*，1953)、《棕榈上的霜》（*Иней на Пальмах*，1951）、《金刚石》（*Алмаз*,1952）、《探索新世界》（*Поиск Нового Мира*,1947）、《“康爱奇”星》（*Звезда “КЭЦ”*,1936）、《月球旅行》（*Лунный Рейс*,1954）等。“十七年时期”俄语科幻引进的文本选择有明确指向。这一时期翻译作品的主题大致可以分为以下四类：“反映封建压迫和人民争取自由民主斗争的经典作品；保卫祖国；歌颂俄国十月革命；反映社会主义新生活”[183]。这四种题材均以维护国家政治利益及为社会主义上层建筑服务为宗旨。

三、意识形态之影响

在 20 世纪 50 年代世界情势与基本国情背景下，苏联在各个方面都具有示范意义。1949 年 10 月版的《人民文学》前言倡导“我们最大的需求是苏联和新民主主义国家的文艺理论”[184]。而“苏联文学是全世界最先进的文学”[185]，作为政策概念的“社会主义现实主义”在 20 世纪 50 和 60 年代与“无产阶级文学”，及“政治标准第一位，文艺标准第二位”相结合，成为主导意识形态操纵文艺的权力话语。“无产阶级文学”要求文学作品具有乐观精神，昂扬士气，崇高品格，远大的社会主义建设目标；而“社会主义现实主义”则要求文学作品为政治服务。同时，中共中央于 1956 年提出了“向科学进军”的全国性口号。由于“科学技术是建设新中国不可或缺的工具”[186]。科幻小说译介是为了激发青年群体学习利用科学知识的热情。新中国科幻小说翻译的首次高峰出现于 1956—1959 年之间并非偶然，其时段恰好与全国科技学习运动风潮有所重叠。

防奸反特式科幻可谓“十七年时期”俄语科幻小说一大主要情节模式。以《金刚石》为例，其封面便注明“苏联防奸反特，科学幻想小说”[187]。故事讲述了在苏联掌握金刚石人造技术后，工程师索科洛夫失踪多年的妻子突然归来，然而“妻子”是外国间谍机构派来的间谍，

---

[183] 陈鸣：《操控理论视角观照下当代中国的外国文学翻译研究（1949-2008）》，山东大学，2009 年，第 64 页。

[184] 丁景唐：《中国新文学大系 1949-1976（第 69 集）史料·索引卷一》，上海：上海文艺出版社，2010 年，第 759 页。

[185] 周扬：《关于文学和艺术问题》，见《文件汇编》，北京：作家出版社，1962 年，第 129 页。

[186] 黄伊：《闲话<凡尔纳选集>》，载《出版科学》，2002 年，第 4 期，第 68 页。

[187] 伏·罗萨霍夫斯基等：《金刚石》，沈阳：辽宁人民出版社, 1955 年，封面页。

其目的是破坏金刚石自动化生产工厂 70-Бис，并窃取人造金刚石核心技术。最终众人识破奸计，保卫了苏联核心技术，间谍落荒而逃[188]。故事中掌握先进科学技术的是社会主义阵营国家苏联，而资本主义阵营国家的特务虽以各式手段试图窃取先进技术，终告失败。防奸反特式科幻在符合社会主义阵营国家的自我想象与未来要求的同时，也是符合“无产阶级文学”中的乐观主义和理想主义精神的，其潜语言是社会主义国家是先进又不可战胜的，就像金刚石“是不可制服的!”[189]，俄语词汇 Алмаз 指“金刚石”，又有坚硬的、珍贵的之意，此处是漂亮的双关。同时此种文本选择也是对国家社会主义阵营立场的再宣传和再强调。

四、诗学操控

在比较文学形象学中，“形象是作家及集体对作为他者的异国和异民族的想象物”[190]。俄苏科幻作家作为注视者在其作品中构建了其注视下的资本主义他者形象，“写出跟他们（美国科幻小说）相反的作品”[191]。此时注视者与他者的关系明显是“憎恶”的。苏俄本土文化（自认为）在道德与思想层面优于颓靡而堕落的资本主义社会。注视者采用的是保尔·利科概念中的“意识形态”化形象，即“注视者按本社会的模式，完全使用本社会话语重塑的他者形象”[192]。以《加林的双曲线体》为例，故事中被资本主义个人主义思想彻底异化的工程师加林，利用美国“化学王”罗林格的情人窃取了后者的亿万资产，并以之作为其所控制的储有丰富“流体黄金”的黄金岛的开发资本，而其所掌握的“双曲线体”则作为其垄断的世界顶尖武器以维持其罪恶而贪婪的区域统治[193]。苏联在现代化进程中对先进科技赶超的愿望投射到被异化的加林身上，而民族在创造力方面并无明显差异，当前的落后仅是时间或体制问题。加林所掌握的远距离热力诱导实验如若成功将导致武器界革新，这种技术突破昭示着国家雄厚的科技基础及未来发展的无限潜力。或许有形的武器可以被复制，被剥夺，但无形的高尚民族文化内涵却无法被抢走。在这个意义上，科幻小说是现代化后进国家精神超越的一种文本具象，它可以给予本国及相同社会主义阵营的现代化后进国家的国民以一种期待与鼓舞，一种企望成功的可能性与勇气。

五、赞助人

操控理论中，赞助人可以是个人，也可以是群体[194]。建国后，文艺界的赞助人可以说是由以党和中央政府组成的巨大等级网络，正是这个网络为其他赞助人划定相应意识形态参数。出版行业于 1954 年逐渐收归国有之前，建国初期存在着对私人资本特殊照顾的短暂政策，翻译文学通常由私营出版商出版[195]。建国后的俄语科幻译介在 1954 年确实存在断层，其后的几年则是这一时期科幻小说类型内出版的一个小高峰，1954 年后俄语科幻小说的出版载体概况如下图所示：

	1955	**1956**	**1957**	**1958**	**1959**	**1960**	**1962**
上海自由出版社	1						
上海潮锋出版社	3						
辽宁人民出版社	1						
人民出版社	1						
中国青年出版社		3	2	2			
科学普及出版社			1	2	2		

[188] 伏·罗萨霍夫斯基等：《金刚石》，沈阳：辽宁人民出版社，1955 年，封面页。

[189] 伏·罗萨霍夫斯基等：《金刚石》，沈阳：辽宁人民出版社，1955 年，第 22 页。

[190] 曹顺庆主编：《比较文学教程》，北京：高等教育出版社，2010 年，第 121 页。

[191] 布·略普诺夫：《技术的最新成就与苏联科学幻想读物》，见（苏）略普诺夫.Б 等著：《技术的最新成就与苏联科学幻想读物》，余士雄等译，北京：科学技术出版社，1959 年，第 28 页。

[192] 曹顺庆主编：《比较文学教程》，北京：高等教育出版社，2010 年，第 128 页。

[193] （苏）托尔斯泰（A.H.Толстой）：《加林的双曲线体》，费明君译，上海：泥土社，1952 年。

[194] Andre Lefevere, *Translation, Rewriting, and The Manipulation of Literature Fame*, London & New York: Routlage, 1992, p.15.

[195] 方邵毅：《泥土社往事》，载《现代中文学刊》，2010 年，第 2 期（总第 5 期），第 99 页。

天津人民出版社			1				
少年儿童出版社			1				1
科学技术出版社				1	2		
上海人民出版社					1		
上海科技出版社						1	

表 1 十七年时期俄苏科幻出版方统计

可见，各人民出版社一般隶属国家政治或文化部门，遵从主流意识形态对文学为国家政治服务的要求，即反映社会主义现实主义原则又属于“无产阶级文学”的外国文学作品才是“革命的”和“进步的”，才能获得译介。同时，“一边倒”的外交政策实施以来，我国文艺发展路径完全“是参照苏联的”[196]。作为译介文学的俄苏科幻小说，也存在着意识形态赞助人操控之下的文本选择。如上海人民出版社出版的《旅行在 1965 年的苏联》（С.Гарбузов, М.Хвастунов, И.Шатуновский, *Необычайное Но Вполне Вероятное Путешест-вие в Недалекое Будущее*, 1959），与其说是科幻小说，更像一本全景式展示“苏联七年计划宏伟愿景的小册子”[197]。书中以 1965 年的莫斯科为未来城市背景，展现苏联社会主义建设在电力、微观科技、地理开发、化学、高精尖技术、医疗和基础设施等方面均取得了辉煌成就，人民的生活安定而幸福。在未来视角下的社会主义优越性似乎就在作品中活现于人们眼前，而这对于处于社会主义建设初期的我国国民无疑会起到一定的激励作用。

总体来看，“十七年时期”的俄语科幻小说赞助人影响因素中发挥核心作用的仍然是意识形态因素。其中又有政治意识形态因素及文学意识形态因素，而政治意识形态赞助人的操控又明显强于文学意识形态因素。因为从某种意义上来说，此时的文学意识形态因素也是被当时的意识形态所操控的，即权力话语和意识形态因素是贯穿文学翻译政策及译本选择的主导力量。

俄罗斯高等教育发展战略和路径分析

赵宏媚 上海交通大学

摘要：俄罗斯高等教育持续发展。研究聚焦俄罗斯高等教育发展战略和路径，对莫斯科物理技术学院（国立大学）进行案例分析。通过对其高等教育发展战略进行梳理，研究发现，以该大学为代表的俄罗斯高校高等教育发展路径主要包括：（1）开拓多元化财政渠道为人力资源储备提供支持；（2）结合社会发展需求集中资源发展优势学科；（3）学位和课程变革以形成就业优势，具有立足本土，面向世界，根植于教育育人，服务经济发展的特点。研究能够为“一带一路”国家高等教育发展提供更开阔的视野和参照系。

关键词：俄罗斯；高等教育；战略；路径；案例研究

伴随着新兴科技的高速发展和产业革命，全球范围内经济发展模式逐渐向科技导向、技术导向过渡。大学不但要发挥知识创造的作用，更应推进科技创新，针对经济和社会发展新态势，承担新的历史使命。发达国家和发展中国家都将高等教育发展作为优先战略，把提高教育市场中的竞争力作为国家立于世界舞台的必然选择。莫斯科物理技术学院（国立大学）是俄罗斯领先的高校，参与教育发展战略之中，研究以其为案例，对俄罗斯高等教育发展战略和路径加以探究，以期为“一带一路”国家高等教育发展提供更开阔的视野和参照系。

一、国家层面高等教育发展战略和法案支持

为提升高等教育国际竞争力，推动高等教育体系的现代化和国际化，俄罗斯实施了“5-100”、“优先 2030”战略，旨在创造大学长期竞争优势，吸引全球最优秀的科学家、教师、管理人员和学生，形成杰出的学术声誉和社会声誉，加强大学、工业和商业之间的互动，促进

[196] 吴岩：《放出眼光来拿》，载《读书》，1979 年第 7 期，第 6 页。

[197] 加尔布佐夫：《旅行在 1965 年的苏联》，上海市中苏友好协会编，上海：上海人民出版社，1959 年，前言页。

教育服务出口增长。俄罗斯也实施了其他配套项目并提供法案支持。如 2016 年-2025 年，俄罗斯通过“现代数字教育环境”建设项目，利用现代技术不断扩大网络学习空间，丰富在线学习资源。在法案层面，2020 年 8 月起外国学生将可通过普通学生签证，在不违反移民法和税法的情况下在俄赚取额外收入，无需其他文件。该法案将提高俄罗斯大学对外国公民的吸引力，学生也可获得更多的实践机会，融入俄罗斯社会。此外，2019 年 4 月 30 日，俄罗斯政府通过新的外国科学和教育组织认可清单，名单中大学的学历和学位将根据简化方案予以认可，学位和职称的持有者与俄罗斯获得的相应学位和职称的持有者享有同等权利。此项措施将消除学位、学历认可的许多行政和财务障碍，还将促进国外高素质专家的参与。

二、高校层面高等教育发展战略

МФТИ 为俄罗斯经济和科学发展以及世界科学技术发展作出了重要的贡献，其竞争力提高行动路线主要包含三方面举措：人力资源发展、教育系统改善（现代化教育体系）、开展科学和创新活动。

（一） 人力资源发展战略

该战略旨在全面发展 МФТИ 的人力资本。为培养能够解决竞赛级别及以上、非结构化科学技术问题人才，МФТИ 着重扩大本国本科入学学生中奥林匹克竞赛优胜者的比例，与其他大学竞争优秀的生源。并通过物理与技术函授学院（ЗФТШ）每年面向 1.8 万名 8-11 年级的学童开展物理、数学、化学、计算机科学和信息技术方面的补充教育计划。在吸引优秀外国学生方面，则主要通过与领先的外国大学建立联合教育计划，为外国学生组织短期实习活动，参加外国教育展览会等扩大外国申请人地理范围。充沛的研究经费、现代化的实验室和高素质的研究团队是世界一流科学家参与研究的重要条件。为此，МФТИ 不断增加科学经费、提供青年教师、博士后的针对性财政支持，建设世界一流的研究实验室、配备操作所需的现代化材料和先进技术设备，开设与大型公司的联合实验室（如 НКБ ВС、SberTech、Tinkoff Bank，Yandex 等）。

（二） 现代化教育体系建设

现代化教育要培养学生社会所需的能力，实现通识课程和专业课程的动态平衡，鉴于不断变化的世界科学议程和劳动力市场状况，须对教育计划进行持续更新，主要涉及本科课程计划、硕士课程计划以及国际教育计划。МФТИ 在保持本科初级基础课程周期的同时，引入符合当下科学和高科技行业雇主需求的课程，加强团队研究和设计在本科教育中的作用，使学生发展创造能力并提高“软技能”。硕士课程计划依据全球科学议程和数字经济发展的优先事项，结合 МФТИ 学科特长，重点发展大数据、神经技术、人工智能、量子技术、机器人、传感器、无线技术、虚拟和增强现实技术课程计划。进入教育服务市场必须融入全球教育空间，МФТИ 通过开发英语教育计划并与其他领先大学合作开展网络培训、在线教育来实现这一目标，已开发多个科学主题的英语硕士课程以吸引外国学生，并完善本科英语教育计划。同时，МФТИ 通过联合活动如金砖国家网络大学虚拟出行计划以帮助学校在优先领域建立伙伴关系项目网络。

（三） 科学与创新战略

МФТИ 科学与创新战略的重点是深化 МФТИ 与世界级公认的优先领域组织之间的科学合作伙伴关系，保证研究与世界科学趋势同步，加强与国际科学界的融合。战略主要包括应用研究发展和基础研究发展。知识产权是实现科学创新和技术转化的重要前提，俄联邦科学和高等教育部与世界知识产权组织合作制定并批准了“大学和科研组织的知识产权政策”，以实现俄罗斯对科研创新的知识产权管理层面的指导。МФТИ 应用研究领域的高度发展得益于俄罗斯对知识产权的重视以及与公司开展的有效互动，主要包括技术商业化和对初创企业的支持。МФТИ 利用人才优势和科学潜力与高科技公司共同创办子公司，通过 МФТИ 种子基金对候选公司进行资助，为技术商业化创造创新环境，为初创企业搭建平台，并形成了以 МФТИ 为中心的创新圈。同时，МФТИ 积极开展商业导向型发展，参与科技产品的商业化并在独联体国家、上合组织和欧洲市场上启动创新项目，将 МФТИ 整合到俄罗斯联邦地区

和国外市场工业技术领域，为教职科研人员的研究成果纳入商业项目、创建科学密集型技术产品市场提供新机会。

三、高等教育发展路径

通过对 МФТИ 高等教育发展战略进行分析，以 МФТИ 为代表的俄罗斯高等教育发展路径主要包括开拓多元化财政渠道为人力资源储备提供支持、结合社会发展需求集中资源发展优势学科、学位和课程变革以形成就业优势。

（一）开拓多元化财政渠道为人力资源储备提供支持

作为俄罗斯一流大学的代表，МФТИ 的财务和经济策略为当前其在科学、教育和创新领域活动提供了可持续财务和物质支持。2018 年至 2020 年财务需求主要包括科学和教育工作者、行政管理人员的薪资以及科学设备的维修费用。根据发展战略，科研工作者的薪资相对于当前水平有所增加，科研工作者队伍不断扩充也增加了办公场所和设备负担。同时，为实现重点学科发展目标，有必要保持高支出购买科研设备，进行资本投资，吸引世界一流的教授来校工作，提升国际影响力。

МФТИ 的财政收入源呈现多样化特点：（1）教育活动收入。尽管教育活动的大部分收入是国家分配框架内的预算拨款，但 МФТИ 较高的教育声誉吸引大批学生参与教育计划。利用现代技术开展在线学习能在保证学生的数量的同时不降低教学质量，利于硕士课程（在线硕士课程）的开展。同时，МФТИ 开展数学、物理、计算机科学、化学和生物学培训，并通过扩展到国外市场（主要是独联体国家）来增加收入。继续教育收入分为大学预科和职业教育，后者带来的收入有限，主要由于基础设施层面的限制，可以通过引入现代在线教育技术逐步克服。（2）研发收入。研发收入增长主要基于 МФТИ 参与 5-100 项目，创建和发展世界一流的科学和应用实验室，这些实验室积极吸引赠款资金。同时，鉴于长期合作伙伴网络的发展，企业研发订单数量显著增加，这也将导致收入增加。2020 年各来源的研发规模将比 2016 年增加至少 2 倍，超过 30 亿卢布。（3）募捐资金。捐赠当前总额为 2.14 亿卢布，由于 МФТИ 与校友合作日益增多，预计捐赠金额持续增加，校友社区包括许多高科技公司的创始人、所有者以及大中型企业的高层管理人员。此外，还设有毕业生支持基金，目前为 12 亿卢布。

（二）结合社会发展需求集中资源发展优势学科

МФТИ 是世界最著名的俄罗斯大学之一，在物理学和数学、计算机科学、化学和生物学方面领先，尤其是在物理科学领域享有很高的声誉，许多教师都是教科书的作者。基于与工业界合作关系框架，МФТИ 持续培训空间研究、飞机制造、自然资源开发和国防技术领域的专家以满足区域社会发展要求。

其重点研究领域的确定充分结合世界科学议程和俄罗斯经济的需求以及资金条件，其科学出版物在全球论文总数的份额有所增加，研究重点与《俄罗联邦 2035 年科学技术发展战略》和数字经济的关键技术领域相对应，主要涉及大数据、神经技术和人工智能、分布式系统、量子技术、新制造技术、工业互联网、机器人技术和传感器组件、无线技术、虚拟和增强现实技术。为了将资源集中于这些领域的发展，МФТИ 成立了战略学术单位，专业部门、领先的科学教育实验室和中心基于此进行了合并，世界一流的科学家、高科技商业和工业伙伴都参与其中。

（三）学位和课程变革以形成就业优势

为国家及社会发展培养人才是世界一流大学的基本任务，培养符合市场经济发展需要的人才不但是职业院校的目标，也是高等教育院校的重要输出成果。学生就业是世界一流大学建设着重关注点之一，学生就业评价、基于雇佣者的评价、雇主满意度在衡量世界大学的指标中占有一定比重，人才就业已成为评价大学社会声誉和国际地位的重要指标。МФТИ 与企业的有效互动为人才就业创造了良好的条件，以 2020 年 6 月 4 日至 6 日举行的职业发展活动为例。Sberbank（Сбербанк）、俄罗斯量子中心（Российский квантовый центр）和其他

合作伙伴将专门为 МФТИ 学生提供了职位空缺，对学生进行在线测试，并与他们讨论更多的职业机会[]。

МФТИ 在与俄罗斯的研究所，行业和高科技公司协同培训高素质人才方面具有丰富的经验。在开展应用型本科教育时，充分考虑各个行业的需求，合作企业积极参与本科和研究生课程开发工作，课程计划以实践为导向。参与应用文凭课程的学生有机会获得市场所需的能力，更加熟悉行业现状，学生的知识和技能将充分满足现代劳动力市场需求。应用学士学位课程有助于储备许多领域市场所需的专家，如机械工程、计算机制造等符合当今经济发展需求，且有前途的行业。

参考文献

1. Правительства РФ.О мерах по реализации государственной политики в области образования и науки[EB/OL].https://5top100.ru/upload/iblock/fa5/fa59da2ed5ba2da3352d1045ed2c2d6e.pdf.2019-03-31/2024-07-01.

2. Министр науки и высшего образования Российскоǐ Федерации.Программа «Приоритет-2030» [EB/OL].https://minobrnauki.gov.ru/action/priority2030/.2019-03-13/2024-07-14.

3. Современная цифровая образовательная среда в РФ.О проекте[EB/OL]. http://neorusedu.ru/about.2016-08-16/2024-05-28.

4. Проект 5-100.Студенческая мобильность: цифровая среда и гибкие стратегии развития[EB/OL]. https://www.5top100.ru/news/118023/.2020-02-06/2024-07-09.

5.Проект 5-100.Ученые степени 218 иностранных научно-образовательных учреждений признаны в России[EB/OL]. https://www.5top100.ru/news/102728/.2020-04-30/2024-07-08.

6.Московский физико-технический институт（государственный университет）.План мероприятий по реализации программы повышения конкурентоспособности («дорожная карта») федерального государственного автономного образовательного учреждения высшего образования «Московский физико-технический институт (государственный университет)» на 2013–2020 годы (4 этап – 2018-2020 годы) [DB/OL]. https://mipt.ru/upload/medialibrary/003/dorozhnaya-karta-mfti-4-etap-2018_2020.pdf.2017-12-31/2024-07-13.

7. Московский физико-технический институт（государственный университет）.Вклад МФТИ в устойчивое развитие [EB/OL]. https://mipt.ru/about/UN-sustainable-development-goals.php.2020-03-01/2024-07-25.

8. Проект 5-100.Трансформация российских вузов: из образовательных учреждений в многопрофильные центры международного научного сотрудничества [EB/OL]. https://www.5top100.ru/news/99961/.2020-03-25/2024-07-01.

9. Министерство науки и высшего образования РФ.В Совете Федерации обсудили вопросы интеллектуальной собственности[EB/OL]. https://minobrnauki.gov.ru/ru/press-center/card/?id_4=1411.2019-05-20/2024-07-23.

10.Московский физико-технический институт（государственный университет）.Физтех и Торгово-промышленная палата РФ создадут новые возможности для трансфера технологий[EB/OL].
https://mipt.ru/news/fiztekh_i_torgovo_promyshlennaya_palata_rf_sozdadut_novye_vozmozhnosti_dlya_transfera_tekhnologiy.2020-06-22/2024-07-24.

11. Проект 5-100. Валерий Фальков: российские университеты помогут трудоустроить 60 тысяч студентов[EB/OL]. https://www.5top100.ru/news/123784/.2020-05-21/2024-07-21.

12. Проект 5-100. Прикладной бакалавриат – новое слово в российском высшем образовании[EB/OL]. https://www.5top100.ru/news/122765/.2020-05-08/2020-07-13.

孔子，作为中国音乐价值「治」的开创者

李睿哲 台湾大学

摘要。孔子作为中国思想的代表人物之人，在讨论音乐价值的议题上，影响后世知识分子论音乐意义的发展方向，其音乐的评论上开创以乐与「治」的议题，所谓的「治」有二种的意义，一是与音乐教育的「治」，而另一种是「治」是与音乐与政治社会层面的「治」。

而要解释音乐与治的关系，文章会由二角度进行分析，一是孔子对音乐与道德内涵的角度作为讨论，而第二是由孔子对音乐表现的规范性作析论，由此以整理出其音乐观的论述与管治。

关键词：孔子、音乐观、音乐哲学观、音乐与道德，儒家

一．儒学的演变

对古代的哲学文化发展的议题上，在一定的文化发展环境与社会的制度中，出于现实的需要，人们的利益要求，有时候会把其期望集中于某一个楷模身上，而这一种楷模会成为一种理想的人格，而这一种人格的作用是对一个社会、民族文化中创造一种人格范型，这种人格会成一种文化的根本特征，也会成为一种特定文化的特有元素与价值标准。当然这一种标准可以视作为对于他人和社会有利或有害的一种属性，而更多需要关注的是对于理想情况下的一种讨论，或者是如何达到这一种理想情况的一种实践的探索。

在儒学的发展上，劳思光对儒与儒学的发展脉络作整理，其认为中国哲学正式开始的时代是在周末以降，虽然周末之前有出现许多传统的信仰，但都只是零星分散的观念，不足以自成系统，而到百家的时期，这些学说体系才有所完善，而其中影响后世最深的是儒学，而儒学之所以成一系统性的学说，是因为孔子立教，在孔子之前的儒学是属于「术士」，以指管理礼仪技术，即是古代祭祀仪式的技术人员，只有技术上的知识，自孔子以后，儒学所代表是一种特殊的精神[198]，以治、礼的本质进行哲学性的探究，由此希望建立一套对生命、世界理解的完整的学说。

二．孔子的音乐评论与音乐观

在分析儒学的观念上，由音乐的思考作为切入视角，可以发现一种独特的音乐观，其强调音乐与道德伦理的关系，音乐的理想情况或是主要的价值呈现，并非以艺术性的审美方向作为出发，为何音乐会与道德性，伦理性的层面作关联，笔者认为是受到儒家学说的影响最为深远，由孔子为其奠基者，对音乐的价值是放在「治」的立场上进行剖析，而他的学说开创后来诸子音乐讨论的方向。

当然每一个时期的儒家学说均有不同的流派观点，但儒学上有自身本质的规定性，有一些内容是不变的。笔者认为在儒家音乐观中，十分重视道德价值，儒家学说中尝试不断完善道德与伦理的关系论，即是在德性内容上的不断完善。而在孔子的学说中的音乐观，强调音乐与道德意涵的连结，在《史记孔子世家》[199]中记载孔子向襄子学弹古琴的故事作说明，孔子向襄子学古琴的曲子，孔子研修十日，已习其曲但不能得其数，何谓数?笔者认为是曲中的节拍，以习其数后未见其志，最后以体证其曲调子是可以与古代的文王作一连结，徐复观认为在孔子世家中，孔子认为「志」是对于音乐的精神性展开，而孔子所重视的音乐价值是其艺术性背后所潜藏的道德性的、精神性的价值[200]，笔者认为孔子学习琴曲「文王操」的故事上，可以概括孔子整个学说的音乐观，其希望音乐需要一个有道德性的内涵，音乐并非一种简单延续纯粹情感性的表现，而是需要潜藏一种教化的性质，在音乐实践的同时，可以

198 劳思光《中国文化要义》，香港：中国人文研究学会，1987 年，14-17 页

199 汉司马迁《史记》第六册，中华书局，1959 年，1925 页

200 有关徐复观的原话是「孔子对音乐的学习，是要由技术以深入于技术后面的精神，更进而把握到此精神具有者的具体人格。」徐复观着，陈惠美，谢莺兴整理《徐复观教授中国艺术精神—手稿整理汇编》，2021 年，台湾：东海大学图书馆，17 页

令自己的精神世界有所改变，其着重的是音乐中的所内内在的道德伦理思考的价值观，故在阳货中言：「礼云礼云，玉帛云乎哉，乐云乐云，钟鼓云乎哉。」[201]

而孔子对音乐的评论除了道德性方面的讨论外，对音乐的规范性问题也有作出描述，在音乐的作用上，重视乐教，在六艺中音乐居二的位置，礼、乐、射、御、书、数，而在《论语泰伯第八》言「兴于诗、立于礼、成于乐」，这是孔子对音乐观的概括，当然这也是其对西周礼乐制度的一个纲领式的概括，但可惜的是这方面并没有留下系统性的著作。而对音乐的规范性问题，由《论语八佾》中「八佾舞于庭，是可忍也，孰不可忍也」[202]，孔子对季氏演八佾的乐舞是不合礼法的，故言不可忍，因为古代的八佾舞在古代的礼制中只有天子才可以使用，而鲁国大夫在自己的庭院中演奏天子的八佾乐舞，违反了古代礼制的规定。有关佾舞的内容在春秋左传中有作说明，「天子用八，诸候用六，大夫四，士二」[203]，而佾是指乐的排列，乐舞的行列，八佾现在有二种的解释，一是以八人为列，64 人，成一正方体，而另一种是每佾的数量为八，即是代表古代音乐的八音，除了天子外其他均是长方体的排列[204]。

在音乐的表现上，认为音乐的表现不能令人情绪有淫佚的情况出现，所以孔子会对新乐—郑声持负面的态度，音乐应该是不淫不伤的，在八佾中言：「关雎乐而不淫，哀而不伤」，他追求的是一种合乎和谐的音乐，情绪太过激烈的音乐并不提倡，对孔子而言音乐需要有中和之度，而为何中和，笔者认为这可能是一种自我节制的功能，笔者认为孔子对音乐的思考在于由音乐外在的规范，乐与德，由此作为对自我修养工夫论。而音乐以道德性与规范性的讨论，其核心思想紧扣「克己复礼为仁」的核心思想， 音乐的作用在节制与道德观的培育，孔子以「仁」作为由习俗性转化为道德性的过程，是呈现孔子所提出「克己」的工夫论，为何需要「克己」，笔者认为这是与其时代问题有关，孔子身处是周室衰微的时代，周室的礼制价值失去规范，文化崩解的年代，而孔子的中心，是在重建秩序，将生活的秩序，社会的秩序重建起来，以重建周之制度，以礼以仁为基础，尝试解决其时代的根源问题。有关孔子以仁作为解决其时代问题上，学者林远泽有作解析，认为孔子所提出的「仁」其实是一种「克己」的工夫论，其目的在于透过这工夫论，以推动自我立法的道德形式性主体再次回到现实的世界，由于个人的道德观有所建立，这可以促成社会达成和谐的整合，而「仁」为辅助「礼」的价值规范，这样便可以重建礼治国家的秩序，而人人都能在「非礼勿视、听、言、动」的客观规范下，每个人的行为是能兼容和谐，以达到「天下归仁」的状态。[205]

三．结语：音乐理想与后世的启发

孔子所提倡音乐与道德内涵、规范性的讨论，其目的是在对其时代的根源问题作出讨论，而这种音乐观的思考奠定了中国音乐与政治、管治的议题，自孔子以后，不同学派讨论音乐，均会由音乐的教育性、与政治性的问题进行切入，音乐价值的讨论不以纯粹的音乐艺术性作为讨论的主轴，后来荀子以音乐的政治性层面进行剖析、墨子以音乐与经济与其社会影响作出讨论的《非乐》，吕氏春秋的《适音》、古乐等，均是与孔子的学说有不同程度上的延续。

---

[201] 杨伯峻译注《论语译注》, 北京：中华书局, 1990 年，185-186 页

[202] 杨伯峻译注《论语译注》, 23 页

[203] 《春秋左传注》, 第一册, 中华书局, 1981 年，46 页

[204] 有关乐舞的讨论, 可参考黄金裕《至圣先师孔子释奠解说》, 台湾：台北市孔庙管理委员会；蔡秉衡《孔庙释奠乐学》, 台湾：五南出版社

[205] 可参考林远泽〈克己复礼为仁—论儒家实践理性类型学的后习俗责任伦理学重构〉, 收入《儒家后习俗责任伦理学的理念》, 台北：联经出版社, 2017 年，276 页

最后有关音乐聆听与道德建立的关系上，也许现在的我们可以参加孔庙祭典，聆听大成乐章那庄严的音乐，也许可以感受到音乐使人欲念沉淀不浮动，使得人道德情感油然而生的感受。[206]

流动的史诗：浅析《格萨尔王传》及其传播的民族性

刘竞帆　四川大学

摘要：《格萨尔王传》是汇聚了我国藏族人民集体智慧的长篇史诗。随着历代战争造成的疆域变动、藏传佛教的传播以及民间口头艺人的流动，这部民间史诗由我国藏族流向国内外蒙古族及其他国家和地区的少数民族中，并产生了与当地生活气息相符合的变本和增补。在史诗的传播过程中，我国的晋商群体、撒拉族、粟特人、恰克图城市都曾起到过重要的助力作用。如今，这些历史印记逐渐淡去，但《格萨尔王传》依然流动于“一带一路”沿线的部分少数民族之中，成为沿线各民族共同的记忆。

关键词：民族口头文学，《格萨尔王传》，共同体，“一带一路”

《格萨尔王传》是在藏族古老的各类民间文学的基础上，由具有鲜明民族特征的人民大众集体创作而成的少数民族艺术。这部民间史诗在早期仅以口头流传的形式存世，具体的产生年代无法确证，但一般认为其诞生时间可以追溯至八世纪。这部被誉为“东方的《伊利亚特》和《奥德赛》”的民间口头文学在世世代代的“仲肯”（民间说唱歌手的藏文名称）口中不断流传、增删、绵延，从其文本的雏形发展至今已经有百余部，约上万字，是几个世纪以来藏族人民的生活的艺术反映，也是当地集体智慧的结晶。以藏文版本的《格萨尔王传》作为原本，故事原型的变文包括藏族各部及地区的变本、蒙古族本，以及根据蒙语版本翻译而来的北京雕刻本。学界内关于藏语、蒙古语的英雄史诗各种版本讨热度同样很高，因为两个版本虽然人物关系相似、主人公的英雄品质相似，但是在具体的故事情节、人物形象和描绘的生存境遇差异极大。目前能够取得业内学者一致认可的结论是，藏族的《格萨尔王传》诗歌经过商贸交流、战争、艺人传唱、藏传佛教的传播等诸多因素，流传到蒙古族境内，成就了蒙古族人民的《英雄格斯尔》史诗，二者在格萨尔学基本被认定为是同源分支的关系。

《格萨尔王传》诞生时，正值藏族社会开始进入武力扩张的动乱时期。正如《伊戈尔远征记》传达出的对裂土称王忧心忡忡的心理，第一个咏唱《格萨尔王传》的“仲肯”也是对和谐、团结统一、人民安定幸福充满向往。“格萨尔”一词在臧文仲兼有“花蕊”“英雄”两个含义，于是高原上的岭国英雄就这样被人民塑造出来，带上了救世主的形象特质。“格萨尔王”的英雄气质和身份也使得故事随着藏传佛教的路线入蒙后，逐渐与成吉思汗的形象有融合的趋势，这也反映出民间口头文学之于人民大众而言的意义——是对生活美好心愿的文本体现，也是对道德观念、风俗习惯、生存追求的艺术渲染。“共同的情感追求和命运将个人联系起来构成集体，形成一个想象的‘共同体’。”[207]史诗《格萨尔王传》在流动的过程中建立了各种不同的有形的或无形的共同体，尽管文本的具体内容因民族而异，却在精神上打通了它流过的土地。文学即人学，因此文学共同体必然成为人类共同体中的重要形式。正如米勒在《小说中的共同体》所说：“文学是共同体的想象性再现，并描述了真实世界的共同体。”[208]《格萨尔王传》以史诗的形式，将人民经历过的生活、历史上出现过的伟大人物神话化，将人物、事件和冲突传奇化，在一位位“仲肯”和文化传播的其他渠道中不断丰富故事内容，使其广泛地反映出社会生活的各个侧面，为今时的听众们留下了一部能够粘连世代和多种民族的口头史诗。

---

[206] 有关孔庙的音乐可以参加每年在台北、台南所举办的祭孔大典，其音乐可以参考以下影音资源：https://www.youtube.com/watch?v=saJZ1BUrBnk

[207]曾艳钰《流散、共同体的演变与新世纪流散文学的人类命运共同体书写》，载《当代外国文学》2022 第 1 期。

[208] Miller, J. Hills. Communities in Fiction. Fordham University Press, 2015, p17.

在《格萨尔王传》的流传过程中，许多曾经活跃的群体也起到过重要作用，在此以商业群体为主阐释。粟特人是曾经活跃于西域的绿洲间（今撒马尔罕附近）进行商业往来的民族群体，他们的孩子自小就要学会使用算盘，在丝路上进行倒卖，促进了中亚地区与唐宋时期的我国的文化联系。后来，俄政府于 1725 年(雍正三年)派代表团来华谈判，希望能与中国继续通商并扩大两国间的贸易。清政府为断绝俄国与葛尔丹分裂势力的勾结，于 1727 年(雍正五年)和 1728 年(雍正六年)先后签署了《哈克图条约》。1730 年(雍正八年)，清政府批准在恰克图的中方边境地区建立买卖城，南市为中国商民居住，称为“买卖城”；北市为俄国商民居住，称为“恰克图”，是中俄贸易往来的重要据点。1755 年(乾隆二十年)，中俄之间的贸易就全部集中在了恰克图，此时的晋商作为中俄商路上的重要中间商，起到了重要的联通作用。布里亚特民族在此时出现了大量流亡到漠北、俄罗斯的现象，并出现了布里亚特本土的《格萨尔王传》，反映出了当时的布里亚特民族面临战乱逃亡的民族心理，以及边陲地区的生存状态。随着战争的越演愈烈，东干民族、撒拉族也在中亚地区出现，使当地的文化风情愈加丰富，不断融合，重组，最终形成相通的情感底色。这种相互理解的情感追求和命运将个人联系起来构成集体，从而形成一个想象的“共同体”。共同体的建构源于人的天性，顺应人的本性，满足人作为群体而存在的自然需要。共同体在人类历史的发展进程中，共同体经历了原始社会的自然共同体、古代社会的政治共同体、中世纪的宗教共同体直至当下社会的人类命运共同体。

安德森认为民族共同体是想象的产物，这是“因为即便在最小的民族里，每个成员都永远无法认识大多数同胞，和他们相遇，或者甚至听说过他们，然而，他们相互联结的意象却活在每一位成员的心中。”[209]对于每个共同体成员而言，大多数同胞都是陌生人。那么如何与陌生人建立统一的民族想象呢？安迪森认为这种想象并不是空穴来风，而是历史变迁的具体表现，也“植根于人类深层意识的心理建构”。[210]”共同体的存在取决于其成员是否具有共同的情感、价值观。《格萨尔王传》作为一部贯穿世世代代的藏族史诗，在其流传过程中又粘连许多不同的民族、聚落，聚拢起不同身份、不同文化的人民的心理，形成了以史诗为载体的精神共同体。在当下，我们对《格萨尔王传》的讨论与研究，对各民族间在这部史诗上中的反应和研究，亦可理解为对口头文学比较影响的一种窥视，诚如本尼迪克特·安德森在其著作中所说的那样，精神上的相互认同和共同体的落地是“真正的人的和最高形式的共同体。”[211]史诗的流动性承载着无法不朽的历史印记，建构起共同的记忆。

参考文献：

[1]Miller, J. Hills. Communities in Fiction. Fordham University Press, 2015, p17.

[2]本尼迪克特·安德森著，《想象的共同体：民族主义的起源与散布》，吴叡人译，上海：上海人民出版社，2005 年.

[3]王沂暖著，格萨尔研究论集，北京：中国藏学出版社，2017.

[4]央吉卓玛著，《格萨尔王传》史诗歌手研究——基于青海玉树地区史诗歌手的田野调查，北京：中国社会科学出版社，2015.

[5]曾艳钰《流散、共同体的演变与新世纪流散文学的人类命运共同体书写》，载《当代外国文学》2022 第 1 期.

[209] 本尼迪克特·安德森著，《想象的共同体：民族主义的起源与散布》，吴叡人译，上海：上海人民出版社，2005 年，第 6 页。

[210] 本尼迪克特·安德森著，《想象的共同体：民族主义的起源与散布》，吴叡人译，上海：上海人民出版社，2005 年，第 17 页。

[211] (德) 斐迪南·滕尼斯著：《共同体与社会：纯粹社会学的基本概念》林荣远译，北京：商务印书馆，1999 年，第 37 页。

全球化进程中的现代价值：21 世纪儒家思想的社会科学化

朱鑫钰 南京大学

摘要：全球化时代的到来，首先表现在经济层面，并进而对政治和文化等领域产生影响。怎样处理全球化背景下的文化失衡、心态焦虑，成为全球化背景下亟需解决的社会性、思想性、文化性命题。在此基础上，国内儒学研究的本土化进程逐渐加速并呈现纵深化的发展态势。如何处理西方的理论预设与中国的具体实际相结合的问题、如何消弭文化冲突等一系列问题受到愈来愈多知识人的关注与热议。从理论层面而言，21 世纪儒学自身的建设与推广，离不开儒家思想的社会科学化。

关键词：儒学；国际化；全球化；现代；传统；21 世纪

对儒学发展走向的认识，学界围绕着本土化与全球化、传统与现代、学术与政治等关系问题展开讨论。在探索 21 世纪本土化发展走向层面，王学典意识到中国学术的本土化转向是学术界和意识形态双重诉求的体现，他指出结合西方社会科学的本土化与儒学思想的社会科学化，能够推动中国特色哲学社会科学体系的构建和中国话语的形成。[212]费孝通希冀“新时代的孔子”能够从文化调和的路径入手来理解全球化背景下人类社会的矛盾和冲突，孔庆福强调要构建一套互相理解、包容与和平共存的教育体系。[213]

一、全球化背景下文化失衡问题的提出

一般认为，全球化的基本特征首先表现在经济层面，经济领域的全球化又必然会对政治和文化等领域产生影响。全球化的发端以几个全球性事件为主要标志[214]，这一系列事件在“蝴蝶效应”影响下不同程度地波及各个国家或地区。作为物质基础发展的直接反馈，经济领域的变革可以说是在全球化影响下最为显而易见的。以中国为代表的世界上主要人口大国开始顺应市场经济全球化的浪潮，依据国际惯例来开展生产活动与进出口贸易。

思想文化等层面的全球化回应，具有一定的延迟性、复杂性与反复性。传统与现代、保守和激进、民族化与全球化、中国化与西方化等多个向度之间的碰撞，引发了中国知识分子们对文化的再度讨论和激烈争论。八十年代兴起的启蒙思潮与“五四”时期的新文化运动相辉映，以批判和反思传统为基调，儒学常被视作现代化的对立面。九十年代起，从传统中寻求思想资源与内生性动力，逐渐成为知识人群体所推崇的文化发展走向与理论凭借。1994 年，有学者已意识到全球化影响下所造成的“全球文化大危机”[215]。新加坡、韩国、香港等地现代化的成功被视作“儒教资本主义的胜利”，传统文化、儒家思想等的价值得到重新关注。人们不再将传统文化视为阻碍现代化的历史包袱，而将其看作推进现代化的历史动力。1994 年 3 月，张岱年和牟钟鉴已然认识到传统与现代之间并非绝然对立的关系。[216]1996 年，陈来曾回忆《人民日报》在 1993 年 8 月 16 日以整版篇幅刊登《国学，在燕园又悄然兴起》。[217]

对社会层面而言，全球化似乎更像是社会变革的直接导因。可以说，“现代化和全球化的交织与重合，是理解改革开放以来中国文化转型的钥匙。”[218]21 世纪，全球化经济的增长与互联网的普及以及两者之间的互动，促使国与国之间、人与人之间的联系方式发生了不同程度的变化，同时社会的运行逻辑悄然而变。不止如此，杜维明指出：“全球化使本土的觉悟、意识、敏感、情绪和热情空前凸显出来”，全球化并不能完全消解人类生存中的不确定

---

[212] 王学典：《本土化是大国学术的必然选择》，《济南大学学报（社会科学版）》2017 年第 1 期，第 5 页。

[213] 孔庆福：《21 世纪需要一位新孔子》，赵廷光主编：《孔学研究（第四辑）》，昆明：云南人民出版社，1998 年，第 179、182 页。

[214] 即 1989 年柏林墙倒塌、1991 年苏联解体、1993 年欧洲市场统一、1994 年信息高速公路的建设等国际性事件。

[215] 李慎之：《全球化与中国文化》，《太平洋学报》1994 年第 2 期，第 4 页。

[216] 牟钟鉴：《涵泳儒学》，北京：中央民族大学出版社，2010 年，第 580 页。

[217] 陈来：《儒家文化与民族复兴》，北京：中华书局，2020 年，第 14 页。

[218] 俞可平：《现代化和全球化双重变奏下的中国文化发展逻辑》，《学术月刊》2006 年第 4 期，第 14 页。

性和对“传统纽带”的依附。[219]怎样处理全球化背景下的文化失衡、心态焦虑以维持本土觉悟，成为顺应全球化之后亟需解决的社会性、思想性、文化性命题。

传统文化的传承，应在立足本土的基础上提升国际化视野与面向世界的追求。早在1986 年，谷牧便立足世界、放眼全球来描绘刊物的发展前景：“孔子和中国传统文化思想的影响早已越出中国国界，成为世界文化的一个重要组成部分”[220]。“省察传统，必然要联系世界；回应西学，不能不联系传统。”[221]传统文化一直以来就面临着如何面对西方与如何面对传统的问题，儒学发展的可能性建构在“儒学能否对西方文化所提出的课题作出创建性的回应”的基准上。对西方文明、传统遗产的应对与抉择逐渐成为学术界需要直面和解决的问题。1988 年，《中外文化比较研究》一书出版，杜维明已经意识到“五四”之后的文化自卑感与失衡感，历经西方文化的撞击，中国传统文化自身的动力、价值取向、理论源出渐为没落，故而造就了“五四”后各方面的恶性循环。[222]

二、儒学研究本土化态势的纵深

西方经济与社会的弊端日益凸显，加速了国内儒学研究的本土化进程。2008 年，殃源于美国华尔街的金融危机一时之间席卷全球，透显出资本主义经济秩序中存在着“深层结构问题与道德性缺陷”[223]，进而影响着全球的经济发展走向低迷。中国在金融危机的局势下成功举办了奥运会，由张艺谋导演的开幕式将一系列本土化的中国元素融入其中，藉由奥运会这一世界性赛事得以向全球传播，在提升我国的国际声望、强化民众的民族认同感与自豪感等方面都发挥着重要作用。[224]这一背后蕴含的是，中国的强势崛起、高速发展与西方的经济低迷形成了鲜明对照。

愈来愈多的学者已然认识到，21 世纪国与国之间的竞争不再局限于经济、军事等硬实力维度，更囊括着文化理念层面。[225]因此，对经济、军事、社会与文化领域展开全面的本土化建设，尤为必要。1992 年，联合国秘书长加利曾指出，第一个真正的全球化时代已然而至。[226]同样是 1992 年，费孝通在“北京大学社会学十年”纪念大会上指出人类社会对“新时代孔子”的需求：“新孔子必须是一个既懂得本民族，也懂得其它民族和宗教的人。”[227]此外，他亦指出了彼时存在的“心态失调”现象。以调和文化入手来促进人们心态调整的做法不失为一种路径，从缓和民族冲突与社会矛盾角度研究孔子顺势成为主要潮流之一，对孔子研究一时承载着世人探索社会发展的媒介与寄托希冀之处。对此，孔庆福推断：21 世纪首要解决的问题是——不同文化背景下、怀有不同价值观的人们，如何在经济愈发相关的世界和平相处。[228]这一关切实则指涉着文化发展的前景问题，推动本土化的文化建设、社会建设甚至是经济建设的必要性呼之欲出。

在如何处理西方的理论预设与中国传统的具体实际方面，儒学正与时俱进地本土化。“儒家伦理是否能作为东方工业化的精神基础与动力，其窍门乃在东方是否能从西方工业化领取教训而作改善与提升。”[229]从这个意义上讲，东方并不必然要沿袭西方一直以来的发展路径，无须与其工业伦理全然一致。21 世纪的学术思潮已朝着本土化方向纵深化，诸多刊物

---

[219] 杜维明著，彭国翔编译：《儒家传统与文明对话》，北京：人民出版社，2010 年，第 82-83 页。

[220] 谷牧：《发刊词》，《孔子研究》1986 年第 1 期，第 3 页。

[221] 刘梦溪：《中国现代学术要略》，北京：生活·读书·新知三联书店，2018 年，第 267 页。

[222] 杜维明：《灵根再植：八十年代儒学反思》，北京：北京大学出版社，2016 年，第 170、181 页。

[223] 金耀基：《总序》，马立诚：《当代中国八种社会思潮》，北京：社会科学文献出版社，2012 年，第 4 页。

[224] 任海、罗湘林：《论 2008 年奥运会对中国政治的影响》，《体育与科学》2005 年第 2 期，第 1-5 页。

[225] 杜维明：《否极泰来：新轴心时代的儒家资源》，北京：北京大学出版社，2016 年，第 172 页。

[226] 李慎之：《全球化与中国文化》，《太平洋学报》1994 年第 2 期，第 3 页。

[227] 孔庆福：《21 世纪需要一位新孔子》，《孔学研究（第四辑）》1998 年 7 月 1 日，第 179 页。

[228] 孔庆福：《21 世纪需要一位新孔子》，《孔学研究（第四辑）》1998 年 7 月 1 日，第 182 页。

[229] 成中英：《新觉醒时代：论中国文化之再创造》，北京：中央编译出版社，2014 年，第 47 页。

将对儒学和传统的关注纳入选文范围。[230]在探讨 20 世纪的社会境况与探索 21 世纪的文明发展前景时，成中英结合儒学关于人性善恶的问题来提出自己的判断与省思。[231]重振人性的光明、推动社会文明度的提升、促进人类社会的重建……这些目标与旨归无不与文化的发展密切相连。将希望寄托于传统、希冀于本土文化，不仅可以消弭人们对自身来路的未知，亦可以减轻他们对未来的迷惘。中国文化、理论和学术等的本土化走向，寓涵着学术界和意识形态领域的双重诉求，本土化成为国家崛起道路上的必然选择。[232]

三、全球视野下儒学的社会科学化

“任何一个重要的文明就像一条长河……是一个动态的过程。”[233]这揭示着儒家文化是同其他文明开展复杂多样的“学术沟通”，儒学的发展、传播与重建等与全球化密不可分。在西方文明的日益影响下，“如何对待西方”与“如何对待传统”成为五四所提出的两大命题，我们迄今为止亦并未走出这两大命题。[234]谈及传统必然要牵涉西方，传统与西方之间构成了问题的一体两面。[235]“传统”与“现代”常常被视为绝然对立的一组概念。有学者注意到，经典常常被视为“老古板”而被抛诸脑后，或被看作“束缚新思想的权威”而遭负面看待。[236]儒学作为传统的重要组成部分，同样蕴含着能够为社会现代化建设提供依据与镜鉴的理论。“如果只学西方中心主义的哲学和社会科学，就不能理解什么是真正的中国”[237]，儒学实现真正现代化绝不能停留在学习西方或因循守旧的路径上。

21 世纪，“中西文化融合与中国文化的世界化”[238]成为学者们的研究重点。在本土化的走向下，如何处理西方的理论预设与中国的具体实际相结合的问题，成为文化界、思想界等领域的关注重点。在儒学国际化的进程中，如何消弭文化冲突成为愈来愈多知识人关注与热议的话题。“文化冲突的根源也就是政治冲突、经济冲突等的根源，是权力意志与宰制意识。”[239]亨廷顿的“文明冲突论”中亦注意到儒家文化与伊斯兰文化或许会联手来对抗西方世界。亨氏所代表的一部分西方学者，是儒学国际化进程中不容忽视的一股力量；如何消除文明冲突的论调从而促进文化交流、文明交融与中国文化走向世界，成为传统文化在 21 世纪发展传承的重要着眼点。

展望今后的儒学发展，在儒学走向现代化的路途中，儒学自身的建设与推广同样离不开理论层面的“儒家思想的社会科学化”[240]与在实践上构建“东方伦理型生活方式”[241]。儒学囊

---

[230] 2010 年第 2 期的《文化纵横》封面选题为“儒家还有未来吗？”，吸纳了《为什么要关注儒家？》《多元现代性中的儒家传统》《儒家转型与当代中国的道德重建》《全球文明竞争视野中的儒学复兴——专访新加坡国立大学东亚研究所所长郑永年》《大陆新儒家与儒家社会主义——以梁漱溟为例》《“中国正义论”:儒家制度伦理学的当代政治效应》《中国革命的历程与现代儒家思想的展开》《十年来大陆“国学热”现象鸟瞰》等文章来集中探索社会发展走向与文明发展前景。2010 年，《文化纵横》第 4 期刊载了《儒法之争与帝国政治意识的诞生》《一个儒者的现代突围——阳明精舍访蒋庆》等文章对儒学的发展前景进一步思索与总结。

[231] 成中英：《新觉醒时代:论中国文化之再创造》，第 65 页。

[232] 王学典：《本土化是大国学术的必然选择》，《济南大学学报（社会科学版）》2017 年第 1 期，第 5 页。

[233] 杜维明:《否极泰来:新轴心时代的儒家资源》，第 77、129 页。

[234] 王学典：《中国话语形成之路:西方社会科学的本土化和儒家思想的社会科学化》，《济南大学学报（社会科学版）》2019 年第 6 期，第 6 页。

[235] 汪晖:《传统与现代性》，《学术月刊》1994 年第 6 期，第 10 页。

[236] 钟彩钧:《狄培理与经典教育》，《当代儒学研究》2017 年第 23 期，第 6 页。

[237] 萨米尔·阿明、汪晖、温铁军、亚历山大·布格林：《中国社会及其未来——萨米尔·阿明、汪晖、温铁军、亚历山大·布格林之间的一场对话》，《南风窗》2015 年第 25 期，第 81 页。

[238] 成中英：《新觉醒时代:论中国文化之再创造》，第 38-58 页。

[239] 成中英：《新觉醒时代:论中国文化之再创造》，第 43 页。

[240] 王学典：《中国话语形成之路:西方社会科学的本土化和儒家思想的社会科学化》，《济南大学学报（社会科学版）》2019 年第 6 期，第 5-7 页。

[241] 王学典：《重建中华传统节日体系 打造东方伦理型生活方式》，《中国政协》2020 年第 10 期，第 92-93 页。

括文学、哲学、史学以及其他学科领域的知识并与其他学科存在交集，儒学的社会科学化就具备了充足的基础性条件。成中英指出：“儒学的再发展端赖重建儒学的理论体系，可以作为社会发展与进步的力量与价值根据，还要同时扮演起转化社会解决政经问题的基本资源。”[242]就理论界和学科层面而言，儒学是一种社会发展理论，儒学本身在现代化的视域下需要社会科学化。构建哲学社会科学中国范式的途径由两种方式构成：一是对从西方移植而来的哲学社会科学体系进行本土化，在呈现和概括本土经验的过程中形成“中国范式”；一是从“与世界接轨”到“与传统接轨”，对传统文化的创造性转化与创新性发展，“对中华传统文化、儒家思想进行社会科学化处理与冶炼，使其重新理论化、概念化、体系化，以成为中国特色哲学社会科学的有机组成部分”。[243]

结 语

历史遗产、历史包袱与历史动力之间的关系问题，时常牵涉着如何对待西方，如何对待传统的理论命题。随着21世纪的到来，社会各界对“国学”“传统”的提倡逐渐成为风潮。在文化领域，本土化不仅影响着以知识分子为代表的精英阶层，同样关涉着普罗大众。甘阳指出，从 2010 年向前追溯，近十年至十五年间最大的变化，是公众和学界等社会各方群体对传统文化的态度发生转变。[244]从根本上讲，这一态势的形成是在全球化为外因，本土化为内因的共同作用下形成的对文明传统的推崇。

作为“巨大的历史遗产”，孔子和儒学在肃清封建思想残余、建设社会主义新文化、增进海内外学术交流等方面，都具备不容忽视的意义。在尊重历史的基础上正确对待儒家的思想遗产，推动儒学的国际化、现代化、“大众化”以及儒家思想的社会科学化，成为诸多学者的共识。

丝绸之路视阈下公元 7 世纪中印佛教美术交流研究
——以菩萨造像嬗变为例

邢嘉宁 北京语言大学

摘要：佛教美术起源于印度，后流传至中国地区，兴盛于公元7世纪之后，对中国宗教美术风格产生重大影响。由于中印两国地理位置的特殊性，中亚、南亚、乃至西域各国的文化交流均围绕此地，因而对于中国与印度两国佛教美术交流溯源流变研究，当在丝绸之路视阈下展开。造像是佛教美术中不可或缺的表现形式，公元 7 世纪的菩萨造像，身姿优美，比例匀称，气质典雅，开创了中国佛教美术本土化的先河。同时菩萨造像的数量不亚于佛造像，雕凿的精美程度甚至胜于佛造像，长久以来，菩萨造像以其受众面之广、美好的形体、远超佛造像的人格化等成为佛教造像中极其重要的组成部分。

关键词：唐代；菩萨造像；丝绸之路；佛教美术；中印

一、公元 7 世纪中国菩萨造像美术风格形成的外在动因

“历史上的希腊化、罗马化、儒学化、基督教化、伊斯兰化、西方化、以及汉化、胡化等都含有丰富的内容，并充满着互斥、互动、互容和互相渗透的关系。在文明的同异关系上，经常是同异并存、求同存异、异中求同、同中化异。内化的基本形态是‘涵化’。涵化在传入和接收外来文化方面，表现在民族涵化基线上的吸收。”[245]中原地区菩萨造像美术风格与中原本土文化之间也发生了相互排斥又不断融通的变化。公元 7 世纪，佛教开始在中原地区传

[242] 成中英：《新觉醒时代:论中国文化之再创造》, 第 341 页。

[243] 王学典：《中国话语形成之路：西方社会科学的本土化和儒家思想的社会科学化》，《济南大学学报（社会科学版）》2019 年第 6 期，第 5 页。

[244] 甘阳：《中国道路还是中国模式？》,《文化纵横》2011 年第 5 期，第 83 页。

[245] 彭树智. 文明交往论[M]. 西安：陕西人民出版社, 2002：39.

播，直接推动了中国佛教美术风格的形成，使得佛教美术在中原地区得到了广泛的发展和影响。

从宗教层面看，佛教教义中强调菩萨的慈悲和智慧，因此菩萨成为了佛教美术中的重要形象。菩萨造像在中国发展进程中受到中原文化的影响较大，如和道教信仰结合起来，使得菩萨造像具备佛教与道教两家的宗教样式。并且在公元 4 世纪前，中亚国家与西方国家交流频繁，丝绸之路便是横穿西方国家来到中亚国家的，像古代西域佛教王国于阗国存有罗马风格美术作品。[246]但在甘肃地区很难发现完全西域化风格的美术作品了，也即自丝绸之路向西流通到中国境内，大部外来艺术风格被削弱，当然这并不是中华文化的排他性，中华文化兼容并蓄，却需要外来文化努力适应中国本土环境，佛教美术也不例外，拥有与中华文化融合变通的能力才能更加顺利的流传，为中原地区的百姓所接受。公元 4 世纪至公元 6 世纪，印度笈多王朝国力强盛，繁荣开放，中国许多在此时赴印求法的僧人，均见证了笈多王朝昌盛的景象，还有在公元 3 世纪至公元 6 世纪所积累下来的中国化佛教美术风格，“张家样”“曹家样”“吴家样”“周家样”，菩萨造像的形式沿着中国化进程逐渐变化并归入这几类。就前文的分析来看，公元 4 世纪“秀骨清像”的菩萨造像形象颇为盛行，到公元 6 世纪、公元 7 世纪，菩萨形象以张僧繇的“张家样”和吴道子的“吴家样”美术风格为主。唐时期中原内地与西域各地交通频繁，随着佛教的传入，中原地区也接触到了来自印度和中亚的文化影响，这些外来文化的艺术风格和造型元素对中原地区的菩萨造像产生了一定的影响，形成了独特的美术风格。

从社会文化上来看，公元 7 世纪时，中国国力强盛，国土辽阔，国际文化交流频繁，人民安居乐业，统治者在文化上秉持兼容并蓄的政策，给文化艺术的蓬勃发展创造了一个充满活力的优越环境。表现在佛教一端，中国各地区不同的地域文化差异不断被突破，公元 7 世纪到来之前，中国佛教僧人已将印度佛教各宗派融会贯通，中原境内各地域的佛教文化也在追求同一与深化，以这二者为基，中国佛教迎来了革新性的大发展。如隋代三论宗集大成者吉藏大师，继承吸纳了罗什、僧朗、僧肇、僧诠、法朗的思想，创立“新三论”；第一个中国化宗教学派天台宗，既有中华民族的思维方式，也有印度佛学的本色，还有开创者智顗大师的思考；唐代高僧玄奘在结合印度十大论师的著作后创立中国维识宗；唐代杜顺和尚在华严寺创立的华严宗，立宗依据自南印度传播而来的《华严经》；唐代高僧道宣以印度《五部律》和《四分律》为思想来源建立律宗；还有体系庞杂的密宗，最初起源于印度教，在公元 8 世纪时传播至中国。同时，唐时期强大的国力吸引周边藩国纷纷前来朝拜，以求大唐庇护，统治者开明开放的政策对各民族的文化都十分包容，“视如己出”。匈奴、鲜卑等民族在公元 6 世纪左右内迁完毕，风俗习惯融入中原，到公元 7 世纪的胡人多是中亚、西亚等不同人种的民族统称，胡风犹如一波新鲜的西域热浪卷入中国，对公元 7 世纪中华民族的审美文化形成起到良好的推动作用，完美继承了根植于《礼记》《尚书》《春秋》的华夷之辨，形成丰富灿烂的文化艺术体系，构筑起强大的文化内聚力。于是，唐时期上至统治者，下至普通百姓，都对民族文化保持着自信坚定的态度，亦坦然安静的欣赏外来文化，驾驭自如。

外来的佛教与中华传统文化融为一体，整体上菩萨造像的美术风格由一开始的印度犍陀罗形态，不断中国化，直到公元 7 世纪同京师美术风格合并，形成华夏为主，夷族为辅，集大成的佛教文化思想系统，先后风靡于长安、洛阳。快速发展的佛教文化促进菩萨造像美术的革新，佛教中国化随着各宗派的建立而完成，中国的佛造像、菩萨造像样式摆脱了古印度风格的束缚，完全浸透在华夏文明之中。姚最在《续画品》中写“既华戎殊体,无以定其差品”，便是指具有汉文化风格的美术作品。尉迟乙僧有言中国传统文化的包容性非常强，但中国传统艺术又是独立发展的一门学科，像菩萨造像、佛教美术这种印度佛教美术，如果生硬的安装在国人中间，很快就会没落，因此我们民族文化的排他性也决定了中原地区菩

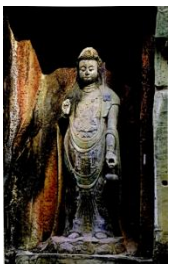

[246] 张同标. 中印佛教造像源流与传播[M]. 南京：东南大学出版社, 2013.09：49.

萨造像美术风格需要改变。公元 7 世纪发生的许多政治和社会变革，中原地区是中国文化的重要发源地之一，这里融合了多个地域文化的影响。菩萨造像的美术风格也受到了这些地域文化的影响，形成了独特的中原地区的艺术风格。

图
观音立像
（晚唐）石雕
四

二、公元 7 世纪中国菩萨造像美学风格的时代特征

佛教教义中，多将美学主体寄托于圆寂、觉性、净土之上，《妙法莲华经》中多将美学主体落实在菩萨本体上。《妙法莲华经》描绘了多种菩萨，以它们普渡众生的修行引导信徒们早日觉悟，脱离俗世苦难，进入西方净土获得解脱。就如观世音菩萨：“观世音菩萨摩诃萨威神之力巍巍如是，若有众生多于淫欲，常念恭敬观世音菩萨，便得离欲；若多嗔恚，常念恭敬观世音菩萨，便得离嗔；若多愚痴，常念恭敬观世音菩萨，便得离痴。”[247]观世音菩萨的救苦救难，百呼百应深得人心，显然成为普通百姓中间最富盛名的信奉的形象。同时菩萨这般似白莲花的救助众生之美列为佛教美学的一大特征。早在佛教的前身婆罗门教里，观音菩萨的形象是一对活泼灵动的马儿，象征善良、神力而又强大，后来众多受中国民间百姓的爱戴使得佛教中的观音菩萨塑造为一位慈祥美丽的神仙“圣母”。菩萨的形象走过了中性、女相男身、男相女身、女相的转变过程，信众喜欢把菩萨奉作女性形象，往往是将菩萨看做是富有慈悲、关怀、爱、包容、保护意象的母亲。又因为菩萨的无私与奉献，会把带有神力的祝福的爱平等施舍给每一个人，所以菩萨被人们视作美与爱的化身。甚至发展到后世，百姓对于菩萨的敬仰超过了佛，这也是菩萨汉化后最显著的特点之一，印度佛教中佛的地位始终至高无上。

自公元7世纪之后中国佛教发展出多方宗派，佛教美学体系沿着各宗派发展脉络不断完善，呈现出百花齐放的演化态势。如禅宗的美学以净心为要旨，不近女色，崇尚真美。禅宗是唐时期佛教宗派的首创宗派。南宗慧能谈论了《六祖坛经》的美学思想，崇尚“无相”“无念”“无住”等等关注美本体的审美方法。神会语录中载，欲成佛，心神应保持清净，排除妄念，“六根无染”才能理解本心之美。[248]玄觉则对女色进行猛烈抨击，重视语言之美，即“口业”，修正直语、柔软语、和合语、如实语。慧海延续慧能“净心”的思想，通过“中道”得顿悟本心，自然快乐才是美的本体。希运推出“无心说”，因为禅宗以修心性为基本教义，那么忘心即境空，外界的环境都是虚空，不再受环境的纷扰才能体会到本心之美。[249]天台宗在禅宗净心基础上提出止观，强调通过修止才能获得佛教的智慧，确立其唯心、中观、空观的认识论美学思想，以“圆”为美，将乳制品的等级类比佛典，“熟酥”好比《妙法莲华经》，“醍醐”好比《大本涅槃经》。或是华严宗的美学思想，打破出世之美入世之美之间的隔阂，“十十无尽”，如何构筑圆融之美。[250]还有三论宗，以大乘佛教三本论著为依，故称三论宗，其中吸收了《大般若波罗蜜多经》、《大本涅槃经》、《妙法莲华经》、《大方广佛华严经》的本质思想，代表人物吉藏提出“中道”是最高的美，后来三论宗逐渐并入供奉这几本经传的佛教教派。法相唯识宗由玄奘创立，主要继承了印度大乘佛教思想，对审美属性认识做了系统论析，重新解释了“境、识、受”美学思想，“现量”“比量”与审美认识之间的互通性，还有真善美的本体含义。菩萨是沟通佛与众生之间的桥梁，他能够代表佛，因此菩萨的面相、神态集合了智慧、品德、善良、美丽、能力、自信，展现其有强大的法力能够平定一切灾祸，庄严肃穆的神情多仿照佛的形象打造。

---

[247] 《大正藏》卷九，第 56 页，下；第 57 页，上。

[248] 杜继文, 魏道儒. 中国禅宗通史[M]. 南京：江苏古籍出版社, 1993.08：157-158.

[249] 石峻，楼宇烈，方立天等. 中国佛教思想资料选编 第 2 卷 第 4 册[M]. 北京：中华书局, 1983.06：220.

[250] 祁志祥. 中国佛教美学史[M]. 北京大学出版社, 2010：214.

公元7世纪初，佛教在中原地区开始兴盛，印度佛教的艺术风格对中原地区的菩萨造像产生了深远影响。在中国数以万计的石窟中充斥着各类菩萨造像和塑像，不管是在古代还是现代，踏入石窟，最优美、最吸引人的莫过于菩萨造像了，尽管打造菩萨的原材料是冷冰冰的，但是经过中国雕刻家们一石一木的雕琢、温暖炽热的颜色附着，这些菩萨造像俨然成为人们心中无可替代的、充满爱意的守护神。他们会永远安静的伫立在那里，与朝拜者虔诚的心灵互诉爱意。所以，颇具东方美的菩萨造像也被称作“东方维纳斯”。菩萨造像的美术风格在每个时代特征不同，就比如印度风格的菩萨造像通常具有细长的身体，优雅的姿态和丰满的曲线。面部表情通常是安详而宁静的，手势多样，衣纹的雕刻也注重细节和纹理的表现。石窟寺庙风格的菩萨造像通常出现在佛教石窟寺庙中。这些造像通常较大，具有庄严而雄伟的氛围。面部表情通常是庄重而肃穆的，手势多样，衣纹的雕刻也注重线条的流畅和比例的协调。

菩萨造像的姿态和表情多采用印度佛教的特征，如莲花座、半跏趺坐、手印等。公元 7 世纪是唐朝初期，唐代的艺术风格也对菩萨造像产生了影响。唐代风格的菩萨造像通常具有丰满的身体，圆润的面部和柔和的表情，注重形象上的庄严和肌肉的丰满，同时菩萨造像的身体线条流畅，衣纹丰富，给人一种雄壮和庄重的感觉。中原地区的菩萨造像还融入了一些地方特色。例如，山西地区的菩萨造像多采用木雕工艺，形象朴实自然；河南地区的菩萨造像则注重细节的雕刻和装饰，给人一种精致的感觉。公元 7 世纪是佛教在中原地区兴盛的时期，但同时也存在着其他宗教信仰的竞争。因此，菩萨造像的风格也受到了道教、儒教等其他宗教的影响，呈现出一定的多元化特征。这里也包含人们对菩萨法力的期待，希望他能无所不能，菩萨的种类也因人们的诉求不断增多。

图 2

菩萨立像

莫高窟第 416 窟

隋

图 3

菩萨坐像

莫高窟第 205 窟

盛唐

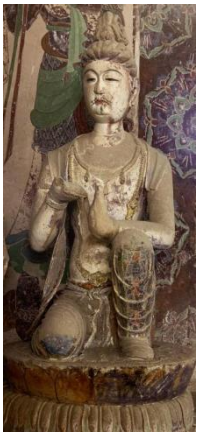

图 4

供养菩萨像

莫高窟第 328 窟

盛唐

三、公元 7 世纪中国菩萨造像的美学精神

“佛菩萨发动大悲心而需要有谛性的执著，就要从法身处落下来，作一‘自我坎陷’，以顺俗同众，如此才能救渡众生。”[251]菩萨为何能释放美好的光芒，当然是因其救苦救难、博施济众，拥有宽广的胸怀。由此，菩萨与美学在某种意义上具有同一性，前者以宗教的救赎功能给予众生积极的引领，后者以不拘形迹的创造力给人们暗淡无光的生活增添无数光彩。那么宗教与艺术也是如此，它们用超脱现实世界的范式规划出一个“极乐世界”，这个世界从哪里来、由什么组成都不重要，关键之处在于形成与现实世界的一种相互映照关系，在人们趋之若鹜的往生极乐世界、艺术虚幻境界中，没有庸碌无为的世俗，没有时间逻辑规范，有

[251] 牟宗三. 中国哲学十九讲[M]. 贵阳:贵州人民出版社, 2019.12：216.

的是感性的、新的、意念的指引，宗教通过这条沟通现实世界与幻想世界的传播之路逐步生发出艺术、美学与智慧。

佛教及其造像艺术是现实世界的主观映射，二者相互作用，相互关联，后来宗教与艺术发展成熟，逐渐成为独立于世俗社会的宗教艺术。佛教美学如何成立？佛教及其教义能够创作出游离于物质世界之上的幻象，借助幻象，承载起佛教教徒的信仰，从而在一定程度上控制信众的思想，佛教美学以美的光辉不断吸引着信徒，满足信徒们的期待与敬仰。犍陀罗菩萨造像的形象是已经略带世俗感的形象，但在中国仍旧是最神秘的宗教艺术，尤其到了公元 7 世纪，中原式的佛教艺术异彩纷呈，美不胜收。公元 7 世纪之后，佛教发展出多家宗派，全球佛教中心由外域集中至中国本土，又结合中土艺术风格创造了隋唐时期的佛教美术奇观。就拿菩萨造像来说，基于人们对菩萨大慈大悲、普渡众生的信仰，菩萨造像艺术发达，而且造像质量并没有因为数量的庞大而降低，公元 7 世纪的菩萨造像，丰润圆滑、绮丽多姿。甚至在佛教与道教相持不下之时，佛教各宗不断成熟，佛教的势力不断强大。

佛教美学菩萨造像是佛教信仰的象征，因此在美学上追求庄严和神圣的氛围。佛教美学本身强调内观，即通过冥想和内心的觉察来体验美。它认为真正的美是内在的，源于内心的平静和智慧。佛教美学强调通过修行和觉醒来发现和体验内在的美。同时佛教美学强调慈悲和智慧的表达。它认为真正的美是慈悲和智慧的体现。佛教美学通过菩萨和佛陀的形象来表达慈悲和智慧的美。佛教美学认为一切现象都是无常和空性的，没有永恒和固定的实体。它强调对于无常和空性的觉察和理解，通过超越对于物质和形式的执着来体验真正的美。佛教美学追求和谐和平衡。它强调身心的平衡和内外的和谐。佛教美学认为和谐是美的基础，通过修行和觉醒来实现身心的和谐。菩萨造像的美学精神是佛教美学的一部分，它体现了佛教信仰和教义的审美观念和美学原则。

菩萨造像的姿态和表情通常是庄重而肃穆的，体现了佛教对于超越尘世的追求和对于智慧与慈悲的崇尚。菩萨造像注重形象的和谐与平衡，追求线条的流畅和比例的协调。造像的身体线条通常是优美而流畅的，衣纹的雕刻也注重对称和平衡，给人一种和谐的美感。菩萨造像在细节的雕刻上注重精致和细腻。无论是面部表情、手指的姿势，还是衣纹的纹理，都经过精心雕刻，力求表现出细腻的纹理和精致的工艺。从佛教的性质来看，佛教美学思想是人们主观世界的产物，唯心主义的宗教思想，通过描绘佛经故事、撰写典故、创作佛教美术形象来表达佛教义理，引导信众形成美善的品德，勾勒出超然世外的往生极乐净土，从而吸引更多生存在多灾多难之中的普通百姓，来信奉佛教，寄托精神，得到慰藉。佛教造像是客观化了的佛教教材，它具有直观、可视、具体的审美特点，不同于佛经典籍抽象、隐含、主观的特性，佛教造像可以从雕塑的立体形态和艺术性出发，带给人们视觉上的冲击力。菩萨造像的美学精神代表的是慈悲与智慧的表达。菩萨的面部表情通常是慈祥而祥和的，手势也是传达智慧和悠然的象征。无论是造像艺术还是文字撰写，皆旨在激发人们对于佛教极乐净土的追求，以及对于佛、菩萨形象的敬仰和信仰。

图 5
菩萨立像
莫高窟第 194 窟
盛唐

图 6
菩萨立像
麦积山石窟第 76 窟
北魏

图 7
菩萨立像
麦积山石窟第 135 窟
北魏

四、结语

公元 7 世纪的丝绸之路上，有我国向西方输出的“文化佳物”，又有受西域艺术氛围熏陶浓郁的美术作品。自花授粉的植物不会产生艳丽夺目的后代，不会散发迷人特别的花香，而异花传粉会给稳定的自然植物种群带来变异，这是植物界物种进化的途径之一。文化交流也如此，东西异域各自散发着自身独特的魅力，共同纺织一条繁花似锦的沟通之路，促成新的成果，发生浓烈的香泽。从公元前 1 世纪发展至公元 6、7 世纪，各国文化艺术、宗教事业都在丝路上输出，传教者、使臣、商贾们不忘投合统治者的喜好，在传播内容上起了变化。印度大陆地区居于亚洲欧洲文明交汇处，承担着沟通丝绸之路要道的重任，愈加繁荣的宗教文化便从印度本土出发，沿西北路线进入中亚、西亚、中国，亦或是向东出发经海路到达东南亚、中国、东非，古印度的文化也是在丝绸之路的诸条路线中向外传播的。公元 7 世纪之后，借助政治经济文化事业的繁荣之梯，无论是中国还是其他国家地区，新美术也到达巅峰。

在丝绸之路视阈下，公元7世纪的中印佛教美术交流呈现出了独特的特点。以菩萨造像嬗变分析为基础，我们可以看到古印度佛教造像在传入中国后逐渐融合了中国本土化元素，形成的独具中华民族特色的艺术风格。通过结合公元 7 世纪菩萨造像嬗变规律与时代特征，总结佛教美术的交流与传播对于中印文化沟通具有的重要意义，完成对中印菩萨造像的溯源，促进中印文化的相互了解和相互认同，同时也推动了中印文化的发展和创新。通过梳理公元 7 世纪中印佛教美术交流之历程，我们也深入了解了古丝绸之路上的文化交流与融合，以及对我国整体艺术风格的影响，有助于更好地理解和欣赏中印佛教美术的独特魅力，推动中印文化交通的进一步发展。同时在当今世界，全球化进程逐步加快，中印佛教美术互通之路也为今天的跨文化交流提供了宝贵的历史借鉴，促进了不同文化之间的交流与合作，共同推动人类文明的发展。

天命转移：《梅松论》中足利尊氏“将军正统性”的历史构想研究

杜国伟 四川大学

摘要：《梅松论》作为描写日本南北朝时代重要的军记物语著作，在观念上侧重强调足利尊氏 “将军正统”的一贯性。一方面，作者将尊氏与赖朝的经历进行比附，体现其继承“非一世之事”的先代将军善根，并建构出“现世的”尊氏超越赖朝的性格特质，据此天命由赖

朝向尊氏转移；另一方面，作者先后通过论述守护皇统的将军职责和由后醍醐“非仪”行为带来的天皇合法性转换，将尊氏两次背叛主君的事实进行逻辑正当化的阐释。然而，尽管《梅松论》较为成功地呈现了天命转移框架下尊氏“将军正统”的合理性，但却仍然存在着历史本身的限度，客观存在的动荡使得《梅松论》的历史构想被迫提前终结。

关键词：梅松论 足利尊氏 天命观 将军正统性 天皇

一、引言

《梅松论》作为描写日本南北朝时代重要的军记物语著作，与同期《太平记》、《神皇正统记》所偏向宫方的“南朝正统论”相比，呈现出独特的历史观念。作者通过叙述镰仓幕府灭亡、中先代之乱、尊氏入洛等众多史事，论证足利氏政权的合法性和北朝存在的正当性，长期受到日本学界广泛关注。早在二战期间，五十岚梅三郎便陆续简要地介绍了《梅松论》的基本内容。[252]20 世纪 80 年代起，以《梅松论》相关考证及与其他物语对比研究为中心的成果大量涌现。考证方面，武田昌宪通过对京都古本的考察，首次限定出较为准确的成书年代；[253]福田景道则强调天理古本的精确性和正确性，[254]同时根据《梅松论》表现形式和叙述态度的共通、框架故事的形成等维度证明其作为历史物语的性质。[255]文本对比方面，小秋元段认为《梅松论》不仅存在着许多与《太平记》相似的内容表述，它从《太平记》中受到的影响还涉及到南北朝时代的介绍这一更深层面；[256]奥智鹤将《梅松论》与《六波罗南北过去帐》、《太平记》、《太平记秘伝理尽抄》进行对比，考察关于六波罗灭亡的历史书写。[257]近年来又通过视角融合、学科交叉等新方法将《梅松论》内涵进行综合分析，福田景道将《梅松论》分别置于教育、文艺等框架内进行思考，[258]其《中世纪历史物语的核心构成：<增镜>和<梅松论>的文学史研究》是新视野下《梅松论》研究的集大成之作。[259]

从日本学界总体研究方向看，随着时代的变迁、材料的逐渐丰富和史学观念的不断进步，对于《梅松论》的研究呈现逐渐多元化、细节化的特点，学术批评日益繁荣，产生了许多具有争议性的问题和新视角。然而，国内学界有关《梅松论》的研究仍较多停留在与其它军记物语并行的介绍阶段，对其精神内涵等领域则缺乏系统性关注。本文拟基于《梅松论》通行本系的解读，并结合同期原始文献及国外相关成果，以其重点叙述的足利尊氏为中心，通过《梅松论》中尊氏形象的塑造与皇统合法性阐释，探讨在“天命转移”过程中作者对足利氏“将军正统性”的历史构想。

二、天命转移之下的形象塑造：传承与超越

“正统”最早出自儒家典籍《春秋》，《汉书》云：“《春秋》法五始之要，在乎审己正统而已[260]”，指以天道与礼义为标准获得统治的合法性，但它并不局限于君王本身，尊王攘夷、拨乱反正均可称之为追求正统。相较于《太平记》、《神皇正统记》以南朝天皇为正统的历史叙事，《梅松论》则更侧重足利尊氏作为“正统将军”的一贯性。考察通行本有关长时段历史谱系的记述，可见其将军正统性的构建与其形象本身的塑造密不可分。书中具有“治政平乱”职能的将军作为天意传承的脉络被率先列举，但他们的身份并非局限于武士阶级，

[252] 五十嵐梅三郎：《梅松論の基礎的研究（一）》，《立正史学》，1938 年 10 期；五十嵐梅三郎：《梅松論の基礎的研究（三・完）》，《立正史学》，1941 年 13 期。

[253] 武田昌宪：《「梅松論」の成立に関する一考察》，《中世文学》，1987 年 32 期。

[254] 福田景道：《天理本「梅松論」の歴史構想：正確性と精密性の追求》，《島大国文》，2008 年 32 期。

[255] 福田景道：《歴史物語としての「梅松論」》，《島根大学教育学部紀要（人文·社会科学）》第二十八卷，1994 年。

[256] 小秋元段：《「梅松論」の構成と「太平記」》，《中世文学》，1994 年 39 期；小秋元段：《「太平記」·「梅松論」の研究》，東京：汲古書院，2005 年。

[257] 奥智鶴：《六波羅滅亡について：「梅松論」·「陸波羅南北過去帳」·「太平記」·「太平記秘伝理尽抄」を通して》，《樟蔭国文学》，2006 年 01 期。

[258] 福田景道：《世代間コミュニケーションと歴史教育──歴史物語「梅松論」の継承と変容》，《島根大学教育学部紀要》第四十二卷，2009 年；福田景道：《「増鏡」と「梅松論」の歴史性と文芸性：「横さま」と「横シマ」の皇位継承をめぐって》，《歴史叙述と文学》，2017 年 01 期。

[259] 福田景道：《中世歴史物語の基幹組成：「増鏡」「梅松論」の文学史的研究》，東京：武蔵野書院，2022 年。

[260] 班固：《汉书》卷 64 下，清乾隆四年武英殿校刻本，第 10 页。

而是包括所有通过武力代行天皇意志的讨逆者。所以无论是诛罚守屋大臣的圣德太子，还是远征三韩的神功皇后，甚至自任大将的天武天皇均可称作将军，[261]这使得将军与天皇、贵族在天意道德上实现交叉。而在一系列“讨朝敌”后获取胜利的将军中，作者详细阐述并称颂了征夷大将军源赖朝的功绩，原因在于南北朝时代普遍存在着一种说法认为源为朝是足利氏的祖先，足利义兼实际上是由足利义康抚养源为朝的儿子[262]。作者以此为暗线，将尊氏的经历与同一家族的祖先源赖朝进行比附，从而继承“非一世之事”的先代将军善根。首先是顺应天命的“治政平乱”，《梅松论》记载由于平清盛“放纵政务，背弃朝威，恶逆无道[263]”，引发源赖朝依靠院宣发动义兵进行诛罚，建立倒戟干戈、夜不闭户的治世；足利尊氏举御旗上洛讨逆，也同样因为北条氏“奉他院之子孙继位[264]”，违背天意地介入皇位更迭。虽然镰仓幕府被灭亡，但足利氏仍延续弓箭之法统治天下，实现国家安宁。其次是天皇对两者的态度，在《梅松论》的框架中，尊氏和赖朝在发兵前夕均被任命为“将军”，功成后受到天皇丰厚的封赏，并刻意强调尊氏被任命为武藏、相模等数国太守属于“仿照赖朝卿的先例[265]”。然而，作为镰仓时期官修史书的《吾妻镜》却记录源赖朝的征夷大将军始于“法皇崩御之后，朝政初度，被任之[266]”，并非后白河法皇“睿感之余”所封。同时，由于足利尊氏当时在联军中远不具备取得绝对领导地位的实力，后醍醐天皇也从未赐予足利尊氏如赖朝般广阔的领地，在《太平记》中仅为“武藏、常陆、下总三国[267]”，大部分国土已然被楠木正成、新田义贞等其他联军首领分别受封。此外，即使在与后醍醐天皇的战争期间，尊氏仍然没有离开天意“预设的轨道”。赖朝“讨逆”初期便立即前来的支持小山家族，其后代再次加入处于劣势的尊氏阵营，帮助尊氏取得足柄山合战的胜利；石桥之战失败，众人却认为是“本家之佳例”，因为赖义、义家在征伐奥州时也曾只剩七骑；妙惠在筑后国战败，自觉颜面扫地而尽忠舍命，与三浦介义明为源氏死守衣笠城的行为毫无不同。[268]在这种多重维度的对比和印证之下，原属于赖朝的“将军正统性”逐渐被尊氏所继承。

然而，仅仅具有源氏将军的血缘传承和当时看来便已真伪参半的经历比附，在塑造尊氏正统的合理性方面仍然略显不足，故《梅松论》所建构出“现世”的尊氏在某些性格特质上还存在着超越赖朝的特点，并集中体现于梦窗国师的评价中。国师认为虽然赖朝专心于征夷大将军之职位和武家的政务，赏罚也没有私心，但却由于惩罚严厉而有违仁道。相比之下，尊氏不仅仁德兼备，还具有“更高的美德”，[269]即兼具武略、慈悲和好施之心三位一体的形象。在《梅松论》记载的众多合战历程中，尽管尊氏屡次面临危险，却从未表现出畏惧之色，反而通过智慧与谋略化险为夷。较具代表性的叙述是竹下之战前期，由于直义于海道兵败，联军陷入困境，尊氏驰援时立即作出“合众逆拒则仅可支守，不可大克”的判断，并“别由险道，

[261] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 2-4 页。

[262] 久米邦武：《早稻田大学日本史（卷六）：南北朝时代》，北京：华文出版社，2020 年，第 305 页。

[263] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 4 页。

[264] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 7 页。

[265] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 34 页。

[266] 杉田良菴：《新刊吾妻鏡》，卷 11-12，寬永 3 年本，第 12 页。

[267] 玄慧：《太平記》，卷 12，慶長 12 年本，第 18 页。

[268] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 44、63、68 页。

[269] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 104 页。

直出竹下”，[270]命令军队越过箱根山进行作战，敌军因受到夹攻大量溃逃，联军反败为胜。包括之后的多多良滨等合战在内，人们逐渐相信“战争的胜利，完全出自将军的谋略[271]”，尊氏的武略之心得以彰显。慈悲之心是《梅松论》中尊氏对于赖朝形象最具超越性的部分，与赖朝将政敌甚至亲兄弟赶尽杀绝不同，尊氏“像对待自己的孩子一样原谅自己的仇敌[272]”。当赤松入道发现敌人败逃的旗帜中存在原属足利联军的叛徒时，尊氏坚持认为他们或许是为了暂时避害才被迫投敌，以后必然会再次加入联军。在尊氏的感召下，《梅松论》所描述的战争过程中随处可见“投降的人蜂拥而至”、“一个不剩地向将军投降”等类似的语言。[273]而这种慈悲也并非战时收买人心的权宜之计，建立幕府统治后，尊氏仍然坚持安抚朝敌，希望改变人们对于武家自源氏起便诛杀频繁的印象，没有过度追究公家的责任。此外，尊氏还具有不吝财物的好施之心，这与慈悲之心起到相辅相成的作用。他将各地的贡品尽数奖励给有功之臣，“视金银为土石，赠与武器、御马时也从不思考财物的珍贵[274]”。于是贯穿《梅松论》全书“天道保佑慈悲和贤圣[275]”的价值恰好与尊氏三心相对应，加之其继承“非一世之事”的先代将军善根，天命已然完成由赖朝向尊氏的转移，并在尊氏一代实现“现世”的超越。

三、天命转移之下的皇统变迁：遗敕与非仪

除将尊氏本身的形象塑造为继承并超越赖朝的“天授者”外，如何将其两次背叛主君的事实进行逻辑正当化的阐释也是构建“将军正统性”的重要环节。《梅松论》试图通过论证天命转移之下的皇统变迁解决这一矛盾，即利用天皇合法性的转换为尊氏辩护，具体则表现于先皇遗敕与后醍醐新政时期的“非仪”。先皇遗敕是《梅松论》中符合天意的皇位继承模式，除非天皇存在造成政治混乱的“非仪”行为，否则任何企图干涉者都将成为“凶徒”，需要将军起兵讨逆以守护皇统，这在赖朝时期已有先例。[276]然而，尽管后嵯峨院在宽元年间的遗敕中言明：“大皇子后深草院继位，退位后以长讲堂一百八十处为领地，子孙不得有在位的希望；下一任由二皇子龟山院即位，其子孙世世代代都能统治下去[277]”，却并未被持明院统与北条氏遵守。起初由于伏见天皇在位时建议深草院和龟山院的子孙轮流即位，勉强符合“旧皇指定新皇”的模式。但当大觉寺统的后醍醐天皇在位时，北条氏直接越过天皇，拥立持明院统三皇子量仁。《梅松论》借天皇之口表达“下面的人决定天下之位”是“违背天命之事”，[278]按照先皇遗敕，大觉寺统原本便应当是继位的唯一正统。同时，被流放至隐岐国的后醍醐天皇在出逃期间，不仅受到国内官员的帮助，甚至在千余艘兵船的包抄下仍未被发现，[279]这种“上天的恩赐”再次印证天命此时属于大觉寺统一方。尊氏“举御旗”进攻镰仓幕府并非是对北

[270] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 45 页。

[271] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 73 页。

[272] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 104 页。

[273] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 49、52 页。

[274] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 104 页。

[275] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 108 页。

[276] 《梅松论》记载平清盛无视高仓天皇的意愿，让三岁的安德天皇即位，作者认为此“逆天”行事是平家最终被源氏所灭的重要原因。

[277] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 11 页。

[278] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 13 页。

[279] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 巻：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 19-20 页。

条氏的背叛，而是履行正统将军应当承担的讨敌平乱之责，加之为父服丧期间被北条氏强制命令出兵，[280]其背叛镰仓幕府的行为得以正当化。

但正如小秋元段所言："作者虽然谴责幕府违背后嵯峨院的遗敕介入皇位继承，但并不承认因此即位的天皇本身就是不正统的天皇[281]"，这也为后来尊氏由大觉寺统的维护者转向支持持明院统提供了可能性。相较于阐明尊氏对幕府背叛的正当性，如何将尊氏的将军使命从已然成为《梅松论》上部正统天皇的立场中解放似乎更加困难，甚至需要"翻转"后醍醐天皇的形象，寻得将天皇的合法性随尊氏行为转变的理由。作者通过公义与私义的双重维度论证后醍醐天皇的"非仪"行为，最终实现皇统的"自然"转换。公义上的"非仪"体现在建武新政所造成的乱局，尽管《梅松论》肯定了后醍醐天皇最初复位时"君的圣断回到延喜天历以前，武家歌颂安宁，各国定守护国司，卿相云客各登官阶[282]"的局面，但在建武新政后，不久便出现近臣目中无人、纶言朝令夕改、公武水火之中的现象。特别是当"凶徒在关东合战，攻进镰仓，朝臣直义因势少无力防御[283]"时，天皇却因私心置之不理，甚至不许尊氏救援。依照书中所传达的德治主义天命观，若君主无法实行善治，其执政的正当性也随之被否定。故赤松圆心在尊氏上洛期间偶然提出的"持明院殿下是天子正统[284]"绝非是与《梅松论》主干不相关的整合，而是暗含天命转移的分界，即天命已因后醍醐新政的"非仪"逐渐转移至持明院统的光严天皇。此时尊氏接受光严天皇的院宣并表明联军"已非朝敌"，虽发生在其起兵之后，也仍然得以顺理成章地摆脱"凶徒"名分，再次成为占据天意的正义一方，所以战争中"不可思议的吉兆多到无法全部记录[285]"，以此证明尊氏对于天命转移的认同和顺应，并不存在主观性的背叛。而私义则通过《梅松论》所记载尊氏起兵前的语言表述中呈现出来，即公武矛盾激化后的较长时期内，他仍然多次坚持忠诚的立场，不愿与后醍醐天皇对抗。当亲王护良暗中得到天皇默许讨伐尊氏时，尊氏坚称此事仅为亲王的个人企图，与"叡虑"无关；即使后醍醐天皇的军队向关东进发，尊氏也竭力回避与联军战斗，并表示"这次的事情绝对不是我所希望的"、"违敕并非出自心中"，[286]甚至直接将政务让给直义，隐入净光寺，其终决定迎战只是对后醍醐势力不断威胁之下的被迫反抗。由此可见，《梅松论》利用先皇遗敕与后醍醐的"非仪"作为天命转移之下皇统变迁的依据和分界，也为尊氏两次反叛主君形成了正当化的逻辑。

四、余论："正统"的限度——被迫中断的历史构想

结合以上文献实证与分析，可知《梅松论》通过个人形象的塑造及皇统变迁较为成功地构建了天命转移框架下足利尊氏"将军正统"的合理性，但这种"正统"仍然存在着历史本身的限度。一方面，《梅松论》以梦窗国师对于尊氏的评价作为其继承将军天意的重要依据，同时又于文末记载尊氏与直义战后"皈依佛法，以梦窗国师为开山，建造天龙寺，发愿抄写一切经[287]"，故国师是否会因两位将军的尊重和信仰而掺杂较多主观性质的评断值得商榷。

---

[280] 小秋元段在《「梅松論」の構成と「太平記」》中认为《梅松论》刻意将尊氏之父的死延后 2 年，实际上足利贞氏之死是在元弘三年高氏第二次出征之时。

[281] 小秋元段：《「梅松論」の論理と構成》，《駒木原国文》第 8 卷，1997 年，第 90-100 页。

[282] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 33 页。

[283] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 39 页。

[284] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 页。

[285] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 82 页。

[286] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 44 页。

[287] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 105 页。

另一方面，《梅松论》以崇光天皇即位，尊氏建立幕府宣告结束，呈现“诸国怨敌或降或诛，将军之威平四海逆浪，无闻干戈之事[288]”的和平景象，但南北朝的战乱并未结束。由于尊氏将行政权让渡给直义，幕府内部逐渐出现两派对峙的局面，最终爆发观应之乱，尊氏与直义先后同南朝合作，北朝统治秩序遭受严重破坏。此时《梅松论》的正统性构想不仅难以解释室町幕府建立后的政治乱象，更无法接受“仁德”的将军和“廉直”的直义先后与非正统的朝敌为伍。客观存在的动荡使得《梅松论》的时间断限被迫提前终结，也并未实现结尾“将军荣华如梅开，子孙长久与松同[289]”的场景。然而，《梅松论》毕竟体现了室町时期北方对于《太平记》记述内容的反动和不信任，以及建立同南朝对抗性话语的尝试。在传统且不符合历史事实的“南朝中心”论断之外寻找研究对象，可以重新思考所谓“武家忠诚”和“万世一系”观念，[290]不再固守预先设定的历史话语和权威描述的范式，在进行研究时由僵化的思维中跃出，重新审视和观察问题，增进有关历史问题的理解，从而对于时代的多元性产生更加全面的认识，在了解到历史复杂性的同时体会过去的人们在书写历史时的心理意识和历史过程的状态。

参考文献：

[1] 物集高見監修，物集高量編.新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論.東京：日本文学叢書刊行会，1923 年。

[2] 土師聊卜訓点，杉田良菴编.新刊吾妻鏡 卷 11-12，寛永 3 年本.

[3] 玄慧编.太平記 卷 12，慶長 12 年本.

[4] 班固.汉书 卷 64 下，清乾隆四年武英殿校刻本.

[5] 荒木見悟.林希逸の立場，中国哲学論集，1981 年 07 期.

[6] 五十嵐梅三郎.梅松論の基礎的研究（一），立正史学，1938 年 10 期.

[7] 五十嵐梅三郎.梅松論の基礎的研究（三・完），立正史学，1941 年 13 期.

[8] 武田昌宪.「梅松論」の成立に関する一考察，中世文学，1987 年 32 期.

[9] 福田景道.天理本「梅松論」の歴史構想：正確性と精密性の追求，島大国文，2008 年 32 期.

[10] 福田景道.歴史物語としての「梅松論」，島根大学教育学部紀要（人文·社会科学）第二十八卷，1994 年.

[11] 小秋元段.「梅松論」の構成と「太平記」，中世文学，1994 年 39 期.

[12] 小秋元段.「太平記」·「梅松論」の研究，東京：汲古書院，2005 年.

[13] 奥智鶴.六波羅滅亡について：「梅松論」·「陸波羅南北過去帳」·「太平記」·「太平記秘伝理尽抄」を通して，樟蔭国文学，2006 年 01 期.

[14] 福田景道.「梅松論」の基幹構想:「将軍」と「正統」，島大国文，1995 年 23 期.

[15] 福田景道.世代間コミュニケーションと歴史教育──歴史物語「梅松論」の継承と変容，島根大学教育学部紀要 第四十二卷，2009 年.

[16] 福田景道.「増鏡」と「梅松論」の歴史性と文芸性：「横さま」と「横シマ」の皇位継承をめぐって，歴史叙述と文学，2017 年 01 期.

[17] 久米邦武.早稲田大学日本史（卷六）：南北朝时代，北京：华文出版社，2020 年.

[18] 福田景道.中世歴史物語の基幹組成：「増鏡」「梅松論」の文学史的研究，東京：武蔵野書院，2022 年.

[288] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 107 页。

[289] 物集高量：《新釈日本文学叢書 第 10 卷：神皇正統記/梅松論/読史余論》，東京：日本文学叢書刊行会，1923 年，第 108 页。

[290] 简而言之，《梅松论》的作者为保证足利尊氏一贯的合法性和对将军使命的忠诚，不惜利用天命转移将天皇“更换”，这是对“武家忠诚”和“万世一系”观念的讽刺。

学作为一种主观自然主义哲学
——以俄罗斯汉学家 A.И.科布杰夫的阳明学研究为例

佟宝慧 四川大学

摘要：国内外学界对于阳明学的概论见仁见智，其中具有代表性的观点主要有将其视为主观唯心主义哲学、类似存在主义哲学以及现象学等，这些观点主要是将阳明学置于比较哲学的视野下进行研究，其中主要是中西哲学的视野。而苏联时期俄罗斯学者的阳明学研究也取得了一定成果，且观点鲜明，其中当代著名汉学家 А.И.科布杰夫(Артем Игоревич Кобзев)作为俄罗斯阳明学研究的重要代表人物，其提出的阳明学为主观自然主义哲学的观点，独具一格。

关键词：主观唯心主义，主观自然主义，心物，事

国内学界关于阳明学的概论一度存在过争论，有学者认为其属于唯心主义或者存在主义哲学，这些学者大多将其放在中西哲学的比较视野中来看，比如学者陈艳波在论文《唯心论还是存在论？——从马克思的实践观看王阳明“岩中花树”问答》[291]中指出并不能将其简单地理解为唯心主义哲学，他认为，从马克思主义哲学关于实践的视角来看，阳明学更接近于存在论。学者陈来在专著《有无之境:王阳明哲学的精神》[292]中将阳明的“心”与康德的“道德主体”相比较，并将其与康德、克尔凯郭尔、贝克莱、胡塞尔、海德格尔、萨特、马丁·布伯等西方哲学家进行“对话”，学者穆南珂在论文《“国故新知”：王阳明的存在主义之发现》[293]中针对陈来先生的这一专著做了评论。学者王晓昕专门比较了阳明的“良知”与康德的“物自体”[294]，还有学者专门比较了萨特的“自在”、“自为”和海德格尔的“此在”等范畴，从而得出阳明学并非一种与西方相同的普遍意义上的主观唯心主义哲学，其中学者王路平虽然认为阳明学本质上还是主观唯心主义哲学，但是他在此基础上提出，阳明学“只不过是属于一种带有浓厚伦理色彩的非理性的主观唯心主义哲学”[295]。

俄罗斯学界对于阳明学的认知也经历了一个历史转变过程：由主观唯心主义向主观自然主义的转变。2012 年，俄罗斯当代著名汉学家也是阳明学研究的重要代表人物 А.И.科布杰夫在其论文《俄罗斯的王阳明研究及中国哲学特质》[296]中着重梳理了俄罗斯学界的这一认知流变过程，国内学者杨春蕾将其整理并译为了中文，于 2021 年发表论文《阳明学在俄罗斯不同社会意识形态下的传播轨迹——从主观唯心主义到主观自然主义的认知流变》，这篇论文鲜明地指出了阳明学在俄罗斯经历了从主观唯心主义到主观自然主义的演变过程[297]，但是该论文作者并没有分析科氏是如何得出这一论断的，因此，本文作者认为有必要根据科氏在其关于阳明学专著中的思想，梳理论证科氏提出的这一论断。

科氏提出阳明学并非一种主观唯心主义的论断，但是科氏并不否认阳明学的主观性，只是驳斥其属于唯心主义的观点，并在此基础上提出阳明学是一种主观唯物主义，而且科氏认为称之为主观自然主义或者生命自然主义更为恰当。科氏是苏联时期突破马克思主义哲学理论中的唯物主义与唯心主义二元对立原则的代表人物，当时虽不免有学者反对其这一观点，但学界普遍肯定了科氏关于阳明学是一种主观自然主义的论断。比如学者 В.Г.雷欣科（В.Г.

---

[291] 陈艳波：《唯心论还是存在论?——从马克思的实践观看王阳明“岩中花树”问答》，载《东岳论丛》2011 年第 8 期。

[292] 陈来：《有无之境:王阳明哲学的精神》，北京：人民出版社，1991 年。

[293] 穆南珂：《“国故新知”：王阳明的存在主义之发现》，载《哲学研究》1996 年第 3 期。

[294] 王晓昕：《致良知”与“物自体”——王阳明与康德的哲学比较》，载《贵州社会科学》2007 年第 3 期。

[295] 王路平：《王阳明心学与萨特存在主义的比较》，载《贵州社会科学》1989 年第 4 期。

[296] Кобзев А.И. Изучение Ван Янмина в России и специфика китайской философии // Общество и государство в Китае. – 2012. – Т. 42. – № 1. – С. 366-379.

[297] 杨春蕾，科布杰夫：《阳明学在俄罗斯不同社会意识形态下的传播轨迹——从主观唯心主义到主观自然主义的认知流变》，载《浙江学刊》2021 年第 2 期。

Лысенко）认为这违反了马克思主义阐释的最重要原则，并正确指出，早在1974年，A.M.高辟天(A.M. Карапетьянц)就对唯物主义和唯心主义二元对立这一原则的应用表示过怀疑[298]。

一、阳明学作为一种主观人学

科氏认为，由于马克思主义哲学主张唯物主义与唯心主义的二元对立，而王阳明所指的事物是对“我们”来说的事物，用西方哲学概念来说，阳明学局限于现象界和意识层面，而忽视了客观世界，因此，常常被称为主观唯心主义哲学。根据科氏的观点，我们可以从科氏肯定阳明学是主观主义哲学，但驳斥阳明学为唯心主义之说这一进路入手，从而论证科氏认为的阳明学作为一种主观自然主义更为恰当的论断。科氏在总论阳明学时提出，根据学界观点，对阳明学的总的概括可以对应《汉俄大词典》中的术语：唯心的理想主义的人生哲学。

科氏首先从唯心主义的理想主义来切入，分析了阳明学不是唯心主义而是主观主义，从关键词“心”入手，科氏认为虽然阳明学是以“心”为核心范畴，但是这并不代表阳明学就是唯心主义，他认为“心”即使是表达了唯心的含义，也是在一种“超验”的意义上，习惯在与西方哲学约定俗成的关联中表达。“心”主要表示的是主观的含义，“包括思想、意志和感性的起源”[299]。科氏在解释主观和客观时，巧妙的结合了主人与客人的关系，他认为在王阳明这里主观与客观体现为主人的热情好客，客代表的是一种外在的条件，因此，科氏得出的结论是：“在汉字‘客’的语义学中，外部（客观）给定的概念与条件性、相对性、集合性的概念相结合。”[300]

然后科氏从理想主义这一定义入手，分析了“理”本身就可以解释为唯物主义或者唯心主义。从关键词“理”切入，如果将其视为“秩序的起源、规律性和结构性”，那么它既不包含唯心的含义也不包含唯物的含义，但是也可将其作唯物主义或者唯心主义的解释，比如，朱熹被看作是客观唯心主义的代表，程颢被看作是主观唯心主义的代表。

“唯心的理想主义的人生哲学”的第三个组成成分是人生哲学，这一点比较好理解，因为王阳明关注的是活生生的人。因此，概括来看，阳明学总体可以看作是主观的人生哲学。

二、阳明学作为一种唯心主义哲学的误读

针对学者陈荣捷提出的王阳明完全忽视客观研究，认为阳明学是幼稚的唯心主义哲学，科氏认为，“在不主张客观研究的地方，本体论的唯心主义也是不可能的，因为后者以唯心的客观存在为前提”[301]。

科氏也指出，中国哲学的特点是客观现实必然与主观相联系，科氏同意马斯佩罗(A. Масперо)提出的，由于文言文的特点，汉语中缺乏连词，也就导致主语与谓语之间无法确定逻辑上的区别。而且，王阳明之前的大多数儒者都主张客观现实与人的承载物是社会，而阳明受到佛教和道教的影响，认为客观现实和人的承载物是个体人格，是真实的活生生的人。

科氏认为，朱熹与王阳明不是客观唯心主义和主观唯心主义，而是人类中心主义，或者称为个人中心主义。由此，科氏也指出了阳明学存在的两个局限性。一是没有区分“事物本身”和“对我们而言的事物”，也就是康德意义上的“自在之物”和“现象”，第二是过分强调主观个体的作用。

科氏认为，王阳明的本体论是客观世界的主观给定论。这一论断科氏是通过分析“存在”这一概念得出的。中国哲学中并没有与“存在”这一概念完全相符的表达，相近的表达可以联系到“有”。科氏指出，“由于王阳明没有明确地区分（即术语上地区分）‘存在本身’和‘被给定中的存在’、‘事物本身’和‘对我们而言的事物’、‘本体/自在之物’和‘现象’，因此，他关于所有‘事物’嵌入我们‘内心’的思想可能被错误地归结为‘事物本身’，尽管根据他的整个推理精神，这些思想只是指‘对我们而言的事物’”[302]。

---

[298] Лысенко В.Г. Компаративная философия в России // ВФ. 1992, № 9; то же // Сравнительная философия. – М.: Восточная литература РАН, 2000. – С. 156.
[299] Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства / А.И. Кобзев. – М.: Восточная литература, 2002. – С.153.
[300] Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства / А.И. Кобзев. – М.: Восточная литература, 2002. – С.154.
[301] Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства / А.И. Кобзев. – М.: Восточная литература, 2002. – С.186.
[302] Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства / А.И. Кобзев. – М.: Восточная литература, 2002. – С.190.

王阳明没有明确区分存在本身与被给定的存在，即“事物本身”和“对我们而言的事物”，这就导致王阳明根据事物形成于内心的思想被错误的归结为“物自体”，但是根据阳明的思想推理，这些思想实际是“对我们而言的事物”，也就是我们主观形成的事物。

有关阳明这一问题的例证是王阳明的“心外无物”这一主张。《传习录·卷下·门人黄省曾录》中记载：“先生游南镇，一友指岩中花树问曰：“天下无心外之物。如此花树，在深山中自开自落，于我心亦何相关？”先生曰：“你未看此花时，此花与汝心同归于寂。你来看此花时，则此花颜色一时明白起来。便知此花不在你的心外。”[303]

科氏与1977年学者杨炮和南哲兵在论文《中国哲学史讲座第五讲：<封建社会没落时期（明——鸦片战争前）的哲学斗争>》[304]中的观点进行了论争，以此证明他们歪曲了阳明的本意。科氏反驳两位学者称在未感知到花时，花是不存在的观点，科氏认为，心在感知行为之前，心与花同处于“寂”的状态，“寂”并非不存在和死亡的意思，因为，“寂”在中国哲学中表达死亡的含义时，通常是涉及佛教用语“圆寂”，来表示僧人死亡，很明显，王阳明此处并非此意。这就牵涉到了“存在”与“寂”在语义上的不同。此处的“存在”更类似于萨特的“自在”。国内学者针对这一问题也进行了探讨，其中学者王路平在论文《王阳明心学与萨特存在主义的比较》中提出，王阳明和萨特的存在不是本体论意义上的，自为（意识）不是通过自在产生，自在只是抽象的存在，“他们认为本体论的任务只是描述心物存在的结构，而不应作谁产生谁的解释”[305]。但是，与科氏不同，王路平认为，王阳明和萨特本质上还是主观唯心主义哲学，但是与科氏意见相同，王路平也认为，王阳明和萨特与贝克莱、康德以及费希特的主观唯心主义并不能等量齐观。

其次，科氏认为，花的颜色“明白起来”与“呈现出来”也存在很大区别，是认识论被误作本体论。而且，杨炮和南哲兵在这一问题的辨析上引用王阳明所说：“天地鬼神万物离却我的灵明，便没有天地鬼神万物。我的灵明离却天地鬼神万物，亦没有我的灵明。”[306]并将其中的“我”扩大概念含义解释为人类，显然科氏不同意这种解读，而且科氏认为这里谈论的不是物体的存在问题，而是物体的可知性问题，表达的是物体离开了“我”不可被认知，而不是物体离开了“我”就消失了。因此，科氏认为，杨炮、南哲兵两位学者误用本体论替换了认识论。另外，科氏认为两位学者将王阳明所说的：“今看死的人，他这些精灵游散了，他的天地万物尚在何处?”[307]中的“尚在”也简单的转述为“存在”也是错误的。所以，科氏指出，学术界在引入西方哲学术语后，混淆概念导致概念僵化，从而也导致了将阳明学理解为主观唯心主义哲学。

将阳明学理解为主观唯心主义哲学的一大误区，还在于没有正确理解王阳明的“知行合一”，科氏认为，“王阳明‘知行合一’论式的意义在于证明‘知的行动性，证明知即是行。’王阳明将知的价值提升到行的高度，将知识转化为一种创造性的行动”[308]。

科氏赞同杜维明将阳明的“知行合一”视为“良知的决定性特征”，将良知描述为一种“创造性行为本身”，是“变革的活动”[309]。《传习录》中记载：“先生曰：‘良知是造化的精灵。这些精灵，生天生地，成鬼成帝，皆从此出，真是与物无对。’”[310] 科氏将此处的“造化的精灵”阐释为“创造性变化的本质精神”，因此，良知指向行动和创造。

---

[303] 王阳明：《王阳明全集一》，北京：中国画报出版社，2014年，第187页。

[304] 杨炮,南哲兵:《中国哲学史讲座第五讲：<封建社会没落时期（明——鸦片战争前）的哲学斗争>》，载《南开大学学报（哲学社会科学版）》1977年第3期。

[305] 王路平：《王阳明心学与萨特存在主义的比较》，载《贵州社会科学》1989年第4期。

[306] 王阳明：《王阳明全集一》，北京：中国画报出版社，2014年，第205页。

[307] 王阳明：《王阳明全集一》，北京：中国画报出版社，2014年，第206页。

[308] Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства / А.И. Кобзев. – М.: Восточная литература, 2002. – С.351.

[309] Dubs, Homer H. Hsüntze: the Moulder of Ancient Confucianism . London: A. Probsthain, 1927:166.

[310] 王阳明：《王阳明全集一》，北京：中国画报出版社，2014年，第184页。

提到行动不得不提作事，科氏在论述阳明的“物”的概念时，指出阳明子与朱子在注释《大学》时的观点一致，认为“物者，事也。”因此，“物”的概念也指向一种行动和作事。学者杨国荣在论文《心物、知行之辨:以“事”为视域》中也认为“事”这一概念在理解阳明的“知行合一”与心物之间具有重要作用。他指出，“‘心’生成于‘事’，‘物’敞开于‘事’。‘心’与‘物’基于‘事’而达到现实的统一。与之相应，‘知’与‘行’也本于‘事’而相互关联”[311]。

科氏在论述王阳明的人学化和过程化概念时，将概念与主体也就是人这一个体紧密相连，因此，物就是人所做的行为，人（主体）的主宰是心，心通过意念、意志等显现作用，意念的本体是知识，意念也是事物一种，根据阳明的观点，物即是事，一个人（心）产生孝敬父母的意念，那么就意味着做孝敬父母这件事，这就是阳明所说的“知行合一”。

因此，从“心物”和“知行合一”与“事”的关系中，可以看出，王阳明的“物”不是脱离人的主观世界的抽象存在，而是与人紧密相连，甚至可以说是与人相互依存。因此，在科氏看来，王阳明心学强调的是事，是行为。因此，这一方面证实了阳明并非只是主观唯心主义哲学，因为，主观唯心主义强调意识等主体的主观精神是第一性的，是事物的本原，意识产生物质，外部世界的一切客观事物由意识派生，它并不强调做事，并不认为知与行是同时的。阳明承接张载、二程和朱子等学者而来，尤其张载提出“太虚即气”的学说，认为宇宙万物是由阴阳二气交感而来，这体现了一种唯物主义和自然主义的特质。

《卡拉马佐夫兄弟》和《财主底儿女们》中的家庭结构对比研究

高怡凡　上海外国语大学

摘要：《卡拉马佐夫兄弟》和《财主底儿女们》是中俄文学史上具有里程碑意义的家庭题材小说，陀思妥耶夫斯基以“父不慈，子何须孝”的偶合家庭为典型对改革后俄国社会的家庭伦理重构提出思考，而路翎则通过“父慈，子却不孝”的传统家庭的瓦解来呼唤激进青年回归家的温暖。本文将两部作品置于比较的视野下，以洞悉不同文化背景下家庭观念的异同，进而把握家庭题材小说所蕴含文化内涵与时代意义。

关键词：《卡拉马佐夫兄弟》；《财主底儿女们》；家庭结构；偶合家庭；传统家庭

1. 引言

费奥多尔·米哈伊洛维奇·陀思妥耶夫斯基为 19 世纪俄国文学界的巨擘之一，他于 1881 年出版的鸿篇巨作《卡拉马佐夫兄弟（Братья Карамазовы）》被认为是其文学成就的巅峰之作。小说深植于改革后动荡不安的 19 世纪俄国社会，描绘了老卡拉马佐夫与其三个儿子间错综复杂的矛盾冲突，深刻探讨了道德困境、信仰追求及救赎之路等议题。数十年后，中国作家路翎的作品《财主底儿女们》面世，小说以“一·二八”上海抗战至苏德战争爆发为背景，描绘了封建大家族蒋捷三一家分崩离析的过程，反映了出身地主家庭的青年一代内心的激荡与蜕变。事实上，路翎于很早便接触到俄国作家的作品，这对他的创作产生了一定的影响。陀氏在《卡拉马佐夫兄弟》的序言中曾提出他对这部小说的构想应该是“把阿列克塞·费多罗维奇称作主角”[312]，在第二部中作家计划将阿廖沙描写为一个带有革命思想的政治犯，然而《卡拉马佐夫兄弟》第二部未曾面世，阿廖沙这个角色也仅在第一部中有所体现。而路翎的《财主底儿女们》却在某种程度上延续了这一思想，小说的上下两册呈“丁”字状结构叙事，上册从横截面剖析整个蒋氏家族的错综复杂的家庭情况，下册则以蒋家三儿子蒋纯祖的个人故事为主线进行深入挖掘，讲述他个人在革命理想与现实中的迷茫挣扎并最终自杀的故事。此外，路翎也吸纳了陀氏的艺术手法、实现了情感复调的精妙融合，在小说中营造出“光明与斗争交织，青春世界充满强烈欢乐”[313]的艺术效果。

---

[311] 杨国荣：《心物、知行之辨:以“事”为视域》，载《哲学研究》2018 年第 5 期。

[312] [俄]陀思妥耶夫斯基.卡拉马佐夫兄弟[M].耿济之译.哈尔滨:北方文艺出版社,2024:1.

[313] 路翎.财主底儿女们[M].北京:人民文学出版社,2008:2.

根据《家庭社会学》的定义，“所谓家庭结构，是指家庭的组成方式，即家庭是由哪一种以及哪几种家庭关系组成的。”[314]本文所论述的家庭结构则细化为“家庭成员的构成及成员之间相互作用、相互影响的状态，以及由这种状态形成的某种相对稳定的联系模式。”[315]家庭，作为社会结构与民族历史变迁的微观镜像，其形态与变迁反映了社会环境的变化。在动荡时期，传统家庭结构往往面临挑战，新的家庭模式应运而生。两部作品都聚焦于家庭在社会动荡期的分崩离析，但两位作家选择了截然不同的模式进行创作。

2. 偶合家庭：瓦解与重构

俄国的家庭文化传统根植于集体主义背景，与村社制度紧密相连。在这一社会结构中，“父亲”角色被赋予了至高无上的权威与话语权，其地位不可撼动，家庭成员普遍接受并内化这种等级秩序，形成了一种“人们从出生起就融入到强大而紧密的内群体中，该群体为人们提供终身的保护，以换取人们对于该群体的绝对忠诚”[316]的社会现象。此外，东正教伦理思想作为俄罗斯文化的精神支柱，不仅是一种宗教信仰，更是一种生活方式和价值观的体现，塑造出俄罗斯人独特的家庭观念。从这两个维度来看，俄国传统的家庭伦理体系倾向于维护大家庭的整体和谐与内部关系的紧密，且是从男性主导的视角出发，对女性及子女的行为进行了明确的引导与规范，强调夫权和父权的绝对性与神圣性。随着社会的变迁与外部文化的冲击，这种传统的家庭结构也面临着挑战，家庭内部权力结构的平衡被打破，个体权利与自由的需求日益凸显。正如陀氏在 1876 年 4 月 9 日致阿尔切夫斯卡娅的一封信中提到：“对我来说，现实中最需要研究的是年轻一代以及现代的俄国家庭，我预感到它早已不是二十年之前的那种状况了。”[317]

由此，作家在《卡拉马佐夫兄弟》中便塑造了一个背离传统俄式家庭文化的非典型家庭结构——偶合家庭（случайное семейство）。这一概念首次出现在陀氏的另一部小说《少年（Подросток）》的结尾处，作家认为“俄国的贵族家庭正在以不可阻挡的力量大批地转变为偶然凑合的家庭，在普遍的无秩序和混乱中同它们融为一体。”[318]何云波教授在《陀思妥耶夫斯基与俄罗斯文化精神》一书中对此概念进行了详尽的阐释，指出了偶合家庭的核心特征：“首先从居住这一角度来说，他已经丧失家庭成员共同生活在一起这一家庭的起码前提。他们是分居在不同地方，各自为阵。而从社会地位来说，其家庭成员也属不同的社会阶层。”[319] 在 1877 年的《作家日记（Дневник писателя）》中，陀氏进一步深化了对偶合家庭的探讨，强调了父辈与子辈之间复杂而紧张的关系是偶合家庭内部矛盾的核心所在。[320]综合来看，卡拉马佐夫家族具备了偶合家庭的两大特征：

其一，从居住模式与社会地位层面来看，老卡拉马佐夫不顾几个儿子的死活，放任其各自生活，几个儿子直至成年后才因各种原因回到父亲身边，这种居住上的分散性削弱了家庭作为共同体的凝聚力。同时，家族成员的社会地位也呈现出的多样性：费奥多尔·卡拉马佐夫出身地主家庭，其婚姻生活跨越了多个社会阶层，从拥有财势的贵族之女伊凡诺夫娜，到寄人篱下的孤女，再到被奸污的疯女丽莎维塔，三位母亲的不同出身与命运，直接映射出家族内部复杂的社会关系网。四个儿子中，有的是家产继承人，有的沦落为仆人，这种社会地位上的巨大差异进一步体现了家庭的分裂。

其二，父辈与子辈之间的冲突构成了偶合家庭内部矛盾的另一重要维度。除了小儿子阿廖沙，其余三子都在不同程度上与老卡拉马佐夫有着冲突，首先是财产分割上的冲突，其

---

[314] 杨善华.家庭社会学[M].北京:高等教育出版社, 2006: 5.

[315] 关颖.家庭结构的涵义及类型[J].家教指南, 2003(02):19

[316] [荷]吉尔特·霍夫斯泰德.文化与组织:心理软件的力量（第二版）[M].李原 孙健敏译.北京:中国人民大学出版社,2010:80-81.

[317] 何云波.陀思妥耶夫斯基与俄罗斯文化精神[M].湖南:湖南教育出版社,1997:120.

[318] [俄]陀思妥耶夫斯基.少年[M].岳麟译.上海:上海译文出版社,2015:696.

[319] 何云波.陀思妥耶夫斯基与俄罗斯文化精神[M].湖南:湖南教育出版社,1997:121.

[320] Достоевский Ф. М. Дневник писателя. [M]. Сост., комментарии А. В. Белов. Москва: Институт русской цивилизации, 2010:880.

次是大儿子与父亲争夺一个女人，而二儿子出于私心不想让父亲抢夺成功。物质与情感的双重矛盾使得家族成员间的关系剑拔弩张。父亲对儿子恶语相向："伊万完全不像我的儿子。这样的人不知是从哪儿钻出来的……我连遗嘱都不留下来，你最好知道这一点！至于米卡，我要把他像蟑螂一样碾死。"[321]而大儿子认为父亲是"一个荒唐的淫棍和卑贱小丑"[322]，二儿子在思想世界中构造出"弑父"的种种合理缘由。夫妻不谈爱，父子并无情，整个家庭呈现出一种病态的、畸形的生存状态。

陀氏在《白痴（Идиот）》中曾试图塑造过类似的偶合家庭，即退职将军伊伏尔金一家，在《少年》中这种新型家庭模式得到了更为完整的刻画，而卡拉马佐夫一家则为陀氏笔下最典型的偶合家庭。探究陀氏创作此类家庭模式的动机，核心在于他对家庭作为社会基石的深刻认识，他坚信社会的健康主要是由家庭的健康和在这个家庭中成长的一代人来决定的，正如俄罗斯学者 Ахмадова Т.Х.和 Бурчаева Я.Р.所指出的："陀思妥耶夫斯基笔下的家庭总是社会事件的指标。在他的几乎所有作品中，家庭和家庭关系问题都占据着中心位置。在家庭、家族和亲属关系的解体中，作家发现了社会混乱的原因……"[323]偶合家庭产生于 19 世纪俄国社会变革期，特别是农奴制改革后的混乱期。旧的贵族阶层与新的社会力量交织碰撞，社会伦理与道德规范遭遇前所未有的挑战与重构，偶合家庭便是过渡时期社会分崩离析的象征。英国学者马尔科姆在《巴赫金之后的陀思妥耶夫斯基》中揭示了这一历史背景的复杂性："1861 年俄国农奴制改革以后，传统的封建宗法制统治秩序开始松动，新型的资本主义生产方式在封建结构内部曲折地滋生，金钱逐渐成为人们社会行动的支配力量，利己主义思想泛滥，人们对婚姻伴侣丧失信任，父辈与子辈缺乏沟通，社会个体的个性感和迷惘感增强，他们质疑传统价值观念的同时又依恋它探求新价值观念的同时又怀疑它……"[324]，因此，偶合家庭实际上是对典型环境下典型人物塑造的需要，它如同一扇窗，透过其可以窥见时代的历史面貌、理解社会变迁的复杂过程。而对文学创作而言，这种家庭模式具有极高的艺术价值，其精髓在于将"一切分离开来的遥远的东西，都……聚集到一个空间和时间'点'上了"[325]，从而创造出一种既真实又超脱的艺术张力。

3. 传统家庭：坚守与困境

和俄式传统家庭类似的是，中国传统的家庭文化同样植根于集体主义土壤之中，在古代中国的社会结构中，宗法制度占据着核心地位，其核心正是家庭本位的观念。这一观念将家庭视为社会的基石，家庭利益凌驾于个人利益之上，倡导个体为家庭这一集体贡献自己的力量。这一思想体系的形成，离不开儒家思想所倡导的君臣忠义、父子亲和、夫妻和睦的人伦观念。它强调宗法血缘关系在维系家族团结与延续中不可或缺，并通过明确的等级划分与角色定位，如父为子纲、夫为妻纲等原则，来确保家庭内部的秩序与和谐。在中式传统家庭中，父亲作为家庭的经济支柱与精神领袖，牢牢掌握着家族的话语大权，是维系家庭稳定的关键力量。

相比于卡拉马佐夫一家异化的家庭结构，财主蒋捷三一家则延续了中式封建大家庭的传统结构。这个大家庭的核心是一位集家族财政大权与情感纽带于一身的父亲——蒋捷三，他身上体现出封建家长制的双重面向。诚然，蒋捷三个人无法完全脱离其所处时代的烙印，如抽大烟的嗜好、年轻时多妻的生活、为了歌女而抛弃发妻的行为，这些都在一定程度上反映了封建社会的某些弊端与个人道德选择的局限性。然而，蒋捷三在晚年时展现出了超越个人陋习的家族责任感与慈父情怀。他十分理解并体谅大儿子的性格懦弱，以宽容之心尽可能地满足大儿媳无理的要求；对于二儿子的叛逆出走，他虽然十分气愤，但仍在其归来时给予

[321] [俄]陀思妥耶夫斯基.卡拉马佐夫兄弟[M].耿济之译.哈尔滨:北方文艺出版社,2024:179.

[322] [俄]陀思妥耶夫斯基.卡拉马佐夫兄弟[M].耿济之译.哈尔滨:北方文艺出版社,2024:70.

[323] Ахмадова, Т. Х., Бурчаева Я. Р.. Мотив "случайного семейства" как Центральный мотив романа Ф.М. Достоевского "Подросток"[J]. Известия Чеченского государственного университета, 2019(4): 91.

[324] 马尔科姆·琼斯.巴赫金之后的陀思妥耶夫斯基[M].赵亚莉 陈红薇 魏玉杰 译.长春:吉林人民出版社,2004:223 .

[325] [俄]巴赫金.陀思妥耶夫斯基诗学问题[M].白春仁 顾亚铃译.北京:三联出版社,1988:247.

了包容与接纳。蒋捷三的形象揭示了传统家庭文化中“父慈”的伦理价值，展现出父亲角色对维系家族和谐的努力。与卡拉马佐夫家族各自为阵的分散不同，蒋捷三一家有着承载着共同记忆的地点，即蒋家的后花园，书中写道：“蒋家的人们爱这个后花园的一部分：大女儿蒋淑珍爱大金鱼缸，三女儿蒋淑媛爱葡萄架，蒋蔚祖喜爱荷花池”[326]。这展现了家族成员的情感寄托，蒋捷三亲手营造的这片乐土在无形中强化了家族成员间的情感联系，成为家族团结与凝聚的象征符号。

与卡拉马佐夫家族中“父不慈，子何须孝”这一极端家庭伦理形成鲜明对比的是，蒋捷三一家所展现出的是“父慈，子却不孝”的复杂家庭图景。此处的“不孝”并非简单地对子女道德品质的否定，而是指在社会变迁背景下，传统家庭伦理观念与家庭成员日益增强的自我意识间存在的冲突。相较于卡拉马佐夫家族，蒋捷三一家在表面上有着更完整稳定的家庭结构，然而其内部却是多种力量交织、相互排斥的复杂状态，书中对此写道：“照耀在财产底光辉中的，老家主底可敬的生涯和性格，金素痕底女性的英雄主义或者野心，蒋蔚祖底软弱，以及蒋少祖底沉默，随时表现出关于蒋家底未来的命运的强烈暗示……”[327]

探究这一家庭内部张力加剧乃至崩溃的根源，时代变革无疑是最为显著的因素。二儿子蒋少祖的离家反叛，其背后是五四新文化运动时期的思想浪潮对封建家长制的猛烈冲击，书中开篇便交代道：“蒋少祖是蒋捷三底第二个儿子。由于某些机缘……他十六岁便离家到上海读书。这个行动使他和父亲决裂。在那样的时代，倔强的、被新的思想熏陶了的青年们是多么希望和父亲们决裂。”[328]作者将时间线推回到五四新文化运动时期，蒋少祖的行为一方面是少年的叛逆情绪，另一方面则是新旧思想碰撞下，青年一代对自由与独立的强烈表达。大儿子蒋蔚祖的懦弱与妻子金素痕的强势，构成了家庭内部的另一矛盾。蒋蔚祖的软弱主要源于父亲权威的长期压制，而蒋捷三也意识到了“他底意志成了蒋蔚祖的不幸”[329]。蒋蔚祖与金素痕是受到时代影响自由恋爱的结合，但金素痕作为一个受解放思潮影响且自私冷漠的新女性，不断挑战并试图颠覆传统家庭秩序，她和蒋家父子的矛盾时新旧观念、性别角色变迁在微观家庭层面的体现。如若在过去的时代，蒋捷三一家尚且可以平稳地生活下去，但在社会转型的剧变时期，一个完整的家庭被割裂成碎片，其中不仅有新思想对旧制度的直接对抗，还有长期压抑所带来的失控与悲剧，以及在新思潮极端影响下对亲情的忽视。作家并未将“旧”置于“新”的对立面进行批评，他试图通过“父慈，子却不孝”的家庭图景向读者提出一系列发人深省的问题：在激进思潮的席卷之下，如何维系家庭内部的温暖与亲情？对于封建大家族的审视，是否应仅限于批判的立场？而“父与子”之间看似不可调和的矛盾，是否真的无解？这些问题皆触及社会转型期文化价值观的重塑与家庭伦理的现代化转型。

4.“失父”：家庭结构崩溃的象征

两部作品虽呈现出两种不同的家庭结构，但在面对社会变革所带来的冲击并趋于瓦解的过程中，它们均显现出一个共同的特征——父亲角色的解构。无论是俄国村社制度下的家庭，还是中国宗法制度所维系的家族中，父亲历来是权力与权威的象征，其话语往往具有不可撼动的分量。然而在社会转型期，这种父权制的稳固结构遭遇了前所未有的挑战，成为家庭结构变迁与重构过程中的关键环节。

在《卡拉马佐夫兄弟》中，老卡拉马佐夫的父亲形象一开始便是被消解掉的。他极端自私、视家庭成员为利益工具，婚姻仅是其满足私欲或图谋财产的手段，他甚至不惜与儿子争夺财产及情感对象，其行为不仅违背了作为父亲的基本责任，更颠覆了传统父亲形象中应有的慈爱与责任。书中米乌索夫的话从侧面反映出了这段父子关系的荒谬：“这里揭发出来的一切详细情节我过去都不大确切知道……父亲为了一个坏女人吃儿子的醋，自己还同那个

[326] 路翎.财主底儿女们[M].北京:人民文学出版社,2008:88.

[327] 路翎.财主底儿女们[M].北京:人民文学出版社,2008:75.

[328] 路翎.财主底儿女们[M].北京:人民文学出版社,2008:4.

[329] 路翎.财主底儿女们[M].北京:人民文学出版社,2008:124.

畜生商量把儿子关进狱里去。”[330]因此，卡拉马佐夫家族的分崩离析的状态主要在于父亲角色的失职。作家对于父亲角色的解构主要在于对这一形象特征的刻画，他并没有着眼于一类人物的共性，而是塑造出特定时代下的典型人物，并以此反映出作家对时代变革中家庭伦理重构的期待。

在《财主底儿女中》中，蒋捷三的父亲身份是被逐渐瓦解的。蒋少祖的叛逆离家与大儿媳金素痕的强势挑战，共同构成了对蒋捷三父权的打击。金素痕的行为尤为引人注目，她公然挑战公公的权威，这在传统文学中极为罕见，其原因在于，父亲作为一家之主，是家庭权力的核心，而儿媳被要求“三从四德”，不可反对丈夫，更不可反抗公公。金素痕却公然与蒋捷三唱反调，面对她的咄咄逼人，蒋捷三的态度也只有顺从。从这一点可以看出，蒋捷三作为权力中心的地位已经被解构。和同时期的小说《家》相比，同样都是受“五四”思想而反叛的青年与父亲的对峙，路翎不再致力于塑造一个封建大家长与子辈站在鲜明的对立面上，蒋捷三的封建性被弱化，其作为父亲的责任感被加强，他集生理之父、养育之父和精神之父这三种角色为一身，他的去世，不仅是家庭权力结构的崩塌，更是家庭成员精神支柱的断裂。

5. 结论

《卡拉马佐夫兄弟》和《财主底儿女们》都是中俄文学史上具有里程碑意义的杰作。两部作品的相似之处在于，中俄两国的家庭模式都长期受到集体主义的影响，家庭观念推崇整体与和谐，而作家都以改革后的社会为背景刻画出一个大家族的分崩离析与家族成员追寻精神寄托的心路历程。此外，两位作家都选择塑造出典型环境下的典型人物，即老卡拉马佐夫和蒋捷三，进而反映出父亲在家庭结构中所承载的意义。

两部作品的不同之处在于，陀思妥耶夫斯基笔下的卡拉马佐夫家族从建立起就具有复杂而紧张的家庭关系，反映了当时社会阶层融合的难题及个体在时代变革中的挣扎。陀氏的创作立场是敲响读者对家庭现状的警钟、引起对父子关系和青年教育等问题的关注，从而探索构建新家庭伦理的可能性与路径。蒋氏一家则展现了中国传统家庭在现代化进程中的坚守与困境。尽管家族内部同样存在冲突与矛盾，但蒋捷三作为封建家长制的代表，其“父慈”的伦理价值在一定程度上维系了家庭的稳定与和谐。然而随着传统家庭伦理观念与个体自由追求的冲突日益加剧，家庭最终面临分裂。路翎的创作立场是反思旧式封建家庭的革新，同时也寄寓了对当代人重归家庭温暖的深切呼唤。两种创作手法的差异，体现了两位作家对家庭、社会变革及人性复杂的不同理解与思考，他们以各自独特的艺术视角和创作手法，共同探讨了家庭在社会变迁中的命运与意义。

参考文献：

1. Ахмадова, Т. Х., Бурчаева Я. Р.. Мотив "случайного семейства" как Центральный мотив романа Ф.М. Достоевского "Подросток"[J]. Известия Чеченского государственного университета, 2019(4): 91-95.

2. Достоевский Ф. М. Дневник писателя. [M]. Сост., комментарии А. В. Белов. Москва: Институт русской цивилизации, 2010.

3. [俄]巴赫金.陀思妥耶夫斯基诗学问题[M].白春仁 顾亚铃译.北京:三联出版社,1988.

4.[俄]陀思妥耶夫斯基.卡拉马佐夫兄弟[M].耿济之译.哈尔滨:北方文艺出版社,2024.

5. [俄]陀思妥耶夫斯基.少年[M].岳麟译.上海:上海译文出版社,2015.

6. [荷]吉尔特·霍夫斯泰德.文化与组织:心理软件的力量（第二版）[M].李原 孙健敏译.北京:中国人民大学出版社,2010.

7. 何云波.陀思妥耶夫斯基与俄罗斯文化精神[M].湖南:湖南教育出版社,1997.

8. 路翎.财主底儿女们[M].北京:人民文学出版社,2008.

9. 杨善华.家庭社会学[M].北京:高等教育出版社,2006.

10. [英]马尔科姆·琼斯.巴赫金之后的陀思妥耶夫斯基[M].赵亚莉 陈红薇 魏玉杰 译.长春:吉林人民出版社,2004.

[330] [俄]陀思妥耶夫斯基.卡拉马佐夫兄弟[M].耿济之译.哈尔滨:北方文艺出版社,2024:70.

11. 关颖.家庭结构的涵义及类型[J].家教指南, 2003(02):19-21.

《祖列依哈睁开了眼睛》中的身体书写

王淇平　大连外国语大学

摘要：古泽尔·雅辛娜在小说《祖列依哈睁开了眼睛》中讲述了鞑靼女性祖列依哈在苏联农村集体化时代经历的种种生活剧变，展现了祖列依哈精神观念上的转变，谱写了鞑靼女性的时代挽歌。从尤尔巴什的村落到安卡拉河畔的集体农庄，祖列依哈不断“发现”自己的身体的过程折射出父权制赋予女性身体的诸多编码，也展现了女性觉醒的艰难道路。研究表明，祖列依哈不断克服困难，逐渐发现了自我，但这一过程依然伴随着难以摆脱的父权的影子。

关键词：祖列依哈，古泽尔·雅辛娜，身体书写，女性主义，鞑靼族

2015 年，鞑靼青年女作家古泽尔·雅辛娜的作品《祖列依哈睁开了眼睛》一举斩获俄罗斯“大书奖”等顶级文学奖项，获得了巨大关注。作品以苏联二十世纪三十年代的农业集体化为背景，聚焦于鞑靼女性祖列依哈在浩然历史之中的人生际遇与心理变化，探讨了生与死、爱与恨、国家与个人等诸多文学母题，并向读者展现了少数族裔女性的生存状况与内心变化，为文坛奉上了一段独特的历史回忆。

古泽尔·雅辛娜笔调细腻，在宏阔的历史背景下周详地刻画了祖列依哈的一生，其中，祖列依哈关于女性身体的懵懂认识十分引人深思。身体是诸多女性主义者聚焦的介质，是对抗父权制、挖掘女性存在的重要场所。本文拟从祖列依哈“发现”身体的过程出发，辅以对鞑靼民族习俗、宗教中规训的分析，揭示女性觉醒的重要途径，并指出作品中女性觉醒的迷惘之处。

（一） 尤尔巴什的日与夜：父权制对身体的奴役

波伏瓦在《第二性》中直言道：“男人是主体，是绝对，而女人是他者。”[1]，女人是居于男性之后的第二性，是诸如“太阳/月亮”、“白天/黑夜”等二元对立的意象一般，永远居于次一级位阶的性别。祖列依哈在一片黑暗中睁开了眼睛，开始了一天的劳作，她蹑手蹑脚，内心祈求“万能的真主啊，请遂我愿——但愿谁都不要醒”[2]，生怕将自己的丈夫吵醒。丈夫穆尔塔扎和婆婆乌佩里哈是这个富农之家的主宰，祖列依哈的一举一动都在其监视之下，前者对祖列依哈百般挑剔，后者对祖列依哈颐指气使。在这个富农之家，乌佩里哈是绝对的中心，她从祖列依哈来到家中的那天起，便予其冷落和挑剔，时而指责祖列依哈身材瘦小、“一副气血不足的样子”[3]，时而指责其生不出儿子，且诞下的四个女儿也都早夭，是不折不扣的“可怜虫”。乌佩里哈的预知梦时常应验——无论是大饥荒、还是祖列依哈女儿的死，都以朦胧的梦提前为乌佩里哈所知，因此祖列依哈将婆婆的梦境视作神谕，在婆婆嗤笑着讲出“你就要死了”并将她的预知梦将给祖列依哈之际，祖列依哈内心才会如此惴惴不安。而丈夫穆尔塔扎，典型的一家之主，将祖列依哈视为他的依附，而在这样的家庭中，祖列依哈所作的一切都以服务丈夫、服务家庭为目的。在性方面，祖列依哈要么充当传宗接待的容器，要么作为单方面满足丈夫的、召之即来的工具，“在二人履行夫妻义务之时，祖列依哈总是在心里把自己看作一台榨油机，女主人有力的双手挥动着粗大而坚硬的捣槌在里面榨油”[4]，可见祖列依哈并未在性生活中有过一丝一毫的享受，只是将这一过程当作任务，而当夜晚降临，一天的任务结束，短暂的睡眠才属于她自己。

作为一名鞑靼女性，祖列依哈的观念与生活方式处处显露出民族习俗与宗教的影响。鞑靼族习俗中，房屋格局反映出男女地位的悬殊差异，女人生活的地方往往在炉灶、方便女人进行家庭劳作的地方，这里除了丈夫是不允许其他外人进入的。而一家之主或家里年长者生活的地方，会用来接待客人，而男人生活的地方还放置有木板床，而木板床的中间位置被认为是神圣的[5]。小说中祖列依哈身形瘦削，住在家里的大箱柜处，而婆婆乌佩里哈则有单独的房间，居所上的差异也展现出祖列依哈实际上的家庭地位。

鞑靼族信仰伊斯兰教，对于妇女，伊斯兰教法强调“顺从”要旨，承认丈夫是负责家庭一切事务的人，承认丈夫是一家之主。[6]祖列依哈对丈夫百依百顺，早起要为丈夫送来热茶，而后要照料牛群，打扫谷仓，晚上还要为婆婆清洗身体，而婆婆乌佩里哈恶意构陷，向穆尔塔扎“告状”称祖列依哈用桦树叶用力拍打她的身体，而祖列依哈只得忍受穆尔塔扎的痛打。即使是在这样受尽屈辱的家庭，祖列依哈依然从生活的蛛丝马迹中捕捉“善意”，时时庆幸自己的丈夫“是个好人”。

当在尤尔巴什的蒙昧生活走向尽头，穆尔塔扎被前来收缴粮食、押送“富农”的苏联红军杀死，祖列依哈内心十分茫然，既没有脱离压迫的狂喜，又没有失去丈夫的剧痛。她的生活以真主为引导，以丈夫和婆婆为中心，当后者彻底从她的生活中退场，她正如陡然获得自由的奴隶，既不知道自己应向何处去，也无法断然舍弃过去奴役生活的烙印。

（二） 安加拉河畔的新生活：“发现”身体的苦旅

离开曾经的家庭，祖列依哈被送上了不知去向的押运火车，在车上她结识了不同民族、不同职业的苦命人，在这场为了生存的苦旅之中，祖列依哈完成了心灵上的蜕变、发现了自己的“身体”。

祖列依哈初别尤尔巴什，深刻影响着她的传统观念仍在“作祟”。在路途之间，她难以忍受前往清真寺却不佩戴头巾，看见挺起胸脯的苏联女兵还会暗忖其放荡无耻，可以说“羞耻”是祖列依哈难以割舍的关键词。福柯在《规训与惩罚》中表示：“这是一个操练的肉体，而不是理论物理学的肉体，是一种被权威操纵的肉体，而不是洋溢着动物精神的肉体，是一种受到有益训练的肉体，而不是理性机器的肉体。”[7]，祖列依哈的身体为父权所规训，任何“越界行为”都会给其带来难以磨灭的羞耻感。祖列依哈坐上押运的火车，走进车厢，她便不再是一位富农的妻子，而只是一个犯人。在这里，她不得不放弃体面，允许士兵直视她没戴头巾的发辫，在破布遮盖的茅房里排泄，允许莱贝医生触碰检查她的身体并在众目睽睽之下宣布其怀孕这一事实。这种耻辱将祖列依哈逼入死地，这种无处不在的“羞辱”让祖列依哈萌生了求死的念头，而尽管腹中尚有生命，她也宁愿相信过去丈夫和婆婆向她灌输的道理，认为自己一定生下的是女儿且这个孩子必定又将早夭。

但事实并非如此，当祖列依哈经历千辛万苦，在经历伤病、沉船等一系列生死的考验之后，她在安加拉河畔的一处原始森林前开始了意料之外的新生活。与她一同被押送至此的同行人，在警备员伊格纳托夫的指挥下开始了新生活。她投入到了生产之中，因为其孕妇的身份，也受到了众人的照顾。而祖列依哈在劳动之中也感受到了快乐，她不再是过去的“可怜虫”、“傻娘们”，而是一个为自己、为大家生存做出努力的真正的人。

在安加拉河畔的生活逐渐步入正轨，在政府的帮助治下，他们建立起谢姆鲁克村。祖列依哈的儿子优素福也在众人的照顾之下逐渐成长起来，乌佩里哈的预言没有应验，诞下的儿子也没有早夭，一切都在平静地向前。祖列依哈认为，在村子里劳作、像男人一样打猎的生活很不错，在故事的最后，她接受了伊格纳托夫的心意，将优素福送上前往列宁格勒求学的路途，这时，“填满整个世界的疼痛并未消失，但是，却给予了她力量和激情。”[8]

祖列依哈在安加拉河畔与同她一样被烙上“罪人”身份的人开始了新生活，摆脱了家庭的束缚和打压，投入到劳动中去，不再仰赖他人而活。

（三） 优素福与伊格纳托夫：难以摆脱的父权之倒影

小说以祖列依哈送别儿子优素福为结局，祖列依哈的生活也在此淡出了读者的视野。而回顾祖列依哈在安加拉河畔的生活，我们不难发现，父权的影子始终缠绕着她。警备员伊格纳托夫是杀死丈夫的凶手，却又在沉船之际挽救了祖列依哈的生命，在小说后半部曾经向祖列依哈示好，并表示“你是个女人，需要有个男人”，而祖列依哈则谎称自己与莱贝医生结为夫妻。事实上，祖列依哈时常留在莱贝医生的医务室，仅仅是为了方便医生及时救治体弱的儿子优素福，而在小说结尾，伊格纳托夫在优素福的资料上“父亲”一栏填上自己的名字，也只是受祖列依哈的请求（优素福的生父穆尔塔扎为富农身份）。在小说中，祖列依哈没有任何主动求爱的行为，她隐忍、善于宽恕、有时表露出木然，正如她所感觉的那样，在安加拉河畔了无神的踪迹，而自己好像成了“神”。俄罗斯文学中历来有女性崇拜的传统，祖列依

哈在作品中是儿子的守护神，经受着生活中的苦难，不断地隐忍、承受，当儿子即将远离母亲祖列依哈之际，祖列依哈痛苦不堪，儿子是她的一切，优素福的离去会让她“死去”。可见，儿子代替了丈夫成为她生活的中心，哪怕这个中心给予她力量和积极的影响，我们仍没有在祖列依哈身上看到她对生活价值积极的探索和发掘。

祖列依哈的经历上世纪三十年代鞑靼族女性生活的缩影，少数族裔女性面对宗教与生活双重父权的压迫，在教育资源匮乏的情况下，很难自主反抗压迫。祖列依哈的经历展示了环境的重要性，让女性投入到积极的生产中，树立正常的道德伦理观念，在宗教习俗与现实世界找到平衡是少数族裔女性主义发展的重要路径。但祖列依哈依旧是一个典型的俄罗斯式的女性形象，其心灵的蜕变也称不上脱胎换骨，故其女性觉醒的路途尚且曲折漫长。

参考文献

[1] 西蒙娜·德·波伏瓦，郑克鲁.第二性（合卷本）[M].上海：上海译文出版社.2014 年:14.

[2][3][4][8] 古泽尔·雅辛娜，张杰、谢云才.祖列依哈睁开了眼睛[M].北京：人民文学出版社.2017 年.

[5] 江珊.小说《祖列依哈睁开了眼睛》中特色文化现象的翻译[C]. 2017 中国·厦门外国语言文学研究生学术论坛暨厦门大学外文学院第十届研究生学术研讨会论文集.厦门：厦门大学外文学院.2017 年:304.

[6]马东平.论伊斯兰教法之妇女观[J].甘肃社会科学，2001(05):52.

[7]福柯，刘北成，杨远婴.规训与惩罚.北京：三联书店.1999 年:175.

CONVERSATIONAL IMPLICATURE IN “YOUNG SHELDON” IN THE LIGHT OF VIOLATIONS OF COOPERATIVE PRINCIPLE

Zhao Yuke China University of Geosciences

Abstracts: Conversational Implicature, one of the most significant theories in Pragmatics, refers to the extra implied meaning contained in the speakers’ utterances. The paper analyses how the speakers achieved their implied aims through violating one or more rules in Cooperative Principle in the conversations of Young Sheldon. Also, readers can have a clear sight toward characters’ features, which helps readers have a better understanding of the plot. Deducing the conversational implicature should be set in context. According to conversation analysis, characters’ implied meanings include comforting others, taunting others, showing stress, being indifferent, etc. To sum up, understanding conversational implicature helps readers acquire humor delivered by writers or speakers, develop communication skills and handle interpersonal relationship.

Key words: Conversational Implicature, Cooperative Principle, Young Sheldon, Pragmatics, context

1. Introduction

As the spin-off to The Big Bang Theory, Young Sheldon has won the favor and popularity among people around the world. The story took place in the 1980s to 1990s, which described the tough growing up experience of Sheldon with his families, who is capable of advanced mathematics and science in a young age, usually vulnerable and a little naive. In the story, Sheldon managed to adapt to the world with his high IQ and low EQ.

2. Literature Review

To facilitate successful communication, Cooperative Principle was developed for conversation participants to maintain truthful, informative, relevant. The four principles are as follow:

- **Quantity:** Say no less than the conversation requires. Say no more than the conversation requires.
- **Quality:** Don’t say what you believe to be false. Don’t say things for which you lack evidence.
- **Relevance:** Be relevant.

- **Manner:** Don't be obscure. Don't be ambiguous. Be brief. Be orderly.

It is expected that each speaker will abide by the cooperative principle. However, a variety of occurrences frequently occur in real communication that go against the concept, leading to conversational implicature or illocutionary meaning. Analysis of conversations is provided.

3. the Violence of Cooperative Principle in Young Sheldon

Example 1:

Interviewer: Mom and dad, you must be so proud.

George: Oh, very proud.

Mary: But we are proud of all of our children.

Sheldon: She has to say that.

Ingenious 11-year-old Sheldon will give a speech in front of all the students on the graduation ceremony. Local news went to their home and gave an interview about Sheldon's valedictorian. Interviewer was asking about Sheldon, not all of their kids. But Mary answered more information of her question, which was to tell Missy and Georgie that mom and dad wouldn't look down upon them, even though, unlike Sheldon, they were average-IQ children. Mom's implied meaning is to avoid complaints from Missy and Georgie and comfort them. Therefore mom, who was scrupulous and careful, was concerned with children's feelings while dad neglected the point.

Example 2:

Mary: Did you know that there's a Science Fiction Club? You like science fiction.

Sheldon: I prefer science fact.

Mary: Then maybe you might enjoy the Astronomy Club. Outer space and such.

Missy: Ooh. You can meet people from your planet.

Mary had a strong desire that Sheldon can make friends with his college students, so she introduced clubs in college to him. Missy always thought Sheldon as a weirdo, a freak and an alien, because he is addictive to his science world and is not good at interacting with people at all. Even though she knew that Sheldon, her brother, was definitely not from outer space, so her statement is false, lacking science testimony. So she is a humorous girl that she used hyperbole words describing Sheldon to sneer at him for that he was not popular like her. That is to satire Sheldon's inability in social skills.

Example 3:

Sheldon: I imagine my leaving will be hard for you.

Dam: Oh, yeah, being best friends with a little kid really boosted my game with the ladies.

Dam is the only friend of Sheldon at Medford and Sheldon will graduate from there soon. Sheldon thought his leaving will be a tough time for Dam, because he will be alone. But Dam said it is easy to chat with the girls with Sheldon's company, which is irrelevant and independent with Sheldon's statements, which is to say it has no effect on his life but his popularity among girls.

Example 4:

George: Nothing to be embarrassed about. It's perfectly natural. Perfectly normal.

Missy: Dad, I know.

George: I am telling myself.

George drive Missy to training football, and Missy had her first period on their way. George had no way to handle with the situation and was under great pressure. He has no experience of things related to young girls. And he was anxious about that indeed but he repeated 'it's normal' four times, so he violated maxims of being brief. If he was used to coping that, he will take Missy to store to buy some feminine napkin. His words were helping improve his mood and relieve the stress, which is to avoid embarrassment.

4. Conclusion

Through the analysis of the above cases, personalities of characters can be concluded that Sheldon is knowledgeable, proud, curious, unfriendly. He is often superior to those who are less intelligent as him.

Deducing the conversational implicature should be set in context. When speaker violated the CP maxims intentionally or accidentally, he or she tried to convey implied meaning. From the analysis, speakers' intentions include comforting others, taunting others, showing stress, being indifferent, etc.

The essay can help Chinese and those who are interested in American sitcoms have a better understanding on implied meaning of utterance and a better master of oral English.

Bibliography

[1] Dynel, Marta. *Irony, Deception and Humor: seeking the truth about overt and covert untruthfulness* [M]. Boston: De Gruyter Mouton, 2018：53-66

[2] 戴瑞亮. 语义学新探[M]. 东营：石油大学出版社，2016：59-72

[3] 胡壮麟. 语言学教程[M]（第 5 版）. 北京：北京大学出版社, 2006：168-194

[4] 金立. 会话含义的分类及其思考[J]. 浙江社会科学, 2003：128-133.

[5] 马丽. 合作原则视角下情景喜剧《小谢尔顿》中言语幽默的语用学分析[D]. 上海外国语大学, 2020：14-41

[6] 南佐民. 会话幽默的语义作用过程解析[J]. 外语与外语教学, 2000：18-20

[7] 渠颖. 以合作原则和礼貌原则的视角分析《神探夏洛克》系列片中人物对白的会话含义[D]. 暨南大学, 2018：1-4

[8] 宋亚丽. 合作原则视角下《唐顿庄园》中的会话含义研究[D]. 东北林业大学, 2020：10-25

[9] 孙国伟. 从合作原则和礼貌原则的视角分析《生活大爆炸》中的会话含义[D]. 济南大学, 2015：16-27

UNITARIANISM IN TRANSYLVANIA REASONS OF THE THRIFT OF UNITARIANISM IN THE PRINCIPALITY TRANSYLVANIA, INSTEAD OF IN THE OTHER REGIONS OF THE HISTORICAL HUNGARIAN KINGDOM

He Yuchen Eötvös Loránd University

Abstract: This essay is about the history of Unitarianism in Transylvania. It analyses the reasons of the thrift of Unitarianism in the Principality of Transylvania, instead of in the other regions of the historical Kingdom of Hungary through the general literature review and comparison between Transylvania and the rest two parts of Hungary during the time when the country was divided into three parts. Through analysis and comparative research, this article mainly draws three internal reasons of Transylvania and two external reasons of Royal Hungary and Ottoman Hungary. The research in this article can bring about a preliminary understanding of the issue of Unitarianism in Transylvania and is a good starting point for further research on this issue.

Keywords: Unitarianism, Reformation, Principality of Transylvania, Hungarian Kingdom

I.Unitarianism

1. Definition

Unitarianism represents a distinct form of Christian belief that has gathered popularity in regions such as Poland, Transylvania, England, and the United States of America. As a nontrinitarian sect within Christianity, Unitarianism diverges from the conventional belief in the Holy Trinity, a basic idea held by Catholicism, Orthodoxy, and the majority of Protestant denominations. The denial of the Holy Trinity constitutes a foundational distinction between Unitarianism and the listed traditional branches of Christianity.

2. History of Unitarianism in Europe before the 16th century

i. The growth of Arianism

Arianism was named after the theologian Arius. Arius held the idea that Jesus Christ was a creature by God, and had a subordinate status to God. However, at the same time, Arius also recognised that Jesus was the highest creature of God, who had the role of medium between God had the humankind.

The theological emphasis of Arianism focused on the absolute singularity of God. This perspective challenged the traditional idea of Holy Trinity, and caused a great debate during that time. On the First Council of Nicaea, Arianism was refuted and condemned as a heretic.

ii. The progress of Anti-Trinitarianism till the 15th century

During the Middle Ages, the debate of Trinity was always popular among the theologians. However, despite the debate, Trinity that built by the *Nicaea Creed* in the year 325 was an undoubtable basis of the Christian belief.

But in the centuries after the Middle Ages, theologians started to doubt the principles of Trinity, and triggered some thoughts among people. Ideas of the unity of God began to be taught in some universities, and started to spread in the reformed churches.

iii. The development of Socinianism

Socinianism was a theological movement in Poland and Transylvania in the 16th century, which was named after the Italian theologian Fausto Sozzini (Faustus Socinus in Latin) and his nephew Laelius Socinus.

Judging from the social environment at that time, Socinianism was a quite radical sect. It denied the pre-existence of Jesus, rejected the original sin, and held a firm idea of Unitarian Monotheism. The Socinuses believed that Jesus was a chosen person by God, instead of a divine figure, so for them, there was nothing as Trinity. The denial of original sin showed their belief in humanity and individuals, for the reason that in their opinion, individuals were responsible for themselves, and could be saved by their own obedience to God.

II. Unitarianism in Transylvania

1. Current situation of the Unitarist Church in Transylvania

The Unitarist Church in Transylvania is the oldest continuously functioning Unitarist church of the world. There is no so-called Transylvanian Unitarist Church now in Transylvania, but it does not mean that Transylvania has not got its independent Unitarian organisation. In 2012, a formal unification took place between the Hungarian Unitarist Church and the Transylvanian Unitarist Church. The result was that a united Hungarian Unitarist Church, in Hungarian "Magyar Unitárius Egyház", was established, with its headquarters in Cluj-Napoca, Transylvania (Romania).

According to the statistics published by the Transylvanian Romanian Religious Research Institute (Valláskutató Intézet) in 2011, Romania had a Unitarian population of 57 686, and 96.72% of the Unitarian Christians was Hungarian.

2. Brief history of Unitarianism in Transylvania

i. Early beginning of Unitarianism

The root of Unitarianism in Transylvania could be traced back to the 16th century. This period was the time of Reformation, and debates about the doctrinal matters were also triggered in Transylvania, which provided advantageous environment to the refinement and widespread of Unitarianism.

In 1568, the first Prince of Transylvania John Sigismund issued the *Edict of Torda*, which guaranteed limited religious freedom in Transylvania. According to the edict, the Transylvanian people received the freedom to choose their religious believes among four recognised religions: Catholicism, Lutheranism, Calvinism and Unitarianism.

Being only applied to Christianity, *Edict of Torda* could not be considered as a complete accomplishment of religious freedom, but it did provide a relaxed social environment for the development of Unitarianism.

ii. The legalization of Unitarist Church

The legalization of the Unitarist churches were confirmed by the *Edict of Torda*, and the Unitarian theologian Ferenc Dávid played a very important role in the formulation of the edict. The *Edict of Torda* was regarded as the formal establishment of the Transylvanian Unitarist Church, and Dávid was also considered to be the founder of the Hungarian Unitarianism.

After the its legal recognition, the Unitarist Church achieved great success in Transylvania. Because of the relatively tolerant religious environment, Anti-Trinitarian theologians from other

regions in Europe, came to Transylvania, which also accelerated the improvement and development of Unitarianism.

iii. Struggles and development of Unitarianism

Prince John Sigismund died in 1571, which was a great lost for the Unitarist Church. The new Prince Stephen Báthory was in favour of Catholicism, and as a result, all kinds of new religious reform were prohibited, and the reformed churches were strictly controlled. The Habsburg rulers of Transylvania also held an unfriendly attitude towards the Unitarist Church. Counter-reformation officially supported by the Habsburgs was performed.

Books and verse collections were published, new churches were built in Cluj-Napoca and other cities in Transylvania. In 1848, Unitarianism was again officially recognised as a legal religion in the Hungarian state.

iv. Transylvanian Unitarianism under the Romanian state

According to the *Treaty of Trianon*, Transylvania became part of Romania. The Orthodox Romanian people took away the property and churches from the Unitarist Church, and strong suppressed the religious activities of the Unitarian Christians. Religious activities of the Unitarist Church were restricted by the state after the Second World War.

After 1989, the development and reestablishment of Unitarianism in Transylvania started again. The Transylvanian Unitarist Church began to build relationships with the other Unitarian churches. In 1993, the Unitarian high schools were also restarted.

III. Reasons

1. Internal reasons of Transylvania

i. Relatively independent administration

After the Battle of Mohács in 1526 and the Siege of Buda in 1541, the Kingdom of Hungary was divided into three parts: Royal Hungary in the west, Ottoman Hungary in the middle and the Principality of Transylvania in the east.

During the time when Unitarianism formed and developed in the lands of Hungary, Transylvania was a semi-independent state. Unlike the western part of the Kingdom, known as Royal Hungary, which was controlled by the Habsburg House, and the Ottoman Hungary under Ottoman regime, Transylvania, although was officially vassal state of the Ottoman Empire, had Hungarian princes, and was ruled by the Unio Trium Nationum (Union of the Three Nations), which allowed the ruling group to launch policies suitable for the principality's own conditions based on the actual situation.

ii. Religious tolerant society and strong atmosphere of religious reform

Giorgio Biandrata, an Italian Anti-Trinitarian theologian served in the court of the Prince of Transylvania, and the prince himself also took part in the debate between the Trinitarians and Ferenc Dávid. The frequent religious debates, exchanges and communication around different understandings of Christian doctrine and the Bible objectively expanded the influence of participating denominations.

The *Edict of Torda* in 1568 was a strong illustration of the religious tolerance at that time, and was an example of the religious tolerance policies.

iii. Immigration of foreign Unitarian communities

In the second half of the 16th century, Transylvania had a strong appeal to so-called heretics because of its progressive policies of religious tolerance. Many religious minorities from other countries came here to escape persecution. The immigration of these foreign Anti-Trinitarians enriched the ideological core of the Hungarian Unitarianism, and enlarged the Transylvanian Unitarian community.

2. Comparisons between Transylvania and other regions of the Hungarian Kingdom

i. Royal Hungary

Counter-Reformation was performed in the areas ruled by the staunch Catholic Habsburg dynasty under the leadership of the king. Reformed churches were strictly suppressed and laws against Lutheranism, Calvinism and Unitarianism were enacted. Even issues about the reformed church were prohibited to be mentioned in the Parliament.

ii. Ottoman Hungary

As an Islamic empire ruled by the caliph of their religion, one of the Ottomans' tasks and goals was to spread the Islam.

Even though relatively few Hungarians converted to Islam according to surviving historical records, the Ottoman Empire still pursued a hard-line policy of Islamization in the areas they occupied. Churches were converted into mosques; activities of Christianity, of course Unitarianism included, were strong oppressed. The minaret in Eger and the mosque in Pécs are physical evidence of the religious invasion of the Ottoman Empire.

Conclusion

The current essay focuses on the development of Unitarianism in Transylvania during the time of the Principality of Transylvania. The exploration of this article has revealed a nuanced understanding of the reasons of the thrift of Unitarianism in the Principality of Transylvania, instead of the other regions in the regions of the historical Kingdom of Hungary.

Using the research methods of document analysation and comparative research, both the internal reasons of Transylvania and the limitations of the other two regions of Hungary have been shown in the article. Within the lands of the Principality of Transylvania, independent administration made it possible for Transylvania to have policies according to its own situation; religious tolerance and the strong atmosphere of religious reform offered good chance to the development and spread of Unitarianism; the immigration of foreign Unitarian communities, including believer groups and Anti-Trinitarian theologians, not only enlarged the local Unitarian population, but also enriched the ideological core of Hungarian Unitarianism.

While in this historical period, the Kingdom of Hungary was divided into three parts, the other two parts were the Habsburg Royal Hungary and Ottoman Hungary. In these two regions, Catholicism and Islan based religious assimilation and Counter-Reformation were performed, making it harder for Unitarianism to develop.

In general, as a term paper, this article still has problems such as few references and relatively simple arguments. However, it still conducted good research and more in-depth discussion on the issue about the reasons of the thrift of Unitarianism in the Principality of Transylvania. Research on this issue is also a starting point for further understanding of the historical development of religion in Transylvania.

地缘政治经济视角下的中俄贸易

胡子扬 上海外国语大学

摘要：本文探讨后全球化时代中俄贸易的新局面。俄乌冲突标志着一个时代的结束和新历史阶段的开始，它不仅打破了冷战后世界的繁荣与和平，还导致俄罗斯面临西方制裁和经济孤立，迫使其寻求与亚洲国家，尤其是中国的合作。

本文通过分析历史文献、政策文件和学术研究，结合理论框架，系统评估中俄贸易的现状和未来。同时，文章探讨经济政治化对中俄贸易的影响，旨在提供深入理解和新的研究视角。

关键词：后全球化时代、俄乌冲突、地缘政治经济、中俄贸易

自 2022 年 2 月 24 日至今，俄乌冲突已经持续了两年多的时间。战争未能如俄罗斯预期的那样以其摧枯拉朽般的胜利而告结束，反而陷入了惨烈的相持战和消耗战。战争延宕之下，全球化的进程遭遇了前所未有的挑战：经济政治化的趋势日益明显，经济活动越来越多地受到政治因素的干扰。这种转变不仅重塑了国际政治经济的版图，也对中俄两国的贸易关系产生了深远的影响。

在这一背景下，本论文试图探讨中俄贸易在后全球化时代的新特征和新挑战。俄乌冲突的持续，使地缘政治因素成为改变世界经济与能源发展趋势的直接因素[331]。西方国家对俄

[331] 程红泽.欧美制裁背景下俄罗斯能源困境与中俄能源合作的现实选择[J].西伯利亚研究,2023,50(03):35.

罗斯的制裁，促使俄罗斯寻求新的经济合作伙伴，而中国作为其重要的邻国和贸易伙伴，自然成为了俄罗斯经济多元化战略的关键一环。

本论文将深入分析冲突对全球化的影响及其在中俄贸易中的体现，揭示了经济政治化如何影响两国贸易政策、市场准入和投资流向。研究重点在于探讨中俄如何在新的国际政治经济环境中寻找合作机会，同时应对风险和不确定性。

一、理论框架

1.1 自由主义全球化的终结

全球化是一个多维度过程，涉及经济、政治、文化和社会等方面，通过跨国贸易、资本流动、技术传播和文化交流促进了全球互联互通。自由主义全球化强调市场、贸易和资本流动的自由化，推动了全球经济增长，但在 20 世纪末至 21 世纪初达到顶峰后，其脆弱性和不平等性被俄乌冲突等事件暴露，引发了对这一模式的反思。

俄乌冲突成为全球化转折点，揭示了其脆弱性，中美战略竞争、新冠疫情、英国脱欧等事件加剧了全球化不确定性，导致全球供应链和贸易模式重构，加速了自由主义全球化的终结。后全球化时代标志着新的全球经济秩序形成，经济活动更重视安全和自主可控，全球供应链重塑，企业寻求稳定多元的供应链结构，减少依赖，战略价值链概念[332]强调关键领域和核心技术的竞争优势和风险抵御能力。

俄罗斯外交部长拉夫罗夫提出“美国式全球化已结束”[333]，俄罗斯认为后全球化不仅是经济衰退，更是对世界感知和理解方式的转变，要求国家和企业重新评估发展战略[334]，适应新环境。

中国企业在后全球化时代面临机遇和挑战，全球化逆流促使中国企业加快海外市场拓展，尤其是“一带一路”倡议下，但同时也要应对贸易保护主义、地缘政治风险等不确定性，需要在战略规划和风险管理上做出调整。

1.2 地缘政治经济理论

地缘政治经济理论的发展经历了从军事力量主导到商业逻辑的转变。苏联解体后，商业逻辑开始主导国家间权力关系，西方国家支持贸易和市场全球化。但爱德华·勒特韦克提出，国际冲突逻辑转变为商业冲突，即“地缘经济”。

2008 年金融危机后，全球价值链和中国的崛起重塑了世界格局，增加了系统脆弱性。美国对中国崛起感到担忧，地缘政治再次回归，但与冷战时期不同，经济全球化和全球价值链使各国经济深度融合，地缘政治与地缘经济交织。

中国学者刘洪钟将这一现象概括为“地缘政治经济”[335]，强调经济活动受安全和战略考量影响，导致全球市场分裂，各国重建产业体系，增加投资成本，降低收益。地缘政治经济的兴起要求我们重新审视经济与安全问题，寻求在维护经济安全的同时，促进国际合作和全球经济稳定发展。

二、中俄贸易的现状与特点

2.1 中俄贸易额突破“天花板”

在 2022 年前，中俄贸易已接近上限，由俄罗斯的进出口能力决定。徐坡岭等专家指出，中俄贸易潜力受国际竞争限制，俄罗斯的能源原材料和中国的工业品非独占性，面临国际供应商竞争[336]。中国市场需求和产能保障了中俄贸易的基本盘，而俄罗斯的购买力和供给能力决定上限。

---

[332] 余南平,栾心蔚.国际政治经济竞争范式的转变：从全球价值链到战略价值链[J].欧洲研究,2023,41(04):80.

[333] 俄罗斯外交部长拉夫罗夫在普里马科夫国际论坛上的发言 https://www.kp.ru/daily/27586/4857455/

[334] 车玉玲,党富鹏.多元文明视域下全球化伦理原则的当代建构——以俄罗斯思想中的伦理原则为视角[J].学习与探索,2024(05):52.

[335] 刘洪钟.地缘政治经济视角下的全球供应链重构[J].世界经济与政治论坛,2024,(02):52.

[336] 徐坡岭,那振芳.贸易潜力与中俄经贸合作的天花板及成长空间问题[J].上海大学学报(社会科学版),2018,35(04):10.

俄罗斯能源原材料出口和对中国产品的需求是其进出口能力的关键，油气产量和消费品、工业设备进口量达到极限时，中俄贸易达到上限。2018 年徐坡岭测算，中俄贸易已接近 1000 亿美元的天花板[337]。但 2023 年，中俄贸易额翻倍突破 2000 亿美元。

2014 年和 2022 年是中俄贸易的里程碑，分别突破了俄罗斯和中国外贸的比重。2022 年俄乌冲突导致西方对俄制裁，俄罗斯需重构供应链，中国成为其保障供应链安全和建立技术主权的关键伙伴。西方制裁打破了俄-西方供应链，释放了中俄贸易的互补性，改变了俄罗斯外贸需求结构和资产专有性。

2.2 中俄贸易产品结构

从中国的进出口市场来看，2023 年俄罗斯成为中国第六大贸易合作伙伴，并且是前六名里每一一个保持贸易额正增长的国家。2023 年中俄贸易总额达 2401 亿美元，占到中国贸易总额的 4.04%，相比于 2021 年的 2.45%提升了 1.60%；2021-2022 年，在俄罗斯外贸依存度稳定在 38%左右的情况下，中俄贸易总额从 1468 亿美元上升至 1902 亿美元，中俄双边贸易占俄罗斯对外贸易比重从 18.61%上升至 22.4%。

表一（根据 UN Comtrade 数据库数据整理）

从表二可以看出，我国从俄罗斯进口的产品主要集中在能源领域，即石油、煤炭和天然气三类，2023 年此三类产品合计进口金额 6630 亿元，占我国从俄进口商品总额的 72.85%。另外，金属及金属矿产也是重要的进口领域，进口金额 896 亿元，占我国从俄进口商品总额的 9.84%。

[337] 徐坡岭,段秀芳.中俄经贸合作中的政治因素与经贸合作水平评估——中俄之间是否存在“政热经冷”？[J].东北亚论坛,2019,28(06):79.

我国从俄罗斯进口的主要商品（2023年）				
序号	主要品类	金额（亿元）	占比	数量
1	石油（含原油、石脑油、燃料油等，万吨）	4793.38	52.67%	12075.27
其中	原油（万吨）	4277.06	47.00%	10701.54
	燃料油（万吨）	351.13	3.86%	1006.11
2	煤炭（万吨）	1014.92	11.15%	10223.17
3	天然气（万吨）	821.86	9.03%	2455.93
其中	液化天然气（万吨）	364.08	4.00%	804.40
	气态天然气（万吨）	451.54	4.96%	1630.26
4	金属及其制品	586.31	6.44%	-
其中	铜及其制品	227.63	2.50%	-
	铝及其制品	202.63	2.23%	-
	钢铁、镍及其制品	143.75	1.58%	-
5	金属矿产（万吨）	309.34	3.40%	1111.18
其中	铁矿砂及其精矿（万吨）	76.06	0.84%	965.91
	铜矿砂及其精矿（万吨）	60.42	0.66%	30.19
6	木材/板材/木浆/纸浆/纸板	375.18	4.12%	-
其中	木材板材（万吨）	219.50	2.41%	997.29
	木浆（万吨）	91.65	1.01%	195.77
7	菜籽及菜籽油（含豆油/葵花籽油，万吨）	223.85	2.46%	350.44
8	水产品（万吨）	202.55	2.23%	127.55
9	化学品及化工品	195.89	2.15%	-
其中	铀、钚及其化合物（吨）	29.52	0.32%	467.39
	钾肥（万吨）	79.22	0.87%	304.55
10	贵金属及珠宝首饰	162.72	1.79%	-
其中	黄金（吨）	22.50	0.25%	5.07
	铂族贵金属（吨）	132.47	1.46%	42.46
11	粮食及杂粮（万吨）	97.11	1.07%	352.49
其中	非转基因黄大豆（万吨）	48.44	0.53%	129.26
	干豌豆（万吨）	21.52	0.24%	90.83
	小麦及小麦粉（万吨）	6.52	0.07%	28.54
12	其他	317.87	3.49%	-
总计		9100.98	100.00%	-

表二（根据中国海关总署数据整理）

石油是我国从俄罗斯进口最多的产品，进口额为 4793 亿元，占比 52.67%。其中：我国从俄罗斯进口超 1 亿吨的原油，进口金额 4297 亿元，占比 47%。

因为制裁，欧盟国家正在逐渐放弃俄罗斯的石油和天然气。俄罗斯的能源出口已经从欧盟转向中国和印度。有关数据显示，中国和印度继续在俄罗斯石油进口国名单中占据主导地位，购买了约 60%的石油量。因此，中俄贸易总额的主要增长来自石油。

其次是煤炭，进口了 1.02 亿吨，进口额为 1015 亿元，占比 11.15%。

第三是天然气，根据俄罗斯天然气工业股份公司的季度报告，2022 年上半年，俄罗斯对中国的管道天然气供应量增加了 63.4%，达到 75 亿立方米，并且俄罗斯已开始建设通往中国的第二条天然气管道，对中国的天然气供应将会大幅增加。

我国向俄罗斯出口的主要商品（2023年）				
序号	主要品类	金额（亿元）	占比	数量
1	机械/电气/音像/电子设备及零部件	2980.53	38.12%	-
其中	内燃机/发动机/柴油机及零部件	174.68	2.23%	-
	提升机/起重机/挖掘机/钻探机及零部件	392.20	5.02%	-
	智能手机（万台）	181.18	2.32%	2199.88
	平板电脑（万台）	18.86	0.24%	190.74
	笔记本电脑（万台）	89.78	1.15%	251.16
	音像设备及零部件	244.76	3.13%	-
2	运输设备及零部件	1649.03	21.09%	-
其中	载人汽车（万辆）	848.03	10.84%	81.89
	公路牵引车（万辆）	250.15	3.20%	6.25
	货车（万辆）	217.62	2.78%	8.08
	无人机（万架）	0.93	0.01%	1.48
3	纺织品/服装/鞋帽/伞发品	731.79	9.36%	-
其中	服装及衣着附件	247.69	3.17%	-
	鞋靴	240.01	3.07%	-
4	金属及其制品	488.72	6.25%	-
其中	钢铁及其制品	268.14	3.43%	-
5	塑料、橡胶及其制品	472.07	6.04%	-
其中	轮胎（万条）	119.91	1.53%	3577.69
6	化学品及化工品	447.51	5.72%	-
其中	有机无机化学品	261.55	3.34%	-
7	家具/坐具/灯具/玩具等杂项制品	287.69	3.68%	-
8	光学/计量/医疗精密仪器及零部件	203.66	2.60%	-
9	皮革及其制品	105.90	1.35%	-
10	陶瓷、石材及玻璃制品	101.46	1.30%	-
-	其他	351.23	4.49%	-
总计		7819.59	100.00%	-

表三（根据中国海关总署数据整理）

从表三可以看出，中国对俄出口主要集中在机械电子和运输设备，2023 年这两类产品占中国从俄进口总额的 59.20%。机械/电气/音像/电子设备及零部件出口额为 2981 亿元，占 38.12%，其中提升机、起重机等出口 392 亿元，内燃机等 175 亿元，智能手机 181 亿元，笔

记本电脑 90 亿元。受西方限制，俄罗斯增加从中国进口芯片，中国品牌智能手机在俄销售领先。

运输设备及零部件出口额为 1649 亿元，占 21.09%，其中载人汽车出口金额 848 亿元。奇瑞和红旗品牌汽车在俄市场增长，中国卡车在俄市场份额提升。纺织服装及鞋帽伞发品出口额为 732 亿元，占 9.36%，以服装、鞋靴为主。

三、中俄贸易面临的困境与政策建议

3.1 国际政治压力与制裁

西方国家对俄制裁，尤其是美欧的高科技出口禁令和金融制裁，间接影响了中俄贸易。制裁限制了俄使用西方支付系统和获取高技术产品，促使俄依赖中国作为替代来源。但这也让中国面临国际压力，俄乌冲突导致国际政治经济格局调整，美国借此抹黑中国，迫使他国“选边站队”，干扰中俄正常经贸。冲突还强化了安全因素在国际格局重塑中的作用，影响国家立场和全球产业链布局。

3.2 物流与支付系统挑战

西方国家对俄罗斯的制裁导致中俄贸易结算方式复杂化[338]。俄罗斯银行被 SWIFT 系统排除，迫使两国寻找替代支付机制，如人民币结算。但中国建设银行和工商银行已停止代理俄罗斯对华跨境人民币付款，其他银行如农业银行、交通银行、中信银行虽可接收，但审核严格，易触发风控。昆仑银行和 VTB 上海分行支持卢布和人民币汇款，但开户难度大。VTB 账户目前无法接收除俄罗斯和白俄罗斯外的境外银行汇款。资金转移成为中俄贸易的紧迫问题[339]。

物流方面，受欧洲中转路线受阻影响，中俄需加强直接物流链，尤其是通过西伯利亚大铁路增加铁路运输能力。然而，物流成本高和运输时间长限制了贸易效率和规模。

3.3 贸易合作不够紧密

虽然中俄贸易已经发展了很长时间，但是双方并没有形成经济较为活跃的支点城市以及自贸区，究其原因，主要是俄罗斯经济发展不均衡，和中国接壤的西伯利亚平原缺少贸易支点城市，导致虽然国家层面中俄贸易不断发展，但是社会层面却缺乏交流，限制了中俄贸易的进一步发展。

因此，中俄双方应该加强支点城市的建设，点对点、线对线地进行贸易，从而带动中俄贸易整体发展。

3.4 中俄贸易结构单一、产品附加价值低

中俄贸易规模虽然较大，但是产品结构过于单一，俄罗斯以石油、天然气等自然资源产品为主，而中国则以食品、服装等劳动密集型产品为主。产品结构单一导致中俄贸易很难有新的发展方向，抵御外界环境变化的能力较弱。

为进一步提升中俄贸易水平，我国应注重“人造毛皮和皮革制品”，“服装纺织品和鞋类”等具有出口优势商品质量的提高，并给予具有出口优势的新兴产品，如“核反应堆、锅炉、机械器具及零件”，“电机、电气、音像设备及其零附件”等产品相应的政策支持，以稳定和提升其出口贸易的比较优势[340]。

四、地缘政治经济视角下的中俄贸易前景预测

在当前的地缘政治经济背景下，中俄贸易面临着新的机遇与挑战。俄乌冲突和国际制裁推动俄罗斯寻求与亚洲国家，尤其是中国的合作。中国的市场规模和经济稳定性为俄罗斯

[338] 程红泽.欧美制裁背景下俄罗斯能源困境与中俄能源合作的现实选择[J].西伯利亚研究,2023,50(03):36.

[339] 徐坡岭.平抑制裁长尾效应，俄罗斯如何深化对华经济关系[J].世界知识,2023(07):16.

[340] 康成文,周树娜.俄乌冲突背景下中俄双边贸易变化及应对研究[J].科学决策,2022(06):94.

提供了重要的贸易和投资机会。在“一带一路”倡议下，中俄在基础设施、能源、农业和科技创新等领域的合作有望加强[341]。

尽管如此，全球供应链的重组、贸易保护主义和国际政治的不稳定性可能影响中俄贸易。经济民族主义和对外部依赖的担忧可能导致两国在关键领域的合作更加谨慎。

长期来看，中俄贸易趋势向好，两国在地缘政治经济中的互补性为合作提供了基础。中国对能源和原材料的需求与俄罗斯的供给能力相匹配，而俄罗斯对高新技术和消费品的需求与中国的生产能力相契合。两国在国际事务中的协调与合作也为双边经济关系提供了政治保障。

今年 5 月 16 日，中俄发表了《75 周年联合声明》，强调了能源合作的重要性，提出了确保国际能源市场稳定、跨境能源基础设施稳定运营和能源运输通道畅通的“三个确保”[342]。这表明能源合作是中俄务实合作的基石，对双方的安全至关重要。

总体而言，尽管存在不确定性，中俄贸易的深度融合和战略互信预示着双边贸易关系的持续发展和深化。两国需要在维护经济安全的同时，探索新的合作模式，以应对全球经济的挑战，实现共同繁荣。

俄罗斯汉学优秀成果的应用分析--以中国优秀传统典籍《大学》翻译为例

史铭杰 天津外国语大学

摘要：《大学》是是我国的“四书”之一，是我国古代儒家思想的重要著作。本文以中国优秀传统典籍《大学》译释为例，探究俄罗斯汉学优秀成果在文化交流中的应用分析作用，为跨文化交流传播提供借鉴意义。旨在通过分析俄罗斯汉学家对待中国最早传入著作 《大学》的态度，探究中国文化走出去的人才培养路径，为中俄文化交流减少因文化语境造成的文化误读提供支持。

关键词：俄罗斯汉学 传统典籍 《大学》 俄语专业课 中俄文化交流

《大学》在我国古代作为四书之首，从名字上看我们可知，这本书旨在讨论教育相关问题。这本书对中国的社会纲常伦理和教育依据产生巨大影响，根据《大学》这本书俄译本及其汉学家对相关意义的阐释，我们可以找到不同文化背景下对于中国传统典籍的理解，并分析造成这种理解差异的原因。根据搜集资料可知，巴耶尔于 1730 年在彼得堡出版了欧洲最早的汉语语法著作《中国博览》（上下卷）。[343]其中下卷部分主要内容涉及《大学》，这里将“大学”概念引申为“哲学”意义，是对中国儒家文化的肯定和认同。冯维辛将法语作为翻译的源语言，将《大学》这本书从法译本转换为俄译本，成为最早的俄译版《大学》，也是将这本著作引入俄罗斯，让俄罗斯民众对这本书有了新的认识。此后布兰热、托尔斯泰、列昂季耶夫等人都因为政治需要和学术追求等原因再次翻译该著作。但翻译源语言多不是汉语，而是英语，法语，拉丁语等语言，汉语原文印刷也多模糊不清。分析这种现象可知，我们过去总是了解学习其他国家的优秀文化，却忘记我们国家自己优秀的传统文化也可以走出去。近年来，中国发展越来越迅速，随着全球化趋势的到来，其他国家总会因为对中国不了解，或只能从其他国家资料了解中国，这就容易因文化差异造成误解。为了让世界更好地了解中国真实的样子，中国应该加大传统优秀典籍的翻译力度和人才培养，让中国人在世界舞台讲好属于中国人自己的中国故事。

俄罗斯的汉学家是两个国家交流的重要桥梁，他们对中国的研究是俄罗斯甚至西方世界了解中国的途径。但同时我们也要明白一些学者在研究中国历史时存在疏漏，本文拟从俄

---

[341] 崔晓敏，苏庆义．全球产业链视角下中俄贸易合作的特征与前景[J].俄罗斯东欧中亚研究,2023(02):20.DOI:10.20018/j.cnki.reecas.2023.02.001.

[342] 中华人民共和国和俄罗斯联邦在两国建交 75 周年之际关于深化新时代全面战略协作伙伴关系的联合声明 https://www.gov.cn/yaowen/liebiao/202405/content_6951404.htm?dt_platform=douban_broadcast&dt_dapp=1

[343] *Museum sinicum in quo sinicae linguae et litteraturae ratio explicatur.* СПб., 1730, t. I, XX+145+190 c; t. II.

罗斯汉学研究的发展，俄罗斯汉学的重要价值，和俄罗斯汉学研究的思考总结三方面研究俄罗斯汉学优秀成果在文化交流中的重要意义，并以中国优秀典籍《大学》译本为例加以论证，以期通过研究促进中俄两国交流发展，将俄罗斯汉学优秀成果应用于国内俄语教学课程中助力一带一路发展。

一、俄罗斯汉学研究的发展

俄罗斯的汉学研究自清代传和留学生们建立了俄罗斯汉学研究的重要基地之后,历经了约三百年的演变,已逐步在俄罗斯汉学家层出不穷的苏联彼得堡和俄罗斯莫斯科等地建立了规模。

1. 俄罗斯汉学的曲折发展

经过三百年的汉学发展，俄罗斯汉学研究人才辈出，汉学家和他们的代表作层出不穷。三百年的汉学曲折研究分为三个部分：帝俄汉学、苏俄汉学、当代俄罗斯汉学。

（1）帝俄汉学

17 世纪为了能够和中国顺畅交往，消除语言障碍成为当时现实的需要。当时去中国的使臣、商人成为最早的一批汉学研究者，传教活动也成为和百姓文化交流的重要途径，这个时期的外贸交流和传教为后世汉学研究完成了基础信息收集，被认为是俄国了解中国文化的积累时期。这些传教士和留学生中最为著名的是比丘林。19 世纪下半期，王西里在比丘林的基础上“创立了俄国汉学史上第一个汉学学派——圣彼得堡学派，其著作浩繁，著有《汉语文选》、《汉字解析》、《汉字比划系统——首部汉俄词典试编》。”[344]

1779 年冯维辛因为政治需求的需要，将《大学》首次翻译为俄文引入俄罗斯。因为政治诉求，他将中国塑造为人民彬彬有礼的礼仪之邦，将《大学》译为俄语引入俄罗斯也是为了对比中国现状，与俄罗斯现实结合，促使统治者思考国家治理。他将《大学》中儒家思想的三纲领：明明德，亲民，止于至善和 18 世纪中叶的启蒙运动思想有部分相似，这时的译本着重强调政治层面。

（2）苏俄汉学

苏联后期俄罗斯汉学研究受到苏联解体等一系列政治原因影响。当时时局动荡，一方面汉学研究受到历史限制，人才急剧减少；另一方面，“部分材料的公开，使得中国历史研究材料骤然丰富，中俄关系史的研究大大深化。”[345]十月革命至 20 世纪 20 年代中期，苏联 1921 年专门成立了全俄东方学术研究会为代表的一系列研究机构和学术团体用以研究中国汉学。同时创办了一批专业刊物。卫国战争前后人才大量消失，人们减少谈及政治导致汉学研究也遇到了危机。1946 年以后是苏联汉学蓬勃发展时期，这是由于新中国正式成立，两国建立了友好的外交关系，在这个基础上汉学研究又再次成为现实的需要。这一时期的苏联汉学家发表出版了大量有学术价值的论文和译著。“其标志是 1958 年费德林的《中国文学》及与郭沫若合作的 4 卷本《中国诗集》的出版。”[346]1966 年至 1991 年，由于两国国家存在某些方面的分歧，苏联汉学研究受到政治时局的影响发展缓慢。

这段时期的汉学研究的发展变化是由于两国的历史关系和相似的意识形态让有关于“马克思列宁主义理论、革命运动和解放运动、中国文学”这些方面成为研究重点。苏联汉学具有鲜明的意识形态主导倾向和西方互动交流不足，让研究缺乏多样性。虽然存在缺点，但是瑕不掩瑜，**苏俄汉学的优秀成果为后世汉学研究提供了宝贵的经验财富。**

“到 20 世纪苏联时期，由于意识形态和战争的多重影响，马列主义学说开始主导社会科学领域， 东方首先成为反殖民主义斗争的舞台。”[347]这段时间对中国儒家文化研究减少，直到中国和苏联关系进入蜜月期后，俄罗斯汉学又恢复了生机勃勃的研究。这个时期科布杰夫

---

[344]Петров В.В. Китайская филология в Петербургском ~ Лениградском университет // Точность ~ поэзияауки：Памяти Виктора Васильевича Петрова：Сб.с.СПб.[M]. 1992.

[345] 张冰.《历史书写中的俄罗斯汉学》[D].中国俄语教学.2017,(2).

[346] 李明滨.《当代外国汉学的进展和中国学在国外的传播》[J].岱宗学刊. 1998，(2).

[347] 张冰、H. A. 沙莫伊洛夫.《俄罗斯东方学的发展历程》[J].中国俄语教学.2018(3).

的译作在遵循原文的基础上，加入了朱熹和王阳明两位儒家代表大师的注释，有益于更好地理解。

（3）当代俄罗斯汉学

20 世纪 80 年代，两国关系缓和，正式进入“当代俄罗斯汉学”时期。这段时期俄罗斯汉学研究人才层出不穷，研究重点也从中国革命等偏向政治意识形态的研究转向了中国古典文学领域。随着近年来全球化的推进和一带一路的交流发展促使俄罗斯汉学研究更进一步，出版了一系列相关图书，研究范围更是遍及到更多领域，比如中国典籍和新时代中国热词研究。

进入新时代以来，互联网络高速发展，俄罗斯民众对于中国感到好奇，但是汉学研究也存在一定的不完善，因为汉学研究的内容更多涉及到考古、历史文化、历史典籍，这些材料的受众不能面对广大群众。汉学研究的材料和研究结果更像是为专家和少部分爱好者准备的，而面对大范围的俄罗斯群众他们的兴趣，这也是我们中国文化走出去的重要环节，如果我们可以利用好这个环节，积极宣传中国文化，树立良好的中国形象，那么更有利于两国人民相互了解。

二、俄罗斯汉学的重要价值

中国传统文化可以说是以孔子为中心的儒家文化，俄罗斯汉学在中国古典文化的研究中遥遥领先。

1.汉学研究对两国交流的桥梁作用

在当前这个充满挑战的时代，汉学家们应当积极发挥自身桥梁沟通的作用，为促进不同文化之间的理解和交流发挥自己的价值。

汉学家不仅能够为不同文化交流理解贡献力量，他们往往能够有更多新的视角，提出很多中国学者关注较少的问题。比如俄罗斯汉学家阿理克对于中国年画的研究，当他刚开始研究中国年画时汉学家认为没有什么值得研究的，持有同样不支持，轻视态度的还有阿理克的中国先生。当时部分中国人认为年画是底层人的谋生手段根本没有研究价值，但是阿理克丰硕的成果及活跃的学术活动让全世界对中国文化有了新的认识。通过年画这个部分放眼于整体研究民俗也成为了一个新的突破口。这个研究热点也让年画作为非遗受到了中国民众的关注。

2. 汉学研究对中国俄语教学的作用

俄罗斯汉学的研究成果是俄罗斯民族的语言习惯、思维方式和文化历史沉淀的体现。通过研究这些具有代表性的俄罗斯汉学家的汉学研究成果，可以更直观地了解俄语母语者的语言习惯，熟悉俄式思维。

众所周知，大部分我们所熟知的汉学研究学者，他们既是汉学家的身份，又是本民族文化的研究者。我们要秉持求真务实的科学精神，客观公正地评价汉学家的翻译和研究成果，以一视同仁的学术对话而非苛责批评的方式对其展开研究，客观看待汉学家对中国文化的评价。大学课程的学习极少出现“同时对中国和俄国两种语言文化进行研究和实际应用”的教学内容。因此，俄罗斯汉学优秀成果研究可以很好地弥补目前在中俄跨文化交流涉及两国文化内涵这部分教学内容上的空缺，潜移默化中增强俄语学习者对俄罗斯语言文化的理解和认知。

这里值得一提的是俄罗斯汉学三百年的发展中也存在着弊端，比如一些汉学家坚持一家之言，完全片面的认识中国文化，我们在学习的时候应该选择俄罗斯汉学优秀文化作为我们研究的重点，辩证的看待俄罗斯汉学。

三 、俄罗斯汉学研究的思考

以《大学》为例的中华优秀典籍存在很多无等值词汇的现象，属于中国优秀典籍的核心思想往往处在这些无等值词汇中。这些无等值词汇在翻译的过程中可能会借鉴中国权威人士的注释，但由于对于文学见仁见智，每个人都有不同的理解，如朱熹和王阳明二人都对《大学》进行批注，但朱熹有独属于自己的“理学”体系，王阳明有自己独创的“心学”体系，

在对于原著的解读会根据自己的思想体系进行解读。而这种情况下翻译想要将无等值词汇翻译准确还能让读者读懂就需要译者结合两国文化背景，建起文化交流的桥梁。

综上所述，我们应该理性分析汉学家的观点，总结优秀的中国典籍外译经验，为中国文化对外传播和中外文化交流提供更多方法和视角。而且要将俄罗斯优秀汉学成果应用于国内俄语教学中，弥补中俄文化对比交流的缺少。面对俄罗斯汉学成果，我们要平等、辩证的看待，对于俄罗斯汉学家的成就我们要积极认可，虚心学习。

参考文献：

[1] Museum sinicum in quo sinicae linguae et litteraturae ratio explicatur. СПб., 1730, t. I, XX+145+190 c; t. II.

[2] ПетровВ.В.КитайскаяфилологиявПетербургском~Лениградскомуниверситет//Точность~поэзияауки：ПамятиВикторaВасильевичаПетрова：Сб.с.СПб.[M]. 1992.

[3] 张冰.《历史书写中的俄罗斯汉学》[D].中国俄语教学.2017,(2).

[4] 李明滨.《当代外国汉学的进展和中国学在国外的传播》[J].岱宗学刊. 1998，(2).

[5] 张冰、H. A. 沙莫伊洛夫.《俄罗斯东方学的发展历程》[J].中国俄语教学.2018(3).

俄罗斯文学创作中的双重命运哲学主题

赵悦希 上海外国语大学

摘 要：匈牙利哲学家利波特·宋迪提出新的人类命运分析学说，运用双重命运这个哲学概念探讨了人们是否能够摆脱命运的束缚，以及自由意志是否可以克服外部的限制。18 世纪，随着古罗斯文学进入尾声，俄国文学深受西方启蒙运动影响，不少作家开始对命运主题进行深刻的思考。例如，拉吉舍夫在其诗歌《自由颂》中就赞扬了对命运与社会的反抗精神；陀思妥耶夫斯基笔下描绘的地下室人极度反叛，渴望摆脱强加命运的束缚，走出灵魂的地下室；索尔仁尼琴在《古拉格群岛》中的“我”则是利用写作的方式将自己从强加命运的洪流中带出，获得了自我精神的升华；作家乌利茨卡娅笔下的索尼奇卡和美狄亚都是饱受人生磋磨的女性，但她们都没有向命运妥协，而是依靠自己内心的力量去冲破命运的桎梏。笔者认为双重命运哲学概念虽然被正式定义较晚，但这一文学思潮早已在众多俄罗斯文学作品中广泛体现，且对个人乃至民族的命运发展都具有十分深远的指导意义。

关键词：俄罗斯文学；哲学；双重命运；女性文学；乌利茨卡娅

一、 前言

在世界文学之林中，俄罗斯文学是独树一帜、极为深刻的，俄罗斯文学为世界带来了文学成就的许多高峰。“弥赛亚精神”“极端性”“双面性”“自由洒脱”“自省意识”等性质也让俄罗斯民族具有不同于其他民族的特殊性，这些特质也积极地投射到众多俄罗斯文学作品中。俄罗斯文学中所拥有的独特的“文学中心主义”（литературоцентролизм）传统使文学“不仅仅是文学，而是包容着哲学和科学、政治和思想的大文化。文学家也都不仅仅是文学家，而多为集写作者和思想家于一身的哲人”[1]。命运在哲学研究中是一个被永恒谈论的命题，因此在众多俄罗斯作家的文学创作过程中，命运论题都扮演着一个十分重要的角色，笔者研究发现，“双重命运”这一哲学概念在众多文学作品中都有涉及，且这一思潮与俄罗斯民族双面性、自由等特质也几乎是同质同构关系。

二、 双重命运主题哲学思想概述

“双重命运”这个概念是从古希腊神话中借用过来的——在古希腊神话中，命运三女神负责管理每个人的命运，分别代表着过去、现在和未来的命运，她们的职责是编织、维护和剪断命运之线，但有时，这些线会交织在一起，由此形成两条平行的路径，这就是“双重命运”。古希腊词 νάγκη（“Ananke”）有两个含义。第一种：胁迫，外力（监禁、锁链、枷锁）对意志的束缚，以及命运的神圣条件。因此，“Ananke”的含义是：苦难、艰辛和必然。其

次，它与拉丁语中的“必然”（necessitas）——即“血缘关系”相似。这种古老的命运学说，即“archaeoanancology”，就被称为“强加的命运”[2]。

1944 年，马丁·鲁德特（Martin Rudert）的《性格与命运》（Character and Destiny）一书中将性格和遗传定义为“命运”[3]，马丁·鲁德将命运想象为遗传因素的想法也是基于 νάγκη（Ananke）一词的第二层含义，即命运是由血缘关系、家族祖先的影响所预先决定的。由此笔者认为“双重命运”从本质上来说，可以描述为遗传命运与自由意志的平行发展。

2019 年，乌克兰科学院院士奥列格·马列采夫在其著作《宋迪哲学》中正式向人们介绍了在强加命运的基础上，由匈牙利哲学家利波特·宋迪（Leopold Szondi）经过不懈的研究进而创造的一种新的人类命运分析学说——“命运分析”（Neoanankology），也被称作“新安康学”。在这个科学框架下，宋迪分别提出了大致以下几个哲学问题：1.人类是否只有一种命运；2.一个人的命运可以有多种选择吗；3.除了遗传、强加的命运，人们是否还可以自由选择命运等。其实宋迪提出这些问题的本质是想研究与探讨人是否可以摆脱强加命运的控制，实现对命运的自由选择。而对于这些哲学问题宋迪利用多种命运分析模型，包括总线模式、溢出的容器模型、8 个电池模型等，经过严密的宋迪测试，最终才在新安康学中给出了十分确定的回答——新安康学指出命运是所有遗传的和自由选择的存在形式可能性的总，即肯定了一个人可以摆脱束缚，以适合自己且只适合自己的方式创造自己的命运，也就是肯定了一个人可以拥有双重命运。宋迪的新安康学奠定了现代命运分析学派的基础，现代哲学概念中的“双重命运”也由此而来——生活中同时存在两种命运，一种是由外部因素或命运所决定的强加命运，第二重命运则是由个体的自由意志和选择所塑造的，也就是个体凭借自己的主观能动性可以冲破强加命运的桎梏，进而塑造与强加命运完全不同的第二重命运。新安康学体现着一种超越的价值观，与许多俄罗斯文学作品中所体现的价值观极为相似，因此新安康学对许多俄罗斯文学作品中提出的哲学问题都能给出很好的回答，运用新安康学的双重命运哲学概念分析俄罗斯文学对个人与社会都具有十分深远的指导意义。

三、 俄罗斯文学创作中的双重命运哲学主题

俄罗斯文学的发展与其民族中所带有的浓厚的宗教色彩密不可分，也可以说俄罗斯文学是随着宗教的传入而出现的。而希腊神话中对于超越强加命运与俄罗斯宗教文化中上帝的救赎之道有着异曲同工之妙，因此双重命运这一哲学概念早已在俄罗斯文化中萌芽，18 世纪受西方启蒙运动影响，俄国文学开始逐步迈入具有启蒙意义的俄罗斯古典文学，其中对于命运与自由思想的关注也随之与日俱增。其中最为显著的就为 18 世纪的作家拉吉舍夫（А. Радищев, 1749 - 1802），拉吉舍夫在其诗歌《自由颂》中高举自由思想大旗，体现了勇往无前的反抗命运的精神，鼓励人们凭借自己摆脱命运困境，从而过上幸福的生活。

陀思妥耶夫斯基（Ф. Достоевский, 1821 - 1881）在俄罗斯、乃至世界文学中都享有极高的地位。陀思妥耶夫斯基的创作对俄罗斯文学的进步起了十分重要的作用，他的众多作品都极具哲思，在作品中他也多次提到“自由思想”这个关键词，这成为他对宿命论不满和反抗的武器，“双重命运”这个主题在他的作品中有着极其重要的位置。例如，在《地下室手记》中，地下室人疯狂而偏激，对时代的冲突十分敏感，对周围异化的世界感到不满，陀思妥耶夫斯基描绘的地下室人就如尼采的代表作《查拉图斯特拉如是说》中的超人形象一般——这位超人同样将生命看作桥梁，而不是桥梁通向的目的。陀思妥耶夫斯基极力倡导自由意志，他提出了“有锐利意识的老鼠”这一形象，这就是自由思想的代表，也是对强加命运的有力反抗。

索尔仁尼琴（А. Солженицын, 1918 - 2008）被称为“俄罗斯的良心”，1970 年凭借自己真实的笔触和独特的文学道义获得诺贝尔文学奖。索尔仁尼琴的创作中充斥着浓厚的苦难意识，他笔下的大多主人公都深受强加命运齿轮的桎梏，但“人生而自由”——主人公们都试图在层层枷锁中寻求另一种命运，来获得自我的救赎。例如，在《古拉格群岛》中的“我”——因为莫须有的政治罪名被捕入狱，捱过了八年艰苦的监狱生活后又被流放。这时“我”深深陷入了生活苦难的泥沼，于是“我”开始进行写作，并因此“我”获得了一种精神上的自由和幸福

最大化。正如萨特所说：“人是自身行为的结果”，他认为人只有通过他自己的超越自我和超越境况的行为，才有可能给自己带来某种意义[5]。“我”利用写作的方式将自己从强加命运的洪流中带出，转而凭借自己的自由意志选择了一种新的生活方式，由此进行了自我的升华，也获得了“双重命运”。

柳德米拉·乌利茨卡娅（Л. Улицкая, 1943-）在当代俄罗斯文坛极负盛名，与托尔斯泰娅、彼得鲁舍夫斯卡娅一道被称为“俄罗斯女性文学的三套马车”。乌利茨卡娅运用着极其细腻的笔触描绘了许多具有哲思的主人公——她的两部作品《索尼奇卡》与《美狄亚和她的孩子们》中的主人公“索尼奇卡”和“美狄亚”都是饱受人生磋磨的女性，在外部客观因素的影响下她们的命运坎坷，人生满是艰辛。但她们都没有向命运妥协，而是依靠自己内心的力量去追寻生活另外一面的诗意与远方——索尼奇卡热爱读书，在小说开篇对索尼奇卡形象的塑造就是以书籍作伴：“从 7 岁到 27 岁连续 20 年来，索涅奇卡几乎不停地看书。一翻开书就像是失去知觉似的，一直读到最后一页才苏醒过来”[6]。在索尼奇卡一生中许多重要时刻，书都发挥了极其重要的作用，例如在索尼奇卡发现丈夫出轨时，她在书里得到了自我救赎，选择了宽恕，摆脱了以往命运的种种桎梏，得到了自我灵魂的升华，重获新生。美狄亚也如索尼奇卡一般，以往人生并不幸福，但她本身坚强、善良、忠贞、平静如水，无论遇到什么样的挫折，她始终坚守着自己的赤子之心，因此所有的不堪在她的身上都烟消云散，她出淤泥而不染，活出了自己独特的生活。

“双重命运”这一哲学主题几乎贯穿于 18 世纪以后俄罗斯文学作品中，这一主题通常与苦难、宿命、救赎、自由意志等相关联，该主题也与俄罗斯民族自强、奋进、永不言弃的传统意识十分符合，由此主题创作的许多文艺作品也深受世界人民喜爱。

四、 结语

俄罗斯民族是极具智慧与热爱思考的民族，俄罗斯众多作家也同样是深刻的哲学家，许多俄罗斯作家的作品中所蕴含的对于命运论题的思考都与“双重命运”这一哲学概念不谋而合，作家们的种种关于命运论题的哲思也为人们提供了心灵的庇护所。双重命运哲学概念虽然被正式定义较晚，但这一文学思潮早已在众多文学作品中广泛体现。命运是一个永恒的命题，而如何通过自由选择来拥有自己的双重命运，也是一个值得人类深刻思考的话题。

“双重命运”这一哲学概念在我国国内提及还甚少，但命运分析法可广泛应用于各个领域，尤其是文学领域，众多作家都是在描绘着不同人或民族、国家的多重命运，也在描绘过程中试图找到方法论，因此双重命运的哲学概念无论是对个人或是整个人类世界的命运都具有十分深远的意义。

文献

[1] 别尔嘉耶夫. 我的末世论哲学[J]. 哲学译丛，1991(4)： 24.

[2] О. В. Мальцев. Философия Сонди[M]. Середняк Т. К. 2019： 35.

[3] Freud S. Triebe und Triebschicksale[M]. Sigmund Freud-Studienausgabe. Bd. III：Psychologie des Unbewußten, 1915： 75-102.

[4] Pape W. Griechisch-Deutsches Handwörterbuch[M]. Braunschweig. Zweite Aufl. 1849：143.

[5] 卢军. 拯救与超越[M]. 济南: 齐鲁书社， 2007： 206.

[6] 李英男，尹城译.（俄）柳·乌里茨卡娅，美狄娅和她的孩子们[M]. 北京： 昆仑出版社，1999.

关于高等教育如何加强学生核心竞争力的研究

王焱 石家庄科技职业学院

摘要：随着中国和乌兹别克斯坦在高等教育领域交流的不断深入，两国在学校建设、人才培养、科学研究、数字教育、师生往来等方面不断拓展合作深度和广度，在合作和交流

机制方面不断搭建互学互鉴平台，开创了良好的教育合作新局面，为扩大两国人文交流、促进民心相通作出重要贡献。科学技术与人文思想的渗透和融合为适应两国经济和社会的融合发展，对高等教育人才培养提出了更高的要求，创造能力、数字能力、语言能力已经成为学生综合素养的核心竞争力。当前，两国高等教育大学生普遍存在创新意识薄弱、创造力不强、数字素养不足、英语沟通能力较弱等问题，如何提高学生的综合素养和核心竞争力成为两国高等教育共同的培养目标。

关键词：高等教育；创造力；数字技术；英语教学；

引言

全球科技创新进入空前活跃时期，创新意识和创新能力已经成为一个国家国际竞争力和国际地位的重要的决定因素，有资料分析表明，大学生的实际操作能力和创造能力较差已经成为阻碍学生综合素养提高的重要因素。高等院校作为国家战略科技力量，如何培养大学生的创新意识和创造能力是中国和乌兹别克斯坦两国高等教育面临的重要任务。近年来，以互联网、大数据、云计算等为代表的数字技术迅猛发展，并被广泛应用到社会生产和社会生活之中。数字技术的发展改变着中国和乌兹别克斯坦社会职业结构和人才的知识技能结构，推动高等教育的数字化转型、加强大学生的数字技术素养成为中国和乌兹别克斯坦教育改革的重要趋势。语言是人与人之间沟通交流的桥梁与纽带，语言互通是国家与国家之间发展与建设的前提，英语作为中国与乌兹别克斯坦沟通交流和文化传播的重要语言，促进高等教育的英语教学的多元化发展，能够使两国形成多元文化交流模式和多元文化价值观念。

一、文献综述

经文献显示，随着经济社会对创造性人才的需求越来越大，培养和提升学生丰富的创造力已成为世界上各高等院校的共性目标。以卓越工程教育著称的 MIT、丹麦奥尔堡大学注重把国际前沿的工程技术、工程理论以及一些尚未解决的工程问题引进课堂和实验室，把优秀科研成果的内容开设成一门新课或新的实验，从而拓展课程的深度与广度。美国顶尖研究型大学在不削弱其传统学科的同时，协调发展了人文、社会、自然和工程等领域的课程，致力于解决知识碎片化问题，培养学生的整体知识观、跨学科思维和解决复杂问题的能力。PBL(problem-based learning /teaching) 即基于问题的学习/教学，最初运用于医学教育。麦克马斯特 大学医学院、哈佛大学医学院等均采用了这种教学模式，如今已经拓展到工程学、管理学、教育学等领域。PBL 的核心是以问题驱动学习，激发学生的自主创造力。

据文献查，世界各国积极应对挑战并制定教育数字化发展战略，以数字化赋能教育变革创新。欧盟发布的《数字教育行动计划(2021—2027)》强调要进行数字化转型和绿色转型，促进高性能数字教育生态系统发展和增强数字化 转型能力，以此来使教育系统能够真正适应数字时代。经济合作与发展组织(OECD)在推动数字教育发展建设过程中，持续加大数字教育倡导力度，发布系列研究报告，为各国实施数字教育和应对数字鸿沟挑战提供策略支持。美国的《国家教育技术计划》(NETP2024)、德国的《数字世界中的教育》、法国的《2023-2027 年数字 教育战略》、新加坡的《2030 教育技术总体规划》等。数字技术愈发成为驱动人类社会思维方式、组织架构和运作模式发生根本性变革、全方位重塑的引领力量。随着人工智能和数字技术的快速发展，各国高等学校不断加快智慧课堂的建设，使传统的英语教学模式发生变革和重构，高等学校要积极加强校内外的联动机制建设，培养英语教师的信息化技术能力，持续做好政策与资金投入保障，鼓励教师进行短期与长期相结合的访学与研修。英语教学在新的模式下，要充分利用技术赋能，保障导学、促学和评学机制步调一致，保证学习语言技能能够得到综合性发展，使学生的学习活动具有全面性和侧重点，课堂实施过程中把握三个重要阶段即 pre-reading (课前知识传递)、while-reading (课中知识内化)、post-reading (课后知识巩固)，助力学生听说读写译能力得到整体提升。

二、理论研究

就高等教育如何加强学生核心竞争力，有以下建议和方法：

第一，立足特色和需要培养学生创造力。高等院校作为培养具备创造创新人才的主阵地，要不断更新人才培养体系，培养服务国家急需、培养国家需要的人才，进一步强化高等院校在创新体系中的地位和作用。（1）随着互联网的发展，当今大学生面临着更加纷繁复杂的信息，学生的创造能力培养必须具备正确的方向，加强对学生的思想引导，使学生能够将创造能力和国家实际需要相结合，既有创新思维和专业技能。（2）创造力是一个多种能力结合的综合能力，根据国家不同的发展阶段和实际，对学生的创造力要求和标准也不相同，所以，学生首先要掌握更为全面的知识和夯实的基础学科功底，使学生具备扎实的理论水平和创新思维，这是创造力培养的基础和前提。（3）对于大学生创造能力的培养，要立足本国特色、要面向国家重大需求、面向世界科技前沿。高等院校学生创造能力的培养要加强与全球的交流合作，积极与世界一流大学交流， 全面提升国际交流合作水平，通过国际学术组织和合作联盟，参加各类学术交流、参与国际议题等手段，引导学术关注行业企业发展现状，不断拓宽国际视野，使学生的创造能力与世界创新趋势同步同频。

第二，构建数字素养框架培养学生数字能力。大学生是促进国家和社会进步的重要力量，促进学生数字技术能力发展需要明确数字素养框架，强化数字教学资源建设，形成有效的运行机制。（1）数字素养融入国民教育课体系对于学生数字技术培养具有重要意义，从国家层面要综合制定符合国家教育实际的数字素养培育规划，明确学生数字素养的具体内涵，添加当地民族特色元素，构建符合国情的学生数字素养框架，明确培育目标和方向，为高等院校培养数字化专业人才提供基本的思路和战略支撑。（2）强化数字技术培育的服务体系建设。构建数字技术学习的良好氛围，尤其在高等院校中引入形式多样、符合学生特点的数字资源。积极鼓励行业企业、科研机构加强数字技术研发，面向高等院校展开数字技术的培训服务，吸引更多大学生参与培训，激发其对数字技术的学习兴趣。（3）构建长期有效的工作机制。学生数字技术能力培养绝非一日之功，要不断结合理论发展和实践经验，形成长久有效的教育体系和培养模式。良好的网络生态环境是培养学生数字技术能力的重要保障，加强对高等院校的各类数字平台的监管力度，扩大主流价值观的网络影响力，帮助学生树立良好的数字观和数字思维。

第三，基于信息技术培养学生英语能力。当前高等院校充分利用互联网信息技术，构建灵活多样的英语教学与学习环境，施行混合式教学模式，引导学生主动学习、个性化学习已经成为当前英语教学的主要发展模式。（1）加强网络教学平台的建设和使用，包括课程教学资源库、教学课件、教学动画、在线试题库和在线作业等内容，提高在线课程内容的质量和有效性，同时，英语教师要及时补充教学资源，优化教学方案和方法，跟进学生的学习进度和效果，实现混合式的教学模式。（2）加强英语课堂教学管理，提升英语教师的教学管理水平和责任感，不仅需要具备良好的网络操控能力，还需要对学生的在线学习行为进行评估和考核，利用信息技术对学生学习态度、影响学习的情感因素等做出正确的判断。 以便培养学生 良好的学习品质和提高学生对线上学习的满意度。（3）创新英语课程教学模式。设计灵活的学习通道和教学方法，引导学生根据自己的学习进度和兴趣进行选择和安排，发挥学生的主体性，教师在学习时间和学习内容上加以引导，师生强化互动与合作学习，设置在线讨论、团队项目和远程协作等活动，让学生在虚拟环境中共同探讨问题、分享经验、解决难题。

三、预期影响

在新的发展形势下，无论是中国还是乌兹别克斯坦高等院校学生普遍存在创新意识和创造能力薄弱，数字意识不足，语言沟通能力不强等问题，这些问题不仅是学生综合素养的一部分更成为其在社会的核心竞争力。本研究直面当前中国与乌兹别克斯坦高等院校学生培养中面临的痛点和难点，经过对当前部分发达国家高等教育人才培养的模式进行总结分析，提炼实际案例和典型做法，为本研究提供有效的借鉴和参考。

四、结论和建议

在文献研究基础上，结合工作实践提出增强高等院校学生创造力、数字技术和英语教学的相关建议和方法，立足特色和需要培养学生创造力，使学生的培养能够与国家同频，从国家层面构建学生数字素养框架，为学生数字技术培养提供遵循和方向，紧跟当前世界英语教学的先进模式和方法，引导高等院校师生采用灵活、个性的教学方式和学习方式，提升英语教学的效果和水平。这些建议和方法有较强的理论和实践意义，能够有效解决当前两国高等教育人才培养的共性问题，为当前高等教育的管理者、教师和学生提供思路和方法，能够切实提升学生的综合素养和核心竞争力，提高两国高等院校的人才培养质量。

参考文献：

[1] 莫甲凤.世界一流大学如何以多样性学习经历培养大学生创造力[J].湖南师范大学教育科学学报,2019,18(02):27-30+105.

[2] 冯婷婷,刘德建,黄璐璐,曹培杰,曾海军.数字教育：应用、共享、创新——2024世界数字教育大会综述[J].中国电化教育,2024,(03):20-36.

[3] 田苗.“智能+”背景下高校英语智慧课堂的构建与实施研究[J].长春大学学报,2024,(02):89-92+108.

[4] 张爱文.“互联网+”时代大学英语混合式教学探究[J].陕西开放大学学报 24,26(01):91-96.

[5] 王建军,宋松.高校大学生创造力的影响因素与培养途径分析[J].赤峰学院学报(汉文哲学社会科学版),2023,44(06):99-102.

[6] 张建卫,周愉凡,李林英,李海红,滑卫军.教导何以有方？教师辩证反馈对大学生团队创造力的作用机制[J].心理学报,2023,55(08):1301-1316.

[7] 贺俊.数字技术创新体系的特征与政府作用[J].求索,2023,(05):107-115.

[8] 杜剑涛.法国 Ecole 42 数字化人才培养模式[J].开放教育研究,2024,30(02):23-30.

[9] 虞嘉琦.论数字时代教育与人的个性化发展[J].现代远程教育研究,

[10] 郭建飞.大学英语教师 TPACK 能力的必要性与主观影响因素[J].高教学刊,2024,10(10):160-163.

[11]Jingning L .Speech recognition based on mobile sensor networks application in English education intelligent assisted learning system[J].Measurement: Sensors,2024,32101084-.

[12] Ding Yan, Dong Wei, Lu Liang,Lou Chunyi.Research on Teaching Practice of English for Science and Technology Based on Multimedia Technology[J].International Journalof Information and Communication Technology Education (IJICTE),2024,20(1):

[13] Shuang Wei, Weihua Liu,Tsan Ming Choi,Jing xin Dong,Shangsong Long.The influenceof key components and digital technologies on manufacturer's choice of innovation strategy[J].European Journal of Operational Research,2024,315(3):

汉语学习者汉字学习情感研究述评

傅美玲 上海外国语大学

摘要：本文从积极心理学的视域出发，探讨汉语学习者汉字学习情感，并关注中亚地区的汉语学习现状以及存在的问题，对已有文献进行回顾和评述，得以下主要结论：（1）学习者的积极情绪能够促进汉字学习，并对汉语整体学习产生积极作用。（2）中亚地区汉语学习者汉语学习积极情绪体验整体不错，但汉字学习的积极情绪体验不高。

关键词：汉字学习；二语习得；积极心理学；积极情绪；中亚学生

1. 引言

语言学习深受情绪影响，学习者的情感体验是能否持续学习的关键因素之一。情绪与认知、思维和行为紧密相关，对语言成绩有直接影响（Jin & Zhang，2018）。积极心理学视角下（Seligman & Csikszentmihalyi, 2000），积极情绪能缓解消极情绪的负面效应，扩展认

知边界，对汉语学习尤为重要。汉字学习对非汉字文化圈的学习者充满挑战，易引发焦虑和沮丧（傅晓莉，2015）。然而，积极情绪的培养对于克服汉字学习难点、激发学习动力至关重要。

全球范围内，汉语学习者数量不断增长，孔子学院的建立促进了汉语的国际传播。特别是在中亚地区，“一带一路”倡议为汉语传播提供了新机遇。尽管如此，汉语学习者随年级增长而流失的现象不容忽视，这提示我们需关注学习者的心理体验，特别是积极情绪的培养，以提高学习效果和保持学习动力。

2. 研究目的

情绪对学习新语言的成就和表现至关重要，但之前的研究主要集中在消极情绪上。其次，从时间上来看，在 2014 年之前，关于学习者积极情绪体验及其对语言成绩影响的研究非常有限。另一方面，虽然 2014 年之后关于积极心理学与语言学习之间关系的研究数量显著增加，但这些研究结果对于促进理解、形成实践和进一步研究并无定论。在汉语学习方面，汉字是必不可少的一个部分，但也是最具挑战性的一个部分。我们需要关注学生学习汉字的积极心理，提升学生对汉字的认同和接受度，从而增强汉语综合运用能力。因此，本研究打算从积极心理学视角出发，对关注汉语学习者积极情绪体验的研究进行回顾，考察中亚学生汉语以及汉字学习积极情绪体验现状，为今后的中亚汉语教学提供建议。因此，本文打算解决两个问题：1.学习者的积极情绪是否能够促进汉字学习？2.中亚地区汉语学习者的汉字学习积极体验如何？

3. 理论基础

积极心理学（Positive Psychology, PP）由 Seligman 提出，关注人类的优势和幸福感。PP 包括个体的积极体验和特质，以及群体的积极品质。幸福感理论指出，幸福感由积极情绪、投入、关系、意义及成就五个维度（PERMA）构成（Seligman & Csikszentmihalyi, 2000; Seligman, 2011）。拓展—构建理论（Broaden-and-Build Theory）认为积极情绪如愉悦和满足能拓宽认知范围，激发创新思维，并通过积极情绪与认知的良性循环促进个人成长（Fredrickson, 2001）。

在语言学习领域，积极情绪的体验对学习者的思维和行动方式有积极影响，增强学习材料的理解，提升自我调节能力，促进学习成就（MacIntyre & Gregersen, 2012; Rahimi & Bigdeli, 2014）。积极情绪不仅有助于学习者体验到学习的乐趣，还促进社会凝聚力的形成（Dewaele 等，2018）。

4. 文献综述

4.1 外语愉悦与外语学习

外语愉悦是积极情绪研究中的一个重要内容，对减少外语学习中的消极情绪、克服语言学习障碍具有重要作用。Dewaele & MacIntyre（2014）通过研究 1746 名多语言学习者，发现外语愉悦是缓解外语焦虑、促进语言学习的关键因素，并编制了《外语愉悦量表》。

研究者们进一步探讨了外语愉悦的构成，将其分为个人内在愉悦和社会愉悦两类（Dewaele & MacIntyre, 2014）。Jin & Zhang（2018）和 Zhang & Tsung（2021）分别在英语和汉语学习背景下，研究了愉悦的构成维度及其对学习成绩的影响，发现社会环境和人际关系对学习者的愉悦体验有显著影响。在愉悦和其他情绪之间关系的研究上，涉及最多的是愉悦和焦虑之间的关系。研究者们论证了愉悦和焦虑不存在非此即彼的绝对对立面，而是对于学生的外语学习所发挥的功用不同，在不同情境下均存在促进或阻碍作用（Zhao & Wang, 2023）。关于愉悦对学生成绩的影响存在两类结论，有的学者发现愉悦对学生成绩存在显著影响（Li et al., 2018; Li, 2020），有的学者发现愉悦对学生成绩影响不大（Wang & Jiang, 2023）。

4.2 汉语学习者学习情感研究

钱旭菁（1999）首次将焦虑引入到汉语学习情感的研究中，探讨了非汉字圈和汉字圈汉语学习者在四项汉语技能上的焦虑感，发现对于非汉字文化圈的学生来说，学习汉字以及读、写等相关的语言技能时伴随着较高的焦虑情绪。

2014 年以后，随着积极心理学理论在二语习得中的应用，一些国外的学者也开始关注积极情感在汉语学习中的表现。直到 2020 年，研究者们在汉语学习积极情感研究的主题上开始了具体积极情绪的研究。Zhang & Tsung（2021）第一次在积极心理学视角下研究了汉语学习者的外语愉悦。研究选取在中国三所大学学习的 216 名留学生的汉语愉悦进行考察。学生们分别来自非洲、亚洲、欧洲和拉丁美洲。他们改编 Dewaele & MacIntyre（2014）开发的 FLE 量表进行问卷调查，结合半结构化访谈，发现相较于其他外语学习者，汉语学习者的整体愉悦度更高。研究表明，尽管汉语学习很难，但学习者并不是被动地被畏难情绪困住，而是选择主动克服种种困难，并取得一定成就，这时愉悦就随之产生，并推动学习者的学习进程。不过，研究考察的是在中国学习的混合国籍学生，在目的语环境下，他们的愉悦来源更加复杂，也不能发现不同国家的学生愉悦来源是否有所不同。不少研究者也开始关注线上学习的情绪研究。Wang & Jiang（2022）研究了在中国进行线上学习的汉语学习者积极情绪和外语学习愉悦，同样发现相较于其他外语学习者，汉语学习者的整体外语愉悦度是更高的。学习者的愉悦构成包括个人、教师和学习氛围，本质上和 Zhang & Tsung（2021）的分类没有什么差别。研究还发现学习者的外语愉悦与学习成绩并并无紧密的关联，也就是说，尽管学习者的外语愉悦比较高，但学习成绩并不一定很好。这与之前的一些研究形成了相反的对照（Li. et al., 2018）。不过，参与此研究的都是初级水平的学习者，且都是进行的线上学习，这些变量都会对结论产生影响。学生的汉语学习愉悦与成绩的相关性如何，还需进一步的研究进行论证。

4.3 中亚地区汉语学习者的汉字学习积极体验

在已有的研究中，与中亚地区汉语学习者情感因素相关的研究还十分有限，且大多集中在学生的学习动机、学习态度等方面。梁焱（2010）在其研究中选取新疆大学中亚留学生为实验对象，通过问卷形式，调查了影响他们汉语学习的情感因素。研究发现中亚留学生的学习态度较好、学习动机强烈，且大多为融合性动机。此外，学生的语言焦虑感不高。结合他们的个性特征，学习者的学习风格以情绪型和冲动型为主。刘丽（2015）聚焦学习动机，考察了影响中亚留学生汉语学习动机的因素，发现其影响因素是多方面的，但最突出的是教师的影响，学习资源和学习环境紧随其后，成为另外两个最具影响力的因素。以上研究所考察的对象均是来中国留学的留学生，在一定程度上反映了中亚学生学习汉语的心理情感特征，但由于并不是在中亚当地进行的考察，当地学生的真实情况还有待挖掘。

近日，我们走访了乌兹别克斯坦撒马尔罕国立外国语学院以及对应的孔子学院，窥见一部分当地学生的学习情况，发现存在比较大的问题。首先是学生零基础阶段的学习是本土老师教的。本土老师不重视汉字教学，导致学生们笔顺、笔画、整体结构等方面存在很大的问题，等到了中级之后这个问题已经趋于石化，很难再得到纠正。其次，当地的很多学生排斥书写，认为学习汉语只需要学好口语就行，不学习汉字并不会影响自己的汉语水平。这样的态度和心理导致汉字学习积极性的缺乏，体现在考试中，则是学生的口语和听力部分的分数远高于阅读和写作部分的分数。然而，汉字教学的重要性不言而喻。如果割裂了汉字，就割裂了汉语学习的完整性。更重要的是，汉字是汉文化的重要组成部分，而汉语教学的一大要事是促进中国优秀文化的传播，放弃汉字的学习无疑是只能学习汉语的“表”，却丢失了汉语的“里”。如今学界十分关注 AI 视域下的汉字教学，表明汉字教学在人工智能时代也在探索出路，并且有所革新。中亚地区的汉字教学应跟上时潮流，而不是被时代的浪潮遗弃。

5. 结语

通过对文献的述评，我们发现关于学习者的情感研究经历了两个时期：消极情绪主导的时期和积极情绪主导的时期。2014 年以后，随着积极心理学在二语习得领域的引入，研究者们频频把目光转向了积极情感的研究，并取得了可观的成效。汉语学习方面的情感研究起

步较晚，还没有聚焦到汉字学习上。中亚地区的学生总体来说汉语学习态势十分可观，学生自身也投入了较为积极的情感，然而对汉字学习的关注有失偏颇，这样既不利于学习者整体的汉语学习，还会成为文化传播的阻碍。在未来的研究和实践中，学者和教师们应更加关注中亚学生汉字学习的积极情感，改变汉字教学现状，让学生更全面地提升自己的汉语水平。

参考文献

1.傅晓莉.对外汉语教学中的汉字教学研究综述[J].云南师范大学学报(对外汉语教学与研究版)，2015

2.梁焱.影响中亚留学生汉语学习的情感因素调查研究[J].语言与翻译，2010

3.刘丽.来疆中亚本科留学生汉语学习动机的影响因素调查研究[D].新疆师范大学，2015

4.钱旭菁.外国留学生学习汉语时的焦虑[J].语言教学与研究，1999

5.Dewaele, J. -M., and MacIntyre, P. D. (2014). The two faces of janus? Anxiety and enjoyment in the foreign language classroom. Stud. Second Lang. Learn. Teach. 4, 237–274.

6.Dewaele, J., Witney, J., Saito, K., & Dewaele, L. (2018). Foreign language enjoyment and anxiety: The effect of teacher and learner variables. Language Teaching Research, 22(6), 676–697.

7.Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: the broaden-and-build theory of positive emotions. Am. Psychol. 56, 218.

8.Jin, Y., & Zhang, L. J. (2018). The dimensions of foreign language classroom enjoyment and their effect on foreign language achievement. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 24(7), 948–962.

9.Li, C., Jiang, G., & Dewaele, J.-M. (2018). Foreign language enjoyment of Chinese high school students: Validation of the Chinese version of foreign language enjoyment scale. System, 76, 183-196.

10.Li, M. (2020). A Systematic Review of the Research on Chinese Character Teaching and Learning. Front Educ China 15, 39–72.

11.MacIntyre, P., and Gregersen, T. (2012). Emotions that facilitate language learning: the positive-broadening power of the imagination. Stud. Second Lang. Learn. Teach. 2, 193–213.

12.Rahimi, A., and Bigdeli, R. A. (2014). The broaden-and-build theory of positive emotions in second language learning. Procedia. Soc. Behav. Sci. 159, 795–801.

13.Seligman, M., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. American Psychologist, 55(1), 5–14.

14.Seligman, M. (2011). Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. New York: Simon & Schuster.

15.Wang, Q., Jiang, Y. (2022). A positive psychology perspective on positive emotion and foreign language enjoyment among Chinese as a second language learners attending virtual online classes in the emergency remote teaching context amid the COVID-19 pandemic. Frontiers in Psychology.

16.Zhang, L., & Tsung, L. (2021). Learning chinese as a second language in china: positive emotions and enjoyment. System.

17.Zhao, X., Wang, D. (2023) Domain-Specific L2 Grit, Anxiety, Boredom, and Enjoyment in Online Chinese Learning. Asia-Pacific Edu Res.

技艺与生命：孔子眼中的“游于艺”

闫萍 辽宁沈阳

摘要：生命价值何以实现是孔子哲学思想的核心所在，技艺则是锻造“生命”的重要一环。个体生命的成长有赖于技艺的学习，其理论智识、道德修养、职业技能在技艺活动中得以形成与掌握；社会群体的和谐同样得益于技艺体系下的引导与规范。在孔子看来，人立足于公共生活之中，技艺之学就不能仅停留于文本，而应该在社会交往中不断发展。个人在技艺中

学习到的就不能仅是技术，同时应体现在德性精神的养成、生命价值的实现。这种德性精神以最为动态的形象被孔子称为“游”。孔子以“仁”为核心立场，通过“述而不作”的方式，转化了周初“六艺”之术的传统观点，并赋予其技艺以丰富的内涵，从而试图表明技艺是从而试图表明技艺是“生命”的存在方式。在“游于艺”中，生命之价值得到充分实现。

关键词：技艺、创制、意义、创制

作为哲学家，孔子关心的问题是：什么样的生活是好的生活？以及如何才能够实现生命的价值？他还思考了个体生命与社会团体之间的和谐关系。综而言之，他关注的核心问题是“安身立命”的可能性。人不仅有着实存的一面，同时也具备道德的向度，正如曾子所说的“吾日三省吾身”（《论语·学而》）。在中学思政课上，引导学生思考生命的安顿之处以及如何通过不断的教学渗透来进一步思考是至关重要的。生命的安顿在于个体通过道德实践获得生命体验，并通过反思达到对天命的领悟。因此，关键在于个体生命的实现，而个体生命的实现又与社会的发展息息相关。人在社会交往中磨炼自我，以君子人格为追求目标，最终达到“乐天知命”的境界。在教育教学中，学习是不可或缺的步骤。学习是人类的本能活动，也是人类成长的方式。《论语》开篇即提到“为学”，而亚氏在《形而上学》开篇讲“求知”这表明东西方哲人对于学习的重视。然而，两者的不同之处在于，西方哲学侧重于精确的概念，而孔子哲学更加关注精神领悟和实践运用。技艺与生命的交融在孔子哲学中得以实现。在技艺活动中，生命的主题指向“道”、“德”、“仁”，而那些能够领会这三者并将其融入生活的人，则展现了“游于艺”的生命姿态。总之，“游”作为一种生命姿态，超越了客观时空下的本真性。如今，中学生面临着技术的发展、人工智能的进步以及社会分工的细化。这些特征使其生活和意义变得模糊。在虚拟空间下，人们的情感和意志不断被遮蔽，虚无主义成为了现代性的精神本质。回归孔子哲学视域下的“游于艺”，将其融入思政课教学，有助于中学生重新思考生命的价值和意义。

一、何谓“游于艺”

“游于艺”一词出自《论语·述而》中的“志于道，据于德，依于仁，游于艺”。在古代，“艺”字的繁体为“藝”，古字作“秇”“蓺”，含义为种植，如《诗经·鸨羽》中所说的“不能艺黍稷”。黍稷泛指粮食，从本意延伸出技能、知识、艺术等含义。在先秦时期，艺也被称为“道艺”。西周时期的学校教育中，人生八岁（或七岁）入小学，十五岁入大学。道艺教育的主要内容为礼、乐、射、御、书、数（礼节、音乐、射箭、驾车、写字、算术），叫“六艺”。《周礼·保氏》：“养国子以道，乃教之六艺：一曰五礼，二曰六乐，三曰五射，四曰五驭，五曰六书，六曰九数。”六艺也是当时人才选拔和道艺考核的主要内容。孔子所提倡的“六艺”教育涵盖文学、历史、哲学、伦理学、艺术学、美学、政府管理等学科内容。他强调学习是一生的过程，是社会化的。无论是人还是学习的对象艺，都应该是开放的、历史的、动态的。游于艺即意味着学习于艺。《礼记·少仪》：“士依于德，游于艺；工依于法，游于说。”士应以道德为准则，探索文化知识；工匠则应以标准为基础，学习有关的论说。这里的“游”指的就是学习。朱熹认为，“游于艺”意味着以轻松愉快的态度对待学习对象，从而不知不觉地进入圣贤之境。可见，“游于艺”指一种特殊的学习态度和学习方式，学习应当是快乐学习。“游于艺”肯定了“兴趣和爱好是最好的老师”这一说法，但“游”不是玩。

二、“技”与“艺”的连续性

孔子的“技艺”之学源于周初的“六艺”之术。“六艺”即国家要求人民掌握的六项技能，最早可见于《周礼·地官·大司徒》，其内容有：“礼、乐、射、御、书、数。”孔子自幼习礼，又因知礼而闻名，自然对“六艺”之术有所掌握。然而在教学活动中，孔子却并不以原初的“六艺”之术进行教学，而是为“六艺”注入“仁”的价值精神，并试图将“技术”转化为“技艺”。“人而不仁如礼何？人而不仁如乐何？”仁者，人也。在孔子看来，理想的礼乐制度应符合“仁”的价值标准，“仁”是人的生命价值的充分实现。如果缺乏了

“仁”的价值，即便是符合制度规范的实践活动也不能实现人的生命价值。因此，孔子所忧患是：“德之不修，学之不讲，闻义不能徙，不善不能改，是吾忧也。”对于圣人之忧，

朱子认为：“修德是本，为要修德，故讲学，徙义、改过即修德之目。”在朱子看来，孔子之学贵在“修德”，生命主体的德性修养通过讲学等活动得以实现。《述学》则进一步阐明了讲学活动的涵义：“古之为教也以四术，书则读之，诗乐同物，诵之歌之，弦之舞之，揖让周旋，是以行礼。故其习之也，恒与人共之。学而时习之，有朋自远方来，所谓君子以朋友讲习也。”从中可以看出：第一，修身之学以诗、书、礼、乐等形式为载体；第二，修身之学在公共领域中进行。质言之，孔子所追求的“技艺”之学与以往“六艺”之术的核心差异在于：是否以道德生命的自我觉解为前提，诗书礼乐的教化为载体，克己复礼为目标。依此立场出发，孔子认为健全的伦理生活应远离“怪、力、乱、神”诸要素，并在社会领域中通过讲学修艺磨砺自身，以便实现其生命价值。技艺是生命的本己性活动。回溯历史，现代意义下技术一词源自于古希腊语，其原初含义是技能、技艺、知识。亚里士多德认为技术是指：“人类为改变‘质料’对象的现状，配合着一定的知识和身体行为而开展的实践活动。”与此相似，狄德罗则在《百科全书》中给技术的定义是“为完成某种特定目标而协调动作的方法、手段和规则的完整体系”。

概言之，在西方哲学视域下“技 术”多体现为一种对象性活动，是主体为完成某一目标而进行的对象性活动。因此，主体的成长与增强往往通过外在性征服与改造来完成。而在孔子哲学视域下，技艺实践则表现为生命样态的本真绽出。“艺”即是生命自我开显的钥匙。《论语·述而》云：“志于道，据于德，依于仁，游于艺。”这一段是孔子对生命历程的认识，心志与道路天然就有着本质的联系。如柯小刚教授所讲“如果不是借助着心志的起兴之力，道如何能在人那里开端启辟？”道即是生命历程的本质体验，这种体验在人身上则系统化为“德”，“德者，得也。行道而有得于心也。”“仁者，人也”人则是“道与德”两者的统一，人的兴起之力使生命之道能够开显。技艺作为一种实践活动，显然不同于一般性技术之修习。因此，对于“艺”的解释就显得至关重要了。何晏《论语集解》注“游于艺”：“艺，六艺也”。邢昺作梳云：“六艺，谓礼、乐、射、

驭、书、数也。”何晏之注点明“艺”为“六艺”，但对于“六艺”却没有进一步加以阐释。邢昺则以《周官·地官司徒·保氏》为依据，认为“六艺”指的是“礼、乐、射、御、书、数”等六种技能。宋代朱子撰《四书章句集注》解“艺”：“为艺，则礼、乐之文，射、御、书、数之法，皆至理所寓，而日用之不可阙也。”可以看出，朱子同样认为“艺”指向的是“六艺”之术。近代学人钱穆、杨伯峻等人同样承袭了前人观点，认为“艺”为“六艺”。然而，当我们考察《论语》文本可以发现，全书二十章很少谈到“六艺”之术在操作层面的内容。孔子主要讲述的内容多是与“孝”、“仁”、“礼”、“乐”主题相关。在“礼”上，可以体现为：林放问礼。“林放问礼之本。子曰：‘大哉问，礼，与其奢也，宁俭；与其易也；宁戚’。”在诗上，可体现为：诗三百。“诗三百，一言以敝之，曰：‘思无邪’。”在乐上，则表现为：“韶武之乐”。子谓《韶》：“尽美矣，又尽善也。”谓《武》：“尽美矣，未尽善也。”《礼记·乐记》则对心灵与礼乐的关系进行了详细的梳理：“凡音之起，由人心生也。人心之动，物使之然也。感于物而动，故形于声……乐者，音之所由生也，其本在人心之感于物也……是故先王慎所以感之者。故礼以道其志，乐以和其声。”不难看出音乐的节律与生命的原初体验相关，这种原初体验是一种普遍性机制，这种感受并不是个人的、差异化的，而是普遍存在于人群之中，不因人的地位、才智的差异而有所不同的。那么，乐作为一种演奏出来的音声，就自然能够与人心相感通，对人内在的情绪感受产生影响。在与外在事物的打交道的过程中生命意义得到恰当的展现。

广而言之，孔子对于“礼、诗、乐”等内容的讨论，并不倾向于给出一套操作指南，而是关心其“本”。《礼记·礼器》谈到：“礼也者，反本修古不忘其初者也。”“本”是生命的原初状态，是生命活动的合理性及其根据，在孔子哲学中表现为“仁”。“仁而不仁，如礼何？仁而不仁，如乐何？”即符合“仁”之标准的行为活动才是合理的行为活动。落实在具体实践中则各有不同。在事亲上可体现为：“子游问孝”。子曰：“今之孝者，是谓能养。至于犬马，皆能有养。不敬，何以别乎？”孔子当然明白，“事亲”活动需要通过“养”来完成，但是，这一活动的重点并不在于“养”。“养”不是孝之“本”，进而孔子指出“孝”之核心在于“敬”。以“敬”

推“养”便是“孝”之活动的关键。在这里可以看出，技艺与一般性技术的不同。一般性技术旨在关注以“养”为特征的操作环节，而技艺性活动则关注以“敬”为核心的心灵情态。“道之以政，齐之以刑，民免而无耻。道之以德，齐之以礼，有耻且格。”孔子预见了过度技术化导致了生命力量的衰退、社会秩序的动荡。在这种状态下生命进路不会表现为由内而外的过程，而是一种外在的压制与衰退。孔子在与仲弓谈论仁的话题时讲到：“出门如见大宾，使民如承大祭。己所不欲，勿施于人。在邦无怨，在家无怨。”技术的转化就在于“艺”，更进一步说，技艺活动指向的是：成人之学。在这一活动中生命主体得以挺立。故而孔子在谈到“乡射礼”时指出，君子之争不在力，而在敬。此种敬是对生命本真性的敬畏之情。质言之，在技艺活动中主客是不分的，而是一种原初生命的回归与创制（formulate），心志兴起的乾元之力所创制的便是原初和谐的生命境域。这种生命境域表现为：游道而行的技艺之学。

三、“道”与“艺”的一体性

本真意义上的“道”、“德”、“仁”绝非现成、呆板的概念，而是主体在活生生的生命体验中不断被揭示、创生的主体价值，《论语·卫灵公》云“人能弘道非道弘人”《孟子·尽心上》亦曰“万物皆备于我矣。反身而诚乐莫大焉”。这种人类主体意识的觉醒态度就在人与万物的关系层面凸现出生命的力量。张祥龙先生曾在《天道书》中讲：“终极实在和真理绝不会成为任何意义上的现成对象，不论是知觉的对象还是名相概念把握的对象。终极并不像概念哲学家们讲的那样是最终不变的实体，而意味着发生的本源。本源是无论如何不会被现成化为认知对象的，而只能在直接的体验中被当场纯构成地揭示出来。”因此，要想回到孔子眼中的“游于艺”，我们不应该以理学家的眼光来看待“六艺”。在朱子看来万物皆具天理，一切皆是天理之流行，而把握终极实在的方式即是“即物而穷理”。因此，他仅将“六艺”之学看作日常生活的组成部分，以天理为终极实在的学问，忽视了个体生命的情感体验和价值原则的兴发，心学家则以此问题为着手，开辟了另一条道路：以“心”启“理”的思想进路。王阳明云：“立志用功，如种树然。方其根芽，犹未有干。及其有干，尚未有枝。枝而后叶。”在孔子哲学中理与心是在相通、活泼的开放性空间中得以统一的，道的开创有赖于技艺活动的进行，同样技艺活动的创制又以道为自身的制高点和源泉，两者是本真生命的自我展开的显现。张祥龙先生在《九讲》中谈到：“在我个人的哲学视野中，只有生存－结构现象学，方能够尝试跟随孔夫子那‘动无常则，若危若安’(曹植《洛神赋》)的思想足迹……因为这种现象学突破了西方观念对象化的思维方式，让思想透入生存脉络和时机化视域，在诗与思的某种交织中开出哲理新境，但又能穷本究源。通过它来体会夫子哲思，就不会以现成框架切割之，以形而上概念塑造之，以科学、逻辑硬化之，而是容吾夫子回到深刻意义上的原文，也就是回到原本的人生起伏、时代思潮、诗书礼乐、家国之忧、好学之乐中。”质言之，“志于道，居于德，依于仁，游于艺”是孔子一贯之道的生动阐述。

冉求作为政事科哲人，因为精通技艺之术而得到了孔子的肯定。但是，在孔子看来冉求仅仅在技术层面把握了其学问，而没有领会“艺”之根本在于生命价值的自我实现。季康子问：“仲由可使从政也与？”子曰：“由也果，于从政乎何有？”曰：“赐也，可使从政也与？”曰：“赐也达，于从政乎何有？”曰：“求也，可使从政也与？”曰：“求也艺，于从政乎何有？”冉求的技艺之学仅仅停留在具体的技术层面，而没能领会其一贯之“道”。因此，在“四子言志”一章时，冉求认为自己只能做到使小国富强，而不能施行礼乐教化，完成天下归“仁”的远大理想。“仁远乎哉？我欲仁，斯仁至矣。”质言之，“仁”并不是一个普遍泛用的思想概念，而是对人生命本真性的现实体验。因此，对“仁”本身的定义就不能局限于“是什么”的问题上，而应该转化到“成为什么”的问题上去。近年来，中国社会科学院哲学研究所的赵汀阳教授提出“动词哲学”的致思方法。认为世界显现为一种历史性的境域，是经过人类创造活动改造之后的生活世界，人类及其人类所在的世界是由人类自身的创造活动塑造而成的，因此哲学追问的应该是人类开辟世界之初发生了什么样的思想和实践事件，为什么如此创造、最优的选择策略是什么、追求什么样的未来可能生活等本源问题。在赵汀阳教授看来，人类最开始的意识分叉是产生具有否定性意义的动词，因为动词指向做某事或进入一种未来的状态，

是人类基于当下存在境遇而做出的一种面向未来可能性的行为选择，“动词意味着变化，意味着发生了一个操作而把一个存在状态变成另一个状态”②在孔子看来，仁的实现就是这么一个过程：生命活动充分展开的过程，为仁由己，非由人乎哉。技艺之学作为生命原初体验的展开，能够使得人的本真性得到开显，进而积极进取的开拓生命，创制文化。

创制之艺所要回到的是生命的原初体验。“天生烝民，有物有则。民之秉彝，好是懿德。为此诗者，其知道乎？故有物必有则，民之秉彝也，故好是懿德。”天与人在形而上的层面上有着内在性的关联，人的生命禀赋于天，天德之实现又是通过人的行动而完成的。《周易·文言》谓：“元者，善之长也。”人的生命活动便是如此，处处充满着生意、时机的行动。《说文》对“游”的分析为：“游，旌旗之流也。”段玉裁注：“旗之游如水之流，故得称流也。又引申为出游，嬉游，俗作迸。游意味着生命意义的兴发，情感意志的表达，是对生命本身的原初体验。明朝桑拱阳云：“圣贤工夫凭他到头，还须有一段幽闲顺适意思，方可浑化而不自知……游字中自有妙境。赵汀阳教授指出：“中国没有关于纯粹内在时间的理论，原因可能是中国哲学对时间的兴趣主要在历史性上，即兴趣所在是具有人文意义的变化而不是无意义的流失。对于人来说，时间的流逝并不是需要解决的问题，而导致生活状态的变化才是问题所在，正是变化造就了存亡兴衰的历史和未来。如果时间不是表现为历史性和未来性，就只是无意义的存在状态。”“游于艺”正是在这种时间体验下，所进行的活动。金景芳教授曾讲到：“孟子提出这个‘时’字，真正抓住了孔子思想中一个本质特点。”“游”则是“时”的当下显现。“游”带着天所赋予人的使命感，游之所向是一种有目的的行动，是心志之路的开辟。从而，孔子能够处匡地而不畏惧，敢于直面司马桓魋而不恐惧，这样一种以“道”为原则的活动才能够充分展现孔子所谓的“游”，《论语》记载“子在川上”一段：“逝者如斯夫，不舍昼夜!”充分表达了孔子的历史意识。李泽厚先生认为“儒家哲学重实践重行动，以动为体，并及宇宙。”正是基于此种判断，他认为，“‘逝者如斯夫’正在于‘动’。其中，特别涉及时间在情感中才能与本体相关涉。这是对时间的咏叹调，是人的内时间。”我们要想充分理解孔子之“游”，就应该从孔子哲学的是时间性、历史性、实践性出发进行阐释，而绝不能从一般意义上侠客们逍遥自得的角度进行解读。从而可以说，在生命体验中“道—艺”往往是合一而行的，曾子讲“士不可以不弘毅，任重而道远。”正是对孔子“朝闻道，昔死可矣”思想的接着讲。承载着使命的儒士所进行的技术活动，才能够被称为合道化的技艺活动。

四、“文”与“质”的合一性

“游于艺”是生命意义的生发过程。意义不是与我们相对的存在者，而是生命在活动中不断生发而成的“流”（flow）。张祥龙先生说：“原本的意义不是当下点状的，纯粹无别的，而是‘原本立义’（PrimaereAuffassung）式的，其中总已经有了某种差异与综合的结构。……在这方面，结构主义给我们贡献了一个重要思路，原本的意义只来自差异……由于任何差异一定是对反的（最基本的是 A 和非 A 的差异）或有内结构关联的，所以我们可以沿着结构主义的思路得出一个更完整的意思：原意义只来自对反差异的结构，而不来自外在于这个发生结构的任何东西。”这即是说“对反互补”是意义系统必不可少的构成要素。在孔子的哲学体系中确实存在着对反互补的结构——“文”与“质”。技艺活动的进行就是文与质的合一性活动，在“文”和“质”合一的过程中意义得以产生。人的生命活动有别于一般存在者的活动，其重要区别就在于：人的生命活动从来都是兼具“文”、“质”两者的，不存在纯粹的“质”和纯粹的“文”。孔子讲：“质胜文则野，文胜质则史，文质彬彬，然后君子。”“质”的要素压倒了“文”的要素则会走向野人，而“文”胜“质”同样会带来意义的消解，使得生命本身走向表面化、形式化。在“质”和“文”的创造性运用下，一切意义机制才能够如初运行。孔子讲：“祭如在，祭身如神在。我不与祭，如不祭。”在当时的环境下，祭祀活动被委托给祭祀专家，其目的在于转化神灵，以便驱使神灵为人而活动。但是，在孔子看来人应该关注其自身的领域，祭祀的目的不在于其形式，也不在于讨好神灵，而在于转化进行仪式的人。因此，一个人必须亲自进行祭祀活动，其以便进行自我生成（self—transformation）。

意义的生发有赖于“文—质”的合一，而文、质的互动正是在技艺活动中得以完成的。由此，孔子常常通过诗乐等形式对弟子进行教化，并通过诗乐等方式来检验弟子的水平。如“绘事后素”一章，子夏问曰：“‘巧笑倩兮，美目盼兮，素以为绚兮。’何谓也?”子曰：“绘事后素。”曰：“礼后乎?”子曰：“起予者商也，始可与言《诗》已矣。”可以看出，诗教是兴发性的创造活动，“诗”的学习重点不在于背诵和修辞，而是如何能够将诗意进行时机化的显现。子夏将诗歌与礼乐进行联系，认为生命之“质”是最为原初、根本的规定，文则是对“质”的范导和修饰，两者的互动构成了生命活动的展开。孔子所赞赏的正是子夏对《诗》的时机化运用，进而通达“何以成人”的思想进路。由此可见，技艺之学导向“何以成人”的根本性命题，孔子正是试图在动态化的教学活动中阐明生命的意义，故在教育原则上提出了“君子不器”的观点，认为技艺活动是生命自身的阐发，而非人走向器物化的过程。在帛书《要》篇中孔子分析了自己与史巫的根本区别，并提出了“观其德义”的要旨。子曰：“《易》我后其祝卜矣，我观其德、义耳也。幽赞而达乎数，明数而达乎德，又仁[守]者而义行之耳。赞而不达于数，则其为之巫。数而不达于德，则其为之史。史巫之筮，向之而未也，好之而非也。后世之士疑丘者，或以《易》乎？吾求其德而已，吾与史巫同涂而殊归者也。君子德行焉求福，故祭祀而寡也；仁义焉求吉，故卜筮而希也。祝巫卜筮其后乎？”可以看出孔子并不赞同《易》关于祸福占卜的一面，而是考察到了其德性、义理的一面，并认为仁义德性是内在于生命自身的，而不需要借助外在性的占卜活动加以保证。这实际上指向了对生命价值本身的关照，而生命价值的实现就在于“游”之实现，“游”是生命情态的显现，而其显现的方式则是在文与质的互动中加以完成的。

五、小结

由此观之，“游于艺”的思维方式充分表达了孔子对于生命价值的思考与关照。技艺活动是生命意义的创制，是其价值的实现。这样一种活动在实质上开创了一种生生不息的生命境域，技艺活动把我们带回到那边缘性的纯境域、纯语境，具有一种原初的解放与构成作用，它使人摆脱一切对象化的执着或束缚，解放人，拯救人，使得人生、国家和礼制在其中兴发更易，最终臻至美善。

参考文献：

[1]朱刚.亲亲与时间——论张祥龙先生的现象学儒学或亲亲现象学[J].哲学分析,2018,9(06):4-29+191.

[2]蔡祥元.为仁由己乎——孔子人性论的现象学阐释[J].当代儒学,2012,(02):83-93.

[3]张明伟.现象学视域下的孔子人格诠释[J].德州学院学报,2023,39(03):35-41.

晋商在对外贸易中的兴衰与启示
——以中俄恰克图贸易为例

刘涵钰　上海外国语大学

摘要：晋商是活跃于明清之际的封建商业联盟，被誉为“天下第一商帮”。在对蒙对满贸易的基础上，晋商拓展了广阔的国际市场，将茶叶作为主要商品，销往俄国和欧洲，成功开拓并经营了“万里茶道”，中俄恰克图贸易是该贸易网络的关键节点。晋商的兴衰与国家地位、国家政策和社会环境紧密相连。他们的商业策略和经营模式，以及对外部环境的适应和利用程度，共同决定了其在中俄贸易中的成败。晋商的历史经验和教训，对于现代商业企业经营仍有重要的借鉴意义。

关键词：商帮，晋商，对外贸易，万里茶道，中俄恰克图贸易

商帮，以地域为基础，以血缘、乡谊为纽带，以“相亲相助”为宗旨，以会馆、公所为异乡的联络、计议场所，是一种自发形成的既“亲密”又松散的商人群体。商帮的出现，标志

着我国封建商品经济发展到了最后阶段。[348]简单来说，商帮是明清两代出现并发展的封建商业联盟，以正式的组织结构运作，对内规范商人的行为，防止恶性竞争，实现互帮互助，对外则利用集团力量为本帮经商创造有利条件。明清时期公认的十大商帮包括晋商、徽商、粤商、闽商、宁波商、龙游商、洞庭商、鲁商、江右商和陕商，其中晋商被称为“天下第一商帮”。

一、晋商发展历程

晋商崛起于明而鼎盛于清，衰落于民国，史称“五百年晋商”。

明中叶，九边防御体系的建立，九镇军需供应的扩大以及蒙汉私市贸易和马市贸易的出现，为晋商的兴起创造了条件。以长城为主体的九边防御体系的建立,有效地遏制了蒙古封建主的侵扰，为北方边疆地区带来了长期的相对稳定。隆庆(1567—1571)年间，蒙古和明王朝之间的战争状态基本结束，海禁的放宽和封贡通市的实施标志着明代社会由封闭走向相对开放，“自是边疆休息，东起延水，西抵嘉峪七镇，数千里军民乐业”[349]。在这一宽松和平的社会环境下，晋商开始在对蒙贸易中崭露头角。明中叶随着纳银开中法的执行，各镇“广召商贩，听令贸易，布帛、菽粟、皮革远自江、淮、湖广，辐辏塞下”[350]。晋商充分利用政府提供的政策优惠，凭借地理和交通优势，通过贩运盐、米、布、草料等物品，捷足先登，首先占领了边镇军需市场，并逐渐涉足长城沿线的蒙汉私市贸易和马市贸易。

清代，晋商的壮大与清王朝统一中国版图、平息西北叛乱同步展开，清政府的鼎力支持是晋商地位显赫的重要原因。清康熙、乾隆时，为平定蒙古准噶尔部进行的长期战争使大批山西商人不辞劳苦，几乎跑遍了漠南、漠北和西北蒙古高原的各个角落，成为军队后勤供应的重要支柱，许多商人由此起家，如太谷“大盛魁”和祁县乔氏“复盛公”。山西介休范氏早在明初就从事对蒙边贸，及至范毓馥一代，时值“康熙辛丑壬寅间，西征准噶尔丹，道远，粮运石费二十金，不多能继，公私苦之。毓馥与弟力任挽输，辗转沙漠，万里不劳官吏，不扰闾阎，克期必至，省国费以亿万计。将帅上其功，赐职太仆寺卿用二品服”[351]。到 19 世纪 60 年代，活跃在漠北喀尔喀地区的旅蒙商人就已达 20 余万，定居的大小商号约 500 余家，形成了边地贸易的“买卖城”。[352]晋商还积极从事对满洲地区的贸易。“汉民至(黑龙)江省贸易，以山西最早。”[353]明代葛守礼记载“辽东商人，山西居多，而汾州更过半”。

晋商的对蒙、对满贸易不仅积累了丰厚的资本，而且为其走出国门开展对外贸易奠定了坚实的基础。在清朝时期，山西商人几乎垄断了中国北方的贸易和资金调度，但他们的商业视野并未局限国内，而是积极开拓国际市场，其商业网络覆盖到亚洲各地，甚至延伸至欧洲市场。在莫斯科、彼得堡、朝鲜和日本等十多个国家或地区，都曾有山西人开办的商号和分号，因此流传着“凡是有麻雀的地方，就有山西商人”的说法。

清代晋商白手起家，从事行业广泛，商业版图遍及国内外，是当时中国商业和金融界的一支重要力量。晋商的地理中心在今天的晋中地区，主要包括祁县、平遥、太谷等地，而业务中心则涵盖了船帮、驼帮和票帮三大领域。船帮主要从事对日贸易，通过海上航线，将中国的商品输送至日本，再从日本引进所需的商品。“驼帮”从事对外蒙古、俄罗斯贸易，因经销商品以茶叶为大宗，故又称“茶帮”。“票帮”是在原有典当行基础上发展起来的。第一家票号“日升昌”在全球 124 个地方共设六百七十多家票号。这些票号不仅为晋商自身的商业活动提供了资金调度的便利，也为全国各地的商业交易提供了重要的金融服务，极大地促进了商品经济的发展。晋商的财富积累到了富比国库的地步。几个县城中富户的家产相加可超过

---

[348] 张海鹏、张海瀛：《中国十大商帮》，合肥，黄山书社，1993。

[349]《明史》卷 222《王崇古传》

[350]《明史》卷 222《王崇古传》

[351] 嘉庆《介休县志》卷九，《人物》。

[352]《中国北方民族关系史》，北京，中国社会科学出版社，1987，第 442 页

[353] 余宗亮《龙江述略》。

一亿两，而据《清实录》记载，朝廷一品官员的年俸禄只有 180 两。在清代，全国排名前 16 位的大财团都在山西。平、祁、太三地就成为了清代“中国的华尔街”，票号也被称为“现代银行的乡下祖父”。票号汇兑在对外贸易中发挥了至关重要的作用，如日升昌等 22 家票号 1910 年汇兑总额为 82404.4 万两，这个数字与同年中国进出口总额 84300 多万两基本相等，[354]体现了晋商在国内外贸易中举足轻重的地位。

二、晋商与中俄恰克图贸易

晋商在中俄贸易中扮演了重要角色，是这一贸易关系的先驱和主导力量。《尼布楚条约》打开中俄贸易大门之后，清廷在齐齐哈尔城北设立互市地吸引俄蒙商人来市。当时晋商已活跃于黑龙江边贸中。据记载，“汉民来（黑龙）江省贸易，以山西为最早，市肆有逾百者，本金钜而利益厚”[355]。而恰克图贸易是中俄贸易重心之所在，内地赴恰克图贸易的商人多为山西人：“所有恰克图贸易商民，皆晋省人，由张家口贩运烟、茶、缎、布、杂货，前往易换各色皮张、毯片等物。初立时，商民俗尚俭朴，故多获利”[356]。除恰克图贸易外，晋商还逐渐深入到俄国的克拉斯诺亚斯克、新西伯利亚、伊尔库茨克、莫斯科、彼得堡等地经商，乃至设立商业分号，成为显赫一时的国际贸易商。可以说，中俄恰克图贸易是清代晋商走向世界的壮举。

晋商在中俄贸易中的兴衰同国家政策、社会环境和国家地位息息相关。1689 年(康熙二十八年)中俄《尼布楚条约》签定后，中俄关系进入了长达一个半世纪的和平往来时期。条约规定，“凡两国人民持有护照者，俱得过界来往，并许其贸易互市”，打开了中俄贸易的大门。1727 年(雍正五年)中俄《恰克图条约》和 1792 年(乾隆五十七年)《恰克图市约》签定后，恰克图便成为中俄贸易中心，双边交易额迅速增长。双方规定恰克图贸易采用易货贸易方式，禁止使用货币。计价以畅销货为单位，1800 年之前用中国棉布，此后改为茶叶。1736 年(乾隆元年)清廷规定中俄贸易仅限于恰克图一口，中国商人到关外贸易，必须领取“部票”，进一步规范了贸易行为。

然而，1840 年鸦片战争后，中俄贸易情况开始转变。先是第二次鸦片战争后，沙俄先后胁迫清政府与之签定《天津条约》、《北京条约》和《中俄陆路通商章程》等不平等条约，攫取了许多商业特权，如 1860 年俄商在蒙古获得边境通商权，1911 年又获得免税贸易权。1862 年和 1866 年沙俄先后在天津获得享受低于列强 1/3 税率的优惠及海关免征茶叶关税的特权，而晋商却仍需向清政府交纳沉重的厘金税收。而后八国联军入侵时，俄商趁火打劫，公然拒付购茶欠款，使“大泉玉”、“大升玉”、“大珍玉”等 16 家晋商损失 62 万两白银[357]。第一次世界大战爆发后，在俄晋商仓皇出逃，损失白银数百万两。仅“大德玉与连号大美玉、大升玉、大泉玉、独慎玉在莫斯科累赔 140 余万两”[358]，中俄恰克图贸易在事实上已难以为继。此外，20 世纪初中东铁路、西伯利亚铁路以及京绥、京张铁路的多线通车，使俄国将对华贸易的重心由蒙古转向东北。俄商在中国国内通商口岸的通商特权和贸易交通方式的转变，使晋商在对俄蒙贸易中的中介作用丧失殆尽，并导致张家口、库伦和恰克图等传统边贸中心日趋没落。数据为证，俄商 1865 至 1867 年直接在中国内地贩茶数量由 164 万磅飞涨到 866 万余磅，而截止 1868 年在恰克图的晋商商号数量已由 120 余家减少到了 4 家。[359]咸丰十一年(1861 年)，俄商才在库伦建立第一个商行，当年俄国对蒙古贸易额不到 22 万卢布，但到光绪二十六年(1900 年)，已剧增到 1700 万卢布，贸易额增加了近八十倍。[360]1909 年，俄国单方面宣布对在俄的华商实行重税，使对俄贸易的晋商陷入了绝境。最后，十月革命的爆发和外

---

[354] 黄鉴晖:《山西票号史》，山西经济出版社 1987 年 5 月版。

[355] 方式济《龙沙纪略》。

[356] 何秋涛《朔方备乘》。

[357] 《清外务部档》卷二二七

[358] 卫聚贤：《山西票号史》，说文社，1944。

[359] 《山西外贸志》

[360] 复旦大学历史系:《沙俄侵华史》第 503 页，上海人民出版社，1975 年版。

蒙的独立对大批经营对俄蒙贸易的山西商号造成了致命打击，他们在国外的资产被没收，经营人员被驱逐，被迫宣布破产，中俄恰克图贸易从此一蹶不振。

晋商运销俄国的大宗商品有茶叶、棉花棉布、丝绸、烟叶及家具日用品等，其中尤以茶叶出口为主。从俄国进口的商品则主要有毛皮、毛呢哔叽、金属和牲口等。19 世纪 40 年代茶叶出口已占首位，到 1851 年茶叶已占全部出口 93%。[361]在恰克图，出口茶叶几乎完全由 50 余家山西茶商所垄断。清代衷翰在《茶市杂咏》中说："清初茶叶，均系西客经营，由江西转河南，运销关外"。晋商在茶叶贸易中的创举之一是他们从南方采购茶叶，完全掌控着从制造、包装、加工、运输、批发到最后零售的整条产业链，这可以被视为全球范围内第一条产业链的高效整合[362]。清代山西茶商每年深入四川、两湖、浙赣、福建等著名产茶省份办茶，在其鼎盛时期，有超过 100 家专营商号。以下各表[363]为代表年份晋商在恰克图的茶叶对外贸易量[364]：

年份	1799	1800	1802	1810	1811	1820
贸易量(万公斤)	87.38	113.97	73.76	122.85	131.04	163.8

年份	1845	1846	1847	1848	1849	1850
贸易量(万公斤)	526	552	573	606	466	487

注：小数点未保留，取整，为近似值

年份	1869	1871	1872	1873	1874	1878	1883	1885	1889	1905
贸易量(万公斤)	553.8	1010.92	744.82	961.555	30	275.74	173.06	800	50	50以下

通过分析图表，我们可以观察到 1799 年到 1820 年间，晋商的茶叶对外贸易量大体呈逐年增长趋势，其平均增长率约为 87.5%；1845 年到 1850 年间茶叶贸易量有所波动，但整体上保持稳定；而 1869 至 1905 年间茶叶对外贸易量则波动较大，颓势已不可挽回。

恰克图贸易对中俄两国皆有重大经济意义。以道光十七至十九年(1837～1839 年)间在恰克图一地的贸易额为例，中国对俄茶叶出口年平均达 800 余万俄磅，价值 800 万卢布，约合白银 320 万两。同期俄国每年通过恰克图向中国出口的商品价值在 600 万至 700 万卢布之间，中国由此获得大量以白银支付的贸易盈余。[365]对于俄国而言，从 1821 年至 1859 年间，恰克图对华贸易额占据了俄国全部对外贸易的 40%至 60%，而中国出口商品的 16%和进口的 19%是通过恰克图贸易进行的。另外，恰克图贸易也为俄方带来巨额的关税收入，如 1760 年，俄国从恰克图获得的关税收入占到了全国关税收入的 24%，到了 1775 年，这一比例上升至 38.5%。[366]

综上所述，恰克图贸易促进了中俄两国的经济发展，为两国的财政收入做出了重要贡献。然而，随着国际形势的变化和不平等条约的签订，晋商在恰克图的贸易地位逐渐被削弱，最终衰落。尽管如此，晋商在恰克图茶叶对外贸易中的历史贡献仍然是中国商业史上的重要篇章。

三、晋商对外贸易中兴衰的启示与思考

[361] 张正明、孙丽萍、白雷:《中国晋商研究》，北京，人民出版社，2006。

[362] 郎咸平：《郎咸平开讲中国商帮》，12 页，北京，东方出版社，2018。

[363] 张晓玲："晋商与徽商茶叶对外贸易量之比较"，126-130，石家庄经济学院学报，2010，33(03)。

[364] 徐月文：《山西经济开发史》， 398-400，山西经济出版社，1992。

[365] 葛贤慧、张正明:《明清山西商人研究》， 165 页，香港，香港欧亚经济出版社，1992 年版。

[366] 孔祥毅、张正明:"山西商人及其历史启示"，山西日报，1991 年 11 月 18 日。

晋商在对外贸易中的兴盛与颓败与外部环境变化有着密不可分的联系，同时也受到其内在积极因素和局限性的双重影响。

（一）外部因素分析

1.弱国无强商。从国家实力层面而言，康熙时期国力强盛，击败沙俄侵略者，签订平等的《尼布楚条约》，为晋商打开了中俄贸易的大门。鸦片战争后，随着国力衰微和一系列不平等条约的签订，晋商逐渐走向绝境。从外交政策层面而言，清康熙、雍正、乾隆几朝坚定果断、强硬的外交政策，在维护国土主权完整、边界不受侵犯的同时，也保护了晋商与俄商平等交易竞争的权益。如乾隆时期，因俄国政府违背商约、出现走私争端及中国商民被俄人抢劫事件等，乾隆一朝在 1727 至 1791 年间前后三次关闭恰克图贸易，虽然短期内对晋商有所影响，但有力地打击了当时的俄国政府纵容俄人圈占土地、欺行霸市的野心，维护了国家主权，使晋商在恰克图的贸易活动得以进入相对稳定的发展阶段。从国际竞争与政府态度层面来看，鸦片战争后，西方列强打开了中国大门，外国资本主义势力利用其在中国攫取的经济特权，挤压中国工商业生存空间。俄商的自由贸易及免税特权使他们能够深入内地进行经济掠夺，而晋商却需逢关纳税，遇卡抽厘，这使得晋商垄断的恰克图对俄茶叶贸易经营活动难以为继。不仅如此，封建政府在晋商举步维艰，履遭重创时非但不予扶持帮助，反而变本加厉，同国外资本主义势力一道将晋商逼到绝境。腐败的封建政府对晋商肆意压榨，课税繁重，捐输频仍，不断勒索。名目之繁多，数额之巨大，令商人备受其苦，不堪重负。须知，商人与国家一荣俱荣，一损俱损。强大的国家的是商人在外贸易的坚强后盾和底气，而发展壮大的商人又是维护强大国力的重要力量。

2.和平环境对商业发展至关重要，战争对于普通商业活动会造成毁灭性的打击。晋商的发家与发展繁荣与同蒙同俄关系安定，和平稳定的社会背景密不可分。而接连不断的战火则使晋商处境每况愈下。第一次世界大战的爆发给在俄晋商造成了数百万两白银的损失；咸丰三年，正当晋商对俄贸易达到顶峰时，太平天国（1851—1864 年）起义爆发，晋商茶叶生产的大本营——武夷茶区被太平军阻隔，导致预订的茶叶无法按期交货，茶叶贸易受到严重影响，晋商因此损失了 200 多万两巨额本银，这是晋商在恰克图贸易中遭受的第一次严重挫折，它使山西茶商从雍正六年（1728 年）开始历经一百二十余年的苦心经营，几乎毁于一旦；辛亥革命期间，晋商再次遭受重创，革命爆发的短短几天内，日升昌票号就损失了 300 万两白银，自此崩溃。这一系列事件表明，战争和政治动荡对商业活动的影响是深远和灾难性的。因此，对外贸易的成功既需要强大的国家做后盾，也需要稳定和平的国内外环境做保障。

（二）内部因素分析

1.以诚取信、以义泽利。对内表现为员工对企业，职业经理人对东家的诚信，对外表现为企业对客户的诚信，晋商信奉“宁可人欠我，决不我欠人”的原则。晋商史料中就有很多不惜折本亏赔，也要保证企业信誉的记载，如 1900 年八国联军侵占北京，晋商损失惨重，票号被抢，账簿被烧，与之相应储户存款就少了真实凭证。然以日升昌为首的山西票号决定，只要储户拿出折子，无论数量有多大，立刻兑换银两。晋商“笃守信用”，将之作为经营立身之本，以致各地百姓有时购买晋商商品，只认商标，不还价格。

2.艰苦奋斗，勤俭节约。往来于“茶马之路”的商人，贩茶于福建、湖南，销售于大漠之北，千山万水，穿沙漠瀚海，夏则头顶烈日，冬则餐冰饮雪，“饥渴劳病，寇贼虫狼，日与为伴”，年复一年奔波于商途，尤其经商于新疆、蒙古、俄国、日本的山西商人，更要克服语言和生活习惯障碍。而许多商号的经理伙计，“其在蒙古者通蒙古语，满洲者通满语，在俄边者通俄语。每日昏暮，伙友皆人手一编，习语言文字，村塾生徒无其勤也。”[367]山西商人不怕危险，吃苦耐劳，因而“富室之称雄者，江南则推新安，江北则推山右……山右或盐，

[367] 《清稗类钞》第 5 册，农商类.山西票号。

或丝，或转贩，或窖粟，其富甚于新安”，同时“新安奢而山右俭也”，[368]意为晋商相较徽商更为节俭。

3.爱国济民，家国天下。晋商经商不忘爱国。以雍正九年（公元 1731 年）山西全省的商税缴纳情况为例，全省共征收商税、契税、牙当、酒课等各种与晋商相关的税金共 123196 两，几乎占省财政总收入的一半。以关税而论，恰克图的税额即占到全国关税年总额的 1/3 以上，而在恰克图经商的商人又有 90%都是山西人，所以晋商为国家关税收入做出了重要贡献。此外，直至清朝末年，晋商仍旧以其宏大的财富支撑着国家的形象和弥补着国库的空虚，如大小金川战役捐了 11 万两，白莲教作乱 218 万两，第一次鸦片战争 200 万两，太平天国起义 287 万两，左宗棠西征新疆 863 万两，慈禧太后逃到山西时，乔家借出了 40 万两银子。在咸丰二年二月至咸丰三年正月的一年时间内，晋商向中央捐出的白银达到了 160 万两，占到了全国捐输总数的 40%以上。此外，他们也做到了致富不忘社会。晋商发达后都极愿拿出钱来做一些泽及社会、施益大众的善事，这已成为当时通行的社会法例，不这样做的晋商反倒成了特例。如乔家所在的祁县旱涝灾害时有发生，当时只要在祁县的百姓，基本上都受过他们的好处。逢年过节，乔家的人拿着米、火腿送到家家户户。碰到荒年，乔家便出来赈灾。同治七年（公元 1868 年），山西大旱，乔家大院主人乔致庸，让人在村口埋下大锅，开设粥场，赈济过往灾民。深厚的社会责任感使得晋商得到了民众的广泛尊重和支持，世代受恩于乔家的百姓们即使到了社会最动荡的时刻，也未曾追随潮流要清算乔家。这也是晋商多能延续数代、甚至十几代而不衰，以及至今山西众多大院仍保留完好的重要原因之一。

4.求成求稳的治商思想，“以末起家，以本守之”的商业信仰。这些观念体现着晋商在商业经营中的稳健思想，帮助其在一定时期长盛不衰。然而后期也在一定程度上束缚了晋商的发展。以茶叶为例，晋商未及时采用现代化生产方式，不接受现代化的观念，结果在茶叶贸易中输给了俄国人。以票号为例，清朝末年，晋商一再拒绝清政府成立现代化银行的邀请，拒绝汇丰银行的合股邀请。不能因时因势而动，外在环境的动荡便对他们造成了杀伤力极大的冲击。

晋商的兴衰历程不仅是一段商业历史，更是一种文化现象和社会群体的缩影，其内外部因素的分析揭示了其商业成功与挑战的多维面向。晋商的诚信、勤俭、爱国济民等价值观，至今仍为人们所称道和学习，但他们在面对现代化挑战时的保守态度，也为我们提供了深刻的教训。

梁启超先生曾称赞晋商是中国古代民营经济的代表，可以“夸于世界人之前”。经济学家郎咸平也强调了晋商所强调的信托责任，认为这是现代资本主义的精髓[369]。因而关于晋商这一社会群体和文化现象，值得深入探索研究的还有许多。晋商辉煌虽已成历史，但先辈们那种穷则思变、走向广阔天地的勇气，“货通天下，汇通天下”的眼界与胸怀，达则兼济天下的对家国社会的责任感，对品行的坚守，对诚信的笃求，却是永不过时。

参考文献

[1]李三谋,张卫.晚清晋商与茶文化[J].清史研究,2001(01):42-48.
[2]连娟.晋商与中俄恰克图贸易[J].俄罗斯中亚东欧市场,2007,(12):25-28.
[3]郎咸平.郎咸平开讲：中国商帮[M].北京：东方出版社，2018.
[4]梁小民.走马看商帮[M].上海：上海书店出版社,2015.
[5]邵继勇.明清时代边地贸易与对外贸易中的晋商[J].南开学报,1999(03):59-66.
[6]陶德臣.晋商与西北茶叶贸易[J].安徽史学,1997(03):40-44.
[7]王红芳.明清晋商对俄茶叶贸易兴衰的分析与启示[J].生产力研究,2013,(06):65-67+73.
[8]王竹萍.晋商成败鉴析[D].清华大学,2004.
[9]谢元鲁.明清北方边境对外贸易与晋商的兴衰[J].四川师范大学学报,1994(02):69-75.

[368] 谢肇淛《五杂组》卷四。

[369] 郎咸平：《郎咸平开讲中国商帮》，38 页，北京，东方出版社，2018。

[10]张晓玲.晋商与徽商茶叶对外贸易量之比较[J].石家庄经济学院学报,2010,33(03):126-130.

经典阐释与传播：论姚秦“逍遥园”模式

邓 勇 新疆师范大学 新疆 乌鲁木齐

摘要：姚秦“逍遥园”，开中国“国立”译场之先河，奠中国僧官制度之基石，获翻译、教学与传播之“多元化”成果，古印度佛教规模化、系统化东传意译由此始也。文本以译场“国家化”与成果“多元化”为视角，采用文献法和历史与逻辑分析法，研究姚秦“逍遥园”模式在经典阐释与传播上的重要贡献、历史价值与现实意义。研究结论:其一、译场“国家化”所提供的“政治”“经济”“文化”与“人才”等支撑助推了东西文化交流交融，促进了中华文化认同，丰富了中华传统文化；其二、成果“多元化”所凸显的翻译学、教育学与传播学等贡献为经典阐释、英才培养以及文化传播等提供了新思路。

关键词：经典阐释与传播；译场“国家化”；成果“多元化”；中华文化认同

盖论译场模式，须知其所以。姚秦“逍遥园”模式者，言之所指系以长安“逍遥园”为中心的鸠摩罗什译场（包括大寺、中寺等），非独以“逍遥园”论之矣。姚秦“逍遥园”，开中国“国立”译场之先河，奠中国僧官制度之基石，获翻译、教学与传播之“多元化”成果，古印度佛教规模化、系统化东传意译由此始也。逍遥，庄子以为“至人无己，神人无功，圣人无名”[370]；道安以为“要斯法也，与进度齐轸，逍遥俱游，千行万定莫不以成”[371]；支孝龙以为“抱一以逍遥，唯寂以致诚.....故无心于贵而愈贵，无心于足而愈足矣”[372]；成玄英引顾桐柏语云：“逍者，销也; 遥者，远也。销尽有为累，远见无为理。以斯而游，故曰逍遥”[373]。故所谓逍遥者，实则看破放下功名利禄，悠游于无挂无碍之境地也。无论道安用“逍遥”义比附佛教之“无著”，以阐明“看破放下”乃通往“无上菩提”之路，还是支孝龙用“逍遥”言“破相”之意，以通达“寂静涅槃”之义，亦或成玄英用顾桐柏语说明佛教之“无常”，以强调放下“包袱”（名利）才能成就“正等正觉”之理。均所谓“有为”实则“有不为”，“无为”方可“无不为”之义也。故誉为通达“最高成就”之“圣地”，姚秦“逍遥园”之义不出此也。又“国立”译场者，谓秦主姚兴直接参与（政治支撑）、供养僧团（经济支撑）以及举全国精英之力协助罗什（人才支撑）也。其意义何在?助推了东西文化交流交融，促进了中华文化认同，丰富了中华传统文化矣。再“多元化”成果者，谓翻译学、教育学以及传播学等领域之贡献也。其意义何在？为经典阐释、英才培养以及文化传播等提供了新思路矣。须知既立观点，当明观点之所指；既知观点所指，当释价值与意义，故本文研究路径显矣。

一、译场“国家化”

（一）政治与经济、文化与人才支撑

我们知道“以鸠摩罗什为代表的古代佛经翻译活动是中国翻译史上第一次翻译高潮”[374]。正如宋肃瀛说：“从鸠摩罗什译经集团开始，佛经翻译正式被列为我国政府的宗教文化事业，由国家组织人力，提供资金来进行了”[375]。姚秦“逍遥园”是中国历史上以鸠摩罗什为中心而

370陈鼓应注译：《庄子今注今译》，北京：商务印书馆，2007 年版，第 20 页。

371（日）高楠顺次郎，渡边海旭，监修.小野玄妙等：《大正新修大正藏经》08-般若部（四），《道行般若经序》，日本:大正一切经刊行会，1934 版第 425 页 a。

372（梁）慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传》，北京：中华书局出版，1992 年版，第 149 页。

373（晋）郭象注，（唐）成玄英疏，曹礎基、黄蘭发点校：《南华真经注疏》，北京：中华书局，1998 年版，疏序第 2 页。

374姚学丽,邓勇.论早期汉传佛教教理“中国化”——以《庄子·齐物论》与《摩诃般若波罗蜜经》为例[J].民族学论丛,2024,(03):43-51.DOI:10.16023/j.cnki.cn64-1016/c.2024.03.006.

375宋肃瀛.魏晋时期西域高僧对汉译佛典的贡献[J].西域研究,1994,(04):75-85.DOI:10.16363/j.cnki.xyyj.1994.04.011.

创建的第一个“国立”译场[376]，它是在秦主姚兴直接参与下，由国家统一管理和控制的“官办”译场[377]。在这里，国家提供政治、经济、文化及人才等支撑使得译场具有“国家化”性质与特征。

1.政治与经济支撑

牟钟鉴认为姚秦“逍遥园”虽是以鸠摩罗什翻译为核心的译场，但“罗什的作用在主持与指导，最高组织者与推动者则是姚兴 ”[378]。正如前秦高僧道安所言：“不依国主，则法事难立”[379]，佛教文化在中国传播若无国家政治支撑不可能成功，这是人所共知的事实。诚然，姚秦“逍遥园”之成就离不开秦主姚兴的鼎立支持，这亦是这一模式在中国翻译史上具有里程碑式意义的重要原因。我们回望吕氏控制下的凉州，鸠摩罗什在“囚居”中“隐忍”，以致消磨时光 17 载，导致其“满腔热血”无以报，如其母曰：“方等深教，应大阐真丹，传之东土.....”[380]；致使其“满腹经纶”无处用，如罗什回复母曰：“若必使大化流传，能洗悟朦俗，虽复身当炉镬，苦而无恨”[381]。罗什虽有慈孝之心“大阐真丹”，但无实践之行“洗悟朦俗”。当知“利益众生”之事不成，其首要原因者，非缺失“政治支撑”莫属也。再言长安，秦主姚兴礼鸠摩罗什为国师，入主“逍遥园”，并由国家出资修建、完善其附属设施，辅以八百高僧“咨受什旨”，三千僧人“从什受法”，五千余沙门“自远而至”，“长安译场”僧团全由国家供奉。由此可知，罗什及“逍遥园”之成就斐然，声震四海、名贯古今，非国家政治与经济支撑不能成就也。

2.文化与人才支撑

古老的中华文明源远流长。它是滋养中华民族屹立世界的养分，培育了一代又一代傲娇中华的民族脊梁；它是推动中华民族进步的文化驱动力，激励着中华儿女不断从辉煌走向辉煌。从某种意义上讲，经典阐释与传播实则是世界两大文明碰撞与交融过程，佛教东传亦是印度文明向中国“移植”（中国化）的过程。姚秦“逍遥园”模式既是中华文化认同的表征，它是以儒家文化为主导的印度佛教教理“中国化”过程；亦是世界文明互鉴的“桥梁”，它是中华文明与印度文明交流交融的载体。姚秦“逍遥园”模式为何影响深远？这自然与“长安译场”深厚的中华文化底蕴分不开。一则罗什自身精通汉文化（他在凉州精研汉文化 17 载），他能兼融胡梵与秦地人文风俗于译著，使译本“文质合一”；二则姚兴举全国八百精英辅助罗什成就翻译事业，其中不乏以僧肇、僧叡等为代表的汉学名流。因此，以鸠摩罗什为中心的“长安僧团”成为中国佛教史上空前绝后的“学问僧团”，这应该没有争议（关于鸠摩罗什经典“学理性”话题笔者将另篇论述）。笔者以为鸠摩罗什译著“长久不衰”的重要原因是：其一、他在中华文化主导下将经典的内容与形式完美结合，解决了“质”与“形”的适中问题；其二、他以目标语读者的角度审视翻译，将“通俗”与“文派”相结合，解决了文学艺术性、哲学思辨性、语言流畅性与通俗易懂性相兼容的问题。在后世的翻译规范上，鸠摩罗什这一思想具有标杆意义。鸠摩罗什的成功显然与姚秦“逍遥园”深厚的中华文化底蕴不可分离。换句话说，正是中华民族深厚的文化底蕴为姚秦“逍遥园”的成就提供了文化支撑。

376阮氏金凤（释严莲）认为“中国历史上最早的一个国家译场，是由以鸠摩罗什为主创建成立的”。详见阮氏金凤（释严莲）：《龙树中观思想在华流播研究》，福建师范大学,2008.宋肃瀛认为“从鸠摩罗什译经集团开始，佛经翻译正式被列为我国政府的宗教文化事业，由国家组织人力，提供资金来进行了”。详见宋肃瀛.魏晋时期西域高僧对汉译佛典的贡献[J].西域研究,1994,(04):75-85.DOI:10.16363/j.cnki.xyyj.1994.04.011.

377介永强指出“逍遥园是后秦国主姚兴支持下的国立译场”。详见介永强.中古时期西北佛教译经文化区域考论[J].中国历史地理论丛,2004,(04):56-65+159.牟钟鉴指出“逍遥园”译场的“最高组织者与推动者则是姚兴 ”。详见牟钟鉴.鸠摩罗什与姚兴[J].世界宗教研究,1994,(02):39-43.

378牟钟鉴.鸠摩罗什与姚兴[J].世界宗教研究,1994,(02):39-43.

379（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传》，北京：中华书局，1992 年，第 178 页。

380（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传》，北京：中华书局，1992 年，第 48 页。

381（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传》，北京：中华书局，1992 年，第 48 页。

关于姚秦“逍遥园”在国家人才支撑方面的论证，《高僧传》中的《鸠摩罗什传》《僧略传》，以及《二十四史·晋书》内的《姚兴传》等均有阐述。比如“什既至止，仍请入西明阁及逍遥园，译出众经.....于是兴使沙门僧碧、僧迁、法钦、道流、道恒、道标、僧叡、僧肇等八百余人，谘受什旨，更令出大品”[382]。这是秦主姚兴为支持鸠摩罗什译场而选拔的八百精英，以辅助罗什译经，姚秦“逍遥园”可谓人才济济。又如“三千徒众，皆从什受法”[383]。这说明在“长安译场”常年追随罗什授学的弟子多达三千僧众。从教育学意义上讲，罗什犹如孔子之“弟子三千”，弟子众多，人才辈出。再如“沙门自远而至者五千余人”[384]。这说明“长安译场”时常有来自四面八方的，超过 5000 人次的僧人聆听鸠摩罗什讲经说法，从传播学意义上讲，罗什影响深远，信众众多，佛法兴盛可见一斑。总之，无论是八百精英谘受什旨，还是三千徒众从什受法，亦或是五千僧众听什讲经，或直接或间接均是国家人才支撑的表征（以罗什为中心的长安僧团实则在国家供养下工作的）

（二）僧官制度与译场制度

随着“长安僧团”的不断扩大，原有的僧团管理制度（主要依靠教团自律）与译场制度已不能适应当下环境。设立僧官以加强僧团管理和完善译场制度已势在必行。

1.僧官制度

弘始五年（公元403年），秦主姚兴下书立僧略为国内僧主（僧正），僧迁为悦众，法钦、慧斌共掌僧录[385]。自此，僧略成为中国历史上第一个被国家任命的僧官，姚秦“逍遥园”成为中国历史上首个设立僧官来管理的译场，这一举措拉开了创立后秦僧官制度的序幕，为中国僧官制度奠定了基石。下面，我们尝试探讨姚秦僧官制度的必要性与实施问题。首先，从四方慕名而来“长安译场”追随鸠摩罗什的僧人众多，僧团人数的不断增加使得旧僧团制度已不能满足僧团管理所需，这是面临的现实问题。关于鸠摩罗什“长安译场”的兴盛情景，我们可以从《二十四史·晋书》“州郡化之，事佛者十室而九矣 ”[386]，以及《高僧传 》“慕道舍俗者，十室其半”[387]的描述中窥见一二。这说明以鸠摩罗什为中心的“长安僧团”在不断扩大，僧团管理问题日益突出。其次，从“道德”层面考虑，姚兴欲将鸠摩罗什从“破色戒”的尴尬中“解放”出来，以强调他学问见长而“道流西域，名被东川”[388]的“学问僧”地位，姚兴为何如此？一则因为鸠摩罗什在佛教学理上的贡献越来越大，凸显鸠摩罗什“学问僧”地位有助于促进中西文化交融与传播，其理论成果可以丰富中华传统文化；二则这亦为姚兴增添了“礼贤纳士”“崇敬佛僧”的光环，提高了他在佛教中的威望，增进了他在国民中的凝聚力，有助于他以“德政”管理国家。最后，从“政治”层面考虑，僧团人数不断增多且僧人素质良莠不齐，增加了众多不确定性，使国家政治安全面临挑战。设立僧官，建立专门的管理机构，设置专门的管理人员进行层级管理可以降低或消除政治风险，有利于国家政治稳定。总之，创立后秦僧官制度以加强僧团管理已是大势所趋。

2.译场制度

关于译场制度问题，虽在鸠摩罗什之前的道安译场有所涉及，但中国译场制度的实际建立与完善是在鸠摩罗什主持下完成的。正如姜涛所言：“后秦的译场制度是在封建国主姚兴的支持甚至参与下产生的.....其相对健全的组织及‘译讲同施 ’的方式，均可为后世佛教译

382（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传》，北京：中华书局出版，1992 年版，第 52 页。

383（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传》，北京：中华书局出版，1992 年版，第 54 页。

384许嘉璐主编：《二十四史全译》晋书第 4 册，上海：汉语大词典出版社，2004 年版，第 2566 页。

385详情参见（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传 》，北京：中华书局，1992 年，第 240 页。

386许嘉璐主编：《二十四史全译》晋书第 4 册，上海：汉语大词典出版社，2004 年版，第 2566 页。

387（梁）释慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理：《高僧传 》，北京：中华书局，1992 年，第 240 页。

388（日）高楠顺次郎，渡边海旭，监修.小野玄妙等：《大正新修大正藏经》50-史传部二，《高僧传》，日本:大正一切经刊行会，1934 版第 331 页 b。

场制度提供有益的借鉴 ”[389]。正是秦主姚兴对鸠摩罗什“长安译场”的格外重视，才使得姚秦“逍遥园”模式在中国翻译史上具有重要的历史价值与现实意义，产生了深远影响。姚秦“逍遥园”译场在佛经翻译上既遵循其基本流程，又采用翻译与教学相结合的独特方式，这是其译场制度的重要组成部分。

一方面，佛经翻译须遵循基本流程，即“长安译场”的翻译工作是在鸠摩罗什主持下分工合作、按部就班完成的。

第一步，朗诵原文。主译鸠摩罗什手执胡本朗诵（此胡本为罗什凭记忆写出）或直接当众口诵梵文。

第二步，转梵为汉。主译鸠摩罗什依据原文之意现场口宣为汉语，由传写僧记录下来。

第三步，提问辩难。参译者根据自身理解向主译鸠摩罗什提问论辩，目的在于使译文不仅符合原文旨意，而且通俗易懂。

第四步，笔受成文（形成初稿）。通过提问辩难环节后，在罗什主导下达成共识，再由笔受僧书写成文。

第五步，勘误校正。该环节以力求内容准确无误为准则，由主译鸠摩罗什主持，全体参译者参与审阅，由校正僧负责整理成书。

第六步，文质调和。该环节以追求内容与形式的完美结合度为目标，由主译鸠摩罗什主持对文章润色，全体参译者参与讨论。

第七步，定稿、修订成册。

鸠摩罗什“长安译场”所翻译的佛经能够广泛获得教内外读者的认可，并且历经 1600 余年长盛不衰，这既与罗什本人治学严谨的学风有关，也是罗什译场严格遵守翻译流程下的结果。

另一方面，翻译与教学相结合是姚秦“逍遥园”译场制度的重要组成部分。我们知道鸠摩罗什定居长安 12 载，翻译经律论三百余卷，为我国大乘佛教开宗立派奠定了坚实的理论基础。他门下弟子三千，将大乘般若学传遍至中国大江南北以及东南亚国家和地区。为何罗什译场如此成就斐然？自然，这与其翻译与教学相结合的“译讲同施”方式分不开。首先，鸠摩罗什将翻译事业与英才培养结合起来，实现了翻译理论与讲学实践的统一，培养了能担当“如来家业”的“全能型”佛教精英。其次，鸠摩罗什掀起了“自由论辩”的学风，为引导学术开明注入了一股清流，为拓展学僧视野提供了一个平台，为提高学僧广博、睿智与谦逊的素养打开了思路。那么，我们如何确定“翻译与教学相结合”的“国家性质”呢？我们知道：在古代，国君是一个国家的象征，正如“忠君”代表“爱国”一样，国君言行即代表国家言行。首先，秦主姚兴举全国八百精英谘受什旨的另一目的是向鸠摩罗什学习，希望通过他培养出佛学精英为其统治天下服务。自然“翻译与教学相结合”亦是姚兴的旨意。其次，鸠摩罗什尊贵的国师身份与秦主姚兴经常亲自参与翻译事务的事实亦表明他们非同一般的亲密关系，他们在译场制度与翻译思想上必然是互通的，或者说是姚兴认可下的行为。因此，姚秦“逍遥园”模式在“译讲同施”方式上实则是“国家行为”。

要之，从制度层面上讲，姚秦“逍遥园”模式的僧官制度与译场制度实质是“国家化”管控下的制度体现。

二、成果“多元化”

（一）翻译学成果

鸠摩罗什主持的“长安译场”在翻译学方面获得的成果主要体现在：一是为中国大乘佛教开宗立派奠定了坚实的理论基础；二是“促进了中华传统文化的发展与凝聚，”[390]丰富了中华传统文化。

389姜涛.后秦佛教研究[D].兰州大学,2011.

390姚学丽,邓勇.论早期汉传佛教教理“中国化”——以《庄子·齐物论》与《摩诃般若波罗蜜经》为例[J].民族学论丛,2024,(03):43-51.DOI:10.16023/j.cnki.cn64-1016/c.2024.03.006.

1.奠定了中国大乘佛教开宗立派的理论基础

鸠摩罗什主持翻译的大乘中观般若学经典是姚秦“逍遥园”模式下产出的重要理论成果，这些理论成果构成了中国大乘佛教的基础理论部分，为中国大乘佛教开宗立派奠定了坚实的理论基石。笔者以为鸠摩罗什这一系列成果“从佛源上廓清了“六家七宗”的异解，为系统性阐释大乘佛教教理教义和推动汉传佛教教理“中国化”奠定了坚实的基础”[391]。自此，中国便有了大小乘佛教之分，而中国佛教各大宗派几乎都以他的译著为立宗依据。例如《百论》、《中论》、《十二门论》与《大智度论》成为三论宗的主要经典；《妙法莲华经》成为天台宗的主要经典；《金刚般若经》成为禅宗的主要经典；《阿弥陀经》与《十住毗婆沙论》成为净土宗的主要经典；《十诵律》、《四分律》与《梵网经》成为律宗的主要经典；《弥勒成佛》与《弥勒下生经》成为中国民间信仰的经典；《坐禅三昧经》促使了菩萨禅的流行；《维摩诘经》启发了历代无数居士的在家修行，这为壮大佛教队伍开辟了道路；甚至鸠摩罗什的著作《成实论》亦成为了小乘成实宗的主要经典。因此，鸠摩罗什主持下的“长安译场”其成果在中国佛教史上占有极其重要的地位，产生了深远影响。有日本学者称印度龙树为汉传大乘佛教八宗共祖，笔者以为作为龙树四传弟子的鸠摩罗什（龙树→提婆→罗睺罗→苏摩→鸠摩罗什）才应是名符其实的汉传大乘佛教八宗共祖。为何？首先，印度中观般若学通过鸠摩罗什意译（通过罗什的理解删减或增加部分内容）成功传播到中国并长久不衰，这至少说明罗什融入译著的思想或观点得到了教内外的认可，我们将其也视为罗什的成果应该没有争议？其次，目前，学术界关于印度龙树学的汉传贡献尚未有超过鸠摩罗什者。或者说，在印度中观般若学的汉传过程中，还没有考古发现（新发现）比鸠摩罗什贡献更大、影响更大者。因此，尊鸠摩罗什为汉传佛教八宗共祖合情合理。

2.丰富了中华传统文化

姚秦“逍遥园”模式下产出的理论成果对中国语言文学产生了重大影响，促进了中华传统文化的发展与凝聚，丰富了中华传统文化。正如梁启超就鸠摩罗什的文学贡献言：“若专从文学方面较量，则此后译家，亦竟未能过什门者也”[392]；又如王铁钧说：“西土佛典之中国传译，史近两千年……论对中国文学发展之贡献，无有超越鸠摩罗什者，纵是唐代玄奘三藏亦是不及”[393]。学术界关于鸠摩罗什与中国语言文学方面的研究还很多，基本上都肯定他对中华传统文化发展的积极作用。鸠摩罗什对中华传统文化的丰富主要体现在哪些方面？笔者将以其译著中譬喻运用和独创新词新义为例作简要探讨。

首先，鸠摩罗什译著中运用了大量的譬喻来阐释学理，丰富了中华文化内涵。这不仅使得译文通俗易懂，便于流布，而且为我国文学诗歌等创作提供了素材和思路。比如唐朝诗人王维诗歌中关于罗什譬喻的借鉴与运用[394]，经典文学《西游记》《石头记》以及《封神演义》等都有罗什譬喻的影子。在罗什译著中，《妙法莲华经》中以“化城、穷子、衣珠、火宅、髻珠、药草、医子”喻法[395]；《维摩诘所说经》中以“身如聚沫、泡、焰、芭蕉、幻、梦、影、响、浮云、电”十种比喻[396]，强调“念念不住”之学理；《大智度论》中以“法如幻、焰、水中月、虚空、响、揵闼婆城、梦、影、镜中像、化”为比喻[397]，说明法空之理；又如《金刚般若波罗蜜经》中以“一切有为法，如梦幻泡影，如露亦如电，应作如是观”[398]六种比喻，

---

391 姚学丽,邓勇.论早期汉传佛教教理“中国化”——以《庄子·齐物论》与《摩诃般若波罗蜜经》为例[J].民族学论丛,2024,(03):43-51.DOI:10.16023/j.cnki.cn64-1016/c.2024.03.006.

392梁启超：《梁启超全集》，北京：北京出版社，1999年版，第3806页。

393王铁钧：《中国佛典翻译史稿》，北京：中央编译出版社，2006年版，第149页。

394参见屈玉丽.论王维诗文对鸠摩罗什译经“譬喻”的运用[J].海南大学学报(人文社会科学版),2017,35(03):87-94.DOI:10.15886/j.cnki.hnus.2017.03.014.

395详见《乾隆大藏经》第32册，《妙法莲华经》，台北：传正有限公司，1999年版，第510-523页。

396详见《乾隆大藏经》第33册，《维摩诘所说经》，台北：传正有限公司，1999年版，第678-680页。

397详见《乾隆大藏经》第78册，《大智度论》卷六，台北：传正有限公司，1999年版，第208-225页。

398详见《乾隆大藏经》第16册，《金刚般若波罗蜜经》，台北：传正有限公司，1999年版，第458页。

直指“人我法”空，以阐明“著相即迷”之理。运用如此丰富的譬喻，不仅增加了文学的故事性，增强了文学性，而且丰富了人们思维，拓展了人们在中华传统文化上的思维空间。

其次，鸠摩罗什为迎合时代所需在其译著中创造了大量的新词新义，这使得中华语料库得到扩充，使得中华传统文化内涵更加丰富。关于鸠摩罗什译著中创造的新词新义，学术界研究成果颇多。比如戴军平在其博士学位论文《〈十诵律〉词汇研究》中详细论述了鸠摩罗什的新词创造问题（注：笔者根据其列表统计出 494 组新词汇）。其中如：“财宝、臭秽、常数、斗诤、和悦、侵损、闲静、仰视、爱护、愁恼、丰足、谷仓、害命、厚重、嫁娶、精勤、敬仰、可耻、枯瘦、两岸、楼阁、门楣、奈何、颦蹙、欺诳、乞请、强壮、少许、 守护、受苦、随意、索取、问答、习气、洗浴、限量、因缘、婬欲、璎珞、拥护、勇健、语言、讚叹、增长、瞻养、著衣、作礼”[399]等等创新词汇直到今天仍然是汉语中耳熟能详的常用词汇。又如冯翠在其硕士学位论文《〈妙法莲华经〉词汇研究》中详细阐释了“安施、嗤喍、叆叇、安详、渴乏、出现、床褥、捶打、丑陋、慈悲、充足、画像、救护、爱欲、宝地、本事、大道、大圣、大士、道法”等鸠摩罗什的创新词汇与新义。再如李帅在其博士学位论文《鸠摩罗什译经述宾结构研究》中也列出了鸠摩罗什经典中出现的创新动词，并对部分词汇进行了价值性分析。这些研究成果都指向鸠摩罗什在丰富中华传统文化方面的积极意义。

要之，在翻译学方面，姚秦“逍遥园”模式不仅产出了大量为中国大乘佛教奠基的理论成果，而且促进了中华传统文化的发展与凝聚，扩充了中华语料库，丰富了中华传统文化。

（二）教育与传播学成果

姚秦“逍遥园”模式产出的成果还体现在教育与传播学上。一是姚秦“逍遥园”的“译讲同施”方式成为中国翻译史上旷古绝今的范例，它使翻译、教学与传播同步，实现了学习理论与参加实践的结合，这对我国人才培养及教育学发展具有借鉴与启示意义。二是它助推了东西文化交流交融，促进了中华文化认同，奠定了佛教“中国化”的理论基础。

1.教育学成果

鸠摩罗什译场“译讲同施”的创立使得学习理论与参加实践相结合，培养了大批推动佛教“中国化”的佛教精英，它为我国人才培养提供了新思路，它对我国教育学的发展具有启示意义。

史料记载，鸠摩罗什门下弟子三千，四方僧众来听经者五千余人，这是姚秦佛法兴盛之表征。在姚秦“逍遥园”的“译讲同施”方式下，培养了大批佛学精英，比如世称“四圣八宿”之特别优秀者僧肇、道生、道融、僧叡、道恒、昙影、慧严以及慧观；再如“在《高僧传》所记载的当时受学于鸠摩罗什的 27 位长安僧团的高僧，在鸠摩罗什去世前后都散布各地，成为当地的佛学名僧”[400]。这一模式为佛教“中国化”培养了有力推动者，促进了中国佛教的发展。同时，从某种意义上讲，中国早期佛教教育（尤其是将佛教几乎视为“国教”的姚秦鸠摩罗什时期）已经成为国家教育的重要组成部分，只是教育对象更偏向于成年人而已。因此，其理论与实践相结合的方式为我国人才培养提供了经验借鉴，促进了我国教育学的发展。

2.传播学成果

在传播学方面，姚秦“逍遥园”模式拉开了佛教汉传的规模化与系统化帷幕，其成果助推了东西文化交流交融，促进了中华文化认同，“为汉传佛教教理‘中国化’奠定了坚实的理论基础。”[401]推动了佛教“中国化”进程。

笔者以为在中国佛教翻译史上，依译著特点与流传度论，中国佛教的传播经历了三个阶段：第一阶段（旧译前期），代表人物安世高、支娄迦谶，采用直译方式，译著特点“重质轻文”以致经典“质胜而文野”，质朴有余而美感不足也，故流传度低；第二阶段（旧译后

---

[399]详见戴军平.《十诵律》词汇研究[D].暨南大学,2012.

[400]尚永琪.鸠摩罗什译经时期的长安僧团[J].学习与探索,2010,(01):215-223.

401姚学丽,邓勇.论早期汉传佛教教理“中国化”——以《庄子·齐物论》与《摩诃般若波罗蜜经》为例[J].民族学论丛,2024,(03):43-51.DOI:10.16023/j.cnki.cn64-1016/c.2024.03.006.

期），代表人物支谦，采用意译方式，译著特点“重文轻质”以致“文胜而质史”，文饰过度而虚浮不实也，故流传度亦低；第三阶段（新译时期），代表人物鸠摩罗什，采用意译方式，因其佛学精深、汉语娴熟且人生体悟异于常人[402]，故“其译著在流行程度、‘质’与‘形’完美结合度以及语言文学艺术性等方面堪称一流”[403]。王晓农认为鸠摩罗什“对中国的语言文学、哲学、艺术美学、音乐等，乃至中国整体文化的发展产生了广泛、深远的影响”[404]。因此，鸠摩罗什译著获得了学术界与佛教界人士的广泛认可，成为学术研究与佛教修学的重要文献。笔者以为：鸠摩罗什主持下的姚秦“逍遥园”模式其传播学贡献是多领域的。其一、它拉开了古印度佛教规模化、系统化东传的帷幕，促进了印度佛教在中国的成功传播；其二、它为印度文化与中国文化交流交融提供了平台，促进了中国整体文化的发展；其三、它促进了中华文化认同，推动了佛教“中国化”进程。

三、结语

经典阐释与传播研究是一项基础性研究，它对多领域、跨学科研究具有理论建构意义。姚秦“逍遥园”模式实则所指以鸠摩罗什为中心的“长安译场”模式（即逍遥园、大寺与中寺等），它具有“国家化”性质与特征，产出了“多元化”成果，它在中国翻译史上具有重要的历史价值和现实意义。

一方面，姚秦“逍遥园”模式的“国家化”性质与特征表现为国家支持下的“官办”译场，它具有重要的历史价值。第一，秦主姚兴在政治与经济上的支持通常表现在亲自参与译场翻译，供养以鸠摩罗什为中心的“长安僧团”等。第二，在文化与人才上的支持通常表现为汇聚全国文化精英，举全国之力辅助鸠摩罗什成就翻译事业。第三，它设立了中国历史上的首任僧官，开启了中国僧官制度之先河，将僧团管理由教团自律转向国家制度化管理。第四，它实际创建与完善了具有国家性质的中国译场制度，为后世译场提供了制度借鉴。第五，鸠摩罗什以“意译”的翻译方式，开启了印度佛教规模化、系统化的汉化序幕。他促进了印度佛教在中国的成功传播。第六，鸠摩罗什译出了《摩诃般若波罗蜜经》、《大智度论》等奠定中国大乘佛教基石的重要经典。第七，中国历史上首次设立僧官来管理僧团，它奠定了中国僧官制度之基石，故《大宋僧史略》曰：“此土立僧官，僧略为始也”[405]。第八，这里是中国历史上践行完善译场制度的基地，它为后世的译场建设提供了参考与借鉴。

另一方面，姚秦“逍遥园”模式的“多元化”成果表现在翻译学、教育学与传播学上，它具有重要的现实意义。第一，它为中国大乘佛教开宗立派奠定了理论基础。第二，它扩充了中华语料库，丰富了中华传统文化。第三，它培养了大批佛学精英，为佛教“中国化”提供了人才支撑。第四，它推进了中西文化交流交融，促进了中华文化认同，推动了佛教“中国化”进程。第五，它促进了中华传统文化的发展与凝聚，推进了中华传统文化创新。第六，它以“译讲同施”方式将翻译与英才培养相统一，这为中国人才培养提供了新思路，促进了中国教育的发展。

从某种意义上讲，姚秦“逍遥园”模式研究亦是鸠摩罗什研究。该领域研究关乎多领域多学科，比如鸠摩罗什与中华文明，鸠摩罗什与中国哲学等。此外，我们是否还可以从“共同体”角度研究鸠摩罗什？正如杨曾文所言：“鸠摩罗什的事迹和译经，既联结着中国和古印度，也联结着中国和日本，联结着中国与东亚各国”[406]。可见，该领域研究大有可为，相信学术界会产出丰硕成果。笔者成果甚微，水平有限，欢迎批评指正！

---

[402]详情请参看《高僧传》《晋书》《出三藏记集》等文献中《鸠摩罗什传》。

[403]姚学丽,邓勇.论早期汉传佛教教理“中国化”——以《庄子·齐物论》与《摩诃般若波罗蜜经》为例[J].民族学论丛,2024,(03):43-51.DOI:10.16023/j.cnki.cn64-1016/c.2024.03.006.

[404]王晓农.令文义圆通,使微言不坠——鸠摩罗什佛经翻译“圆通论”诠释[J].中国翻译,2021,42(02):29-36+189.

405（日）高楠顺次郎，渡边海旭，监修.小野玄妙等：《大正新修大正藏经》54-事汇部下、外教部全，《大宋僧史略》，日本:大正一切经刊行会，1934 版第 242 页 c。

[406]杨曾文.鸠摩罗什的译经与日本佛教[J].佛学研究,2004,(00):40-44.

参考文献：

[1]陈鼓应注译.庄子今注今译[M].北京：商务印书馆，2007.

[2]（日）高楠顺次郎，渡边海旭，监修.小野玄妙等.大正新修大正藏经 08-般若部（四）[M].日本:大正一切经刊行会，1934.

[3]（梁）慧皎撰，汤用彤校注，汤一玄整理.高僧传[M].北京：中华书局出版，1992.

[4]（晋）郭象注，（唐）成玄英疏，曹礎基、黄蘭发点校.南华真经注疏[M].北京：中华书局，1998.

[5]姚学丽,邓勇.论早期汉传佛教教理“中国化”——以《庄子·齐物论》与《摩诃般若波罗蜜经》为例[J].民族学论丛,2024,(03):43-51.DO1：10.16023/j.cnki.cn64-1016/c.2024.03.006.

[6]宋肃瀛.魏晋时期西域高僧对汉译佛典的贡献[J].西域研究,1994,(04):75-85.DOI:10.16363/j.cnki.xyyj.1994.04.011.

[7]阮氏金凤（释严莲）.龙树中观思想在华流播研究[D].福建师范大学,2008.

[8]介永强.中古时期西北佛教译经文化区域考论[J].中国历史地理论丛,2004,(04):56-65+159.

[9]牟钟鉴.鸠摩罗什与姚兴[J].世界宗教研究,1994,(02):39-43.

[10]许嘉璐主编.二十四史全译·晋书第 4 册[M].上海：汉语大词典出版社，2004.

[11]（日）高楠顺次郎，渡边海旭，监修.小野玄妙等.大正新修大正藏经 50-史传部二[M].日本:大正一切经刊行会，1934.

[12]姜涛.后秦佛教研究[D].兰州大学,2011.

[13]梁启超.梁启超全集[M].北京：北京出版社，1999.

[14]王铁钧.中国佛典翻译史稿[M].北京：中央编译出版社，2006.

[15]屈玉丽.论王维诗文对鸠摩罗什译经“譬喻”的运用[J].海南大学学报(人文社会科学版),2017,35(03):87-94.DO1:10.15886/j.cnki.hnus.

2017.03.014.

[16]乾隆大藏经第 32 册[M].台北：传正有限公司，1999.

[17]乾隆大藏经第 33 册[M].台北：传正有限公司，1999.

[18]乾隆大藏经第 78 册[M].台北：传正有限公司，1999.

[19]乾隆大藏经第 16 册[M].台北：传正有限公司，1999.

[20]戴军平.《十诵律》词汇研究[D].暨南大学,2012.

[21]尚永琪.鸠摩罗什译经时期的长安僧团[J].学习与探索,2010,(01):215-223.

[22]王晓农.令文义圆通,使微言不坠——鸠摩罗什佛经翻译“圆通论”诠释[J].中国翻译,2021,42(02):29-36+189.

[23]（日）高楠顺次郎，渡边海旭，监修.小野玄妙等.大正新修大正藏经 54-事汇部下、外教部全[M].日本:大正一切经刊行会，1934.

[24] 杨曾文.鸠摩罗什的译经与日本佛教[J].佛学研究,2004,(00):40-44.

论陀思妥耶夫斯基小说《白痴》中的双重爱情主题

石依然 北京外国语大学 北京

摘 要：“美将拯救世界”，是陀思妥耶夫斯基小说《白痴》中梅诗金公爵的一句名言。美的两个化身——娜斯塔霞和阿格拉雅，是梅诗金两种爱情形态的投射。他的爱一分为二，“agape”（圣爱）与“eros”（爱欲）这两种爱的本原在他身上发生了冲突与碰撞。梅诗金无法在二者中间找到平衡而走向了爱的极端，由此产生了自我的分裂和毁灭。本文从小说的双重爱情主题切入，探讨了主人公爱之悲剧产生的原因及其必然性。

关键词：《白痴》；陀思妥耶夫斯基；双重爱情；美；分裂

《白痴》（*Идиот*，1868）是陀思妥耶夫斯基（Ф. М. Достоевский, 1821-1881）最具自传性质的一部作品。主人公梅诗金公爵身上有着一些属于作者本人的元素：癫痫症、濒死感受，也有一些他认为能够代表基督精神的元素：怜悯、博爱，是作者为自己量身打造的“绝对美好”的人物。因此，“基督公爵”梅诗金成为了一个与世俗社会不相容的尴尬存在。他是基督的化身，却不是一个完整的人。在他那里，爱情是绝对的悲剧。他的爱是病态的、分裂的：他既爱娜斯塔霞，又爱阿格拉雅，却无法胜任婚姻，无力与二人之中的任何一位真正结合。他的爱是毫无出路的。天使的纯洁本性，让他的爱化为了对客体的无限同情。这种逾越限度、陷入矛盾的感情，使被卷入这场爱情悲剧的每个人的处境都变得更为复杂，并最终导致梅诗金走向精神崩溃。

一、 Agape 与 Eros

陀思妥耶夫斯基的所有创作中，“爱”是一个重要的主题，但却不是一个独立的主题。俄罗斯宗教和政治哲学家别尔嘉耶夫（Н. А. Бердяев, 1874-1948）在其著作《陀思妥耶夫斯基的世界观》（*Миросозерцание Достоевского*，1923）中，阐述了这样一个观点：爱是人自我意志的体现，它最终指向的是人的分裂，是人的命运的悲剧[1]。小说《白痴》同样也探讨了这一话题，尤其侧重“双重爱情”（двойная любовь）主题。

“双重爱情”主要包括两个方面的内涵：“爱的双重性”以及“双重的爱”。爱的双重性，是从“爱的属性”这一角度阐释而来的，而双重的爱，所指涉的则是“爱的对象”。古希腊哲学对“爱”这个概念，做了不同程度的细分，分别是：agape（圣爱）、eros（爱欲）、philia（友爱）、philautia（自爱）、storge（亲情）与 xenia（宾客之谊）。古希腊人的观念中，爱首先指向美，“最美的总是最可爱的”[2]。美，首先是人对某种形象做出的直觉判断，是外在感官所能体悟之美，由它引发的爱是对爱之客体的占有欲。同时，在声色之美外，还有感官所不能及的东西——“理念”（eidos），即理想。它是一种无法被人所感知的客观存在，是“思想的对象，不是看见的对象”[2]。因此，美德、正义、知识等人类社会已有的概念都是理念。理念所处的世界，要比可感世界更有价值，会在更大程度上激发人的占有欲。在柏拉图看来，人对真、善、美的渴望，就是爱（eros，爱欲）。瑞典神学家安德斯·尼格伦（Anders Nygren，1890-1978）在《爱欲与圣爱》（*Eros och Agape*，1930，1936）中，以基督教伦理道德的观点，重新审视了古典时期的爱的概念[3]。他肯定了柏拉图对 eros 的定义，认为 eros 的本质是人的利己主义。它是关于“被爱者（无论它是什么）的用处与价值的观念”[4]，始终以自我为中心，是一种自私、贪婪的爱。同时，又将 agape 置于 eros 的对立面，认为它是一种上帝对人的无私的爱。它是无条件的、代表奉献与牺牲的爱。上帝化身基督降临人间，人不必向上索求，便可得到上帝的馈赠，因此，agape 是基督对人爱的恩典。最后，他得出结论：基督教的爱是正确的爱、纯粹的爱。

陀思妥耶夫斯基所理解的爱的形式，接近于尼格伦的看法，即爱的基本形态包括“agape”与“eros”，但他是以本体论，而非道德论的观点考察爱的。Agape，即上帝之爱。陀思妥耶夫斯基认为，它既指上帝对人的爱，也包括人对上帝的爱，而人是上帝形象之所出，因此该词还可延伸为人与人之间的爱。Eros，即肉体之爱，主要指由激情生发的性爱，是婚姻和家庭形成的基础。在陀思妥耶夫斯基那里，agape 和 eros 本身并无对错之分，人性的深渊中既有圣母理想，也有索多玛理想[407]，它们都是人内心生发的自然力量。

双重爱情的主题，在《白痴》中得到了很好的体现。梅诗金公爵对阿格拉雅的爱是 eros，对娜斯塔霞的爱是 agape。在第一部第六章中，梅诗金所讲的玛丽的故事具有一定的寓言性质和预示性质：梅诗金对玛丽的爱是 agape，他给玛丽的吻是出于怜悯、同情，然而在孩子们眼里，这个吻所代表的更类似于父母间的爱，即 eros。作者从这里就埋下了伏笔，暗示梅诗金将要陷入的两难困境。之后，作者巧妙地在梅诗金同将军夫人一家的谈话中，插入了一

[407] 索多玛（Sodom）：《圣经》中的罪恶之城。由该名词引申而来的对应形容词“sodomy”指违反中世纪基督教神学规范的性行为。在这里，索多玛理想与代表圣洁之爱的圣母理想构成对立，指的是人的肉体之欲。

个关于美的话题。作为美的两个化身，娜斯塔霞和阿格拉雅引起了梅诗金爱的分裂。这是作者对娜斯塔霞和阿格拉雅进行的第一次公开比较。首先，当将军夫人问起公爵关于阿格拉雅的看法时，梅诗金很自然地夸赞了她的相貌，可对于更深处的人的内涵，他却称之为谜，而自己尚未做好准备，无从评判。这里，同梅诗金对娜斯塔霞的评价形成了鲜明对比。作者对梅诗金“初遇”娜斯塔霞的情节有一个独特的安排：相片。相片是让瞬间变为永恒的事物，它既是认识一个人的媒介，又容易使观者产生距离感。娜斯塔霞的照片吸引了梅诗金三次注意力：第一次，梅诗金主要关注的是她的外在美；第二次，他猜测“她的命运一定也不寻常。从脸上看好像挺快活，可她的经历痛苦得可怕……这张脸的主人自尊心很强，强得可怕，但不知她心地是否善良？但愿心地善良就好！这样一切都可以得到弥补”[5]；第三次，就是在本章节中，相片中透露的信息再次引起了梅诗金强烈的求知欲，此时，他的内心除了一开始的同情，又多了一分不知由来的、朦胧的情感。直到数月之后，梅诗金才把这种感情归结为一种由无限的怜悯而引起的痛苦。陀思妥耶夫斯基在这里所描写的梅诗金看到照片的三次反应也很有趣：“好奇地仔细看了看”[5]（внимательно и любопытно поглядеть[6]）—“仔细端详”[5]（рассматривать[6]）—“看了有一分钟左右，随后恍然若有所悟，立即环顾四周，把照片匆匆放到唇边吻了一下”[5]（смотреть с минуту, потом вдруг спохватиться, оглядеться кругом, поспешно приблизить портрет к губам и поцеловать его[6]），尤其是最后这一连串动作，从“看”到“恍然若有所悟”，是梅诗金对之前想法再度确认的过程，这张照片上的面容，仿佛在向他求救，对他带有一种使命感的“召唤”。接下来又因为担心此刻被人目睹、产生误解而“环顾四周”，最后匆匆一吻，可以类比玛丽的故事里的圣洁之吻。他对相片中娜斯塔霞那份脆弱之美产生了怜爱之情，想要呵护它不受伤害。这种爱不夹杂任何情欲意味，倾注了他全部的怜悯和同情。当梅诗金把照片拿给众人看时，阿黛拉伊达感叹道：“这样的美是一种力量，凭这样的美可以颠倒乾坤！”[5]两位女主人公身上美的差异性，在二者之间形成了潜在的对抗关系，塑造了“堕落的”和“理想的”两种女性形象。梅诗金介乎其中，将自己的爱分裂为二。他的爱是病态的，其中没有任何关于“性”的内容，因此他无法同任何一个人真正结合。他向娜斯塔霞求婚，不是出于爱，而是出于怜悯，如同耶稣拯救抹大拉的玛利亚（Mary Magdalene）。尽管阿格拉雅的形象俘获了梅诗金，但他也无法成为阿格拉雅理想的丈夫，因为性爱是组建婚姻和家庭的重要元素。最终，在无限的对娜斯塔霞的 agape 之爱里，梅诗金走向了自我毁灭的终点。

Agape 与 eros 并不是两种不同的爱，而是完整的爱的不同部分。人只有在完整的爱中，才能找到幸福。并且，作为一个复杂的生命体，人的感情也不是计算机编程中“0 或 1”非此即彼的关系，怜悯和欲望都是爱中不可剔除的因素。双重的、分裂的爱无法使人真正的结合，它只会导致人个性的丧失，而“唯有选择，唯有指向一定对象的、有选择的爱才能战胜分裂”[1]。

二、 爱的悲剧

美国学者约瑟夫·弗兰克（Joseph Frank,1918-2013）指出，在陀思妥耶夫斯基的小说中，存在一种框架，“这个框架的基础是试图让一些普遍的绝对价值或理想适应人类激情与感受的现实世界，并借此揭示其局限性。”[4]这种分析模式同样也适用于《白痴》。作为陀思妥耶夫斯基塑造出的理想人物，梅诗金身上体现的，就是他所进行试验的绝对价值和理想。但很显然，一个活在基督理想里的、现实中的人，他的存在本身就是矛盾的，因而也注定与整个世俗社会脱节，被人们视为“白痴”。梅诗金身上这种“不相容”的特质，最终导致了他爱情的悲剧。

首先，癫痫症使他封闭在自我世界之中，这让他与外界的任何接触都是消极的、被动的，同时，天使的本性也让他摆脱了情欲的自发力量。因此，他的爱始终是无性的。这种迥异于周围其他男性的性纯洁和“无害性”使梅诗金似乎成为了“第三性别”的存在，如同“一位不带剑的救世主，随时准备接纳任何女性作为他的抹大拉。”[7]娜斯塔霞在初见时，就被他

这种独特的男性气质所吸引。对于娜斯塔霞，梅诗金是她无望生活的“救星”，是阻止她堕落的一剂良药，是她遇见的第一个“人”，但他太美好了，以至于娜斯塔霞不忍把他拖进自己悲惨生活的泥淖。梅诗金被陀思妥耶夫斯基赋予惊人的洞察力，仅凭一张照片就看出娜斯塔霞不幸的命运。梅诗金有着一颗孩子般纯真的心，他也像对孩子一样爱着娜斯塔霞，他的爱可以是怜悯、同情、宽恕各种相貌，但从来不会是激情和欲望。在梅诗金身上，敏锐和直觉和情感的缺失，既矛盾却又奇怪得和谐。他试图使娜斯塔霞相信，她的生活还有转圜的余地，并没有走到毁灭的边缘。他要用基督之爱拯救她，但“在他的同情中没有精神的完整性，他因分裂而变得软弱”[1]，梅诗金没有使娜斯塔霞走向新生，更无法使她摆脱罗果仁的“死刑判决”[8]。

其次，梅诗金所追求的基督之爱——博爱，是否可能实现？陀思妥耶夫斯基第一任妻子玛莎去世后的第二天，即 1864 年 4 月 16 日，他在笔记里所写下的文字，是解答这一问题的核心所在——“按照基督的诫命爱人如己，是不可能的”[9]，因为它在根本上与人的个性发展相对立，在被此法则支配的尘世无法实现，只能渴求未来的天堂生命。基督之爱，是一种超越自我、超越自爱的理想之爱，但通过消灭作为个体的“我”，而达到和统一的“集体”的融合，这是违背人的个性法则的，因为这意味着人类生命和历史的终结。这里，陀思妥耶夫斯基举了一个例子：婚姻和家庭，是人类世代繁衍的基本途径，也是造成个人与集体隔绝的原因，为了实现基督之爱，应当摒弃它。虽然基督之爱违背个性法则，可是，当人没有以牺牲自我去爱他人时，他就会感到痛苦和罪孽。这就引向了基督教中“虚己”（kenosis）的教义：基督道成肉身时，放弃神圣特权，为人脱除尊荣，成为人的样式，替人受过，顺服地接受十字架上的痛苦和死亡。由这一教义阐释出了一种作为伦理规范的自我牺牲精神，上帝对人的爱，即在于为祂的造物而死。这里，就呈现出了矛盾性：人在此世无法实现基督诫命，可又饱受由此带来的痛苦的折磨。由此，可以看到，梅诗金身上不可调和的矛盾之处在于，他对娜斯塔霞的 agape 之爱和阿格拉雅的 eros 之爱本就存在着冲突，基督的诫命所要求的博爱本就与尘世之爱不相协调，而正是梅诗金身上相对立的人性与神性，造成了他爱的分裂。

对于梅诗金，双重的爱的问题，只有在时间之外，当人身上本能性的情欲完全消失时，才能得到解决。他在此世并不是丢失了躯壳的灵魂，人性的欲望还根植在他的心中。因此，梅诗金的爱，会引向人的毁灭。既毁灭自己，又毁灭他人，是绝对的悲剧。他的爱是没有血肉的，性欲的完全缺失使他无法与阿格拉雅真正结合。对于娜斯塔霞，他的怜悯又走到了极端，把生于尘世的爱归到上帝，他的同情已经没有了个性的意义。他的爱始终是不完整的，他也始终是孤独的。在陀思妥耶夫斯基的创作中，“爱总是走到极限，它因疯狂的淫欲，也因疯狂的同情而耗尽”[1]。失去约束的性欲会化为淫荡，而没有限度的同情则是独特的性欲。无论是爱的何种形态，走向极端的爱都不会给人以真正的幸福。这种爱是人自我意志的体现，它剥夺了一个人与另一个人结合的能力，因为它永远都指向自己，而非另一个人。在极致的爱中，人的完整性也逐渐消失殆尽。“个性与爱，与走向和自己的另一半结合的爱联系在一起”[1]，只有在把握分寸、有所取舍的爱中，人才能看到自己，看到爱的真谛。

参考文献

[3] Nygren A, Hebert A G, Watson P S. Agape and Eros: A study of the Christian idea of love; thorized translation by A. G. Hebert[M]. Society for promoting Christian knowledge, 1937.

[4] 约瑟夫·弗兰克. 陀思妥耶夫斯基讲稿[M]. 糜绪洋,译. 桂林: 广西师范大学出版社, 23.9: 166, 153.

[5] 陀思妥耶夫斯基. 白痴[M]. 荣如德,译. 上海: 上海译文出版社, 2006.8: 34, 29, 76, 77, 242.

Достоевский Ф М. Идиот[M]. Том 8. Москва: Издательство "Наука", 1973: 27, 31, 68.

克纳普. 根除惯性——陀思妥耶夫斯基与形而上学[M]. 季广茂,译. 长春: 吉林人民出版社,

Достоевский Ф М. Статьи и заметки 1862—1865[M]. Том 20. Москва: Издательство "Наука",

契诃夫幽默讽刺对象与主题的演变探析

李倩　天津外国语大学

摘要：本文将幽默讽刺风格作为认识和研究契诃夫作品内容的重要线索，从分析契诃夫各阶段作品幽默讽刺的对象和主题入手，阐述契诃夫幽默讽刺风格的演变历程。正文分为两部分，第一部分系统地分析了契诃夫幽默讽刺描写对象，提出契诃夫的幽默讽刺所描写的对象从小市民和从农村进入城市底层社会的边缘人，转为更多地描写知识分子和维护落后社会秩序、顽固守旧的卫道士；第二部分析契诃夫幽默讽刺作品关注主题的变化，其关注主题从社会现象主题转向社会意识觉醒和社会变革主题，再到女性命运主题。最终得出结论，契诃夫的幽默讽刺对象和主题随着时代的进步而变化，其社会内涵越加丰富，思想性越加深刻。

关键词：契诃夫；幽默讽刺；小市民；边缘人；社会意识觉醒；女性命运

契诃夫幽默讽刺对象与主题的演变探析

安东·巴甫洛维奇·契诃夫（Антон Павлович Чехов，1860 年 1 月 29 日—1904 年 7 月 15 日），俄国著名作家、剧作家。契诃夫出生于一个小商人家庭，一生中创作了众多幽默讽刺作品，代表作有《小公务员之死》（Смерть чиновника，1883）、《变色龙》（Хамелеон，1884）、《草原》（Степь，1887）、《第六病室》（Палата №6，1892）、《万尼亚舅舅》（Дядя Ваня，1897）、《套中人》（Человек в футляре，1898）《樱桃园》（Вишнёвый сад，1903）等。

在《辞海》的词条中，幽默作为一种艺术手法，以轻松、戏谑但又含有深意的笑为其主要审美特征，表现为意识对审美对象所采取的内庄外谐的态度，讽刺则是用讥刺和嘲讽来揭露、挖苦丑陋的落后事物和荒谬行为，幽默和讽刺二者常形影不离，这一点尤其体现在契诃夫的写作风格中，成为他独特的名片。

契诃夫的创作生涯从创作短篇幽默作品开始，其幽默讽刺风格独具特色，他笔下的喜剧是一个时代的悲剧，幽默讽刺是批判丑陋人性的方式，更是一种对黑暗社会的反抗。契诃夫特点鲜明的幽默讽刺风格并非一蹴而就，也不是一成不变。随着时代进步和社会生活本质的变化，作家幽默讽刺所描写的对象和关注的主题都在发生着改变。

笔者按照 1880-1886 年为创作前期，1887-1892 年为创作中期，1892 年以后为创作后期的时间划分，研读比较契诃夫各个时期的作品，对契诃夫幽默讽刺风格的成熟过程进行分析。文章的正文分为两部分，第一部分系统地分析了契诃夫幽默讽刺描写对象的演变；第二部分对契诃夫幽默讽刺关注的主题演变进行探究。

一、契诃夫幽默讽刺对象的变化

契诃夫作为批判现实主义大师，“对俄罗斯社会的‘小人物’倾入了莫大的关注，他笔下的小人物主要有两种类型，一种是被抛到社会最底层的贫苦无辜者，另一种是处境卑微的小官吏、小职员”[408]。

结合时代和社会特征，笔者将契诃夫笔下的小人物分为小市民和从农村进入城市底层社会的边缘人。契诃夫幽默讽刺作品的描写对象以小市民为主，随着对社会生活观察的深入，

[408] 黄晓丹. 马克·吐温与契诃夫短篇小说幽默讽刺艺术之比较[J]. 开封教育学院学报, 2009, 29(4): 15-17.

他给予了从农村进入城市底层社会的边缘人越来越多的关注，到后期则更多地描写知识分子，对维护落后社会秩序、顽固守旧的卫道士进行批判。

（一）契诃夫创作前期对于小市民的描写

1861 年俄国实行农奴制改革后，受资本主义发展的影响，小市民逐渐成为城市社会中的主要群体。契诃夫便是出身于小市民家庭，熟悉小市民群体，这为他的创作提供了丰富的素材。

资本主义经济迅速发展，拜物教思想开始在俄国城市和农村盛行，爱慕虚荣、追名逐利成为当时俄国社会的风气。在契诃夫的作品中，随处可见小市民趋炎附势、奴颜婢膝的嘴脸。《胜利者的得意洋洋（一位退休的十四品文官的故事）》（Торжество победителя (Рассказ отставного коллежского регистратора)，1883）中众人对长官科祖林谄媚逢迎，不惜出卖尊严，以谋求前程；在《胖子与瘦子》（Толстый и тонкий，1883）中，多年未见的朋友胖子已是三品文官，瘦子对其诚惶诚恐、低三下四；《站长》（Начальник станции，1883）中库查佩托夫对于妻子与站长的不正当关系毫不介意，甚至想以此谋取金钱利益；《变色龙》中奥楚蔑洛夫在猜测狗主人的身份过程中数次改变对狗的态度。契诃夫以医生的眼光观察并指出社会的病态，小市民便成为其笔下幽默讽刺重点关注的对象。

（二）契诃夫创作中期对于边缘人的关注逐渐增加

契诃夫的幽默讽刺对于从农村进入城市底层社会的边缘人的关注度逐渐增加，他们生活得黑暗艰苦，受尽压迫剥削，没有受到社会的关注。比如《苦恼》（Тоска，1886）中向马诉说不幸遭遇的老车夫，《万卡》（Ванька，1886）中给爷爷写信诉苦祈求回家的小男孩，和《渴睡》（Спать хочется，1888）中因过度劳累而掐死婴儿的小保姆；类似的还有《草原》，即使是远离大城市的草原，也不乏施加压迫与苦难的贵族和地主，被主人允许拿东西吃时表现得卑微惶恐的车夫简尼斯卡，受尽劳苦而苍老得骇人的农妇，失去儿女的孤苦病弱的老车夫；叶果鲁希卡的离家求学之路还在继续，而他一路走来所见的这些在草原上的人的命运还在重复着。契诃夫对这些边缘人的命运和未来产生了思考，他在讽刺社会黑暗、抨击人性的同时，表达了对边缘人的深切同情。

（三）契诃夫创作中后期对于知识分子的描写

逐渐地，在契诃夫创作中后期（1887 年后），知识分子成为了幽默讽刺作品针对的重点对象，而他们中维护落后社会秩序、顽固守旧的人则成为重点批判对象。《伊万诺夫》（Иванов，1887）的主人公有信仰，不墨守成规，是一个进步的知识分子，但经营庄园的科学种田法遭遇失败，生活陷入困顿，最终失意自尽。和《带阁楼的房子》（Дом с чердаком，1896）《万尼亚舅舅》中的主人公一样，他们都是遭遇信仰破灭，失去希望的知识分子；还有《醋栗》（Крыжовник，1898）中的清醒进步、热爱生活的知识分子伊万·伊万内奇，他与愚昧自私且庸俗的伪知识分子布尔金形成了对比，褒贬态度鲜明，但尽管伊万思想进步，仍无力改变现实。囿于社会的发展进程和阶级的束缚，知识分子或自由进步，或保守愚昧，他们中的一部分人致力于思索社会民族的进步，渴望改变，和契诃夫本人一样都是改良主义者，并非革命者，无法成为担起社会改变的支点，但却是变革的希望之始。

二、契诃夫幽默讽刺主题的变化

契诃夫的幽默讽刺关注的主题经历了由表及里的深化过程，他在创作早期关注社会现象主题，在作品揭露现实生活中的各种丑态。而到了创作的中后期阶段，俄国的社会政治思潮犹如风暴，对沙皇统治下的腐朽制度发起了猛烈的冲击，文学界爆发了关于社会民族出路的讨论，契诃夫将社会意识觉醒和社会变革作为关注的主题展开创作。受到社会思想解放的影响，在创作后期阶段，契诃夫作品中的女性命运不同于以往的庸俗弱小，开始变得睿智独立，女性命运成为了新的关注主题。

（一）创作早期多以社会现象为主题

在契诃夫创作的早期阶段，“俄国人民解放运动处于低潮，反革命势力甚嚣尘上。年轻的契诃夫对黑暗的现实社会深为不满，但他并没有积极参加革命斗争，因为在 19 世纪 80 年代的俄国，反动的书刊检查制度空前严格，庸俗无聊的幽默刊物风靡一时”[409]。

“讽刺性幽默是指将幽默的语调与讽刺的批判力度相结合的一种表述，其针对的是一切丑陋或不合理的社会现象，具有鲜明的政治伦理功能”[410]。契诃夫作为医生和作家，幽默讽刺成为他参与社会生活、推动社会反思和进步的武器，他的作品对于社会现实生活极为关注，拥有高度的思想性。

契诃夫自创作初期便致力于揭露和批判社会上各种丑恶现象，他在作品中反映了社会生活中最尖锐的问题和现象，充分表现出沙皇专制统治下的社会黑暗，社会底层人民生活的残酷劳苦,如《苦恼》《万卡》《渴睡》等，揭露统治阶级上层社会的奢靡空虚与伪善，下层小市民的自私虚荣、猥琐利己，对权贵屈服阿谀，如《小公务员之死》《变色龙》《戴假面具的人》（Маска，1883）等。

（二）创作中后期更加关注社会进步主题

而在创作的中后期，契诃夫逐渐地从描写社会现象，转为关注社会进步，在作品中融入更多的对社会意识觉醒和社会变革主题的思考，用作品的幽默讽刺手段调侃抨击封建落后的社会和统治者，呼吁社会进步。

“契诃夫第三阶段的创作契合了无产阶级革命的新阶段，在社会民主精神感召下，他积极参加社会民主活动，在作品中表达对新生活的向往。创作思想进入严肃思考时期，他的幽默与讽刺艺术到这一阶段才真正走向社会现实，与作者高度的社会责任感结合起来”[411]。如《套中人》对恐惧变革、被旧秩序荼毒的别里科夫进行了尖锐的讽刺批判，别里科夫就是社会秩序和问题的化身，契诃夫批判沙皇统治时代旧秩序，用文字打击封建保守势力，揭示了旧事物必将被新事物所取代的真理，也尖锐地指出人们骨子里依然畏惧服从旧社会秩序的内在本质。如《第六病室》中监狱一样的社会容不得格格不入的清醒者，守卫者以暴力捍卫旧秩序，契诃夫虽然没有明确地呼吁对旧秩序的变革，但已将不堪的社会黑暗源头暴露在笔触之下，引导大众觉醒进步。

（三）创作后期对女性解放主题的关注

在契诃夫的创作后期，他对于女性命运展开思考，更多地关注了俄罗斯女性进步解放的题材，这是契诃夫作品题材思想性的又一大飞跃。《海鸥》（Чайка，1895）中的宁娜和《带阁楼的房子》中的丽达，契诃夫以赞扬的笔触塑造了这两位女性，她们与传统的俄罗斯女性形象不同，也与契诃夫早期作品中庸俗柔弱的女性不同，获得了精神独立与自我意识，是自由进步的女性；1899 年创作的《宝贝儿》（Душечка，1898）中塑造了一位百依百顺、失去自我的女性形象，契诃夫用幽默讽刺的笔触写出了她的可悲，隐藏着对女性寻找自我、获得精神独立的期望。契诃夫塑造的经典女性形象还有《三姐妹》（Три сестры，1900）中普洛佐洛娃三姐妹，她们是 19 世纪末 20 世纪初青年知识女性生活状态的缩影，但即使遭遇生活的悲剧，在作品的结尾也还是对未来充满希冀。同样的还有《新娘》（Невеста，1900）中逃离反叛庸俗无聊命运的娜佳，契诃夫在作品结尾的留白是对女性的美好祝愿。

契诃夫从描写小市民和从农村进入城市底层社会的边缘人，到更多地描写知识分子和对顽固守旧的卫道士，他赋予人物以符号化的性格、行为和外貌特征，用幽默讽刺的艺术手法将一个时代人民的精神面貌较为完整地展现了出来。从关注社会现象主题，到社会意识觉醒和社会变革主题，再到女性命运主题，契诃夫对于社会现实的认识经历了从表象到逐渐接近本质的过程，其作品的思想性愈加深刻，内涵愈加丰富。

结论

[409] 李孝英. 契诃夫小说的幽默讽刺风格探新[J]. 重庆科技学院学报（社会科学版）, 2012(1): 122-123.

[410] 党妮妮. 讽刺性幽默的艺术效果及意义[D]. 青海: 青海师范大学, 2017: 15.

[411] 肖娜. 契诃夫小说不同时期的幽默与讽刺艺术[J]. 肇庆学院学报, 2009, 30(3): 34-36.

契诃夫的幽默讽刺风格是在对社会认识逐渐丰富深刻的过程中发展成熟的，其幽默讽刺作品关注的对象和主题也在逐渐变化。

随着时代的改变和进步，他的幽默讽刺所侧重描写的对象从小市民和从农村进入城市底层社会的边缘人开始，逐渐转为俄国社会的知识分子和黑暗专制制度的卫道者；他所关注的主题发生了变化，从社会中的丑恶表象，再到社会意识觉醒和变革主题的融入，呼吁女性解放，契诃夫的幽默讽刺风格的关注主题从表象到逐渐接近社会生活本质，思想性越加深刻。

笔者认为，契诃夫幽默讽刺风格的流变可作为当时社会的一面镜子，是一段时期内文学史的风向标。对此进行研究，把握契诃夫幽默讽刺风格所描写的时代主题、批判对象，探索其精神世界的构建与变迁，由此把握社会秩序的动荡对于人本身的影响，了解当时文学讨论的社会主题，有助于我们更好地理解同时代文学作品，让我们对当时社会秩序下人们现实生活和精神世界有更深刻的理解，用哲学的眼光去看待社会现实与人类精神世界的相互作用，让我们更好地认识幽默讽刺本身的社会和艺术价值。

参 考 文 献

[1] Асташкина Л.Н. Жизненное Кредо Чехова. "А.П. Чехов - Мастер короткого рассказа"[C]. Таганрог, Россия: Средняя общеобразовательная школа № 34. 2015： 11-18.

[2] Кудратова С.Н. Особенности и стиль рассказов А.П. Чехова[J]. Вестник института языков, 2018, 4(32): 76-80.

[3] Петухова Е.Н.Притяжение Чехова: Чехов и русская литература конца XX века[M].Санкт-Петербург, Россия: Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та экономики и финансов, 2005: 118.

[4] 党妮妮. 讽刺性幽默的艺术效果及意义[D]. 青海: 青海师范大学, 2017: 15.

[5] 郜珂. 契诃夫小说的讽刺与幽默特色[J]. 文学教育（中）, 2015(4): 20-21.

[6] 黄捷. 浅谈契诃夫小说的讽刺艺术[J]. 淮南师专学报, 2000(2): 28-30.

[7] 黄晓丹. 马克·吐温与契诃夫短篇小说幽默讽刺艺术之比较[J]. 开封教育学院学报, 2009, 29(4): 15-17.

[8] 李孝英. 契诃夫小说的幽默讽刺风格探新[J]. 重庆科技学院学报（社会科学版）, 2012(1): 122-123.

[9] 梁益建. 契诃夫小说中幽默和讽刺艺术的研究[J]. 佳木斯职业学院学报, 2016(7): 51.

[10] 契诃夫. 《契诃夫小说全集》[M]. 北京: 人民文学出版社, 2015.

[11] 肖娜. 契诃夫小说不同时期的幽默与讽刺艺术[J]. 肇庆学院学报, 2009, 30(3): 34-36.

[12] 俞美丽. 19 世纪末俄国“工业高涨”及其社会影响[D]. 苏州: 苏州科学技术大学, 2007: 24-25.

[13] 曾雪雨. 一样的幽默别样的风格——契诃夫与欧亨利小说的幽默风格之比较[J]. 飞天, 2011(22): 24-25.

浅析俄乌冲突中的文化因素及其影响

丁依杨 上海外国语大学

前言:我之所以想要选择这个议题进行讨论，是因为我在学习俄语时，发现俄语和乌克兰语十分相像，几乎在一定程度上，学会了俄语之后很容易掌握乌克兰语，同时我也了解到，俄罗斯与乌克兰 300 多年融合的历史中，俄乌两个民族相互接近、相互影响，有着地缘、经济、文化以及亲情方面的千丝万缕的联系，俄罗斯一直把乌克兰看作“小兄弟”。俄罗斯国内不管是普通民众还是政治家，都不愿意承认乌克兰已经脱离出俄罗斯这一事实，乌克兰的独立在俄罗斯人看来是“天大的悲剧”。俄罗斯人普遍认为，乌克兰既不同于波罗的海三国，也不同于高加索和中亚地区的其他国家，乌克兰是俄罗斯的一部分。

摘要:笔者从俄乌冲突僵化局面的现实入手，为解决研究过程中提出的相关问题，以俄乌相似的文化渊源为切入点，对文化因素在俄乌关系中发挥的作用进行研究，认为俄乌之间相似的文化对两国关系有一定的推动作用，但也发现在当今俄乌冲突中，两国文化因素在一定程度上僵化了现有的冲突局面。笔者认为两国虽有相似的文化历史发展进程，但在当今复杂局势下，两国文化上的差异渐渐暴露显现出来，甚至出现分歧，从而在一定程度上对两国关系造成了不利影响。本文将从俄乌文化、乌克兰东西部不同的历史文化进程、乌克兰东西部对俄态度差异及原因等方面进行思考与阐述，并对未来俄乌关系中文化的影响及两国应对方法简要表达自己的看法，以供参考。

关键词:历史文化；俄乌冲突；俄乌关系；基辅罗斯；文明

俄罗斯与乌克兰 300 多年融合的历史中，俄乌两个民族相互接近、相互影响，有着地缘、经济、文化以及亲情方面的千丝万缕的联系，俄罗斯一直把乌克兰看作“小兄弟”。俄罗斯国内不管是普通民众还是政治家，都不愿意承认乌克兰已经脱离出俄罗斯这一事实，乌克兰的独立在俄罗斯人看来是“天大的悲剧”。俄罗斯人普遍认为，乌克兰既不同于波罗的海三国，也不同于高加索和中亚地区的其他国家，乌克兰是俄罗斯的一部分。俄罗斯基督教民主运动的领导人维克多·阿克苏齐兹提出：“即使处于今天这种情况，我仍然完全相信，白俄罗斯人、乌克兰人和俄罗斯人在今天仍同属于一个伟大的俄罗斯民族，这个民族是建立于东正教信仰基础上的共同历史形成的。” 1997 年的一次面向俄罗斯全国的民意测验显示，56％的被调查者认为乌克兰与俄罗斯是“一个民族”。1997 年 11 月俄罗斯前总统叶利钦在一次演说中强调：“要想把我们的心脏-乌克兰分离出去是不可能的，这是我们的尊严-我们共同的尊严。”由此可见整个俄罗斯民族深厚的乌克兰情结。甚至有一些人认为乌克兰独立于俄罗斯是暂时的。俄罗斯对乌克兰的这种特殊情结，也决定了乌克兰独立后俄罗斯依然谋求对乌克兰的控制，乌克兰的外交政策不得不受俄罗斯的制约与影响。

同时，王庆平先生在他的书《俄罗斯与乌克兰关系研究》中提到外国学者塞缪尔·亨廷顿针对俄乌关系提出的三条可能的发展道路时，他认为第一条道路，也就是演变为冲突，是最不可能的道路。他在书中如是说道，俄乌之间不具备冲突的条件:俄罗斯与乌克兰之间有密切的文化、人员和历史联系；俄乌两国均是斯拉夫国家，两国人民主要信仰东正教，如果文明起作用的话俄乌发生冲突的可能性就很小。

由此，我提出了问题:俄乌之间相似的文化到底有没有对两国关系起推动作用，或对两国冲突起到缓和作用?那么现下俄乌冲突自爆发后仍在持续，是文化的作用失效了吗?答案肯定是否定的。为什么文化如此紧密的两国会矛盾尖锐，僵持不下呢? 那么文化因素在当今俄乌关系中究竟扮演着怎样的角色呢?

现在的俄乌冲突局面僵化自然不乏大部分政治因素的干扰，从俄乌冲突爆发之始，关于冲突升级的各种政治原因众说纷纭，包括乌克兰的北约成员国地位问题、克里米亚的领土纠纷及乌东地区的独立问题、俄罗斯的安全诉求问题以及美国推动紧张局势升级。但这不意味着文化与历史根源因素完全被掩盖，我们需要明确的是，两国在宗教和文化有不少相同之处，但是也存在差异。而我认为，恰恰是其中包含的一些差异，也许在一定程度上，在僵化冲突局面上，比政治因素更胜一筹，起到了更大的人们没有预料到的反向作用。

所以我的假设是两国之间文化方面的紧密性也不完全作用于缓和两国关系。下面是我对这个假设的验证过程。

一、俄乌文化概况

（一）文化相似

首先我想对俄乌文化做一个简要的阐述: 俄罗斯人与乌克兰人同源于东斯拉夫人, 双方在宗教、文化上都有很多相同之处, 但也有不少差别。西乌克兰由于受波兰长期统治, 在文化上与俄罗斯的差别就更大。300 多年来, 乌克兰曾是俄国与苏联的一部分, 经历了“俄罗斯化”过程, 同时也有苏联时期大清洗、大饥荒等痛苦的经历, 卫国战争期间, 一些乌克兰人还曾与

德国合作反对苏联。这些历史、文化因素使乌克兰东西部在对俄关系上有明显差异, 也在苏联解体后与俄罗斯的关系中引起了一系列争议甚至冲突。

300 多年来两国人民之间亲密联系，相互通婚，所以尽管存在着极大争议以及双方均受到来自极端民族主义的压力，两国领导人还是会做出很大的努力来缓和这些争端。例:1994 年中期，乌克兰选出了明显倾向俄罗斯的总统，2010 年乌克兰亲俄派领导人亚努科维奇当选总统，把俄乌关系从历史的最低点拉了回来。尽管原苏联其他地区发生过其他宗教信徒和基督教徒的严重冲突，俄罗斯人和波罗的海三国人民之间的关系也比较紧张，2008 年甚至发生了俄罗斯与格鲁吉亚的战争，但自苏联解体后俄罗斯与乌克兰实际上没有发生过大的暴力事件。

（二）文化摩擦

但是，实际上，即使历史与文化上如此相似, 也不乏在文化上的摩擦。独立之后, 俄罗斯与乌克兰两国之间的摩擦和争议不断, 不仅成为两国关系中的重要内容, 而且成为地区问题的热点。在一些涉及双方利益的问题上, 如克里米亚的归属、塞瓦斯托波尔海军基地的租赁、天然气供应等, 两国唇枪舌战, 政府、议会、公众、媒体都卷入其间。但这些问题的激化程度有限, 持续时间不长。而与此形成鲜明对照的, 则是两国之间关于历史文化的争议和冲突。

俄罗斯人和乌克兰人都是东斯拉夫民族, 在文化方面有明显的相似性, 而且有 300 多年同属一个国家的历史。但双方在文化上也有不少差异, 在同一个国家的历史经历中又存在着不少分歧和矛盾。这些问题随着两国的独立, 一下子爆发出来。客观地讲, 争议主要是由乌克兰方面提出的。主要表现是:强调乌克兰文化和俄罗斯文化的差别, 以说明它们是不同的, 而不是相近的;对历史上的一些重大事件提出质疑和新的解释, 认为帝俄、苏联时期所编写的历史叙述没有反映乌克兰真实的历史, 乌克兰在帝俄和苏联时期处于不平等地位, 中央政权对乌克兰实行了多方面的不平等、甚至是殖民主义的政策, 乌克兰的历史必须重新编写, 等等。这些观点广泛出现在学术研究成果、媒体乃至官方文件中, 形成了一股重新塑造乌克兰历史的社会潮流。为了首先在青少年中建立新的历史-文化观, 乌克兰政府在独立伊始就开始编写新的乌克兰历史教科书, 上述观点成为主导思想。应该指出, 这一过程及其生产品明显具有反俄罗斯、否定苏联的特征, 成为乌克兰相关内外政策的文化支撑, 并在乌克兰的对外关系中表现出来,

而我在浏览资料的过程中发现的极关键的事是，乌克兰东西部对俄罗斯截然不同、大相径庭的态度，其中就有文化差异的缩影，而这样的态度差异与乌克兰东西部发展历史有关。

二、乌克兰东西部不同的历史文化进程

公元 9 世纪由古斯拉夫部落建立的基辅罗斯, 是俄罗斯和乌克兰共同的起源。那时的古斯拉夫部落还没有分化, 因此可以把基辅罗斯的居民称为俄罗斯人和乌克兰人的共同祖先。

在弗拉基米尔一世统治时期, 基辅罗斯的政治、经济和社会生活繁荣昌盛, 由此奠定了今天俄罗斯、乌克兰共同的文化基础。公元 988 年, 弗拉基米尔将基督教正教定为国教, 此举确定了俄罗斯人和乌克兰人共同的宗教信仰。宗教对于中世纪的欧洲人来说是生活中的头等大事, 是绝大多数人的精神归属, 它甚至决定一个国家的文化发展方向。因此可以说, 俄罗斯文明的摇篮是基辅罗斯, 而基辅罗斯接受东正教则是俄罗斯文化的第一个历史里程碑。

东正教对于俄罗斯文明的起源贡献巨大, 它所使用的“古教会斯拉夫语”及相应的文字, 是俄罗斯人和乌克兰人最早使用的文字。迄今为止最早记载俄罗斯历史的文献《往年纪事》就是用这种语言的文字写成的。此外, 俄罗斯最早的文学、艺术以及法律等等, 都是在东正教会的推动下出现的。由于基辅罗斯对于俄罗斯文明的重要作用, 俄罗斯人把乌克兰的基辅视为俄罗斯文明的起源, 称基辅为“俄罗斯诸城之母”。

12 至 13 世纪, 由于种种原因, 基辅罗斯逐渐灭亡, 在其地域内兴起了两个中心, 一个是罗斯西南的加利西亚-沃伦公国, 另一个则是罗斯东北的弗拉基米尔-苏兹达利公国。13 世纪 20 年代, 蒙古人打进了东欧, 使弗拉基米尔-苏兹达利公国沦为金帐汗国的属国, 征服了包括罗斯人在内的斯拉夫人, 但罗斯西南部的加利西亚-沃伦公国并没有被征服。“‘在这个强大的公国存在着另一种不同的政治文化’, 它在上百年的时间里继续着古罗斯的传统。”因此, 从政治与

文化传统延续的意义上讲, 加利西亚-沃伦公国成了基辅罗斯的直接延伸。可以认为, 这一时期是乌克兰进入领土-文化分裂的时期:乌克兰西部 (即加利西亚-沃伦) 已和罗斯其他地方 (包括东乌克兰) 在政治文化上开始有了差别。东部逐渐受到蒙古-鞑靼人越来越深的影响, 而西部则较多地保留了古罗斯的政治文化。1340 年, 波兰入侵加利西亚, 使乌克兰逐渐沦为波兰立陶宛共和国的一部分, 此后波兰对乌克兰的统治持续了很长一段时期。这里需要特别指出的是, 在上述过程中, 波兰统治下的西乌克兰是天主教的领地, 而东正教与天主教之间的对立深化了东西乌克兰之间的文化-历史差异。

1648 年春天, 乌克兰人首领波格丹·赫梅利尼茨基发动了反对波兰统治的大起义。在经历了数年的战争而无法取得胜利的情况下, 以赫梅利尼茨基为首的乌克兰上层, 选择了与俄罗斯联合以摆脱波兰人统治的道路。1654 年 1 月, 双方签署了著名的《佩列亚斯拉夫协议》, 实现了合并。尽管有关《佩列亚斯拉夫协议》的目的、内容、结果等, 目前在俄乌双方之间进行着激烈的争论, 但是, 协议之后乌克兰成为俄罗斯的一部分这一基本事实却无法否定, 这成为乌克兰历史和俄乌关系中最重大的转折点。

《佩列亚斯拉夫协议》签订十多年之后, 1667 年 1 月, 莫斯科公国和波兰签订了《安德鲁索沃条约》, 将第聂伯河以西的乌克兰正式划归波兰统治, 而东岸则划给了俄罗斯。两岸乌克兰人各有自己的首领—盖特曼, 但分别由波兰和俄罗斯批准。乌克兰的这一次领土-政治分裂, 使乌克兰的文化失去了统一的空间, 东西乌克兰在文化上分别受俄罗斯和波兰的影响, 表现出越来越多的差异。

需要指出的是, 现今乌克兰南部虽和东部一样有着亲俄情结, 但二者的历史却是完全不一样的。从历史上说, 今日乌克兰的南部沿海地区从来都不是乌克兰人的“历史活动区域”。18 世纪末之前, 这一地区一直被克里米亚汗国所占据。18 世纪末, 俄国通过战争兼并了这一区域, 占领了包括克里米亚在内的广大黑海沿岸地区, 并颁布了一系列优惠措施吸引俄罗斯人、乌克兰人来此地定居。这使南部的敖德萨州、尼古拉耶夫州、赫尔松州、扎波罗热州以及克里米亚共和国的人民在今天仍保持着对俄罗斯的亲近之情, 也使他们在 2010 年乌克兰第二轮总统选举中对主张与俄保持友好关系的亚努科维奇的支持率平均高达 70%以上。

1793 年, 俄国第二次瓜分波兰, 第聂伯河西岸乌克兰 (波多利、沃伦、布拉茨拉夫和基辅等四个省) 被划入俄国。1795 年第三次瓜分波兰时, 俄国又得到了东部沃伦。此时, 俄国已控制了乌克兰土地的 80%, 但乌克兰最西部 (现今乌克兰的利沃夫、捷尔诺波尔、伊万诺-弗兰科夫斯克、外喀尔巴阡、布科维纳 5 个州) 仍然在俄国的疆土之外。1917 年十月革命之后, 苏俄境内的乌克兰失去了以前沙俄所领有的沃伦和罗夫诺地区 (这些西乌克兰领土被波兰占据), 而奥匈帝国以前所占领的乌克兰最西部领土则处于波兰、捷克和罗马尼亚的控制之下。1939 年 9 月 1 日, 德国入侵波兰。9 月中旬, 苏联按照之前与德国的秘密协定, 出兵占领了波兰东部, 也就是现乌克兰的最西部, 包括利沃夫、沃伦等地, 建立了苏维埃政权, 逮捕了原政权、政党的许多领导人, 没收了天主教会的财产, 限制其活动。苏联和德国一同瓜分波兰的做法, 激起了西乌克兰人的愤怒和反抗。应该指出, 苏联对西乌克兰西部 (波兰东部) 的占领, 使乌克兰基本处于了一个国家之内。但是, 由于此前历史上领土分裂而造成的东乌克兰、西乌克兰以及西乌克兰西部之间的政治-文化差异, 却不可能因领土合并而消失。苏联时期, 它就逐渐有所表现, 至苏联解体以及乌克兰独立后, 更成为了一个突出的社会现象。

总之, 历史上乌克兰民族的生活地域长期处于分割状态, 西部主要受波兰的影响, 欧洲文化从波兰、奥地利、匈牙利进入西乌克兰, 而东部主要受俄罗斯的影响。这使东西乌克兰不仅在文化上出现差异, 而且在价值观、意识形态等方面也表现出不同。这一情况使乌克兰在独立后重建民族国家和民族文化的过程中面临重大挑战, 而与俄罗斯的关系则成为问题的核心。

三、乌克兰东西部对俄态度差异及其原因

直至 1954 年苏联政府将克里米亚划归乌克兰管理后，现在乌克兰的版图才最终形成。在分裂的历史时期内，乌克兰东西部地区分别处于天主教文明的西方国家和东正教文明的俄

罗斯的统治之下，形成了不同倾向的文化和民族意识，西乌克兰多信仰东仪天主教，乌克兰族人占绝对优势，多数人讲乌克兰语，思想观念中有强烈的民族主义色彩，对俄罗斯文明持排斥态度而认同西方文明；而东乌克兰多信奉东正教、为俄罗斯族人主要聚集区，多数人讲俄语，对东正教核心国家俄罗斯具有较强聚合倾向。

除历史文化进程差异外，在王庆平先生在书中所阐述的“乌克兰的文明分裂带的形成”理论中，宗教也加大了乌克兰东西部文化的分裂，西乌克兰的绝大多数人是东仪天主教的信徒，承认罗马教皇的权威，多说乌克兰语，民族主义思潮盛行。东乌克兰绝大多数人信仰东正教，很大一部分人说俄语。宗教和语言的差异也决定了乌克兰国民民族认同的分裂。由于民族主义在乌克兰有着相对较为强劲的影响力，因而在国家构建的过程中，乌克兰是以俄罗斯作为民族自我意识确立的“他者”，以强调乌克兰与俄罗斯的民族差异的方式，确立自身的民族认同，同时通过推行民族化政策，大力推广乌克兰语的使用，限制俄语在乌克兰的发展，以此来弥补本国东西部地区的二元性对民族意识建构所造成的消极影响。但结果表明，乌克兰依然无法摆脱作为东正教文明中心的俄罗斯的影响。

乌克兰东正教控制区主要分布在乌克兰东部和南部，而天主教教徒主要分布在西部。乌克兰两大宗教分布的地域性差别客观上形成了乌克兰文明的分裂。

四、这一差异对乌克兰的影响

民族国家在获得独立的一刻, 就面临着确立自己民族文化优势地位的任务, 乌克兰也是如此。民族文化优势地位的确立, 一方面需要以法律形式规定国家语言, 确定所信仰宗教的地位, 规定有标志意义的国旗、国徽、国歌等等;另一方面, 需要制定专门的文化政策, 对本民族的历史做出官方描述, 对语言、宗教的发展做出规划, 确定本民族稳定的文化认同。然而, 要完成这一使命, 乌克兰面临着巨大的困难。如前文所述, 由于乌克兰历史文化存在着明显的东西部差异, 又与俄罗斯及俄罗斯文化有着非常紧密的联系, 这使得乌克兰在许多问题上必须在两难中做出选择。

五、总结

回到文化对俄乌关系的影响上，乌克兰与俄罗斯在历史上和文化上有着密切的联系, 相同的民族起源和几百年的共同历史使俄乌两族在各方面都颇有相似之处。但乌克兰由于西部长期受欧洲影响, 又常常表现出反俄情绪。另外, 由于选举政治、“回归欧洲”等多重因素影响, 近年来乌克兰国内总是有一股“全面否定俄罗斯”的思潮, 这已经对乌克兰人民的思想产生了相当影响。但这种思潮带有明显的政治目的。歪曲历史、夸大俄乌关系中的民族因素, 已对俄乌关系造成了危害。

王庆平先生的书中说到，亨廷顿的“文明冲突论”是一种比较有代表性的批判理论,该理论认为在新的世界中冲突的根源主要将是文化的而不是意识形态的和经济的。虽然民族国家仍将是世界事务中最强有力的角色,但全球政治的主要冲突将在不同文明的国家和集团之间进行。文明间的冲突将主宰全球政治,文明间的断裂带将成为未来的战线。亨廷顿的文明断裂带是指冷战结束后,随着欧洲意识形态分裂的结束,在欧洲形成了以西方基督教一方,以东正教和伊斯兰教为另一方的文化断裂带。东正教以俄罗斯为中心,西方基督教以美国和法德为中心。文化的“丝绒幕”已取代了意识形态的“铁幕”成为欧洲最重要的分界线，这条分界线穿过白俄罗斯和乌克兰,将天主教的西乌克兰与东正教的东乌克兰分开,使乌克兰成为了一个“具有两种文化的分裂的国家”。

亨廷顿明确地说过:“冲突的差异来自文化差异，冲突的结果则反映了权力关系的变化。”在他看来，文明是利益政治的过滤器，文化实体借助政治实体实现自身伸张，政治实体把所归属的文化价值的伸张视为自身的利益。

由此可见，由于乌克兰东西部截然不同的对俄态度，看似一母同胞的俄乌文化在动荡起伏的历史进程在一定程度上也产生了差异，导致冲突与分歧。

六、结论

从前文的分析可以看出, 尽管乌克兰人, 特别是东乌克兰人，和俄罗斯人在历史上形成的联系是不会被轻易否定的, 而且这种联系仍在俄乌关系中发挥着不可忽视的作用。但不容忽视的是, 文化因素正在越来越多地以负面形态进入乌俄关系, 并不断扩大影响。如果双方对此没有足够的认识, 并共同采取措施加以消减, 那么可以断言, 俄乌关系的良性发展就会变成不可期待的目标, 并有可能发展到两国关系中的其他方面, 造成更多的麻烦。俄乌关系中的历史、文化因素的变化及其作用值得持续关注。

综上所述，我的结论是，两国相似的文化也有差异，推动作用是有的，但在当今复杂局势下，两国文化上的差异渐渐暴露显现出来，分歧甚至加大，从而在一定程度上对两国关系造成了不利影响，使俄乌冲突愈发复杂化，僵化了冲突局面。

参考文献:

【1】 塞缪尔·亨廷顿:《文明的冲突?(一)》,张铭、谢岳译,周士琳校,载《现代外国学社会科学文摘》1994 年第 8 期

【2】 塞缪尔·亨廷顿:《文明的冲突与世界秩序的重建》,周琪等译,新华出版社 2010 年版,第 144 期

【3】 王庆平:《俄罗斯与乌克兰关系研究》

【4】 阎学通，杨原《国际关系分析》(第二版)

浅析乌兹别克斯坦语言政策发展沿革

魏佳浩　南开大学

摘要：语言对于一个国家的民族团结、身份认同、维护国家的统一和稳定具有重要的作用。同时语言的建构有助于建立规范，共同的价值观，提升吸引力，并最终塑造一国的软实力。俄语长期以来在中亚具有特殊的地位，但苏联解体后中亚国家实施以全面发展本国国语并扩大其在政治、经济和社会生活等所有领域的功能为主要目的的新型语言政策,与此同时,降低俄语地位、缩减俄语使用范围、有意进行文字改革的举措, 使俄语被严重“边缘化”[1]。本文旨在分析乌兹别克斯坦（以下简称乌国）语言政策是如何演变以及这种演变是如何影响社会各阶层和不同的语言群体。

关键词：乌兹别克斯坦、语言政策、俄语、乌兹别克语、非传统安全

乌兹别克斯坦（以下简称乌国）是一个多民族的国家，“共有 129 个民族，其主体民族是乌兹别克族，约占人口总数的 73%。其他民族有俄罗斯族，占 8%”，还有塔吉克族、哈萨克族等等[2]。从人数上来看，俄罗斯人是少数民族，俄语作为乌国一个少数民族的母语应该使用范围相对较小，不过实际情况是乌国绝大部分居民讲乌兹别克语和俄语。据统计，在乌国能用俄语进行交谈的人数为 1700 万，约占人口总数的 70%，由此可见俄语在乌国的使用范围十分广泛。

但是从历史上看，俄语在乌国的地位并非一成不变。特别是在苏联解体后，各加盟共和国纷纷独立，立刻在语言政策领域推行“去俄语化”政策，以彰显民族独立，因而俄语在中亚各国的地位迅速衰落。乌国在独立前后，俄语地位也发生了很大的变化。在独立前，乌国人人会讲俄语。独立后，俄语在乌国地位急转直下，使用范围急剧缩小，沦为了族际交流语[3]。本文以语言政策立法为线索详细分析各个时期俄语地位的变化。

一、乌国语言政策变化

（一）苏联时期的俄语地位：地位特殊使用范围广

苏联时期虽然在法律上没有明确将俄语确定为乌兹别克斯坦的国语，但实际上俄语在乌兹别克斯坦享有特殊地位，使用范围极广。自 1925 年乌兹别克斯坦加入苏联后，在整个苏联时期，俄语在整个乌兹别克斯坦的使用范围不断扩大。特别是从 1970 年开始，使用俄语的人数不断上升。根据 1979 年人口普查显示，1979 年以后，该国会讲俄语的人口增加了

五百万，占到了本地人口的 49.3%[4]。苏联时期，俄语在乌国的地位如此特殊的首先是政治因素。苏联政府从 20 世纪 30 年代后期开始实行强制推行俄语的政策。1938 年的决议规定俄语是苏联所有学校从一年级起的必修课程，1961 年苏共二十二大决议正式规定了俄语作为苏联各族人民“第二母语”的地位[5]。这使得俄语在政治、经济、军事、科技和工业等领域成为主导语言。其次是和经济因素有关，乌兹别克斯坦经济相对落后，需要苏联的人才与技术支持。为了吸收先进的工业技术，与懂技术的俄罗斯人交流，学习俄语成为必要。再次是苏联时期有大量受过高等教育的技术型人才从其他加盟共和国迁至乌兹别克斯坦，他们使用俄语进行工作和生活的交流，这也促进了俄语的普及。同样在教育文化方面，俄语在乌兹别克斯坦的教育体系中占据重要地位，学校教学、报刊杂志、新闻广播大多使用俄语，这促进了俄语的普及和使用。

总之，在苏联时期，由于政府实施了强力推行俄语的语言政策，再加上经济因素的影响，虽然法律上没有明文规定，但实际上，俄语在乌兹别克斯坦具有了国语的特殊地位，俄语的使用范围非常广泛。

（二）乌国独立后俄语的地位

1989 年，中亚五国先后颁布本国语言法，宣布主体民族语言为各共和国的“国语”，俄语均为族际交际语。虽然 1991 年 4 月苏维埃联邦政府通过 《苏联各民族语言法》，宣布俄语为国语，但并未对中亚国家的语言政策产生实质性影响。中亚五国独立后，更加明确了将主体民族语言国家化的思想，主体民族语言的国语地位在新宪法中得到巩固。中亚五国的新宪法甚至明文规定，竞选总统的条件之一是必须 “通晓国语”。为了全面推广国语，中亚国家要求民众在行政办 公、大众传媒、教学等方面最大限度地使用国语。在对国语作出规定的同时，中亚五国无一例外地都赋予了俄语族际交际语的地位[5]。

乌兹别克斯坦语拉丁字母化也是削弱俄语地位的另一重要政策手段。乌兹别克语属于。乌兹别克语属阿尔泰语系突厥语族。古时，乌兹别克语使用的是阿拉伯字母。苏联时期，苏维埃政府把乌兹别克语改用俄文字母拼写。独立后，乌兹别克斯坦进行了文字改革，在 1993 年 9 月 2 日通过了《关于使用拉丁字母拼写乌兹别克语》的法律，自此，乌兹别克语彻底脱离了与俄语的关系。

同样掌握主体民族语言成为民众谋求在国家机构工作和升职的条件之一，而以俄罗斯人为代表的俄语居民的社会前景却因此变得非常暗淡，大量人口迁出中亚。哈萨克斯坦和吉尔吉斯斯坦出台了相关法律保护俄语地位，以改善俄罗斯族人外流的情况。而乌国由于俄语居民大量外迁，境内的俄罗斯人比重本就很小，俄语地位出现不升反降的情况，俄语被严重“边缘化”[6]。在乌国 1995 年修订和 2004 年增补的《国家语言法》中，均未对俄语地位作出任何规定。

自 2006 年至今，乌兹别克斯坦仍然沿用前一阶段的语言政策，只是在个别领域做了调整。2012 年 11 日，乌司法部发布通告，自 2012 年 11 月 2 日起，公民在登记出生、死亡、缔结和废除婚约时可用两种语言：乌语 （拉丁字母）和俄语，而此前的文件则规定只能用乌语（基里尔字母）[7]。这表明，乌兹别克斯坦的俄语使用情况在某种程度上有所好转。

总之，乌兹别克斯坦独立后，政府实行了“去俄罗斯化”的语言政策：颁布语言法确定乌兹别克语为国语，把乌兹别克语从俄文字母改为拉丁字母书写等，使俄语失去了“国语”的法律地位，使用范围大幅缩小；再加上母语为俄语的俄罗斯等民族的居民大量移民国外，俄语在乌兹别克斯坦的使用人数急剧减少。

二、乌国语言政策变化对社会和政治的影响

（一）语言环境恶化导致移民外迁

在帝俄和苏俄时期，中亚与俄罗斯就已建立了非常密切的联系，人员交流十分频繁。自苏联解体后，中亚地区以俄罗斯人为代表的欧洲民族爆发了移民潮。移民原因首先是中亚国家独立后出现的民族主义使得俄罗斯等民族的地位下降。其次，各国经济状况很差，就业和生存环境恶化，这种恶化与各国的语言政策息息相关，语言因素是人口大量外迁的重要原

因。由于不懂本国语言，俄罗斯人被排除在关键经济部门之外。民族文化因素和政治因素是俄罗斯民族迁出乌国的重要原因[8]。近年来，中亚国家围绕俄语的语言环境不断恶化、文化信息空间不断缩小，这使得俄罗斯族人感到强烈的文化不适应。在乌国甚至出现了，幼儿园和学校只说乌兹别克语。

（二）国语字母拉丁化导致教育质量下降

乌兹别克斯坦在中小学快速而不成熟地推行拉丁字母拼写的乌语，使青年人无法理解基里尔字母书写的文字，而绝大多数现有的科学、文学和艺术信息都是用基里尔字母书写的，中小学教育水平因此迅速下滑。高等教育的情况也不容乐观，要想上大学，必须懂俄语。如果说中小学教材还能用民族语编写的话，用民族语编写大学教材则力不从心。学习拉丁字母拼写的乌语的青年中学毕业后，不仅俄语水平差，而且连基里尔字母拼写的乌语文献和资料也看不懂。为了让二者都能明白，乌国出现了两种语言出版刊物并行的惯例【9】。乌兹别克斯坦将乌语改用拉丁字母不仅影响本国青年的阅读和教育质量，加大了财政负担，还影响到乌兹别克斯坦与中亚其他国家的文化、科学和教育联系。

（三）现行语言政策促进了乌国民族团结

首先，乌兹别克斯坦的语言政策确立了乌兹别克语为国家官方语言。这一决定有助于巩固乌兹别克族作为主体民族的地位，同时通过推广乌兹别克语作为国家统一的交流工具，加强了不同民族之间的沟通与理解。乌兹别克语在教育、政府文件、公共媒体等领域的使用，有助于提升国民的共同认同感，促进社会凝聚力【10】。其次，乌兹别克斯坦在语言政策中也体现出对少数民族语言的尊重。国家允许少数民族使用其母语，并在某些地区开设了相应的双语学校。这种做法不仅尊重了少数民族的文化和语言权利，也增强了少数民族对国家的认同感，从而减少了民族之间的紧张关系。再次，乌兹别克斯坦在对外政策中推行乌兹别克语的国际化，试图通过语言推广来加强与周边国家和国际社会的联系。在这个过程中，乌兹别克语成为促进文化交流和增进理解的纽带，不仅在国内产生了积极影响，也提升了乌兹别克斯坦在国际社会中的地位。

（四）俄语被安全化

苏联解体后，俄语和英语的法律地位成为许多原苏联国家政坛“亲欧、“亲美”或“亲俄”的“风向标”之一，中亚国家对待俄语的态度和政策恰好是反映与俄罗斯关系好坏的一面镜子【11】。很长一段时间，“去俄罗斯化”就是乌兹别克斯坦语言政策的同义词，最明显的步伐是乌政府强力推行的乌语拉丁化改革，尽管这一举措对社会发展尤其是教育产生了许多负面影响。乌兹 别克斯坦是中亚人口最多的国家，本世纪初，卡里莫夫政权站在亲西方的立场，试图在政治和文 化上远离俄罗斯。但是 2005 年“安集延事件”后，乌国开始转向俄罗斯，对待俄语的态度有了很大松动，俄语也开始逐渐返回日常生活。

结语

乌兹别克斯坦的语言政策自独立以来取得了一定成效，但也面临挑战。通过政策推动，乌兹别克语得到了广泛普及，加强了民族认同感，并在教育、行政和公共服务中确立了主导地位。同时，政府为少数民族语言提供了发展空间，促进了社会文化的多样性。然而，在国际化程度较高的城市地区，俄语在教育、商业和国际交流中仍具有较强影响力，这使得乌兹别克语在部分专业领域的应用受到限制。此外，城乡之间经济发展不均衡，影响了乌兹别克语的全面普及。未来，俄语在乌兹别克斯坦仍将保持重要地位，尤其在与俄罗斯及独联体国家的交往中。然而，乌兹别克语作为国家语言的地位依然稳固。为了进一步推动乌兹别克语的发展，政府可以在教育中推广双语模式，使年轻人既能掌握乌兹别克语，又具备国际交流能力。此外，通过支持乌兹别克语在科技和高等教育领域中的应用，可以提升其在专业领域的影响力。总体而言，乌兹别克斯坦的语言政策在过去取得了进展，但需要继续调整以应对新挑战。通过进一步优化政策，乌兹别克斯坦有望在促进乌兹别克语发展的同时，保持语言多样性，实现国家的长远发展。

参考文献

1. 赵小辉. 冷战后俄罗斯对中亚国家的语言政策研究 [D]. 山东大学,2021.DOI:10.27272/d.cnki.gshdu.2021.003192.

2.孙壮志等：《乌兹别克斯坦》，社科文献出版社 2004 年版，第 23 页。

3.吴爱荣.浅析俄语在乌兹别克斯坦的地位变迁[J].俄罗斯东欧中亚研究,2014,(01):15-20.

4.王沛：《中亚五国概况》，新疆人民出版社 2006 年版，第 149 页。

5.王尚达,王文.苏联对中亚的语言政策:评论和反思[J].俄罗斯中亚东欧研究,2005,(06):72-77.

6.张宏莉.中亚国家语言政策及其发展走向分析[J].新疆社会科学,2015,(02):72-79+161.

7.Узбекским Загсам Разрешили Использовать Русский Язык， Узбекским ЗАГСам разрешили использовать русский язык: Бывший СССР: Lenta.ru

8. 孙文贤. 新时期乌兹别克斯坦国语发展政策研究 [D]. 兰州大学,2022.DOI:10.27204/d.cnki.glzhu.2022.003461.

9.Fierman, W. (2009). *Language and Education in Post-Soviet Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan*. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 12(5), 475-497.

10.Dadabaev, T. (2013). *Nation-Building and Identity Construction in Post-Soviet Central Asia: The Case of Uzbekistan*. Asian Ethnicity, 14(4), 433-451.

11.赵留,赵蓉晖.国家安全中的语言安全化：以俄罗斯为例[J].俄罗斯东欧中亚研究,2023,(02):138-153+158.DO1:10.20018/j.cnki.reecas.2023.02.008

儒家文化与人类命运共同体的契合与贡献

桑娜　新疆师范大学

摘要：在新时代背景下，人类命运共同体理念关注于应对全球发展挑战。这一理念深植于儒家文化之中。儒家文化的精髓为人类命运共同体的构建提供了坚实的理论基础和价值导向，彰显了儒家传统的智慧，并对现代国际关系和全球治理产生了正向的影响。儒家文化与人类命运共同体的理念在理论层面相互融合，同时在实践层面也为全球治理的推进注入了新动力。通过创新地运用和发展儒家文化元素，对于人类命运共同体的构建能有更深入地推动，为全球和平与发展贡献中国的智慧与力量。

关键词：儒家文化；人类命运共同体；契合点；多维贡献

一、儒家文化与人类命运共同体的契合点

人类命运共同体思想既体现了儒家文化的精髓和智慧，又符合当今时代发展的潮流和方向。党的十九大报告指出，要“各国人民同心协力，构建人类命运共同体，建设持久和平、普遍安全、共同繁荣、开放包容、清洁美丽的世界”。[412]人类命运共同体这个价值观是儒家文化在当今世界的创新与发展，它展示了中华文化在全球治理中的独特价值与智慧。

（一）“仁爱”与共同利益观

儒家文化以“仁爱”为核心，强调的是人与人之间的关爱与相互尊重，强调的是人的本质、人与人以及人与社会发展的思考，强调推己及人，这与人类命运共同体理念的基础有着密切的联系。这与习近平人类命运共同体思想中的人类相互依存、人全面发展的理念高度契合，都体现了对人类命运和生命的关怀和尊重。另外，儒家文化中的“忠恕之道”在其中体现着我国以及其他国家在国际交往中应本着诚信和包容的态度。在人类命运共同体理念的构建中，仁道精神提供了重要的价值导向和行动指南，强调以“仁人”为基础，通过“仁义”为标准，主张“仁政”，以促进全球发展的人类共同福祉。这一理念的提出，不仅是对传统儒家文化的继承和发展，也是对现代社会挑战的一种积极回应和解决方案。

[412] 习近平.决胜全面建成小康社会夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利——在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告[J].兵团工运，2017(10)：19.

（二）“礼治”与全球治理观

儒家所提倡的“礼治”思想侧重于以民为本、以和为贵，这与人类命运共同体理念中有关国际关系民主化、法治化、文明化有着内在的联系。这两种观念都致力于构建一个公平、和谐、法治化的国际环境，主张通过合作与对话解决国际纷争，而非冲突。儒家“礼治”的现代解读为国际关系的发展提供了新的方向，对于各国摆脱零和博弈的思维定式，转而共同寻求全人类的福祉与进步是很重要的。这也促使国际社会更加注重平等、互利与共赢，推动建立更加公平合理的国际新秩序。

（三）“万物一体”与可持续发展观

儒家文化中的“万物一体”思想，即人与自然和谐共生的观念，与人类命运共同体思想中强调的生态文明建设和可持续发展目标有内在的联系。这一思想这一思想认为，人类与自然界是一个不可分割的整体，人类的行为和决策应当尊重并保护自然环境。在全球环境问题日益严重的背景下，“万物一体”的思想为我们提供了一种重要的哲学指导，引导我们重新审视人类与自然的关系，摒弃过度开发和破坏环境的做法。在实践中，这一思想启示我们采取要可持续的发展方式，注重资源的节约和环境的保护。同时，它也强调国际合作的重要性，只有各国共同努力，才能实现全球生态环境的改善和可持续发展。

（四）“天下观念”与国家权力观

儒家文化强调的“天下主义”世界观和“无外原则”，提倡“四海之内皆兄弟”与“天下大同”的理想，提倡超越国界的仁爱与和谐，认为治理者应当以德服人，追求广泛的和平与秩序，而非仅仅局限于一国一族的利益，旨在追求本国利益时兼顾他国合理关切，在谋求本国发展中促进各国共同发展。在人类命运共同体的理念中，这种思想转化为相互依存的国际权力观，即各国不再是孤立的存在，而是相互关联、命运相连的。通过强调合作而非对抗，共赢而非独占，国家之间的权力分配不再通过战争等极端手段来实现，而是通过经济上的相互依存和国际体系和机制来维持、规范相互依存的关系，从而维护共同利益。这种国家权力观有助于促进国际形势的缓和，推动构建更加公正合理的国际政治经济新秩序，展现了对传统儒家和谐理念的现代转化与创新发展。

二、儒家文化对人类命运共同体的多维贡献

儒家文化的优秀理念为构建人类命运共同体提供了深厚的思想支撑。这些理念不仅强调了社会内部的和谐与秩序，也推动了国际间的公正合作与文化交流，彰显了中国智慧在全球治理中的重要作用，为我们共同建设一个更加和谐共生的世界贡献了宝贵力量。

（一）和平共处与天下大同

儒家倡导“仁爱”与“以和为贵”，追求的是一个没有战争、人与人之间和谐相处的理想社会，还强调人与自然之间的和谐共生。在此基础下，在人类命运共同体理念主张国与国之间应通过对话协商解决分歧，共同应对全球性挑战，要在面对全球面临的环境问题时注重生态保护和可持续发展，是对儒家“天下一家”思想的现代应用。

在构建和谐社会与维护国际秩序上，儒家的社会治理理念，如“仁政”、“礼治”，是强调社会和谐与秩序，为构建一个更加公正合理的国际秩序提供了思想资源。因而，人类命运共同体理念通过强调公义精神、和合精神和道义精神，在国际社会倡导建立一个更加公正、和谐的国际关系体系，有助于推动国际关系民主化进程。

（二）责任意识与胸怀天下

儒家文化强调个人修身、齐家、治国、平天下的社会责任感和历史使命感，强调个人应该为社会、为国家、为民族甚至为天下做出贡献。这种价值追求在人类命运共同体思想中得到了进一步发展，在这个方面倡导各国人民超越国家界限，树立整体意识，共同应对全球性挑战和问题，为构建一个更加和谐共生的世界提供中国特色方案和智慧。

（三）文化自信与文化传承

儒家文化的现代化诠释极大地丰富了人类命运共同体思想的内涵，同时也显著增强了我国的文化自信。这种自信源于对儒家文化深厚底蕴的深刻理解和认同，让我们在全球舞台

上展现出中国独特的魅力和智慧。在对外开放和国际合作中，这种文化自信使我们更加自信地展示中国声音，为全球治理贡献中国方案，为实现共同发展和繁荣的世界目标注入了中国动力。

（四）文明交流与文明互鉴

儒家文化一直是注重并强调不同文明之间的交流与相互学习，从孔子的“三人行，必有我师焉”中得以体现。习近平总书记所倡导的的加强国际传播能力建设，是为了推动不同文明的平等、包容、传承、创新与交流，这推动文化的多样性与包容性发展。加深了各个国家之间的理解与沟通，为构建人类命运共同体创造了有利的文化氛围。

参考文献

[1] 陈岳，蒲俜.构建人类命运共同体[M].中国人民大学出版社:2018.

[2] 侯琳良，王沛.推动文明交流互鉴 构建人类命运共同体[N].人民日报，2023(003).

[3] 王莹.儒家文化视域下人类命运共同体思想研究[J].佳木斯大学社会科学学报，2019(06).

[4] 瞿丹.人类命运共同体的儒家智慧研究[J].南方论刊,2019(12).

[5] 周德义，周银.儒家文化发展的历史性审视与新时代人类命运共同体构建[J].湖南大学学报(社会科学版),2019(02).

[6] 秦龙，赵永帅.人类命运共同体理念对儒家文化基因的当代承继[J].学术界,2019(01).

社会历史语境下的苏联电影《追寻幸福的人们》

闫毅涛 北京大学

摘要：发行于 1936 年的苏联电影《追寻幸福的人们》讲述了一个从国外回到苏联的犹太家庭加入苏联犹太自治州比罗比詹的一个集体农庄，在那里开启新生活并最终获得幸福的故事。电影具有较强的政治宣传功能，其宣传属性主要体现在三个方面：从事集体主义农业劳动的新犹太人形象、以跨民族婚姻为代表的民族融合以及世俗的基层干部对拉比宗教功能的替代。而由于反面人物皮尼亚的复杂性以及贯穿始终的喜剧元素，影片得以摆脱政治宣传片的说教意味，具有了相当的艺术价值和趣味性。影片上映后的命运经历了多次起伏，影片所描绘的犹太自治州也在多次反犹运动的风波后彻底失去了活力。

关键词：«Искатели счастья»；《追寻幸福的人们》；苏联电影；政治宣传；犹太自治州

《追寻幸福的人们》（«Искатели счастья»）是一部发行于 1936 年的苏联电影。影片以苏联犹太自治州的前身比罗比詹民族区为故事背景，讲述了一个从国外回到苏联的犹太家庭加入比罗比詹的一个集体农庄，在那里开启新生活并最终获得幸福的故事。该影片具有较强的宣传属性，旨在向全苏和国际社会宣传比罗比詹这个新近建立的“犹太民族家园”，以期吸引更多的犹太人前去定居。影片公映后一度引发热议，随即又因为政治风向的转变而遭遇封禁。而在电影里被塑造成犹太人幸福家园的犹太自治州最终也因种种原因未能达到预期的建设效果。本文将结合 1930 年代的社会历史语境分析电影《追寻幸福的人们》，通过该切面观察这一历史时期苏联电影的政治宣传属性以及苏联犹太人的历史命运。

一、 电影的历史背景

电影中故事的发生地——犹太自治州及其前身比罗比詹民族区是苏联成立初期当局犹太政策的具体实践，同时也是俄罗斯数百年反犹主义传统与近代犹太复国主义运动的共同作用下，苏联安置犹太人的最终方案。

十月革命之后，尽管新成立的苏维埃政府实行了民族解放政策，但国内由来已久的犹太问题依然是一个绕不开的顽疾。具体说来，苏联所面对的犹太问题共有三个方面的原因。

一方面，“斯大林提出的民族理论拒绝给予犹太人作为一个民族的地位”[413]，因为在斯大林的定义下，“民族是人们在历史上形成的有共同语言、共同地域、共同经济生活以及表现于共同的民族文化特点上的共同心理素质这四个基本特征的稳定的共同体”[414]，而犹太人显然不具备“共同地域”这一特征；另一方面，计划经济体制使世代从事工商业的犹太人生存状况严重恶化，对国家的不满日益加剧；再加上 1917 年英国政府发表《贝尔福宣言》之后，全世界范围内的犹太复国主义掀起了一波热潮，苏联境内犹太人的民族意识也得到了强化，开始要求建立自己的民族家园。可以说，苏维埃政权所面临的犹太问题已经刻不容缓。

一开始，苏联政府曾考虑在克里米亚地区安置犹太人，但终因这一地区的“民族与宗教形势太过复杂”[415]而作罢。这之后，苏联当局便将目光投向了远东。1928 年 3 月 28 日，苏联中央执行委员会通过了《关于远东边疆区阿穆尔沿岸地带的空闲土地划归犹太族劳动者土地规划委员会以供犹太族劳动者集中居住》的决议，宣告了这一移民计划的启动。1930 年，犹太自治州的前身“比罗比詹民族区”成立，随后又在 1934 年正式升格为犹太自治州。

犹太自治州的设立对苏联当局来说可谓一石二鸟。在远东安置犹太人，一方面有利于这一落后地区的经济开发，另一方面也有助于缓解国内迫在眉睫的犹太问题。事实上，苏联当局希望这一方案能够“通过农业生产的手段改变犹太人传统的经济属性，将犹太人转型为农业民族”[416]。然而，这一决定也有着很严重的问题，其中最首要的问题便是只顾考虑国家利益，未能充分顾及犹太人的需求。因为犹太人既不想从事与民族传统不符的农业生产，也不想跑到远离其传统聚居区的西伯利亚定居。糟糕的选址使得移居计划一开始就未能吸引到足够的犹太人前来定居，也为日后自治州发展的迟滞与犹太人的大量迁出埋下了祸根。

二、电影情节概述

《追寻幸福的人们》这一故事正是发生在上述的历史背景之中。电影在一开头就用一行字幕交代了故事发生的时代背景：“1928 年，犹太劳动者们从苏联各地和国外迁往远东，迁往广阔富饶的泰加林，迁往阿穆尔河畔的比罗比詹。”故事的核心是一个刚刚从国外回到俄罗斯的犹太家庭：老母亲德沃伊拉、两个女儿芭夏与萝扎、儿子廖瓦以及芭夏的丈夫皮尼亚。一家人都憧憬着在比罗比詹开启新生活，只有皮尼亚一直在不情不愿地说着风凉话。在开往比罗比詹的火车上，皮尼亚无意中从一位读报的旅客那里听到了一个消息：比罗比詹的一个集体农庄庄员发现了 800 克天然黄金。对黄金以及一夜暴富的渴望使得皮尼亚不再抗拒比罗比詹，反而是欣然随家人前往。

在集体农庄安顿下来之后，家庭中的其他成员都积极地投入了热火朝天的建设劳动中，皮尼亚却一个人偷跑到偏僻的山林里淘金。起初的一无所获与当地恶劣的生活条件让皮尼亚一度想要离去，但功夫不负有心人，皮尼亚最终成功找到了黄金，并渐渐积攒了半玻璃瓶的金沙。

与此同时，德沃伊拉的两个女儿也在劳动的过程中各自收获了一份感情。皮尼亚的妻子芭夏看不惯皮尼亚的好逸恶劳，与之渐渐疏远，却与农庄主席纳坦暗生情愫。然而，苦于芭夏与皮尼亚法律上的婚姻关系，两人并未将关系进一步发展。另一个女儿萝扎则与当地一个俄罗斯族的年轻渔夫科尔涅伊相爱。老母亲德沃伊拉起初出于传统观念反对这门亲事，后来在他人的劝说下决定尊重二人的选择，并着手筹备婚礼。

一次，廖瓦无意中撞见姐夫皮尼亚在溪边淘洗金沙。无奈之下，皮尼亚只好向廖瓦坦白了自己的“淘金行动”，并向廖瓦倾吐了自己的愿望——拿这瓶金沙换的钱开一家生产裤子背带的工厂，成为“背带之王”。然而廖瓦却拒绝了皮尼亚保守秘密的请求，并表示要把金沙交给集体。情急之下，皮尼亚用铁锹将廖瓦击晕，带着金沙逃之夭夭。他原打算渡过阿穆尔

[413] 唐裕生.前苏联的反犹政策与犹太移民潮[J].世界民族,1995,(01):40.

[414] [苏]约瑟夫·斯大林. 斯大林全集(第十一卷)[M]. 中共中央马克思恩格斯列宁斯大林著作编译局译. 北京: 人民出版社, 1955: 286.

[415] 常辰.苏联比罗比詹犹太自治州研究[D].陕西师范大学,2019: 16.

[416] 同上: 15

河，逃到中国，最终却落入边防军的法网。而边防军的军官还用实验证明了，皮尼亚千辛万苦淘来的“金沙”其实只是普通的金属。

影片的最后，皮尼亚锒铛入狱，而德沃伊拉一家在经历了最初一段时间的艰苦奋斗后终于住进的新盖的住房，萝扎与科尔涅伊举办了婚礼，芭夏与纳坦在失去了皮尼亚这个阻碍之后，似乎也即将获得幸福的爱情。电影在婚礼的欢乐氛围中画上的句号。

三、电影的宣传属性

如前所述，《追寻幸福的人们》的政治宣传意图是相当明显的，电影的宣传属性几乎随处可见。在影片开头的火车上，作为农庄主席的纳坦就向同车厢的德沃伊拉一家作了一番严肃的演说，他引用了苏维埃政权的口号——“要想好好生活，先要好好工作”，并邀请这个移民家庭来自己所在的集体农庄定居。“你们将会在那里见到真正的劳动生活！”而在影片的结尾，老德沃伊拉在女儿的婚礼上发表了一段感情浓烈的讲话。在讲话中，她回忆了从前生活的艰辛，并不无感慨地说：“我已故的丈夫哪能想到，他的老德沃伊拉有朝一日也能过上这么幸福的日子呢？”除了这些散落在影片各个角落的宣传式的话语，这部电影的宣传属性主要体现在以下三个方面。

(一)　皮尼亚与其他人的对比：新旧犹太人之争

皮尼亚这一形象在影片里无疑是十月革命之前的犹太人刻板形象的象征：圆顶礼帽配怀表的外形、靠头脑而非靠体力工作的自我定位、对个人主义而非集体主义的信奉、梦想通过淘金发财的投机心理以及这一过程中心怀鬼胎、屡屡撒谎的虚伪表现。家庭中的其他成员，包括集体农庄里的其他犹太人，则在各方面都处在皮尼亚的对立面，他们是苏联当局真正想在这场“犹太民族家园”的建设计划中树立为典型的“新犹太人”形象：劳动者的着装（在影片第 22 分钟，当萌生退意的皮尼亚还穿着衬衫、马甲的时候，廖瓦早已换上了适合劳动的背心）、对体力劳动的热情、对集体主义的热爱以及胸怀坦荡、赤诚待人的道德品质。

皮尼亚与家人的冲突在开头的火车戏中就表现得淋漓尽致。当单簧管乐手问他们，他们在国外过得怎么样，皮尼亚表示：“那里很好，棒极了！空气清新，阳光明媚，也可以做祷告。”而萝扎则很快插嘴说：“但那里没有工作机会。”双方对国外生活的不同看法也预示着他们面对比罗比詹新生活的不同态度，而萝扎的话也正是苏联官方想借这部影片所传达的观点：纵使国外千好万好，那里的工作机会却不如苏联的犹太自治州多。

这种新旧犹太人之间的对比在影片 28 分钟开始的劳动场面中表现得更加明显。电影的第 28 分钟，荧幕上出现一行字幕：“所有人都在劳动，所有人都在集体农庄找到了自己的位置——除了皮尼亚”。这时伴随着字幕响起了热情洋溢的集体农庄之歌，随之出现的是农庄庄员们利用联合收割机与脱粒机收割庄稼的劳动场面。镜头一转，皮尼亚孤身一人来到了一块林中空地，开始用一把铁锹掘地三尺，希望能挖到金子。一边是阳光明媚的田野，一边是阴翳幽闭的树林；一边是充满干劲的集体，另一边是孤立无援的个人；一边是现代化的农业机械，另一边则是落后的铁锹。影片的价值取向，孰优孰劣，不言自明。

最终，皮尼亚自食苦果、锒铛入狱，而他的家人们顺利融入了新的集体生活，成功找寻到了幸福。这样一个黑白分明的结局，无疑也传达了影片的创作者对于“如何追寻幸福”这一问题的给出的答案。

(二)　萝扎与科尔涅伊的结合：民族融合的愿景

这部电影所宣传的另一个主题就是萝扎与科尔涅伊之间的跨民族婚姻所代表的民族融合愿景。影片里，无论是德沃伊拉还是科尔涅伊的父亲，一开始都以民族差异为由反对这桩婚事。科尔涅伊的父亲表示：“我们没有这种风俗！”而德沃伊拉则对女儿说：“他可是俄罗斯人呀！”但萝扎对此的回应却发人深省：“是啊，俄罗斯人。但我不知道，哪个更好呢？是俄罗斯人科尔涅伊，还是犹太人皮尼亚？”萝扎的这次发问传达了一个最朴素的观念，那就是人品远比民族身份更加重要，这也正是影片创作者想借故事中的俄犹通婚而表达的思想。

俄罗斯有着历史悠久的反犹传统，东正教与犹太教之间的宗教矛盾固然是根本原因，但犹太人严格遵守的民族传统与相对封闭的民族社群所造成的影响却也不容忽视。按照列宁

与斯大林的说法，犹太人的问题最终必须通过促进犹太人与国家的融合来解决[417]。毫无疑问，这种民族融合的愿景是安置犹太人的比罗比詹方案所希望达成的目标之一，也是这部电影所想要宣传的价值观之一。

(三) 从拉比到主席：宗教功能的世俗替代

众所周知，宗教问题始终是俄罗斯犹太问题的核心，也是苏联当局为解决犹太问题而不得不面对的现实。这一问题在《追寻幸福的人们》也有所体现。电影中，当德沃伊拉因萝扎与科尔涅伊的感情而发愁时，她苦于不知道该跟谁商量。面对农庄主席纳坦，她说："从前在镇子（местечко）[418]上时我还能请拉比帮我出主意，但在这儿我不知道该找谁。"纳坦果断地回答道："跟我说说吧，德沃伊拉大婶。我比拉比差在哪儿呢？"德沃伊拉答道："你甚至更好。"

尽管上面这段对话略显刻意，但它传达出的思想观念是清晰的：从前需要找拉比解决的问题，现在可以找基层干部。显然，苏联政府希望用世俗的干部群体替代犹太教中拉比的职能，从而引导犹太人完成世俗化转型，与苏联社会相适应。类似的思想不光体现在人物对话中，还体现在电影独有的视听语言上。

电影第 63 分钟，廖瓦被皮尼亚击晕，科尔涅伊由于最早发现伤者而负有重大嫌疑，被暂时拘留。镜头先是来到德沃伊拉的家中，墙上醒目地挂着一幅犹太教拉比的肖像，廖瓦躺在床上昏迷不醒，德沃伊拉在一旁哭天抢地。镜头一转，萝扎奉命来到纳坦的办公室，后者要派她去城里办事，墙上的肖像则换成了斯大林。纳坦很清楚萝扎惦记着科尔涅伊，并宽慰她说，自己正是为了这事选择留在农庄。在这一桥段中，拉比的肖像和斯大林的肖像无疑具有很强的象征意义，德沃伊拉的悲伤、无助也与纳坦的明察秋毫，镇定自若形成鲜明对比。宗教领袖拉比保护不了苦难的人民，只有斯大林以及各级干部所组成的世俗的苏维埃国家才能更好地为老百姓提供帮助——这一层潜台词通过电影的镜头语言清晰地传递了出来。

四、电影的艺术价值

不同于很多无聊、生硬的宣传工具，《追寻幸福的人们》尽管承担了较多的政治宣传任务，却仍然具有相当的趣味性和艺术水准。这主要得益于以下两方面的原因。

(一) 皮尼亚形象的复杂性

作为电影中毫无争议的反面形象，皮尼亚这一人物却并不扁平，相反，演员韦尼阿明·祖斯金将皮尼亚塑造成了一个有血有肉的多面体。这种人物身上的复杂性大大冲淡了电影的说教意味，使得大部分观众不仅不厌恶皮尼亚，反倒喜爱并且同情这一人物形象。

首先，皮尼亚并非绝对意义上的坏人，他的内心也有着善良且柔软的一面。比如，当他和德沃伊拉无意中撞见萝扎与科尔涅伊在房间里接吻时，他的眼中竟浮现出了几分狡黠与几分欣慰。他示意德沃伊拉离开房间，不要打扰热恋中的情人。这无疑是皮尼亚人性闪光的时刻。又比如，当廖瓦无疑撞破了他偷偷淘金的秘密时，他并非第一时间就想伤害廖瓦，而是毫无防备地向廖瓦展示他的成果，甚至同意分给廖瓦一些。只是当廖瓦夺走金沙，宣布要上交集体时，感到被欺骗的皮尼亚才愤怒地用铁锹击晕了廖瓦。

此外，皮尼亚身上还有着卓别林般的滑稽感，正是这种滑稽感使得这个反面典型成了整部影片中最讨喜的角色。皮尼亚常常会做出一些滑稽的动作，比如去提他那总是往下掉的裤子。这与他后面幻想要开一家背带厂，成为"背带之王"的壮志豪言相映成趣，更添一丝幽默色彩。而当皮尼亚真的淘到金子时，他高兴得忘乎所以，像个顽童，随后买着滑稽的步伐去找芭夏，却无意中打断了纳坦与芭夏互诉衷肠。芭夏得知皮尼亚决定不走的消息，伤心地哭了起来，因为这意味着她与纳坦的感情没有未来。可怜的皮尼亚却对此毫无察觉，还将芭夏的哭泣解读为高兴的泪水。这使得观众在发笑的同时，甚至多了一丝对皮尼亚的同情。

的确，皮尼亚不仅是个反面形象，他还是一个生活里司空见惯的可怜的小人物。他与周遭环境格格不入，甚至遭到家人的嫌弃，妻子疏远他，妻弟鄙视他；他像无数小人物那样

---

[417] 同上: 14

[418] Местечко：乌克兰、白俄罗斯一带的一种聚落类型，通常有着较高比例的犹太人口

做着发财的美梦，也为之付出了努力，到头来却是一场空。如果说文化部门是想借皮尼亚的悲剧展开对个人主义的批判，那么观众则更容易从皮尼亚的悲剧中看到小人物的辛酸。这部电影的艺术价值很大程度上来源于此。

(二)　电影中的喜剧元素

与刻板印象里生硬、教条的政治宣传电影不同，《追寻幸福的人们》实际上是一部标准的喜剧电影。贯穿始终的喜剧元素极大地增加了影片的趣味性。

影片中“廖瓦找人”的桥段运用了非常典型的喜剧拍摄手法。当科尔涅伊的父亲约德沃伊拉谈话，后者便嘱咐廖瓦去把萝扎找来。廖瓦去找萝扎，发现萝扎在和科尔涅伊接吻；去找芭夏，发现芭夏竟然在与农庄主席纳坦幽会；无奈的他只能回去向母亲交差，却发现母亲和科尔涅伊的父亲坐到了一起。整个过程一波三折，廖瓦滑稽的反应令人忍俊不禁。

影片中的另一个角色什廖马则完全是一个单纯的喜剧功能型人物。影片中，这个憨态可掬、心底单纯的“傻大个”先后向萝扎、芭夏等三个女孩流露出过爱意，甚至表白的话都不曾更换：“自从我见到了你，我的生活就无法平静。”他曾一度爱上了芭夏，并天真地觉得，芭夏似乎也对他有意。这种一厢情愿却又充满自信的爱恋，配合上人物丰富的表情变化，使得什廖马这个边缘角色在影片播出后几乎成了最受欢迎的人物之一。他的台词——“德沃伊拉大婶，您愿意让我做您的女婿吗”也成为了人们津津乐道的经典台词。

五、反响与后续

1936 年，《追寻幸福的人们》一经上映立即引发热议，特别是在犹太社区当中。在此之前，尽管俄罗斯也拍摄过一些反映犹太生活的纪录片和艺术片，但这些电影并未被大众注意到，发行量非常小，通常也不会在大型电影院放映。[419]因此，几乎可以说，这是俄国以及苏联影史上第一部引发广泛关注的犹太主题影片。电影塑造了一批鲜明且生动的犹太人物形象，而在此之前大众文化中犹太人的形象几乎只出现在反犹笑话中。因此，它在犹太人群体里所引发的轰动是可想而知的。

从电影所收获的专业评论来看，它的宣传功能似乎也起到了效果。评论家莫伊谢耶夫写道：“这些‘追寻幸福的人们’与以往的不同。他们不是从俄罗斯逃离，而是来到俄罗斯，来到苏联的比罗比詹，来到犹太自治州，满怀对集体农庄富裕生活的信念。”[420]而犹太作家马尔基什也撰文评价道：“显然，对于成千上万在资本主义国家因饥饿和法西斯暴行而遭受灭顶之灾的犹太人来说，比罗比詹成为了一个梦想的彼岸。”[421]

然而，残酷的现实很快就让这些评论所描绘的蓝图化为了泡影。就在影片上映的同一年，“大清洗”运动爆发，首要整肃对象托洛茨基和季诺维也夫的犹太身份使这场运动披上了明显的反犹色彩。犹太自治州的发展也因此陷入停滞：自治州高层遭到逮捕，犹太教拉比受到迫害，随之兴起的去犹太化运动几乎将这片犹太文化繁荣发展的乐园变为焦土。此后的数十年间，从“反世界主义”运动到由“反以色列和反犹太复国主义”发展而来的近乎公开化的官方反犹政策持续压缩着苏联犹太人的生存空间，也深刻地影响到了这部电影的命运。

《追寻幸福的人们》上映三年后，苏联与纳粹德国签署了《苏德互不侵犯条约》，这部电影也悄无声息地从荧幕上消失了，直到赫鲁晓夫时代，这部影片才重新出现，到了勃列日涅夫时代它再次消失。[422]然而，即便是在六十年代重映期间，皮尼亚和德沃伊拉等人物也都已不再受到苏联观众的喜爱[423]——长年累月的反犹运动深刻地改变了苏联人的观念，也改变了一个时代。

---

[419] Козак А.Ф. Искатели счастья, или воспоминания очевидца [Электронный ресурс] // Лехаим. – 2001. – № 9. – URL: https://www.lechaim.ru/ARHIV/113/kozak.htm

[420] Моисеев А. `Искатели счастья`. — `Ленинградская правда`, 1936, 6 июня.

[421] Маркиш П. `Искатели счастья`. — `Известия`, 1936, 10 октября.

[422] Шафер Н.Г. В поисках еврейского счастья [Электронный ресурс] // Киноведческие записки. – 2006. – № 78. – URL: https://shafer.pavlodar.com/texts/muzeykino.htm

[423] Козак А.Ф. Искатели счастья, или воспоминания очевидца [Электронный ресурс] // Лехаим. – 2001. – № 9. – URL: https://www.lechaim.ru/ARHIV/113/kozak.htm

1952 年，扮演皮尼亚的演员韦尼阿明·祖斯金在著名的犹太人反法西斯委员会案中遭到处决。编剧之一的格里戈里·科别茨曾两次被捕，《追寻幸福的人们》第二部的创作计划也因此搁浅。[424]犹太自治州在先后两次经历反犹运动的重创后一蹶不振，人口流失严重。苏联解体之后，大量犹太人选择离开犹太自治州。1989 年的全苏人口普查结果显示，犹太自治州境内共有 8887 名犹太人[425]，占比 4.1%。而到了 2002 年，犹太人仅剩 2327 人[426]，占总人口的比例锐减至 1.2%。就这样，这个除以色列之外世界上唯一具有正式法律地位的犹太行政领土实体渐渐变得无人问津，曾经轰轰烈烈的建设犹太民族家园的社会实验宣告失败，而电影中德沃伊拉一家苦苦追寻的幸福终成一场转瞬即逝的幻梦。

参考文献：

[1] 唐裕生.前苏联的反犹政策与犹太移民潮[J].世界民族,1995,(01):40-45.

[2] [苏]约瑟夫·斯大林. 斯大林全集(第十一卷)[M]. 中共中央马克思恩格斯列宁斯大林著作编译局译. 北京: 人民出版社, 1955.

[3] 常辰.苏联比罗比詹犹太自治州研究[D].陕西师范大学, 2019.

[4] Козак А.Ф. Искатели счастья, или воспоминания очевидца [Электронный ресурс] // Лехаим. – 2001. – № 9. – URL: https://www.lechaim.ru/ARHIV/113/kozak.htm

[5] Моисеев А. `Искатели счастья`. — `Ленинградская правда`, 1936, 6 июня.

[6] Маркиш П. `Искатели счастья`. — `Известия`, 1936, 10 октября.

[7] Шафер Н.Г. В поисках еврейского счастья [Электронный ресурс] // Киноведческие записки. – 2006. – № 78. – URL: https://shafer.pavlodar.com/texts/muzeykino.htm

[8] Всесоюзная перепись населения 1989 года. Распределение городского и сельского населения областей и краев РСФСР по полу и национальности [Электронный ресурс] // Демоскоп Weekly: [сайт]. – https://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_89_gs.php?reg=12 (дата обращения: 22.07.2024)

[9] Национальный состав населения Еврейской автономной области [Электронный ресурс] // Всемирная География: [сайт]. – [Москва], 2000-2022. – https://worldgeo.ru/russia/lists/?id=33&code=79 (дата обращения: 22.07.2024)

事件信息类型理论视域下的话语叠连研究——以“好好好”为例

韩美然 北京语言大学 撒马尔罕

摘要：“叠连”是一种常见的语言现象。单音节词“好”通过叠连变成“好好好”，形成了一种新的语言表达方式。虽然脱离了语言学的经济性原则，但近年来“好好好”成为网络热词并在口语中广为流传，这一现象需要得到关注。“好”与三叠谓词“好好好”二者语义特征相近，但会话双方由于情景价值的认知差异而产生不同的语用功能。基于事件信息类型理论，探讨“好好好”表示价值否定立场。分析“好好好”不同信息类型的价值否定表达和语用功能，不同事件信息类型的“好好好”兼具传信-否定和疑问-否定等功能。

关键词：价值否定立场 事件信息类型 话语叠连 语用功能 否定立场

Keywords: stance of value negation, event information types, linguistic reduplication, pragmatic functions, Negative stance

0.引言

[424] Шафер Н.Г. В поисках еврейского счастья [Электронный ресурс] // Киноведческие записки. – 2006. – № 78. – URL: https://shafer.pavlodar.com/texts/muzeykino_14.htm

[425] Всесоюзная перепись населения 1989 года. Распределение городского и сельского населения областей и краев РСФСР по полу и национальности [Электронный ресурс] // Демоскоп Weekly: [сайт]. – https://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_89_gs.php?reg=12 (дата обращения: 22.07.2024)

[426] Национальный состав населения Еврейской автономной области [Электронный ресурс] // Всемирная География: [сайт]. – [Москва], 2000-2022. – https://worldgeo.ru/russia/lists/?id=33&code=79 (дата обращения: 22.07.2024)

言语交际互动是一个复杂的过程，不仅仅是交换信息内容，还涉及到了双方的情感、态度、价值判断等深层次的交流。在汉语语境中，叠连是一种常见的语言现象，通过重复同一词语或短语的基式来强调某种情感或态度。

国内有侧重“词语叠连”强化功能的研究。如丁崇明（2001）主要探讨在语义、语境和情感企盼等因素的交织作用下，“词语重叠”会让本身带有不礼貌语用义的句子更加突出催促、不耐烦、抱怨等语用义，如“走开”到“走开走开！”。[1]通过词语的重复加深了语义的程度。但丁崇明也在文章中指出：“叠连的基本功能并非是不礼貌语用义，而是强调。”这对“叠连”的语用功能具有开创意义的启发。李艳（2010）在分析“对”的叠连与“是”、“好”叠连的语用差异时，指出“好好好”不仅有赞赏义，而且也可以位于应答句首作有打断其他人说话，即“抢夺话语”的功能。[2]杨玉玲(2013)从语用功能的目的角度对词语叠连进行了分类研究，认为词语叠连有抱怨、曲解、称呼、话题式叠连。[3]把“叠连”放到对话场景中去，看整体的交际功能，来判断作为应答句的叠连表达了什么功能。李先银（2016）分析了叠连语用操作、语义强化、情感强化的三个语用功能。[4]

“好好好”就是一个典型的例子。表面上看起来是在连续三次肯定某一事件，但实际上，它可以被用来表达讽刺、不满或不耐烦的情感态度，从而传达出说话者的否定立场。本文所述的价值否定立场表达由叠连词“好好好”表价值评判语义的结构组成。

本文试图用事件信息类型理论来阐释叠连词“好好好”的否定立场表达。一是因为说话者可以通过“好好好”对事件信息的合理性提出疑问，双方因事件、情景或价值某一方面产生了“认识跷跷板”，这证明了事件信息类型理论的合理性。其次，由于互动交际中会产生与预期相反的信息事件，那么就会产生负面的情感态度和评价，因此可以利用事件信息类型来分析叠连式“好好好”的否定立场表达。

1.相关理论背景

1.1 事件信息类型

事件信息类型理论是 1977 年由 Labov＆Fanshel 提出的。[5]该理论是基于 Labov 对于口头叙述的研究所提出的，用于理解和描述事件信息的理论框架。在语言学领域中，特别是在叙述分析和社会语言学中起到了重要作用。

起初该理论是为了区分互动双方对特定领域知识的认识状态。认识状态是指交际双方由于知晓多还是少产生认识坡度的不同定位，由此产生了特定的认识立场。认识状态高的一方为[K+]，认识状态低的一方为[K-]。作为权威传信人的[K+]向[K-]传递信息，而[K-]也可以向[K+]寻求信息。而后 Kamio 系统地深化了该理论，分析了双方各自的信息领域。Heritage 在 2012 年更为细致地阐释了该理论，认为“认识跷跷板”使交际成为必须，并启动了认识引擎。[6]

在言语交际过程中信息的交换与流动是必然事件，根据双方的认识状态，事件信息类型理论将信息事件的类型分为以下几种：A-events、B-events、A/B-events 和 O-events 四类。

A-events：A 处于认识高位，B 未知，是基于 A 的事件信息。

B-events：A 处于认识低端，B 已知，是基于 B 的事件信息。

A/B-events：该信息 A 与 B 均已知，且互动双方的价值认定相同。

O-events：该信息为常识信息，信息价值大众皆知。

对于有效的言语交际来说，说话者合理地选择和使用这些信息类型，以确保信息能够准确、高效地传递给听话者；而听话者则需要具备解码各种信息类型的能力，以充分理解说话者的意图和表达。

2.“好好好”信息类型的价值否定表达

2.1 基于 A-events 的价值否定表达

(1)小梅知道同志们攻城了，哈哈大笑说：“好好好！何世雄！你们这些汉奸卖国贼，马上就完蛋了！

在该话轮中，说话者小梅处于较高的认识[K+]位置，作为信息知晓方在表达中采用“好好好”的负面功能，其否定立场明确、无疑问地向何世雄传递信息，告知听话人当下行为的不合适。

2.2 基于 B-events 的价值否定表达

(2)刘静：看着怎么了，看着怎么了，我哪句说错了？

季胜利：好好好，都没错，都没错。

在该话轮中，丈夫季胜利处于认识[K+]的位置，而说话人刘静的诉求表达并未得到听话者季胜利的价值认同。但由于季胜利处于减轻面子威胁的考量，如果直接使用过于或攻击性的否定可能会导致交际中断，所以可以采取“好好好”对刘静[K-]进行了否定的价值表达与反驳。

3.“好好好”的语用功能

3.1 A-events 的“传信-否定”功能

在A-events的信息类型中，说话人处于认识[K+]的一端，基于逻辑、事实或个人信念，在进行否定判断时，说话人会评估新信息与已有信息的一致性，如果发现不一致时会在传信时提出否定意见。例（1）中的小梅：“好好好！何世雄！你们这些汉奸卖国贼，马上就完蛋了！”就采用“好好好”传达新信息，并嘲讽、否定对方的行为。

3.2 B-events 的“疑问-否定”功能

此类型否定式表达是基于说话者处于认识[K-]的位置，反预期立场的事件信息类型。通过在会话中选取价值否定的表现形式来提出疑问，表示疑问-否定功能。如在例（3）中梅二先生处于信息低端，与此同时并不赞同对方的负面判断，因此采用“好好好”进行否定价值，并质问对方自己就交不到像样的朋友吗？B-events 的信息类型表达弱否定强疑问，索取信息、寻求答复成为其主要功能。

(3)梅二先生也跳了起来，大叫道：“好，你看不起我，我难道就不能交上个像样的朋友么？好好好，李探花，他既然不识抬举，咱们就走吧！”

4. 结语

从事件信息类型理论的角度来看，“好好好”这一表达方式在言语交际中具有独特的语用功能。当说话者使用“好好好”时，他们可能认为对方提出的事件或请求与他们的预期或价值观存在偏差。这种偏差导致双方产生“认识跷跷板”，即双方在认知上存在差异。因此可以通过讽刺、不满或不耐烦的语气来传达说话者的否定立场，并适应不同的事件信息类型来实现特定的交流目的。

[参考文献]

[1] 丁崇明. 论词语叠连式不礼貌语言[J]. 语言文字应用, 2001, (03): 64-69.

[2] 李艳. “对”类标记词及其叠连用法的话语功能分析[J]. 暨南学报(哲学社会科学版), 2010, 32 (04): 118-123+163-164.

[3] 杨玉玲.汉语词语叠连的类型及其功能[J].汉语学习,2013,(06):26-32.

[4] 李先银. 自然口语中的话语叠连研究——基于互动交际的视角[J]. 语言教学与研究, 2016, (04): 84-93.

[5] Labov, William & David Fanshel (1977) Therapeutic discourse: Psychotherapy as conuersation. New York:Academic Press.

[6]Heritage J .Epistemics in Action: Action Formation and Territories of Knowledge[J].Research on Language Social Interaction,2012,45(1):1-29.

试从女性主义视角比较《复活》中的玛丝洛娃与《雷雨》中的鲁侍萍

吴俊颖　上海外国语大学

摘要：根据美国女性主义批评家伊莱恩·肖沃尔特的研究理论，女性主义文学批评可以分为两大形态。其中一种被称为女权批评（feminist critique），关涉的是作为读者的妇女，

即作为男人创造的文学作品的消费者。该类批评方法关注文学现象的意识形态性，注重对文学作品中的女性形象进行社会历史分析等。本文拟从女性主义角度，就列夫·托尔斯泰《复活 》中的喀秋莎·玛丝洛娃与曹禺《雷雨》中的鲁侍萍进行形象分析，对比其与命运抗争的过程，从而透视出两位角色所具有的女性意识。

关键词：女性意识；玛丝洛娃；鲁侍萍；比较文学；命运抗争

一、玛丝洛娃与鲁侍萍的女性身份转换对比

比较文学关键在于到一种汇通性的体系中追问双方审美价值体系的共通性[427]。因此，尽管玛丝洛娃和鲁侍萍分别来自中西文学体裁不同的两部作品，其艺术价值的共通性仍有利于人们对二者进行比较研究。《复活》是俄罗斯文豪列夫·托尔斯泰晚年的代表作，于 1899 年出版，描绘了 1905 年沙俄帝国第一次革命前夜风雨如晦的俄国社会面貌；《雷雨》则是由中国现代著名剧作家曹禺于 1933 年创作的一部话剧，以 1925 年前后的中国社会为背景，以周家和鲁家的恩怨情仇为主线，同样描写了巨变之前旧社会的腐朽与黑暗。

玛丝洛娃和鲁侍萍作为当时社会中阶级、性别方面弱势群体的代表，二者身份转换历程有一定程度的相似性。《复活》与《雷雨》俱是时间跨度很大的文学作品，使得两位女性角色有充分的时间向读者展示年龄和人物个性变化的过程。玛丝洛娃先后经历了平民少女（女仆）——未婚先孕的母亲——妓女——女囚犯四种身份，侍萍先后经历平民少女（女仆）——未婚先孕的母亲——妻子（女仆）三种身份。在不同身份阶段，玛丝洛娃和侍萍有着相似的遭遇。首先，两人非主流式的身份转变使得外界产生对角色千篇一律的贬低。人们对玛丝洛娃的评价由“纯洁无邪”变成了“堕落”“生性淫荡”，她起初是聂赫留朵夫姑妈家天真烂漫的女仆，怀孕后被聂的姑妈所厌弃，直至玛丝洛娃堕入风尘后，她丧失了人格尊严，不仅被公众想当然地认为是谋财害命的嫌疑人，还几乎被法庭上所有在座的陪审员揶揄。侍萍由最初的“贤惠”“规矩”到与周朴园在一起后被非议为“不规矩”“有点不清白”，再到鲁贵对她“寡妇脸子”的贬低，也面临社会舆论如泰山般的重压。其次，如果说舆论的转变已经将玛丝洛娃和侍萍的内心苦苦折磨，那由身份转变带来的生存之难更给两位女性角色造成繁重的肉体摧残。玛丝洛娃与侍萍被逐出家门后，都面临着生存与养育孩子的问题。玛丝洛娃无力抚养孩子，生下的儿子一送到莫斯科就断了气，妓女生活更是冷暖自知；侍萍无亲无故，带着孩子在外乡讨饭、缝衣服、当老妈，什么事都做。不过，两位女性角色的形象和命运也不尽相同。为母则刚，和侍萍相比，玛丝洛娃缺少了母亲这一身份，她性格中脆弱的一面也暴露得更加明显，使得她更加轻易地麻痹自己、选择卖笑度日。和玛丝洛娃相比，鲁侍萍的身份更为传统，她投河被人救起后嫁了两任丈夫，生下女儿四凤，她的后半生主要围绕家庭和下一代问题展开，因此侍萍的人生观在某种程度上具有局限性。故事发展到末尾，玛丝洛娃和侍萍都步入中年，玛丝洛娃变得“又黑又瘦”“脸上有皱纹”，鲁侍萍的面貌与三十年前差别之大，更是大到周朴园和鲁贵都未发觉的程度，两人无论是从生理上还是心理上都与少女时期大相径庭。从结局上看，玛丝洛娃会与政治犯西蒙松结合，她将支持西蒙松的正义工作，一定程度上完成了身份的净化；侍萍则因儿女双亡而神志不清，这为她的角色定位涂上了悲剧的阴影。

二、玛丝洛娃与鲁侍萍的抗争对比

玛丝洛娃与鲁侍萍同样被少爷所欺骗，并由此开始了悲惨的命运。面对不公的命运，两人并没有甘心妥协，而是以不同的方式进行回应。玛丝洛娃的抗争有声且轰轰烈烈，鲁侍萍的抗争无声却坚韧不拔。

玛丝洛娃的抗争分为两个阶段，一是报复罪魁祸首聂赫留朵夫阶段，二是接受聂赫留朵夫的忏悔后、思考是否与他结合的阶段。

少女时期的玛丝洛娃纯真浪漫，命运接二连三的打击几近剥夺了她对爱情和幸福生活的憧憬。因此，玛丝洛娃第一阶段的抗争具有情绪化的特点，选择成为妓女不仅是为了苟活，也出于报复聂赫留朵夫薄情寡义、报复侮辱她的纯洁并把她看做摇钱树和玩物的男男女女的

[427] 杨乃乔主编《比较文学概论》第 109 页，北京大学出版杜，2002 年。

心理，她通过自甘堕落达到泄愤的目的。怀孕的玛丝洛娃曾去车站寻找聂赫留朵夫，可他却并没有认出被雨淋湿的玛丝洛娃。玛丝洛娃从此对善恶观念产生了怀疑，她想：“人人嘴里说着上帝、说着善，无非只为了骗骗人罢了。她知道，他爱过她，她也爱过他，可是他亵渎了她的感情，拿她玩够了，又把她抛弃了。而他还是她所认识的人中最好的一个呢，其他的人就更坏了。”在自己纯真的感情被一个个“恶人”亵渎后，玛丝洛娃产生了由衷的苦闷：“为什么人间安排得如此糟糕，为什么人们互相欺凌、受苦受难？那么，最好就是不要去想它，那就抽抽烟、喝喝酒、同男人谈谈爱情，这样也就会把苦闷忘掉。”从小说中不难看出，玛丝洛娃在最初阶段对自己的妓女身份心满意足，甚至引以为荣，因为她认为她成功地击败了残酷的命运。玛丝洛娃知晓男人们的卑劣心理，认为自己的魅力对于社会各种充满欲望的男人而言是不可或缺的，她有权利选择满足或者不满足这些男人们的欲望，因此她似乎从一个被抛弃者成为了一个主宰者，这是一种痛快的报复和抗争。实际上这种行为并不能使他们感到内疚，而会加剧自己的堕落。

随后，政治犯和革命家狱友的影响和帮助使得玛丝洛娃在第一阶段通过以自我堕落报复恶人的错误抗争心理得到矫正，她由情绪化变得理智。她见证了聂赫留朵夫心灵的转变，收到聂赫留朵夫赎罪精神的感染，她也重拾了对生活的信心。玛丝洛娃在与政治犯的接触中懂得了他们从事革命活动的动机，同情和敬重他们不惜牺牲特权、自由和生命也为老百姓争取利益的勇气。她的转变具体体现在“戒了烟酒，不再卖弄风情，还到医院里做杂务工”，她翻看年轻时与聂赫留朵夫及两位姑妈的照片，她在西蒙松面前竭力展现出自己具有的良好品德、最终与西蒙松产生惺惺相惜的情感。玛丝洛娃没有听从命运的安排选择与忏悔后的聂赫留朵夫结合，而是再次主宰自己的命运。尽管她仍然对真诚的聂留有爱意，但她清楚地知道同聂的结合会破坏他的生活和自由。如果说在这段感情中少女玛丝洛娃曾处于承受伤害的被动地位，那么今时今日的玛丝洛娃则是无私成全对方的主动者。

侍萍的抗争是隐忍的，虽不似玛丝洛娃那般决绝激烈，却更具有现实意义。她隐忍着生存的痛苦，隐忍着三十年来的秘密。侍萍遭受的身心理摧残不比玛丝洛娃少，并且命运之神并未过多眷顾这个可怜的女子，她没有遇见同聂赫留朵夫般富有忏悔精神的老爷，而是先后嫁给了两任庸俗不堪的丈夫，后来即使与周朴园重逢，他虚伪的嘴脸仍然丝毫未改；与玛丝洛娃曾在灯红酒绿场所靠物质麻痹自我不同，侍萍几乎没有过任何物质上的享受。难能可贵的是她一直保持自食其力的生活态度，从未想过做寄生虫，哪怕像玛丝洛娃一样出于报复心理而寄生于他人的念头，也未曾浮现在侍萍的脑海中。侍萍宁愿吃苦受罪，靠辛勤劳动养活自己和儿女，也坚决地撕碎周朴园递过来的五千元支票。她坚韧的人格与她经历的两任男性伴侣形成鲜明对比。周朴园的生活态度是靠剥削工人的价值发财，鲁贵的生活态度是靠教唆女儿四凤与周萍相好并从中牟利，侍萍的生活态度则是勤勤恳恳、自力更生，她宁愿跑八百里外到女学堂里当佣人，拿着一月八块钱的工资，也不愿沾染大户人家的是非。用四凤的话说，侍萍“不会见钱就忘了命”，她“是个本分人，念过书的，讲脸”。作为一个受难的母亲，侍萍身上体现着高贵而朴素的自立自强精神，她也言传身教地教育自己的儿女们应当保持人格尊严与独立。

从梅侍萍到鲁侍萍，从侍萍到鲁妈，身份转换下的鲁侍萍始终保持自尊坚韧的人格，这就是她与命运抗争的方式。和玛丝洛娃绝对的女主角地位不同，鲁侍萍并不算全剧中戏份最重的女性角色，但她是所有角色中掌握的信息量最大的人，秘而不宣的她承担着剩余七个角色所无法承担的担子，和玛丝洛娃一样在故事情节中起着枢纽作用的人物。她是三位孩子的母亲，所以她对年轻一代悲剧的敏感程度高于其他任何人，她的承压能力和自我牺牲精神也超过其他任何人。侍萍原本打算独自承受真相、带女儿四凤离开周家，好让兄妹两人永远不知道事情原委；在雷雨夜两代人的矛盾爆发之际，侍萍想道：“他们是我的干净孩子，他们应当好好地活着，享着福。冤孽是在我心里头，苦也应当我一个人尝……那么，天，真有了什么，也就让我一个人担待吧。……”从这些情节不难看出，从来不为自己发声的侍萍甘

愿殒身成为下一代的拯救者，纵然她的隐瞒最终如飞蛾扑火，她也做出了同玛丝洛娃如出一辙的选择——主动牺牲自己成全他人的幸福。

三、玛丝洛娃与鲁侍萍共同的女性意识

玛丝洛娃与鲁侍萍所具有的女性意识体现在自我价值的实现上。美国当代女权运动家弗里丹认为：“在某种可以意会不可以言传的意义上，人只有献身于比自我更重要的人的目的时，才能最彻底地实现自我。”《复活》中的玛丝洛娃献身于促成聂赫留朵夫重返正常生活和追随西蒙松的流放，《雷雨》中的鲁侍萍则献身给儿女们。玛丝洛娃接受了精神上的复活，当她得知减刑后即能走出监狱时，她把对聂的爱意藏在心底，破釜沉舟地提醒聂赫留朵夫“您自己也得生活呀”，接近革命者们，她的人生轨迹向更加崇高的方向发展。侍萍的母性不与她的个性相排斥，她对孩子的牺牲并不来源于对夫权的顺从，而来源于底层劳动人民的舐犊情深。玛丝洛娃迎接复活的历程帮助女性明确人生的意义不止在于自我满足，也在于帮助受苦难人民的事业上；侍萍的母性与韧性相辅相成，虽然她的抗争失败了，但她悲壮的人生轨迹已超越一般的中国传统平民女性，启迪着现代女性走向自由之路。

参考文献

[1] 复活[M]. (俄)托尔斯泰(Л.Н.Толстой)著;草婴译.上海译文出版社.1983

[2] 曹禺作品精选[M]. 曹禺, 著.长江文艺出版社.2012

[3] 女性的困惑[M]. (美)弗里丹著;陶铁柱译.黑龙江教育出版社.1988

[4]许旺.论《复活》中玛斯洛娃的身份设计[J].俄语学习,2016,(05):60-62.

[5]张绍梅.论托尔斯泰《复活》中的生态女性主义倾向[J].学术交流,2012,(11):189-193.

[6]周靖波.论鲁侍萍角色的功能性[J].云南艺术学院学报,2011,(01):23-28.DOI:10.16230/j.cnki.yyxb.2011.01.009.

[7]李伊晴,沈祺.《雷雨》中的悲剧女性形象分析[J].戏剧文学,2020,(08):76-80.DOI:10.14043/j.cnki.xjwx.2020.08.011.

丝绸之路文化下山西古建筑吉祥图案的研究

李勇 硕士　石河子大学

摘要：丝绸之路是一个历史久远且延绵数千里的经济、文化走廊，它覆盖的范围横跨亚欧大陆，还延伸至非洲地区，是我国古代商业贸易与文化交流的重要通道。此外，这一概念还包含了两个重要的分支路线：一是在南北朝时期逐渐形成的海上丝绸之路，它在明朝时期最为繁荣；另一个是与传统的丝绸之路同时发展的南方丝绸之路，到了元朝时期，它甚至取代了传统的丝绸之路，成为主要的陆上经济文化贸易通道。

魏晋南北朝隋唐时期，由于中西交通之路畅通、贸易交流频繁、中亚地区的商人大量东来、佛教传入与盛行在各种背景下，建筑、服饰等出现较多西方文化因素。建筑装饰图案如：大象、狮子、鹿、鸾鸟、连珠纹等，服饰如：帽冠、头饰及发式，袍服及带具，武备，丝织品纹饰都不同程度受到西方影响，出现新的形制。其源流也各不相同，来自中亚、西亚、印度、希腊等地服饰，因各种传播途径及交流动因影响古代建筑图案发展。

关键词：丝绸之路 山西古建筑 装饰图案 传统文化 吉祥寓意

一、丝绸之路文化与山西古建筑概述

魏晋南北朝时期，中西交通之路一片繁荣，西方文化源源不断地流入中国，从汉代开始已经稳定下来的内陆、草原和海上丝绸之路在这时期得到继承和发展。南方海上丝绸之路盛行，北方陆上丝绸之路盛行，都发挥出了各自的区位优势。魏晋南北朝时期，不仅经河西走廊的内陆丝路路线继续沿用，经西宁、柴达木盆地西去的丝绸之路河南道也扮演了较为重要的角色。中国去西方的人士也是前后相继，将许多异域物品带回。这时期建筑装饰纹样也开始受到西方影响，为隋唐丰富的建筑装饰图案奠定基础。

古建筑不仅是中华传统文化的重要组成部分，同时也是中华传统文化的重要载体。历经数千年的中华传统文化造就了别具匠心的古建筑体系。

山西，作为华夏文明的摇篮，蕴藏着数量惊人的地上文化遗产，尤其以古建筑最为著称。据统计，全国现存的宋辽金之前木质结构古建筑共有 160 座，而山西一省就独占了 120 座，占比高达 75%。若将时间线延伸至元代之前，山西境内的木质结构古建筑更是达到了 350 座，占全国总量的 80%，彰显了其在古建筑领域的独特地位。

山西有着深厚的历史底蕴和地域特色，其古建筑可分为六大类：

首先，塔类古建筑，从北齐到明清，形式多种多样，包括楼阁式、亭阁式、密檐式等，既有佛教塔，也有富含地方特色的风水塔，以山西应县木塔最为著名。

其次，宗教类古建筑，以佛教和道教为主，尤其是唐代佛教建筑尤为显著，数量众多，展现了独特的宗教艺术风格。

再者，窑类古建筑，将石窟艺术与建筑结构巧妙结合，融入了传统文化、建筑艺术、雕刻艺术及外来文化，是魏晋南北朝以来宗教文化的生动体现，以山西大同云岗石窟最为著名。

此外，民居类古建筑，如王家大院、常家庄园等，不仅与周围环境和谐共生，而且其外部形态和内部结构都透露出深厚的文化底蕴和强烈的视觉冲击力，这类住宅一般体现了一个家族的兴衰史。

还有楼类古建筑，多采用木塔结构，部分建筑内还设有砖旋窑洞，布局独特，造型优美，常与碑记、石碑等共同构成建筑整体。

最后，关类古建筑，受山西历史变迁和地理环境的影响，遗存了大量关隘建筑，如长城、烽火台、城堡、敌楼等，构成了重要的防御体系。

如果说山西是立体古建筑博物馆，那么附属其上的彩塑、壁画、雕刻及许许多多丰富多样的建筑装饰构件就是博物馆里一件件精美的展品，特别是山西的民居建筑，其装饰构件非常富有地方特色，多采用砖雕、木雕、石雕等工艺，种类繁多且内容丰富。这些精美的装饰遍布于古宅院落的各个角落，无论是大门、影壁，还是檐柱、窗户、墀头、屋顶，都可见到它们的身影。这些装饰构件与整座院落巧妙地融合在一起，形成了一种和谐统一的美感。它们不仅美化了建筑，更赋予了建筑以生命和灵魂，让人们在日常生活中时刻感受到吉祥和幸福的氛围。或者是宣扬忠孝、勤奋、节俭的人生观，教化子弟应遵守的日常行为准则等等。其表现形式有的庄重、严肃、有的活泼、欢快，还有的平和、中正。

有一句描述古宅院装饰的话说得好，即“凡建筑必有图，有图必有意，有意必吉祥”。

古建筑中的吉祥图案传递着人们对美好生活的向往与期盼。当人们看到那些寓意吉祥、喜庆的图案后，会不自觉地被充满着儒、释、道教化意义的氛围所浸染、熏陶，在潜移默化中受到启迪，并化作自己的行为准则。

二、山西古建筑吉祥图案的类型与分布

佛手

首先，佛手（如图 1）寓意着有福之手，有好运的意思，也象征着智慧和力量，代表着吉祥、勇气。其次，佛手的外形和手很像，一般认为佛手可以帮助人们挡住一切的灾难，给予人们心理上的安慰和支持。此外，佛手的“佛”谐音“福”，因此佛手也具有吉祥意义，是祝福的象征。

图 1 佛手 祁县王贤村影壁局部

在风水学中，佛手被认为有招财纳福、勇气提升、健康增长的吉祥含义。总的来说，佛手的寓意和象征大多围绕着幸福、吉祥、长寿等正面的意义展开。

佛手，原产于佛教圣地印度，因果实多瓣，或伸如指一或握如拳，故有开佛手，举佛手之别。人们将佛手与佛联系在一起，也是愿佛手带来好运，带来吉祥如意。

佛手在民间被视为祈求好运与吉祥的象征物。例如，当佛手与桃子组合成图案时，它寓意着“既有福气又有长寿”；若佛手、桃子与石榴一同构成画面，则代表着“福气满满、长寿且子孙众多”；而当水仙与佛手结合成图文时，它象征着“追求仙道”与“修行佛法”的美好愿景。

石榴

石榴，是外国传入中国的产物，是西汉的张骞出使西域时从安石国（今伊朗附近）带回来的，故又称“安石榴”。

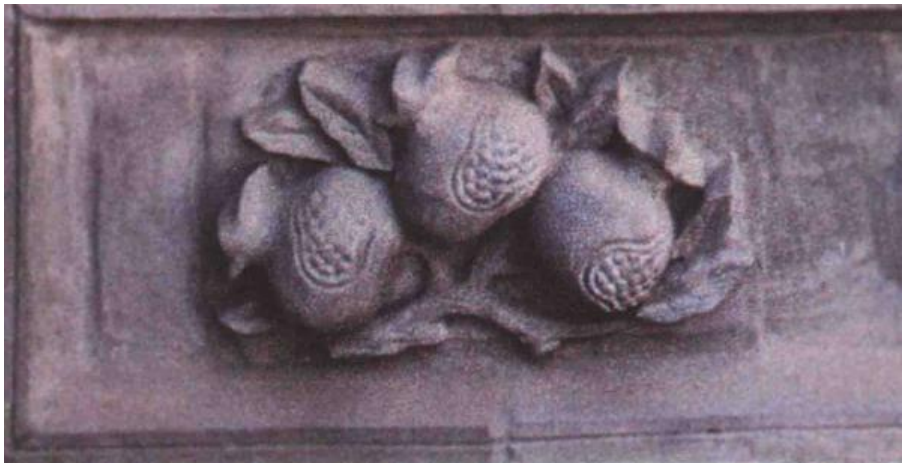

图 2 石榴 晋中市常家庄园栏板局部

石榴（如图 2）之所以成为吉祥物，主要因其花之色、其果之实有吉祥之意。

多子多福：石榴果实是由许多粒种子组成，紧密相连，因此在中国传统文化中被视为多子多福的象征。在古代新婚洞房，常将石榴置于新房中，寓意新人能拥有众多的子女。

红红火火：石榴的外皮和内部果粒均为鲜艳的红色，因此也象征着生活和事业的蒸蒸日上，寓意着红红火火的美好生活。

团圆幸福：石榴籽粒众多，紧密相依，就像一家人团团圆圆，因此也象征着家庭的团圆和幸福。

狮子

狮子，被誉为百兽之王，不仅是权力与威严的代名词，还伴随着佛教的传播踏入了中国的文化土壤。它是智慧与力量的化身，承载着吉祥如意、繁荣及生生不息的美好寓意，便成了地位、尊严与平安的象征。

图 3 狮子 平遥县城隍庙影壁局部

虽然狮子不是中国本土的产物，但中华大地却孕育出了独具特色的狮文化。在节日庆典之际，全国各地都会上演舞狮活动，人们身披五彩斑斓的狮子服饰，惟妙惟肖地模仿狮子的各种姿态与动作。其中，“双狮戏绣球”的舞蹈尤为引人入胜，它寓意着生命的绵延不绝、家族的繁荣昌盛以及社会的欣欣向荣。同样，狮子滚绣球的吉祥图案也传递着这一美好愿景。

在佛教的经典文献与造像艺术中，狮子的形象屡见不鲜。文殊菩萨更是以狮子为坐骑，这一形象为狮子增添了更多的吉祥色彩。在古代，官府与商贾大户看中了狮子在百兽中的至高无上地位，因此狮子塑像也成为了至高权威的象征，被广泛应用于各行各业之中。

万字纹

“卐”，梵文（Srivasa），读作：室利鞋蹉，意为“万德吉祥”。

这种符号在古代印度、波斯、希腊等国家都有出现，婆罗门教、佛教均加以使用。在印度它被当作幸福之印。在佛经和佛寺中，它是一种符咒、护符或宗教标志，通常被认为是太阳或火的象征。

唐译《华严经》上说，如来胸臆有大人相，形如“卐”字，名吉祥海云。古人认为“卐”纹是随佛教传人中国的。

图 4 万字纹 平遥仁县庄村窗棂

万字纹（如图 4）寓意和象征着吉祥、万福和万寿，常被认为是太阳或火的象征。

万字纹的窗户，寓意绵长不断和万福万寿不断头，也叫“万寿锦”。作为吉祥纹样的万字纹具有和谐的寓意，体现出中国传统观念中的和合思想。另据《华严音义》载，大周（武则天当政时期）长寿二年（693 年），主上权制此文，著于天枢，舌之为万，谓吉祥万德所集也。就是说，武周时期“与”字符号才被称为“万”。

山西古建筑吉祥图案主要分布在大门、影壁、檐柱、窗户、墀头和屋顶等部位，这些图案不仅美观大方，而且富含深意，寄托了人们的美好愿望。

三、丝绸之路文化对山西古建筑吉祥图案的影响

丝绸之路作为东西方经济文化贸易交流的重要通道，促进了与中原地区民族文化的交汇融合。这种文化的交汇融合为山西古建筑吉祥图案的创作提供了丰富的素材和灵感。山西古建筑中的吉祥图案在保持传统元素的基础上，吸收了外来文化的精髓，形成了独具特色的艺术风格。这种文化交融不仅丰富了山西古建筑的文化底蕴，也为后人留下了宝贵的文化宝藏。

四、结论与展望

山西古建筑吉祥图案在丝绸之路文化的影响下，艺术风格呈现出多样性。在此背景下，山西古建筑吉祥图案的研究具有重要的学术价值和现实意义。通过深入研究和挖掘这些吉祥图案的文化内涵和艺术价值不仅有助于我们更好地理解中华民族的传统文化和历史发展脉络还有助于推动当地文化产业的发展和文化自信的提升。

从西王母题材的能乐看“佛”“道”的东渐日本[428]

丁曼　外交学院

内容提要：西王母题材在日本能乐中有《西王母》《东方朔》两曲，都具有西方地祇向圣君颂圣的意义，结合其他同类的“神能”、即“胁能”可知，这类作品不仅具有各地朝圣，还有万国朝拜的意味。此外，“神”和“佛”共同存在于日本能乐中的现象，虽看似矛盾，其实质却是“神佛习合”在日本文学艺术中的具体体现，“神”“佛”共同肩负的是镇护国家、维护公家和武家统治的意义。可见，面对外来文化，日本文化始终有着一种强劲的内驱力来取舍抉择，吸收和借鉴的同时萌生、崛起和膨胀起的自我意识和较量意识，也是贯穿日本史和日本文化的暗流。

关键词：西王母；东方朔；能乐；日本；神佛习合；国家意识

“西王母”题材东渐日本，最早可见于《日本书纪》的记载，一个名叫“田道间”的人受日本天皇派遣，远涉万里，渡过西王母居住的昆仑山前的弱水，到神仙秘境“常乐之国”寻找长生不老之药。往返用了十年时光，取药归国后，天皇早已驾崩，他奔向天皇坟墓，号哭死去。而“西王母”题材在此后的日本又有怎样的传承与敷演，学界关注的不多。

本文将关注“西王母”题材在日本能乐中的传承与改编，并借此窥视佛教和道教等外来宗教与文化东渐日本后的传承与变化，探索由此折射出的日本的民族意识和国家意识的研究。

一、西王母在日本能乐中的位置——胁能

同被列入世界非物质文化遗产的日本三大传统艺术——能乐、文乐和歌舞伎，以成立于日本室町时代的能乐的历史最为悠久。其前身“猿乐”是成立于日本平安时代的艺术形式，“猿”“申”发音相同，也与“散乐”谐音，据传，其起源就是7世纪时自中国传至日本的散乐百戏。当特指能乐的剧本时，又称为“谣曲”。保留至今的谣曲中，有《西王母》和《东方朔》敷演西王母的故事。

《西王母》中仕手（仕一曲之手，主角）是西王母，胁（配角）是周穆王。周穆王先携大臣登场，歌颂自三皇五帝以来，今逢圣主盛世，天下太平，佛光普照。这时一名女子来给圣主献三千年开花结果一次的仙桃，穆王问是否是西王母之仙桃，女子在穆王的再三追问下承认自己是西王母的分身，言罢离去。穆王率众齐奏丝竹， 西王母再现真身，为圣主献桃献舞，一番喜庆后曲终。

《东方朔》中仕手和连（从主角）分别是东方朔和西王母，胁是汉武帝。帝王先携大臣登场，要行七夕星祭。西王母和东方朔感念帝王圣明，前来朝圣，并献上三千年才开花结果一次的仙桃，帝王群臣齐奏丝竹，仙人起舞，一番喜庆后曲终。

428

本文系北京市社会科学基金项目“日文北京文史资料的整理、翻译、研究与利用”（项目号：14WYB031），中央高校基本科研业务费专项资金项目“日文北京文史资料的整理、翻译、研究与利用”（项目号：3162014ZYE08）的阶段性成果。

能乐因其短小且重韵律，情节简单，素有“诗剧”之称。《西王母》和《东方朔》在能乐中更属短小者，故事性不强。除了都以西王母为主要人物外，在情节上，都选取的是西王母献仙桃的故事，这些故事可见于《唐物语》《穆天子传》《汉武帝内传》《汉武故事》。除了人物和故事情节外，两个曲目还有一个共同点，就是都属能乐中的胁能。

何谓胁能？根据仕手和题材的不同，能乐可以分为五类，称为“五番立”，即“神男女狂鬼”。初番能为“胁能”，以神格人物为仕手，内容为喜庆的祝愿性质的神能；二番能为“修罗能”，多以男人、武士为仕手，内容多是为战死的武将镇魂；三番能为“鬘物”，以女性为仕手，多展现女性的哀怨和优雅舞姿；四番能为“狂物”，包含很多痛失爱人、爱子的“物狂能”；五番能为“切能”，以“鬼畜”等异类为仕手。

胁能的共通特点是，胁多半是天子或天子的使臣性的人物，而仕手大多是地祇献瑞，感念天子圣明，祈愿天下太平，五谷丰登，因此，这些神的地位多半不高。的确，除《绘马》中出现的是现身于伊势（今三重县）斋宫的日本皇室祖神——天照大神外，其余曲目中都是各方小神感恩圣主的朝圣意味明显。例如，《岩船》中登场的是摄津国住吉浦（今大阪市）的龙神，《和布刈》中是长门国早鞆（今山口县下关市）的龙神，《大社》中是出云大社（今岛根县）的龙神，《竹生岛》中是琵琶湖竹生岛的弁才天女神和龙神，《玉井》中是龙神、龙女和彦火火出见尊，《高砂》中是播磨国（今兵库县）高砂浦的松树精，《加茂》中是播磨国的室明神，《老松》中是太宰府安乐寺（今太宰府天满宫）的松树精，《志贺》中是江州（今滋贺县）已变为山神的和歌歌仙大友黑主之灵，《冰室》中是丹波国（今京都府）冰室山的冰室明神，《放生川》中是山城国男山（位于今京都府）的武内宿祢之灵，《养老》中是美浓国（今岐阜县）本巢郡养老泉山神，《吴服》中是吴服（今池田市）的吴服精，《鹤龟》中是鹤、龟，《难波》中是百济国王仁之灵，《白乐天》中是现身于筑紫国（今九州）海上的住吉明神。

值得注意的是，《岩船》中献瑞的摄津国住吉浦（今大阪市）的龙神，化作了唐人模样的童子，《吴服》中献瑞的吴服精，化作了来自吴国的织女。《难波》中是百济国的王仁之灵，王仁在日本为官，曾力促素以仁政著称的仁德天皇即位。可见，不仅是各地朝圣，万国朝拜的意味也十分明显。尤其是在《白乐天》中，白居易奉中国皇帝之命来到日本，想要探探日本的实力，在松浦上岸之后，遇到渔翁都擅吟和歌，出口成章，白居易自叹不如，最终被日本群神吹起的神风刮回了中国，原来渔翁是住吉明神所幻化。住吉明神是和歌的守护神，以和歌来对抗汉诗，就是以“和”来抗“汉”，其寓意十分明显。以胁能的上述特征再来审视《西王母》和《东方朔》，唐土大陆正位于日本之西，西王母的名称恰恰让人联想佑护西方一片土地的佑护神，日本是以一种享万国朝拜、祈四方平安的“大的情怀”俯视西部疆土的，这才是西王母作为地方神灵献桃献瑞的真正寓意。

胁能的上述性质在侵华时期谣曲在沦陷区的译介中也得到了佐证。1944年，《艺文杂志》第二卷4期刊发了钱稻孙译《谣曲〈养老泉〉韵调译》。据后来整理钱稻孙译作的文洁若回忆，钱稻孙这一时期还译有大量谣曲，后都散佚。《艺文杂志》与钱稻孙刊发《万叶集》译文的《中和月刊》一样，都是日据时期创刊的、旨在传播日本文化的刊物。《中和月刊》的刊名就是取“中”“和”二字，寓意昭然可见。从作品的选取来看，《养老》不过是出胁能，并无故事性，只是颂圣，这一曲还特别彰显君舟臣水、君臣一心。可见，其作用无非是为占领区粉饰太平，鼓吹占领区与日本本土的君臣情，为日本君主歌功颂德。

二、位于神佛之间的梦幻能

《西王母》和《东方朔》这两曲还有一个共同点，就是都同属“梦幻能”。

今天提到能乐，多半想到的、数量众多的、最具代表性的就是“梦幻能”，它是相对于能乐中的另一种——“现在能”而言的，是相对于“五番立”之外的另一种分类，是现代人对能乐的分类。“现在能”，顾名思义就是由现实存在的人来推进剧情的能。“梦幻能”则以死者亡灵、神灵等超自然人物为主角。

梦幻能的出现并非始于世阿弥，但是一代能乐大师世阿弥（1363?-1443？）的确创作了大量梦幻能，还开启了梦幻能创作的传统。究其原因，有以下几个。

第一，佛教、具体来说是佛教中的此岸彼岸思想在中世日本开始通俗化和普及化。13世纪的日本，迎来了一场佛教改革，道元、亲鸾、日莲的佛教讲求超越性和彼岸性，这一改变不仅影响了《平家物语》，也影响到了世阿弥的创作。可以说，这一时期的能乐创作与五山诗文一样，都是这一时代大背景下的产物。特别是在世阿弥的能中，死后如何被救赎，如何成佛，始终是不变的主题。如果说现在能基于仁义忠孝等儒家思想，那么梦幻能的主题则大多与佛教思想有关。例如武士题材的作品多讲述盛者必衰的道理，叫人顿悟生死，不恋功名，美女题材的作品则讲述美貌无常和爱欲无常，叫人看破情色，“狂物”题材的作品多讲述亲子、夫妻或情侣的生离死别，叫人放下俗世情缘。世阿弥开启的这一传统也始终影响了此后的能乐创作。

第二，是能乐受到的先行文学作品的影响。能乐大量引用了《平家物语》《源氏物语》等先行文学中的故事题材和修辞，而日本的《落洼物语》《今昔物语》《源氏物语》《平家物语》都不同程度地宣扬了佛教的宿命思想和因果报应，体现了佛教的无常观。能乐不仅继承了先行文学作品的辞章、题材，也继承了其宗教思想。

而在大量的梦幻能中，《西王母》和《东方朔》属于仙人登场的一类，并非逝者亡灵。在覆盖整个能乐的佛教色彩中，这些作品中所体现的长治久安、永恒的太平，多少与其它曲目中乃至佛教中的无常观有些矛盾。为何会出现这种看似矛盾的现象？

第一，与能乐原本就具有的祭祀性色彩有关。

能乐的具体起源很难考证。但是至少有两条线是清晰的。一是来自中国大陆，一是来自日本本土的先行民俗艺能。就中国的线索而言，“能”的发音与“傩”字一致，日本最早的“追傩”仪式发生在705年，其中的巫教、日本阴阳道色彩浓厚，还与属于佛教的修正会、修二会结合在一起，驱除恶鬼，祈祷一年的国泰民安。可见，这种驱鬼和祈福的双重意义，也就是后来能乐中所具有的超度和祈福的双重意义。再就日本本土的线索而言，能乐吸收了“延年”“田乐”等先行民俗艺能的元素。所谓“延年”，顾名思义，它旨在遐龄延年，增福益寿，这种歌舞形式兴盛于中世的寺院之中。“田乐”则是“稻作之国”日本所特有的艺能，以祈盼水稻丰收为目的的稻作祭礼艺能。可以说，能乐承前的这种祭礼性，是胁能颂圣性质的血脉性因缘。

第二，与“公家”与“武家”的合作与对立有关。幕府建立后，日本历史上天皇所代表的公家与将军所代表的武家政治势力格局形成。寺社是公武关系中极其特殊的势力。佛教经由中国传到日本，受国家统治倾向较强的中国佛教的影响，日本佛教受国家统治，其主要任务是“镇护国家”，服务于国家。而对佛教“镇护国家”的要求，无论公武也都是一致的，是维护其统治的需要。另一方面，在“公家”与“武家”的对立中，日本的皇权虽被架空，却从不曾被推翻，天皇安于统而不治的地位，武家也利用天皇的权威，不愿取而代之。在这种公武之间的调和中，能乐自然要兼顾对万世一系的皇权的歌颂、和对阵亡武士的振魂，其最终目的还是维护天下太平，长治久安。

第三，与佛教传入日本后与日本神道的“神佛习合”现象有关。日本神道原本就是祈求风调雨顺、五谷丰登的崇拜自然的神祇信仰。在佛教传入日本之后，原本以神道为代表的日本朝廷开始采取崇佛兴佛政策，于是神佛之间的调和和相互影响深化，甚至出现了“神前念佛”等活动。这种“神佛习合”的现象同样体现在中世到近世的日本文艺之中，最典型的就是本地垂迹思想，即，将日本诸神视为菩萨垂迹世间，现身为当地的神灵。就能乐而言，胁能中的神与贯穿能乐的成佛主题，就是这种“神佛习合”的具体体现。就《西王母》而言，词章中说“绽放真如之花，色泽鲜艳又芳香，如同妙法三片心”，“妙法”就是佛法，“真如”是佛教用语，仙桃之花被称为“真如之花，也就是佛法的果实，“灵山会场佛法地，教谕广大且真谛”一句也明确提到佛教中的灵山。再说《东方朔》，曲中将西王母的居处说成西方极乐净土，

描写汉宫时也用佛教须弥山的处所——“喜见城”作喻。这些佛教化的改写与其神仙颂圣的故事题材，在“神佛习合”的观点下显得并不矛盾，而是结合地水乳交融。

三、能乐中大量的道教元素，“影响”还是“借用”？

我国学者早就指出，道教的神仙思想在日本流传甚广，表现在常世国观念和民间传说里。所谓常世国就是理想国、欢乐国、富足而永存之国, 它有时在山上(如筑波山, 类似于中国人心目中的蓬莱山),有时在海里,其中既有日本人的固有信仰为基础, 又有道教的神仙思想的成分。在仙女羽衣一类的民间传说里,身着羽衣的美貌仙女从天而降时,地上的男子窃取她的羽衣, 将她留在地上，并与她结婚，从而获得幸福、美满的生活，这类神话故事受到神仙思想的影响尤为明显。《古事记》《日本书纪》《万叶集》均可见道教思想的影响。再如著名的《浦岛太郎》故事中所出现的仙龟、蓬莱、金庭、仙洞、羽容等词语，以及紫烟升腾、飞升上天等情景无一不是道教的语汇及模式。道教“鹤千年、龟万年”的思想是龟在故事中出现的主要原因。道教中有一个很大的特点，就是神灵崇拜，其中不乏动物神灵崇拜。这些动物神灵大都紧扣着武当道教玄武崇拜的中心主题，与武当道教玄武崇拜的主题都有着紧密的联系，如龟神、蛇神、乌鸦神等等，是武当道教文化的有机组成部。

体现在能乐里，恰恰有体现“鹤千年、龟万年”思想的《鹤龟》，为中国皇帝贺新年。还有敷演天女羽衣传说的《羽衣》，《老松》《相生》《西行樱》中体现出的树崇拜。《西王母》《东方朔》《枕慈童》《杨贵妃》，更是直接敷演中国的神仙故事，仙桃献瑞的道教故事色彩十分浓厚。日本学者如何看待体现在能乐中的这些道教元素呢？

诹访春雄认为，无论是神仙下凡的中国道教故事，还是本地垂迹、梦幻能中的日本神话故事，都来源于萨满信仰。对于中国道教故事中人物的各种本土化改写，是对中国神仙故事的侵蚀，也是对中国道教思想的侵蚀。这类观点是围绕着道教是否影响日本神道教之争在文学研究中的折射。关于日本的神道教究竟是本土宗教，还是受中国道教影响的“舶来品”，日本学者间素有“二福论争”。早稻田大学的道教学者福井文雅与、日本著名史学家津田左右吉等为代表的主流观点认为，包括道教文化在内的中国文化传至日本，经过了本土化的过程后，激发出了日本文化自身的主体性，形成了与中国文化不同的日本文化。日本对于中国文化只是“借用”，而非受到“影响”。而东京大学的道教学者福永光司则批判上述主流学说，在其《道教与日本文化》中大胆支出，应承认包括“天皇”名称在内的日本文化中受到的道教影响。

但是透过西王母题材的能乐可知，在思考日本文学中的中国题材是“借用”还是“影响”之前，更应该注意到的是，第一，西王母这一西方地祇的颂圣所代表的万国朝拜的意义，第二，“神佛习合”“本地垂迹”所代表的外来宗教的日本本土化特征，第三，能乐背后的“神”和“佛”在“习合”之后所共同肩负的镇护国家的重大意义。这可以说明，以往以明治维新为界，认为日本在明治维新之前对中国文化崇拜效仿、在明治维新特别是甲午战争之后对中国文化轻蔑不屑的区分是值得质疑的。从日本文化中，我们始终可见一种强劲的内驱力，在处理本土文化和外来文化时有着民族自觉性的选择和取舍，在将外来文化引入日本传统文化时，始终坚守着自己民族的精神阵地。透过西王母题材的能乐，再结合《白乐天》等能乐可知，日本在吸收中国文化的同时，也萌生、崛起和膨胀了自我意识和较量意识。甲午战争的战果只是外界的契机，贯穿日本史和日本文化始终存在的这种自我意识和较量意识，才是不停涌动的暗流，时而随着中国的衰落而涌为高潮。

参考文献

1.今泉隆裕：謡曲における神——脇能にみるワキとシテ（神）の関係について，『宗教研究』2009（3），384－386 页。

2.クライン・スーザン・ブレークリ：政治的寓意としての能——「白楽天をめぐって」，荒木浩訳，『大阪大学大学院文学研究科紀要』2010（3），29－68 页。

3.加藤周一：世阿弥の戦術または能楽論，『世阿弥・禅竹』1974 年版，517 页。

4.姫野敦子：中世文学における死と救済——怪異の視点から、能「鵺」をめぐって，『清泉女子大學人文科学研究所紀要』2015（3），49－65 页。
渡邊即中：謡曲の脚色と仏教思想の影響，『東洋学研究』1936（12），7－24 页。
5.牛水莲：佛教在日本物语文学中的不同影响——《源氏物语》与《平家物语》的比较，《郑州大学学报》1997（5），95-98 页。
6.翁敏华：中国古代文学艺术在日本能乐中的反映，《文学遗产》1992（3），4-102 页。
7.坂井孝一：鎌倉末・南北朝期の法隆寺と延年，『創価大学人文論集』1997（3），47-69 页。
8.橋本裕之：場の演劇学・序説——中世の祭礼芸能をめぐって，『日本文学』1992（6），29-39 页。
9.三村昌義：翁と脇能——先行要素とその変容，『芸文研究』1981（12），1-22 页。
10.李卓：日本古代贵族制社会结构，《古代文明》2015（1），91-102 页。
11.胡亮：室町时代公武寺关系研究，《牡丹江大学学报》2016（1），131-133 页。
12.黄焕宗：试论日本天皇“万世一系”的统治，《厦门大学学报哲学社会科学版》1985（11），72-79 页。
13.方海燕：论日本神道教的现世性特征——以中世以前神道和佛教的相互关系为中心，《日语学习与研究》2007（2），39-43 页。
14.諏訪春雄：近世文芸のナショナリズム——下凡・本解・本地，『日本文学』2007（1），24-30 页。
15.张哲俊：谣曲《西王母》与《东方朔》——背景转换与佛道合一，《日本研究》2004（3），73-80 页。
16.何乃英：道教在日本的流传和影响，《当代亚太》1994（1），76-80 页。
17.张忠锋：日本上代文学中的道教思想，《西安外国语学院学报》2006（6），85-88 页。
18.赵蕤：浅析中国道教对日本神话传说的影响，《中华文化论坛》2013（5），105-108 页。
19.諏訪春雄：近世文芸のナショナリズム——下凡・本解・本地，『日本文学』2007（1），24-30 页。
20.葛兆光：国家与历史之间——日本关于道教、神道教与天皇制度关系的争论，《中国社会科学》2009（5），74-82 页。
21.范景武：古代日本文化中的“排邪意识”，《内蒙古工业大学学报社会科学版》1999（2），6-11 页。

乌克兰教育政策中的国际化与在地化
——全球化动力下新独立国家的国族身份建构

顾朕岩　上海外国语大学

摘要　作为后苏联独立国家，乌克兰面临建构国家和民族身份的挑战。此类新独立国家的国族建构议程可划分为在地化和国际化两种策略。在地化强调恢复历史和民族传统，重新建构民族性；而国际化则通过加入全球化、一体化进程形成新的身份认同。在乌克兰，教育政策的变迁体现了在地化和国际化策略的消长。国际化策略包括改革学制、建立标准化学位评分系统以及推行全球通用语言，而在地化策略则通过促进本土语言和文化、强化乌克兰身份来增强国家凝聚力。两种策略有时重叠、有时冲突，呈现出全球化动力对国家身份建构复杂而多层次的影响。

关键词　国家建构 国族身份 全球化 新独立国家 乌克兰

一、后苏联背景下的乌克兰国家建构任务

苏联解体后，一众新独立国家在政治上获得自主权的同时面临着如何重建国家和民族身份的任务。许多国家在历史上并未确立一贯一直的国家主权，诸如乌克兰、白俄罗斯长期仅作为俄罗斯帝国的边缘地区而存在，乌克兰人的居住地被称为“小俄罗斯”[429]。苏联时期，乌克兰人的身份从属于苏联人的身份，且苏联人的身份是以俄罗斯族为主体的，其他少数民族的语言、习俗无法得到充分的保留[430]，这都成为乌克兰独立以后试图恢复的身份认同。

在新独立国家建构身份认同也对维护国家统一至关重要，复杂的人口组成和分立的地方意识都是需要遏制的潜在分裂因素。乌克兰西部、北部和东部、南部之间存在显著的地区差异，这种地区效应源于不同地区在民族构成、语言使用、教育水平等方面的差异，最终形成了在总统选举中可以看到的政治上的分裂局面[431]。

新独立国家的个体身份生成机制可以通过三种途径来实现：去宗主国化、在地化和国际化[432]。然而在地化策略与国际化策略之间存在张力，在地化强调恢复历史和民族传统，以此为基础重新建构民族性，而国际化则是通过加入全球化、一体化进程形成新的身份认同，这一策略虽然能消解旧的苏联身份认同，但也会产生摆脱传统的需求而有可能阻碍关于本民族特殊性的叙事。

乌克兰的教育政策中存在国际化策略与在地化策略的交织，政策的变化受到全球化和逆全球化动力的影响。全球化使世界连成一个整体，各国都能从世界市场中获益，但全球化也造成了更严重的社会分配不公平和国家间发展不平衡，出现了“现代化输家”[433]，从而催生出逆全球化的主张。

乌克兰这类新独立国家需同时完成国家建构和全球化的任务，相应地决策者会推出去宗主国化、在地化和国际化的政策，进而影响国家的社会结构。社会结构的变化又可用于衡量一国的国家建构和全球化现状并且促使决策者更新其政策。后文将以乌克兰的教育议题为例分析该国全球化动力下的国家建构进程。

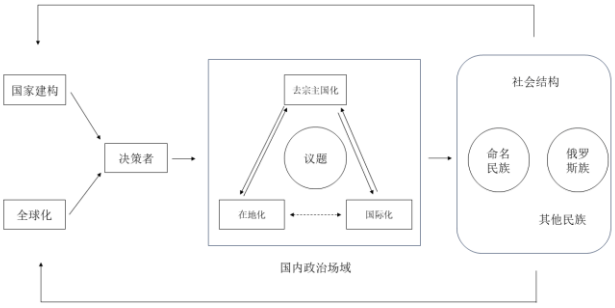

资料来源：“国内政治场域”图源于杨成：《去表罗斯化、在地化与国际化：后苏联时期中亚新独立国家个体与集体身份的生成和S固路径解析》，其余部分作者自制。

二、1991 年-1999 年：在地化策略主导时期

独立以后乌克兰的教育政策展现出在地化策略的一面。在地化策略旨在通过促进命名民族（即国家名称和合法性来源的民族）的语言和文化、在社会公共领域抑制其他语言的使用来增强本国的文化和政治凝聚力[434]，这种政 更容易实现乌克兰国家身份建构。

在地化策略的一项具体措施是语言政策。1991 年乌克兰独立以后，政府决定将苏联末期已获通过的《语言法》付诸实践，该法规定克兰语是学校教育的主要教学语言，其目的A

429 浦洛基. 欧洲之门 : 乌克兰 2000 年史. 曾毅译. 中信出版社, 2019. 第 295-297 页.

430 Barrington L. Citizenship as a cornerstone of civic national identity in Ukraine. Post-Soviet Affairs, 2021, 37(2): 162

431 Barrington L, Faranda R. Reexamining Region, Ethnicity, and Language in Ukraine. Post-Soviet Affairs, 2009, 25(3): 249-250

432 杨成. 去俄罗斯化、在地化与国际化:后苏联时期中亚新独立国家个体与集体身份的生成和巩固路径解析. 俄罗斯研究, 2012(5): 96

433 徐坚. 逆全球化风潮与全球化的转型发展. 国际问题研究, 2017(3): 4

434 Piattoeva N. Citizenship Education as an Expression of Democratization and Nation-Building Processes in Russia. European Education, 2005, 37(3): 42

主要是削弱俄语在乌克兰的影响[435]。在整个 20 世纪 90 年代，语言法的实施促使俄语学校逐步淘汰，转而发展使用乌克兰语言的学校。1991 年，只有 51%的幼儿园和 49%的中小学提供乌克兰语教育，而到 2000 年这一比例上升至 76%和 70%，除敖德萨（47%）、扎波罗热（45%）、卢甘斯克（17%）、顿涅茨克（14%）和克里米亚共和国（0.8%），其他一级行政区中乌克兰语中小学的比例均超过 50%[436]。

乌克兰自独立初期以来，就一直提倡发扬民族价值观。自 1997-1998 年以来，俄语文学已从乌克兰国家资助的课程列表中消失。为强化了乌克兰身份，学校引入了名为“ ridna mova ”（母语）的教育主题，表明所有乌克兰公民都以乌克兰语为母语。历史教育被分为世界历史（包括俄罗斯历史）和乌克兰历史。乌克兰文学作为独立于俄语的一门学科进行教学，俄罗斯经典作品在有条件的情况下被翻译成乌克兰语。这导致了一种矛盾的情况，即学生必须阅读翻译成乌克兰语的普希金著作[437]。

在授课内容上，历史教科书强调了乌克兰民族和国家的深厚历史根源，中世纪的基辅罗斯和十六世纪短命的哥萨克国家被认为是现代乌克兰国家的前身。进入现代历史，教科书的历史叙述最大化强调了乌克兰相对于俄罗斯的独特性，并竭力将苏联政权描绘成乌克兰人很少参与的别国政权[438]。

在乌克兰刚刚获得独立的 20 世纪 90 年代里，政府延续了苏联末期各地方宣扬民族文化的传统，在教育政策中主要采取了在地化策略。从语言到课程设置都进行了相当程度的乌克兰化改革，为建构新身份奠定基础。

三、2000 年-2014 年：国际化策略主导时期

独立以后乌克兰经济与其他转型国家一样面临衰退，但也在积极参与全球化进程。2004 年乌克兰商品出口占 GDP 比重达到历史最高值 48.6%，2012 年乌克兰商品出口总量达到最高的 685.3 亿美元，此后由于经济总量下滑出口数据受到影响，但相比独立之初，乌克兰已深入参与经济全球化进程。

与此同时，乌克兰也同许多国家一样面临全球化的问题和挑战，为满足全球化的需要乌克兰政府采取了有助于国家经济表现和全球市场竞争力的教育政策。其中包括提高劳动力就业能力、灵活性和流动性的措施，实现大学系统标准化，并且培养“识别问题、解决问题、协调问题”的能力[439]。

博洛尼亚进程正是一个不仅在欧盟内广为人知，也在乌克兰等欧盟周边国家同样具有广泛影响力的项目。该项目旨在协调各国的高等教育体系，促进学术和职业的流动性。从 2000 年开始，全球化的目标极大主导了乌克兰教育和科学部的工作议程，几乎每一期的教育学期刊都有关于博洛尼亚进程的文章，强调如果乌克兰希望其高等教育机构提供高质量的培训并在世界市场上保持竞争力，那么除了参与博洛尼亚进程别无选择[440]。

乌克兰教育和科学部在引入和持续推进博洛尼亚进程方面发挥着关键性的作用。2004 年，教育和科学部部长启动了博洛尼亚试点项目。2005 年，乌克兰签署了加入博洛尼亚进程的正式协议[441]。

配合博洛尼亚进程改革，乌克兰教育政策的国际化策略首先体现在学制上。为了使乌克兰的中小学系统符合欧洲标准，政府决定从 2001-2002 学年开始实行 12 年制，以逐步取代苏联时代沿袭的 10 年或 11 年学制。

---

435 Arel D. Language Politics in Independent Ukraine: Towards One or Two State Languages? Nationalities Papers, 1995, 23(3): 599

436 Євсєєва Г П. Державна мовна політика в Україні: симптоми та синдроми. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, 2011(9): 61

437 Janmaat J G. Ethnic and Civic Conceptions of the Nation in Ukraine’s History Textbooks. European Education, 2005, 37(3): 25

438 Kuzio T, D’Anieri P. Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine. First Edition. Praeger, 2002: 124.

439 Daun H. Globalisation and the Governance of National Education Systems. In: J. Zajda, K. Freeman, M. Geo-Jaja, et al. International Handbook on Globalisation, Education and Policy Research: Global Pedagogies and Policies. Dordrecht: Springer Netherlands, 2005: 103.

440 Janmaat J G. Nation Building, Democratization and Globalization as Competing Priorities in Ukraine’s Education System. Nationalities Papers, 2008, 36(1): 16.

441 Ministerial Conference Bergen 2005. (2005)[2024-05-10]. https://ehea.info/page-ministerial-conference-bergen-2005.

学分和评分系统也得到开发，评分标准从苏联时期的五分制变为百分制。新的评分标准基于欧洲学分转换系统（ECTS），将成绩划分为从“A”到“F”的范围。至 2009 年 10 月，欧洲学分转换系统在乌克兰教育体系中占据主导地位，2014 年欧洲学分转换系统完全取代此前并行的模块化评分系统，成为教育领域的基础规则[442]。

自独立以来高等教育机构必须教授一些人文和社会科学课程，其中乌克兰历史等课程显然与国家建构项目有关。然而，在 2005 年之后教育部一再减少必修课的学时，政府对这些科目的支持逐渐减少，教学计划转而强调了科学的重要性。随着私立学校增加，课程比例也发生了较大变化，绝大多数私立院校偏向于经济科目，教授商业、管理、法律、信息技术和外语[443]。总体上来说，乌克兰教育政策中的国际化策略逐渐超过在地化策略。

尽管乌克兰在 2000-2014 年间的改革卓有成效，国际化策略仍旧遇到了阻碍。由于学生外流以及不愿返回故乡，乌克兰正面临严重的人才流失问题。这在一定程度上反映了国际化策略对于团结全国人民的负面效应。

四、2014 年-至今：国际化策略的阻碍与在地化策略的复兴

2013 年的革命和自 2014 年以来与俄罗斯的冲突迫使乌克兰政府和议会发起新一轮社会改革，乌克兰社会也要求政府公开这些改革的成果。

根据 2017 年通过的乌克兰宪法修正案，乌克兰的中小学教育必须使用乌克兰语进行授课。作为补充，学前教育阶段可以使用少数民族语言，高等教育阶段可以使用欧盟语言或英语。这一规定将少数民族语言排除在高等教育之外，进一步巩固了乌克兰语在教育体系中的主导地位。俄罗斯对此非常愤怒，甚至以教育领域为例，请求欧洲人权法院认定乌克兰对俄语的“禁令”是一种歧视[444]。

法律要求国家语言优先的规定一直存在争议，不只是俄语人口，在乌克兰外喀尔巴阡州等地区讲匈牙利语的少数民族也对此不满。该地区靠近匈牙利边境，拥有许多双重国籍公民和匈牙利语使用者。当局要求对学校毕业生进行语言测试，这使匈牙利族青年在接受高等教育方面处于非常不利的地位[445]。匈牙利政府抱怨语言法损害了其侨民在乌克兰的少数民族地位，并声称将以此为由阻止乌克兰加入北约。罗马尼亚也对该政策表示担忧[446]。

2022 年俄乌冲突升级给乌克兰的国家建构进程带来了新的挑战。该年 4 月，欧洲高等教育区暂停了俄罗斯联邦和白俄罗斯的成员资格。这一政治举措可能进一步加强了乌克兰的身份认同，促使乌克兰更加重视与欧洲的教育和文化联系，从而巩固其独立性和国家认同感[447]。

2024 年 3 月 15 日，政府批准了国家文化目标和语言政策计划，以确保到 2030 年乌克兰语作为公共语言在所有领域得到全面发展并发挥作用。该计划将有助于在乌克兰全境逐步形成统一的语言和乌克兰语信息空间，政府还计划在被占领领土上传播乌克兰语网络课程，推广和普及乌克兰媒体产品、发行乌克兰文化产品。该文件还将乌克兰语确立为公共服务语言，到 2030 年，所有公务员和官员必须按照乌克兰语正字法和国家语言标准委员会确定的标准掌握国家语言，并用乌克兰语提供公共服务。文件指出，俄罗斯对乌克兰主权的威胁加剧了乌克兰人民的民族和政治自决进程，在社会生活各个方面支持国家语言是加强和发展乌

442 European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) - European Education Area. [2024-05-11]. https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/european-credit-transfer-and-accumulation-system.

443 Korostelina K. War of textbooks: History education in Russia and Ukraine. Communist and Post-Communist Studies, 2010, 43(2): 134.

444 Pidkuimukha L. Law of Ukraine “On ensuring the functioning of Ukrainian as the state language”: The status of Ukrainian and minority languages. (2020-10-20)[2024-05-17]. https://ukrainian-studies.ca/2020/10/20/the-official-act-on-the-state-language-entered-into-force-on-16-july-2019-the-status-of-ukrainian-and-minority-languages/.

445 Kulyk V. Combining identity and integration: comparative analysis of schools for two minority groups in Ukraine. Compare: A Journal of Comparative and International Education, 2013, 43(5): 631

446 LUCA A M. Raid on Romanian Centre in Ukraine Worries Bucharest. (2018-06-13)[2024-05-17]. https://balkaninsight.com/2018/06/13/ukraine-raid-at-romanian-ngo-worries-bucharest-06-12-2018/.

447 KUSHNIR I. ‘It is more than just education. It’s also a peace policy’: (Re)imagining the mission of the European Higher Education Area in the context of the Russian invasion of Ukraine. European Educational Research Journal, 2023.

克兰政治认同的必要条件[448]。在可预见的未来，俄乌冲突将持续刺激乌克兰政府加强教育语言的在地化策略。

五、结论

独立之初乌克兰采取了偏向于在地化的策略，2000 年以后以博洛尼亚进程为核心的改革标志着乌克兰转而采取国际化策略，2014 年以后国际化策略与在地化策略交织，反映了全球化与逆全球化彼此竞争的复杂性。

乌克兰的政治环境对策略选择产生了影响。2004 年橙色革命后，乌克兰语成为政治身份的象征。2014 年后，与俄罗斯的冲突和政治变革促使乌克兰强化了乌克兰语在教育中的主导地位，限制了少数民族语言的使用，并加强了与欧洲的教育和文化联系。这种调整表明，在地化和国际化策略在应对外部挑战和内部变动时会发生动态变化。

乌克兰的在地化和国际化策略不仅影响了社会结构，社会结构的变化也反过来影响了政策的调整。随着乌克兰语在社会和教育中的地位上升，民众的国家认同感得到增强，俄语人群越来越多地接受乌克兰身份。这种社会结构的变化使决策者更容易进一步推动乌克兰语的使用，形成政策的正反馈循环。另一方面，以博洛尼亚进程为代表的国际化策略在一定程度上导致了乌克兰人才外流，这可能是 2014 年后乌克兰的教育改革进展迟缓的原因之一。乌克兰的政策制定者需要考虑政策的适应性，在维护国家认同和参与全球化之间找到平衡。

习近平文化思想多元视角的深度解析

孟雨 青海大学

摘要：文化不仅是国家和民族发展的脉络，更是其生生不息的命脉。习近平文化思想既继承了中华优秀传统文化的精髓，又融入了新时代我国在文化建设上的新思考和新实践，是党在新时代领导文化建设经验的理论结晶。同时，它也在很大程度上推动了马克思主义文化理论的发展。这一思想的形成和深化，不仅反映了我们党对中国特色社会主义文化建设规律的深刻认识，更彰显了我们党的历史自信和文化自信。未来，这一思想必将在我国社会主义文化建设中发挥巨大的引领作用。

关键词：习近平文化思想；多元视角；四重维度；

前 言

自党的十八大以来，习近平总书记始终将文化建设视为中华民族伟大复兴的关键所在，他着重指出，文化是一个国家和民族的精髓所在，国家的盛衰与文化的盛衰紧密相连。我们党高度重视意识形态领域的建设工作，将文化工作置于治国理政的重要层面，不断的推进中国特色社会主义文化建设，坚持文化自信，不断的在马克思主义文化理论上增添一系列新的中国特色、中国风格，对马克思主义文化思想作出原创性的贡献。2023 年 10 月，在全国思想文化宣传工作会议上，习近平文化思想首次得到了深入阐述和解读。会议对习近平总书记在新时代文化建设中所提出的新思想、新观点和新论断给予了高度评价，认为这些思想内涵丰富、论述深刻，不仅是对党在新时代领导文化建设实践经验的深刻总结，也是对马克思主义文化理论的丰富和发展。这些思想构成了新时代中国特色社会主义思想的重要组成部分，形成了具有鲜明时代特征的习近平文化思想。[449]在新形势下，习近平同志总书记明确提出了一批有着重要意义的想法、新观念和新论述,这种理论研究结果丰富而深刻。通过深度解析与多元视角的结合，本论文旨在揭示习文化思想的丰富内涵和时代价值，为当代社会提供新的思考和启示。同时在学术界提供一种新颖的研究视角，以期推动习近平文化思想的深入探

448 Мова та суспільство: сучасна мовна політика в Україні. (2024-03-27)[2024-05-18]. https://mcip.gov.ua/news/mova-ta-suspilstvo-suchasna-movna-polityka-v-ukrayini/.

[449] 思想旗帜引领方向 实干笃行开创新局——深入学习贯彻习近平总书记重要指示和全国宣传思想文化工作会议精神。2023-10-10 07:23 来源：新华社。

索与持续发展。通过本文的探讨，我们期望为相关研究领域注入新的活力，并为习近平文化思想的进一步研究和发展提供有益的参考和启示。

一、历史维度

中华优秀传统文化深厚而长远，丰富而精湛，展现出无与伦比的凝聚力和持久性，这是中华民族共享的文化特性的彰显。在众多世界古老文明中，中华文化是唯一一个没有中断并持续至今的文化体系。其发展历程中，中华文化长期处于世界领先地位，涵盖了核心思想理念、中华传统美德以及中华人文精神等丰富内容，都是同中华优秀传统文化一脉相承的，都是中华文化的发展和延续，为我们当今解决中国和世界问题，提供了正确的方向和有益的借鉴。习近平文化思想融入了新时代文化建设的独到见解、独特视角和新颖手段，其意蕴十分广泛，内容十分重要，蕴含的哲理亦是十分深刻，对于新时代我国社会主义文化建设规律的把握，对于新时代中国特色社会主义文化发展道路的推动，具有十分重要的理论意义和指导作用。对于习近平文化思想的把握，首先得从它的历史维度着手。

（一） 习近平文化思想淬炼于百年大党的优良传统

文化自信，根植于五千多年深厚的文明土壤，浸润着中华民族的智慧与坚韧，它源于中华优秀传统文化，这是五千年文明史的结晶，凝聚着民族的智慧和力量。这种自信，既深厚又广泛，它既是我们的精神支柱，也是我们的文化标识。为了强化这种自信，在新时代的征程中，我们必须大力弘扬社会主义核心价值观。正如古诗所云：“长风破浪会有时，直挂云帆济沧海。”这样的精神力量，将激发全党全国各族人民的凝聚力和创造力，为新时代的征程注入强大的精神动力。[450]习近平总书记在庆祝中国共产党成立 95 周年的讲话，深刻阐释了中国共产党近百年发展的文化历史脉络，习近平文化思想也是社会主义先进文化的一历史脉络，是对革命文化、社会主义文化，以及我们党百年奋斗的经验总结，是新时代的中国特色社会主义先进文化。

习近平总书提出，在新时代中国特色社会主义思想的指引下，我们必须全面贯彻党的二十大精神，把党的创新理论作为首要政治任务，用以武装全党、教育人民。我们肩负着新的文化使命，要坚定文化自信，秉持开放包容的态度，坚持守正创新，同时加强党对宣传思想文化工作的领导，以此推动社会主义文化繁荣兴盛。此外，我们要加强社会主义意识形态建设，积极培育和践行社会主义核心价值观。正如古诗所云：“江山代有才人出，各领风骚数百年。”我们还需加强国际传播能力建设，促进文明交流互鉴，充分激发全民族文化创新创造活力。[451]针对宣传思想文化工作，习近平总书记发表了重要意见，再次确认了其在国家长远发展和稳定中的关键作用。他强调了宣传文化工作的重要性，并指出其对国家长远发展和长治久安具有至关重要的指导作用。习近平文化思想对于我们国家繁荣昌盛和实现中华民族伟大复兴具有重要的现实意义，是对我们党百年发展、百年奋斗的历史经验的凝结。

（二） 习近平文化思想是新时代文化建设工作的行动指南

为了更好地宣传思想文化工作，习近平总书记提出了许多重要的指导思想和行动指南。这些指导思想和实践经验为我们提供了强大的思想武器和明确的行动方向。[452]在新时代的文化征程中，习近平文化思想应运而生并持续发展，为我国在新时代的文化建设提供了行动指南。随着中国特色社会主义进入新时代，急需新的文化思想来引领文化建设的发展方向。习近平总书记强调：“文化是一个国家、一个民族的灵魂。文化兴国运兴，文化强民族强。没有高度的文化自信，没有文化的繁荣兴盛，就没有中华民族伟大复兴。”[453]以习近平为核心

[450] 习近平在庆祝中国共产党成立 95 周年大会上的讲话。金台资讯 2022-06-28 12:44。

[451] 习近平对宣传思想文化工作作出重要指示。2023-10-08 18:54 来源：新华社。

[452] 王立忠. 省社科界学习贯彻习近平文化思想座谈会发言摘编[N]. 山西日报,2023-12-07(005)。

[453] 习近平:决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利——在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告。2017-10-27 19:43:00 来源：新华社 新华社北京 10 月 27 日电。

的党中央高度重视文化建设工作，在各大会议、报告等着力强调“文化”的重要性。强调文化工作必需依据中华优秀传统文化，必须守正创新，因为文化是国家发展的“命脉”。

习近平总书记历次重要讲话中，都对文化工作作出或多或少的指示，尤其是此次在全国宣传思想文化工作会议上的重要讲话，深刻的说明了新时代文化工作的重要性，阐明了“两个结合”的深刻意蕴，2023 年 6 月 2 日，在文化传承发展座谈会上，习近平总书记指出：“在五千多年中华文明深厚基础上开辟和发展中国特色社会主义，把马克思主义基本原理同中国具体实际、同中华优秀传统文化相结合是必由之路。”[454]旗帜鲜明的为新时代，我国文化工作的展开赋予了新的活力、新鲜的血液。习近平文化思想是新时代党的文化工作的高度凝结，是新时代党的文化建设的智慧结晶，其必然为新时代我国文化建设提供科学指引，是实现我国文化繁荣昌盛的指南，对于建设中华文明和实现中华民族伟大复兴提供了文化根基、文化自信。

（三）习近平文化思想是我们的在意识形态领域旗帜引领

党始终高度关注意识形态领域的建设，并坚持党对意识形态的机制统一领导。在全国宣传思想文化工作会议上，习近平同志再次重申了宣传思想文化工作的重要性，他明确指出，宣传思想文化工作是关系到党的兴衰存亡、国家的繁荣稳定和民族的团结统一的重大工作，其地位和作用不容忽视。[455]习近平关于党的文化领导的思想，突出了意识形态工作对党和国家前途命运的重要性，这体现了我们国家对思想文化工作的高度重视，以及对党的意识形态工作的高度重视。

习近平文化思想根植于新时代的沃土，汲取养分于党的百年奋斗进程，受中华优秀传统文化的浇灌，不断的成长于“两个结合”之路。习近平文化思想拓展了中国特色社会主义文化发展道路，增强了新时代中国特色社会主义文化自信，让我们拥有崭新的思想，取开拓新时代文化建设的新天地。

二、理论维度

马克思主义理论的科学性源于其对人类社会发展一般规律的准确揭示，这些规律构成了人类历史发展的普遍法则，并强调了群众在实践中的主体地位和历史的创造者角色。实践的观点是这一理论的核心。习近平文化思想始终坚持以人民为中心的发展理念，深化改革开放，不断优化党和国家机构的职能体系，坚决推进脱贫攻坚，全面建设小康社会。这些思想理念是马克思主义思想在中国实践中的深化和发展，是对马克思主义文化思想的继承和创新。它们不仅为马克思主义文化思想注入了新的活力，也为全球马克思主义文化思想的发展作出了重要贡献。这些思想理念体现了当代中国的马克思主义文化思想，是 21 世纪马克思主义文化思想的重要体现。

（一）习近平文化思想是对马克思主义文化思想的与时俱进

全国宣传思想文化工作会议着重强调，习近平总书记在新时代文化建设领域所提出的新思想、新观点和新论断，不仅内涵丰富、论述深刻，更是对党在新时代领导文化建设实践经验的深刻总结。[456]习近平文化思想是马克思主义文化思想的与时俱进，党的十八大以来，习近平总书记就文化建设提出许多论断，将文化建设置于我国治国理政的重要位置，不断的深化对中国特色社会主义文化建设的认识，高度强调文化建设和文化自信，重视“两个结合”的不断推进，形成了一系列新理念。

习近平文化思想在中国特色社会主义文化建设过程中，始终坚持马克思主义的人民立场，坚持为人民办实事的态度，求真务实的发展人民需要的中国特色社会主义文化。马克思

---

[454] 《在文化传承发展座谈会上的讲话》全文 国际在线 2023-08-31 15:50。

[455] 坚定文化自信 秉持开放包容 坚持守正创新为全面建设社会主义现代化国家 全面推进中华民族伟大复兴提供坚强思想保证强大精神力量有利文化条件[N].人民日报, 2023-10-09（1）。

[456] 思想旗帜引领方向 实干笃行开创新局——深入学习贯彻习近平总书记重要指示和全国宣传思想文化工作会议精神 中国教育新闻网 2023-10-10 11:28。

认为，世界历史的核心是人的劳动，它是人类通过劳动创造出来的过程，同时也是自然界对于人类而言不断生成和发展的过程。[457]由此论断，人民才是社会历史的主人，是劳动的主体，马克思主义坚持劳动创造了文化，整个世界历史的发展，无外乎是人民群众的劳动的过程。习近平文化思想不断推进“两个结合”，发展人民群众对美好生活向往的优秀文化。

（二）习近平文化思想蕴含丰富的理论渊源

“任何一种科学理论或思想都不是凭空产生的，其产生必然有其深厚的理论基础和思想渊源。”[458]习近平总书记坚持守正创新，为马克思主义文化理论作出了重大原创性贡献，丰富了马克思主义文化理论的内容，开拓了马克思主义文化理论发展的新篇章。马克思主义文化理论认为，文化是一种社会的互动，是一种社会现象，是社会历史发展的产物。

以习近平总书记为核心的党中央，在建设中国特色社会主义文化的过程中，不断推动马克思主义文化思想中国化，坚持“两个结合”形成了具有中国气派的文化理论，这一理论坚持了马克思主义的基本的观点，坚持人民至上，以人民为中心的文化理念。

马克思主义文化理论，对习近平文化思想作出了科学指引，习近平文化思想是马克思主义文化理论的与时俱进，为我们推动文化建设，发展高质量的中国特色社会主义优秀文化，奠定了扎实的思想基础，为中国特色社会主义文化建设提供了重要的科学指导。

三、实践维度

时代是文化的摇篮，实践则是理论的源泉。在这个百年未有之大变局中，世界正经历着多极化、经济全球化、社会信息化和文化多样化的显著趋势。正如古诗所云：“海内存知己，天涯若比邻。”世界各国人民的命运如今前所未有地紧密相连，共同编织着人类命运共同体的壮丽篇章。[459]然而，世界也面临着诸多不确定性和不稳定性，如经济乏力、贸易保护、贫富分化、环境污染等问题层出不穷，习近平化思想站在时代的高度，把握世界发展大势，应对全球共同挑战，维护人类共同利益的实践中，提出了构建人类命运共同体，绿水青山也是金山银山，人与自然和谐共生，和平发展，合作共赢，一带一路，共建共商共享等等，推动社会的发展，文明的延续。

（一）习近平文化思想是新时代文化建设的行动指南

“习近平文化思想是一个不断展开的、开放式的思想体系，必将随着实践深入不断丰富发展。要持续加强对习近平文化思想的学习、研究、阐释，并自觉贯彻落实到宣传思想文化工作各方面和全过程。”[460]习近平文化思想致力于中华民族伟大复兴的征程，在以往文化理论的基础上守正创新，在新时代文化建设的布局上推陈出新。习近平文化思想的主要内容凸显了我们的对文化工作部署的要求，具有深刻的实践指向。

习近平文化思想聚焦于我国在新时代的文化建设，面对新时代带来的新形势和新挑战，我们要坚持习近平文化思想的指导作用，贯彻党的二十大精神，努力实现社会主义文化强国的目标，形成中国特色社会主义文化发展的道路。在这一过程中，我们应坚定自身对于文化的自信，并且要保持守正创新的态度。同时，我们还要加强党在宣传思想文化工作方面的领导，为了全面推进社会主义现代化国家的建设和实现中华民族伟大复兴，我们必须不断提升国家的文化软实力和中华文化的影响力，为这一伟大进程提供坚实的思想保障和动力源泉。[461]

四、现实维度

马克思主义之所以是科学的，是因为它在实践基础上实现了革命性和科学性的统一。他最可贵的理论品质是与时俱进。习近平文化思想，立足解决时代问题，完成时代任务，成为我们前进道路上的一座灯塔，体现了中华民族共同的价值追求，也是中国发展和人类文明

[457] 《马克思恩格斯全集》第 3 卷，人民出版社，2002 年，第 310 页。

[458] 韩振峰.习近平文化思想开辟了马克思主义文化理论发展新境界[J].中国高校社会科学,2023(06):4-12+153。

[459] 中华文明包容性的内在意蕴、时代价值与实践遵循 范周;-《人民论坛》- 2023-07-30

[460] 习近平对宣传思想文化工作作出重要指示 2023-10-08 18:54 来源：新华社。

[461] 习近平文化思想的问题导向、核心要义、实践要求与理论特质 王秋; -《长白学刊》- 2024-01-02 15:21

进步强大的精神动力，成为党团结带领人民在新时代自信自强，守正创新的精神力量。它又是一个发展的开放的体系，随着新时代中国特色主义主义实践的发展，它将进一步发展和完善。文化是民族的，也是世界的。推动中国特色社会主义优秀文化走出去，坚定中国特色社会主义文化自信，建设中国特色社会主义文化强国，推动不同文明交流互鉴，体现了中国特色社会主义大国风范、情怀。

（一）习近平文化思想是中华文化走向世界的助推器

文明交流互鉴，是不同文明“取长补短”和文明进步的重要方式。习近平总书记指出：“人类历史就是一幅不同文明相互交流、互鉴、融合的宏伟画卷。我们要尊重各种文明，平等相待，互学互鉴，兼收并蓄，推动人类文明实现创造性发展。”[462]习近平总书记高度重视文明交流互鉴，因为文明交流互鉴是推动中华文明走出去，面向世界的重要途径。习近平总书记在多个讲话中提出，要讲好中国故事，加强中华文化的传播能力，展现高度的文化自信，提升国家文化软实力。

习近平文化思想是中华文化走向世界的助推器，为中华文明走向世界提供了科学指引。习近平文化思想实现了理论与实践的紧密结合，在社会主义文化建设的实践中，这一思想展现出了强大的推动力，为新时代新征程的宣传思想文化工作提供了有力的思想武器和科学的行动指南，帮助我们肩负起新的文化使命，推动文化事业繁荣发展。[463]习近平文化思想不仅是关键性的理论体系，也是引领新时代中国特色社会主义文化建设及推动中华文化国际化的指南。此外，它还是提升国家文化软实力，展现民族文化自信的有力武器。

（二）习近平文化思想揭示了人类文明发展规律

习近平文化思想揭示了人类文明发展的规律。习近平总书记强调：“明因多样而交流，因交流而互鉴，因互鉴而发展。”[464]这一重要论述，揭示了人类文明发展的历史规律。人类文明的交流互鉴，是社会发展，人类文明进步的重要方式。从世界历史的角度来看，文明交流互鉴，是更好的推动本国文化走出去的有效路径。“在深化文明交流互鉴中推动人类文明进步。从世界维度看，习近平文化思想深刻揭示了人类文明发展的基本规律，深化文明交流互鉴，推动中华文化更好走向世界，体现了我们大国大党的天下情怀和责任担当。”[465]中华文明因交流而多彩，因互鉴而丰富。文化因交流而多彩，文明因互鉴而丰富。这一科学论断得到了习近平文化思想的充分印证，成为了新时代中华文化交流互鉴的指南。

小 结

习近平思想文化以马克思主义为指导，坚守中华文化立场，紧密结合当代中国实际，反映了当代时代精神，致力于现代化、世界化、未来化，构建了独特的中国精神、中国价值和中国力量，为人民提供了强大的精神支撑。习近平文化思想犹如璀璨繁星中的北斗，其光辉犹如古人笔下的“星垂平野阔，月涌大江流”，为我们照亮了前行的道路，指明了前进的方向。它承载着中华民族五千年的文化底蕴，蕴含着无数先贤的智慧与心血。在实践的基础上，习近平文化思想如磐石般坚定，“千磨万击还坚劲，任尔东西南北风”，它扎根于中华民族的大地，汲取着实践的养分，不断壮大。而理论则是它的翅膀，助其飞翔，如“大鹏一日同风起，扶摇直上九万里”，推动着中国特色社会主义文化建设的蓬勃发展。在这股力量的推动下，我们不断增强文化自信，构建文化强国，“长风破浪会有时，直挂云帆济沧海”，我们坚信，只有坚定文化自信，才能在世界文化之林中独树一帜，展现中华民族的独特魅力。最终，通过不懈努力，我们将不断提升国家文化软实力，让中华文化的瑰宝在世界舞台上熠熠生辉，如“会当凌绝顶，一览众山小”。我们的文化将如同高山般巍峨耸立，引领着世界文化的潮流，展现着中华民族的辉煌与骄傲。同时，它如同浩渺江河中的水，汇聚成强大的力量，促进中

[462] 打造人类命运共同体 积极推进世界和平与发展 董立人;-《华北水利水电大学学报(社会科学版)》- 2015-12-15

[463] 习近平对宣传思想文化工作作出重要指示 2023-10-08 18:54 来源：新华社。

[464] 深刻阐明人类文明发展的历史规律 滕文生 高长武 2019 年 05 月 29 日 07:15 来源：人民网－人民日报。

[465] 习近平文化思想的四重维度 北京日报客户端 2023-11-28 12:08。

华文化的国际交流，让世界感受到中国文化的独特魅力。这一思想，既有深远的实践意义，又具有珍贵的理论价值，值得我们深入学习和领悟。它体现了马克思主义文化思想的创新发展，展现了当代中国马克思主义文化思想的时代特色。此外，习近平文化思想揭示了人类文明发展的内在规律，深化了不同文明之间的交流与互鉴，推动了中华文化更好地走向世界，展现了我国作为大国大党的全球视野和责任担当。

参考文献

[1] 习近平在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告.来源:人民日报-2017-10/2810:12.

[2] 思想旗帜引领方向 实干笃行开创新局——深入学习贯彻习近平总书记重要指示和全国宣传思想文化工作会议精神.2023-10-10 07:23 来源:新华社.

[3] 习近平在庆祝中国共产党成立 95 周年大会上的讲话.金台资讯 2022-06-28 12:44.

[4] 中华文明包容性的内在意蕴、时代价值与实践遵循 范周;-《人民论坛》- 2023-07-30

[5] 习近平对宣传思想文化工作作出重要指示。2023-10-08 18:54 来源：新华社

[6] 王立忠.省社科界学习贯彻习近平文化思想座谈会发言摘编[N].山西日报,2023-12-07(005).

[7] 习近平:决胜全面建成小康社会,夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利——在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告.2017-10-27 19:43:00 来源:新华社 新华社北京 10 月 27 日电.

[8] 《在文化传承发展座谈会上的讲话》全文.国际在线 2023-08-31 15:50.

[9] 坚定文化自信秉持开放包容,坚持守正创新,为全面建设社会主义现代化国家,全面推进中华民族伟大复兴提供坚强思想保证强大精神力量有利文化条件[N].人民日报，2023-10-09（1）.

[10] 《马克思恩格斯全集》第 3 卷，人民出版社，2002 年，第 310 页.

[11] 韩振峰.习近平文化思想开辟了马克思主义文化理论发展新境界[J].中国高校社会科学,2023(06):4-12+153.

[12] 习近平文化思想的问题导向、核心要义、实践要求与理论特质 王秋; -《长白学刊》- 2024-01-02 15:21

[13] 打造人类命运共同体 积极推进世界和平与发展 董立人;-《华北水利水电大学学报(社会科学版)》- 2015-12-15

[14] 在文明交流互鉴中推进中华民族现代文明建设.光明网 2023-09-18 04:15.

[15] 深刻阐明人类文明发展的历史规律.滕文生 高长武 2019 年 05 月 29 日.来源：人民网－人民日报.

习近平文化思想的四重维度.北京日报客户端 2023-11-28 12:

虚构与真实：列斯科夫小说《不死的戈洛万》中主人公形象的双重书写

李新龙 上海外国语大学

摘要：俄罗斯作家列斯科夫在 19 世纪 70—80 年代创作了一系列“义人”主题的小说，其中《不死的戈洛万》是较为成功的一篇，也是本文的研究对象。列斯科夫将戈洛万这一人物形象的真实行为置于大众的虚构之中，他的种种行为被大众赋予不同的解读，导致获得了或褒或贬的评价。但事实证明，戈洛万是清白的、纯洁的，而且其身上的种种品质是为大众所推崇的。列斯科夫借助虚构与真实的交融，成功塑造了戈洛万这一为人民所喜爱的人物形象，同时完成了将使徒传记带入 19 世纪文学的创作任务。

关键词：列斯科夫；《不死的戈洛万》；虚构；真实；人物形象

一、引言

列斯科夫（Н. С. Лесков，1831—1895）是俄罗斯作家，他一生创作颇丰，代表作有《姆岑斯克县的麦克白夫人》（«Леди Макбет Мценского уезда»）、《大堂神父》（«Соборяне»）等。列斯科夫的创作植根于俄罗斯本土，充满浓厚的宗教意识[466]。早在初登文坛时，列斯科夫就坚定地认为，耶稣基督以及各种圣徒的故事就是俄国人民最为喜闻乐见的读物。[467]当列斯科夫看到，“19 世纪 70 年代，各种各样的宗教学说不仅在贵族阶层流行，而且在大众阶层广受欢迎。他把宗教动荡的情况视作俄国教会衰落的证据，因为俄国教会无法满足社会对丰功伟绩、真和善的迫切需要，没有这些，基督的精神就无法活在人们心中。”（“Рассказ”：172）在作家看来，借助使徒传记的书写传统，不仅能使文学作品直面人民大众，而且也能最大限度地涉及俄国社会的方方面面。如何把使徒传记的书写传统带入 19 世纪文学，这就是列斯科夫给自己立下的创作任务。（“Рассказ”：174）

列斯科夫完满地完成了这一任务，他在 19 世纪 70—80 年代创作了一系列关于“义人”主题[468]的小说，如《专心致志的人》（«Однодум»）、《侏儒》（«Пигмей»）、《不死的戈洛万》（«Несмертельный Голован»）、《左撇子》（«Левша»）、《着了魔的朝圣者》（«Очарованный странник»）等，这些作品集结成为小说集《义人传》（«Праведники»）。高尔基（М. Горький）对作家 70—80 年代的创作评价道：“列斯科夫的创作很快成为明亮的风景画，更准确地来说，是圣像画——他开始创作俄罗斯圣徒和义人的圣像壁，他似乎担负起鼓舞与振兴罗斯的任务。”[469]

在这些作品中，《不死的戈洛万》属于较为成功的一部。这篇小说讲述了戈洛万的生平故事。在作品中，戈洛万虚构与真实的叙事相互交织，构成戈洛万这一复杂、鲜活而立体的人物形象。

二、行走人间的神祇

戈洛万乐于助人，具有奉献精神。人们总是来找他出主意，小到工作和家庭中的矛盾，而戈洛万从不生气，在戈洛万被人认为是终结瘟疫的英雄并被奉为“不死”后，来找他帮忙出主意的人更多，但他“完全不会因为这些询问而生气”（“Несмертельный”：372）。戈洛万本人多才多艺，同时不辞辛劳，积极运用自己的本领帮到更多的人。（“Несмертельный”：372）戈洛万在瘟疫肆虐时的表现更是令人交口称赞。无数的人痛苦地死去，没有人敢照顾病人，因为很有可能导致自己也被传染。而当局毫无作为：“一个地方的苦难只有靠着祈求上帝和圣母，在自己这个地方熬到头。”（“Несмертельный”：362）不过“知识分子”有能力保全自己，他们按一本名为《清凉花园》的医书行事：在院子里用橡木生起明火，让产生的烟雾四散，同时在室内燃烧各种植物。不过这些都是普通平民办不到的，因为“早在当年，奥廖尔城中的木柴就很贵了，穷人只能烧荞麦皮或者牲口的粪”（“Несмертельный”：361）。至于疫情的缘起，小说也多有暗示：“死亡和饥荒携起手来，同恶相济……‘疮’就是在几个产粮省闹起来的，因为没吃的，人们就吃大麻榨油后的渣滓。卡拉切夫斯基省和布良斯基省的农民，在没过过筛的面粉里掺捣碎的树皮，混起来当粮食吃。他们那儿得的是另一种病，不是‘疮’，但一样要死人。”（“Несмертельный”：363）可见饥荒是疫情产生的原因之一，而且就算是产粮省的百姓在荒年也会挨饿。饥荒是也助长疫情肆虐的重要原因，从现代医学的角度来讲，

---

[466] 这受到作家家庭的影响。列斯科夫的祖父德米特里·列斯科夫（Дмитрий Лесков）为神职人员，是《大堂神父》中的大司祭萨韦利·别图罗佐夫（Савелий Туберозов）的原型。作家的父亲谢苗·列斯科夫（Семен Лесков）离开了神职人员的阶层，但是他的宗教观对作家产生了巨大影响。See М. А. Кучерская, *Лесков: Прозеванный гений*, Москва: Молодая гвардия, 2021, с. 36, 43.

[467] О. Майорова, “Рассказ Н. С. Лескова «Несмертельный Голован» и житийные традиции”, in «*Русская литература*», (3)1987, с. 173. 后文出自同一著作的引文，将随文标出该著名称简称“Рассказ”和引文出处页码，不再另注。

[468] 义人（праведник）既指严格遵守某一宗教的道德训诫的人，也指丝毫不违背道德准则的人。See Институт русского языка АН СССР. *Словарь современного русского литературного языка Т. 11*, Москва и Ленинград: Издательство АН СССР, 1961, с. 12.

[469] М. Горький, *Собрание сочинений в 30 т. Т. 24. Статьи, речи, приветствия 1907–1928*, Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1953, с. 231.

如果没有疫苗，人自身的免疫力就是唯一的保护屏障。免疫力在很大程度上取决于对营养的摄取，农民们根本没有东西可吃，又何谈摄取足够的营养，他们只能在瘟疫肆虐中丧生。此时戈洛万站了出来："但在这种共同承受苦难的时刻，人民就会推出自己的伟大英雄，这是一些英勇无畏、大公无私的人。"（"Несмертельный"：364）戈洛万冒着危险给染病的人送水，并用牛奶喂他们，如果看到一户人家已经绝户，还会在他们家大门上画上十字。戈洛万的举动与当局者形成了鲜明对比：小说隐讳地指出普通农民遭受剥削的境遇，以及当局面对天灾人祸时的毫无作为，戈洛万只是一介凡夫俗子，他却做了当权者该做之事。危难时刻，戈洛万和当局者的行为发生了倒置，产生了强大的反讽效果，放大了戈洛万无私奉献的品质。

戈洛万乐于助人是不争的事实，他最为高光的表现当属割下自己大腿上的肉扔入河中，而这一举动被放羊人目睹："戈洛万……大声对他说：'小伙子，快把镰刀（коса）给我！'……小伙子刚转过身，他就把镰刀从刀把上取下来，又蹲下来，用一只手从腿上捻起一点儿肉，然后镰刀一挥，一下全割了，割下的肉有农村吃的饼那么大。戈洛万把这块肉丢进了奥尔利克河（Орлик）。"（"Несмертельный"：370）人们认为，戈洛万是为了大家牺牲自己，把自己的肉割下替大家承受苦难，而且很巧的是，瘟疫很快结束了。这是众人的虚构，但是虚构又是建立在真实之上——戈洛万在平时就是一位无私奉献的人，他有如此义举是合情合理的。戈洛万如何割肉的方式也会让人产生这种联想——他是用镰刀割下自己的肉。在基督教文化中，死神是一个披着黑色披风，手持镰刀收割生命的形象。在中世纪的西欧，黑死病等烈性传染病肆虐，人们每天都生活在死亡的恐惧中，在这一时期的宗教画生动地描绘了手持镰刀的死神形象。戈洛万用镰刀割下自己的肉，在人们看来就是让死神的镰刀带走贡品，戈洛万承担了死亡。戈洛万对待割下的肉的态度也增加了行为的神圣性：他将其扔入奥尔利克河中，这条河最终会汇入伏尔加河（Волга），然后流入宽广的里海（широкий Каспий）。伏尔加河被尊称为母亲河（река-матушка），其重要性对于俄罗斯来说不言而喻。大家在指称里海时，也并没有使用最为常见的单词"Каспийское море"，而是用古旧形式"Каспий"，并增加形容词"широкий"（宽广的）来修饰。

但真实情况是，戈洛万本人染上了瘟疫，腿上长了疮，他将其割下，但怕带疮的肉传染他人，因而顺势将其扔入河中。叙述者已经暗示了戈洛万实际上是染上瘟疫。感染者对水有极度的渴望："起初，这些孤苦伶仃的人在自己床头放一个装水的小桶（ведерко с водою），用长柄勺（ковшик）舀水喝……"（"Несмертельный"：364）戈洛万被潘卡与割草人抬回家中，戈洛万除了请求他们帮忙包扎外，还让他们给自己准备好水："戈洛万吩咐他们在他周围放一个装水的小桶（ведерце с водою），以及一把长柄勺（ковшик）。"（"Несмертельный"：370）可见戈洛万深知自己已染病。但经此一疫，在幸存下来的人看来，戈洛万已经成为了行走人间的神祇。

在戈洛万割肉这个故事中（即小说第6章），还穿插了对尼科季姆大主教的描述。这位大主教在快要卸任时，为了再获得上级的嘉奖，把不少僧侣送去参军。百姓怨声载道，但丝毫没有反抗，只能哭着给僧侣们送行。就在同一章，尼科季姆大主教与戈洛万的行为在人民心中产生了截然不同的印象——前者为了一己私欲牺牲大家，后者则为了大家牺牲自我。

三、私生活的污点

关于戈洛万的私生活，人们向来议论纷纷。戈洛万始终爱着帕芙拉，但当他去高加索参军时，老爷已经将帕芙拉配给了赫拉蓬（Храпон）。后来赫拉蓬得罪了老爷，被送去当兵。之后赫拉蓬犯事逃跑，只身一人的帕芙拉只得向戈洛万求助。戈洛万十分可怜她，把她接来与自己的姐妹以及母亲同住。人们觉得戈洛万与帕芙拉未婚同居是板上钉钉的事实，证据如山、不容置疑："一个女人爱着一个男人，还住在这个男人家里，这个男人也爱这个女人，曾经还想娶她——这当然就是孽。"（"Несмертельный"：361）戈洛万的名声并没有因此受到太大的损害，但帕芙拉却被人冠上了"戈洛万造的孽"这一绰号。彼得神父曾对戈洛万说："这样很不好，你勾引了她，还不肯忏悔。你把帕芙拉留在自己身边，这不好。你把她放了吧。"戈洛万却拒绝了提议，他觉得帕芙拉无家可归。而当神父建议戈洛万娶她为妻时，

戈洛万则认为这更不可能。因为帕芙拉的丈夫、逃兵赫拉蓬以福泰（Фотей）的身份悄悄回到奥廖尔。他也认为自己的妻子与戈洛万有染，因而百般刁难戈洛万，戈洛万却默默忍受。这在人们看来是十分奇怪的："福泰"的名声很差，戈洛万这样一位倍受尊敬的人却对一个臭名远扬的人低声下气。人们觉得，戈洛万一定有什么把柄在福泰手上。

而事实是，戈洛万至死都保持着童贞，他与帕芙拉没有肌肤之亲。"他们因为完全是因为爱而生活在一起"（"Несмертельный"：386）。知情人之一彼得神父也极为震惊——"罗斯大地上生活着难以置信的人，逝世的戈洛万居然是个童男子。"（"Несмертельный"：395）戈洛万与帕芙拉没有发生人们想象中的关系，关于这一点，叙述者也曾暗示过。面对帕拉芙的求助，戈洛万马上答应并把她安排与自己的姐妹与母亲同住。戈洛万的棚只有两间"屋子"，一间留给自己的姐妹和母亲，而自己则和牛睡在另一间，戈洛万并没有与帕拉芙共寝。作为这个家的新成员，帕芙拉很快被其他家庭成员接受，她们之间相处融洽。但即便是这样，戈洛万也并没有和她结婚，这只能说明他们之间是纯洁的爱情，"就像天使那样"（"Несмертельный"：386）。戈洛万与帕芙拉都已认出了赫拉蓬，他们选择为赫拉蓬保密，因为后者是逃兵，被发现会被处以刑罚。赫拉蓬侮辱戈洛万的理由是空穴来风，但戈洛万选择默默忍受。

四、可疑的信仰

人们怀疑戈洛万的宗教信仰，其乳制品营生便是第一条证据。戈洛万从叶尔莫洛夫将军那儿得到了一头奶牛，逐渐发展出自己的"叶尔莫洛夫奶牛群"，生产并向奥廖尔的贵族提供鲜奶油。他的产品质量非常好，以至于没有竞争对手。但这在大家看来是很奇怪的："他本可以去当厨子或者甜点师，但他偏偏选了别的，做奶制品的营生。"（"Несмертельный"：359）大家口中流传着这样一个说法，戈洛万是莫罗勘派教徒，成天和牛奶打交道，所以才做这一行。俄语中"牛奶"是"молоко"，"莫罗勘派教徒"是"молокан"，"莫罗勘派"为"молоканство"，莫罗勘派教徒最大的特点就是要在某些不能食用奶制品的宗教节日食用奶制品，而且"молоко"与"молокан"为形近词。在一位学者看来，这是种"玩笑般的解释"，"'莫罗勘派教徒'一词错误的词源证明了大众对异教的一无所知"[470]。

从经济的角度就能很好地理解戈洛万为何选择奶制品的营生。戈洛万有优质的牛，为生产一流的奶油提供保障，因此有稳定的供应。但单单有稳定的供应是不够的，还得有稳定的需求。戈洛万的奶制品并非普通人消费的，他提供给贵族，"而当时的贵族，不仅会享口福，也出得起钱"（"Несмертельный"：359）。所以，戈洛万后来才有财力给家人赎身。这能看出，戈洛万的选择是明智的。戈洛万选择从事奶制品行业也与他的"不死"息息相关。如前文所述，人的免疫力与对营养的摄取直接相关，戈洛万既然是制作鲜奶油，他不可能不喝牛奶、吃奶油。所以在疫情期间他即使是去照顾病人也没有被严重传染，即使是后来感染了，他也并没有死。戈洛万魁梧的、如壮士般的身材也得益于牛奶的滋养："戈洛万就像彼得大帝那样高大，有 15 俄寸高[471]。他身材高大、瘦削，但肌肉发达。"（"Несмертельный"：353）牛奶也反映了戈洛万无私奉献的精神——他深知感染了瘟疫的人急需营养，所以冒着危险给他们喂牛奶，这是珍贵的滋补品。

人们质疑戈洛万是异教徒，还在于他与铜匠安东交往。安东对天文十分感兴趣，被取笑为"天文学家"，他经常发出一些"无稽之谈"——比如地球是转动的、人的脑袋是朝下的等科学的结论——因而招揍。但戈洛万却愿意和安东交往，二人还常常一起通过望远镜看黄道十二宫。人们认为戈洛万与这种怪人交往，他的思想多多少少会受影响。实际上，戈洛万与安东交往反映出戈洛万对知识和真理的追求，安东的"无稽之谈"实际上是科学与真理，而当时"周围笼罩着愚昧的迷信，医学的幻想，宗教的梦呓和无知……"（"Несмертельный"：374）。在这种大环境下，戈洛万的精神尤为可贵。

---

[470] Т. Ильинская, "Молоканство в творчестве Лескова", in «*Вестник СПбГУ. Язык и литература*», (2) 2010, с. 34.

[471] 此处疑为列斯科夫笔误，1 俄寸（вершок）合为 44.45 毫米，那么 15 俄寸不过 66.75 厘米。本文作者认为，应为 50 俄寸较为恰当，那么身高就合约 2 米多，这与彼得大帝相接近。

人们怀疑戈洛万，还有一个原因是他不属于任何一个教区，而且他还逃避宗教仪式。列斯科夫对待宗教的态度极有可能影响了对戈洛万这一特点的塑造。如前文所述，作家的父亲对作家产生了巨大影响，具体而言就是："他仍然是一个基督徒，但不完全是一个东正教教徒。他仍然信仰基督，但并不看重宗教仪式。"[472]这种信仰比较接近新教，戈洛万也是如此。彼得神父在某种程度上扮演了戈洛万的忏悔神父的身份，戈洛万曾找他向他"检验良心"。彼得神父是知道戈洛万为童男子的人，是与戈洛万较为亲密的人。彼得神父向叙述者的父亲保证："不用怀疑，他的良心比雪还白。"（"Несмертельный"：375）戈洛万的信仰带有一些新教的特点，但他并不是异教徒。

五、结语

戈洛万双重形象的形成，根本上人们在评价戈洛万时，并不是去探寻事情的寻常道理，而是处处加上自己的想象，把正常事件渲染为神话传奇。最大的传奇就是戈洛万"不死"，戈洛万最后死去了，但又以某种方式活了下来，直到多年以后人们交谈时还是会提起他、赞美他。'"戈洛万之死看似是"民间神话"的破灭，但在另一种层面上其实是神话的延续，叙述者早在第一章通过化用杰尔查文（Г. Р. Державин）的诗歌《纪念碑》（«Памятник»）来强调了这一点："他的大部分，脱离了腐朽，在崇高的记忆中永生。"（"Несмертельный"：352）杰尔查文的原诗是献给自己的——"我给自己立一座雄伟而永恒的纪念碑"——希望后人能记得他的丰功伟绩。杰尔查文继承古罗马贺拉斯的书写，影响普希金、阿赫玛托娃等人的创作，使纪念碑成为俄罗斯文学的文学传统。列斯科夫有感于杰尔查文，认为戈洛万形象与精神同样是不朽的。戈洛万的"不死"是他真实的行为与人们的虚构所共同构建的产物。

真实与虚构的双重书写塑造了戈洛万这样一个复杂的形象。他真实的行为被大众所喜爱，而人们对他进行虚构时，时而在赞美他，时而在误解他，但误解到最后反而能够证明戈洛万的崇高。戈洛万身上的品质为大众推崇，列斯科夫将这些品质萃取，塑造了一个鲜明的义人形象，进而希望影响到 19 世纪 70—80 年代的俄国读者。

ALISHER NAVOIY IJODIDA ISKANDAR BADIIY SIYMOSI TALQINI

U.B.Otayarova

Annotatsiya: Alisher Navoiy nafaqat turkiy adabiyot, balki Sharq xalqlarining buyuk shoiri sifatida asarlarida yuksak gumanistik g‘oyalarni tarannum etadi. Ijodkor qaysi adabiy turda qalam tebratmasin xalq manfaatlari va orzu-umidlarini aks ettiradi; fikrini dalillash maqsadida diniy va tarixiy shaxslar obrazidan foydalanadi. Jumladan, Iskandar haqida “Saddi Iskandariy” dostonini yaratadi hamda epik va lirik turdagi boshqa asarlarida badiiy ehtiyoj jihatidan mazkur obrazga murojaat qiladi. Ushbu maqolada shu xususida so‘z boradi.

Ключевые слова: ” Хамса“,” Фархад и Ширин", "Садди Александрийский", посольство, лирические произведения, стена Искандара, зеркало, Чашма Хизр.

Iskandar siymosi badiiy obraz sifatida Sharq adabiyotida eng ko‘p murojaat qilingan timsollardan biri bo‘lib, Alisher Navoiy “Xamsa” tarkibidagi dostonlaridan tashqari “Lison ut-tayr” dostoni va “Tarixi muluki ajam” nomli tarixiy asarida, shuningdek, lirik merosida turli badiiy ehtiyoj jihatidan mazkur obrazga murojaat qiladi.

“Saddi Iskandariy” dostonida bosh obraz darajasiga ko‘tarilgan Iskandar siymosi “Farhod va Shirin”da sujet voqealarini rivojlantiruvchi asosiy epizod hisoblanadi. Farhod tug‘ilganidayoq “Yuzinda ishq asrori yozilg‘on, Ichinda dard ta’vizi qozilg‘on” bo‘lib, voyaga yetgani sari undagi dard kuchaya boradi. O‘g‘lidagi mahzunlikni ketkazish maqsadida xoqon turli tadbirlar qiladi, ammo hech qanday natijasi bo‘lmagach, podshohlik xazinasini ko‘rsatishga qaror qiladi. Xazinada ko‘zguni ko‘rib qolgan Farhod uning tilsimini ochish uchun safarga otlanadi va barcha shartlarni bajarib, o‘zining tog‘ qaziyotganligini ko‘radi hamda Shirinning jamoliga oshiq bo‘lib, uni izlab yo‘lga chiqadi.

[472] М. Кучерская, *Лесков: Прозеванный гений*, с. 43.

“Lison ut-tayr” dostonida esa Iskandar elchi qiyofasida namoyon bo‘ladi. “Saddi Iskandariy”da Iskandarning har biri Aflotundek 400 olimga ko‘zgu yasattirgani haqida epizod mavjud bo‘lsa-da, uni elchi qiyofasida uchratmaymiz. Ammo xuddi shunga o‘xshash Xitoy xoqonining Iskandar huzuriga o‘zi elchi bo‘lib kelishi va Iskandarning uni tanimaganligi haqida lavha bor. Ikkala dostondagi podshohning elchi bo‘lib kelishi va atrofdadgilar ularni tanimasliklari mutanosiblikni vujudga keltirgan.

“Tarixi muluki ajam” asarida esa Iskandar kayoniylar sulolasining vakili sifatida tasvirlanadi. Navoiy Beruniy kabi uning nasl-nasabi bilan bog‘liq ixtiloflar haqida gapirib, Iskandar haqida Dorobning o‘g‘li, Xurmusi Rumiy o‘g‘li, Bozur binni Albon va Afliyun binni Nuqolarning farzandi kabi uch xil farazni keltirib o‘tadi

“Tarixi muluki ajam” asarida Navoiy Iskandarni boshqa eroniy hukmdorlar qatorida kayoniylar sulolasining vakili sifatida ta’riflaydi. Beruniyda bo‘lgani kabi nasl-nasabi bilan bog‘liq ixtiloflar haqida gapiradi. Iskandarning nasabi haqida Dorobning o‘g‘li, Xurmusi Rumiy o‘g‘li, Bozur binni Albon va Afliyun binni Nuqolarning farzandi kabi uch xil farazni keltirib, keyingi ikkisini Banokatiyning “Devon un-nasab” kitobiga tayanib yozadi va xalq orasida keng tarqalgan afsonani keltiradi. Unga ko‘ra Bozur Afliyunni otasining yoniga qaytarib yuborganda Afliyun Iskandarga homilador edi va sahroda o‘g‘li tug‘iladi. Ammo bir quduq yoniga yetganlarida uzoqdan ko‘ringan qorani qaroqchilar gumon qilib, chaqaloqni tashlab qochadilar. Allohning irodasi bilan Iskandarga bir echki har kuni sut berib yuraveradi. Echkisini ortidan kuzatib kelgan bir kampir uni boqib oladi va vaqt soati yetib, Iskandar dastlab bobo yurtiga boradi, keyinchalik otasining mulkini qo‘lga kiritadi, Doroning ham yurtini bosib oladi. Navoiy asarda xamsanavislar haqida ham gapirib, Xusrav Dehlaviy Iskandarning saltanati besh yuz yildan ortiq davom etganini, Nizomiy Ganjaviy uni Faylaqusning o‘g‘li deganini yozadi va o‘zi ham bu mavzuda nazm yo‘lida “Saddi Iskandar” nomli asar yaratganligini qayd etadi. “Tarixi muluki ajam”da Iskandar sujeti bilan bog‘liq Doro ustidan qozonilgan g‘alaba, yer yuzini egallagani, hakim va valiyligi, to‘rt yuz hakim uning xizmatida ekanligi, zulmatga safari, hayot bulog‘idan benasibligi, ya’juj-ma’jujlar zulmidan to‘suvchi devor qurgani, Marv, Hirot, Samarqand, Isfaxon shaharlarini bino qilgani va dunyodan bo‘sh qo‘l bilan ketganini bayon qiladi

Shuningdek, lirik turdagi asarlarida ham bu obrazga qayta-qayta murojaat qilganligiga duch kelamiz. Navoiy biror bir fikrni tasdiqlash maqsadida Iskandar obrazini oyna, obi hayot, sad, boylik timsollari hamda Xizr, Doro, Jamshid, Nuh obrazlari bilan birgalikda qo‘llab, she’riyatda talmeh san’atini vujudga keltiradi. “Shoir lirikasida Iskandar obrazi umuminsoniy tuyg‘ular, komil jamiyat va odil shoh haqidagi qarashlarni ifoda etib beradi”. Bu obraz quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi: 1. Iskandar devori (ya’juj-ma’juj). 2. Iskandar va hayot suvidan benasiblik (Iskandar va zulmat safari). 3. Iskandar oyinasi. 4. Iskandar va Doro mojarosi. 5. Iskandarning dunyoni zabt etishi, ya’ni Iskandar mulki.

Shuningdek, bu obraz Doro, Xizr suvi va Jamshid jomi bilan birga qo‘llanilib, bayt mazmunini ochib berishga xizmat qiladi:

Gar Skandar mulki birla Xizr umri bersalar,

Uyla mulku, buyla umri jovidondin kechamen.

“Iskandar mulki va Xizr umrini bersalar ham unday mulk va bunday uzun umrdan kechaman” mazmuni aks etgan “Navodir un-nihoya”ning 582-g‘azalida lirik qahramon ko‘pchilik insonlar uchun eng qadrli bo‘lgan boylik va abadiy umr haqida gapirib, yorsiz ularning ma’nisiz ekanligini, shu bois “unday mulk va bunday uzun umrdan” kechishini ta’kidlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Iskandar obrazi Navoiy ijodida o‘ziga xos o‘ringa ega bo‘lib, badiiy ehtiyoj jihatidan shoirning maqsadini aks ettirib berishga xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 20 жилдлик, Ж. 16. – Т.: Фан, 2000. Б 26

2. Бертельс Е.аЭ. Навоий. Монография (И.К.Мирзаев таржимаси). Т.: Тафаккур қаноти. 2015.

3. Исмоилов И. «Садди Искандарий» композициясининг компаративистик таҳлили. Темурийлар даврида яратилган “Хамса”ларнинг компаративистик тадқиқи ва уларнинг шарқ адабиёти тараққиётидаги ўрни мавзуидаги халқаро илмий-назарий анжуман (6-7 ноябрь 2020 й) 186-бет

4. Mukhiddinov M. Professor of SamSU, d.f.f. Wisdom in the Praises of the Epic “Saddi Iskandariy”. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE “EISSN: 2660-6828 | Volume: 04 Issue: 05-May 2023 https://cajlpc.centralasianstudies.org

5. Navoiy Alisher. Saddi Iskandariy. – T.: G‘afur.G‘ulom nomidagi NMIU, 2006, 153-, 448-bb

6. Тоҳиров С.Қ**.** Алишер Навоийнинг «Садди Искандарий» достони архитектоникаси ҳақида. Темурийлар даврида яратилган “Хамса”ларнинг компаративистик тадқиқи ва уларнинг шарқ адабиёти тараққиётидаги ўрни мавзуидаги халқаро илмий-назарий анжуман (6-7 ноябрь 2020 й) 190-бет

7. Qobilov U. Alisher Navoiy she’riyatida Iskandar obrazi badiiy talqini. // “Alisher Navoiy va XXI asr” xalqaro konferensiya materiallari. Toshkent – Bursa. 2024. 7-1-703-betlar

ARAB TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDAGI LEKSIK-SEMANTIK MUAMMOLAR

M.N.Barotova

Annotatsiya: Ushbu maqolada arab tilining semantik xususiyatlari, xususan so‘zlarning ma’nolari, ularning qo‘llanishi, boshqa so‘zlar bilan birika olish va bog‘lanish imkoniyatlari, tilning leksik tizimida “joylashish” o‘rni turli tillarda o‘ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi, arab va o‘zbek tillari o‘rtasidagi leksik muvofiqlikning to‘liq leksik muvofiqlik, qisman leksik muvofiq kelmaslik hamda, umuman mos kelmaslik kabi jihatlari ko‘rsatib o‘tilib tahlil qilingan.

Tayanch so‘z va iboralar: Leksika, semantika, realiya, kolorit, lingafon, transkripsiya, transliteratsiya, neologism, konstekt, stilistika, metafora, pragmatika, adekvat.

Yangi O‘zbekistonda boshqa sohalar singari ta’lim sohasida til o‘rganuvchilariga imkoniyatlar yuqori darajalarda olib borilmoqda. Elektron kutubxonalar, innavatsion xonalar, lingafon xonalarni tashkil etilishi bularning barchasi tilni tez va oson o‘rganishni yanada osonlashtiradi. Qadimdan til insonlar o‘rtasidagi aloqa vositasi bo‘lib kelgan. Bugungi kunimizgacha til ancha murakkab strukturalashgan ma’lum bir qolipga tushgan bo‘lishiga qaramasdan unda hali ham bahs-munozaraga sabab bo‘layotgan qoidalar ham mavjud. Jamiyat va til va tarjima o‘zaro bog‘liq bo‘lgan jarayondir. Jamiyat rivojlangani sari til ham rivojlanadi, o‘zgaradi. Insonlar orasida o‘zaro aloqa almashivuni natijasida til takomillashib boradi. Til muloqatda ishlatilishdan susayib, iste’moldan chiqib ketsa u o‘lik tilga aylanadi. Shunday ekan, bugungi kunda tilni rivojlanishi uchun bevosita tarjimon va tarjimalarga bo‘lgan ehtiyojni ortishga sabab bo‘ladi. Tarjima matnlari va asl nusxasi o‘rtasida mavjudlik va ba’zi aloqalar mavjud deb taxmin qilinadi. Ushbu munosabatlarning mavjudligi, shuningdek, tarjimaning shunchaki tekin matn yaratish harakati emasligi, u ikkinchi darajali matn bo‘lgan asl nusxa asosida paydo bo‘lishidan kelib chiqadi.

Tilning semantik xususiyatlari, xususan so‘zlarning ma’nolari, ularning qo‘llanishi, boshqa so‘zlar bilan birika olish va bog‘lanish imkoniyatlari, tilning leksik tizimida “joylashish” o‘rni turli tillarda o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, doim ham mos kelavermaydi. Ikki til o‘rtasidagi semantik farqlarning hamma holatlarini birday olish mumkin bo‘lmaganligi sababli, biz uni tipik xususiyatlarga bo‘lib o‘rganamiz.

Arab va o‘zbek tillari o‘rtasidagi leksik muvofiqlik turlarini quyidagcha ajratilishi mumkin:

1. **To‘liq leksik muvofiqlik;**
2. **Qisman leksik muvofiq kelmaslik;**
3. **Umuman mos kelmaslik;** [3:127]

1. To‘liq leksik muvofiqlik

To‘liq leksik muvofiqlik Arab va o‘zbek tillarida kamdan-kam uchraydigan holatdir. Odatda ular quyidagi leksik guruhlarga tegishli bo‘ladi:

1. Atoqli otlar va geografik joy nomlari.

Misol:Atoqli otlar زَيْنَبٌ - Zaynab, طَاهِرٌ - Tohir, جَسُورٌ - Jasur.

2. Ilmiy va texnik atamalar;

Misol:(دُكْتُورٌ - Doctor) ya’ni doctor so‘zi ikki tilda ham fan doctori ma’nosida ishlatiladi. (كُمْبِيُوتَرٌ - Kompyuter) bu texnik atama ham ikki tilda bir xil ishlatiladi.

3. Oylar, hafta kunlari va sonlar;

Oylar, hafta kunlari va sonlarda ham biz leksik o‘xshashlikni uchratishimiz mumkin.

Misol:

يَنَايِرُ	**Yanvar**	**يُولْيُو**	**Iyul**
فِبْرَايِرُ	**Fevral**	**أَغُسْطُسُ**	**Avgust**
مَارِسُ	**Mart**	**سِبْتَمْبِرُ**	**Sentabr**
أَبْرِيلُ	**Aprel**	**أُكْتُوبِرُ**	**Oktabr**
مَايُو	**May**	**نُوفَمْبِرُ**	**Nayabr**
يُونْيُو	**Iyun**	**دِسَمْبِرُ**	**Dekabr**

2. Qisman leksik muvofiqlik

Tarjima jarayonida leksik birikmalar qisman mosligi ko‘p kuzatiladi. Qisman moslik manba matndagi so‘zning tarjima tilida bir qancha muvofiqlilari mavjud.bo‘lganda ro‘y beradi. Uning sabablari quyidagilar:

1. Tillardagi ko‘p so‘zlar polisemantik, ya’ni ko‘p ma’noli bo‘lib, bir tildagi so‘z ma’nosi bilan boshqa tildagi so‘z ma’nosi bir-biriga to‘lig‘icha mos kelmaydi. Masalan:دَارٌ (uy, boshpana, parlament va h.k), رَأْسٌ (bosh, kalla, rahbar, boshliq va hokazo). Shuning uchun so‘zlarni tarjima kilish jarayonida ularning ma’nolari kontekst ichida ochib beriladi.

2. So‘zlarning sinonimik qator bo‘yicha tanlanishi va izohlanishi. Har qanday holatda ham, sinonimlardan foydalanganda ularning semantik belgilari mohiyatini aniqlash zarur. Shunday qilib, sinonimik qator a’zolarining ma’nolari, leksik va stilistik ma’nolaridagi farqlar va sinonimik qatorlarning ayrim komponentlarining birikishi imkoniyatlari muvofiqligi hisobga olinadi: شَحَنَ, إِنْسَاقَ - ishdan bo‘shatmoq), خَارِجٌ, فَارِغٌ-haydamoq (og‘zaki nutqda), أَنْتَ فَارِغٌ مِنْ عَمَلِكْ

أنت خارج من وظيفك [5:83]

3.Har bir so‘z ob’ekt anglatgan nominativ ma’noga ega. Turli xil tillarda nominativ belgilar bir xil ma’no anglatishi mumkin. Ma’lumki, xar bir tilda so‘z ifodalovchi nominativ birlikda shu tilga xos. “haqqoniylikni turli qismlarga bo‘lib ifodalashning turli tamoyillari” mavjud.

Belgilarning turli xil bo‘lishiga qaramay ikkala tilda ham bir xil hodisalar yetarli va bir xil o‘lchamda, tarjima qilinayotganda hisobga olinishi kerak bo‘lgan miqdorni tashkil qiladigan ekvivalentlik aynan bir xil ma’noga ega emas.

و ما لا فلا – Agar unday bo‘lmasa bunday bo‘lmaydi.

3. Umuman mos kelmaslik

Realiyalar va milliy o‘ziga xoslikni ifodalovchi so‘zlarni tarjimada qayta yaratish muammolari ko‘p hollarda leksik muvofiqlikning mos kelmasligida kuzatiladi. [2:94]

Quyidagi guruhga kiruvchi so‘zlar leksik muqobilligi mavjud bolmagan turga kiritish mumkin: 1) kundalik hayotda ishlatiladigan realiyalar (duppi, chopon, beshik); 2) atoqli otlar va geografik oy nomlari 3)tabrik va qutlovlar 4) gazeta va jurnallar nomlari 5) og‘irlik va uzunlim o‘lchov birliklari va hokazo. Ilmiy adabiyotlarda bir millatga mansub bo‘lgan realiyalarning yoki umuman xorijiy so‘zlarning o‘zga tillarga ko‘chib qolishi birgina adabiy aloqalarning, ayniqsa, tarjimaning rivojlanishiga bog‘liq emas. Bu xalqaro aloqalarning, siyosiy-tarixiy, madaniy voqea va hodisalarning o‘zga xalqlar dunyoqarashiga ta’siri bilan ham bog‘liq. Aynan shu tufayli masalan Ara tilidan o‘zbek tiliga dinga, tarixga, siyosatga, oid juda ko‘plab xorijiy so‘zlar, realiyalar singib ketgan. Bu o‘rinda xorijiy adabiyotlarning va islom diniga doir asl arab tilidan tarjima qilingan adabiyotlar orqali o‘zbek kitobxonlariga ko‘pincha tushunarli bo‘lmagan, boshqa millatlarning turmushiga, dunyoqarashiga xos bo‘lgan ko‘plab tushunchalarni ifodalovchi realiyalar kirib kelayotganini ham alohida ta’kidlash joiz.

Realiyalar tarjimasiga odatda ikki xil qiyinchilikka duch kelinadi.

1) Tarjima qilinayotgan tilda xorijiy tilda berilgan realiyaga mos keladigan ekvivalentning mavjud emasligi

2) Asliyat tilidagi realiyaga ifodalagan ma'no, shu millatga xos miliiy, tarixiy koloritni tarjima qilinayotgan tilda to'laligicha ifodalashning murakkabligi

Shu nuqtai nazardan realiyalar tarjimasida quyidagi holatlar ko'zga tashlanadi.

1. Allaqachon internatsionallashgan realiyalar. Tarjimonlar ularni o'z holicha tarjimasiz qoldirishi mumkin.

2. Faqat ma'lum bir hududga, ma'lum bir millatga xos bo'lgan realiyalar. Ular shu millatga xos bo'lgan tushunchalarnigina ifodalab keladiki, agar tarjimon bunday o'ziga xoslikni tushunmay, uni boshqa ma'no ifodalovchi so'z bilan o'girib qo'ysa, asarning milliy koloritiga, so'z ifodalagan ma'noning o'ziga xosligiga putur etkazgan bo'ladi. Bunday hollarda realiyalar tarjimada xorijiy tilde berilib matn ostida izoh beriladi.

3. Ayrim realiyalar matn ichida o'zicha qoldirib, jumla konteksti ichida uning izohini keltirishadi. Shunday qilib, realiyalarni tarimada berishda olimlar quyidagi usullarni ilgari surishadi:

1) transkripsiya:
2) transliteratsiya:
3) tarjima orqali yangi so'z – neologizm hosil qilish
4) so'zma-so'z (kalka) tarjima qilish:
5) realiyalarni realiya bilan tarjima qilish:
6) ma'nosi yaqinlashtirilgan so'z bilan o'girish:
7) realiyani izohlab bayon qilish:
8) konstektual muqobil bilan almashtirish kabi usullardan foydalanib kelinmoqda. [1:75]

Yuqorilardan xulosa qilib aytish mumkinki - Tarjima jarayonida leksik muammolarni o'rganishning muhim jihati bo'lajak tarjimonlarni tarjima jarayoniga puxta tayyorlash, yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etish yo'llarini bilish ko'nikmalarini ishlab chiqishdan iborat. Tarjima jarayonida vujuga keladigan leksik muammolar ularning to'liq, qisman va umuman mos kelmaslik darajalarini o'rganib chiqish, to'liq leksik muvofiqsizlikda qo'llaniladigan metodlarni to'g'ri qo'llay bilish tarjima sifatining oshishiga ko'maklashadi. Bu borada muqobilsiz leksika, ya'ni realiyalar tarjimasi muammosi chuqur o'rganilishi maqsadga muvofiqdir. Realiyalar tarjimasi muammosi ko'plab olimlarning ilmiy izlanishlariga sababchi bo'lgan hali chuqur o'rganilmagan va ilmiy tadqiqotlarga keng yo'l ochib beruvchi sohadir.

Stilistika tilshunoslikning ajralmas qismi bo'lib, u badiiy nutqning ifodalanish uslublari, ularning ta'sirchanligi va umuman inson nutqini o'rganadigan fandir.

Qiyosiy stilistika bevosita qiyosiy tipologiya bilan bog'langan bo'lib, undagi uslublarni tahlil qilish yo'llarini, atamalarini va tuzilishlarini ham o'rganadi. Stilistika so'zlarning ma'nosini o'rganadi, bunda ularning mavhumlik darajasi, ma'no xususiyatlari, to'g'ri va ko'chma ma'nolarning ifodalanishi, so'zlarning o'zaro bog'lanish qoidalariga ko'ra tahlil olib boradi. Shu yo'nalishda frazeologik turg'un birikma va o'zgaruvchi so'zlar tahlili ham beriladi. Tarjimada esa so'z ma'nolari beradigan ta'sirni asliyatdan tarjima nusxasiga o'girish kuzatiladi.

Qiyosiy stilistikaning ahamiyati shundaki, uslubiy vositalar, umumiy vositalar, umumiy uslubiy turkumlar bo'lsa ham, ular turli tillar uchun ham bir xildir.

"Tarjima – hamisha ikki til qiyosiy stilistikasidir, - deydi E.G.Etkind, – chunki badiiy tarjimaning vazifasi – asl nusxaning uslubiy qiyofasini o'z tilida qayta yaratishdan iboratdir; asl nusxaning lisoniy jihatini e'tibordan soqit qiladigan nazariya tarjimonni qurolsizlantirib qo'yadi". Demak, qiyosiy-uslubiy tadqiqot turli juft tillar lisoniy vositalarining mazmunini uslubiy jihatidan o'zaro mos kelish- kelmasliklari haqida to'g'ri hukm chiqarish imkoniyatini yaratadi. [4:149]

Badiiy asar tili va uslubi xilma-xil badiiy tasviriy va uslubiy vositalar silsilasining o'ziga xos ravishda rang-barang shakl va ko'rinishlardan iborat bo'lib, ular asarning badiiy qiymatini va obrazli asosini tashkil etar ekan, tarjima amaliyotini qiyosiy stilistika qonun-qoidalari asosida tadqiq qiladi. Bu jarayonida alohida lisoniy uslubiy birliklar shu vosita va uslublar tarkibiy majmuasi tarkibidan shartli ravishda ajratib olinib, ilmiy tahlil qilinadi. Zero, asar badiiy obrazli asosini tashkil etadigan

vosita va usullar yig‘indisining tarjimada qay darajada aks etganligi ko‘p jihatdan uning tarkibidagi alohida lisoniy-uslubiy vositalar vazifalarining qayta yaratilishi darajasiga bog‘liqdir. Ammo tarjimaning asliyat ruhini qay yo‘sinda ifoda eta olganligi haqidagi oqibat xulosa matniy uyg‘unlik asosida yasaladi. Bundan tashqari, asliyat matnida uning milliy xususiyatini belgilaydigan son-sanoqsiz lisoniy uslubiy vositalar uchraydiki, bunday o‘ziga xos buyoqli birliklarga o‘zgacha tarixiy-madaniy jarayon sohiblari bo‘lmish xalqlar tilidan goho muqobil til vositalari tanlash imkoni bo‘lmaydi. Mazkur bo‘shliq tarjimonning asliyat sohiblariga xos milliy xususiyatlarga murojaat qilishi orqali matn doirasida to‘ldiriladi. Busiz hech bir tarjima o‘z maqsadiga erisha olmaydi.

Uslubiy tarjima muammolari ikki til matnlarining janrlarga ko‘ra muvofiq kelishlarini taqozo etmaydi. Shuning uchun tarjimada asliyat vositalariga vazifaviy uyg‘un til birliklari tanlash muammosini o‘rganish masalasi muhim nazariy ahamiyat kasb etadi. Demak, qiyosiy uslubiyat o‘z tadqiqot sohalaridan biri sifatida oldiga asliyat va tarjima tillari lisoniy-uslubiy vositalarini qiyosiy tahlil qilish orqali tarjima amaliyotini umumlashtirish vasifasini qo‘yib, tarjima matnining asliyatga moslik darajasini belgilash uchun xizmat qiladi.

Metafora (istiora)- ikki narsaning ayrim tasodifiy belgilariga, bu belgilarining o‘xshashligiga asoslangan ifodalash usulidir. Metafora-asosiy lug‘aviy-mantiqiy va ko‘chma-matniy ma’nolarning o‘zaro munosabatiga asoslangan stilistik usuldir.

Masalan: “til” - issiqdan itning tili osilgan.

Ko‘chma ma’no: soatning tili, qo‘ng‘iroqning tili, hokazo

Metafora arab tili gazeta uslubida juda ko‘p qo‘llaniladi. Tarjimada esa ularning hamma vaqt ham metafora shaklida bera olmaymiz. [3:268]

Asliyatda mantiqiy-erkin ma’nodagi so‘zlar yordamida bayon etilgan fikr tarjima tilida har xil lug‘aviy ma’noga ega lisoniy vositalar - asliyatdagi vositaga moddiy jihatdan yaqin hamda undan leksik tarkibi bilan farq qiladigan til birliklari yordamida ifoda etiladi. Kontekstual sinonimik qator tashkil etadigan bunday variantlarning moddiy jihatdan asliyatdagi birlikka yaqini ko‘proq o‘zga tillar ta’sirida hosil qilingan bo‘ladi. Uning nutqda, aniqrog‘i, tarjimada uchrashi, so‘zlarning o‘zaro mantiqiy asosda birikuvi, fikrning me’yor doirasida ifoda etilishi nuqtai nazaridan, hech qanday e’tirozga sabab bo‘lmaydi. Undan leksik tarkib jihatidan farq kiladigan birikma esa asosan tarjima tilining azaldan “o‘ziniki” hisoblanadi. Tarjimada aynan shu variantga murojaat qilish tarjima tilining tabiiyligini yuzaga keltiradi. Chunki bu yo‘l nafaqat fikrning to‘g‘ri talqin etilishini, balki ifodaning sof o‘zbekona jarangdorligini ham ta’min etadi. Masalan, arab kishisi farzand ko‘rmagan kishiga nisbatan **«ليس له ولد»** [7:163] birikmasini ishlatsa, o‘zbek bu o‘rinda jo‘ngina kilib **«u befarzand edi»** deyishi mumkin. Ifoda hech qanday e’tirozga sabab bo‘lmaydi. Ammo ona tilini barcha nozikliklari bilan his qilgan o‘zbek bunday noqulay vaziyatda **«U tirnoqqa zor edi»** birikmasidan foydalanishni afzal ko‘radi.

Shunday qilib, barcha unsurlari to‘g‘ri ma’noda qo‘llanilgan so‘z birikmalari, hatto jumlalarni tarjima qilishda ham moddiy-aniqlik yo‘lidan borish hamma vaqt ham zaruriy ta’sirchanlikka olib kelavermaydi. **Pragmatik adekvatlikka** erishish asliyat matnini tashkil etuvchi barcha til hodisalari tarjimasiga ijodiy yondashgan holda, tarjima tilida mavjud sinonimik variantlarning qaysi biri ushbu matniy holatga ko‘prok mos kelishini yaratish zarurati tug‘iladi. Zero, muayyan fikr asliyat tilida bir ifoda vositasi yordamida bayon etilsa, tarjima tilida moddiy jihatdan o‘zgacha ifoda vositasi orqali maqbulroq aks ettiriladi. Ona tili boyligi bilan yaxshi qurollangan tarjimonlar odatda lug‘aviy muqobillikdan ko‘ra vazifaviy uyg‘unlikka ko‘proq e’tibor berganlari holda, badiiy matnning estetik xususiyatini qayta yaratadilar. Shunday hol ayniqsa dialogik nutq tarjimasi misolida yanada yaqqolroq ko‘zga tashlanadi. Bu xususan, madaniyat darajasi va bilim saviyasi bilan bir-birlaridan ajralib turadigan personajlar nutqi tarjimasida ko‘proq namoyon bo‘ladi. Shunday qilib, tarjimon nafaqat muayyan uslubiy vazifa ifodasi uchun qo‘llanilgan obrazli yoki hissiy-ta’sirchan lisoniy vositani, balki odatda amaliy jihatdan qiyinchilik tug‘dirmaydi, deb tasavvur qilinadigan u yoki bu erkin ma’nodagi so‘z yoki so‘z birikmasini o‘girishda ham har doim o‘sha vosita mazmunini tarjima tilida qanday so‘z yoki so‘z birikmasi aniqrok va to‘laroq ifoda etishi mumkinligi haqida bosh qotirishi, mavjud variantlardan qaysi birining asliyat ruhiga ko‘proq mos kelishi haqida o‘ylashi, o‘ziga doim nazarda tutilgan fikrni kay tarzda yanada ravonroq bayon etish mumkin degan savolni berishi zarur.

Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki Stilistika tilning bezagidir. Original matn tilning o‘ziga xosligini undagi go‘zal va takrorlanmas jarayonlarni tarjimada aks ettirish har bir tarjimonning oldida turgan vazifadir. Badiiy matn tarjimoni bu hodisa bilan chambarchas bog‘liq. Stilistik bo‘yoqdorlikni aks ettirish tarjimondan o‘ziga xos mahoratni talab etadi bunda albatta pragmatikaning ham roli katta. Tarjimaning stilistik muammolari tarjimondan badiiy adabiyot qayta yaratilishida muallif uslubini saqlash, o‘zga madaniyatga oid asar tarjimasida uslub, shakl va ma’noni berish, asar qahramonining shaxsini ochib berishda stilistik bo‘yoqdor so‘zlar tarjimasi kabi masalalarni bartaraf etish kabi muammolar turadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Rahimov G‘.X “ Tarjima nazariyasi va amaliyoti” Samarqand – 2015- 92 bet
2. Musayev.Q. “Tarjima nazariyasi asoslari”. Darslik. “Fan” nashriyoti, 2005.
3. Salomov .G‘. “Tarjima nazariyasi asoslari”. Toshkent, “O‘qituvchi” –1983,-341 bet.
4. Rasulov R “Umumiy tilshunoslik” Toshkent – 2007 – 149- bet
5. Sh.I. Axmedov, Sh.R. Alamov, J.N. Temirov “Yozma nutq amaliyoti” O‘quv qo‘llanma.- Samarqand: SamDCHTI nashriyoti, 2023-yil.
6. Hasanov M. Arab tili darslari. O‘quv qo‘llanma Toshkent: «Nihol», 2007. 323 bet
7. Xalidov B. Z. Arab tili darsligi. Toshkent: «Fan», 2007.

BADIIY TARJIMA – TARJIMANING BIR TURI SIFATIDA

U.B.Matmurotova

Annotatsiya: Badiiy tarjima keng qamrovli soha sifatida olimlarning unga turlicha yondashuvlari, nuqtai nazarlari, ilmiy xulosalari bilan qiziqarli fandir. Badiiy tarjima tillar o‘rtasidagi asosiy ko‘priklardan biri bo‘lganligi sababli uning muhum xususiyatlarini, muammo va yechimlarini o‘rganish dolzarb muammolardan biridir. Ushbu maqolaning maqsadi tarjima nazariyasi va badiiy tarjimaning asosiy jihatlarini ko‘rsatib o‘tishdan iborat. Unda tarjima va badiiy tarjimaga oid turli xil yondashuvlar va fikr mulohazalar tahlilga tortilgan. Undan tashqari badiiy tarjimaning boshqa tarjima turlaridan farqlariga ham to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: tarjima, badiiy tarjima, ekvivalentlik, asliyat tili, tarjima til

Badiiy tarjima jahonda XIX asrning ikkinchi yarmida rivojlana boshlagan bo‘lsa, o‘zbek o‘quvchilar jahon adabiyoti bilan 20-asning boshlarida tanisha boshlagan. O‘zbekistonda tarjima nazariyasini yaratish yo‘lidagi urinishlar XX asrning o‘ttizinchi yillarida boshlangan edi. Bu ishga adabiyotshunos yoki tilshunos olimlar emas, bevosita tarjimachilik amaliyoti bilan faol shug‘ullangan, yangi davr tarjimachiligini oyoqqa turg‘izishga g‘ayrat bilan kirishgan Mannon Roiq, S.Ye. Palastrov, Sanjar Siddiq, Sotti Husayn, M.Sale singari ijodkor, bilimdon, ma’rifatli tarjimonlar kirishgan edilar.

Oxirgi yillardagi jahon tarjimachiligi amaliyoti tarjima ishlarining saviyasiga tilshunoslik va adabiyotshunoslik yo‘nalishlarining uyg‘un holda birlashishi ijobiy ta’sir etishini tasdiqlamoqda. Tarjimashunos olim M.Xolbekov xorijlik tarjimashunos olimlarning ilmiy konsepsiyalarini tahlil qilar ekan, XXI asrda tarjima jahon xalqlari va sivilizatsiyasi o‘rtasidagi kommunikativ vositaga aylanganligi tarjimaning lingvistik va adabiy aspektlari tarafdorlari o‘rtasida e’tirof etilayotganini alohida ta’kidlaydi.

Dastaval, badiiy tarjima nazariyasi va badiiy matn haqida so‘z boshlashdan oldin tarjima nazariyasi haqida umumiy tahlillarga to‘xtalib o‘tsak. Tarjima bu bir tildagi matnni boshqa bir tilga ekvivalentlik asosida almashtirish hisoblanadi. Tarjima nazariyasi bo‘yicha ko‘plab jahon va o‘zbek olimlar o‘zlarining fikr mulohazalarini berib o‘tgan. Jumladan, E.A.Gutt olib borgan izlanishlaridan ushu xulosani ta’kidlaydi: tarjimaning asosiy maqsadi asl nusxaning ma’nosini to‘g‘ri va tushunarli qilib o‘quvchiga taqdim etishdan iborat. Qadimgi davrlarda tarjimada asosiy e’tibor xabarning shakliga qaratilgan bo‘lsa, davrlar o‘tishi bilan o‘zatilayotgan xabarga qabul qiluvchining javobi, ahamiyatga olinishi kerakligi borasida fikrlar rivojlana boshlagan. Ya’ni asliyatda asarga berilgan fikr bilan tarjima matniga o‘quvchi tomonidan berilgan ta’rif bir biriga o‘xshash bo‘lishligiga e’tibor qaratilgan.

Tarjima bir shakldan ikkinchisiga o‘tish yoki bir tildan boshqa tilga o‘tish jarayoni sifatida talqin qilinishi mumkin. Qaysidir ma’noda tarjima so‘zlarni, jumlalarni yoki matnlarni bir tildan boshqa tilga tarjima qilish jarayonidir. Adelnia va Dastjerdi tarjimaning maqsadlaridan biri bir tilni boshqa tilga yetkazish ekanligini ta’kidladi. Halim va Mundayning ta’kidlashicha esa “tarjima ikki nuqtai nazardan tahlil qilinishi mumkin: xabarni bir tildan ikkinchi tilga o‘girish jarayoni va tarjima matnini mahsulot sifatida qabul qilish”. Bunga qo‘shimcha qilib, Bassnet ham o‘z nazariyasida “tarjimada doim o‘quvchiga urg‘u beriladi, tarjimon asl matnni tarjima tiliga iloji boricha asl nusxaga o‘xshash tarzda keltirishi kerak” kabi fikrlarni bildirib o‘tgan. Ammo shuni ham yodda tutish kerakki, to‘liq ekvivalentlik asosida tarjima jarayonlarini amalga oshirish mushkul vazifalardan biri, ayniqsa bunday holartlar baddiy tarjimada yaqqol ko‘zga tashlanadi. Tilshunos olim L.S. Barxudarov tarjima nazariyasining predmetini tarjima jarayonining o‘zini bir tilda yaratilgan matnning boshqa tildagi ekvivalent matnga aylantirish sifatidagi ilmiy tavsifi deb ataydi. Bu yerda ikkita muhim jihatni ajratib ko‘rsatadi: 1) har qanday nazariy modelda bo‘lgani kabi tarjima nazariyasi ham tarjima jarayonining barcha xususiyatlarini emas, balki faqat eng tipik xususiyatlarini aks ettiradi; 2) tarjima nazariyasi tarjimaning alohida holatlarini birlashtirgan butun modellar majmuasini qurishni nazarda tutadi. Tarjimaning universal modeli mavjud emas, chunki tarjima jarayoni ancha murakkab; modellarning har biri “haqiqatan ham mavjud hodisaning u yoki bu tomonini, u yoki bu jihatini aks ettiradi”, shuning uchun yagona haqiqiy model mavjud emas va tarjima jarayoni har doim ijodiydir va uning natijasi o‘ziga xosdir. Q.Musaevning ta’kidlashicha, insoniyat faoliyatining murakkab shakli bo‘lmish tarjima – bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani (matnni), uning shakli va mazmun birligini saqlagan holda, o‘zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir.

Tadqiqotimizni tarjima turlaridan biri bo‘lgan badiiy tarjima borasida berilgan fikr mulohazalar bilan davom ettiramiz. Badiiy tarjimaning bosh vazifalaridan biri badiiy adabiyot namunalaridagi kommunikativ ta’sirning yorqin ko‘rinishlaridan biri bo‘lgan badiiy-estetik zavqni berish sanaladi. Peter Newmarkning fikricha badiiy tarjimada muallifning maqsadiga e’tibor qaratilishi lozim. Eugene Nida va Charles Taber uchun esa tarjma “ma’no va uslub jihatdan” orginal xabarning “eng yaqin ekvivalenti” o‘rniga almashtirishdir. Semantik-stilistik jihatdan ekvivalentlikka erishish tarjimani mukammal bo‘lishiga yordam beradi, ammo har doim ham bunday ekvivalentlikka erishish murakkab bo‘lib va bunday vaziyatlarda tarjimon so‘z ma’nosiga yaqin variantni tanlashiga to‘g‘ri keladi. Albatta, tarjima jarayonida yuz berishi mumkin bo‘lgan qator o‘zgarishlar ham asl matn ruhiga mos kelishi kerak. L.L.Nelyubinning fikricha, badiiy tarjima badiiy adabiyotda xizmat qiladigan va dunyoning madaniy taraqqiyoti va insoniyatning jamoaviy xotirasini kengaytirish quroli, madaniyatning o‘zi omili bo‘lgan tarjima turidir. Badiiy asarlarni tarjima qilishning yagona qoidasi bor – tarjima qilinayotgan asarning ruhini yetkazish. Bunga qo‘shimcha qilib R. Skulte va J.Bigunet badiiy tarjima mohiyati (aqldan ko‘ra ruhiyatning ustunligi), tarjima uslubi (erkin yoki ijodiy tarjima), shuningdek, badiiy tarjimaning vazifasi sifatida o‘zga millat adabiyot va madaniyatini kitobxonga tildagi badiiy bo‘yoqdorlikni saqlash va oshirish vositasida yetkazish kabilar ekanligini ta’kidlab o‘tishgan. Badiiy asar tarjimonining tajribasi, mehnatsevarligi va qobiliyati qanchalik kam bo‘lsa, u talqin qilishda shunchalik erkinlik da’vo qiladi va o‘ziga asossiz erkinliklar beradi. Tajribali tarjimon asl nusxaga sodiqlik yo‘lida o‘z tasavvurini jilovlaydi. Tarjibasiz tarjimon boshqalarni o‘ziga tortadi, yaxshi tarjimon boshqalarni muallifga tortadi.

Badiiy tarjimada asl nusxaning individual o‘ziga xosligi va uning estetik idroki saqlanib qolishi zarur. Tarjimaning bu turida manba tilning ham, ob’ekt tilining ham semantik va ekspressiv xususiyatlari va imkoniyatlari saqlanib qoladi. L.L.Nelyubin shuningdek, badiiy tarjima ham kommunikativ faoliyatning alohida turi ekanligini ta’kidlaydi, chunki badiiy adabiyotni tarjima qilishda biz madaniyatlararo, madaniy-estetik va badiiy muloqotning alohida turi bilan shug‘ullanamiz. Shunday qilib, badiiy tarjimaning tarjima faoliyatining alohida turi sifatida ikkilamchiligi, bir tomondan, tarjimaning ikkilamchi, takror ishlab chiqaruvchi xususiyati bilan, ikkinchi tomondan, tarjima jarayonida matnlarni yaratish zaruratiga bevosita estetik ta’sir ko‘rsatish bilan bog‘liq. Tarjimon doimiy ravishda ma’lum bir stressli vaziyatda ishlaydi: bir tomondan, u vositachi haqiqiylikni, asl matnga yaqinlikni saqlashga majbur bo‘lsa, ikkinchi tomondan, u asl nusxaga teng bo‘lgan badiiy asarni yaratishi kerak. Boshqacha qilib aytganda, tarjima jarayonida nutqiy faoliyatning ikki xil turi o‘zaro ta’sir qiladi va ziddiyatga ega: manba matnni idrok etish va

tarjima matnini yaratish. Bu ikkilik badiiy tarjimaga oid nazariy pozitsiyalarda ham o‘z aksini topadi. Badiiy tarjima kontseptsiyasining o‘zi adabiy “asl” ni nafaqat adabiy me’yorlar bilan, balki tarjima tilining barcha zarur ekspressiv imkoniyatlaridan foydalangan holda, madaniy jihatdan asoslangan hissiy-estetik ma’lumotlarning adabiy xususiyatlarining o‘zgarishlari bilan birga ijodiy o‘zgartirishni ham nazarda tutadi.

Badiiy tarjima - badiiy ijod sohasidir. Chunki tarjimaning bo‘lak sohalaridan farqli o‘laroq, badiiy tarjimaning o‘z xususiyatlari mavjud. Bu xususiyatlar badiiy adabiyotning tabiatidan kelib chiqadi. Chunonchi, agar fanda asosiy narsa fakt, tahlil, sxema bo‘lsa, badiiy asarda obraz, tasvir va hikoya qilinayotgan voqeaning tasirchanligi muhum rol o‘ynaydi. Xuddi shu omillar badiiy tarjima uchun ham muqarrardir. Badiiy tarjima original ijoddan tayyor ob’ektning mavjudligi bilan farq qiladi. Tarjimon mavjud asarga yangi ijtimoiy, adabiy va milliy muhit sharoitida yangi hayot bag‘ishlovchidir. Realistik tarjima talablariga ko‘ra, tarjimon asl nusxaning san’at asari sifatida shakl va mazmun birligini qayta yaratishi, milliy va individual xususiyatlarini saqlashi lozim.

Xulosa qilib aytish mumkinki, badiiy tarjima asl matnning semantikasi, tilshunosligi, grammatikasi, uslubi va emotsional-ekspressiv xususiyatlarini qamrab oladi. Bundan tashqari, madaniy tafovut ham e’tiborga olinishi kerak bo‘lgan omillardan biridir. Tarjimaning ushbu turida tarjima tilining barcha zarur ekspressiv imkoniyatlaridan foydalangan holda, als matnning hissiy-estetik ma’lumotlarning tarjima tilda ham ekvivalentlik asosida uzatishga harakat qilish lozim. Badiiy adabiyot boshqa barcha nutq (asarlar) dan farq qiladi, chunki ularning barchasi uchun asosiy vazifa kommunikativ funktsiyalardan biri, ya’ni badiiy-estetik yoki poetikdir. Bunday turdagi har qanday asarning asosiy maqsadi ma’lum bir estetik ta’sirga erishish, badiiy tasvirni yaratishdir.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Adelnia, A., & Dastjerdi, H. V. (2014). Translation of Idioms: A Hard Task for the Translator. Theory and Practice in Language Studies, 1(7), 879–883. https://doi.org/10.4304/tpls.1.7.879-883
2. Barxudarov L.S. (1975) *Til va tarjima (Tarjimaning umumiy va xususiy nazariyasi masalalari).* Moskva: Xalqaro munosabatlar.
3. Gutt, E. (1991) Translation and Relevance: Cognition and Context. Basil Blackwell, London.
4. Gubochkina L. Yurevna (2009) “Osobennosti leksiko-semanticheskix i leksiko-stilisticheskix transformatsiy pri perevode xudojestvennoy literaturi (na materiali skazok *O. Uaylda)”*
5. Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation: An advanced resource book.* NewYork: Taylor & Francis e-Library, 116-117.
6. I.G‘afurov,O.Mo‘minov, N.Qambarov (2012) “Tarjima nazariyasi” «Tafakkur Bo‘stoni» Toshkent - 15-b
7. Musaev Q. (2005). “Tarjima nazariyasi asoslari”.–Toshkent: Fan nashriyoti,.–B.8.
8. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation* [E-book] (pp.5, 50, 80). Prentice HaH International vUIO Ltd
9. Nida, E. A., & Taber R. C. (1974). The Theory and Practice of Translation. Leiden: United Bible Societies by E.J. Brill.
10. Nelyubin L. L. (2007) Sravnitelnaya tipologiya angliyskogo i russkogo yazikov. Uchebnik. - M.: Izd-vo Mos.gos.obl.un-ta,. - 183s
11. Salomov G‘ (1978). “Tarjima nazariyasiga kirish” T: “O‘qituvchi” 93-bet
12. Stallknecht, N.P., & Bassnett-McGuire, Susan. (1980). *Translation Studies*, London, Methuen, p. 23
13. Schulte R. and Biguenet J. (1992) .Theories of Translation: an Anthology of Essays From Dryden to Derrida. – Chicago and London: The University of Chicago Press,
14. Triastika, H. (2017). Textual Equivalence in the Translation of English Texts Into 49 Indonesian. International Journal of Language Education and Culture Review, 3(1), 77–83
15. Xolbekov M. (2009) “Tarjima nazariyasining lingvistik prinsiplari” (1980-2000) Filologiya masalalari 1-son B-49-53

BUYUK IPAK YO‘LI MAMLAKATLARIDA TIL, TA’LIM, ADABIYOT, MADANIYAT VA TARIX MUSHTARAKLIGI

M.A.Abduraximova

Annotatsiya: Buyuk ipak yo‘lida yashovchi xalqlarning adabiyoti bilan bir qatorda musiqa merosi orasida ham mushrataraklik mavjud. Garchi ushbu hududda yashovchi xalqlarning cholg‘ulari orasida turli tumanlik kuzatilsa ham ohanglar orasidagi mushtaraklik insonlarda ruhiy yaqinlikni ta’minlaydi. Adabiyot, san’at, til va madaniyat yordamida insonlarda tarixiy-madaniy munosabat shakllanadi. Bunday madaniy rivojlanish jarayonida har bir xalqning milliy qadriyatlari, tarixiy tajribalari asosida yosh avlodning madaniy – ma’naviy qiyofasi shakllanadi. Ushbu maqolada Buyuk Ipak Yo‘li mamlakatlarida til, ta’lim, adabiyot, madaniyatning shakllanishi haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Buyuk ipak yo‘li, adabiyot, til, madaniyat, ta’lim tizimi, san’at.

Buyuk Ipak yo‘li – G‘arb va Sharq mamlakatlari xalqlari ma’naviy madaniyatining yutuqlarini o‘rganishga yo‘l ochgan qadimiy “Buyuk madaniyat yo‘li”dir. Shu bilan bir qatorda Buyuk ipak yo‘li orqali ilm-fan, san’at, adabiyot yutuqlari turli xalqlar orasida keng ommalashmoqda. Yaqin Sharq va G‘arb madaniyatlarining eng yaxshi yutuqlari uyg‘unlashib, yangi yuksak darajadagi umuminsoniy madaniyat vujudga kelmoqda. O‘zaro aloqalar tufayli turli madaniyatlar va ta’lim tizimlari bir-biriga ta’sir ko‘rsatib, bir xalq ikkinchi xalqning ma’naviyati, madaniyatini to‘ldirib, boyitishga muvaffaq bo‘lmoqda. Insonlarning intellektual salohiyati rivojlanmoqda.

Jumladan, bugungi kunda YUNESKOning insoniyat nomoddiy madaniy merosi Reprezentativ ro‘yxatiga kiritilgan Shashmaqom, Lazgi, Baxshichilik san’ati, etnosportga oid qadriyatlar sharq xalqlari orasida keng nishonlanadigan Navro‘z bayrami (2009 yil), Ozarbayjon, Hindiston, Eron, Qirg‘iziston, Pokiston, Turkiya va O‘zbekiston davlatlari tavsiyasi asosida tasdiqlanganligi Buyuk ipak yo‘lidagi turli xalq va elatlarning qadriyat va an’analarini mujassamlashtirish imkonini berdi.

Adabiyot, san’at, ta’lim va til orqali “Ommaviy” va “Margenal” madaniyatning xurujlari va salbiy oqibatlariga qarshi kurashiladi. Buyuk ipak yo‘lida yashaydigan xalqlar madaniyatida ifodalangan o‘ziga xoslik insonlarda mustahkam e’tiqod va tolerantlikni shakllantirishga xizmat qilib kelmoqda. Adabiyot, san’at, til va madaniyat yordamida insonlarda tarixiy-madaniy munosabat shakllanadi. Bunday madaniy rivojlanish jarayonida har bir xalqning milliy qadriyatlari, tarixiy tajribalari asosida yosh avlodning madaniy – ma’naviy qiyofasi shakllanadi.

Buyuk ipak yo‘lida yashovchi xalqlar hayotida ustoz shogird munosabatlari alohida o‘rin egallagan. Shu asosida madaniy taraqqiyot hamda ta’lim tarbiya sohasidagi uzviylik va uzluksizlik ta’minlangan. Mazkur hududda yashovchi turli xalqlarning vakillari o‘zaro ustoz shogirdlik munosabatlarga kirishganlar. Ular orasidagi bunday munosbabatlar tolerantlik prinsipiga asoslanggan holda amalga oshgan.

Buyuk ipak yo‘li hududida yashovchi xalqlarining adabiyoti, tili, madaniyati va ta’lim tizimi, san’ati turli millat vakillari orasidagi millatlararo hamjihatlik va tolerantlikni qaror toptirishga xizmat qiladi. Ularda do‘stlik, ruhiy mushtaraklik tuyg‘ularini mustahkamlaydi. Yuqorida keltirilgan fikrlar asosida shuni ta’kidlash kerakki:

a) uzluksiz ta’lim muasassalarida o‘quvchi hamda talaba yoshlarda buyuk ipak yo‘lining adabiyot, madaniyat, san’at, savdo-sotiq, ishlab chiqarish hamda turizmni rivojlantirish;

b) Yaqin sharq va o‘rta osiyoda yashovchi xalqlar orasidagi ijtimoiy gumanitar almashinuvni ta’minlash;

v) fan va talimni rivojlantirishdagi ahamiyati, ruhan bir-biriga yaqin bo‘lgan xalqlar orasidagi munosabatlarni yangi sifat bosqichiga ko‘tarilishini ta’minlash;

d) milliy o‘zlikni anglash, g‘urur, yaqin qo‘shnichilik, birodarlik tuyg‘ularini shakllantirish, ishlab chiqarish sanoati, fan va texnologiyaning imkoniyatlarini kengaytirish mexanizmi ekanligini tushuntirish lozim.

Buning uchun o‘quv dasturlari, darsliklari va boshqa o‘quv manbalari mazmuniga buyuk ipak yo‘li davlatlari haqidagi zarur ma’lumotlarni kiritish, mazkur hududdagi davlatlar, ularning madaniyati, san’ati, tili, ishlab chiqarishidagi o‘ziga xos jihatlar hamda tabiati haqida aniq

ma’lumotlarni taqdim etish maqsadga muvofiq. Shundagina, ta’lim oluvchilarda buyuk ipak yo‘lida yashovchi xalqlarning tarixi, rivojlanish tendensiyalari, iqtisodi, demografik imkoniyatlari haqida aniq tasavvur hosil bo‘ladi. Natijada buyuk ipak yo‘lida yashovchi davlatlarning turizm sohasidagi imkoniyatlari kengayib, madaniy gumanitar almashinuv munosabatlari yangi bosqichga ko‘tariladi.

"Buyuk Ipak yo‘lning tarixi Sharq va G‘arb xalqlarining keng miqyosdagi madaniy aloqalari va savdo ayirboshlashi tarixidir. Bu o‘zaro hamkorlik va madaniyatlar boyitilishi tarixi bo‘lib, tinchlik va taraqqiyot asosini tashkil etgan.O‘rta Osiyo bu yo‘lning asosiy yo‘nalishlari kesib o‘tadigan markazida joylashgan. Bu yerga turli mamlakatlardan savdogarlar, hunarmandlar, olimlar va musiqachilar tashrif buyurar edilar" ushbu qadimgi dunyo tarixidan berilgan manbadan biz bilishimiz mumkinki, o‘sha davrda ham o‘zaro hamkorlik, hunarmandchilik, savdo tijorat qolaversa fan sohalari rivoj topganligiga guvoh bo‘lamiz.

Qadimda savdogarlar va sayyohlar bir mamakatdan boshqa mamlakatga borishganida o‘zlarining dinlari, tillari, adabiyoti va madaniyatini qoldirib ketishgan. Shu sababli, dunyoda dinlar, tillar va madaniyatlar ko‘payib,rivojlanib ketgan. Buyuk Ipak yo‘li o‘tgan hududlarda shaharsozlik, madaniyat ancha taraqqiy etgan. Bundan tashqari "Buyuk Ipak yo‘li" hududlari dinni keng tarqalishida ham muhim tarmoq hisoblangan. Ipak yo‘lida savdo qiladigan shaxslar yoki turli tijorat vakillari, turli din sohiblari boshqa yurtlarga o‘z dinini targ‘ib etishgan.

Til va o‘zlik doimo bahslarda shakllanadi. Mashhur fransuz olimi Ernest Renan e’tirof etganidek, «millat – bu har kuni plebissit demakdir». Millat doimo so‘zlashuv va muloqot (dialog) orqali barpo etiladi. Milliy tilning asosida anglangan borliq yotadi. Til jahondagi voqealarni anglab, ilmiy mushohada orqali soddalashgan dunyo tasvirini ham yaratadi. Voqealar o‘z vaqtida anglanmasa va tilimizda aks etmasa, ular bayonini biz boshqa tillardan olishimizga to‘g‘ri keladi. Natijada jamiyat ongi o‘zga tilga bog‘liq bo‘lib qoladi. Shuning uchun ham oxirgi yillarda til masalasi davlat darajasiga ko‘tarildi.

Biror bir jamiyat ma’naviy imkoniyatlarini, odamlar ongida ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib o‘z istiqbolini tasavvur eta olmaydi. Xalqning madaniy qadriyatlari, ma’naviy me’rosi ming yillar mobaynida Sharq xalqlari uchun qudratli ma’naviyat manbai bo‘lib xizmat qilgan. Uzoq vaqt davom etgan qattiq mafkuraviy tazyiqqa qaramay, O‘zbekiston xalqi avloddan-avlodga o‘tib kelgan o‘z tarixiy va madaniy qadriyatlarni hamda o‘ziga xos an’analarini saqlab qolishga muvaffaq bo‘ldi. Madaniyat – bu insonlarning ijodiy faoliyati tufayli yaratigan moddiy va ma’naviy boyliklar majmuigina bo‘lib qolmay, ayni paytda bu jamiyat taraqqiyotining darajasini ham ifodalaydi ya’ni, jamiyatdagi bilim, ma’zon va qadriyatlarning yig‘indisi madaniyatda gavdalanadi. Madaniyatni o‘rganishda obyektiv qonuniyatlar, hodisalardagi sababiy bog‘liqlik haqidagi ma’naviy tasavvurlardan foydalanmaslik ham mumkin. Umumiy bir soha sifatida madaniyatga sistemali yondashuv bir-biriga ta’sir etuvchi turli madaniyat sohalarining o‘ziga xos xususiyatlari bo‘lib emas balki ularni yaxlit tasavvur etish imkoniyatini beradi. Sistemali yondashuv taraqqiyotining juda ko‘p imkoniyatlaridan foydalanishga imkon yaratadi. Aynan, sistemali yondashuv madaniyatga o‘ziga xos shaklda munosabat bildirgan kishilar hayot faoliyati sohalari, madaniyat institutlari tashkil topib, ular aniq tuzilmaga va aniq vazifalarga ega bo‘lgan holda ijtimoiy munosabatlar tamoyili, komunikatsiya, madaniy namunalarni tashkil qilib madaniyat tizimini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risidagi PQ-4860-son Qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasin Vazirlar Mahkamasining 2021yil 12 oktyabrda «Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida»gi 638-son qarori.

3. F.U.Qodirova, D.A.Pulatova “ Inklyuziv ta’lim” Qo‘qon-202 X. N. Muzaffarova, D. Tangirova „Inklyuziv ta’lim“. library.samdukf.uz. Qaraldi: 10- noyabr 2022-yil.

4. Qadimgi davr {Iqism} B.Boymenov, U.Shoimov, F.Bozorboyev, F.Sultonov, Sh.Yodgorov, Toshkent /2006. 149-150-bet.

5. Vatan tarixi R.Shamsuddinov, Sh.Karimov, Toshkent;2010./89-90-bet.

6. O‘zbekiston tarixi:I jild eng qadimgi davr-XIX asr o‘rtalarigacha} Toshkent:20014./163-bet.

7. Tangday sichou chjilu yuy Chjungya lishi dili yanjyu Qadimgi ipak yo‘li va Markaziy Osiyo Tarixiy geografiyasiga doir tadqiqotlar}-Shyuy Shyuan .Sian:2000./129-bet

8. Buyuk ipak yo‘lidagi Farg‘ona shaharlari B. X. Matboboyev, R. T. Shamsuddinov, A.Mamajonov. Andijon: Meros:1994./54-bet

GENDER QARAMA-QARSHILIKLARNI MODELLASHTIRISHDA KONTSEPTUAL METAFORANING ROLI

B.Q.Jo‘raxolova

Annotatsiya. Ushbu maqolada gender qarama-qashiliklarni modellashtirishda kontseptual metaforaning roli tadqiq qilinadi. Tildagi jinslarning tuzilishining asosiy usullaridan biri – metaforalardir. Ushbu tadqiqotning maqsadi – dunyoning tilga oid tasviridagi shaxsning metaforik atamalari tizimidagi jinsiy qarama-qarshiliklarning belgilanish turini aniqlashdir. Qo‘yilgan maqsadni amalga oshirish jarayonida metafora madaniyatning asosiy kontseptlarini shakllantirish vositasi sifatida, jinsiy qarama-qarshiliklarni belgilash mexanizmi sifatida ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: gender, gender tadqiqotlar, gender qarama-qarshiliklarni modellashtirish, kontseptual metafora.

Zamonaviy gender tadqiqotlar sohasidagi gender lingvistikasi, til va jinsning o‘zaro aloqasini o‘rganish orqali madaniy-ijtimoiy munosabatlar kontekstida gender kategoriyalarni tuzishning tilga oid mexanizmlarini aniqlashga imkon beradi. Tildagi jinslarning tuzilishining asosiy usullaridan biri – metaforalardir. Ushbu tadqiqotning maqsadi – dunyoning tilga oid tasviridagi shaxsning metaforik atamalari tizimidagi jinsiy qarama-qarshiliklarning belgilanish turini aniqlashdir. Qo‘yilgan maqsadni amalga oshirish jarayonida metafora madaniyatning asosiy kontseptlarini shakllantirish vositasi sifatida, jinsiy qarama-qarshiliklarni belgilash mexanizmi sifatida ko‘rib chiqiladi.

Bugungi kunda tilshunoslikdagi antropotsentrik paradigma odamni tilshunoslik nuqtayi nazaridan har tomonlama o‘rganishga yo‘naltirilgan. Til inson taraqqiyoti va har tomonlama kamolotiga ta’sir etadi. U inson tug‘ma qobiliyati orqali erishgan, shaxsning til muhitidagi muloqot jarayonida shakllangan yutug‘idir. Til faqat denotativ (belgi) xususiyatli vosita emas, balki konnotativ vosita hamdir. Tilning ijtimoiy funktsiyasini rivojlantirish - XXI asr tilshunosligining birinchi talabi, zamon talabidir. So‘nggi paytlarda olimlar odamning biologik jinsidan ko‘ra ijtimoiy jins masalalarini muhokama qilishga moyil bo‘lmoqdalar. Madaniyat doirasida erkak va ayolga xos shakllangan (erkaklik, ayollik) va tilda ifodalangan xulq-atvor xususiyatlarini bilish va his qilishning ahamiyati katta. U jins vakillari jamiyatdagi ijtimoiy mavqei bilan belgilanadi .

Til va muloqot sohasidagi zamonaviy gender tadqiqotlar alohida ilmiy yo‘nalish sifatida tilshunoslik genderologiyasi yoki genderlingvistikani shakllantirdi. Til va jinslarning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganuvchi tilshunoslik tadqiqotlari madaniy-ijtimoiy munosabatlar kontekstida jinsiy kategoriyalarning tuzilishining tilga oid mexanizmlarini aniqlashga imkon beradi. Jinsni o‘rganishning tilshunoslik tamoyillari quyida ko‘rsatilgan asosiy qoidalarga tayanadi:

- gender tilda ifodalanadi va turli kommunikativ vaziyatlarda faol namoyon bo‘lib, to‘liq yo‘qolib ketishgacha o‘zgaruvchi o‘zgaruvchan parametr hisoblanadi;
- jinslarning ijtimoiy-simvolik xususiyati jinsiy metaforaning paydo bo‘lishiga shart – sharoit yaratadi;
- til elementlarining gender jihatlari ularni til birligi sifatida tahlil qilishdan boshlanishi kerak; tilshunoslikdagi jinsni o‘rganish uchun tilshunoslik usullari qo‘llanilishi kerak;
- gender tadqiqotlarda matnga nisbatan alohida strategiya qo‘llanilishi kerak, unda tadqiqotchining matnga munosabati ko‘p narsaga ta’sir etadi.

Gender lingvistikaning paydo bo‘lishi va rivojlanishi J. Coates, R. Lakoff, Jonson, D. Tannen, S. Trömel-Plötz, A.V. Kirillina, E.S. Gritsenko va boshqa xorijiy olimlar nomi bilan bog‘liq. Ular tilshunoslikdagi jinsiy qarash tilning inson omilini aniqroq hisobga olishga imkon beradi. Hozirgi vaqtda milliy tilshunoslikda gender muammosi turli yo‘nalishlarda rivojlanmoqda. Ularning asosiylarini turli jins vakillari hisoblanadigan shaxslarning nutq xususiyatlari va jinslarning til tizimida aks etishiga bag‘ishlangan tadqiqotlar deb aytish mumkin (Z. Djalilova, G.I. Ergasheva, S.S. Noyibjonova, M.I. Rasulova, M. Narzullayeva, Sh.A. Shukurova, D.A. Davronova, R.A. Qodirova, M.S. Yusupova, F.X. Murodova, O.M. Tursunova va boshqalar).

Gender tadqiqotlar kognitiv tilshunoslik bilan chambarchas bog‘liq. Kognitiv tilshunoslik metaforalarni voqelikni kontseptuallashtirish va obrazli fikrlashni obyektivlashtirishda asosiy kognitiv mexanizmi sifatida ko‘radi. Metafora olamni modellashtirish qobiliyatiga ega, shuning uchun u olamning tilga oid tasviri, jumladan, gender tasviri shakllanishini ham ta’minlaydi.Shunday qilib, bizning tadqiqotimiz gender va kognitiv metafora muammosining kesishgan nuqtasida bo‘ladi: jins metaforik modellashtirish mexanizmlari orqali tilda amalga oshirilgan kognitiv sohasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot ishining asosiy materiallari tilshunoslikdagi jinsiy, kognitiv, leksikografik yo‘nalishning usul va vositalariga asoslanib tahlil qilinadi.

A.V. Kirillina jinsiy xarakteristikada gender yondashuv qo‘llash istiqbolini til va uning faoliyati haqida yangi ma’lumotlar olish deb hisoblaydi, jumladan, jinsiy identifikatsiyani tuzish uchun qanday til vositalari qo‘llaniladi; ma’lum bir til birliklarni tanlashda jinsiy omilning ta’siri; jinsni qanday darajada "ijtimoiy-lingvistik kategoriya" deb hisoblash mumkin; metagender (umumbashariy) va jinsiy darajalar bir til doirasida bir-biri bilan qanday bog‘liq; "femininlik" va "maskulinlik" konseptlarining mazmuni turli tillarda va madaniyatlarda qanday farq qiladi; jinsiy metaforaning diskursning turli turlarida roli qanday degan masalalar tadqiqotni talab etadi.

Jins tilda turli usullar orqali kategoriyalanadi. Shuning uchun milliy tilshunoslikda jinsiy tadqiqotlar ko‘p qirrali yo‘nalishda rivojlanib kelmoqda. F.Yusubjonovaning tadqiqotida gender stereotiplarini ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologiya materiallari asosida o‘rganishgan. Ular erkaklar va ayollar nutqidagi o‘ziga xos xususiyatlarni tahlil qilishga e’tibor qaratgan. Z. Djalilova tadqiqotida o‘zbek tilida er-xotin, ona-bola va boshqa oilaviy munosabatlar kontekstida ayollar va erkaklar nutqining xususiyatlarini tahlil qilgan. U ayollar nutqining shirinligi va hurmatga asoslanganligini, erkaklar nutqining esa qat’iylik va qisqalik bilan ajralib turishini ko‘rsatgan.

Biz ushbu tadqiqotimizni J.Lakoff va M.Johnson ning kontseptual metafora nazariyasiga va Z.I.Rezanova hamda O.V.Komissarova ning gender qarashlarini modellashtirish uchun metaforalarni aniqlash usullariga tayanib olib bordik.

Kognitiv tilshunoslikdagi metaforik yondashuv uchun asosiy yo‘nalish J.Lakoff va M.Jonsonning "Biz yashayotgan metaforalar" asari hisoblanadi. Mualliflar kontseptual metafora nazariyasining asosini qo‘ydilar. Kontseptual metafora nazariyasining asosiy tezisi **"metafora - tanish bo‘lmagan tushunchani tanish tushuncha orqali fikrlash yo‘li"** degan xulosaga keladi. J.Lakoffning tushuntirishicha, **"Til egasining ongida shakllangan ikki kontseptual soha o‘rtasidagi bog‘lanish chizmasi, uni "X - va Y" formulasi bilan taqdim etish mumkin".** Formula komponentlari o‘rtasidagi munosabat to‘g‘ridan-to‘g‘ri mos kelish sifatida emas, o‘xshashlik sifatida tushuniladi: **"X -Y ga o‘xshash".**

Kontseptual metaforalar til va madaniyatda jinsiy rollar va farqlarning qanday tasvirlanishi va tushunilishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Hayvonlar, qushlar, buyumlar yoki afsonaviy figuralar kabi tushunchalar bilan taqqoslash va assotsiatsiya orqali erkaklik va ayollikning murakkab jihatlari tushunarli qilib ifodalanadi va uzatiladi. Erkaklar va ayollarning metaforik nomlanishlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ushbu metaforalar orqali ayrim xususiyat va sifatlar alohida ta’kidlanadi. **Masalan, erkaklar ko‘pincha kuch, hokimiyat va yetakchilik sifatlari bilan bog‘lanadi**, **ayollar esa go‘zallik, latofat va g‘amxo‘rlik bilan bog‘lanadi.** Bu madaniy kutishlar va stereotiplarda ildiz otgan **ma’lum jinsiy asimmetriyaga ishora qiladi**.Umumiy qilib aytganda, kontseptual metaforalar erkaklik va ayollikka oid jamiyatdagi tasavvurlarni modellashtirish va uzatishga imkon beradi. Ular jinsiy rollarni shakllantirish, mustahkamlash va savollar ostiga olishga ham yordam beradi. Shuning uchun, metaforik tilni o‘rganish ma’lum bir madaniyatdagi jinsiy tartibni tushunishda muhim insonlarni beradi.

O‘zbek xalq maqollari ko‘pincha metaforik ma’nolarga boy bo‘lib, madaniy normalar va qadriyatlarni, shu jumladan jinsiy rollarni aks ettiradi. O‘zbek tilida erkaklar va ayollarni obrazli atash uchun asosan ***"inson - hayvon", "inson - qush", "inson - buyum", "inson - afsonaviy obraz"*** metaforik modellari qo‘llaniladi.Ushbu modellar erkaklar va ayollarni tasvirlashda son jihatidan ham, mazmun jihatidan ham farq qiladi, ya’ni jinsiy asimmetriya ko‘rinadi.

Kontseptual metafora kognitiv tilshunoslikda metaforik model tushunchasi bilan bog‘liq. **Metaforik model** degani **"Til egalarining ongidagi boshlang‘ich va ikkinchi ma’nolarning tipik munosabati, ular yangi ikkinchi ma’nolarning paydo bo‘lishiga namuna bo‘ladi"** va metaforik model metaforik ma’noning barcha uch komponenti yig‘indisi asosida amalga oshadi.

Metaforik modelda gender xususiyati umumiy metaforalarning sonidan, asl sohalarni tanlashdan va metafora ramzlarining turli to‘plamlarining - obrazli taqqoslash asoslarining o‘zgarishidan ko‘rinadi. Shuningdek, leksikografik diskursdagi gender metaforalari orqali madaniy ahamiyatga ega belgilarni aniqlash mumkin, chunki lug‘atdagi metaforalar o‘rganilayotgan lingvokultural muhitning gender obrazlari haqida keng ma’lumot bera oladigan materialdir. Ushbu materiallar gender lingvistikasi, zamonaviy o‘zbek tilining leksikologiyasi, etnolinguistika, lingvokulturologiya sohasida amaliy jihatdan muhim deb hisoblaymiz."

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Djalilova Z. O‘zbek tilida jins kategoriyasi. O‘qituvchi nashriyoti. – Toshkent.: 2020.
2. Elubaj A.M., Sarseke G.A. Kazak zhane turik makal-matelderindegi “ayel” konceptisin lingvomadeni zertteu aspektileri. Aspects of linguocultural study of the concept of “woman“ in Kazakh and Turkish Proverbs]. // SH. Ualihanov atyndagy KU habarshysy. Filologiya seriyesi. – 2023. –No 4. –B. 5-17.
3. Kirilina, A. V. (1999) Gender: lingvisticheskie aspekty Gender: lingvisticheskie aspekty, Moscow.(In Russian bet–14.
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live by. Chicago: Chicago University Press. 1980. P- 37**.**
5. Narzullayeva M., Samigova X. Gender pecularities of Praise in English and uzbek languages. Interpretation and Researches. 2023.
6. Qurbonova Mavluda. Zamonaviy tadqiqotlarda metafora va tarjima masalasi. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. Volume Volume 2. Issue 7.2022.

HOZIRGI O‘ZBEK QISSA POETIKASIDA RUHIYAT TASVIRI

S.A.Suleymanova

Annotatsiya: Qissa janrida doimo ruhiyat bilan bog‘liq muammolar bo‘lishini e’tiborga olsak, masala mohiyati chandon oydinlashadi. Muammoning faqat bir tomonlama o‘rganilishi biz olib borayotgan tadqiqotning o‘lchovlariga unchalik to‘g‘ri kelmasligi aniq.

Kalit so‘zlar: Qissa.janr,ruhiyat,nazariya,nasr,adabityotshunoslik,poetika

Qissa janrida doimo ruhiyat bilan bog‘liq muammolar bo‘lishini e’tiborga olsak, masala mohiyati chandon oydinlashadi. Muammoning faqat bir tomonlama o‘rganilishi biz olib borayotgan tadqiqotning o‘lchovlariga unchalik to‘g‘ri kelmasligi aniq. Chunki XX asrning 20- yillaridan boshlangan sinfiylik va konfliktsizlik nazariyasi, ikkinchidan, sho‘ro siyosatining tutumlari masalaga teran kirib borish imkonini chegaralab qo‘ygandi. 60-yillardan keyingina erkinlik shabadalari (unda ham to‘laqonli tamoyil emas!) muammoga aynanlik nuqtai nazaridan borishga imkon bera boshladi. Unda ham sobiq ittifoq hududlarida yashab ijod qilgan, temir qonuniyat negizidan tashqariga unchalik erkin chiqa olmagan yozuvchilar ko‘pincha urush va uning salbiy oqibatlarini yuzaga chiqarishning uddasidan chiqa oldi xolos! Ch.Aytmatovning “Jamila”, O.Yoqubovning “Muqaddas”, P.Qodirovning “Erk”, “Qadrim”, O‘.Umarbekovning “Sevgim, sevgilim”, Sh.Xolmirzayevning “To‘lqinlar”, O‘.Hoshimovning “Bahor qaytmaydi” kabi o‘nlab qissalarda o‘sha davrning odamlari ruhiyatidagi katta-kichik evrilishlar, o‘zlikni tanish, oila va shaxslararo munosabatlar talqini shular jumlasidandir. 70-yillardan keyingi M.M.Do‘st, E.A’zam, A.A’zam, A.Dilmurod kabi yozuvchilar

uslubida tamomila boshqacha obrazlar sistemasi talqini yuzaga kela boshladi. Nihoyat 90-yillardan keyin badiiy adabiyotda shaxsning o‘zini tasvirlash, o‘zining muammolarini turli usul va yo‘sinlarda namoyish qilish tradisiyasi o‘lchov tig‘izligini ranginlashtirdi. Bularning ko‘pchiligi yangi odam obrazini ruhiy talqin qilish masalasiga sho‘ng‘ib ketishi kuzatiladi. Demak, muammoga turli davrlar dunyoqarashi, amaldagi kuchlar taqdimnomasidek baholash ishonchni oqlashi tayin.

Lekin baribir, qissa janrining dominantligi hisobiga qissa bo‘lib qolaveradi”. Binobarin, qissaning epik tur orasidagi ifoda shakllari o‘z mohiyatiga ko‘ra davrning ehtiyoji sabab o‘zgarishga mahkumligi bilan ham ajralib turadi. Boshqacha aytganda, bitta qahramon atrofida birlashayotgan voqelik yozuvchi ijodiy konsepsiyasi hosilasidir.

Unda bir-birini to‘ldiruvchi kategoriyalar o‘z ifodasini topishi muhim: “Povest janriga mansub bo‘lgan asarlarda qamrab olingan davrdan qat’i nazar bosh qahramon hayotida mavjud bo‘lgan barcha voqealarning batafsil tasvirlanishi shart emas. Yozuvchi o‘sha voqealarning eng asosiylarini tanlab oladi, qaysiki bosh qahramonning xarakterini ochishga qulay kelgan, asar g‘oyasini ochishga xizmat qiladigan voqealarnigina kengroq tasvirlaydi”. Haqiqatdan ham, povestda poetik qonuniyat qisadagi singari murakkab va olamshumul masalalarni idroklashga keng imkon bermaydi. Yozuvchi muayyan voqelik fonida harakatlanadi. Davrning og‘riqlari va muammolari ma’lum bir sinfiy takomilda ayonlasha boradi. Qissada – vaqt nisbatan chegaralansa-da, qahramonning botiniy olamidagi evrilishlar asosan inson konsepsiyasi negizida talqin etiladi. U davrni ham, zamonni ham, makonni ham, tarixiy aspektdagi rolini ham maromiga bo‘ysundiradi, natijada, davrning manzarasi haqqoniy qiyofada o‘quvchi ko‘zi o‘ngida qayta jonlanadi. Dos.M.Boboxonov masalaga quyidagi rakursdan turib baho berishni ma’qul ko‘raganligida masala mohiyatiga yaqinlashish kuzatiladi. Muallif yozishicha: “Zamonaviy adabiyotshunoslikda muammo markaziga hazrati insonni qo‘yib gavdalantirish (antroposentrizm) an’anasi strukturalizmdan qolgan meros sifatida “gereosentrizm” tendensiyasiga, shaxsning o‘z-o‘zini anglash jarayoniga diqqatning kuchayishiga bo‘shatib berdi. Bugungi kunda insonni adabiy asar qahramoni sifatida o‘rganish turli yo‘nalishlar: ma’naviy-falsafiy muammolarning badiiy talqini, janr, kompozisiya, mavzu kabi kategoriyalar darajasida amalga oshirilmoqda”. Binobarin, psixologik talqin birgina qahramon olamida emas, yozuvchi ruhiyatidan o‘sib chiqqan iztirob alangasidir. U qissa syujetida ishtirok etayotgan barcha qahramonlar tabiatida – muvozanat birligini taqozolashga imkon beradi. Agar bordi-yu, bosh qahramon atrofida uyushgan tasvir metodologiyasiga zo‘r zalvorli muammo yuksalanaversa, voqelik o‘z-o‘zidan sochilib ketishi tayin. Ayniqsa, ishq haqida bitilgan qissalarda yozuvchilar qaysi tomonga muhabbat qo‘yishi dinamik o‘sishda ochiq-oshkor seziladi. Bu emotsiya asta-sekinlik bilan qahramonda rivojlanib, o‘quvchi ko‘ngliga kirib olishi tayin. Demak, yozuvchi – davrning manzarasini, qahramonning ruhiyatini. Voqelik oqimini bir maxrajda jilvalantirmasa, ijodiy maqsad konseptual maydonga aylanmaydi. Aniqlikdan – noaniqlik kelib chiqishi tayin. Murakkab tasvir shtrixlarida bular ro‘y-rost ko‘z o‘ngimizda namoyon bo‘lishi hech gap emas.

“Adabiyot tarixidan ma’lumki, har qanday adabiy usuldagi yangilik o‘z-o‘zidan paydo bo‘lmaydi: adabiyotdagi yangi oqimlar, an’analar o‘z dvrining estetik, ijtimoiy, g‘oyaviy, mafkuraviy, tafakkur ehtiyoji, in’ikosi sifatida so‘z san’atida bo‘y ko‘rsatadi. Qadimgi davrda adabiyot yoki keyingi yuz yillik adabiyotmi, qaysi davr adabiyoti bo‘lishidan qat’i nazar, yangi bir oqimlar, so‘zga munosabat, shakliy va badiiy izlanishlar aslida o‘sha jamiyatda paydo bo‘layotgan ijtimoiy fikr va ijtimoiy ong ostining ehtiyojini namoyon qiladi”. Anglashiladiki, tarixiy-ijtimoiy jarayonning o‘z-o‘zidan yuzaga chiqmasligi mumkin. Unda davrning qiyofasi aks etadi. Davr esa odamlarning faol ijtimoiy yashash turmushining haqiqiy manzarasida ko‘zga tashlanadi.

Shunday ekan, L.Bo‘rixon bir vaqtning o‘zida ikki tomonga ham o‘z munosabatini simpatiya, antipatiyasini bildirib boradi. Jamiyatning boshlab bergan soxta va nurli yo‘llarining aslida puch orzu ekanligini ishongan olomonning haqiqiy ruhiy-ijtimoiy yashash ko‘nikmalari. Ikkinchisi, mafkuraning o‘ta uzoqni ko‘zlab, bo‘ysundirib yashashga odatlantirilgan geosiyosiy xunrezliklarining asl qiyofasini fosh qilish mexnizmining talqini.

Shunday ekan, yozuvchi L.Bo‘rixonning “Sirli muallim” qissasining yozilganiga yigirma yillar bo‘ldi. Unda yozuvchi “Jaziramadagi odamlar” romandiga bosh qahramon O‘roq Umurzoqovning

qahramonlarcha halok bo‘gan urush va uning qishloq hayoti, ahli uchun nihoyatda ayanchli ta’siri gavdalantiriladi.

Adabiyotlar:

1. Абороров.А. Ўзбек повести. – Т: Фан, 1973. – Б. 9.

2 Арасту. Поэтика. –Т: “Янги аср авлоди”. 2018. –Б.34.

3. Бобохонов М. Ўзбек қиссаларида бадиий психологизм. Монография. –Т: “Баёз. 2014. –Б.15.

4. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. –Л.Советский писател, 1971. –С.300.

5. Есин А.Б. Психологизм русской классической литературы. Книга для учителя. –М. Просвещение. 1988. –С.18-19.

6. Лучанов М.Ф.История мировой литературы. – Омск, 2004.

7. Расулова У. XX аср ўзбек қиссачилиги (поэтик изланишлар ва тараққиёт тамойиллари). Филол.ан.док.дисс. –Т.: 2020. –Б.15.

8.Бобохонов М. Ўзбек қиссаларида бадиий психологизм. Монография. –Т: “Баёз. 2014. –Б.9.

9. https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/marhabo-qochqorova-xurshid-dostmuhammad-qissachiligida-metafora-va-timsolli-ishoralar/

ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ КОНФУЦИЯ НА ПОПУЛЯРИЗАЦИЮ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСТАНЕ

К.К.Серикова, Г. И.Исина

Аннотация: За последние несколько десятилетий Китай и страны Центральной Азии, включая Казахстан, значительно укрепили свое сотрудничество. Одной из ключевых сфер взаимодействия стало образование и культура, что привело к созданию сети Институтов Конфуция, которые играют важную роль в продвижении китайского языка и культуры в регионе. Казахстан, как крупнейшая страна Центральной Азии, стал важным участником этого процесса. Институты Конфуция в Казахстане и других странах Центральной Азии стали важными центрами культурного обмена и образовательного развития. Они не только содействуют изучению китайского языка, но и углубляют взаимопонимание между народами, укрепляя экономические и политические связи. Это сотрудничество становится важной частью общей стратегии стран по развитию долгосрочных дружеских отношений с Китаем.

Ключевые слова: Казахстан, Институты Конфуция, китайский язык, культурный обмен, сотрудничество, образование.

Annotation: Over the past few decades, China and the Central Asian countries, including Kazakhstan, have significantly strengthened their cooperation. One of the key areas of interaction has been education and culture, which has led to the establishment of a network of Confucius Institutes, which play an important role in promoting the Chinese language and culture in the region. Kazakhstan, as the largest country in Central Asia, has become an important participant in this process. Confucius Institutes in Kazakhstan and other Central Asian countries have become important centers for cultural exchange and educational development. They not only promote the study of the Chinese language, but also deepen mutual understanding between peoples, strengthening economic and political ties. This cooperation is becoming an important part of the countries’ overall strategy to develop long-term friendly relations with China.

Key words: Kazakhstan, Confucius Institutes, Chinese language, cultural exchange, cooperation, education.

За последние три десятилетия Китай и страны Центральной Азии следовали тенденции взаимного сотрудничества, укрепляя доверие и развивая тесные отношения. Вместе они превратили более чем 3300 километров общей границы в символ дружбы, взаимного доверия

и сотрудничества. Эти государства вступили на новый путь взаимодействия, основанный на добрососедстве, дружбе и взаимной выгоде, став неотъемлемой частью формирования новой модели международных отношений. Центральная Азия является перекрестком между Востоком и Западом, как географически, так и исторически. Язык, как носитель культуры, играет несравненную ключевую роль в межличностном и культурном обмене. Будучи восточным соседом, существующим на протяжении тысячелетий, уникальное и глубокое культурное наследие Китая всегда привлекало к изучению поколения жителей Центральной Азии.

В странах Центральной Азии постоянно разгорается «китайская лихорадка». В Центральной Азии насчитывается более десяти институтов Конфуция, в том числе:

- первый в мире Институт Конфуция по контракту - Узбекско-китайский Институт Конфуция при Ташкентском государственном университете востоковедения, Узбекистан;

- Институт, который систематически проводит обучение в колледжах, на бакалавриате и аспирантуре — Институт Конфуция при Ошском государственном университете в Кыргызстане;

- первый Институт Конфуция в Центральной Азии, интегрирующий профессиональное обучение – Институт Конфуция при Горно-металлургическом институте Таджикистана.

Эти Институты Конфуция, как правило, приветствуются местными студентами, начиная от детей школьного возраста и до пожилых людей, от бизнес-элиты до восходящих звезд политики. Везде есть люди, которые могут говорить по-китайски. Институт Конфуция популярен не только среди местных жителей, но и имеет учеников и последователей по всему миру, а группа подготовленных выдающихся студентов стала основой обменов и сотрудничества между Китаем и странами Центральной Азии.

С 2006 года в Казахстане созданы 5 Институтов Конфуция. Институт Конфуция при Евразийском национальном университете имени Л.Н. Гумилева (г. Астана) принял участие в составлении учебных программ и стандартов обучения китайскому языку для средних школ Казахстана. Институт Конфуция при Казахском национальном университете имени аль-Фараби (г. Алматы) провел первую казахстанскую выставку «Обучение за рубежом в Китае и трудоустройство». Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова (г. Актобе) сотрудничал с местными китайскими инвесторами и предприятиями по предоставлению услуг по обучению китайскому языку для местных сотрудников. Вырезанные из бумаги работы бывшего китайского директора Института Конфуция при Карагандинском техническом университете имени Абылкаса Сагинова (г. Караганда) собраны Национальным музеем Казахстана. Институт Конфуция при Казахском университете международных отношений и мировых языков имени Абылай хана (г. Алматы) организовал команду экспертов из Китая и Казахстана для разработки местных учебных материалов по китайскому языку. Каждый Институт Конфуция базируется на местном уровне и интегрируется в общество. В Институтах Конфуция один за другим проходят обучение все больше последователей дела китайско-казахстанской дружбы.

Институт Конфуция при Карагандинском техническом университете имени Абылкаса Сагинова является самым популярным пунктом изучения китайского языка среди жителей города Караганда. Данный Институт обеспечивает студентов всем необходимым для успешного обучения: различные учебные и научные пособия по китайскому языку, техническое оснащение, предметы культуры, а именно картины, вырезанные из бумаги фигуры, маски пекинской оперы, инструменты для обучения каллиграфии, китайские национальные музыкальные инструменты, комфортабельные учебные аудитории. Также Институт, благодаря успешному сотрудничеству с Китаем, предоставляет такие возможности, как сдача международного экзамена HSK и получение сертификата с указанием уровня владения китайским языком; содействие в поступлении на образовательные программы бакалавриата, магистратуры и докторантуры в университеты Китая любого уровня; выезды в языковые лагеря в Китае; участие в многочисленных интеллектуальных и творческих конкурсах («Мост китайского языка», вокальный конкурс китайских песен «В облаках

Шелкового пути», конкурс по страноведению, конкурс каллиграфии твердым пером, конкурс по каллиграфии ручкой, конкурс по написанию китайских иероглифов, конкурс на знание китайского языка и культуры и др.). Важнейшей особенностью данного Института является возможность обучения с носителями китайского языка. Студенты Карагандинского университета им. академика Е.А. Букетова, обучающиеся по образовательной программе «Иностранная филология (китайская)», ежегодно расширяют свои знания в пределах Института Конфуция при Карагандинском техническом университете имени Абылкаса Сагинова.

Таким образом, укрепление культурных и образовательных связей между Китаем и Казахстаном является важным элементом их стратегического сотрудничества. Институты Конфуция способствуют популяризации китайского языка и культуры, играя ключевую роль в образовательной системе региона. Эти инициативы не только расширяют возможности для молодежи, но и укрепляют межкультурное взаимодействие, способствуя дальнейшему развитию дружеских отношений между Китаем и Центральной Азией.

ИЗУЧЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В ЛИНГВИСТИКЕ

А.Ю.Доронина

Аннотация: в данной статье рассматривается изучение фразеологии, ее виды , классификация и значение китайских фразеологизмов .

Ключевые слова:фразеология, китайский язык, идиома, лингвистика

Фразеология — это один из наиболее интересных и значимых аспектов языковой системы, занимающий важное место в лингвистике. Слова в языке не всегда используют в своем буквальном смысле. Иногда используются целые выражения или устойчивые сочетания слов, которые имеют переносное или скрытое значение. Выражения, называемые фразеологизмами, отражают культуру, историю, традиции и мировоззрение народа, формируют языковую картину мира [1].

Фразеология в китайском языке включает в себя устойчивые выражения которые состоят из пяти частей:чэньюй (идиомы), гуаньюньюй (фразеологические сочетания), яньюй (пословицы), сехоуюй (недоговорки-иносказания), суюй (поговорки)[2].

Фразеология как раздел лингвистики изучает не только устойчивые словосочетания, обладающие фиксированным значением, которое часто не может быть выведено из значений отдельных слов но и историю происхождения самих фразеологизмов, и их применение в обществе. Например, выражение "бить баклуши" не подразумевает физическое действие, связанное с баклушами, а означает "ничего не делать" или "лениться". Таким образом, фразеологизм имеет идиоматическую природу и не сводится к простому сложению значений его компонентов[3].

История фразеологии начала формироваться сравнительно поздно — в XX веке. Важным вкладом в развитие этой дисциплины стало исследование таких ученых, как Ш. Балли и В. В. Виноградов. Ш. Балли ввел понятие фразеологизма, а Виноградов классифицировал фразеологические единицы в зависимости от степени семантической связанности их компонентов[4].

Классификация фразеологических единиц

Фразеологические единицы могут быть классифицированы по различным признакам, таким как степень устойчивости, структурно-семантическая организация и источник происхождения. Так Виноградов выделил 3 основных вида фразеологизмов[5]:

1. По степени устойчивости:

Фразеологические сращения — это выражения, в которых значения отдельных компонентов полностью утратили свою прямую связь с их исходными значениями, например "точить лясы" (вести пустые разговоры).Таким образом основной смысл заложенный в слово или название, может быть скрыт с исторической точки зрения . По отдельности слова не несут

в себе каких либо значений. Если элементы фразеологического сращения имеют одинаковые по звучанию слова то они как правило считаются омонимическими.

Фразеологические единства — фразеологизмы, значения которых частично связаны с прямым значением составляющих слов, но в основном имеют идиоматический характер. Как и фразеологические сращения являются семантически неделимыми и целыми.Однако отличие фразеологического единства от фразеологического сращения состоит в их целостной семантике. Например, выражение "смотреть сквозь пальцы" (не замечать что-то специально), или “закинуть удочку ”

Фразеологические сочетания— выражения, в которых одно слово имеет свободное значение, а другое — фразеологически ограниченное. Например, "прийти в ярость".

По источнику происхождения фразеологизмы делятся:

1. Литературные фразеологизмы

Эти фразеологизмы происходят из классической литературы, стихотворений и прозы. Часто цитируют произведения известных писателей или поэтов.

- Например «字正腔圆» (zìzhèngqiāngyuán) —говорить четко, отчетливо.Это выражение произошло из классической литературы[6].

2. Исторические фразеологизмы

Эти выражения связаны с историческими событиями, персонажами или легендами. Эти выражения могут содержать упоминания о реальных исторических событиях или знаменитых личностях.

- Например «掩耳盗铃» (yǎn ěr dào líng) —означает заткнув уши,украсть колокольчик , данная идиома пришла из истории о воровстве[7].

3. Мифологические и философские фразеологизмы

Эти фразеологизмы основаны на мифах, религиозных учениях или философских концепциях (например, конфуцианство, даосизм и буддизм).

- Например «朝三暮四» (zhāo sān mù sì) —утром три, вечером четыре;семь пятниц на неделе, означает переменчивость или непостоянство.

4. Народные пословицы и поговорки

Это выражения, которые возникли на основе народного творчества и часто передавались из поколения в поколение. Они отражают мудрость и обычаи народа.[8].

- Например «不怕慢，就怕站» (bù pà màn, jiù pàzhàn) —не бойся медленно,бойся остановиться ; означает важность постоянного движения вперед

5. Научные и технические фразеологизмы

Эти фразеологизмы возникают в контексте науки и техники, особенно в современных условиях.

- Например «信息高速公路» (xìn xī gāo sù gōng lù) —информационная супермагистраль 高速公路; фраза относящаяся IT-технологиям [9].

Исследования фразеологии

Исследованием китайских фразеологизмов являются, информация о культуре Китая, народа и его традиций отражающиементальность китайцев. Фразеологические единицы языка не только выражаютэлементы и черты культурно-национального миропонимания, но и формируют их. Каждый фразеологизм, содержит в себе культурную коннотацию, вносит свой вклад в общую картину национальной культуры.

Приведем несколько примеров фразеологизмов о культуре:

功夫下在平常 (gōngfūxiàzàipíngcháng)

Перевод: Упорный труд заключается в повседневной жизни.

Происхождение: Эта фраза подчеркивает, что достижение мастерства и успеха требует постоянной практики и усилий в повседневной жизни[10].

Значение: акцентирует внимание на важности усердной работы и преданности делу в китайской культуре, где труд считается основой достижения успеха.

和气生财 (héqìshēngcái)

Перевод: Вежливость приносит богатство.

Происхождение: Этот фразеологизм отражает китайское представление о важности гармонии в межличностных отношениях и бизнесе[11].

Значение: Он подчеркивает, что добродушие, вежливость и уважение способствуют успешной жизни и процветанию. Это отражает общепринятые моральные и культурные ценности в китайском обществе.

井底之蛙 (jǐngdǐzhīwā)

Перевод: Лягушка на дне колодца.

Происхождение: Эта фраза описывает лягушку, живущую в колодце и имеющую ограниченное представление о мире.

Значение: Она символизирует ограниченность знаний и узость мышления. Это выражение подчеркивает важность стремления к познанию и расширению горизонтов, что является ключевым аспектом китайской философии.

画蛇添足 (huàshétiānzú)

Перевод: Нарисовать змею и добавить ей лапы.

Происхождение: Легендаговориточеловеке, которыйнарисовалзмеюи, стремясьееулучшить, добавилноги, чтосделалоеенеузнаваемой.

Значение: Это выражение указывает на избыточные усилия или улучшения, которые только мешают изначальной идее или предмету. Он учит ценности простоты, что особенно важно в китайской культуре с её акцентом на минималистичность и функциональность.

Основные методы изучения фразеологии включают в себя:

1. Семантический анализ — исследует значение фразеологических единиц, их коннотативные и денотативные аспекты. В рамках этого подхода лингвисты пытаются выявить, каким образом значения компонентов фразеологизмов взаимодействуют друг с другом и как происходит перенос значения[12].

2. Этимологический метод — направлен на изучение происхождения фразеологических выражений. Этот метод позволяет раскрыть историческую природу устойчивых выражений и их связи с культурным и социальным контекстом[13].

3. Сравнительно-сопоставительный метод — исследует фразеологические единицы разных языков с целью выявления общих и специфических черт. Сопоставление фразеологии в разных языках помогает лучше понять особенности языковой картины мира разных народов[14].

4. Контекстуальный анализ — изучает использование фразеологизмов в разных контекстах речи. Этот метод позволяет определить, как фразеологические единицы функционируют в реальном общении, как они изменяются в зависимости от ситуации, стиля речи или носителей языка[15].

Заключение

Фразеология в китайском языке — это богатый источник знаний о культуре, традициях и менталитете. Изучение фразеологических единиц не только обогащает словарный запас изучающих язык, но и помогает глубже понять саму суть китайской культуры. Понимание и использование фразеологизмов является важным шагом на пути к свободному и выразительному общению на китайском языке.

Сноски и их объяснения

[1]Описывается общее понятие фразеологии

[2]Показывает на то , сколько видов фразеологизмов существует

[3]Подчеркивает что изучает фразеология и их значение в обществе

[4] Отмечает ученых которые внесли свой вклад в фразеологию

[5] Выделяет основные виды фразеологизмов

[6] Указывает на то, откуда произошло данное выражение

[7]Объясняет происхождение данной фразы

[8]Возникновение народных пословиц и поговорок

[9] Объяснение научных выражений

[10] Происхождение культурных фразеологизмов

[11]Фразеологизмы отражающие важность гармонии и отношении в бизнесе

[12] Описывает семантический анализ
[13] Изучение этимологического метода
[14]Исследование сравнительно –сопоставительного метода
[15] Контекстуальный анализ

Список литературы:

1. https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/5033/5/t12pub198.pdf(Ученые записки. – 2011. – Том 12. – С. 198–204) [1, с. 3]
2. https://cyberleninka.ru/article/n/lingvokulturnye-aspekty-kitayskoy-frazeologii/viewer ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ КИТАЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ С.166
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%BCБольшая российская энциклопедия. — М., 2017. — Т. 33. — С. 527.
4. https://dict.idioms.moe.edu.tw/idiomView.jsp?ID=1100&webMd=2&la=0
5. https://eor.dgu.ru/lectures_f/Учебник/Учебник/public_html/page21.html [Чувакин 2011: 194].

ИССЛЕДОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ И НОВЫХ ФОРМ КОММУНИКАЦИИ В КИТАЙСКИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМАХ (WECHAT, WEIBO И ДР.)

М.Н.Бухарбаева

С развитием цифровых технологий и увеличением числа пользователей интернета в Китае произошли значительные изменения в языковой среде. Платформы социальных сетей, такие как WeChat, Weibo, QQ и Douyin, сыграли важную роль в формировании новых лингвистических феноменов и коммуникативных форм. В данной статье будет рассмотрено, как китайские онлайн-платформы влияют на язык и способы общения, а также какие новые лингвистические особенности появляются в цифровой среде.

Лингвистические особенности китайских онлайн-платформ

1.1 Сокращения и аббревиатуры

Одной из самых заметных тенденций является активное использование сокращений и аббревиатур. Например, в WeChat и Weibo пользователи часто сокращают фразы и предложения для более быстрого общения. Такие выражения, как “哈哈哈” (hahaha — смех) и “么么哒” (memeda — поцелуй), стали привычными в повседневной переписке. Еще одной особенностью является использование чисел для передачи смысла, например “520” (я люблю тебя) или “88” (до свидания).

1.2 Лингвокреативность и создание новых слов

Платформы создают условия для языкового творчества. Например, на Weibo и Douyin пользователи активно создают неологизмы, которые становятся вирусными. Такие слова, как “吃瓜” (chi gua — буквально «есть арбуз», но используется для обозначения наблюдения за ситуацией без участия), стали популярными благодаря мемам и интернет-культуре.

1.3 Культурная адаптация и заимствование иностранных слов

Интересным аспектом является заимствование иностранных слов и их адаптация в китайском языке. С развитием глобализации многие термины, особенно связанные с технологией и бизнесом, появляются на китайских платформах в виде англицизмов. Например, слова “粉丝” (fěnsī — фанаты, от английского “fans”) и “黑” (hēi — хейтить, от английского “hate”).

2. Новые формы коммуникации

2.1 Визуальная коммуникация: эмодзи, мемы и стикеры

Китайские пользователи активно используют визуальные средства общения, такие как эмодзи и стикеры. Например, в WeChat пользователи могут отправлять не только стандартные

эмодзи, но и кастомизированные стикеры, которые создаются самими пользователями. Это создает новый уровень визуальной экспрессии, который компенсирует недостаток невербальных средств общения в текстовых сообщениях.

2.2 Живые трансляции и короткие видео

На платформах, таких как Douyin (китайский TikTok) и Kuaishou, формат коротких видео становится популярным средством коммуникации. Пользователи создают короткие клипы, в которых выражают свои мысли, рассказывают истории или комментируют текущие события. Этот формат позволяет обмениваться информацией и эмоциями более эффективно, чем текстовые сообщения.

2.3 Влияние алгоритмов и технологий искусственного интеллекта

Современные китайские платформы используют технологии искусственного интеллекта, чтобы адаптировать контент под интересы пользователей. Например, на Weibo и Douyin алгоритмы персонализируют ленты новостей и предлагают контент, который будет наиболее интересен пользователю. Это меняет не только структуру коммуникации, но и само восприятие информации, создавая фильтры реальности, которые влияют на социальные и лингвистические практики.

3. Социокультурный контекст и языковые изменения

3.1 Языковая политика и цензура

Важным аспектом, влияющим на коммуникацию на китайских онлайн-платформах, является языковая политика и цензура. Китайские платформы тщательно контролируются государством, что сказывается на содержании сообщений и их стиле. Многие пользователи разрабатывают новые способы выражения мнений, используя каламбуры, иносказания или символы, чтобы обходить автоматические фильтры.

3.2 Диалектные вариации и региональная специфика

Еще одной интересной особенностью является использование диалектов и региональных языковых вариаций. В зависимости от географического положения пользователи могут использовать как стандартный китайский (путунхуа), так и местные диалекты. Например, в Гуандуне популярно использование кантонского диалекта на местных онлайн-платформах.

Заключение

Китайские онлайн-платформы не только меняют способы общения, но и создают новые лингвистические особенности, которые оказывают влияние на весь китайский язык. Эти изменения отражают как технологическое развитие, так и культурные и политические особенности Китая. Исследование этих изменений позволяет лучше понять динамику современной лингвистики и коммуникации в цифровую эпоху.

Литература:

1. Zhang, Q. (2017). The Digital Transformation of Chinese Linguistics: Social Media and Language Change. Beijing: Chinese Academy of Social Sciences Press.
2. Li, H., & Jiang, T. (2019). Social Media Communication in China: WeChat and Beyond. Singapore: Springer.
3. Chen, J. (2021). Language and Society in China: The Internet and Digital Communication. London: Routledge.
4. Sun, C. (2020). Censorship and Language in the Chinese Digital Sphere: The Role of AI and Algorithms. Hong Kong: Hong Kong University Press.
5. Wang, X. (2023). The Evolution of Chinese Internet Slang: From Weibo to Douyin. Shanghai: Fudan University Press.

ИСТОКИ РАЗВИТИЯ ДРАМАТИЧЕСКОГО РОДА В ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ В «ПОЭТИКЕ» АРИСТОТЕЛЯ

Т. М.Низамутдинов

Аннотация: Данная научная статья посвящена проблеме возникновения драматического рода в античной литературе на примере научного труда Аристотеля «Поэтика», который оказал влияние на дальнейшее развитие рода драмы и театра. В своем научном трактате Аристотель дает основные термины, связанные с этим литературным родом, как например, мимезис, катарсис и др. Кроме этого автор проводит разграничение понятий эпос, лирика, драма. Одно из ключевых мест в трактате отводится жанру трагедии, для древнегреческого философа этот жанр является высшим видом поэзии, так как приравнивается к эпопее, но при этом, обладает музыкальностью и театральной обстановкой и самое главное – жизненностью как при чтении, так и при постановке пьесы.

Ключевые слова: поэтика, подражание, фабула, перипетия.

Род драмы относится к числу тех, который тесно соприкасается с другими видами искусства. Тем самым драма является не только литературным родом и жанром, ее анализ также осуществляется в теории театра. В произведениях лирики и эпоса главная роль отводится писателю, то есть успех то или иного произведения зависит от его мастерства. Драматические произведения свою окончательную оценку получают на сцене и в данном случае кроме самого произведения оцениваются – игра актеров, режиссерский замысел, стиль спектакля.

Говоря об актуальности драматических произведений, имеют в виду ее новизну, характер действующих лиц и декорациях (при условии ее постановки в театре). По мнению М.С. Кургиняна: «Нужно, очевидно, не ограничиваться характеристикой тех черт содержания и формы, которые драма разделяет с произведениями других родов и видов литературы, а сосредоточиться на самом специфическом, присущем только драме качестве — на особых, отличных от эпоса законах драматического действия, которые, оставаясь неизменными в каких-то основных своих принципах, существенно тем не менее перестраиваются под воздействием «духа» времени». [3,с 239]

Изучением теорией драмы занимались такие исследователи как А. Аникст в своем труде «Теория драмы от Аристотеля до Лессинга», М.С. Кургинян в разделе драмы труда «Теория литературы», Б.С. Костелянец «Драма и действие. Лекции по теории драмы», В. Хализев «Драма как явление искусства». Трудность изучения данного вопроса заключается в том, что за основу рассмотрения поднимались только определенные проблемы конкретной эпохи, что в свою очередь приводило к неполному изучению теоретического вопроса. Особенно это относится к эпохе Возрождения, а в частности литературы Англии времен Шекспира.

Как и многие другие области знаний и культуры, теория драмы начала складываться в Древней Греции. Один из главных научных трудов драмы этой эпохи принято считать «Об искусстве поэзии» Аристотеля. В настоящее время известно, что и до Аристотеля существовали трактаты, посвященные роду драмы как таковому. Однако, ни один из трудов доаристотелевской эпохи не сохранился. Так к примеру было известно о труде Софокла «О хоре», который, к сожалению, не сохранился до наших дней.

Следует подробнее остановиться на труде Аристотеля «Поэтика», где древнегреческий философ даёт определения на такие понятия как фабула, трагедия, завязка, развязка, катарсис, перипетия и др. По замечанию английского теоретика у Аристотеля отсутствует точное определения понятия действие, что для теории драмы является основополагающим элементом.

В «Поэтике» действие подразумевается в двух значениях, в первом случае под действием имеется в виду индивидуальный поступок действующего лица в пьесе, во втором – ход всего произведений и совокупность всех поступков. В трагедии предметом являются действия особого рода, так или иначе связанные с речью — такие, что могут и должны быть либо прямо переданы словом, либо в определенной мере нуждаются в нем для своего полного выражения. Для художественной речи трагедийного жанра, по Аристотелю, характерны средства языка,

необходимые для «украшения», среди которых философ выделяет метафору. Под «украшением» речи Аристотель понимает сочетание ритма, гармонии и пения. В этом отношении драма считается приближенной к лирике и эпосу. Однако, автор даёт отличие драмы от лирики и эпоса. Лирические жанры от начала до конца выстраиваются в одном и том же ритме, в трагедии же каждое действие имеет свой определенный ритм, что в итоге выводится к общему сложному ритму. Данный подход Аристотеля о едином ритмическом процессе остается актуальным и на сегодняшний день, хоть и со временем в драме действующие лица стали изъясняться прозой, а не поэзией, тем не менее именно драме присуще свое уникальное ритмическое движение.

Действия, которые совершаются во всех 3 родах художественной литературы не должны соответствовать действиям реальной жизни. «Произведение искусства, изображая вероятное и возможное, находится в сложном отношении с реальной жизнью и ее протеканием». [2, с.52]. Об этом этом художественном явлении у Аристотеля подробно изложено в 9-й главе. Подражание у Аристотеля подразумевает воспроизведение не всего предметного мира, а лишь человека. Согласно трактовке А.Ф. Лосева в античном искусстве наслаждение создавалось не от красот природных пейзажей, растений, животных, а скорее от их полезности для человека. «Таким образом, эстетическая роль чувственного созерцания вполне совпадала здесь с утилитарной оценкой предметов, нужных для жизни, полезных, удобных для употребления» [4, с.89].

Одно из ключевых мест в трактате отводится жанру трагедии, для древнегреческого философа этот жанр является высшим видом поэзии, так как приравнивается к эпопее, но при этом, обладает музыкальностью и театральной обстановкой и самое главное – жизненностью как при чтении, так и при постановке пьесы. Кроме того, отличие заключается в том, что в трагедии действие обычно разворачивается в течении одного дня, когда как в эпосе таких временных рамок нет. В начале зарождения трагедийного жанра трагики подражали писателям эпических поэм и разбивали большие сюжеты на драматические дилогии и трилогии.

Как уже было отмечено, для Аристотеля искусство – это в первую очередь подражание, для передачи которого используются следующие средства: ритм, слово и гармония. Для каждого вида искусства характерно одно из средств: музыка – гармония и ритм, хореография – ритм. Что касается искусства слова, то здесь задействованы все средства подражания, что по мнению Аристотеля, делают его высшим видом искусства. Продолжая мысль, трагедия является квинтэссенцией драматического искусства. В силу зачатка учения о родах в целом, Аристотель синонимизирует понятия жанр трагедии и рода драмы. Далее Аристотель приводит структуру классической трагедии:

«всякая трагедия имеет сценическую обстановку, характер, фабулу, словесное выражение, музыкальную композицию, а также мысли» [1, с. 24]. В свою очередь каждая часть относится к одной из подструктур: предмету подражания либо средствам подражания. Предметом или объектом подражания является фабула, характеры, разумность (мысли). Словесное выражение и музыкальная композиция относятся к средствам подражания. Наконец, сценическая обстановка должна рассматриваться как «способ» исполнения. Указанное разграничение можно указать с точки зрения формально-содержательного компонента. Предмет подражания иначе говоря содержание произведения являются ядром драмы. Драма есть «подражание действию» [1, с. 56]. А раз это так, то сущность ее определяется фабулой. Фабула — «сочетание фактов» [1, с. 57], составляющих содержание действия. «Трагедия есть подражание не людям, но действию и жизни, счастью и злосчастью, а счастье и злосчастье заключается в действии;

и цель/трагедии — изобразить какое-нибудь действие...» [1, с. 47].

Исходя из этих особенностей можно сделать вывод, что театр поставил своё искусство на службу общества. Актуальные проблемы, которые поднимались в трагедиях Софокла, Еврипида и Эсхила, раскрывались сквозь человеческие характеры и их страстей. Столкновение характеров и борьба страстей приводили к драматическим конфликтам, что в свою очередь доставляло эстетическое наслаждение.

Список использованной литературы:

1. Аристотель. Поэтика. Перевод, введение и примечания Н. И. Новосадского. Л.: Academia, 1927, 124 с.
2. Костелянец Б.О. Драма и действие. Лекции по теории драмы. Выпуск 1, 1976. 686 с.
3. Кургинян М.С. Драма // Теория литературы. Роды и жанры в историческом освещении. М., 1964, стр. 239
4. Лосев А. Ф. История античной эстетики (ранняя классика). М., 1963, стр. 89

ИСТОРИЯ КИТАЙСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

Л. Д.Скотникова

Аннотация: В статье предлагается краткий обзор истории китайских иероглифов и влияния китайской письменности на Восточную Азию. Как одна из древнейших письменностей, дошедших до наших дней, несмотря на сложность освоения, китайское письмо все еще активно используется и продолжает развиваться. Особое внимание было обращено на появление и распространение китайских иероглифов в Японии, и влияние китайской письменности на развитие японского языка.

Ключевые слова: китайский язык, японский язык, иероглифы, китайская письменность, японская письменность.

Китайские иероглифы по своему существу уникальны и по праву могут называться исключительным явлением среди современных письменностей. Будучи одной из самых распространенных письменностей в мире, сложные формы и большой объем иероглифов делают ее всегда пугающей для начинающих, что связано с долгой историей китайских иероглифов.

Среди прочих иероглифических письменностей китайская — единственная продолжает существовать по сей день. На протяжении веков она приспосабливалась и адаптировалась к меняющимся условиям развития цивилизации. Одни из свидетельств о древнейшем периоде развития китайского письма — надписи на гадательных костях, бронзовых сосудах и бамбуковых дощечках, которые находят при археологических раскопках неолитических культур и древних городищ.

Рассмотрим подробнее, что собой представляют иероглифы. Иероглиф — это комплекс графических элементов, расположенных в определенном порядке и обладающих определенной функцией в его составе. [Софронов М. В. “Китайский язык и китайская письменность”, 2007] Если сравнить китайские иероглифы между собой, то постепенно станет заметно, что некоторые из них состоят из одних и тех же компонентов, это и есть графические элементы. Развитые иероглифические письменности состоят из некоторых графических элементов, которые отчетливо видны в составе письменного знака и определяются по конкретным признакам. Помимо самих иероглифов китайского письма, эти графические элементы также имеют свои чтение и значение. Поэтому в составе иероглифа они могут выступать в функции фонетической части и в функции передачи значения. Однако не все иероглифы имеют эти две составляющие. В некоторых иероглифах есть одна, но нет другой, а иногда графические элементы иероглифа могут не иметь никакого видимого указания на его значение или произношение.

Китайская письменность особенно выделяется тем, что в процессе развития не произошло перехода от иероглифического письма к алфавитному. Ввиду своей универсальности китайские иероглифы могли быть заимствованы другими языками для графического обозначения своих слов. Вне Китая иероглифы использовались как средство выражение какого-либо смысла, при этом чтение сохранялось соответствующее словам

родного языка. Например, в древности в Японии, Корее и Вьетнаме китайские иероглифы являлись единственной официальной системой письма.

Конкретно в Японии китайское письмо стало известно в конце эпохи Хань по надписям на предметах, которые императорский двор этой династии передавал в дар японскому императорскому двору. [Софронов М. В. “Китайский язык и китайская письменность”, 2007] Однако широкое распространение в Японии китайские иероглифы получили только в V-VI веках. Своей письменности в Японии до этого еще не было, а все народные песни и мифы передавались устно и не записывались. Считается, что впервые китайские тексты завезли в страну буддийские монахи из корейского королевства Пэкче в V веке.

Правильное написание на китайском давалось японцам с трудом и часто приводило к путанице в иероглифах, вставлению лишних иероглифов и нарушенному порядку слов в предложениях. Сначала японцы старались следовать правилам китайского языка при использовании иероглифов, но постепенно они стали читать китайские тексты на японский манер и использовать иероглифы для того, чтобы записывать свой язык. Правила грамматики также стали игнорироваться. В итоге при попытке записывания какого-либо текста китайскими иероглифами ему предавался японский оттенок, текст часто включал в себя японскую лексику, терялся грамматический строй китайского предложения. Одновременно встречаются тексты, написанные с помощью иероглифов, но на самом деле представляющие собой японский текст; такой текст называется 变体谈文 [хэнтай канбун]. Термин обозначает буквально «искаженный китайский текст». [К. Судо. «Японская письменность от истоков до наших дней», 2006] Подобная путаница значительно усложняла чтение и понимание текстов, так как было сложно сразу определить, как именно написан тот или иной текст.

Когда иероглифика была хорошо освоена японцами, китайские иероглифы стали часто использоваться для передачи звука и выражения родной речи с помощью системы чтений, кун - японское чтение иероглифов и он — чтение в соответствии с правилами китайского. Для записи исконно японских слов была создана система письменности манъёгана, первым литературным памятником которой стала древняя поэтическая антология «Манъёсю». Слова в ней записывались китайскими иероглифами по звучанию, а не по смыслу.

Также тогда существовали несколько правил использования иероглифов.

1. Сэйон [正音] («правильное произношение»): использование иероглифов с учетом китайского произношения и смысла.

2. Сэйкун [正訓] («правильное толкование»): использование иероглифов с учетом китайского смысла, но японского чтения.

3. Сякуон [借音] («заимствованное произношение»): использование иероглифов без учета китайского смысла, но с учетом китайского произношения. Правило сякуон было наиболее распространенным.

4. Сяккун [借訓] («заимствованное толкование»): использование иероглифов без учета китайского смысла и без учета китайского произношения, кунное чтение данного иероглифа совпало с другим японским словом, и это позволило использовать этот знак для передачи нужного звука.

5. Фудзакэ-ёми [戯訓] «чтение-игра», «каламбур». [К. Судо. «Японская письменность от истоков до наших дней», 2006]

К X веку японцы разучились читать тексты, полностью написанные манъёганой, поэтому появилась необходимость отражения в письме исконно японской лексики и грамматики. Так грамматические конструкции стали записывать с использованием манъёганы, а для записи существительных, корней глаголов и прилагательных использовали иероглифы с подходящим значением.

В эпоху Хэйан на основе манъёганы, которая к этому моменту полностью отделилась от иероглифов, в ходе постепенного упрощения написания ее знаков появилась хирагана [平仮名]. Изначально она предназначалась для женщин, которым было недоступно высшее образование, таким образом большинство литературных памятников эпохи Хэйан с женским авторством было записано именно хираганой. Катакана [片仮名] возникла параллельно:

монастырские учащиеся упрощали манъёгану до единственного значащего элемента. Обе эти системы письменности, произошедшие от китайских иероглифов, впоследствии превратились в слоговые азбуки, вместе называемые каной.

В настоящее время в японском языке используется смешанное письмо, с применением иероглифов, хираганы для записи грамматических показателей и катаканы для записи заимствованных слов. Большинство иероглифов так и имеет несколько вариантов прочтения, подразделяющиеся на онное и кунное. Выбор же варианта прочтения зависит от использования иероглифов в сочетании с другими иероглифами, контекста высказывания и даже места в предложении.

Китайская письменность — старейшая система письма, оказавшая значительное культурное и историческое влияние на Восточную Азию. Влияние китайского языка и письменности на развитие японского языка глубоко и обширно. Принятие и адаптация китайских иероглифов и их словарного запаса значительно сформировали японский язык, и изучение этого влияния предлагает интересный взгляд на одну из сторон культурного и языкового взаимодействие в Восточной Азии.

Литература:

1. Китайский язык и китайская письменность. Курс лекций / М.В. Софронов. — М.: АСТ: Восток-Запад, 2007.

2. Японская письменность от истоков до наших дней / Кадзуаки Судо. — М.: АСТ: Восток-Запад, 2006

3. Классический японский язык / Н.А. Сыромятников; Отв. ред. И.Ф. Вардуль. — 2-е изд. — М.: Вост. лит., 2002. — 152 с. — (Языки народов Азии и Африки / Осн. сер. Г.П. Сердюченко).

КАК ПОМОЧЬ РЕБЕНКУ НАЙТИ СВОЁ МЕСТО В МИРЕ.

С.Ойбекова

Аннотация. В статье рассматривается важность поддержки и руководства со стороны родителей в процессе формирования профессионального самоопределения у детей. Также подчеркивается необходимость понимания индивидуальных потребностей и талантов ребенка, развитие его умения самостоятельно принимать решения и распознавать собственные эмоции. Также описываются методы поддержки ребенка в преодолении стресса и страха, а также понимание родительской любви как фактора, способствующего его саморазвитию.

Ключевые слова: выбор будущей профессии, обучение, «soft skills» («гибкие навыки»), знания, умения и навыки,

Вопрос «Кем вы себя видите через пять лет?» вызывает сейчас нервный смех у взрослых людей. Подросткам, которым предстоит определиться с будущей профессией и своей жизнью в текущей ситуации, приходится на порядок сложнее.

Когда нужно начинать готовиться к поступлению?

О будущей профессии школьники начинают задумываться в разном возрасте. Одни ставят перед собой цель чуть ли не с пятого класса, другие не могут определиться до последнего. А кто‑то только после окончания вуза понимает, что выбрал «не свое» направление, и уходит в другую сферу. И в этом нет ничего плохого: как показывает статистика, о смене профессии как минимум задумывались почти две трети узбекистанцев, а каждый второй житель США хотя бы раз делает серьезный поворот в карьере и меняет область деятельности. Гибкость – новое требование современного рынка. Не случайно за последние годы так сильно сократился срок работы в одной компании: если представители старшего поколения часто проводили в одной организации 20–30 лет, сегодня вполне нормально за десятилетие сменить 5–7 рабочих мест. Научить выбирать профессию, объяснить, что смена области – это нормально, помочь понять, какое направление больше по душе, – это задача

школы. Так, в школах-пансионах говорить о будущей карьере с ребятами начинают с момента поступления, то есть с 9-го класса.

Конечно, за последние десятилетия мужская и женская семейные роли несколько видоизменились: женщины теперь работают не меньше мужчин и могут постоять за себя и за своих близких. Но неизменно одно: те ролевые модели, которые ребенок видит день ото дня в семье, готовят его к определенной перспективе: девочка — это будущая мама, жена, а мальчик — будущий папа, муж. И они оба принимают активное, ответственное участие в построении своей семьи и воспитании детей. Ключевые слова: выбор будущей профессии, обучение, «soft skills» («гибкие навыки»), знания, умения и навыки, в подготовке ребенка к выбору будущей профессии, чем вместе с ребенком изучать этот мир. Путешествия, выставки, концерты, музеи, фильмы, встречи с вашими друзьями – все это огромное окно в мир возможностей для ребенка. Продемонстрируйте, что профессия – в первую очередь для самореализации и получения удовольствия от жизни, а не только для денег и усталости. Как повлиять на развитие осознанности ребенка и помочь ему пережить стресс при поступлении в вуз? Если у вас есть стремление воспитать осознанность в ребенке, нужно сначала понять, что ребенку критично важно находится в контакте с собственными эмоциями. А это значит – принимать решения (начиная от того, нужна ли ему шапка в +5, или это маме холодно), а не под давлением старших. Ребенок должен уметь самостоятельно распознавать свои потребности, и тогда у него больше шансов справится со школьной нагрузкой (пусть решает самостоятельно, где что надо подтянуть, а где можно и забить, чтобы выкроить время на прогулку с друзьями). В таком случае наверняка подросток будет более готов осознанно подойти к выбору будущей профессии. Что касается стресса и страха, то тут важно не нагружать ребенка вашими ожиданиями. Ему важны поддержка и принятие родителей. Он должен знать, что его любят любым: и с плохими оценками, и с дурным настроением. Родительская безусловная любовь – это то, что дает детям стойкость. И напоследок еще один важный момент: мы все, и в первую очередь дети, имеем право на ошибку. Продолжительность жизни в наши дни заметно увеличилась, и сейчас не идет речь о приобретении одной профессии до конца дней. Более того, в 16–18 лет подросткам интересно все что угодно, кроме учебы. И это нормально. Если сейчас он попробует начать заниматься одним делом и в процессе станет ясно, что это не его, всегда можно бросить и попробовать что‑то другое. И это тоже нормально. Сегодня выбор профессии становится все более гибким и непредсказуемым. Постоянные изменения на рынке труда требуют от школ помощи учащимся в осознании своих профессиональных предпочтений. К этому важно готовиться с момента поступления в школу. В этом могут помочь "soft skills" (набор личностных качеств и навыков, таких как коммуникация, умение работать в команде, стрессоустойчивость и критическое мышление). Им уделяется внимание при обучении, потому что эти навыки позволяют решать жизненные задачи, вступать в диалог, адаптироваться к изменяющимся условиям и эффективно работать в команде, что является важным в современном обществе и на рынке труда. Родителям следует помочь ребенку нащупать его способности и таланты, разрабатывать стратегию образования, изучать карьерные возможности и учить справляться со стрессом. Важно не проецировать свои ожидания на ребенка, следует поддерживать его интересы и помогать изучать мир. Для развития осознанности у ребенка и помощи ему в преодолении стресса при поступлении в вуз важно, чтобы ребенок самостоятельно распознавал свои потребности и получал поддержку и принятие родителей, а также осознавал право на ошибку., важно понимать, на что действительно способен ребенок. Кто‑то готов самостоятельно по видео из интернета осваивать программу, кому‑то нужен увлеченный репетитор. Кто‑то в состоянии просидеть весь день за учебой, а кому‑то надо постоянно переключаться. Кому‑то важно каждый день ходить в школу и общаться со сверстниками, а кого‑то можно перевести в экстернат, чтобы высвободить время для дополнительных занятий. Следуйте за потребностями ребенка. Нет более действенного способа

Сейчас дети и взрослые стали использовать гаджеты как средство избегания ситуаций, в которых ощущается дискомфорт. Легче погрузиться в телефон и игнорировать то, что

происходит вокруг, чем вступить в диалог и искать пути решения проблемы, которая возникла. Нужно целенаправленно развивать у детей навыки, благодаря которым они смогут при помощи общения справляться с различными жизненными задачами, которые будут вставать перед ними, а не закрываться от социума при возникновении малейших сложностей.

Стрессоустойчивость помогает справляться со сложными жизненными условиями, и здорово, когда у ребенка в арсенале есть этот инструмент.

Как родители могут помочь ребенку при выборе профессии?

Не должно быть какого‑то одного специального разговора о будущей карьере. Это долгий процесс, во время которого родители с ребенком нащупывают его способности и таланты, разрабатывают стратегию образования, исследуют карьерные возможности, учат справляться со стрессом.

Ребенок постоянно меняется: вчера он хотел стать космонавтом, сегодня футболистом, а завтра – бизнес-аналитиком. Меняется и мир вокруг нас: возможно, еще вчера вы планировали отправить ребенка в Оксфорд, но всегда (а особенно сегодня) надо быть готовым сделать поправку на текущий исторический момент.

Иногда нам кажется, что ребенок загорается какой‑то новой деятельностью и сразу бросает. И в следующий раз вы отказываетесь оплачивать новые занятия, припоминая наскучившие старые. Во-первых, иногда и правда стоит сперва попробовать, чтобы понять, что это не твое. Во-вторых, помните, что многое зависит от педагога. Если ребенок хочет бросить какое‑то занятие, которое явно ему подходит, попробуйте сперва заменить учителя, может быть, новый сможет правильно замотивировать.

Родителям можно дать несколько советов. Не проецируйте на ребенка свои ожидания. Если вы всегда хотели заниматься музыкой, но родители не дали вам такой возможности, найдите себе педагога прямо сейчас и исполните свою мечту самостоятельно, не перекладывая эту задачу на плечи ребенка.

В мире появляется огромное количество нового и у детей большое преимущество перед нами: они поспевают за этими изменениями куда быстрее нас. Вспомните времена пандемии – многие школьники были готовы к удаленке куда лучше, чем их родители. Они научили нас пользоваться зумом и тимсом. Мы не можем заранее узнать, какие именно скиллы нового времени пригодятся им завтра и сделают успешными. Просто не мешайте их осваивать, даже если они кажутся совершенно идиотскими.

Чтобы правильно распланировать трек поступления, важно понимать, на что действительно способен ребенок. Кто‑то готов самостоятельно по видео из интернета осваивать программу, кому‑то нужен увлеченный репетитор. Кто‑то в состоянии просидеть весь день за учебой, а кому‑то надо постоянно переключаться. Кому‑то важно каждый день ходить в школу и общаться со сверстниками, а кого‑то можно перевести в экстернат, чтобы высвободить время для дополнительных занятий. Следуйте за потребностями ребенка.

Нет более действенного способа в подготовке ребенка к выбору будущей профессии, чем вместе с ребенком изучать этот мир. Путешествия, выставки, концерты, музеи, фильмы, встречи с вашими друзьями – все это огромное окно в мир возможностей для ребенка. Продемонстрируйте, что профессия – в первую очередь для самореализации и получения удовольствия от жизни, а не только для денег и усталости.

Как повлиять на развитие осознанности ребенка и помочь ему пережить стресс при поступлении в вуз?

Если у вас есть стремление воспитать осознанность в ребенке, нужно сначала понять, что ребенку критично важно находится в контакте с собственными эмоциями. А это значит – принимать решения (начиная от того, нужна ли ему шапка в +5, или это маме холодно), а не под давлением старших. Ребенок должен уметь самостоятельно распознавать свои потребности, и тогда у него больше шансов справится со школьной нагрузкой (пусть решает самостоятельно, где что надо подтянуть, а где можно и забить, чтобы выкроить время на

прогулку с друзьями). В таком случае наверняка подросток будет более готов осознанно подойти к выбору будущей профессии.

Что касается стресса и страха, то тут важно не нагружать ребенка вашими ожиданиями. Ему важны поддержка и принятие родителей. Он должен знать, что его любят любым: и с плохими оценками, и с дурным настроением. Родительская безусловная любовь – это то, что дает детям стойкость.

И напоследок еще один важный момент: мы все, и в первую очередь дети, имеем право на ошибку. Продолжительность жизни в наши дни заметно увеличилась, и сейчас не идет речь о приобретении одной профессии до конца дней. Более того, в 16–18 лет подросткам интересно все что угодно, кроме учебы. И это нормально. Если сейчас он попробует начать заниматься одним делом и в процессе станет ясно, что это не его, всегда можно бросить и попробовать что‑то другое. И это тоже нормально.

Заключение. Сегодня выбор профессии становится все более гибким и непредсказуемым. Постоянные изменения на рынке труда требуют от школ помощи учащимся в осознании своих профессиональных предпочтений. К этому важно готовиться с момента поступления в школу. В этом могут помочь "soft skills" (набор личностных качеств и навыков, таких как коммуникация, умение работать в команде, стрессоустойчивость и критическое мышление). Им уделяется внимание при обучении, потому что эти навыки позволяют решать жизненные задачи, вступать в диалог, адаптироваться к изменяющимся условиям и эффективно работать в команде, что является важным в современном обществе и на рынке труда. Родителям следует помочь ребенку нащупать его способности и таланты, разрабатывать стратегию образования, изучать карьерные возможности и учить справляться со стрессом. Важно не проецировать свои ожидания на ребенка, следует поддерживать его интересы и помогать изучать мир. Для развития осознанности у ребенка и помощи ему в преодолении стресса при поступлении в вуз важно, чтобы ребенок самостоятельно распознавал свои потребности и получал поддержку и принятие родителей, а также осознавал право на ошибку.

Список использованной литературы:

1. Алексеева Л.П., Шаблыгина Н.С. Преподавательские кадры. Состояние и проблемы профессиональной компетентности. -М. :НИИВО, 1994.

2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человека. - СПб.: Питер, 2001.

3.Сулейманова, С. "Формирование личности учителя и отношение общества к учителю." *Экономика и социум* 11-2 (90) (2021): 1045-1050.

4.Yuldashovich K. A., Kholi Y. A model for the formation of primary education students’careful attitude to nature in extra-curriculum activities //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 68-74.

«ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА М. ГОРЬКОГО «ЖИЗНЬ КЛИМА САМГИНА» КАК ОТРАЖЕНИЕ РОССИЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ИДЕОЛОГИИ КОНЦА XIX — НАЧАЛА XX ВЕКА»

З.А.Тошкуватова

Аннотация. В данной работе поднимается проблема культуры конца 19 и начало XX века времени, представленная в романе «Жизнь Клима Самгина», показывает раскол между традиционной и новой Россией. В романе можно увидеть отражение литературных и философских течений, доминирующих в России конца XIX — начала XX века: нигилизм, марксизм, символизм, индивидуализм. Самгин, принадлежал к интеллигенции, окружен людьми, обсуждающими политические и философские идеи, но сам он не находит в них смысла для себя.

Ключевые слова: роман, лингвокультура, культурный контекст.

Жанр романа Максима Горького "Жизнь Клима Самгина" определяется как роман-эпопея по ряду причин, которые связаны как с формой произведения, так и с его содержанием. В романе «Жизнь Клима Самгина» Максима Горького присутствует множество лингвокультурологических свойств, которые отражают особенности русского общества конца XIX — начала XX века. Время и культура в романе Максима Горького «Жизнь Клима Самгина» играют ключевую роль, поскольку произведение охватывает период конца XIX — начала XX века, который был переломным для России. Это время кардинальных изменений в обществе: смена ценностей, кризис старых порядков, усиление революционных настроений. Роман показывает, как эти события влияют на развитие личности главного героя и его окружение.

Идеологический и политический дискурс эпохи заставляет писателя обратить внимание на исторические изменения общества. В произведении Горький демонстрирует изменение общественных настроений, колебания между разными идеологиями, включая либерализм, народничество, социализм и революционные движения. Персонажи выражают свои взгляды через язык, и лексика, связанная с политикой, становится важным маркером времени. Горький использует специфические политические термины и выражения, чтобы показать эволюцию мыслей и убеждений героев.

Культура конца 19 и начало XX века времени, представленная в романе, показывает раскол между традиционной и новой Россией. В романе можно увидеть отражение литературных и философских течений, доминирующих в России конца XIX — начала XX века: нигилизм, марксизм, символизм, индивидуализм. Самгин, принадлежал к интеллигенции, окружен людьми, обсуждающими политические и философские идеи, но сам он не находит в них смысла для себя.

Культурный контекст в романе важен также потому, что Горький показывает кризис интеллигенции. Представители старой культуры не способны предложить новых идей, в то время как новая культура находится в поиске форм и путей выражения. Интеллигенция в лице Самгина — это поколение, которое утратило веру в старые ценности, но не нашло новых ориентиров.

Действие «Жизни Клима Самгина» происходит на фоне важных исторических событий: от реформ Александра II, до революции 1905 года, Столыпинских реформ и вплоть до начала Первой мировой войны. Этот период связан с трансформацией российского общества — усилением революционного движения, разложением дворянства, ростом недовольства и настроений перемен.

Главный герой, Клим Самгин, является свидетелем этих изменений, но в отличие от многих других героев Горького, он пассивен и отстранен. Он не принимает активного участия в жизни страны, оставаясь в стороне от борьбы и революции. Это подчеркивает его внутренний кризис и духовную слабость, несмотря на высокое образование и интеллектуальные устремления.

Особую роль играет речевая характеристика персонажей. Лингвокультурологический анализ также может включать изучение того, как через язык персонажей Горький передает их социальное положение, образование, мировоззрение и отношение к происходящим событиям. Клим Самгин, как интеллектуал, выражается утонченным и рационализированным языком, в то время как представители народа говорят на более простой, но эмоционально насыщенной речи. Это помогает не только раскрывать характеры героев, но и углубляет понимание социальной стратификации эпохи.

Часто это явление можно проследить в различных проявлениях при раскрытии характера персонажей романа. Роль диалогов в отражении культуры имеет особое место в романе «Клим Самгин».

Взаимодействие персонажей через диалоги служит отражением как межличностных отношений, так и общественных ценностей того времени. Речь героев часто полна скрытых подтекстов, иронии и сарказма, что характерно для интеллектуальной элиты, изображенный в романе.

Эпопея характеризуется своей масштабностью и широким охватом событий. В "Жизни Клима Самгина" Горький описывает значительный период российской истории, начиная с конца 19 века и заканчивая первыми годами советской власти. Это охватывает ряд ключевых исторических событий, включая революции и мировые войны.

Глубина социально-исторического анализа в романе заставляет писателя обратить внимание на переходный период в истории и жизни России. Роман представляет собой глубокий анализ общественных и исторических процессов, освещая социальные, политические и идеологические изменения в России. Горький исследует влияние этих событий на жизнь и сознание различных слоев населения.

Сложность и многогранность персонажей: Главный герой, Клим Самгин, представлен как сложный и многогранный персонаж, чья жизнь и переживания отражают более широкие социальные и исторические тенденции. Через его историю Горький исследует различные философские и моральные вопросы.

Эпический стиль повествования открывает широкий спектр возможности автора. Стиль романа напоминает эпическое повествование, с детальными описаниями и широким развертыванием событий. Горький уделяет внимание как крупным историческим событиям, так и мелким деталям повседневной жизни, создавая полотно, которое охватывает целую эпоху.

Символическое значение романа связано с переломным моментом не только главного героя Клима Самгина, но и общества. В романе Горького Клим Самгин выступает не только как индивидуальный персонаж, но и как символ целого поколения и социального класса, что придает роману дополнительную глубину и эпическое звучание.

Все эти элементы делают "Жизнь Клима Самгина" примером романа-эпопеи, который не просто рассказывает историю одного человека, но и представляет собой широкую картину исторических и социальных процессов в России на рубеже веков.

Отношение Максима Горького к своему герою Климу Самгину в романе "Жизнь Клима Самгина" можно оценивать как сложное и многогранное. Это отношение отражает как персональные взгляды Горького, так и более широкие социальные и исторические контексты, в которых писатель работал над романом.

Горький часто критически относится к своему герою, особенно в отношении его нерешительности, пассивности и невозможности следовать своим идеалам. Самгин представлен как человек, который мечтает о социальных изменениях, но не может или не желает активно действовать для их достижения.

В то же время Горький проявляет понимание и сочувствие к своему герою. Через Самгина автор исследует трудности интеллигента в условиях революционной России, пытаясь показать сложности моральных и этических выборов в период больших социальных потрясений.

Горький использует Самгина как символ определенного класса интеллигенции и определенной эпохи в истории России. В этом смысле его отношение к Самгину является также отношением к целой социальной группе и историческому периоду.

Стоит отметить, что отношение Горького к Самгину могло изменяться в процессе написания романа, что отражало и изменения в собственных взглядах Горького и общественно-политических реалиях Советского Союза.

В целом, отношение Горького к Самгину отличается многогранностью и противоречивостью. Писатель не стремится однозначно осудить или оправдать своего героя, а скорее пытается глубоко исследовать его характер и мотивации в контексте исторических событий и социальных изменений.

Эта сложность в отношении к главному герою делает роман "Жизнь Клима Самгина" особенно интересным для анализа и понимания как литературного произведения, так и исторического документа.

«Жизнь Клима Самгина» — это не только хроника жизни одного человека, но и отражение переломного момента в истории России. Через историю Самгина Горький показывает, как время и культура формируют внутренний мир человека и как человек, в свою очередь, может оказаться неспособным найти себя в этом мире перемен. Большое количество персонажей: Роман-эпопея традиционно включает в себя множество персонажей, и "Жизнь Клима Самгина" не является исключением. Горький создает широкий ансамбль персонажей, каждый из которых представляет различные аспекты российского общества и истории.

Список использованной литературы:

1. Горький М. Полное собрание сочинений: Варианты к художественным произведениям. М.,1979, т. 1-8.
2. Волков А.А. Путь художника: М.Горький до Октября. М.: 2009. - 408 с.
3. Волков А.А. М.Горький и литературное движение конца XIX начала XX в М.: 2004. - 495 с.
4. Гречнев В.Я. Горький новеллист. - Л., 1979, с.154-196.
5. Гуманизм и современная литература. М.:2003. - 405 с.
6. Михайловский Б.В. Из этюдов о романтизме раннего Горького. -В кн.: О художественном мастерстве М.Горького.М.,2000.с.5-71.
7. http://www.russofile.ru Литературное наследие А.М.Горького
8. http://www.coolsoch.ru/ Детали и их роль в произведениях А.М.Горького

КИТАЙСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ

Д.А.Маканова

Аннотация. В статье рассматривается значимость китайских пословиц и поговорок как культурных маркеров, отражающих философские взгляды, моральные нормы и ценности китайского общества. Авторы подчеркивают, что данные лаконичные выражения не только служат средством общения, но и помогают понять менталитет китайцев, их исторический опыт и социокультурные особенности. Анализируя их, статья акцентирует внимание на взаимосвязи языка и культуры, выявляя, как пословицы передают культурные и моральные установки, а также способствуют формированию социальных норм.

Ключевые слова: культура, китай, история, язык, культурные ценности

Введение. Китай — это страна с богатой историей и глубокой культурной традицией, где язык и мудрость налагают значительный отпечаток на мышление и поведение её народа. В этом контексте китайские пословицы и поговорки занимают особое место, служа не только языковыми единицами, но и важными инструментами, отражающими культурные ценности, моральные нормы и философские взгляды. Эти лаконичные выражения не только служат средствами повседневного общения, но и выполняют функцию культурных маркеров, передающих уникальные аспекты менталитета и философии жизни.

В рамках лингвокультурологии изучение китайских пословиц и поговорок позволяет углубить понимание взаимосвязи между языком и культурой, а также выявить особенности мировосприятия китайцев. Благодаря их яркости и образности, пословицы становятся важным инструментом в исследовании культурных идентичностей и стереотипов, формирующихся на основе исторического опыта и социального контекста.

Китайская культура, на протяжении тысячелетий способствующая формированию уникального мировоззрения, богатого символикой и философскими концепциями, является источником неиссякаемой мудрости и выразительности. Выразительные средства, такие как пословицы и поговорки, играют важную роль в передаче культурных традиций, норм и ценностей. Размышляя о китайских пословицах и поговорках в контексте лингвокультурологии, мы можем глубже понять, как язык отражает менталитет народа, его исторические переживания и социокультурные особенности.

Пословицы и поговорки — это не просто языковые конструкции, а своды знаний, которые передаются из поколения в поколение. Они служат своеобразным «социальным

компасом», позволяя каждому, кто их использует, наладить контакт с окружающим миром. Например, знаменитая пословица “Путь в тысячу миль начинается с одного шага” (千里之行始于足下) [1] не только олицетворяет философию постепенного достижения целей, но также подчеркивает важность первых шагов в любом начинании.

Традиционно китайские пословицы формируются на основе наблюдений за природой и человеческими отношениями, отражая гармонию между человеком и окружающим миром. Например, пословица “Не бойся медленного движения, бойся стояния на месте” (不怕慢, 就怕站) [1] акцентирует внимание на важности прогресса, важного в стремлении к самосовершенствованию и развитию. Такое мировосприятие связано с философскими учениями даосизма и конфуцианства, где акцентируется внимание на постоянном движении и эволюции.

Лингвокультурология рассматривает язык как компонент культуры и исследует, как языковые единицы отражают культурные особенности народа. В китайском языке пословицы и поговорки часто используются для передачи мудрости, воспитания и социального контроля.

В лингвокультурологии исследование пословиц и поговорок позволяет выявить не только языковые закономерности, но и специфику культурного кода, присущего китайскому обществу. Эти фразы способны вызывать эмоции, воспроизводить стереотипы и образы, а также формировать социальные нормы. Каждая пословица несет в себе культурные и моральные установки, которые могут служить основой для анализа межкультурной коммуникации и понимания менталитета как китайского народа, так и его взаимодействия с другими культурами.

Китайские пословицы и поговорки играют важную роль в лингвокультурологии, поскольку они являются отражением культуры, философии и традиций китайского народа. Эти короткие, но насыщенные выражения могут передавать сложные идеи и концепции, а также служат учебным инструментом для понимания китайского мышления и мировоззрения. Вот несколько аспектов влияния китайских пословиц на лингвокультурологию:

1. Культурные ценности: Многие пословицы отражают основные ценности и нормы китайского общества, такие как уважение к родителям, коллективизм, трудолюбие и гармония. Понимание этих ценностей помогает лучше понять китайскую культуру и ее отличия от западной.

2. Философия: Китайские пословицы часто коренятся в учениях таких философов, как Конфуций и Лао-Цзы. Их идеи о морали, этике и социуме пронизывают язык и повседневное общение, что делает пословицы важным объектом изучения для лингвокультурологов.

3. Языковая структура: Пословицы демонстрируют особенности китайской конструкции языка, включая использование иероглифов, звучание и ритм. Анализ таких лексических и синтаксических особенностей может помочь исследователям лучше понять механизмы передачи культурных смыслов.

4. Коммуникация: Поговорки используются в повседневной речи для передачи мнений, советов и моральных уроков. Они являются важным инструментом для изучения не только языкового, но и социального контекста коммуникации в китайском обществе.

5. Сравнительный анализ: Исследование китайских пословиц в сравнении с пословицами других культур может выявить уникальные черты национального мышления и восприятия мира, что углубляет понимание разных культур и их взаимодействия.

6. Контекстуальное значение: Пословицы часто имеют множество уровней значения и могут использоваться в различных контекстах. Это делает их ценным материалом для лингвокультурных исследований, так как позволяет изучать, как культурные контексты влияют на интерпретацию языка.

В повседневной жизни китайцы также часто прибегают к пословицам и поговоркам. Они могут быть использованы в разговоре для укрепления общения и создания позитивной атмосферы. Например, пословица “Мир начинается с хороших отношений” (和气生财) [1] акцентирует внимание на важности гармонии в отношениях, что, в свою очередь, может способствовать лучшему пониманию и уважению между людьми.

В образовании китайские пословицы применяются для передачи традиционной мудрости и ценностей. Учителя используют их, чтобы внушить ученикам важные жизненные уроки и мотивацию. Например, пословица “Если ты не попробуешь, ты никогда не узнаешь” (不试不知) [1] вдохновляет студентов принимать вызовы и не бояться провалов в процессе обучения. Таким образом, пословицы становятся инструментом, на который опираются как учителя, так и студенты, чтобы понимать и интерпретировать окружающий мир.

В бизнес-среде пословицы стремятся отразить философию и этику работы. Например, пословица “Где есть воля, там есть и путь” (有志者事竟成) [1] подчеркивает важность упорства и целеустремленности. Многие бизнесмены и предприниматели используют такие выражения, чтобы мотивировать себя и свою команду, а также привить корпоративную культуру, основанную на традиционных ценностях.

Вот несколько примеров китайских пословиц и поговорок, их перевод и значение:

1. 百闻不如一见 (bǎi wén bù rú yī jiàn) [1] - “Слышать сто раз не так полезно, как увидеть один раз”.

- Эта пословица подчеркивает важность практического опыта и непосредственного восприятия информации.

2. 画龙点睛 (huà lóng diǎn jīng) [1] - “Нарисовать дракона и добавить ему глаза”.

- Означает завершить что-то важным элементом, который придает работе законченность и выразительность.

3. 能者多劳 (néng zhě duō láo) [1] - “Кто способен, тот много трудится”.

- Эта пословица говорит о том, что талантливые и способные люди часто берут на себя больше обязанностей.

4. 一寸光阴一寸金 (yī cùn guāng yīn yī cùn jīn) [1] - “Каждый дюйм времени — это дюйм золота”.

- Указывает на ценность времени и необходимость бережно к нему относиться.

5. 不怕慢，就怕站 (bù pà màn, jiù pà zhàn) [1] - “Не бойся медленно, бойся стоять на месте”.

- Эту поговорку можно интерпретировать как мотивирующий призыв к постоянному развитию и движению вперед, даже если успех приходит медленно.

В заключение, китайские пословицы и поговорки представляют собой не только яркие примеры языкового богатства, но и глубокие культурные коды, отражающие философию, ценности и образ жизни китайского народа. Они служат важным инструментом для понимания менталитета и традиций Китая, а также позволяют заглянуть в мировосприятие, сформированное тысячелетиями. Изучение этих фраз в контексте лингвокультуры открывает новые горизонты для межкультурной коммуникации и углубленного понимания китайской цивилизации. Применение китайских пословиц и поговорок в обучении языку, а также в межкультурных обменах способствует не только расширению лексического запаса, но и формированию более глубокого, разнообразного взгляда на мир. Данная тема продолжает оставаться актуальной, открывая новые возможности для исследователей и практиков в области лингвокультурологии.

Список литературы:

1. Большой китайско-русский словарь [Электронный ресурс]. URL: https://bkrs.info (дата обращения 4.10.2024)

2. Биньюн, И. Сто китайских идиом и устойчивых выражений.- СПб.: КАРО, 2007.

3.Войцехович И.В практическая фразеология современного китайского языка. Учебник / И.В Войцехович.-М.: АСТ: Восток-Запад, 2007.

4. Китайские пословицы и поговорки. URL: http://sayings.ru/world/china/ china.html (дата обращения 5.10.2024)

5. Китайские пословицы чаша мудрости. URL: http://www.epochtimes. Com.ua/ru/china/learn-chinese/kytayskye-poslovyts-chasha-mudrosty-104284. Html (дата обращения 5.10.2024)

6. Корнилов О.А. Жемчужины китайской фразеологии. – М., 2005. – 148 с.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕКСТОВ НА ПРИМЕРЕ КИТАЙСКИХ СКАЗОК

Е.А.Хрипунова

Аннотация: В данной статье исследуются лексические и стилистические особенности китайских сказок, которые представляют собой важный элемент культурного наследия Китая. Автор анализирует разнообразие лексики, стилистики.

Стилистические приемы, такие как метафоры, аллегории и повторения, рассматриваются в контексте их воздействия на эмоциональное восприятие читателя и формирование образности. В статье также подчеркивается использование ритмических и звуковых эффектов, которые делают сказки более запоминающимися и выразительными.

На примерах известных китайских сказок демонстрируется, как лексика и стиль способствуют передаче моральных уроков и культурных ценностей, а также как они отражают особенности китайского мышления и мировосприятия. В заключение автор делает вывод о значимости изучения лексических и стилистических аспектов сказок для понимания не только языка, но и культуры в целом.

Ключевые слова: фольклористика, китайская сказка, национально-культурное своеобразие, лексические особенности, стилистические особенности.

Китайские сказки — это уникальное явление в мировой литературе, которое отражает богатую культурную традицию и философию народа. Они не только развлекают, но и передают важные моральные уроки, обычаи и представления о мире. В этой статье мы рассмотрим лексические и стилистические особенности китайских сказок, которые делают их уникальными и запоминающимися.

Фольклористика - это наука, изучающая народное творчество, находящаяся на стыке этнографии, литературоведения и музыкознание. В сфере научных интересов фольклористики находится собирание, издание, типологизации и общее значение народного творчества. Проанализировав китайскую фольклористику показывает, что сказки являют нам своеобразие устного народного творчества китайцев, развившегося на основе похожих для большинства народов первобытных представлений и верований [1].

Лексические особенности

1. Символизм: В китайских сказках часто используются символы, которые имеют глубокие культурные значения. Например, дракон символизирует силу и удачу, а журавль — долголетие. Эти символы помогают создать многослойность текста и углубить его смысл. Животные – типичные персонажи многих фольклорных и литературных жанров. Семантика их образов восходит к древним представлениям о мире и мироздании, к мифам и обрядам древнего Китая [2].

2. Идиоматические выражения: Китайский язык богат идиомами, которые часто встречаются в сказках. Они придают тексту выразительность и колорит, а также помогают передать эмоциональную окраску происходящих событий.

3. Простота и лаконичность: Многие китайские сказки написаны простым языком, что делает их доступными для широкой аудитории. Однако эта простота не лишена глубины; каждое слово тщательно выбрано для создания нужного настроения и передачи смысла.

4. Повторения: Часто в текстах встречаются повторы, которые служат для акцентирования внимания на ключевых моментах сюжета или моральных уроках. Это также создает ритм и музыкальность текста.

Стилистические особенности

Кроме трудностей лингвистических, возникают проблемы при переводе сказок из-за различия культур, несовпадения создаваемой в тексте языковыми средствами картины мира. Проанализировав перевод Б.Л. Рифтин, можно сделать вывод, что он применял в ходе переводов текста такие приемы, как транслитерация, транскрибирование, калькирование и лексико-семантическая замена слов, дословный перевод, описание, компенсация. Исследовав оригинальные тесты и переводы Б. Л. Рифтина, был обнаружен ряд стилистических приемов и это позволяет сделать вывод, что в китайских сказках большое количество метафор, эпитетов, олицетворений [3].

1. Народный стиль: Многие китайские сказки имеют ярко выраженный народный стиль, что делает их близкими к устному народному творчеству. Простые конструкции, разговорные фразы и использование диалектов придают текстам аутентичность [4].

2. Метафоры и сравнения: Использование метафор и сравнений помогает создать яркие образы и передать чувства персонажей. Например, сравнение героя с цветком или деревом может подчеркнуть его внутреннюю красоту или стойкость.

- метафора: 鸭蛋脸 (Yādàn liǎn) – овальное утиное лицо，冰冷的心(Bīnglěng de xīn) – холодное сердце，红攻击 (Hóng gōngjí) – покраснел петух [5].

3. Аллегория: Многие сказки являются аллегорическими, что позволяет скрыть глубокие философские идеи за простыми сюжетами. Это делает их многозначными и открывает возможности для различных интерпретаций.

4. Структура: Обычно китайские сказки имеют четкую структуру: завязка, развитие событий, кульминация и развязка. Эта классическая схема помогает удерживать внимание читателя и создает напряжение. Следует отметить, что для народной сказки характерна своя структура, в сказочной действительности действует одиночный персонаж, вбирая в себя характеристику всего рода. Например, достаточно собаке с кошкой поссорится, как все кошки и собаки оказываются во враждебных отношениях. Одиночный персонаж, таким образом, в сказочной реальности является воплощением всего существующего рода, становится его типичным представлением.

Заключение

При переводе текста с китайского на русский язык обязательно нужно учитывать, что выбор зафиксированного в словаре языкового эквивалента возможен лишь потенциально. Реализация этой потенциальной возможности определяется контекстуальным окружением и нормами постарения текста .

Соответствие перевода законам русского языка должно решаться при максимальной возможности соответствия плана содержания и выражения. С позиции исследователя фольклорного текста, нужно постараться максимально сделать перевод приближенным к оригиналу и также будет уместным при переводе китайских сказок использовать подстрочный перевод, так как в этом случае предметно-логическое содержание воспроизводится эквивалентно.

Итак, изучение китайских сказок позволило по-новому оценить значение слово «сказка», выделить основные ценности, которые несет китайская сказка и выявить составляющую национальной специфики китайских сказок.

Лексические и стилистические особенности китайских сказок делают их важным элементом культурного наследия Китая. Они не только развлекают, но и обучают, передавая мудрость поколений через образы, символы и метафоры. Изучение этих особенностей помогает глубже понять не только сами тексты, но и культуру, философию и ценности китайского народа.

Литература:

1. Баранов И.Г. Верования и обычаи китайцев : учеб. Пособие. М.: Муравей-Гайд,2006
2. Рифтин Б.Л. Герои и сюжеты китайских сказок :сборник. М.: Художественная литература, 1972
3. Статья: Тексты китайских сказок в аспектах аксиологии и перевода.

4. Рифтин Б. Л. Древнекитайская мифология и средневековая повествовательная традиция: сборник Художественная литература
5. Большой русско-китайский словарь

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В *“НЕЙРОМАНТЕ”*: НЕОЛОГИЗМЫ КАК ИНСТРУМЕНТЫ ФУТУРИСТИЧЕСКОГО ПОВЕСТВОВАНИЯ

И.Д.Нишонов

Аннотация: В данной статье рассматривается ключевая роль неологизмов в рамках киберпанк-литературы, с особым акцентом на знаковую трилогию Уильяма Гибсона *“Киберпространство”*. В контексте научной фантастики неологизмы выполняют не только функцию лексических инноваций, но и служат важнейшими механизмами для создания погружающих и концептуально насыщенных повествовательных миров. В трилогии Гибсона, особенно в *“Нейроманте”*, вводятся такие термины, как *“киберпространство”* и *“матрица”*, которые выходят за рамки простых технологических обозначений и воплощают основополагающие исследования жанра, связанные с виртуальностью, постгуманистической идентичностью и стиранием границ между физической и цифровой реальностями. Эти лингвистические конструкции играют ключевую семиотическую роль, формируя сложную повествовательную архитектуру, которая существенно влияет как на эстетические, так и на философские аспекты киберпанка и его более широкое взаимодействие с технокультурным дискурсом.

Ключевые слова: *Гибсон, киберпанк, неологизм, киберпространство.*

В литературе научной фантастики, особенно в жанре киберпанка, новые термины играют ключевую роль в формировании уникальных миров и исследовании сложных тем, связанных с технологиями, человечеством и будущим. Особенно неологизмы в литературе выполняют не только роль лексических инноваций, но и создают целые языковые системы, позволяющие глубже погрузиться в миры, описанные авторами. Сальватиерра утверждает, что неологизмы в научной фантастике служат формой лингвистического отчуждения, отдаляя читателей от их привычной реальности и побуждая их критически взаимодействовать с воображаемым будущим текста [Salvatierra 2020: 198]. Кинг отмечает, что неологизмы из литературы научной фантастики часто входят в повседневный язык, подчеркивая роль жанра в воздействии на развитие английского лексикона [King 2021: 218]. Рабкин, утверждает, что частое использование неологизмов в научной фантастике является отличительной чертой жанра, благодаря экспериментальной природе которого создается плодородная почва для исследования потенциала языка в построении футуристических и спекулятивных реальностей [Rabkin 1979: 83]. В контексте научной фантастики неологизмы особенно важны, поскольку они помогают представить будущее или альтернативные реальности и в этом контексте работы Гибсона, особенно вносят значительный вклад в формирование неологизмов в литературе.

В трилогии Уильяма Гибсона *“Киберпространство” (Sprawl trilogy) — “Нейромант”, “Граф Ноль”* и *“Мона Лиза Овердрайв”* — автор создает уникальный футуристический мир, где новые технологии, искусственный интеллект и виртуальные реальности глубоко влияют на общество, человеческое сознание и личную идентичность. Эти романы, которые стали основополагающими произведениями в жанре киберпанка, исследуют темы отчуждения, постгуманизма, корпоративной власти и контроля технологий над жизнью. В трилогии Гибсона особое место занимает новая терминология, через которую автор раскрывает ключевые аспекты своего мира и придает форму и смысл сложным концепциям будущего. Хейз упоминул что Уильям Гибсон использует неологизмы, созданные в его повествовательной вселенной, чтобы отразить технологическое потребление, особенно в мирах его трилогии [Hayes 2014: 42]. Хейз подчеркивает что Гибсон сам создает многие термины, которые становятся неологизмами в его произведениях.

Неологизмы в романе *“Нейромант”* Уильяма Гибсона выполняют важную нарративную и семиотическую функции, формируя уникальный лексикон, отражающий суть киберпанк-эстетики. На уровне дискурса, они создают новую реальность, где технологии и виртуальность требуют специфического языка, который способен адекватно выразить изменения в восприятии мира. Например, термин *“cyberspace” – киберпространство* впервые появляется в романе *“Нейромант”* в сцене, где главный герой Кейз размышляет о своей утраченной способности подключаться к виртуальной реальности. В романе этот термин используется в следующий сцене: *“Год здесь, и ему всё ещё снилось киберпространство, надежда угасала с каждой ночью”* [Gibson 1984: 2]. *“Cyberspace”* один из центральных неологизмов романа, ставший важнейшим понятием не только в самом произведении, но и в культуре и языке за его пределами. Термин *“cyberspace”* обозначает не просто пространство, а новый тип реальности, куда могут погружаться сознания людей, словно отрываясь от физического тела. Это является отражением ключевой темы романа такие как раздвоенности тела и разума, природы человека в мире, где технологии начинают доминировать и трансформировать саму суть человеческого существования. Термин предложил читателям новое видение виртуальной среды. В то время как виртуальная реальность тогда еще не существовала в полной мере, *“Нейромант”* дал концептуальное представление о том, как это пространство может выглядеть и ощущаться. Важная философская идея заключается в том, что сознание может существовать отдельно от тела, а киберпространство представляет собой область, где это возможно. Киберпространство олицетворяет следующий этап развития человечества, где цифровые технологии преобладают над материальной реальностью. Это пространство, где информация и данные являются более важными, чем физическое взаимодействие. Термин *“matrix”* - *матрица* появляется в романе многократно и используется для обозначения виртуальной реальности, в которой существуют данные, с которыми работают хакеры вроде Кейса. Сцена, в котором используется слово *“matrix”*, можно найти в первой части романа: *“Ему снилась матрица, яркие решетки логики разворачивались в этом бесцветном вакууме...”* [Gibson 1984: 2]. Эта сцена описывает, как Кейс, не имея возможности войти в матрицу, видит её во сне, мечтая вернуться в этот виртуальный мир, который был для него основным пространством существования. Матрица, представленная в виде ярких решеток логики, символизирует как упорядоченный, так и далекий мир, к которому Кейс стремится вернуться. В 1980-х годах концепция интернета только начинала развиваться, и Гибсон предложил термин *“matrix”* как способ описать пространство, в котором информация и сознание могут существовать независимо от физического мира. В романе этот термин служит основой для описания виртуальной реальности и ее интерфейса с человеческим сознанием. Гибсон использует *“matrix”* как метафору для исследования вопросов реальности и сознания. Матрица в книге — это концепция того, что реальность может быть искусственной и симулированной, что предвосхищает идеи об искусственных реальностях и симуляциях, которые позднее разовьются в научной фантастике и философии.

Неологизм *“hologram”* - *голограмма* можно встретить в сценегде Армитидж демонстрирует голографическую проекцию Фрисайда Кейсу, Молли и Ривьере: *“«Фрисайд,» — сказал Армитидж, касаясь панели на маленьком голографическом проекторе Браун. Изображение замерцало и сфокусировалось, растянувшись почти на три метра от края до края. «Здесь казино.» Он протянул руку в скелетную проекцию и указал. «Отели — объекты недвижимости в частной собственности, большие магазины вдоль этой линии.» Его рука переместилась... «Это Вилла Стрейлайт»”* [Gibson 1984: 73]. Он касается панели на проекторе Браун и перед ними возникает изображение Фрисайда — космической станции, представляющей собой модель отелей, казино и других объектов. Армитидж описывает детали структуры и показывает ключевые места, которые играют важную роль в планировании миссии, включая Виллу Стрейлайт. Само слова *“hologram”* это трёхмерное изображение, созданное путём записи интерференционной картины световых лучей (обычно лазерных). В романе*“Hologram”* как неологизм подчеркивает важность технологий визуализации в будущем. Голографические проекции становятся обыденным явлением в мире

Neuromancer, и они позволяют персонажам манипулировать сложными данными и пространственными структурами. Это делает голограммы не просто средством представления информации, но и мощным инструментом взаимодействия с виртуальной реальностью. Голограммы символизируют достижения технологической эры, где виртуальные объекты могут оказывать такое же воздействие на людей, как и реальные. Это отражает идею киберпанка о том, что технологии не только служат людям, но и могут трансформировать их восприятие реальности.

В романе *"Нейромант"* также используеться неологизмы для описания биотехнологических изменений человека. Например, *"vatgrown"* - *выращенной в чане* используется в сцене, где Кейс видит *"лоскут выращенной в чане плоти"* в витрине хирургического бутика на Нинсей, который закрыт на ремонт. Этот момент происходит, когда Кейс находится в Токио, в одной из частей города, известной своим черным рынком технологий и незаконными медицинскими процедурами: *"Сунув руки в карманы куртки, он уставился через стекло на плоский лоскут выращенной в чане плоти, лежавший на резном постаменте из искусственного нефрита"* [Gibson 1984: 8]. Этот фрагмент описывает, как выращенная в лаборатории ткань представлена в качестве продукта для хирургических целей, и подчеркивает роль биотехнологий в мире романа. Само слова *"vatgrown"* это прилагательное, которое описывает что-то, выращенное в специально созданной, контролируемой среде, обычно в лабораторных условиях или в большом резервуаре. Термин *"vatgrown"* указывает на то, что в будущем возможно массовое производство органов и тканей в лабораторных условиях. Это подчеркивает коммерциализацию человеческого тела, где части тела могут выращиваться на заказ для нужд медицины, косметологии или модификаций. *"Vatgrown"* как неологизм подчеркивает высокую степень развития биотехнологий, где человеческие ткани и органы могут быть искусственно воспроизведены для любых нужд — от хирургии до косметических улучшений.

В романе также есть неологизм который описывает архитектуру мегаструктурного комплекса. Термин *"arcologies"* используется в сцене, где описывается ночной город и его разделение с промышленной зоной порта. В этой сцене автор описывает, как старые улицы разделяют порт и город, который окружён огромными кубами корпоративных аркологий. Аркологии здесь представлены как огромные структуры, которые доминируют над городским ландшафтом, символизируя мощь корпораций и их влияние на общество: *"Behind the port lay the city, factory domes dominated by the vast cubes of corporate arcologies"* [Gibson 1984: 3]. Сам термин описывает концепцию футуристической мегаструктуры, которая сочетает в себе самодостаточные элементы города, способные поддерживать жизнь большого числа людей с минимальным воздействием на окружающую среду. *"Arcologies"* как неологизм вводит концепцию мегаструктур, которые являются не просто зданиями, а комплексами, сочетающими в себе жилые, промышленные и социальные функции. Это слово отражает слияние архитектуры и экологии, где все аспекты жизни организованы в рамках одной структуры. Аркологии в романе символизируют автономные общества, которые не зависят от внешнего мира.

Заключение

Неологизмы играют ключевую роль в литературе научной фантастики, особенно в жанре киберпанка, где они не только выступают в качестве лексических инноваций, но и формируют уникальные миры, насыщенные сложными философскими и технологическими темами. В трилогии Уильяма Гибсона *"Киберпространство"*, включая такие произведения, как *"Нейромант"*, неологизмы функционируют как мощные нарративные и семиотические инструменты. Они помогают автору передать идею трансформации человеческой идентичности в условиях господства цифровых технологий и искусственного интеллекта. Таким образом, неологизмы в трилогии Гибсона служат не просто инструментами создания уникальной лексики, но также выступают в качестве проводников киберпанковской эстетики, позволяя исследовать ключевые вопросы постгуманизма

Литература:

1. Gibson W. 1984. *Neuromancer* //New York: Ace. – 1984.
2. Hayes E. A. *SURFACE INSCRIPTIONS: IMPLICATIONS OF THE POSTMODERN IN WILLIAM GIBSON'S FUTURE WORLDS.* – 2014. C.42.
3. King B. L. Is *That From Science or Fiction? Otherworldly Etymologies, Neosemes, and Neologisms Reveal the Impact of Science Fiction on the English Lexicon.* – 2021. C.218.
4. Rabkin E. S. *Metalinguistics and Science Fiction* //Critical Inquiry. – 1979. – Т. 6. – №. 1. – С. 79-97.
5. Salvatierra V. *Science-fictional Multilingualism in Ursula K. Le Guin* //Science Fiction Studies. – 2020. – Т. 47. – №. 2. – С. 195-218.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА В ЭПОХУ РАСЦВЕТА БУДДИЗМА (ДИНАСТИЯ ТАН)

Ю.Ю.Швецов

Аннотация: В статье рассматриваются лингвокультурологические особенности китайского языка в эпоху династии Тан (618–907 гг.) в контексте влияния буддизма. Буддизм, как первая массовая религия в Китае, значительно повлиял на китайскую культуру, язык и философию. В результате взаимодействия различных культур китайский язык обогатился новыми терминами и синтаксическими конструкциями, отражающими буддийские идеи. Буддизм адаптировался к китайской культуре, что сделало его частью китайской идентичности. Это влияние наблюдается как в литературе, так и в повседневной речи. Буддийские идеи стали основой для формирования новых концептуальных рамок, которые продолжают влиять на китайскую мысль и искусство. **Ключевые слова**: буддизм, китайский язык, династия Тан, синтаксис, лексика, культурное взаимодействие.

Китайская цивилизация имеет много тысячелетнюю историю, в которой упадок не единоразово сменяется расцветом. Прекрасная природа, которая как будто создана для того, чтобы созерцать ее красоту, классовое деление общества, традиция уважения к старшим, кровопролитные войны, борьба династий, великие открытия, развитие торговли, необходимость в тяжком ежедневном труде - все эти, на первый взгляд, никак не связанные между собой факторы повлияли на формирование и становление философии и религии древнего Китая[2].

Буддизм оказал значительное воздействие на китайскую культуру во множестве аспектов, особенно заметным было его влияние на мировоззрение народа, изменившееся в значительной степени. Следует отметить, что буддизм адаптировался к особенностям китайского народа и его представлениям так успешно, что можно сказать, что буддизм стал частью китайской идентичности, а не наоборот[3].

Династия Тан (618–907 гг.) считается одной из самых ярких эпох в истории Китая, когда наблюдался не только политический и экономический подъем, но и расцвет культуры и науки. Буддизм, пришедший из Индии, стал важной частью культурной жизни, оказав влияние на искусство, философию и, конечно, язык. В этой статье мы рассмотрим лингвокультурологические особенности китайского языка в контексте буддийского влияния в данную эпоху.

1. Лингвокультурологические особенности китайского языка

В эпоху Тан китайский язык претерпел значительные изменения, связанные как с внутренними, так и с внешними факторами. Язык стал более богатым и разнообразным, что отражало высокую степень взаимодействия разных культур [4]. Лексика обогатилась за счет заимствований из буддийской терминологии, что привело к появлению новых слов и понятий. Эти изменения отразили не только влияние буддизма, но и более широкие культурные взаимодействия с соседними регионами.

1.1. Синтаксические изменения

Буддизм также оказал влияние на синтаксис. В текстах этого периода можно заметить изменение порядка слов и использование новых конструкций, которые служили для передачи буддийских идей. Например, возникли сложные синтаксические конструкции, которые позволяли более точно выражать философские идеи [5].

Сложноподчиненные предложения

Пример: 如果一个人明白一切事物都是无常的，他就能够达到涅槃。Пиньинь: Rúguǒ yīgè rén míngbái yīqiè shìwù dōu shì wúcháng de, tā jiù nénggòu dádào nièpán.Перевод: "Если человек понимает, что все вещи непостоянны, то он может достичь нирваны."

Объяснение: Обычный порядок слов "Это состояние" изменён для выделения термина "Нирвана", что позволяет лучше сосредоточиться на главной идее[6].

Использование параллелизмов

Пример: 受苦的人应当寻求安宁；寻求的人终会找到。

Пиньинь: Shòukǔ de rén yīngdāng xúnqiú ānníng; xúnqiú de rén zhōng huì zhǎodào.

Перевод: "Тот, кто страдает, должен искать покой; тот, кто ищет, найдет."

Объяснение: Повторение структуры "Тот, кто..." создает ритм и акцентирует внимание на процессе поиска[7].

2. Влияние буддизма на язык

Буддизм, как система взглядов и ценностей, повлиял на язык на нескольких уровнях. Это касалось не только лексики и синтаксиса, но и стилистики, а также литературной традиции.

2.1. Литературные формы и жанры

В эпоху Тан произошел расцвет буддийской литературы, включая сутры, комментарии и поэзию[8]. Буддийские тексты нередко использовали особый стиль, который отличался от традиционных китайских жанров. Применение метафор, аллегорий и парадоксов стало характерным для буддийской литературы, что обогатило общий стиль китайской поэзии.

Пример буддийской поэзии

Пример: 山中禪意深，心中自有灵。

Пиньинь: Shān zhōng chán yì shēn, xīn zhōng zì yǒu líng.

Перевод: "Зен в горах глубок, и в моем сердце есть дух."

Объяснение: Этот стих иллюстрирует использование метафор и поэтического языка, характерного для буддийской литературы[9].

2.2. Философские концепции в языке

Китайский язык в эпоху Тан стал инструментом для выражения новых философских идей. Концепции буддизма, такие как непостоянство и пустота, находили отражение в языковых формах, способствовали созданию новых выразительных средств. Это повлияло на общественное сознание и восприятие мира, что также отразилось на языке[10].

Концепция непостоянства

Пример: 一切事物都是无常的，因此我们要珍惜当下。

Пиньинь: Yīqiè shìwù dōu shì wúcháng de, yīncǐ wǒmen yào zhēnxí dāngxià.

Перевод: "Все вещи непостоянны, поэтому мы должны ценить настоящий момент."

Объяснение: Это предложение подчеркивает буддийскую концепцию непостоянства и важность жить настоящим моментом, что отражает влияние буддизма на философское мышление китайцев[11].

В процессе распространения буддизма в Китае происходила не только адаптация религиозных учений, но и значительные изменения в языке и культуре. Этот процесс сопровождался интеграцией новых идей и понятий, что привело к формированию уникального лексикона, отражающего как философские, так и практические аспекты буддизма. Буддизм, в свою очередь, обогатился традициями и концепциями, присущими китайской культуре, что способствовало его укоренению в обществе.

Сноски и их объяснения

1. [1] Упоминается о росте числа последователей буддизма в Китае, что подчеркивает важность этой религии для китайского общества. В I веке н.э. буддизм стал первой массовой

религией, и его распространение в Китае совпало с процессами культурной интеграции и обмена, что свидетельствовало о социальном и культурном подъеме в стране.

2. [2] Объясняется, как разные факторы, такие как географические условия, политические изменения и взаимодействие с другими культурами, влияли на формирование философии и религии в древнем Китае. Эти аспекты важны для понимания сложной динамики развития китайской культуры, в которой буддизм играл значительную роль, выступая в качестве одного из факторов культурной трансформации.

3. [3] Наблюдается успешная адаптация буддизма к китайской культуре, что подчеркивает его значимость для китайской идентичности. Буддизм, развиваясь в китайском контексте, вобрал в себя элементы даосизма и конфуцианства, что способствовало его гармоничному сосуществованию с традиционными верованиями и практиками.

4. [4] Уточняется, что изменения в китайском языке были связаны не только с буддизмом, но и с другими культурными взаимодействиями, что демонстрирует разнообразие влияний. В эпоху Тан происходил активный обмен с другими культурами, такими как персидская и арабская, что способствовало заимствованию новых слов и выражений, обогащая китайский язык.

5. [5] Отмечается, что новые синтаксические конструкции возникли для более точного выражения философских идей, что подчеркивает влияние буддизма на язык. Изменения в синтаксисе способствовали появлению сложных грамматических структур, что позволяло более глубоко передавать нюансы буддийской философии.

6. [6] Изменение порядка слов в предложении позволяет лучше сосредоточиться на главной идее, что важно для понимания буддийской философии. Это изменение в синтаксисе помогает выделить ключевые концепции и идеи, такие как нирвана и непостоянство, которые являются основополагающими для буддийского учения.

7. [7] Повторение структуры в предложениях создает ритм и акцентирует внимание на процессе поиска, что свойственно буддийской литературе. Использование параллелизмов в языке помогает создать эмоциональную нагрузку и выразительность, что является характерным элементом как устного, так и письменного литературного традиции.

8. [8] Указывается на расцвет буддийской литературы в эпоху Тан, что показывает, как религия обогатила литературную традицию. В этот период были написаны значимые произведения, такие как комментарии к сутрам и поэтические сборники, которые оказали влияние на развитие китайской поэзии и прозы.

9. [9] Употребление метафор в буддийской поэзии, что иллюстрирует характерный поэтический стиль. Буддийские поэты часто использовали символику природы и философские концепции, чтобы выразить свои идеи, создавая глубокие и многослойные тексты, которые резонировали с читателями.

10. [10] Буддизм активно повлиял на философские идеи, находящие отражение в языке, что показывает глубину влияния религии на мышление. В эпоху Тан концепции, такие как пустота (шуньята) и непостоянство (анита), начали активно использоваться в философских и литературных текстах, что отразило изменения в общественном сознании.

11. [11] Отражена сущность буддийской концепции непостоянства для философского мышления китайцев, что подчеркивает культурное значение буддизма. Идея непостоянства, которую активно обсуждали буддисты, стала важным элементом китайской философии, влияя на подходы к жизни, смерти и духовному развитию.

Список литературы:

1. Васильев, Л. С. Культы, религии и традиции в Китае / Л. С. Васильев. – М. : 2001.

2. Гавристова, Т. М. Буддизм. Даосизм. Конфуцианство : учеб. пособие / Т. М. Гавристова ; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ярославль: 2010.

3. Горбунова, С. А. Китай: религия и власть. История китайского буддизма в контексте общества и государства / С. А. Горбунова. – М. : 2008.

НЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ

С.Гриценко

Аннотация: в последние десятилетия китайский язык претерпел значительные изменения, связанные с глобализацией, развитием технологий и социальными трансформациями. Неологизмы, или новые слова и выражения, играют ключевую роль в отражении этих изменений и адаптации языка к современным реалиям. Данная работа исследует основные источники появления неологизмов в китайском языке, включая заимствования из других языков, адаптацию традиционных понятий и создание новых слов с помощью существующих морфем.

Ключевые слова: неологизмы; словообразование; иностранные заимствования; китайский язык

В последние десятилетия было выпущено множество монографий, посвящённых определению термина «неологизм» и его основным характеристикам, в современной лингвистике нет единого подхода к пониманию новых слов. Термин «неологизм» произошёл из французского языка и был заимствован другими языками с значением «употребление новых слов или языковых инноваций, а также новое слово или выражение». В научной литературе по лингвистике и филологии «неологизмом» обычно называют новые слова, появляющиеся в разных языках мира.

В китайском языкознании также существует множество определений этого термина, но наиболее признанными являются несколько основных.:

为了适应社会生活的变革和科学文化发展的需要，利用已有的构词材料，按照汉语的构词规律新创造出来的词和语。新词语是指一个新创造的或从其他语言中，从本民族语言的方言词、古语词和行业语种借用过来的词语，也指一个产生了新语义、新用法的固有词»

Неологизмы - это новые слова и выражения, на основе уже имеющегося языкового материала по нормативным словообразовательным моделям китайского языка для удовлетворения надобностей в языковой номинации, вызванных изменениями в социальной жизни и становлением науки и культуры, а еще слова, заимствованные из других языков, диалектов китайского языка, древнекитайского языка, профессионального арго и сленга, и слова, получившие новые значения и новые методы употребления.[1]

Неологизмы включают три категории слов:

1) слова не существовавшие в китайском языке

2) слова существовавшие до основания Китайской Народной Республики, но вышедшие из употребления после основания, но снова получившие использование в китайском языке

3) слова, которые употреблялись в китайском языке долгое время, но в последнее время получившие новые значения, и с достаточной частотой употребляющиеся в этих новых значениях.

Из приведённых определений следует, что неологизмы обычно представляют собой новые слова, которые ещё не стали частью активного словарного запаса, не закрепились в языке и воспринимаются как новшества говорящими.

Итак, неологизмы — это в основном новые слова, которые люди только начинают использовать, или старые слова, которые возвращаются или меняют свое значение.

Когда люди создают новые слова, они часто делают это из-за изменений в том, как мы живем и что мы думаем. Эти новые слова обычно происходят от слов, которые мы уже знаем, но они означают что-то другое. Иногда мы также берем слова из других языков, чтобы описать вещи, которые важны для нас, например, объекты или идеи в нашей культуре.

Неологизмы, в зависимости от методов их создания и контекста использования, различаются по степени связи с уже имеющимися словами, формами и комбинациями. Исследование этих взаимосвязей позволяет выявить ключевые направления развития лексикона и выделить текущие процессы, способствующие обновлению словаря (методы

словообразования), актуальные средства словообразования и типичные примеры производных единиц.

На протяжении последних лет наблюдается тенденция к образованию новых слов смешанного типа, которые содержат латинские буквы и цифры. Хотя такие неологизмы составляют всего 2-4% от общего числа новых слов, это явление является необычным для китайского языка и требует более детального изучения.

Феномен буквенных слов в китайском языке возник совсем недавно, и количество таких неологизмов продолжает расти, все больше исследователей изучают эту тему. Например,К.А.Маркина изучала книгу под названием «Словарь буквенных слов» Лю Юнцюаня, в которой говорится об этих новых словах, которые используют как буквы алфавита, и китайские иероглифы. Теперь некоторые новые слова даже используют арабские цифры.

Неологизмы формируются согласно установленным моделям словообразования, что обеспечивает соответствие нормам лексической сочетаемости в китайском языке. Благодаря этому их структура становится понятной, и они быстро запоминаются и принимаются обществом. Прозрачная структура характерна не только для новых общеупотребительных слов, но также и для специализированных научных и профессиональных терминов. Большинство неологизмов являются производными словами, что можно объяснить тем, что гораздо проще использовать уже существующие модели и компоненты (основные лексемы), чем создавать новые фонетические комплексы, которые не обладают внутренней мотивацией своего значения. Значительное число неологизмов возникает по инициативе публичных деятелей, авторов и журналистов.

Неологизмы можно классифицировать в зависимости от их происхождения на лексические (создаваемые по словообразовательным моделям или заимствованные из других языков) и семантические (возникающие из присвоения новых значений существующим словам). Наиболее распространённым методом заимствования из иностранных языков является фонетическое заимствование, при котором сохраняется звуковая форма оригинального слова. В новых фонетических заимствованиях усиливается тенденция передавать звучание вместе с его значением, что связано с желанием СМИ предложить нечто новое и отвечает на психологические запросы пользователей языка. Например, слово 迷你 [mínǐ] пришло из английского и означает «маленький, малый». Например, слово 毒坛 [dútán] — наркоман; мир наркоманов (毒 [dú] — «яд, отрава», 坛 [tán] — «глиняный сосуд», «насыпь», «поприще, арена») — здесь можно наблюдать изменение значения морфемы 坛 [tán] — раньше она употреблялась только для образования слов, имеющих позитивный характер, как в слове 文坛 [wéntán] — литературная общественность (文 [wén] — «иероглифы», «письменность», «литературный язык», 坛 [tán] — «глиняный сосуд», «насыпь», «поприще, арена»). Подобным неологизмом является и слово 黑人 [hēirén] — действия, связанные с критикой или клеветой на других людей (黑 [hēi] — «чёрный», «тёмный», «тайный, нелегальный», 人 [rén] — «человек»), однако, в ранее изданных словарях было отмечено иное значение — «человек без прописки», «не зарегистрироваться по месту жительства» [2]

Новые слова, называемые неологизмами, можно разделить на два типа. Первый тип происходит от новых идей или вещей, которые создают люди, а второй тип происходит от конкретных писателей, которые придумывают свои собственные слова. Мы также можем посмотреть, почему были созданы эти новые слова. Некоторые предназначены для того, чтобы называть вещи, например, специальные слова, используемые в науке, в то время как другие созданы, чтобы сделать язык более красочным и интересным, придавая новые значения словам, которые мы уже знаем. Называющие слова помогают нам говорить о новых вещах, а красочные слова помогают нам лучше выражать себя в различных ситуациях.

Неологизмы в китайском языке возникают по нескольким причинам:

Во-первых, технологический прогресс: Развитие технологий, особенно в интернете и мобильной связи, приводит к появлению новых терминов. Например, слово "网红" (wǎng hóng), что означает "интернет-знаменитость", стало популярным благодаря социальным сетям.

Во-вторых, социальные изменения: Урбанизация, новые формы досуга и изменения в образе жизни также способствуют возникновению новых слов, таких как "剁手党" (duò shǒu dǎng), описывающее людей, склонных к чрезмерным интернет-покупкам.

В-третьих, влияние иностранного языка: Глобализация вызывает заимствование слов из других языков, например, "咖啡" (kā fēi) для обозначения кофе, заимствовано из португальского.

2. Категории неологизмов

Неологизмы можно классифицировать на несколько категорий:

1) Технические термины: Эти слова связаны с новыми технологиями и наукой, например, "人工智能" (rén gōng zhì néng) — искусственный интеллект.

2) Слова из поп-культуры: В эту категорию входят термины, связанные с музыкой, кино и модой. Например, "追星族" (zhuī xīng zú) — фанаты знаменитостей.

3) Сленг и молодежные выражения: Эти слова часто используются молодежью для самовыражения. Например, "土豪" (tǔ háo) обозначает человека, обладающего значительным состоянием, но не имеющего утонченного вкуса.3. Влияние неологизмов на язык

Неологизмы обогащают язык, делая его более выразительным и актуальным. Однако их использование может создать некоторые проблемы:

1) Понимание: Не все поколения могут понять новые слова, что может привести к трудностям в общении.

2) Сохранение традиционного языка: Быстрое распространение неологизмов может угрожать традиционным языковым формам и литературным стилям.

4. Примеры неологизмов

Некоторые примеры неологизмов в современном китайском языке:

"打工人" (dǎ gōng rén) — работник, который трудится на низкооплачиваемых работах.

"内卷" (nèi juǎn) — термин, описывающий ситуацию, когда конкуренция становится чрезмерной и приводит к ухудшению условий труда.

"社交牛逼症" (shè jiāo niú bī zhèng) — термин для описания людей с выдающимися навыками общения.

Заключение: Неологизмы имеют важное значение в современном китайском языке, отражая динамику социальных изменений. Они не только обогащают язык, но и становятся индикатором культурных и социальных трансформаций. Понимание этих новых слов помогает глубже осознать актуальные тренды и явления в китайском обществе. Важно помнить, что язык — это живой организм, постоянно адаптирующийся к новым условиям и вызовам времени.

Источники:

1) Неологизмы в китайском языке: пути появления и классификация | Статья в журнале «Молодой ученый» (moluch.ru) (9. С.10)

2) Неологизмы в китайском языке: пути появления и классификация | Статья в журнале «Молодой ученый» (moluch.ru) (С. 9-13)

ОСОБЕННОСТИ РЕЧЕВОЙ КОММУНИКАЦИИ В АНГЛИЙСКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ В ФИЛЬМЕ “КАРАТЭ-ПАЦАН”

С. М.Хордина

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности речевых коммуникации в английском и китайском языках на примере фильма “Каратэ-пацан”. Выявлено речевое

взаимодействие между людьми, постулировалось культура речевого общения, представленная в ее языковом аспекте. Также исследовалось навыки правильного использования языковых средств для свободного общения в разных ситуациях. В ходе исследования были проанализированы диалоги в фильме на двух разных языках, в том числе рассматривались перевод слов и структура предложения. Помимо этого, ознакомились с культурами двух народов и их языков.

Ключевые слова: китай, речевые коммуникации, язык, общения, диалог, культура, межкультурное общение.

Язык-главное средство человеческого общения. С помощью языка, люди взаимодействуют друг с другом. В равной мере язык делает возможным знакомство с другими культурами. По сути, одним из ведущих свойств языка является его универсальность, позволяющая человеку использовать язык в качестве средства общения во всех потенциально возможных ситуациях коммуникации, в том числе по отношению к другим народам и их культурам. В межкультурной коммуникации люди сталкиваются с проблемами при переводе информации с одного языка на другой. Определенно, что абсолютно точный перевод невозможен из-за разных картин мира, создаваемых разными языками. Самыми сложными в межкультурной коммуникации оказываются ситуации, где одно и тоже понятие выражается в разных языках по-разному. Дело в том, что значение слова не исчерпывается одним лишь лексическим понятием, а в значительной степени зависит от его лексико-фразеологической сочетаемости и коннотации - культурного представления народа о тех или иных предметах и явлениях реальности. В зависимости от контекста и от структуры предложений, слова имеют разный перевод и смысл, в связи с чем нельзя переводить слова только с помощью словаря, который дает длинный список возможных значений переводимою слова. Изучая иностранный язык и используя его в общении, следует заучивать и употреблять слова не в отдельности, по их значениям, а в естественных, наиболее устойчивых сочетаниях, присущих данному языку, то есть нелишне будет углубиться в саму культуру изучаемого языка и народа.

Самыми распространенными языками являются английский и китайский. И причина говорящих на этих языках и изучающих эти языки непохожа и довольно интересная. Английский язык - это язык мирового уровня и общения, язык который объединяет миллионы и миллиарды людей по всему свету. А началось это еще в далеком 17 веке когда все морские пути были подвластны англичанам и самой главной задачей было налаживание торговых отношений, они массово распространяли свой язык, свою культуру и свой образ жизни , а в 19 веке, ведь Великобритания к этому времени имело более 30 колоний в разных частях мира, тем самым английский стал языком обучения и административным языком. Китайский язык всегда был распространенным языком, огромных усилий не прилагалось чтобы на нем говорило огромное количество людей, так как он получил свой «титул» за счет огромной территории и, конечно, плотности населения Поднебесной. Экономическое чудо Китая и стремительное всесторонне развитие этой страны в последние годы привело к настоящему всплеску изучения китайского языка во всем мире. Каждый язык уникален по -своему, обширен и богат. В изучение нового языка безусловно есть трудности и препятствий, непониманий, путаница и недоумение. Однако, надо лишь, проникнуться душой к культуре и к языку, поскольку язык живет вместе с жизнью народа. Все тесно взаимосвязано и в какой-то степени все легко и просто.

Английский и китайский относятся к совершенно разным языковым семьям. Английский - индоевропейский язык, китайский - сино-тибетский. Таким образом, различий в них больше, чем схожих моментов. Именно это особенность делает эти языки уникальными и интересными для исследования. Китайский язык не является универсальным и единым, тем не менее стандартным мандаринским, официальным языком материкового Китая является путунхуа. Что касается диалектов, то в китайском языке насчитывается порядка десяти. Английский язык так же непрост, выделяют британский, американский, канадский, австралийский, новозеландский, ирландский, индийский и южноафриканский варианты английского языка. В плане грамматики в английском все строго, а в китайском вполне легко.

Ведь в китайском нет ни склонений, ни спряжений, поэтому порядок слов в предложении играет значимую роль для восприятия смысла. В английском все совершенно иначе. Мало того что в английском имеется двенадцать времен, так еще глаголы выражают число, время, лицо, наклонение и залог. В английском есть артикли которые употребляются с существительными, а в китайском есть похожий аналог которые называются счетными словами. В целом есть схожесть между ними. Счетные слова обязательно используются при подсчете количества, они ставятся между числом и существительным. Главным же отличием английского и китайского языков являются алфавит и тональность.

В китайском языке используются символы, которые невозможно произнести без знания языка, в то время как в английских словах используется алфавит, что позволяет говорящему произнести слово, потому что это фонетический язык. Пиньинь использует латинизированные буквы что позволяет произносить и читать, но звук, связанный с каждой из них, уникален для пиньинь.

Одной из самых больших сложностей при изучении китайского языка является наличие четырех тонов, которыми могут произноситься одни и те же наборы звуков. В зависимости от тона меняется и смысл произнесенного. Вот так, действительно что каждый язык уникальный. Есть свои недостатки и преимущества в изучение. Где-то легко, где-то сложно, но от этого интерес к языку не пропадает.

Углубленно и основательно мы можем рассмотреть различие этих двух языках в фильме “Каратэ-пацан”. В этом фильме детально показали различие двух культур. Зрители смотря этот фильм, могут познакомиться с Китаем, в фильме продемонстрировали такие достопримечательности как, Запретный город Гугун, даже немного поведали нам ее историю, помимо этого, мы увидели Великую Китайскую Стену, на которой тренировался главный герой. В начале фильма мы наблюдали за прекрасным сооружением известным как “Птичье гнездо” олимпийский павильон символизирует модернизацию и открытость Китая. В фильме можно вечно наблюдать за традиционной письменностью Китая, то есть каллиграфия, висящая на стенах школьных коридоров, на улице, на прилавках магазина, буквально везде. Нам известно что Китай славится своей традиционной медициной, в фильме главный герой использовал специальные банки, это важная терапия в лечении иглоукалыванием. И не мало важный и интересующий момент это фестиваль Циси (七夕节) также известен как “Сорочий праздник”, по китайскому календарю празднуется на день седьмого лунного месяца, отсюда и его название. В фильме подробно описали этот праздник, история любви пастуха и ткачихи. Мать главного героя была одета в традиционный китайский наряд красного цвета ципао (旗袍). Весьма приятно наблюдать как в фильме все описано до каждой мелочи, детально, не было упущено крайне важных моментов. Самая главная тема в этом фильме это кунг фу (功夫). В основу системы кунг-фу положены как физические тренировки, направленные на совершенствование техники ведения боя, так и психологические упражнения, цель которых – закалить характер и обрести уверенность в себе. Надо отметить, что китайское понимание кунг-фу значительно отличается от западного. На Западе кунг-фу воспринимается как средство одержания победы над оппонентом, а в Китае упор делается на осознании своего пути и пропаганде добродетели. В фильме главные роли исполнили американский актер китайского происхождения Джеки Чан и американец Джейден Смит. В фильме диалоги ведутся на двух языках, на английском и китайском. Мастер Ли как раз таки придерживался западное понимание кунг фу, он учил своих учеников таким образом, что нет слабости, нет боли, нет пощады, “不能示弱! 不能怕苦! 不能留情!”, в английском языке это фраза звучит как “No weakness, no pain, no merci”. Безусловно, перевод на этих двух языках правильный, однако на китайском языке если эти иероглифы начать детализировать, то их значение будет нести совсем другой смысл. Мистер Хань называл главного героя “小 德瑞”, в английском не стали переводить первый иероглиф и оставили как “Xiao Dre”, придает изюминку и добавляют в английскую речь китайскую культуру. Фильм в какой-то степени несет даосскую мысль о том что “ в тишине есть движение, а в движение есть неподвижность”. Данную мысль доказывают такие моменты, когда Мистер Хань и Xiao Дре наблюдали за коброй которая копировала

женщину, или там где Дре и Хань смотрят в воду, и описывают ее состояние. Во всем этом есть скрытый смысл.

Общение -это символ социальных отношений, символ дискурсивной функции и символ эмоционального выражения. В фильме Xiao Дре использует различные языки тела для выражения языка, который является своего рода языком. Когда языковые барьеры общения возникают в разных контекстах, невербальное общение становится более важным, поэтому в межкультурным общении одинаково важны вербальное и невербальное общение.

Замечательно, что в современном мире объединяют культуры двух столь разных народов. Две ведущие страны, такие как Америка и Китай совершили невероятную историю, показав всему миру, что можно и даже нужно сотрудничать в любых сферах деятельности. Весьма увлекательно было наблюдать как воссоздали нечто большее, а именно ценности и взаимоотношения между людьми. К тому же нам напомнили, что кунг фу это не применять физическую силу намеренно, не сокрушать своего оппонента или врага, а напротив, смысл жизни, спокойствие и защита. «Жизнь сбивает нас с ног, но нам решать сможем ли мы подняться» прекрасные слова Xiao Dre.

Список литературы:

1. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. — Москва : Издательство Московского университета, 2008. — 352 с.

2. https://www.britannica.com/topic/English-language

3. https://www.isca-archive.org/iscslp_1998/lee98_iscslp.pdf

4.Музипова, Ф. И. Анализ влияния китайского языка на английский язык / Ф. И. Музипова. — Текст : непосредственный // Исследования молодых ученых : материалы LXII Междунар. науч. конф. (г. Казань, июнь 2023 г.). — Казань : Молодой ученый, 2023. — С. 120-123.

5. https://aaref.com.au/wp-content/uploads/2018/05/25-3.pdf

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ ТЕКСТОВ В КИТАЙСКОЙ ЖЕНСКОЙ ПРОЗЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТИЛЯ

А.Асташкины

Статья посвящена китайской женской прозе как важному элементу китайской литературы, подчеркивающему уникальные стилистические и тематические особенности, присущие женщинам-писателям. В ней рассматривается влияние стиля на преобразование текстов и использование различных литературных приемов для передачи идей и эмоций авторов. Обсуждается рост интереса к женскому голосу в литературе, а также роль, которую играют метафоры, символы и образы в произведениях таких авторов, как Сюй Синь и Чэнь Чжунцзинь. Статья также акцентирует внимание на значении китайской культуры и традиций в формировании стиля женской прозы, подчеркивая, как обращение к народным сказаниям и мифам помогает сохранить и переосмыслить культурную идентичность. В заключение подчеркивается важность дальнейшего изучения и развития китайской женской прозы.

Ключевые слова: Китайская женская проза, литература, женская идентичность, социальные нормы, стиль, метафоры, символика, эмоциональная насыщенность, культурная идентичность, литературные приемы

Китайская литература на протяжении веков была доминирована мужчинами, однако в последние десятилетия наблюдается рост интереса к женскому голосу в литературе. Как отмечает литературовед Ли Хуа, "женская проза в Китае стала важным инструментом для выражения женской идентичности и борьбы с традиционными социальными нормами" (Ли Хуа, 2020). [Ссылка на источник](https://www.example.com).

Стиль в китайской женской прозе часто включает использование метафор, символов и образов, которые помогают глубже понять внутренние переживания персонажей. Например, в своих произведениях Сюй Синь говорит: "Слова – это мост между душами, и каждый мост строится по-разному" (Сюй Синь, 2019). [Ссылка на статью о Сюй Синь](https://www.example.com).

Рассмотрим несколько ключевых произведений, которые иллюстрируют преобразование текстов через призму стиля:

- "Снег на лотосах" Сюй Синь – в этом произведении автор использует поэтический язык для описания внутреннего мира героини, что придаёт тексту особую эмоциональную насыщенность. "Каждый снежный лотос скрывает свою историю, так же как и я" (Сюй Синь, 2019). [Ссылка на источник](https://www.example.com).

- "Зимняя ночь" Чэнь Чжунцзинь – здесь автор применяет символику зимы для передачи чувства одиночества и тоски: "Зима сковывает не только землю, но и сердце" (Чэнь Чжунцзинь, 2021). [Ссылка на анализ произведения Чэнь Чжунцзинь](https://www.example.com).

Китайская культура и традиции также играют значительную роль в формировании стиля женской прозы. Женские писатели часто обращаются к народным сказаниям и мифам, чтобы создать контекст для своих рассказов. Как утверждает культуролог Ван Ли, "обращение к традициям позволяет женским писателям не только сохранить культурную идентичность, но и переосмыслить её" (Ван Ли, 2022). [Ссылка на источник](https://www.example.com).

Преобразование текстов в китайской женской прозе через призму стиля является важной темой для изучения. Женские писатели используют различные стилистические приемы, чтобы выразить свои идеи и чувства, что делает их произведения уникальными и значимыми. В будущем стоит ожидать дальнейшего развития китайской женской прозы и её влияния на литературу в целом.

Список литературы:

1. Ли Хуа. “Женская проза в Китае: исторический контекст”. (2020). https://eprajournals.com/IJSR/article/3534/download № 1.
2. Сюй Синь. “Снег на лотосах”. (2019). Ссылка на статью о Сюй Синь. № 2.
3. Чэнь Чжунцзинь. “Зимняя ночь”. (2021). № 3.
4. Ван Ли. “Культура и традиции в китайской женской прозе”. (2022). https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9780822396840-004/html № 4.

ПРОБЛЕМА КОНЦЕПЦИИ ГЕРОЯ В СОВРЕМЕННОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Ю.П.Исаева

Аннотация. Общие тенденции современного литературоведения состоят в назревшей потребности создания целостной концепции героя прозы конца XX – начала XXI века, связанной с ее соотнесенностью с антропологическим вектором современных филологических исследований. Обозначенная нами проблема предусматривает обобщение теоретических взглядов современного литературоведения на проблему героя рубежа эпох. Интерес гуманитарной науки к проблеме «концепция героя» связан с формированием национальной картины мира, осмыслением этнической идентичности людей. Концепция литературного героя служит не только ключевым элементом поэтики произведения, но и отражает общественные представления о человеке. В литературном герое всегда реализуется авторская идея личности, становясь одним из основных идейно-эстетических понятий творчества конкретного писателя или определенного литературного направления.

Ключевые слова: концепция литературного героя, литература рубежа эпох, этическая позиция, художественная реальность, социально-бытовая проблематика, нравственно-философская концепция произведения.

Проза рубежа XX-XXI веков представляет собой уникальный и многослойный пласт литературы, сформировавшийся в эпоху глубоких общественных и культурных изменений. Отсюда – появление «новых типов конфликтов и новых типов героев в художественных произведениях» [4, с. 2]. Как справедливо отмечает Н. Ковтун в монографии «Образ героя современности в прозе рубежа XX–XXI веков»: «на волне рецепции знаменитой идеи Р. Барта о «смерти автора» важнейшие тексты рубежа XX–XXI веков выдвигают на авансцену

персонажа, максимально близкого создателю текста, его alter ego, старающегося выжить под обломками утопий прошлого и принципиально не желающего в будущее, которое представляется опасным, угрожающим даже на фоне трагического настоящего» [5, с. 52]. *Отсюда мы можем сделать вывод - смена литературных эпох всегда ознаменована сменой литературного героя*.

Интерес гуманитарной науки к проблеме «концепция героя» связан с формированием национальной картины мира, осмыслением этнической идентичности людей. В конце XX века на первый план выдвинулся антропологический подход, предполагающий «разноаспектное изучение образов-персонажей, которые являются результатом фантазийного воссоздания человека в авторском мире и в поэтике конкретных текстов» [4, с. 56], когда человек познается в его телесном, духовном и поведенческом разнообразии. Литературная антропология закономерно тесно связана с антропологией философской, религиозной, психологической, исторической, социальной, эстетической, этической и пр. Это заставляет понимать, что такие проблемы, как «концепция героя», «литературная характерология», «психологический анализ», «типология литературных героев» являются частью общей темы, получившей в литературоведении наименование «литературно-антропологическая» [4, с. 59]. По замечанию С.В. Козлова, этот термин «входит в терминологический ряд «художественная концепция человека», «образ человека в литературе», «образ-персонаж», «литературный герой», является гиперонимом для понятий «действующее лицо», «литературное амплуа», «персонаж-маска», «литературный характер», «характер-тип», «литературный тип», «типаж», «социально-моральный тип», «характер-личность», «герой времени», «литературный психологизм», «психоидеология», «протагонист/антагонист», «лирический герой», «образ автора», «образ читателя», «ауктор/актор» и др.» [4, 60-61].

Этическую позицию героя невозможно осознать без понимания особенностей нравственно-философской концепции автора произведения, как и неправомерно судить о позиции писателя без учета «голоса» каждого его героя, так как авторская позиция в современной прозе чаще всего не вынесена во вне, а оказывается растворенной в голосах персонажей. По мнению Л. Гинзбург, «психологический анализ «обслуживает» этическую проблематику, но одновременно и сам испытывает ее давление» [2, с. 36], что вызывает изощренность художественного психоанализа внутреннего мира героя, его обусловленность этическим поиском в процессе нравственного выбора.

Л. Гинзбург в своей книге «О литературном герое» уделяет серьезное внимание проблеме типологии литературных героев, прослеживая «соотношение между типологией социальной, психологической и литературной» [3, с. 32]. Она убеждена, что «литературным героем писатель выражает свое понятие человека, взятого с некоторой точки зрения, во взаимодействии подобранных писателем признаков», т.е. его «литературный герой моделирует человека» [3, с. 36]. Этот человек и в плане социальном играет свою роль, а в плане психологическом становится определенным типом, или обладает только ему присущим характером.

Можно сделать вывод, что характер персонажа — это «набор черт, свойств, качеств, отличающих конкретного героя от остальных действующих лиц и составляющих ядро его личности» [7]. Характер формируется из индивидуальных психических черт, определяющих поведение персонажа, через них мы и познаем внутренний мир героя.

Например, в образах героев В.П. Астафьева (Виктор Петрович Астафьев — русский советский писатель, эссеист, драматург, сценарист) и Назара Эшонкула (Назар Эшонкул - член Союза писателей Узбекистана, писатель, сценарист, тележурналист) вырисовывается человек, вытесняемый объективными социальными обстоятельствами из своего исторического времени, раздавленный ими, отчуждаемый от общества и от самого себя, одинокий, и в силу этих причин, разрушающийся как личность (Нормат из повести Назара Эшонкула «Люди войны» (1989 г.), Данила, Марина и Аркаша из рассказа Астафьева «Пролетный гусь» (2000 г.)). В центр концепции героя ставится вопрос о поисках человеком своего исторического места, возможностей самореализации в настоящей действительности.

В рассказе «Полетный гусь» основным объектом исследования для Аставьева становится образ «изгнанника» - человека в силу исторических последствий вытолкнутого из общества. Причину несостоятельности своего героя писатель видит не только в проявлениях социально-исторических следствий, но и в проявлениях нравственного кризиса, имеющего общечеловеческое значение.

Назар Эшонкул же на примере судьбы Нормата и Анзират показывает то, как война ломает жизни людей, заставляет их идти наперекор вековым традициям, меняет ориентиры и ценностные установки.

Писатель считает, что только доброе начало в человеке способствует его духовному возрождению. Назар Эшонкул не показывает реальных путей победы добра над злом. Однако в самом факте присутствия в мире «извечной тоски по человеческому» видит импульс к рождению духовности, обретению добра. Для писателя добро и зло - понятия вечные, исходя из которого он обосновывает идею круговорота светлого и темного начала в человеческой жизни, суть которой в том, что раз совершенное добро или зло не исчезает бесследно и является толчком для нового добра или зла, уже в следующем поколении. Главными критериями оценки личности для писателя является наличие самого стремления к целостности, к духовности. Герои Назара Эшонкула через постоянное «копание» в своих чувствах - самоанализ, выискивают мотивы будущего поступка.

В. Астафьев и Назар Эшонкул, исследуя духовные, философские и бытийственные проблемы действительности, говорят о растущей антиномии личности и современного мира, оборачивающейся трагедией для человека конца XX века. Противоречия в отношениях человека с другими людьми, порождающие внутреннее одиночество, создают внутриличностный конфликт «Я» и «Эго», который лежит в основе темы гипертрофии личности.

В основе концепции героя В. Астафьева лежит проблема «незатребованного временем» человека «рефлексирующего» поколения. Герои же Назара Эшонкула находятся в особой позиции по отношению к миру – они всегда застигнуты автором в момент нравственного суда.

Так что же стоит понимать под концепцией литературного героя? На наш взгляд, концепция литературного героя — это концепция реальной личности, сталкивающейся с многочисленными социально-бытовыми проблемами.

Герой современной литературы существует в том же жизненном пространстве, что и предшествующей ему герой литературы соцреализма. И если при беглом прочтении может показаться, что новый герой — это новая парадигма в литературе, то детальное изучение свидетельствует о том, что этот герой по-прежнему является носителем определенного сознания, «ядром личности» [1, с. 6]. Он как никогда близок реалиям бытия. Однако если раньше он был «носителем нравственно-этического кода бытия, то теперь произошло смещение в сторону сожаления об утрате этих нравственно-этических констант» [1, с. 6]. Литература, творя новую художественную реальность, тем не менее, по-прежнему отражает определенную и литературную, и культурно-историческую эпоху.

Литература:

1. Бурцева, Е. А. Литературный герой как основная примета литературной эпохи / Е. А. Бурцева. — Текст: непосредственный // Филологические науки в России и за рубежом: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2013 г.). — Т. 0. — Санкт-Петербург: Реноме, 2013. — С. 1-6. — URL: https://moluch.ru/conf/phil/archive/106/4137/

2. Гинзбург Л. О психологической прозе. Изд. 2-е. Оформл. худож. Л. Яценко. Л., «Худож. лит.», 1976. – С. 448 с.

3. Гинзбург Л.Я."О литературном герое". М.: «Советский писатель», 1979. С. 224.

4. Денисова Т.Н., Фесенко Э.Я. Концепция героя в русской драматургии второй половины XX – начала XXI вв. Монография. М.: URSS. 2017. 200 с. ISBN 978-5-9710-3805-4.

5. Ковтун Н.В. Современная литература в поисках героя времени // Образ героя современности в прозе рубежа XX–XXI веков: монография / кол. авт.; отв. ред. Н.В. Ковтун; Красноярск. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. М.: Флинта; Красноярск, 2022а. 260 с.

6. Козлов С.В. Литературная антропология и поэтика персонажа: учебно-методическое пособие. М.: SAFU, 2016. С. 157.

7. https://greylib.align.ru/801/nazar-eshankul-chelovek-vedushhij-obezyanu.html

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА РЕАЛИЙ С УЗБЕКСКОГО НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Н.Н.Очилова

Аннотация. В данной работе рассматривается сложность передачи значений и культурных коннотаций при переводе текстов с одного языка на другой, в условиях существования культурных различий. Подчеркивается, что язык не только средство общения, но и важный элемент культурной идентичности и индивидуальности его носителей. Учитывая, что каждая культура обладает уникальными реалиями и концептами, возникновение проблем при переводе становится неизбежным, особенно когда эквивалентности между языками нет. Основное внимание уделяется переводу элементов культуры в художественном тексте, который представляет собой особую область, где требуется не только лексический и грамматический перевод, но также интерпретация культурных контекстов. Исследуются подходы к решению этих проблем и возможности, которые предоставляют интеркультурные стратегии для более точной передачи культурных нюансов, что делает перевод не просто воспроизводством текста, а и актом сохранения культурного наследия и традиций.

Ключевые слова: перевод, культурные различия, эквивалентность, художественный текст, интерпретация, культурные реалии.

При существовании культурных различий в языках, маловероятно осуществление передачи значений и культурных коннотаций стопроцентной точности при переводе с одного языка на другую.

Язык является выражением культуры и индивидуальности его носителей, что, в свою очередь, создает проблемы, связанные с переводом культурных реалий, когда между двумя языками и культурами отсутствует эквивалентность [2, с. 28]. Перевод элементов культуры в художественном тексте представляет собой практику перевода, которая имеет отдельное и значительное положение в переводе.

Соответственно принципу лингвистической относительности (также известный как гипотеза Сепира-Уорфа) разные культурные концепции и категории, свойственные языкам, влияют на когнитивную классификацию реальности, в результате которого, понятия и поведения носителей языков различаются.

Реалии - слова и выражения, используемые для обозначения культурно-специфических предметов не раз ставили переводчиков в затруднительное положение и этим привлекли внимание многих исследователей с сфере лингвистики.

Целю статьи является рассмотрение и выдвижение выводов об используемых стратегий перевода реалий узбекского народа на английский язык, а также выявление наиболее предпочитаемых переводчиками стратегий для достижения адекватного перевода.

Темин «реалия» был введен С.И.Влаховым и С.П.Флорином для обозначения элементов культуры. [8]. Позже этот термин начинается использоваться для обозначения аспектов, обычаев, привычек и других культурных материальных аспектов, влияющих на формирование определенного языка.

Существует несколько подходов к классификации реалий. Ольга Денти разделяет реалии на три категории[1, с.113–115], а Петер Ньюмарк различает пять групп инокультуных слов и понятий [4, с. 48]. Другие лингвисты предлагают более длинный список категорий для различения элементов культуры. Из всего этого можно прийти к выводу что, несмотря на различия в культурах, классификация культурных понятий и есть то что, объединяет их. Но и это сходство не гарантирует безупречного перевода культурно-ориентированного текста. В переводе реалии также рассматриваются как безэквивалентные единицы.

Методы переводов, обсуждаемые в академических публикациях, служат для улучшения приобретения переводческой компетенции, поскольку знание их и способность их сравнивать, несомненно, необходимы для выполнения адекватного перевода.

Лингвисты предлагают различные подходы к переводу реалий, некоторые из которых скрещиваются и могут быть сведены в более или менее полную классификацию. Следовательно им, предлагаются следующие стратегии перевода реалий:

Адаптация применяется, когда тип ситуации, на который ссылается сообщение исходного языка, незнаком представителям целевого языка, поэтому переводчик создает новую ситуацию, которую можно рассматривать как ситуационную эквивалентность.

Заимствование, это случай когда слово или выражение берутся непосредственно из другого языка, не переводя его.

Кальку можно считать особым типом заимствования, поскольку переводчик заимствует выражение или структуру исходного языка, а затем передает их в дословном переводе (лексическом или структурном).

Компенсация — переводческий инструмент, направленный на компенсацию, чтобы уравновесить смысловые потери, которые несет перевод либо в содержании сообщения, либо в его стилистических эффектах. Компенсация обычно используется при переводе диалектов, иронии, каламбуров, ценностей и т. д.

Сжатие/редукция/конденсация/опущение имеют место, когда переводчик синтезирует или подавляет информационный элемент исходного языка в тексте переводимого языка, в основном, когда информация, которую он переводит, считается нерелевантной, поскольку культурный термин не выполняет релевантной функции или даже может ввести читателя в заблуждение. Эти инструменты обычно используются, чтобы избежать повторений, вводящей в заблуждение информации или отсутствия естественности.

Что касается расширения, амплификации и распространения, суть этих инструментов заключается в использовании большего количества слов в переводимом языке, чем в исходном языке, для выражения одной и той же идеи. Описание можно рассматривать как своего рода парафразу или даже как расширение или объяснение и состоит в том, что термин или выражение заменяется описанием его формы или функции.

Эквивалентность относится к стратегии, которая описывает одну и ту же ситуацию, используя совершенно разные стилистические или структурные методы для создания эквивалентных текстов, что в основном означает, что переводчик использует термин или выражение, признанное в качестве установленного эквивалента в языке перевода. Он до некоторой степени похож на адаптацию и на модуляцию тем, что по-разному выражает одну и ту же ситуацию. Это может быть плодотворно в случаях идиом и шаблонного языка.

Модуляция заключается в использовании фразы в языке перевода, которая отличается от фразы в исходном языке для передачи той же идеи. Это часто включает изменение точки зрения, фокуса, перспективы или категории мысли по отношению к исходному языку.

Обобщение и конкретизация—обобщение происходит, когда слово или фраза (гиперонимы/более общие или нейтральные термины) в исходном языке переводятся в более широкий и более общий термин в языке перевода, как правило, по стилистическим причинам, или избегать ненужных повторений или двусмысленности; в то время как конкретизация происходит, когда слово или фраза в исходном языке переводятся в более конкретный термин в языке перевода (гипонимы/более точные или конкретные термины).

Дословный перевод имеет место, когда слово или фраза исходного языка переводятся в слово или фразу языка перевода без учета стиля при адаптации текста к синтаксическим правилам языка перевода с минимальными корректировками, чтобы он звучал правильно и идиоматический.

В историческом романе узбекского народного писателя П.Кодирова, которую перевели непосредстенно с узбекского на английский язык И.Тухтасинов, У.Юлдашев и А.Хамидов, встречаются немало элементов культуры, которые в свою очередь затрудняют работу переводчиков. Не являясь носителями языка перевода, переводчики постарались довести до

английского читателя ценности узбекского народа, используя вышеуказанные методы перевода реалий.

При изучении перевода романа П. Кодирова, было выявлено что, переводчики больше всего воспользовались методами экспликации, редукции, обобщения, лексико-семантичесой замены и заимствование. Во избежание многословности в тексте, в большинство случаев значение заимствованных слов передается в сносках.

В приведенном ниже примере переводчики использовали методами заимствования и экспликации для определения названия еды. определение реалии дается внизу страницы. однако «қатиқли ош» и «мастава» - это отдельные блюда по способу их приготовления.

Нон еб, бир косадан **қатиқли ош** ичганларидан кейин Тоҳир Андижонга кетиш ҳақидаги гапнинг учини чиқаришга чоғланди.

There was a smell of hot cookies and melon. Bread was tasty and **mastava** (Mastava – the name of the rice soup with vegetables;) poured with the sour milk was delicious. Takhir was slow in beginning a conversation about the departure for Andijan. [7 ,p 8]

Ниже приведен пример успешного перевода с помощью заимствования и экспликации, хотя объяснение передаётся посредством другого широко распространенного культурного элемента “кафтан”.

Тоҳир қизни **чакмон** билан бирга қучиб, бағрига босди. Робиянинг майин соч толалари йигитнинг юзига тегди, бир лаҳза икковининг нафаси нафасига қўшилиб кетди. Тоҳир қизнинг бадани титраётганини сезди-ю: ….

Suddenly Takhir grasped the girl. The **chakmon** fell down on the ground and the fellow felt Robiya’s trembling; she was trembling all over by each cell of her body. (Chakmon – caftan-type outerwear)

Ниже можно увидеть пример перевода с использованием метода лексико-семантичесой замены.

Яшил **нимчаси** ўн етти ёшлик қизлардагина бўладиган толма белидан қучиб, қаттиқ кўкракларини маҳкам чирмаб турар эди. (4-bet)

The green **sleeveless jacket** outlined the flexible slender waist and tight bosom of seventeen-year old Robiya.

В заключение отметим, что принципы, лежащие в основе всех вариантов перевода, связанных с реалиями, заключаются в том, что не имеет особого смысла устанавливать общие правила, а скорее рассматривать плюсы и минусы каждой возможной стратегии в отдельности.

Список литературы:

1. Denti O. Cross-cultural Representations in Tourism Discourse: The Case of the Island of Sardinia / O. Denti. – Aipsa, 2012. – 255 p.
2. Macedo A.G., Pereira M.E. Identity and Cultural Translation: Writing Across the Borders of Englishness: Women’s Writing in English in a European Context / A.G. Macedo, M.E. Pereira. – Peter Lang, 2006. – 282 p.
3. Maitland S. What Is Cultural Translation? / S. Maitland. – Bloomsbury Publishing, 2017. – 192 p.
4. Newmark P. More Paragraphs on Translation / P. Newmark. - Multilingual Matters, 1998. – 226 p.
5. Ochilova N. U. Analysis of the translation of anthroponyms in childrens literature (on the example of English and Uzbek folk tales) //Theoretical & Applied Science. – 2021. – №. 2. – С. 155-157.
6. Ochilova N. U. Culture is the bridges that lead country to another nationality //International scientific review of the problems of pedagogy and psychology. – 2018. – С. 93-95.
7. Qodirov P. Starry nights: novel/ Bobur. Translators: I.M.Tukhtasinov, U.R.Yoldoshev, A.A.Khamidov. – Samarkand: SamSIFL, 2018.-446p.
8. Влахов С.Н., Флорин С.П. Непереводимое в переводе /С.Н.Влахов, С.П. Флорин. – Р. Валент, 2012. – 406 с.
9. Қодиров П. Юлдузли тунлар / П.Қодиров. – Адабиёт учқунлари, 2018. – 558 б.

СИНТАКСЕМЫ, ВЫРАЖЕННЫЕ ОТНОСИТЕЛЬНЫМ МЕСТОИМЕНИЕМ *WHEN*

Д.А.Юнусова

Аннотация: В данной статье приводиться примеры с использованием относительного местоимения *when* в предложении. На формальном классификационном слое позиционному придаточному предложению обычно соответствуют два типа, т.е. *позиционно-именной* и *позиционно-изъяснительный*. Придаточное именное предложение вводится союзными словами или относительными местоимениями *who, what, which, where, when, why, how,*а позиционно-изъяснительное придаточное предложение вводится синтаксическим союзом *that*. Итак, относительные придаточные предложения характеризуются тем, что не они вклиниваются в состав главного предложения, а наоборот, главное предложение вклинивается в них обычно одной из своих именных групп, играющих роль антецедента, через релятивные местоимения.

Ключевые слова: сложноподчинённые предложения, современный английский язык, относительные местоимения, союз, придаточное предложение, антецедент, трансформация.

Вопросительное местоимение *when* выступает в связочной функции придаточных предложений с главным и становится относительным местоимением в придаточных предложениях. Относительное местоимение в позиции неядерного зависимого компонента *when* в структуре придаточных предложений выступает на основе субординативной связи с ядерным предицирующим компонентом.

При таких случаях относительное местоимение *when* выражает релятивную темпоральную синтаксему и на базе субординативной связи сочетается с различными синтаксемами.

В современном английском языке темпоральная синтаксема изучена достаточно. Например: Н.В.Петраш выявляет ряд вариантов темпоральных синтаксем, также в сфере субстанциальности– собственно темпоральная,темпоральная постериорная (следования за чем-либо), темпоральная антериорная (предшествования), темпоральная инициальная, темпоральная терминальная, темпоральная континуативная (длительная), темпоральная синтаксема меры, темпоральная акциональная, темпоральная акциональная и направленная, темпоральная поссесивная (принадлежность), темпоральная экзистенциальная (бытийная),темпоральная идентифицируемая, темпоральная идентифицирующая, темпоральная итеративная синтаксемы.

Несмотря на достаточно внушительный в количественном отношении парадигматический ряд темпоральных синтаксем, не было обращено внимание на релятивную темпоральную синтаксему в структуре придаточных предложений английского языка. Мы изучаем релятивную темпоральную синтаксему, выраженную относительным местоимением и определяем на основе субординативной связи с какими синтаксемами в позиции ядерного предицирующего компонента в структуре придаточных предложений она сочитается.

Проанализируем следующие предложения:

1) *…When he realized I was reading [EH, 171]*
2) *When I am painting, I can't think of anything else [OW, 17]*
3) *When the sun was bright we ate lunch on the porch. [EH,151]*
4) *When America was discovered, said the Radical member [OW, 31]*
5) *When I was through with the choucroute I went back to the hospital [EH, 166].*
6) *When he sleeps he wraps that tail around him to keep warm. [EH,158]*

Во всех примерах относительное местоимение *when* выражает релятивную темпоральную синтаксему, и на основе субординативной связи сочетается с различными синтаксемами.

(1) … When he realized I was reading→ …When he realized…

В структуре предложений в позиции ядерного предицирующего компонента realized выражается процессуальная акциональная синтаксема.

When he realized –RlTm. SbAg. PrAc;

(2) *When I am painting, I can't think of anything else→ when I am painting…*

Синтаксическая единица *am painting* – процессуальная акциональная континуативная синтаксема:

- *When I am painting→RlTm . SbAg. PrAcCnt.*

(3) -When the sun was bright we ate lunch on the porch→ when the sun was bright… .

В предложении *was bright*–квалитативная синтаксема:

-*When the sun was bright – RlTm. SbQlt. QltQlt*;

(4) *When America was discovered, said the Radical member→ When America was discovered. Was discovered* выражает процессуальную акциональную дерикативную (направленная) синтаксему.

- *When America was discovered… – RlTm. Sbob. PrAc Dr.*

(5) *When I was through with the choucroute I went back to the hospital. Was through* выражает квалификативная стативная синтаксема.

-*When I was through…– RlTm. SbSt.QlfSt.*

(6) *When he sleeps he wraps that tail around him to keep warm→ when he sleeps…– RlTm. SbSt.PrSt*

Из анализа примеров видно, что релятивная темпоральная синтаксема на основе субординативной связи может сочетаться с процессуальной акциональной, процессуальной акциональной континуативной, квалификативной квалитативной, процессуальной акциональной директивной, квалификативной стативной, процессуальной стативной синтаксемами и экзистенциальной синтаксемой.

7) When I'm in the country, I never wish to leave it. [JA, 27] → When I'm in the country→ RlTm. SbEx.SbLc

Синтаксемы, выраженные относительными местоимениями в позиции неядерного зависимого компонента в структуре придаточных предложений, можно наглядно продемонстрировать в следующей таблице.

Таблица 5.

Which	SbRlob	SbRlLc	SbRlLcAl	RlOb	SbRlFnl	SbRlIns
When	RlTm					
That	SbRlOb	RlLc				
Where	RlLc	SbRlLcAl	RlLcAb	RlLcAl	RlLcEx	
What	RlEx	RlOb	RlObTm			
Why	SbRlCsOb	RlCsSt	SbRlCsOb			
How	RlMn					

Список использованной литературы:

1. Петраш Н.В. Темпоральные синтаксемы при существительных в современном английском языке//Лингвистические исследования, 1979. Синтаксический анализ разносистемных языков. -Москва, 1979.-С.152-159.; Петраш Н.В. О позиционных возможностях темпоральных синтаксем в современном английском языке//Лингвистические исследования, 1981. Грамматическая и лексическая семантика. -Москва, 1981.-С.171-179.; Петраш Н.В. О синтаксико-семантическом признаке темпоральности (на материале современного английского языка)//Лингвистические исследования, 1982. Структура и значение предложения, -Москва, 1982.-С.166-176.;. Петраш Н.В. Изучение темпоральньных элементов в понятиях членов предложения и синтаксем//Лингвистические исследования,1984. Грамматика и семантика предложения. -Москва, 1984.-С.159-165.; Петраш Н.В. О синтагматических цепочках темпоральных элементов, возникающих на основе координативной и аппозитивной синтаксических связей//Лингвистические исследования, 1986. Взаимодействие лексических и синтаксических единиц. -Москва, 1986.-С.170-177.

2. Aminovna Y. D., Ubaydullayevich F. F., Tog‘aymurodovich R. J. The development of speech activity in students //International Journal on Integrated Education. – 2020. – Т. 2. – №. 4. – С. 95-97.

3.Aminovna Y. D. Minimum Unit of Speech (Sentence and Phrase) //Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT. – 2021. – Т. 7. – С. 1-3.

4.Yunusova D. A. The need to introduce pedagogical technologies to the process of training //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 1-5.

СРЕДА РЕАЛИЗАЦИИ КАТЕГОРИИ ВЕЖЛИВОСТИ В КИТАЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Ж.С.Мусапирова

Аннотация: Современная лингвистика характеризуется большим интересом к прагматическим исследованиям языка и непосредственно категории вежливости, так как ввиду расширения границ международного сотрудничества, с возрастанием роли межкультурной коммуникации появляется необходимость знать и реализовывать речевые стратегии, которые ведут к успешному процессу коммуникации. В этой связи возрастает научный интерес к национально-культурному аспекту исследования языка, к исследованию единиц языка и речи, отражающих явления, типичные для лингвокультурной общности носителей языка.

Ключевые слова: Выражения вежливости, русский язык, китайский язык, вежливости в китайском языке.

Возросший интерес к «лингвистической» вежливости указывает на важность этого вопроса в человеческих взаимоотношениях в целом и в межкультурном общении в особенности. В настоящее время является широко признанным тот факт, что вербальная коммуникация — это не только обмен информацией, но также средство установления поддержания и прекращения социальных отношений, демонстрация своего отношения к собеседнику [1].

Вежливость является неотъемлемым компонентом межкультурной коммуникативной компетенции. Многие проблемы межкультурной коммуникации возникают именно из-за неумения собеседников продемонстрировать свое отношение друг к другу в соответствии с нормами данного общества и конкретными ожиданиями партнера. Вежливость является национально-специфической категорией, которую сложно определить однозначно, особенно в межкультурном аспекте, поскольку понимание вежливости у разных народов различно. Теперь рассмотрим как это выражается конкретно в русском и китайском языках.

Вежливость - это культурный феномен, и поэтому то, что считается вежливым в одной культуре, может считаться странным или даже грубым в другой. И как следствие, то, что считается вежливым на одном языке, при дословном переводе на другой язык не всегда оказывается приемлемым. Обычно вежливость позволяет людям чувствовать себя комфортно в обществе друг друга и избегать напряженности в отношениях. Незнание вежливых выражений и формулировок, свойственных определенному языку, распространенному на конкретной территории, может привести человека к весьма сложной ситуации, когда его собеседники могут неправильно понять его намерения.

Цель вежливости – эффективное взаимодействие, успешная реализация коммуникативных намерений [2].

В китайском языке, как и в русском, присутствует градация обращения на менее вежливое 你 = ni (ты) и более вежливое 您 = nin (вы).

Вежливое обращение к членам семьи значительно отличается в китайском и в русском языках. При обращении к родителям принято добавлять префикс 老 = lao, который в самостоятельном виде переводится как старый. Для уважительного обращения к отцу 爸爸 =

baba и матери 妈妈 = mama этот префикс принято добавлять к первому слогу данных слов, что означает почтение.

В китайской культуре наблюдается иерархия, как в обществе, так и в семье. Существуют различные лексические средства выражения обращения к братьям и сестрам: 哥哥 = gege (старший брат), 弟弟 = didi (младший брат) — 姐姐 = jiejie (старшая сестра), 妹妹 = meimei (младшая сестра).

Речевой акт просьбы в русской коммуникации имеет свою специфику, проявляющуюся в использовании приемов, позволяющих смягчить категоричность выраженного в ней побуждения

1.Говорящий может использовать частицу.-ка для смягчения императива: Налей-ка мне чайку. Подай-ка мне ручку. Принеси-ка вазу для букета.

2.Просьба может быть выражена через вопросительное предложение с отрицанием, имеющее утвердительную семантику: Не передадите мне соль? Не хотите мне помочь? Не подскажите, который час?

3.Смягчение императивности также способствует использование различных речевых формул вежливости: Будьте любезны, уступите место пожилой женщине. Пожалуйста, не шумите. Я прошу вас соблюдать тишину. Будь другом, сделай это для меня.

4.Использование условных конструкций содержащих намек на выражение благодарности в случае выполнения просьбы: Я был бы весьма благодарен вам за помощь в этом деле. Я был бы признателен вам за совет [3].

Как известно, фамилия является родовым именем собственным. Для любого рода фамилия является групповым признаком всех членов данного рода, то есть общности, а имя является собственно названием каждого члена рода, оно индивидуально. И порядок имён, и фамилии отражают разные отношения общности и индивидуальности в китайской и русской культурах. Китайцы считают, что фамилия обозначает отношение родственных связей внутри родов, кланов и племени. Китайская традиционная культура подчёркивает важность общности, потому что в атмосфере нетрадиционной культуры фамилия, обозначающая род и семейство, должна находиться в самом начале, имя, обозначающее личность и индивидуальность, должно располагаться после фамилии.

В Китае еще распространена следующая модель обращения: приставка (小 xiao, 老 lao) + фамилия: 老王(старший Ван), 小王(младший Ван) или только фамилия, если фамилия адресата состоит из двух иероглифов, например, 欧阳 ou yang 诸葛 zhu ge 司 马 si ma. Как обращение слово «老» употребляется по отношению к старшим людям в сфере обслуживания, на предприятиях, среди рабочих или хороши знакомых. Следует уточнить, что использование данного обращения не так тесно связано с реальным возрастом собеседников.

Следующая этикетная форма благодарность. В русском и китайском языках благодарность характеризуется общим социолингвистическим компонентом — это нормативная этикетная речеповеденческая тактика, выражающая чувство признательности, желание воздать кому-то за одолжение, услугу. Играя важную роль в поддержании отношений между собеседниками, благодарность как речевой акт, будучи универсальной формой, однако имеет присущую именно ей культурную специфику.

В русском языке благодарственные реплики не так разнообразны: «спасибо», «большое спасибо», «огромное спасибо», «у меня нет слов для благодарности» «я вам (тебе) очень (крайне) признателен(а)», я вам (тебе) так благодарен(а)» и некоторые другие.

В Китае не принято благодарить за комплимент. Китайцы не говорят: «спасибо за комплимент». Когда им воздают хвалу, они употребляют стереотипные выражения, минимизирующие их достоинства: 哪里哪里 na li na li (куда уж мне!), 过奖了 guo jiang le, (преувеличивайте, не стоит, я не заслужил вашей похвалы, буквально: Вы перехвалили меня, вы дали мне слишком высокую оценку). Для китайской вежливости специфичен максимум самоуничижения: говорящий, употребляя так называемые «слова с оттенком скромности», применяет стратегию самоуничижения, увеличивает дистанцию между собой и адресатом, то

есть использует стратегию дистанцирования, отдаления целом русские выражают благодарность более кратко и сдержанно, чем китайцы. Китайские коммуниканты в ситуациях, требующих, в соответствии с китайскими иормами вежливости, благодарности за полученное добро, являются более многословными, чем русские: Китайцы реже ограничиваются одной репликой, в которой подчеркиваются достоинства партнера или дается экспликация выгоды, полученной говорящим [4].

Вежливость как коммуникативная категория и универсальная морально-этическая человеческая ценность представляет собой сложнейшую систему понятий, правил и регламентов. Для реализации вежливого поведения в рамках определенной культуры недостаточно знания языка, поскольку этикетные формулы в разных культурах, как правило, не эквивалентны и определяются условиями коммуникативного контекста и прагматикой общения. Эти условия и прагматический результат коммуникации типологизированы в национально специфических стратегиях вежливости, реализуемых в рамках той или иной культуры. Сопоставительный анализ речевого этикета в современном русском и китайском языках способствует повышению культурного осознания в использовании языка и пониманию того, что особенности речевого взаимодействия коммуникантов требуют внимания не только к собственно языковым структурам, но и к специфике речевого поведения и связанной с этим прагматике общения, что, безусловно, будет способствовать повышению степени сформированности межкультурных компетенций [5].

Литература:

[1] Реализация принципов вежливости (pspu.ru)

[2] РЕЧЕВЫЕ ФОРМУЛЫ ВЕЖЛИВОСТИ В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ, КОММУНИКАТИВНАЯ РОЛЬ (НА ПРИМЕРЕ АНАЛИЗА ФОРМУЛ ОБРАЩЕНИЯ И ПРОСЬБЫ) - Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований (научный журнал) (applied-research.ru)

[3] Формы выражения категории вежливости в русском языке (spravochnick.ru)

[4] СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ (cyberleninka.ru)

[5] Диссертация на тему «Содержательная специфика этического понятия «вежливость» / «礼貌» в русском и китайском языках», скачать бесплатно автореферат по специальности ВАК РФ 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание (dissercat.com)

[6] Толковый словарь Даля (gufo.me)

ЭВОЛЮЦИЯ ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРА В КИТАЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: ОТ КЛАССИЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ К СОВРЕМЕННЫМ НАРРАТИВНЫМ ФОРМАМ

К.А.Ахметова

Аннотация: Статья посвящена эволюции детективного жанра в китайской литературе, начиная с древних времен до наших дней. В тексте рассмотрены важные этапы развития жанра: от судебных повестей гунъань (X-XIII вв.), влияния западных авторов в начале XX века до состояния детективного жанра в XXI веке и влияние социально-политических событий, таких как Культурная революция, на развитие жанра. Описаны ключевые характеристики классического китайского детектива, включая элементы расследования и правосудия. Автор проводит анализ современных тенденций в китайском современном детективе, особое внимание уделяя роли национальной культуры и традиций, а также успехам современных китайский авторов на международной литературной арене. Рассматриваются также современные нарративные формы, развивающиеся под влиянием глобализации.

Ключевые слова: детективный жанр, китайская литература, гунъань сяшо, современные китайские авторы, классическая литература Китая, криминальная литература

Словари русского языка дают два определения слова детектив: 1 – Специалист по расследованию уголовных представлений; 2- Литературное произведение или фильм, изображающее раскрытие запутанных преступлений [1, с. 163; 2, с. 302]. Н. Н. Вольский в своем исследовании по теории и истории детективного жанра отмечает, что «главным жанрообразующим фактом является наличие загадки, разгадывание которой является главной движущей силой развития сюжета» [3, с. 13].

По мнению ученых истоки детективного жанра берут свое начало еще в глубокой древности. В качестве примеров приводятся древнеегипетская сказка «Правда и Кривда» (XIII - XII в. до н.э.), древнегреческая трагедия Софокла «Царь Эдип», легенда Геродота «Рампсинит и вор», арабский «Рассказ о трёх яблоках», «Тысяча и одна ночь» Шахерезады и т.д. В этих произведения прослеживается один из важных элементов детектива – расследование преступления.

Но первым произведением, которое можно полностью отнести к детективному жанру, считается – рассказ Эдгара Аллана По «Убийство на улице Морг», впервые опубликованное в 1841 году в Филадельфии, в апрельском номере журнала “Graham’s Magazine”. Интересно, что само название «детектив» появилось только четверть века спустя, а сам автор называл свои произведения «логическими» или «рассказами об умозаключениях». Читая такие произведения, читатели должны были тренировать свою логику и пытаться угадать кто преступник раньше детектива. Хоть до этого раньше и использовались отдельные элементы детектива, но именно Эдгар Аллан По сумел соединить все элементы, которые используются и по сей день. Помимо этого, автор создал основную схему детективных произведений – «загадка-расследование-объяснение», и его основные сюжеты и приемы: бытовая разборка, маньяк-убийца, шантаж, «шпионские игры», «подсадная утка», подбрасывание улик, двойная игра, ложный след.

В Китае же детектив начался с жанра «гунъань сяшо» (кит. 公案小说). Гунъань сяшо, или гунъань – это жанр судебных рассказов, берущий свое начало в X-XIII вв. из народного песенного творчества, во времена династии Мин (1368 - 1644 гг.). В переводе с китайского «гунъань» означает «литературу о криминальном происшествии». Произведения гунъань описывали судебные разбирательства государственных судей, таких как Судья Бао (кит. 包拯) или Судья Ди (кит. 炊公案). Особенностью жанра являлось, что произведения были написаны на разговорном, а не литературном языке. Обычно сюжет начинался с описания преступления, и часто в описание включалось множество деталей, описывающих повседневную жизнь Китая того времени. Сюжет заканчивался разрешением загадки и наказанием виновных. Не всегда в таких произведениях все заканчивалось хорошо, и все злодеи были наказаны, а добро восторжествовало. Часто можно было заметить, что истории были написаны, чтобы пролить свет на коррумпированных чиновников, которые, принимая взятки, пытали невинных людей, чтобы те приняли на себя вину, а иногда даже приговаривали невинных людей к смертной казни.

Самым известным героем таких рассказов является – Судья Бао, который имеет реальный исторический прототип – Бао Чжэнь.. Судья Бао представляется честным и неподкупным судьёй. Судья Бао является образцом сыновьей почтительности и строгой нравственности. Известно, что, когда Судья Бао был еще жив, в народе его прозвали «Судья с железным лицом» (кит. 鐵面判官), или «Беспристрастный судья». Благодаря своей безупречной славе, Судья Бао стал не только идеалом государственного чиновника, но и персонажем литературного фольклора, как и в Китае, так и в других восточных странах, таких как Корея и Япония. Например, Судья Бао является персонажем литературных произведений и драм пхансори в Корее, а в Японии он соотносится с Ямой, буддийским богом смерти и верховным судьёй загробного мира.

Одной из особенностей судебных повестей гунъань является – появление какого-либо сверхъестественного элемента. Такое появление можно, во-первых, объяснить традициями древней китайской литературы, где такая смесь реального и ирреального была широко распространена в китайской прозе, во-вторых, не имея, возможности разрешить загадку

реалистическими способами, автор прибегал к фантастическим приемам. Например, в судебной повести «Трижды оживший Сунь», используются такие сверхъестественные приемы, помогающие Судье Бао разрешить загадку, как – тройное появление мертвого Суня служанке и вещий сон, снящийся Судье Бао.

Вторым этапом становления детективного жанра в Китае считается перевод западных детективных произведений в начале XX в. С 1896 года, когда Чжанем Куньдэ было переведено произведение Артура Конан Дойля «Морской договор», детектив стал самым популярным переводимым жанром в конце правления династии Цин и в начале Китайской Республики. Китайский детектив в это время характеризуется преемственностью традиций романов гунъань, а также влиянием популярных западных писателей детективов того времени Артура Конан Дойля и Агаты Кристи. В 1920-1930 годы стали расцветом китайского детектива, который наступил после огромного количества переведенной иностранной литературы и творческого поиска китайских писателей в этом жанре. Как отмечал писатель и литературный критик А Ин (阿英, 1900–1977) в книге «История прозы конца династии Цин» (晚清小说史, Вань Цин сяошо ши), «в то время, можно сказать, не было переводчика, который не переводил бы детективы; если переведенных романов была тысяча, то пятьсот из них — детективные произведения»[4, с. 254]. Западные детективы внесли свои особенности и новшества в китайский детектив: более сложные загадки, научные методы расследования преступления и более сложные психологические портреты персонажей. Влияние западных детективов помогло китайским авторам расширять границы китайского детектива. Так китайские авторы начали работать с такими детективными поджанрами, как юмористический детектив, исторический детектив, фантастический детектив и др. Но стоит отметить, что, несмотря на такое большое влияние западной литературы, китайские детективы продолжали сохранять свою уникальность и колорит. Но, к сожалению, в 60-х годах XX века, во время Культурной революции в Китае, жанр детектив был подвержен критике как наследие капиталистического строя и был запрещен.

Следующий толчок в развитии китайской литературы произошел после смерти Мао Цзэдуна в 1976 году. Китай снова открыл свои границы внешнему миру, снова хлынули иностранные технологии, культура и литература. В китайской литературе появились новые школы и направления, авторские позиции и размышления о тяжелых прошедших годах «культурной революции» и об ожидавшем их впереди будущем. Детективный жанр занял особое место в XX и XXI вв. В Китае детективный жанр стал одним из самых популярных жанров и до сих пор таким и остается, продолжает развиваться, становясь популярным не только на китайском рынке, но и вызывая интерес на глобальном уровне. Среди современных китайских авторов в детективном жанре можно выделить следующий имена: Май Цзя (кит. 麦家), Чжоу Хаохуэй (кит. 周浩晖), Лей Ми (кит. 雷米) и др. Их произведения известны не только в Китае, но и за его пределами. Их читают миллионы людей, переводят на множество языков, включая и русский, их произведения экранизирует на большие экраны.

Подводя итог, можно сказать, что китайский детектив прошел огромный путь развития. Проходя сквозь века и тысячелетия, китайский детектив сохранил свою уникальность и эффективно интегрировался в мировую литературу. Сейчас китайские детективы начинают обращать на себя все большее внимание, получая популярность и интерес у читателей всего мира наравне с популярными западными детективами.

Литература:

1. *Ожегов С. И., Шведова Н. Ю.* Толковый словарь русского языка. М.: Азбуковник, 1997.

2. Толковый словарь русского языка нач. XXI века. Актуальная лексика / под ред. Г. Н. Скляревской. М.: Эксмо, 2006.

3. *Вольский Н. Н.* Легкое чтение. Работы по теории и истории детективного жанра. Новосибирск: НГПУ, 2006

4. 阿英. 晚清小说史. 南京：江苏文艺出版社. 2017. 266 页 [*А Ин*. История прозы конца династии Цин. Нанкин: Цзянсу вэньи чубаньшэ, 2017. 266 с.]. (На кит. яз.)

“МУЛАН” ЖЫРЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ БЕЙНЕСІНІҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕАЛҒА АЙНАЛУЫ

А.Акболатова

Бұл мақалада "Мулан" жырындағы әйел бейнесінің ұлттық идеалға айналу процесі зерттеледі. Муланның батырлық әрекеттері дәстүрлі патриархалды қоғамда әйел рөліне жаңа қырлар енгізіп, оны ұлттық батыр және гендерлік теңдіктің символы ретінде танытты. Мақалада гендерлік теңдік идеалы, құрбандық идеалы және феминистік символ ұғымдары арқылы Муланның бейнесі талданады. Сонымен қатар, оның Қытай мәдениеті мен қазіргі заманғы қоғамға тигізген ықпалы мен маңызы көрсетіледі. Муланның ұлттық бірлік пен патриотизмнің символына айналуы әдеби және мәдени тұрғыдан да зерттелген.

Кілт сөздер: Мулан, ұлттық идеал, әйел бейнесі, гендерлік теңдік, құрбандық идеалы, феминистік символ, Қытай мәдениеті, патриотизм, ұлттық бірлік.

Әлемдік әдебиет тарихында ертеден келе жатқан аңыздар мен халықтық жырлар әр халықтың мәдениеті мен рухани өмірінің айнасы ретінде ерекше орын алады. Осындай құнды жәдігерлердің бірі – Қытай халқының "Мулан" жыры. Бұл жыр ғасырлар бойы қытай мәдениетінде маңызды рөл атқарып, патриотизм, батырлық және отансүйгіштік қасиеттерді дәріптейтін символ ретінде танымал болды. "Мулан" жыры тек әдеби туынды ғана емес, сондай-ақ әйел теңдігі, батылдық және өзін-өзі құрбандыққа шалу сияқты күрделі мәселелерді қозғайтын көпқабатты шығармалардың бірі болып саналады.

“Мулан” жыры – Қытай әдебиетінің ғана емес, әлемдік әдебиеттің де маңызды жәдігері болып табылады. Бұл жырдың әйел батыр Муланның ерлігі туралы аңызын баяндайтын бірегей шығармасы ғасырлар бойы өзінің мәдени құндылығын жоғалтпай келеді. Мулан жырының тарихи тамырлары және оның қытай қоғамындағы орны айтарлықтай терең әрі көпқабатты.

"Мулан" жыры алғаш рет халық ауыз әдебиеті үлгісі ретінде пайда болған. Жырдың шығу тегіне қатысты нақты мәліметтер аз болғанымен, зерттеушілер оның негізі Солтүстік Вэй әулеті дәуірінде (386–534 жж.) қалыптасқан деп болжайды. Бұл кезең Қытайдың Солтүстік және Оңтүстік әулеттер дәуіріне сай келеді. Солтүстік Қытайда түрлі соғыстар мен саяси тұрақсыздықтар болған уақытта халық өздерінің патриоттық сезімдерін және батырлық рухын көтеру үшін осындай аңыздарды тудырған. Жырдың жазбаша нұсқасы алғаш рет VI ғасырда жазылған деген пікір бар. Ол қытай ауыз әдебиетінің халықтық балладаларының бірі ретінде танылған. "Мулан" жырының нақты авторы белгісіз, бірақ бұл шығарманың халық арасында кеңінен танылғаны анық [1].

Мулан жырының басты тақырыбы – әйел адамның ерлікке толы күресі мен қоғамдағы патриархалдық көзқарастарға қарсы шығуы. Жырда Мулан есімді қыз әкесінің қартайып, соғысқа баруға қабілетсіз болғандықтан, оның орнын басып, ер адамның киімін киіп, әскер қатарына қосылады. Ол ерлермен қатар тұрып, батырлық көрсетеді, соғыста жеңістерге жетеді. Ең қызығы, жырда Муланның әйел екендігі әскерилер тарапынан ешқашан байқалмайды. Соғыс аяқталған соң, Мулан үйіне оралып, әйел ретіндегі өзінің шынайы болмысын ашады. Бұл жыр әйел адамның да ер адаммен тең дәрежеде елге қызмет ете алатынын, батырлыққа және патриотизмге бейімді екенін дәлелдейді. Жырдағы әйел бейнесі қоғамдағы патриархалдық жүйеге қарсы шыққан батыр ретінде бейнеленген. Бұл қасиет Муланның халық жүрегінде ерекше орын алуына себеп болды.

"Мулан жыры" — Қытай әдебиетінің баға жетпес мұрасы, онда әйел бейнесі ерекше орын алады. Мулан образы бір жағынан дәстүрлі әйел рөлімен үйлессе, екінші жағынан патриоттық және батырлық идеал ретінде жаңаша көзқарас қалыптастырады.

Қытай қоғамында әйелдің рөлі дәстүрлі түрде отбасылық міндеттермен шектелген. Әдетте, әйелдер отбасының ұйытқысы ретінде бала тәрбиелеп, үй шаруасын жүргізген. "Мулан жырында" да әйел бейнесі осы дәстүрлі рөлде көрсетіледі. Мулан әкесінің қартайғанын, денсаулығының нашар екенін түсініп, оған қамқорлық жасайды. Бұл оның

жауапкершілігі мен әке алдындағы перзенттік борышын жоғары қоятынын көрсетеді. Муланның алғашқы бейнесі әйелдің отбасындағы орны мен міндеттерін айқындайды, бұл дәстүрлі қоғамда әйелдің басты миссиясы деп қабылданады. Алайда, Муланның мінезі тек отбасы шеңберімен шектелмейді. Ол өзінің әкесі үшін ғана емес, тұтас отбасы мен елін қорғауды ойлайды. Мұнда Муланның бейнесі әйелге тән нәзіктік пен қамқорлықты патриотизм және батылдықпен ұштастырып, әйелдің күрделі табиғатын ашып көрсетеді.

Мулан жырындағы әйелдің екінші маңызды қыры — оның батырлық рөлі. Ол әкесін соғысқа жібермеу үшін, өзінің әйел екенін жасырып, ер адамның киімін киіп, әскер қатарына қосылады. Бұл шешім — әйелдің патриоттық борышын мойындауының және батырлыққа бет бұруының дәлелі. Бұл жерде әйел тек отбасылық шеңберден шығып, ұлттық мүдделерді қорғауға дайын батыр ретінде суреттеледі.

Мулан жырында әйелдің соғысқа баруы әдеттен тыс жағдай болғанымен, оның ерлерше киініп, соғысқа қатысуы дәстүрлі гендерлік рөлдерді бұзатынын көреміз. Мулан ерлердің ортасында, олардың қатарында жүріп, соғысуды, әскери тактиканы меңгереді, және бұл оған өз қадірін арттырады. Бұл оқиға арқылы әйел бейнесі батырлықтың жаңа қырын ашып көрсетеді: әйел тек еркекке бағынышты, әлсіз емес, ол еркекпен тең дәрежеде ел қорғаушысы бола алады.

Мулан бейнесі тек қана батырлық пен патриотизмді ғана емес, әйел теңдігі мәселесін де көтереді. Қытай қоғамы ұзақ уақыт бойы патриархалдық көзқарастарды ұстанып, әйелдердің рөліне шектеулер қойған. Муланның әскер қатарына қосылып, ерлермен қатар тұруы – сол кездегі қатаң ережелерге қайшы келетін батыл қадам болды. Жырдағы әйел бейнесі дәстүрлі ұғымдарға қайшы келіп, әйелдің қоғамдағы орнына жаңа көзқарас ұсынды. Дәстүрлі Қытай қоғамында еркектер мен әйелдердің әлеуметтік мәртебелері қатаң түрде бөлінген болатын. Еркектер көбіне сыртқы қоғамдық, саяси, әскери істерде басымдыққа ие болса, әйелдер үй шаруасында, отбасы ішінде қызмет етті. Бірақ Муланның әрекеті осы гендерлік шекараларды бұзады. Ол өзін еркектермен тең дәрежеде ұстауға қабілетті екенін дәлелдеп қана қоймай, олардың арасында үздік болуға да ұмтылады.

Мулан бейнесі арқылы әйелдерге жаңа рөлдер мен мүмкіндіктер ашылады. Ол әйелдердің тек отбасылық рөлмен шектелмей, қоғамның әртүрлі салаларында, әсіресе әскери істерде де маңызды орын ала алатынын дәлелдейді. Бұл әйелдің тек физикалық күшпен ғана емес, ақыл-ойымен, батылдығымен, стратегиялық қабілеттерімен де ұлы істерге қол жеткізе алатынын көрсетеді. Оның әскери іс-қимылдары, тактикалық шеберлігі, жауынгерлік қабілеттері оның ұлт алдындағы жауапкершілігін арттырады және бұл әрекеті оны ерлермен тең дәрежеге жеткізеді.

Муланның ұлттық идеалға айналуы оның жеке тұлға ретінде қалыптасуы мен қоғамдағы рөлін толық ашып көрсетеді. Ол тек отбасын қорғаушы емес, тұтас елдің символына айналған бейне. Оның батырлық қасиеттері, адалдығы, ерлермен бірдей күресу қабілеті оны халықтың санасында ұлттық идеал деңгейіне көтереді. Мұндай әйел бейнесі Қытай қоғамындағы гендерлік рөлдердің өзгеруіне әсер етіп, әйелдерге жаңа шабыт береді. Бұл ұлттық идеалдың мәні тек Қытаймен шектеліп қалмай, әлемдік деңгейде әйелдер мен қыздардың мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді. Муланның бейнесі арқылы жас қыздар батылдық, адалдық, елге қызмет ету секілді қасиеттерді өз бойына сіңіріп, үлгі тұтады. Ол тек өзінің отбасы мен елі үшін ғана емес, жалпы әйелдердің қоғамдағы орнын нығайтуға бағытталған күрескерлік пен қаһармандықтың символына айналады.

“Мулан” жыры Қытай әдебиетінде ғана емес, әлемдік әдебиет пен мәдениетте де ерекше рөл атқарды. Жырдың сюжеті мен кейіпкері уақыт өте келе түрлі өнер түрлерінде бейнеленіп, көптеген ұрпақтың санасына сіңірілді. Әсіресе, Тан әулеті кезінде “Мулан” жыры кеңінен танымал болды және Қытай поэзиясының ең көрнекті үлгілерінің бірі ретінде бағаланды.

Мин және Цин әулеттері кезеңдерінде жыр түрлі опералар мен пьесалардың негізгі тақырыбына айналды. Муланның бейнесі сол кезеңдегі әдебиетте әйелдердің ерлігі мен отансүйгіштік қасиеттерін көрсету арқылы жаңа биікке көтерілді. Жырдың танымалдығы оған негізделген жаңа әдеби туындылардың пайда болуына жол ашты.Қазіргі уақытта Мулан

бейнесі тек Қытайда ғана емес, бүкіл әлемде кеңінен танымал. Мысалы, Disney компаниясы Муланның тарихын мультфильм және фильм ретінде бейімдеп, оны жаһандық аудиторияға ұсынды. Бұл нұсқалар жырдың түпнұсқасынан айырмашылығы болғанымен, негізгі идеясы – әйелдің ерлігі мен күш-жігері сақталған [2].

Қазіргі қоғамда гендерлік теңдік мәселесі жиі талқыланып, әйелдер ерлермен бірдей құқықтарға ие болуды талап етіп келеді. Муланның бейнесі осы талаптардың тарихи негізін қалап, қыздарға өз дауыстарын шығару мен тең мүмкіндіктерге ұмтылуға жол ашты. Оның батырлығы заманауи қыздарды шектеулі әлеуметтік рөлдерден асып, кез келген салада — саясатта, бизнес пен ғылымда, спортта және әскери қызметте өздерін көрсетуге жігерлендіреді.

Муланның ерлігі қыздарға өздеріне сенімді болу, қорқыныштар мен күмәндерге бой алдырмау керектігін үйретеді. Бұл әсіресе өзін төмен бағалайтын, ерлермен салыстырғанда өз мүмкіндіктерін шектеулі деп санайтын қыздар үшін маңызды. Муланның тарихы арқылы олар өздеріне деген сенімділікті нығайтып, өз өмірлерінде батыл қадамдар жасауға дайын болады. Бүгінгі заманда көптеген қыздар әлеуметтік жауапкершілікті сезініп, қоғамға қызмет етуді өздерінің мақсаттары ретінде көреді. Бұл тек отбасы шеңберімен шектеліп қалмай, білім беру, медицина, экология, қайырымдылық және басқа да қоғамдық жұмыстарда белсенділік танытуға ықпал етеді. Муланның бейнесі осы қыздарға шабыт беріп, олардың отбасына және елге қызмет етуге деген ұмтылысын күшейтеді. Мулан бейнесі әйелдерге қатысты дәстүрлі стереотиптерді бұзып, қыздарға өздерінің шексіз мүмкіндіктерін көрсетті. Қазіргі замандағы қыздар әлі де болса белгілі бір стереотиптермен күресуде: қоғам олардан тек нәзіктік, мойынсұну және белгілі бір рөлдерге сәйкес келуді талап етеді. Муланның тарихы мұндай шектеулерден арылуға және қыздардың өздеріне лайықты өмір жолын таңдауына жол ашады.

Қазіргі таңда көптеген қыздар Муланның ықпалымен өз шекараларын кеңейтіп, білім, мансап, саяхат және спортта жаңа жетістіктерге жетуде. Олар өздерін шектеулі рөлдермен байланыстырмай, кез келген салада еркін даму мүмкіндігіне ие болуға тырысады. Муланның стереотиптерді бұзуы қазіргі қыздарға өмірде шектеулерсіз даму мен табысқа жетудің символы болып табылады. Мулан қандай жағдайда да тек сыртқы жаумен ғана емес, ішкі күрестермен де бетпе-бет келді: қорқынышпен, сенімсіздікпен және өзгелердің пікірімен күресті. Бұл қазіргі заманда да өзекті. Қыздар өз ішкі қиындықтарын жеңе отырып, жаңа белестерді бағындыруға дайын болуы қажет [3].

Қытайда Муланның бейнесінен шабыт алып, қоғамның әртүрлі салаларында жетістікке жеткен әйелдер бар. Мулан — Қытайдың тарихи және мәдени символы, сондықтан ол елдің көптеген әйелдері үшін үлгі бола алады. Тарихи және қазіргі заманғы қытайлық әйелдер арасынан Муланның батырлық рухын бойына сіңірген бірнеше мысалды қарастырайық.

Цю Цзин (Qiu Jin) — революционер және феминист.

Циу Цзин — Қытайдың ең танымал революционерлерінің бірі, ол XX ғасырдың басында Қытайдағы әйелдердің құқықтары мен теңдігі үшін күрескен. Циу Цзин Муланға ұқсап, әскери жолды таңдады. Ол жекпе-жек өнерімен айналысып, ерлерге тән қызметте жүрген. Сонымен бірге, ол әйелдердің білім алуы мен саяси құқықтары үшін күресті. Циу Цзин Мулан сияқты дәстүрлі шектеулерді бұзып, елдің саяси және әлеуметтік өмірінде маңызды рөл атқарды. Оның батыл әрекеттері мен күресі көптеген заманауи қытай әйелдеріне үлгі болып келеді [4].

Фу Хао

Шан дәуірінің әскери қолбасшысы, ол шамамен 13,000 әскерді басқарып, көптеген жорықтарда жеңіске жеткен. Фу Хаоның әскери мансабы Муланның тарихи негізі болуы мүмкін деген пікірлер де бар, өйткені ол да патриотизм мен ерлік символы болды [5].

Фан Бинбин (Fan Bingbing) — кино және медиа

Қытайдың танымал актрисасы Фан Бинбин де Муланның бейнесінен шабыт ала отырып, өз мансабында үлкен жетістіктерге жетті. Ол халықаралық кино әлемінде танымал болып, әйелдердің күшін және қайсарлығын көрсетіп жүрген тұлға [6].

Қазіргі Қытайдағы әйелдер де Муланның образынан шабыт алып, әскери қызметке қызығушылық танытады. Қытай Халық-азаттық Армиясында (PLA) қызмет ететін әйелдер саны жылдан-жылға өсуде, және бұл үрдіс гендерлік теңдік бағытындағы маңызды қадам

болып табылады. Мысалы, Қытай армиясындағы әйелдер бөлімшелері Мулан бейнесін рухани көшбасшы ретінде қабылдайды, және олардың қызметі мен батылдығы ұлттық идеал ретінде қалыптасуда [7].

Қытайда Муланның батырлық бейнесінен шабыт алған әйелдер көп. Олар әртүрлі салаларда — саясатта, әскери істерде, ғылымда, спортта және мәдениетте жетістікке жетіп, қытай қыздарына батылдық, табандылық және өз күштеріне деген сенімділік береді. Муланның рухы қытай әйелдеріне өз мүмкіндіктерін кеңейтіп, қоғамдағы рөлдерін нығайтуға көмектесуде.

“Мулан” жырының шығу тегі Қытай тарихының көне кезеңдерінен бастау алады және ол халықтық әдебиетте, мәдениетте маңызды орын алған. Бұл жырдың тарихи және әдеби құндылығы орасан зор, себебі ол тек батырлық пен патриотизмді ғана емес, әйелдердің қоғамдағы рөлі туралы да терең ой салады. Мулан бейнесі уақыт өте келе ұлттық идеалға айналып, түрлі дәуірлер мен мәдениеттердің көркем шығармаларында бейнеленді.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі қазіргі заман мәдениетінде әйел бейнесінің трансформациясына байланысты арта түсуде. Әйелдердің қоғамдағы рөлін қайта қарау, олардың ер азаматтармен тең дәрежеде құқықтары мен мүмкіндіктерін мойындау, гендерлік теңдік мәселелері бүгінгі күннің өзекті тақырыптарының бірі болып табылады. "Мулан" жыры осы мәселелердің бастауында тұрған және әйел адамның батырлық пен адалдықтың үлгісі ретінде қалыптасуына ықпал еткен туынды. Бұл жырдың шығу тегі мен тарихын зерттеу арқылы біз әйелдердің мәдениет пен қоғамдағы рөлінің қалай дамығанын, сондай-ақ, патриархалдық жүйенің оған қалай әсер еткенін түсінеміз.

Сонымен қатар, Мулан бейнесінің ғасырлар бойы Қытай әдебиетінде, мәдениетінде және өнерінде өзгеріп, заманауи көзқарастарға сәйкес бейімделгенін байқаймыз. Бұл жырдың сюжеті мен кейіпкері уақыт өте келе түрлі кезеңдер мен ұрпақтардың санасында жаңғыртылып, әр кезеңнің идеалдары мен құндылықтарына сай бейнеленген. Мулан бейнесі – қытай халқының ұлттық идеалдарының біріне айналған күшті әрі адал әйелдің символы, ол өз елінің мүддесі үшін жеке өмірін құрбандыққа шалып, өз отбасының намысын қорғауға бел буған батыр ретінде есте қалады.

"Мулан жыры" әйел бейнесінің ұлттық идеалға айналуын тамаша түрде сипаттайды. Бұл жырдағы әйел образы дәстүрлі патриархалдық қоғамдағы әйелдің рөліне қарсы шығып, оның батырлыққа, патриотизмге және әлеуметтік теңдікке ұмтылғанын көрсетеді. Муланның батырлық жолы оның тек жеке отбасы үшін ғана емес, бүкіл қоғам үшін қызмет етуге дайын екенін айқындайды. Осылайша, Муланның бейнесі әйелдің тек отбасындағы емес, қоғамдағы орны мен рөлін қайта қарауға септігін тигізіп, ұлттық және әлемдік деңгейде идеал ретінде орнықты [8].

Әдебиеттер тізімі:

[1] Hua Mulan and the Cultural Evolution of the Ballad, Tan Lihua, Journal of Chinese Culture Studies, 2019

[2] The Mulan Legend and Its Gender Significance, Meng Xiangcheng, Gender Studies in East Asian Folklore, 2020.

[3] Гончарова Н. Феминистская критика и женские образы в китайской литературе // Филологические науки, 2019.

[4] https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Цю_Цзинь

[5] https://thediplomat.com/2016/09/what-every-chinese-soldier-knows-part-5-ancient-chinas-military-scientists/

[6] https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Фань_Бинбин

[7] https://thediplomat.com/2016/09/what-every-chinese-soldier-knows-part-5-ancient-chinas-military-scientists/

[8] The Role of Sacrifice in National Myths: A Study of Mulan, Zhang Wei, *Journal of Chinese Mythology, 2020.

«БАТЫСҚА САЯХАТ» РОМАНЫ: ША СЭННІҢ ТІЛ АРҚЫЛЫ ҚАРАПАЙЫМДЫЛЫҚ ПЕН АДАЛДЫҚТЫ БЕЙНЕЛУІ

Ж.Сұлтанбаева

Бұл мақалада Ша Сэн бейнесінің филологиялық аспектісі оның сөйлеген сөзінің, үнсіздігінің және роман мәтініндегі символдық мағынасының призмасы арқылы қарастырылады. Оның сөйлеу ерекшеліктеріне және адалдығы мен қарапайымдылығының белгілі бір тілдік құралдарды қолдану арқылы немесе керісінше, оның бас тартуы арқылы қалай көрінетініне назар аударылады.

Кілт сөздер: Ша Сэн, адалдық, сенімділік, үнсіздік, үнсіздік әдеби құрал ретінде, буддизм және даосизм, Қытай әдебиеті.

16 ғасырда У Чэнъэннің жазған «Батысқа саяхат» (西遊記 Xīyóu jì) романы Қытай классикалық әдебиетінде маңызды орын алып, Қытай мәдениетінің төрт ұлы кітабының бірі болып табылады. Сюжет Будда монахы Сюань Цзан (Тан Саньзцан) мен оның серіктері төңірегінде өрбиді. Олар Үндістанға қасиетті сутраларды алу үшін сапарға аттанады. Бұл серіктердің ішіндегі ең жұмбақ, кішіпейіл және төмен бағаланған кейіпкердің бірі Ша Сэн. Оның үнсіздігі, кішіпейілділігі, тыныш және көрінбейтін рөлі, адалдық пен сенімділік, сыйластық пен тұрақтылық идеалдарын көрсететін терең символизмге толы [1].

Ша Сэн бейнесін сөйлеу және үнсіздік арқылы сипаттау.

Филология тұрғысынан әдеби шығармаларда кейіпкердің белсенді сөйлеуі ғана емес, сонымен бірге сөйлеудің құрылымдық тәсілі немесе оның болмауы жағдайлары маңызды рөл атқарады. Ша Сэнге, ең алдымен, үнсіздік тән, ол алғашқы беттерден-ақ Сунь Укунь мен Чжу Бацзе сияқты ашық және көп сөйлейтін кейіпкерлермен контраст жасайды. Бұл контраст оның ішкі қарапайымдылығының символы болып табылады және оның ісі бос сөзге емес, көбіне міндеттерді орындауға бағытталған.

Романда Ша Сэн ұзақ диалогтарға сирек түседі. Оның сөзі қысқа, ұстамды және әрқашан нақты мәселелерді шешуге бағытталған. Ол бос дауларға ұмтылмайды, билікке қарсы шықпайды және өзіне назар аударуға тырыспайды. Тілді бұлай минималистік қолдануы оның ішкі жан дүниесінің көрінісі. Ша Сэн дүниедегі өз орнын білетін кішіпейіл, тәртіпті және қарапайым болмыс. Филологиялық тұрғыдан бұл кейіпкер үшін символдық тереңдік тудыратын экспрессивті құрылғы ретінде үнсіздіктің маңыздылығын көрсетеді [2].

Кішіпейілділіктің символы ретінде Ша Сэннің үнсіздігі.

Қытайдың классикалық әдебиетінде үнсіздік - даналық пен ішкі тепе-теңдіктің символы ретінде жиі қолданылады. Ша Сэнге қатысты оның үнсіздігі бұрынғы қателіктерін мойындап, күнәларынан құтылуды іздеудің белгісі ретінде қарастыруға болады. «Батысқа саяхат» бастау алатын буддалық және даосизмдік дәстүрлер контекстінде үнсіздік рухани дамумен, кішіпейілділікпен және материалдық әлемге тәуелділіктен бас тартумен байланысты.

Сөйлеуі бүлік пен қайшылыққа толы Сунь Укунь сияқты ашық-жарқын кейіпкерлердің жанында Ша Сэн антипод ретінде әрекет етеді. Яғни, ол кейіпкерге мүлдем қарама қарсы. Оның үнсіздігі эго мен амбициядан бас тартудың символына айналады, ал оның сөзі тек мақсаттарға жетуге қызмет етеді. Оның сөзінде бос сөз, артықшылыққа құштарлық жоқ, бұл әсіресе оның серіктерінің эмоционалды бай сөздерінің жанында байқалады [3].

Ша Сэннің сөйлеу үлгілері: қарапайымдылық пен адалдық.

Ша Сэннің басты сипаты - қарапайымдылық пен адалдық. Оның сирек сөздерінде әрқашан тәлімгері Тан Саньцзанды құрметтеуге және оған толық бағынуға баса назар аударылады.

原文:

师父，请放心，我一定会好好保护行李。

Shīfu, qǐng fàngxīn, wǒ yīdìng huì hǎohǎo bǎohù xínglǐ.

Аударма:

«Тәлімгер, уайымдаңыз, мен міндетті түрде жүкке баскөз боламын».

Ша Сэн сөйлеген кезде сөйлеуінде экспрессивті элементтер жоқ, басқа кейіпкерлерде көрінетін сын есімдерді немесе риторикалық фигураларды сирек қолданады. Оның сөз тіркестері көбінесе тапсырманы орындауға бағытталған қарапайым мәлімдемелерден немесе сұрақтардан тұрады: «Мен қалай көмектесе аламын?» немесе «Әрі қарай не істеуім керек?». Бұл оның өз жұмысына толық жауапкершілік ала алатынын және өз міндеттерін әрі қарай созбай орындауға деген ұмтылысын көрсетеді.

Ша Сэн назардың орталығында болуға ұмтылмайды және өз сезімдерін немесе тәжірибесін сирек білдіреді. Диалогтардың бірінде ол өзінің қарапайымдылығын және қызмет етуге дайын екенін растайды:

原文:

俺不敢多言，只要师父需要，俺都愿意做。

Ǎn bù gǎn duō yán, zhǐyào shīfu xūyào, ǎn dōu yuànyì zuò.

Аударма:

«Менің көп сөйлеуге батылым бармайды, тек сізге нақты қажет нәрсені айтыңыз, мен барлығын жасаймын».

Бұл тіркес оның ұстамдылығын және өз ісіне толық берілгендігін көрсетеді. Ша Сэн өз рөлін ой талқылау немесе жеке позициясын білдіру емес, қызмет көрсету екенін мойындайды. Әдеби контексте оның сөздерді таңдауы («Менің көп сөйлеуге батылым бармайды») оның топтағы кішіпейіл позициясын түсінетінін және қабылдайтынын көрсетеді.

Сунь Укунь және Чжу Бацземен қарым-қатынасы.

Сунь Укунь және Чжу Базце сияқты басқа серіктермен қарым-қатынас кезінде, Ша Сэн Тан Саньцзанмен диалогтарындағыдай сабырлы және байсалды болып қалады. Бір көріністе Сунь Укунь мен Чжу Бацзе арасында дау болған кезде, Ша Сэн қысқаша ғана былай дейді:

原文:

兄长们莫争，我来吧。

Xiōngzhǎngmen mò zhēng, wǒ lái ba.

Аударма:

«Ағалар, дауласпаңдар, мен барлығын істеймін».

Бұл жерде оның қарапайымдылығы мен жанжалдарды бейбіт жолмен шешуге бейімділігі тағы да байқалады. Дауға қатысудың орнына, ол өз еркімен өз көмегін ұсынады, осылайша өзінің адалдығын және топ үшін өзін құрбан етуге дайын екенін көрсетеді.

Қауіп қатер кезіндегі іс-әрекеті.

Топ қиындықтарға немесе қауіп-қатерге тап болған кезде, Ша Сэн сабырлы және өз міндетіне адал болып қалады. Ол Чжу Бацзе сияқты үрейленбейді және шағымданбайды, Сунь Укунь сияқты агрессия көрсетпейді. Ол қиындықтарға тап болған сәтте:

原文:

请师父不必担心，我们一起面对。

Qǐng shīfu bùbì dānxīn, wǒmen yīqǐ miàn duì.

Аударма:

«Тәлімгер, уайымдаудың қажеті жоқ, біз мұны бірге жеңеміз».

Бұл тіркес оның адалдығы мен ұстамдылығын тағы да атап көрсетеді. Қауіпті тым асырып жібермейді, бірақ батырлық танытуға да тырыспайды. Керісінше, оның сөздері серіктестері мен тәлімгеріне қолдауына деген сенімді білдіреді [5] .

«Батысқа саяхат» романы буддисттік символизмге бай. Ша Сэннің үнсіздігін буддистік рухани өзін-өзі бақылау және даналық концепциясы ретінде қарастыруға болады. Буддистік тәжірибеде үнсіздік ішкі тыныштық пен ақыл-ойдың анықтығына қол жеткізуге көмектеседі, бұл ағартушылыққа жол ашады. Ша Сэнге қатысты оның үндемеуін оның жазалануына әкелген бұрынғы агрессивті мінез-құлықтан бас тартудың символдық қимылы ретінде түсіндіруге болады. Енді ол билікке де, даңққа да ұмтылмайды, керісінше, үнсіздік пен мойынсұну арқылы қызмет пен құтқарылу жолын іздейді.

Бұл концепция оның өткені тұрғысынан ерекше маңызды. Көктегі генерал ретінде Ша Сэн қылмыстары үшін жер аударылды және оның қазіргі уақытта үнсіз қалуын жазасын өтеу

әрекеті ретінде қарастыруға болады. Ол кез келген сөздің немесе іс-әрекеттің кейін салдары болуы мүмкін екенін түсінеді, сондықтан ол үндемей, рухани тазару үшін тәлімгерінің соңынан еруді жөн көреді [4].

Үнсіздікті әдеби құрал ретінде талдау.

Әдебиетте үнсіздік экспрессивтік құрал ретінде ерекше рөл атқарады. Ша Сэн жағдайында оны ауызша сөйлеу болмаған жағдайда да коммуникативті білдірудің бір түрі ретінде түсіндіруге болады. Жазушылар көп сөзбен емес, сөздің жоқтығы арқылы көбірек ашатын кейіпкердің тереңдігі мен күрделілігін атап өту үшін үнсіздікті жиі пайдаланады.

Ша Сэн іс-әрекеті мен үнсіздігі арқылы «сөйлейді». Оның үнсіз болуы әрқашан ең қиын ауыр жұмыстарды орындауымен бірге жүреді, мысалы, жүкті тасымалдау, тамақ дайындау немесе басқа мәселелерді шешу. Бұл әрекеттер оның адалдық пен сенімділікті білдіру тәсілі ретінде қызмет етеді. Әдебиетте бұл құбылыс «іс-әрекет арқылы сөйлеу» деп аталады, ал Ша Сэн жағдайында бұл оның ішкі кішіпейілділігін және тағдырын мойындауын білдіреді.

Сондай-ақ, кейбір көріністерде Ша Сэн сөйлеген кезде оның сөзі әрқашан ерекше құрметпен және қысқа болатындай құрылымдалғанын атап өткен жөн. Ол тәлімгерімен де, жолдастарымен де таласпайды, оның сөздері таза функционалды. Бұл филологиялық өрнек оның терең тамырлы адалдығына және бүлік шығаруға немесе күмәндануға қабілетсіздігін көрсетеді.

Қорытынды

«Батысқа саяхат» романындағы ең жұмбақ кейіпкерлердің бірі Ша Сэн үнсіздігі мен ұстамдылығына қарамастан оқиғада маңызды рөл атқарады. Оның белсенді сөйлеуінің болмауы және ерекше қарапайымдылығы қытай философиясының негізгі мәдени және рухани идеяларын көрсететін терең символдық бейнені жасайды.

Ша Сэннің үнсіздікпен сөйлеуі филологиялық талдауы мінез бен ішкі күрестің күрделі аспектілерін тілдегі минимализм арқылы көрсетуге болатынын дәлелдейді. Ша Сэннің үнсіздігі авторға кейіпкердің даралығын ашып қана қоймай, буддалық және конфуцийлік идеалдармен символдық параллельдер жасауға көмектесетін қуатты әдеби құралға айналады. Осылайша, үнсіздік арқылы Ша Сэн адалдық, қарапайымдылық және рухани құтқарудың ең терең құндылықтарын бейнелейді, бұл оны роман құрылымындағы маңызды және таптырмас элемент етеді.

Өзінің қысқаша сөздері мен елеулі үнсіздіктері арқылы У Чэньэн қытай мәдениетінде маңызды болып табылатын қарапайымдылық, адалдық және кішіпейілділік идеалдарын бейнелейтін кейіпкерді жазып шығарды. Ша Сэн, Сунь Укунь немесе Чжу Бацзе сияқты көрнекті кейіпкер болмаса да, өзінің сөзі мен үнсіздігі арқылы рухани жол, күнәларын өтеу және күшін ортақ іске арнау тақырыптарын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер тізімі:

[1] https://ru.wikipedia.org/wiki/Путешествие_на_Запад

[2] Yu, Anthony C. (2012). The Journey to the West (Revised Edition). University of Chicago Press.

[3] oldworldgods.com ‘Chinese Mythology Journey to the West: Exploring the Epic Tale of Xuanzang‘s Journey’

[4] Мартынов, И. (2004). Буддизм және оның қытай әдебиетіне әсері.

[5] У Чэнъэнь. «Путешествие на Запад» (西遊記). Оригинальный текст и перевод.

ЖАЗУШЫ ЦАО ЧЖАН «ҚЫЗЫЛ САРАЙДАҒЫ АРМАН» ШЫҒАРМАСЫНЫҢ ЛИНГВОСТИЛИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Д.Жазық

Бұл мақалада Цао Чжанның «Қызыл сарайдағы арман» шығармасының басты кейіпкерлерін лингвостилистикалық тұрғыдан зерттеу. Кейіпкерлердің бейнелері арқылы

автор қоғамдық және философиялық мәселелерді көтереді. Бұл мақаланы зерттей отырып, басты кейіпкерлердің тілдік сипаттамалары мен олардың образдарын ашатын стилистикалық тәсілдер және метафоралар, эпитеттер, символдар арқылы кейіпкерлердің психологиялық жай-күйі, олардың сезімдері, ішкі жан айқайы талданады.

Кілт сөздер: Лингвостилистика, Кейіпкерлер, Бейнелер, Қоғамдық мәселелер, Философиялық мәселелер, Тілдік сипаттамалар, Стилистикалық тәсілдер, Метафоралар, Эпитеттер, Символдар, Психологиялық жай-күйі, Сезімдер, Ішкі жан айқайы, Автордың әлемі, Қарым-қатынастар.

Цао Чжан — Қытай әдебиетінің ірі тұлғаларының бірі,жан-жақты талантты жан еді. Ал оның «Қызыл сарайдағы арман» шығармасы Қытай классикалық әдебиетінің ең маңызды туындыларының бірі және ең атақты романы болып саналады. Бұл романның басты тақырыбы — қоғам, адам және оның ішкі әлемі. Автор қоғамдық және философиялық мәселелерді көтеру үшін лингвистикалық құралдар мен стилистикалық тәсілдерді шебер қолданады.

«Қызыл сарайдағы арман» шығармасында - **Цзя әулетін**ің екі буынының құлдырауын, сондай-ақ, көптеген ағайын-туыстарының тағдырын баяндайтын туынды.Бұл жерде автор отбасы, махаббат, сұлулық, тағдыр және әлеуметтік әділетсіздік сияқты тақырыптарды қозғайды. Романның басты кейіпкерлері — бай семьяның мүшелері, олардың өмірі, ішкі конфликтілері және әлеуметтік жағдайлары шығарманың орталық түйіні болып табылады. Цао Чжан бұл кейіпкерлер арқылы қоғамдағы ауқымды мәселелерді, адамдар арасындағы қарым-қатынастарды және моральдық dilemmas-ты ашады. Автордың стильдік ерекшеліктерінің басты компоненті ол шығармадағы диалогтар, кейіпкерлер арасындағы диалог қарым-қатынасты және олардың жеке тұлғасын көрсету үшін маңызды. Автордың ішкі монологтары арқылы кейіпкерлердің психологиялық жай-күйі мен ішкі конфликтілері ашылады. Бұл тәсіл оқырманды кейіпкерлердің ішкі әлеміне жақындатады.

Цао Чжанның «Қызыл сарайдағы арман» (қытайша: 红楼梦) шығармасы XVIII ғасырдың екінші жартысында, нақтырақ айтқанда 1754–1790 жылдар аралығында жазылды. Роман 120 тараудан тұрады және Қытай әдебиетінің классикасы болып саналады. Бұл шығарманың бірнеше нұсқалары бар, ал ең танымал нұсқасы 1791 жылы жарияланды. Романның жазылуы — тек әдеби туынды ғана емес, сонымен қатар өз заманындағы әлеуметтік, мәдени және философиялық сұрақтарға жауап беруге тырысқан үлкен зерттеу.Роман байхуа тілінде (ауызекі тілде) жазылғандықтан, ол ұзақ уақыт бойы жоғары әдебиеттің үлгісі ретінде қабылданбады. Көшеде қаңғып жүрген әңгімешілер оны сауатсыз қолөнерші деп айтып берді. "Арман" қытайлық оқырман қауымға да терең әсер қалдырды. Қытайдағы ең сүйікті әдеби шығармалардың бірі және шетелдегі ең танымал қытай романы болды.

1980 жылы Бейжіңде "Қызыл мұнарадағы ұйқы" институты ұйымдастырылып, роман бойынша зерттеулер жүргізіліп жатқан дүние жүзіндегі көптеген ғалымдар мен ғылыми орталықтардың ғылыми қызметін үйлестірді. Зерттеулермен ғылымның ерекше саласы – хунлумэнтану айналысады.

XIX–XX ғасырларда. кітап жапон, корей, еуропа тілдеріне аударылды. Романның бір данасын 1832 жылы Пекиндегі орыс православиелік рухани миссиясының мүшесі П.П. Курландцев. Сол миссияның шәкірті А.И.Кованко 1843 жылы "Отечественные Записки" газетінде роман үзіндісінің аудармасын жариялады. 1958 жылы роман В.А.Панасюктің (проза) және Л.Н.Меньшиковтың (өлеңдер) аудармасында жарық көрді [1].

Цао Чжанның «Қызыл сарайдағы арман» шығармасында кейіпкерлердің бейнелері мен психологиялық жағдайлары өте терең және күрделі. Әрбір кейіпкердің өмірі, сезімдері және ішкі конфликтілері арқылы автор қоғамның түрлі аспектілерін көрсетеді.

1. Бао Юй (宝玉)

 Бао Юй — бай Чао отбасының ұлы, романның басты кейіпкері. Ол эмоционалды,өте сезімтал және нәзік мінезді. Оның өмірінде сұлулыққа, өнерге және махаббатқа деген терең сүйіспеншілік бар.

• Бао Юйдің ішкі жан дүниесі күрделі. Ол дәстүр мен отбасының талаптарына қарсы тұруға тырысса да, отбасылық міндеттері мен әлеуметтік статус қысымынан қашу мүмкіндігі жоқ болды. Оның жүрегіндегі қайғы, махаббат пен жоғалту сезімдері оны эмоционалды күйзеліске әкеледі.

 Бао Юй махаббат үшін күреседі, бірақ оның таңдау dilemmas-ы (ол дегеніміз, Дай Юй мен Сяо Чин арасындағы тандау) оны терең күйзелістерге алып келді. Оның өміріндегі сәтсіздіктер, әсіресе Дай Юймен қарым-қатынасы, оған үлкен өмірлік сабақ болды. Дай Юй мен Бао Юйдің арасындығы сезім тек физикалық қана емес, рухани деңгейде бірін-бірі жақсы сезінеді, бірақ бұлсонда да оған көп қайғы мен ауыртпалық әкелді. Қарым-қатынасының қиындықтары, сонымен қатар, Дай Юйдің ауруы және өлімі оның психологиялық күйін одан есе ауырлата түседі. Дай Юйдің ауруы мен қайтыс болуы Бао Юй үшін терең эмоционалды соққы болып мүлдем қзін жоғалтып алады.Бірақ ол қайғы-қасірет, жоғалту мен сүйіспеншіліктің ауыртпалықтарын жеңу барысында өзін дамыта бастайды. Күйзеліс кезінде Бао Юй өмірдің шын мәнін, махаббаттың маңызды екенің түсінеді. Ол күйзеліс кезінде тек поэзия мен өнерге қызығушылығы арқылы өз сезімдерін білдіруге тырысады. Бұл шығармашылық процесс оған өзін-өзі түсінуге және жан дүниесіндегі күресті жеңуге көмектеседі.Ол өзін қолға алып өз өмірінің мәнін, қоғамдағы орнын және махаббаттың шынайы мағынасын іздестіруді бастайды.

• Бао Юйдің психологиялық жағдайы «Қызыл сарайдағы арман» шығармасының тереңдігі мен эмоциялық күшін анықтайды. Ол тек жеке тұлға ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы көптеген мәселелердің символы болып табылады. Цао Чжан ол арқылы адамның ішкі күресін, дәстүр мен жаңашылдық арасындағы шиеленісті, сондай-ақ махаббаттың ауыртпалықтарын шебер бейнелейді [2].

2. Дай Юй (黛玉).

• Дай Юй — өте сезімтал, өте ақылды және шығармашылық қабілеттері жоғары кейіпкер.Бірақ біраз азап шеккен кейіпкер.

• Дай Юйдің денсаулығы өте нашар болғандықтан, бұл оның психологиялық күйін одан әрі қиындатады. Ауруы оған қайғы мен мұңды, сонымен қатар, өмірдің өткіншілігін сезіндіреді.

• Дай Юй Бао Юйді өте қатты жақсы көрді. Алайда, ол осы махаббаттың ауыртпалығы мен қайғы-қасіретіне де тап болады. Оның жүрегі Бао Юйдің өзге қыздармен (мысалы, Сяо Чин) уақыт өткізгені үшін қарым-қатынастары зардап шегеді.

• Дай Юй дәстүр мен қоғамның талаптарына қарсы тұруға тырысқан мен жеке қалаулар арасында қайшылықтар болды. Ол жеке тұлға ретінде өзін жүзеге асыруға тырысса да, әлеуметтік қысымдар оған қиындық туғызады.

• Дай Юйдің ойлары көбінесе пессимистік. Ол өмірдің шындықтарына, өз ауруына және әлеуметтік жағдайына байланысты меланхолиялық сезімдерге ұшырайды. Бұл оның өмірге деген көзқарасын және жалпы психологиялық күйін тереңдетеді.

• Дай Юй өзінің эмоцияларын поэзия арқылы білдіреді. Оның шығармашылық қабілеті оны ішкі жан дүниесін түсінуге, эмоционалдық ауыртпалықтарды жеңуге және сыртқы әлеммен байланыс орнатуға көмектеседі. Поэзия — оның өмірдің мәні мен қайғысын көрсету үшін қолданып жүрген тәсілі [3].

• Ол Бао Юймен, сондай-ақ басқа кейіпкерлермен қарым-қатынасында өз сезімдерін білдіруге тырысады. Дай Юйдің эмоциялары мен қатынастары оның психологиялық бейнесін қалыптастырады.

• Дай Юй шығарманың соңында ауыр күйде болып, өзінің өмірінің мәні мен бақытына қол жеткізе алмай, қайтыс болады. Оның өлімі — шығарманың эмоционалдық шыңы, сонымен қатар, дәстүр мен махаббаттың трагедиялық салдарын көрсетеді [4].

Дай Юйдің өзін депрессиядан шығаруға тырысуы, оның поэзиясы мен эмоционалдық қатынастары арқылы жүзеге асса да, оның өмірінде кездескен әлеуметтік қысымдар мен қайшылықтарды жеңе алмайды. Соның нәтижесінде, Дай Юй ауыр қайғы мен күйзеліспен

өмірден өтеді. Цао Чжан бұл кейіпкер арқылы өмірдің өткіншілігін, махаббаттың ауыртпалықтарын және дәстүрдің қатал шындықтарын шебер жеткізеді [5].

3. Сяо Чин (薛宝钗)

- Сяо Чин — Чао отбасының мүшесі, — мейірімді және сабырлы кейіпкер. Ол дәстүр мен отбасының құндылықтарын жоғары бағалайды, бірақ оның да ішкі конфликтілері бар.
- Сяо Чин, Дай Юй мен Бао Юй арасындағы махаббат үшін бәсекелестікке ұшырайды. Соның салдарынаң ол жанжалға түсіп отырды. Оның сезімдері, әсіресе, Дай Юй мен Бао Юйдің қарым-қатынастары махабаттан құралғандықтан Сяо Чинде қығаныш сезімі басым бола бастайды .
- Сяо Чин Бао Юйге деген сезімін білдіргенімен, оның жүрегі Дай Юйде болады.Сяо Чин өзінің сезімдерін көрсету үшін түрлі жолдарды іздейді.Бірақ нәтижесі болмайды [6].

- Цао Чжан (Қызыл сарайдағы арман) шығармасында поэтикалық құралдар мен метафоралар молынан кездеседі, бұл кейіпкерлердің эмоцияларын, ішкі әлемін терең түсіндіруге мүмкіндік береді. Табиғат элементтері арқылы кейіпкерлердің күйі мен психологиясы бейнеленеді.
- Шығарманың орталық символы — «қызыл сарай» — махаббат, жоғалту, өмірдің өткіншілігі секілді терең тақырыптарды ашады. Символизм автордың әлеуметтік және философиялық көзқарастарын білдіреді.
- Кейіпкерлердің психологиялық күресі мен эмоционалдық жағдайлары терең зерттеледі. Бұл аспект шығармадағы драматургия мен эмоционалдық әсерді арттырады.
- Әр түрлі әлеуметтік топтардың сөйлеу стилдері мен диалектілерді пайдалану қоғамның көпқабатты құрылымын көрсетеді, бұл шығармаға әлеуметтік шындықты енгізеді [6].

Цао Чжанның «Қызыл сарайдағы арман» шығармасы — қытай әдебиетінің классикалық туындысы, ол терең философиялық және әлеуметтік мәселелерді қозғайды. Автор өмірдің өткіншілігі, махаббаттың күрделілігі, дәстүр мен индивидуализм арасындағы шиеленістерді көрсетеді.Шығарма — терең философиялық рефлексия мен эмоционалдық түйсікке негізделген, оқырмандарды өмірдің мәні мен адамның әлеуметтік жағдайы туралы ойлануға шақырады.

Әдебиеттер тізімі:

[1]. https://document.wikireading.ru/62708

[2]. https://qazaqstan.tv/news/100546/

[3]. https://ru.wikipedia.org/wiki/Цао_Чжан

[4]. https://vk.com/wall-75709688_1090

[5]. https://www.ruiwen.com/word/hlmzjgs.html

[6]. https://translated.turbopages.org/proxy_u/ru-kk.ru.1a7a3cba-6706a4e0-ef4b82fd-74722d776562/https/ru.wikipedia.org/wiki/Сон_в_красном_тереме

ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ КАНТОН ЖӘНЕ ПУТУНХУА ДИАЛЕКТЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Г.Рыспекова

Мақалада Қытайда кенінең таралған екі диалект яғни кантон және путунхуаның ерекшеліктері туралы айтылады. Кантон және путунхуа(мандарин) - қытай тілінің ең көп таралған екі диалектісі, бірақ олар бір-бірінен өте ерекшеленеді. Олардың әрқайсысының Қытайдың әртүрлі аймақтарында қолданылатын өзіндік фонетикалық, грамматикалық және мәдени ерекшеліктері бар.Екі диалекті әр түрлі жақтан салыстырып ,таралу аймағын,жазылуын,фонетикасын қарастыру.

Кілт сөздер: Путунхуа:таралу аймағы, фонетика , жазу жүйесі.Кантон: таралу аймағы, фонетика .Айырмашылықтар.

Путунхуа (кит. трад. 普通話, упр. 普通话, пиньинь Pǔtōnghuà) (мандарин) тілі солтүстік және орталық Қытайда сөйлейді және Қытай Халық Республикасының ресми тілі болып табылады. Ол еліміздің барлық аймақтарындағы мектептерде, жоғары оқу орындарында және мемлекеттік мекемелерде оқытылады. Путунхуа Тайвань, Сингапур және Малайзия сияқты елдердегі қытайлық қауымдастықтар арасында да кеңінен қолданылады.

Атап айтқанда, путунхуа Қытайдың келесі аймақтарында өте кең таралған:

Солтүстік Қытай: Пекин, Шаньси, Хэбэй, Хэйлунцзян, Ляонин және басқа солтүстік провинциялар.

Орталық Қытай: Хэнань, Хубэй, Хунань, Шаньси және Сычуань сияқты орталық провинциялар.

Оңтүстік Қытайда: Путунхуа негізгі ресми және білім беру тілі ретінде қолданылғанымен, кейбір аймақтарда жергілікті диалектілермен бірге қолданылады.

Сонымен қатар, путунхуа тілі халықаралық аренада да маңызды рөл атқарады, онда ол шетелде қытай тілін үйренушілер үшін стандартты тіл ретіндепайдаланылады. Путунхуа(мандарин) фонетикасы қытай тілінің дыбыстық құрылымын құрайтын және оны басқа қытай диалектілерінен ерекшелейтін негізгі аспектілердің бірі болып табылады. Қытай тілінің фонетикалық жүйесінде тондар, дауыссыз және дауысты дыбыстар маңызды рөл атқарады. Путунхуанын фонетикасына келетін болсақ ,путунхуа фонетикасы мен сөздік құрамы қытай диалектілерінің солтүстік тобына жататын Пекин диалектісінің айтылу нормасына негізделген. Путунхуа грамматикасы бірқатар классикалық әдеби шығармалардың, ең алдымен тілі солтүстік диалектілерге ең жақын төрт классикалық романның негізінде жасалған. Тондар:Қытай тілінде негізгі төрт тон бар, ола сөздің мәнің және мағынасын түбегейлі өзгертеді. Жоғары және бірқалыпты тон (мағынасы – тұрақты). Мысалы: 妈 (mā) – “ана”. 2-тон: Ортадан жоғарыға қарай көтерілетін тон. Мысалы: 麻 (má) – “кендір”. 3-тон: Ортадан төменге түсіп, қайта көтеріледі. Мысалы: 马 (mǎ) – “ат”. 4-тон: Жоғарыдан төменге қарай түсетін қатты тон. Мысалы: 骂 (mà) – “ұрысу”. Осы төрт тонды толықтай жақсы меңгермесе , сөздердің мағынасы қатты өзгеріп кетеді. Дауыссыздар:Путунхуада 22 дауыссыз дыбыстар бар, олардың ішінде: Аспирацияланған дауыссыздар: Олар ауыздан ауа шығару арқылы жасалады (мысалы, p, t, k сияқты дыбыстар). Аспирацияланбаған дауыссыздар: Олар жеңіл айтылып, ауыздан аз ауа шығады (мысалы, b, d, g дыбыстары).Дауыссыздардың айтылуында тілдің орналасуы мен ауа ағыны маңызды рөл атқарады. Дауысты: Мандарин дауысты дыбыстары көбінесе ұзын болып келеді, олардың айтылуында ауыздың ашылуы мен тілдің орналасуы маңызды. Негізгі дауысты дыбыстар: a, o, e, и, у, ү Дауысты дыбыстар жеке немесе жұп болып айтылады және сөздің мағынасына әсер етеді. Мысалы, «и» дыбысы мұрын арқылы айтылса, оның мағынасы өзгереді.

Путунхуа жазу жүйесі басқа қытай диалектілері сияқты иероглифтерге негізделген. Бұл иероглифтер дыбыс әліпбиіне емес, бірліктерді білдіретін морфемаларға негізделген. Путунхуа 20 ғасырдың ортасында Қытай үкіметі жүргізген реформаның нәтижесі болып табылатын жеңілдетілген қытай таңбаларын (简体字, jiǎntǐzì) пайдаланады. Мандарин тілінде қолданылатын жеңілдетілген таңбалар дәстүрлі таңбалардың жеңілдетілген нұсқалары болып табылады. Оларды енгізудегі мақсат жазуды жеңілдету және сауаттылық деңгейін арттыру болды. Жеңілдету барысында кейбір иероглифтердегі жолдар саны қысқартылды немесе олардың құрылымы өзгерді. Мысалы: 爱 (ài) – “махаббат” (дәстүрлі нұсқасы: 愛). 马 (mǎ) – “ат” (дәстүрлі нұсқасы: 馬). Пиньинь (拼 音 , пиньинь) жүйесі мандарин тілінің дұрыс айтылуын жазуды және түсіндіруді үйрену үшін қолданылады. Пиньинь қытай сөздерінің дыбысын латын әріптері арқылы білдіреді және тондарды көрсету үшін арнайы таңбаларды пайдаланады. Бұл жүйе қытай тілін үйренушілер мен шетелдіктерге қытай таңбаларын үйренуді жеңілдетеді. Мысалы: 妈 (mā) – “ана”. 马 (mǎ) – “ат”. Қытай жазуы дәстүрлі түрде жоғарыдан төменге және оңнан солға қарай жазылады. Қазіргі уақытта мандарин тілі негізінен солдан оңға қарай жазылады, бұл заманауи басып шығару мен технологияға бейімделуге көмектеседі [1].

Кантон диалектісінің ең кенінең таралған аймағы Қытайдың оңтүстік аймақтарын қамтиды, әсіресе Гуандун провинциясында, Гонконг пен Макао арнайы әкімшілік аудандарында кеңінен қолданылады. Кантон диалектісін (юэ диалектісі деп те аталады) қолданатын аймақтар:

Бірінші Гуандун провинциясы Кантон диалектісінің ең басты аймағы – Қытайдың оңтүстігіндегі Гуандун провинциясы. Провинцияның орталығы Гуанчжоу (Кантон) қаласы диалекттің атауына да негіз болған. Бұл аймақта кантон диалектісін күнделікті өмірде және жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарында қолданады.

Екінші Гонконг – кантон диалектісінің маңызды орталықтарының бірі. Бұл аймақтағы білім беру, бұқаралық ақпарат құралдары және күнделікті қарым-қатынас негізінен кантон диалектісінде жүргізіледі. Гонконгтың мәдениетінде кантон диалектісі ерекше рөл атқарады, әсіресе кантондық кино, музыка және телехабарлар арқылы. Үшінші Макаода кантон диалектісі кең таралған және ресми тілдерден бірі болып саналады. Макаоның португалдық мұрасы бола тұра, жергілікті тұрғындар арасында кантон диалектісінде сөйлесу басым.Кантон диалектісінің фонетикасы путунхуадан айтарлықтай ерекшеленеді және оны қытай тілінің басқа диалектілерінен бөлектейтін басты ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Кантон диалектісіндегі тондар саны көбірек, ал дыбыстардың айтылуы өзгеше.Тондарды қарастырсақ:Кантон диалектісінде жеті немесе тоғыз тон бар, бұл путунхуамен салыстырғанда (төрт тон) айтарлықтай көп. Әрбір тон сөздің мағынасын түбегейлі өзгертеді. Тондардың көптігі кантон диалектісін үйренуді және түсінуді қиындатады. Жеті негізгі тон:

1.Жоғары, тұрақты тон (жоғары деңгейде): 高音 – мысалы, “該” (gōi) – “болады”.

2.Орташа-биік көтерілетін тон: мысалы, “改” (gói) – “өзгерту”.

3.Орташа түсу тондары: мысалы, “戒” (gaai) – “сақтандыру”.

4.Төмен, тұрақты тон (төмен деңгейде): мысалы, “界” (gaai) – “шекара”.

5.Төмен түсу-көтерілу тондары: мысалы, “介” (gaai) – “делдал болу”.

6.Жоғары көтерілетін қысқа тон: мысалы, “假” (gaa) – “жалған”.

7.Орташа түсу қысқа тон: мысалы, “格” (gaak) – “норма”.

Тондар арасындағы айырмашылық аз болғандықтан, оларды дұрыс естіп және айтуға үйрену күрделі. [2].

Кантон мен Путунхуа диалектілерінің арасындағы айырмашылықтар тілдің фонетикасында, грамматикасында, жазу жүйесінде және мәдени мәнінде көрініс табады. Екеуі де қытай тілінің түрлі диалектілері болғанымен, олар бір-бірінен едәуір ерекшеленеді.

1. Фонетика

Путунхуа (мандарин):

Тондар саны: 4 тон бар. Бұл төрт түрлі дыбысталу арқылы сөздердің мағынасы өзгеріп отырады.

Дауыссыздар мен дауыстылар: Путунхуада дауыссыздар мен дауыстылар салыстырмалы түрде қарапайым, олардың саны аз. Көптеген сөздерде буынның соңында дауыссыздар болмайды.

Дыбыстар: Путунхуаның дыбыстық жүйесі айқын әрі бірқалыпты.

Кантон: Тондар саны: 7 немесе 9 тон бар, бұл сөздердің дыбысталуын одан да күрделендіреді. Тондардың көптігі кантон диалектісін үйренуді қиындатуы мүмкін.

Дауыссыздар мен дауыстылар: Кантон диалектісінде дауыссыздар мен дауыстылардың саны көп, ол кейде путунхуаға қарағанда күрделі болып келеді. Сонымен қатар, кантон диалектісінде сөздің соңында дауыссыздар кездеседі. Дыбыстар: Кантон диалектісінің дыбыстық жүйесі көп жағдайда күрделі және әртүрлі.

2. Жазу жүйесі

Путунхуа:

Қытайдағы ресми жазу жүйесі – жеңілдетілген иероглифтер. Бұл жүйе 20-шы ғасырдың ортасында Қытай үкіметі тарапынан енгізілген болатын.Путунхуа иероглифтерінің көпшілігі жеңілдетілген және оларды оқу мен жазу оңайрақ. Кантон

диалектісінде дәстүрлі иероглифтер жиі қолданылады. Бұл иероглифтер дәстүрлі түрде 1950 жылдары енгізілген жеңілдетілген иероглифтерден бұрын қолданылған Дәстүрлі иероглифтер күрделірек және көбірек сызықтардан тұрады.

Грамматика Путунхуа грамматикасы салыстырмалы түрде қарапайым және оны көптеген адамдар оңай меңгереді. Тілде көп қосымшалар мен көмекші сөздер пайдаланылмайды, сөйлем құрылымы айқын. Кантон диалектісінде грамматикалық құрылымдар да өзгеше болуы мүмкін. Сонымен қатар, кантонда кейбір сөздер мен тіркестер, әсіресе күнделікті сөйлеу тілінде, путунхуаға қарағанда әртүрлі.

Путунхуа: Бұл Қытайдың ресми тілі болып табылады, сондықтан мемлекеттік мекемелерде, білім беру жүйесінде және бұқаралық ақпарат құралдарында қолданылады. Путунхуа қытай тілінің «стандартты» нұсқасы ретінде әлемге танымал.Тайвань мен Сингапурде де кең таралған. Кантон:Кантон диалектісі негізінен Гуандун провинциясында, Гонконгта, Макаода және басқа оңтүстік Қытай аймақтарында қолданылады. Бұл диалект мәдениетке, әсіресе кино, музыка және телехабарларға терең әсер еткен. Гонконгтағы мәдениеттің маңызды бөлігі, сондай-ақ халықаралық деңгейде кантонизацияланған қытай мәдениетінің бөлшегі болып табылады. Қолдану аймағы Путунхуа: Путунхуа Қытайдың барлық аймақтарында және шетелдерде, әсіресе қытайлық диаспора арасында кеңінен қолданылады. Кантон: Кантон диалектісі негізінен Гуандун провинциясында, Гонконг пен Макаода жиі қолданылады, ал шетелдерде (мысалы, АҚШ, Канада, Малайзия, Австралия) қытайлық диаспора арасында кеңінен таралған. [3].

Әдебиеттер тізімі:

[1]https://studycli.org/ru/learn-chinese/putonghua/?ru/learn-chinese/putonghua/
[2]https://shansbooks.ru/spravochnik-kitaista/putunkhua-/
[3] https://www.wokei.ru/novosti/statiy/dialekty-kitajskogo-yazyka/
[4] [Mandarin Portal](https://www.mandarinportal.com/)
[5] [ChinesePod](https://www.chinesepod.com/)
[6] [East Asia Forum](https://www.eastasiaforum.org/)
[7] [Sinica Podcast](https://supchina.com/series/sinica-podcast/)
[8] [Mandarin HQ Podcast](https://www.mandarinhq.com/)

МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ҚЫТАЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ОТБАСЫ ТУРАЛЫ ТҮСІНІК

А. Әбіл

Мақалада маңызды мәдени-әлеуметтану құралы қызметін атқаратын қытай және қазақ отбасы ұғымы мақал-мәтелдер призмасы арқылы қарастырылады. Мақал-мәтелдер ұжымдық даналықтың көрінісі ретінде әрбір мәдениетке тән адамгершілік құндылықтарды, мінез-құлық нормаларын, салт-дәстүрлерді жеткізеді. Зерттеу екі мәдениеттің отбасылық концепцияларында не ортақ және бірегей екенін анықтауға, сондай-ақ олардың қазіргі қоғамдағы рөлін түсінуге бағытталған.

Жұмыс Қытай мен Қазақстандағы отбасы құрылымдары мен мәдени ерекшеліктері туралы әдебиеттерге теориялық шолу жасаудан басталады. Отбасылық қарым-қатынасқа, отбасы мүшелерінің рөліне, бала тәрбиесіне байланысты мақал-мәтелдерді талдауға басты назар аударылады. Мысалы, қазақ мақал-мәтелдерінде ауызбіршілік, өзара көмек, ерікті таңдау мағынасы ерекше болса, қытай мақал-мәтелдерінде иерархия, ұжымшылдық, үлкенді сыйлау ерекше атап өтілген.

Тереңірек түсіну үшін екі мәдениеттің мақал-мәтелдерінде кездесетін сүйіспеншілік, жауапкершілік және қолдау сияқты негізгі тақырыптарды ашатын салыстырмалы талдау жүргізіледі. Сапалы әдістер, соның ішінде қытай және қазақ диаспораларының өкілдерімен

сұхбаттар қолданылады, бұл отбасылық құндылықтарды қабылдау бойынша эмпирикалық деректерді алуға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері мақал-мәтелдердің бар мәдени нормаларды бейнелеп қана қоймай, отбасылық қарым-қатынас пен тәрбие тәжірибесін қалыптастыруда белсенді рөл атқаратынын көрсетті. Олар ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға және маңызды өмірлік сабақтарды беруге көмектеседі.

Мақаланың соңы мақал-мәтелдердің отбасылық өмір контекстіндегі маңызы туралы тұжырымдармен қорытындыланады, бұл ұғымдарды түсіну халықтар арасындағы терең мәдени диалог пен өзара түсіністікке ықпал ететіні атап өтіледі. Зерттеу жаһанданған әлемде отбасылық құндылықтардың өзектілігіне баса назар аудара отырып, одан әрі социологиялық және мәдени зерттеулер үшін жаңа перспективаларды ашады.

Кілт сөздер: отбасы, мәдениет, мақал-мәтел, қазақ, қытай, дәстүр, құндылық, әлеуметтік байланыс.

Отбасы – қоғамның негізгі құрылымы, оның әлеуметтік, экономикалық, және мәдени аспектілерін айқындайтын басты институт. Отбасы мүшелері арасындағы байланыс, олардың бір-біріне деген сүйіспеншілігі мен қолдауы, адамның психологиялық және эмоционалдық тұрғыдан дамуына үлкен әсер етеді. Отбасының құрылымы, оның дәстүрлері мен құндылықтары қоғамның мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Отбасы – сүйіспеншілік, түсіністік және жауапкершілікке негізделген орта, мұнда балаларға тәрбие мен білім беріледі, ал ересектер бір-біріне қолдау көрсетеді.

Көптеген зерттеулер отбасының тұлғааралық қарым-қатынастарды, әлеуметтенуді және тұлғаның әлеуметтік мәртебесін анықтаудағы маңызын көрсетеді. Сондықтан, отбасының рөлі мен оның қоғамдағы орны бүгінгі таңда өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мақалада отбасының маңызы, оның түрлі аспектілері және заманауи қоғамдағы рөлі туралы талқылаймыз.Қазақ және қытай халықтарының отбасы дәстүрлері мен құндылықтары мақал-мәтелдерінде тереңінен көрінеді. Мақал-мәтелдер – халықтың өмірлік тәжірибесін, моральдық нормаларын, және әлеуметтік байланыстарын білдіретін маңызды мәдениет элементі. Бұл мақалада қазақ және қытай мәдениеттеріндегі отбасы институты, оның дәстүрлері мен құндылықтары, мақал-мәтелдер арқылы қалай көрініс табатыны талданады.

Зерттеу әдістемесі ретінде сапалы контент-талдау және салыстырмалы әдіс қолданылды. Қазақ және қытай мақал-мәтелдері зерттеліп, отбасы мен дәстүрлердің көрінісі талданды. Дереккөздер ретінде фольклор, әдебиет, және этнографиялық зерттеулер пайдаланды. Мақал-мәтелдер халықтың даналығы мен өмір сүру тәжірибесін қамтитындықтан, оларды талдау арқылы отбасының мәні мен рөлі анықталды.

Зерттеу нәтижесінде қазақ және қытай отбасының мәдени құндылықтары мен принциптері мақал-мәтелдер арқылы айқындалды.

1. Қазақ мақал-мәтелдеріндегі отбасы

Қазақ мақал-мәтелдері отбасының берекесі, ата-ана мен бала арасындағы байланыс, және отбасылық бірліктің маңыздылығын көрсетеді. Мысалы, "Ата – асқар тау, Ана – алтын бесік" деген мақал отбасының маңызды рөлін білдіреді. Қазақ мәдениетінде отбасы – тәрбиенің, моральдық құндылықтардың, және дәстүрлердің басты көзі. Отбасының бірлігі мен ынтымағы әлеуметтік байланыстардың беріктігін қамтамасыз етеді.[1].

2. Қытай мақал-мәтелдеріндегі отбасы

Қытай мәдениетінде отбасының әлеуметтік мәртебесі мен туыстық байланыстардың маңызы ерекше. "Отбасы – байлықтың бастауы" деген мақал отбасының экономикалық және әлеуметтік функцияларын көрсетеді. Қытай қоғамында отбасы дәстүрлері, әсіресе, конфуцийшіл моральдық құндылықтарға негізделген, ол отбасылық жауапкершілікті, құрметті, және тәртіпті айқындайды. Отбасы мүшелері арасындағы байланыс пен ынтымақтастық әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етеді.

2. Салыстырмалы талдау

Қытайдағы отбасы тәрбиесі мен қазақ тәрбиесін салыстырғанда, бірқатар ұқсастықтар мен айырмашылықтарды атап өтуге болады.[2].

Ұқсастықтар:

1. *Отбасы маңыздылығы*: Екі мәдениетте де отбасы басты рөл атқарады. Балаларға ата-ананың, әсіресе, үлкендердің пікіріне құрметпен қарау үйретіледі.

2. *Дәстүр мен мәдениет*: Қазақ және қытай мәдениеттері дәстүрлерді, ұлттық құндылықтарды сақтауға үлкен мән береді. Балаларды ата-бабаларымыздың салт-дәстүрлерін құрметтеуге тәрбиелейді.

3. *Білімге құштарлық:* Екі халықта да білім алу мен білімділікке үлкен көңіл бөлінеді. Балаларға мектепте жақсы оқып, білікті маман болу маңызды.

Айырмашылықтар:

1. *Тәрбиелеу әдістері:* Қытайда тәртіп пен ережелерге қатал қарау басым, балаға жауапкершілік пен еңбекке деген құштарлықты дамытуға назар аударады. Қазақ тәрбиесінде, әсіресе, ұлттық ойындар мен дәстүрлі әдістер арқылы тәрбиелеу кеңінен қолданылады.

2. *Әлеуметтік құрылым:* Қытай қоғамында "конфуцийшілдік" негізінде үлкендерге 敬重 (құрмет) көрсету басым. Қазақ тәрбиесінде «жастарға қамқорлық жасау» мәдениеті ерекше орын алады.

3. *Тіл мен мәдениет:* Қытайда мандарин тілінің рөлі басым, ал қазақтар өз тілінде тәрбиелеп, ұлттық мәдениетті дамытуға күш салады.

Екі халықтың тәрбиелік жүйелері өз ерекшеліктерімен қатар, бір-біріне ұқсас аспектілерді де қамтиды.

Қазақ және қытай мәдениеттеріндегі отбасы туралы мақал-мәтелдердің мазмұны мен мәні арасында бірқатар ұқсастықтар мен айырмашылықтар бар. Екі мәдениетте де отбасы – тәрбиелеудің, моральдық нормаларды қалыптастырудың, және ұлттық дәстүрлерді сақтаудың маңызды мекені. Отбасы тақырыбына қатысты қазақ және қытай мақал-мәтелдері арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды салыстыра отырып, екі халықтың мәдени және әлеуметтік көзқарастарын зерттеу қызықты.

Қазақ мақал-мәтелдері

1. "Отбасы – ошақтың басы."

- Отбасының маңызды рөлін, үйдің берекесін және тұрақтылығын білдіреді.

2. "Әке көрген оқ жонар."

- Әкенің тәрбиесі мен өнегесі баланың болашағына әсер етеді дегенді білдіреді.

3. “Ана – тіршіліктің тірегі."

- Ананың рөлі мен маңыздылығын айқындайды.[3].

Қытай мақал-мәтелдері

1. "家和万事兴" (Jiā hé wàn shì xīng) - "Отбасы тату болса, барлық нәрсе оңға басады."

- Отбасының тыныштығы мен бірлігі барлық жетістіктерге негіз болатынын көрсетеді.

2. "父母在，不远游" (Fù mǔ zài, bù yuǎn yóu) - "Ата-ана тірі болса, алыстама."

- Ата-анаға құрмет пен олармен бірге болудың маңыздылығын білдіреді.

3. "母亲的爱像海洋一样深" (Mǔqīn de ài xiàng hǎiyáng yīyàng shēn) - "Ананың сүйіспеншілігі теңіздей терең."[4].

- Ананың махаббатының шексіздігін айқындайды.

- Табиғи құндылықтар: Екі мәдениет те отбасының маңыздылығын, ата-ананың рөлін және балалардың тәрбиесін жоғары бағалайды.

- Отбасының бірлігі: Қазақ мақалдарында отбасылық береке мен татулық, ал қытай мақалдарында отбасы тату болса, өмірдің жеңіл болатыны баса айтылады.

- Ата-ананың рөлі: Екі халық та ата-ана тәрбиесінің баланың өмірінде шешуші рөл атқаратынын көрсетеді, бірақ қытай мақалдары ата-ананың жанында болудың маңыздылығына көп көңіл бөледі.

Қазақ және қытай мақал-мәтелдері отбасының әлеуметтік рөлі мен құндылығын көрсетеді. Екі халықтың мәдениеті мен дәстүрлері отбасының берекесі мен татулығын сақтауға бағытталған, бұл адамгершілік, жауапкершілік және құрмет негізінде қалыптасқан.

Дегенмен, қазақ мақал-мәтелдері көбінесе ұлттық идентичносты, табиғатпен байланысты, ал қытай мақал-мәтелдері әлеуметтік мәртебе мен туыстық қатынастарға көбірек назар аударады.[5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нысанбаев, Б. Қазақ мақал-мәтелдері. Алматы: «Атамұра», 2005.[1]
2. Ли, Х. Қытай мәдениеті және дәстүрлері. Пекин: «Ғылым», 2010.[2]
3. Ахметов, С. Қазақ халқының этнографиясы. Алматы: «Қазақ университеті», 2018.[3]
4. Zhang, L. The Family in Chinese Culture. Shanghai: «People's Publishing House», 2015.[4]
5. Сейдалин, А. Қазақтың ұлттық дүниетанымы. Алматы: «Санат», 2012[5].

INGLIZ RITSARLIK ROMANI BADIIYATI

D.Boychayeva

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz ritsarlik romanlarida qahramonlar obrazini yaratishning badiiy vositalari ko‘rsatilgan. Qahramonlar obrazi turli badiiy vositalar, jumladan, yorqin tasvir, allegoriya va ramziylik yordamida yaratilgan. “Qirol Horn”da qahramon Horn sevgi va hurmat uchun hamma narsani xavf ostiga qo‘yishga tayyor bo‘lgan mard va jasur yosh risar sifatida tasvirlangan. “Arturning o‘limi”da qahramon qirol Artur risarlik va sharaf g‘oyalarini o‘zida mujassam etgan dono va olijanob hukmdor sifatida ko‘rsatilgan. Umuman olganda, qirol Xorn muallifi tasvir, allegoriya va ramziy ma’lumotlardan badiiy foydalanish orqali jasorat, sharaf va adolatni o‘zida mujassam etgan qahramonlarning kuchli obrazlari yaratilishi misollar orqali asoslangan.

Kalit so’zlar: badiiy, o’lim, ritsarlik, King Horn, allegoriya, simvolizm, janr, qahramonlik, ritsar, obraz.

“Qirol Xorn” (King Horn) o‘rta asrlar ingliz romanlari ichida saqlanib qolgan eng qadimiy ritsarlik romanidir. “Qirol Xorn” romani bosh qahramon otasining saratsinlar qo‘lida halok bo‘lishi hamda Xorn va hamrohlarining badarg‘a qilinish voqealaridan boshlanadi. Yosh yigit Xorn o‘n ikki do‘sti bilan Vesternessga kelib qolishadi. U yerda qirolning qizi Rimenxild Xornga ko‘ngli borligini aytib, otasini Xornni ritsar qilishga ko‘ndiradi. Biroq Xorn o‘z qadr-qimmatini tiklamaguncha va ritsarlikka loyiq ekanini ibotlamaguncha unga uylanmaydi: u o‘lkaga bostirib kirgan bir necha saratsinlarni o‘ldiradi. Uning jasorati va shon-shuhratiga hasad qilgan hamrohi Fikenxild qirolga Xorn seni o‘ldirmoqchi deb aytadi. Uning gapiga ishongan qirol Xornni mamlakatdan badarg‘a qiladi. Bu safar Xorn Irlandiyaga keladi va bu yerda ham bosqinchi saratsinlarni o‘ldirib, o‘zining harbiy layoqatini yana bir bor isbotlaydi. Xornning bu ishlari yoqib qolgan Irlandiya qiroli unga minnatdorchilik sifatida o‘z qizi Reynildni turmushga berishini aytadi. Biroq Xorn bu taklifni rad etadi va Rimenxildga sodiqligicha qoladi. Keyin Xorn o‘zini tanitmay uyga qaytadi va Rimenxildni Modi ismli bir qirolga turmushga berishmoqchi ekanini biladi. Biroq o‘z otasini o‘ldirgan saratsinlardan qasos olish uchun qaytib ketishga majbur bo‘ladi. Saratsinlarni yengib, yana qaytib kelgan Xorn yovuz niyatli Fikenxild Rimenxildni o‘ziga turmushga chiqishga majbur qilayotgani guvohi bo‘ladi. Xorn Fikenxildni o‘ldirib, sevikli yoriga uylanadi. Irlandiya qiroli Terstonning qizi Reynild esa Xornning sodiq do‘sti Atulfga turmushga chiqadi. “Qirol Xorn” romanida dengiz sayohatlari, surgun va qaytish, qasos va nikoh kabi asosiy motivlar ritsarlik romanlari an’analariga tegishli. Ayrim tadqiqotchilar asarda xalq ertaklarida uchraydigan o‘zini tanitmay niqobda kelish va bashoratli tushlar kabi motivlarni ham qayd etadilar. Romandagi uzuk va baliq kabi ramzlar ham shular jumlasidandir.

Romanning asosiy mavzusi yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi kurashdan iborat. Asarda ijobiy va salbiy qahramonlar aniq farqli belgilar bilan tasvirlangan. Roman bosh qahramoni Xornning ma’naviy dunyosi ikkiga – sodiq do‘stlar va yovuz xoinlarga bo‘linadi. Bosh qahramon Xornning ishonchli va sodiq do‘sti Atulf makkor, sotqin Fikenxildga qarama-qarshi qo‘yilgan. O‘rta asrlardagi Angliyaning nasroniy dunyosi, shubhasiz, Viking bosqinchilari bo‘lgan Sarasenlarga qarshi qo‘yilgan. Xornning nasroniy olamiga saratsinlar daxl qiladilar. Diana Spiidning ta’kidlashicha, asarda keltirilgan saratsinlar aslida vikinglar bo‘lib, Xorn mamlakatining juda ham yovuz

dushmanlari sifatida tasvirlanadi . Adabiyotshunos olim U.R.J.Berronning ta’kidlashicha, “Bevis Xempton”, “Gay Uorik”, “Qirol Xorn” va “Daniyalik Xavelok” kabi ingliz ritsarlik romanlari qahramonlarining kurtuaz kodeksiga aloqasi yo‘q, aksincha, ular yovuz dunyoning repressiv kuchlariga qarshi kurashadilar. Haqiqatan ham, “Qirol Xorn”da Yevropa ritsarlik romanlariga xos saroy xushmuomalaligi yo‘q: muallif malika Rimenxildni shohsupaga qo‘yib, uning fazilatlarini maqtash o‘rniga, Xorn ortidan quvib, uni o‘z muhabbati bilan yondirib, unga turmushga chiqishni iltimos qiladi.

Biroq, qirol Xornning sodda, oddiy xalqqa xos to‘g‘riligi bizni aldamasligi kerak. Asarda o‘quvchi uchun tushunarsiz, beo‘xshov syujet va epizodlar borki, bu kabi xolatlarni asar muallifining xalq ertak manbalariga to‘liqsiz murojaat qilgani bilan izohlash mumkin. Barronning ta’kidlashicha, ana shunday beo‘xshov epizodlardan biri shundaki, Xorn safardan qaytgach, o‘zining haqiqiy shaxsini yashirish uchun hech qanday sabab keltirmaydi. Jon Spirs ham Xorn timsolida mifologiya bilan noaniq bo‘lsa-da ayrim aloqadorliklarni ko‘radi.

“Qirol Xorn”, shuningdek, haqiqiy siyosiy ma’noda ham sodiqlik va xiyonat haqida saboq beradi. Li S. Remsining ta’kidlashicha, romanda tasvirlangan ichki kelishmovchiliklar davlat uchun eng yuqori xavf hisoblanadi. Biroq, “Qirol Xorn” “Daniyalik Havelok” romani kabi "shaxzodalar uchun oyna" emas, balki harbiy va ishqiy sarguzashtlar va siyosiy manfaatlarga bag‘ishlangan xronikadir.

Ko‘pgina frantsuz ritsarlik romanlaridan farqli o‘laroq, “King Horn” aniq strukturaga ega. Muallif bosh qahramonning asta-sekin kamolotini, o‘spirin yigitchaning ulg‘ayib, haqiqiy erkak kishiga aylanishini ko‘rsatadi: surgun qilingan yetim boladan u dushmanlaridan o‘z qirolligini qaytarib oladigan va oxir-oqibat sevgilisining qo‘lini so‘rab, ko‘ngliga yo‘l topa olgan olijanob ritsarga aylanadi. Asar boshida bir oz qo‘rqoq bo‘lsa-da, olijanob bola sifatida tasvirlangan Xorn obrazida sekin-asta dinamika kuzatila boshlaydi. U bir nechta harbiy g‘alabalarni qo‘lga kiritadi, murakkab strategga aylanadi va oxir-oqibat undan nohaq tortib olingan muhabbatini va qirolligini qaytarib oladi. Jorjianna Zigler asar davomida tasvirlangan bosh qaxramon xarakteridagi ushbu rivojlanishning to‘rtta alohida bosqichini ko‘rsatib o‘tadi: buzilish, o‘rganish, boshlash va qayta tiklash. Romanda tasvirlangan uchta jang Xornning mahorati va o‘ziga ishonchi ortib borganini ko‘rsatadi. “Yosh o‘spirindan haqiqiy erkakka, o‘ljadan ovchiga o‘tish...”ni ifodalovchi ov va muhabbat motivlarining takrorlanishi, shuningdek, tushlar ramziyligi ham bosh qahramon xarakteri dinamikasini ko‘rsatib berishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o‘rta asrlar ingliz adabiy an’anasi, adabiyotshunoslar ta’kidlaganidek, fransuz adabiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lishiga qaramay, ingliz ritsarlik romanlari, ko‘rib turganingizdek, o‘ziga xos tarzda noyobdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Barron, W. R. J. English Medieval Romance. London: Longman, 1987.
2. Lee C. Ramsey. Chivalric Romance: Popular Literature in Medieval England (Bloomington: Indiana University Press, 1983)
3. Georgianna Ziegler, "Structural Repetition in King Horn," Neuphilologische Mitteilungen 81 (1980)
4. John, Speirs. Medieval English Poetry: The Non-Chaucerian Tradition (London: Faber and Faber, 1971).

INGLIZ TILIDA QO‘SHMA SO‘ZLARNING MOHIYATI VA ULARNING TASNIFI MASALASI

N.A.Amirkulova

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tilidagi qo‘shma so‘zlarning tabiati va tasnifini o‘rganadi, lingvistik tuzilmalarning dinamik tabiatini yoritadi Tahlil komponentli usullardan foydalaniladi va birikmalar orasidagi sintagmatik va paradigmatik munosabatlarga to‘xtalib, qo‘shma so‘zlarning tarkibiy va semantik jixatlarini har tomonlama ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: leksik birliklar, sintagmatik munosabatlar, paradigmatik munosabatlar, konseptual tuzilish, integrativ ma’no, leksik komponentlar, tilning dinamik tabiati, semantika, transformatsion tahlil, T.Spalding, K.Gagne, konseptual. Darajalari, qo‘shma so‘z turkumlari.

Inson lisoniy qobiliyatining dinamik tabiati namoyon bo‘ladigan lingvistik tuzilma hisoblangan qo‘shma so‘zni o‘rganish muammosi tadqiqotchilarni doimo o‘ziga jalb qilgan va hozirgi kunga qadar jalb qilib kelmoqda. Qo‘shma so‘zlarning hosil bo‘lish miqdori chegaralanmagan va ular alohida bir tizimni tashkil qiladi, bu tizimga tuzilishi, tarkibi va qismlarining munosabati har xil bo‘lgan birliklar jamlanadi. Shu tizimning tadqiqi jarayonida duch kelinayotgan qiyinchiliklar, eng avvalo, umumnazariy xarakterga ega va bu qo‘shma so‘z hodisasi nazariyasining tugal shakllanib ulgurmaganligi ushbu jarayonning davom etayotganligidan dalolat beradi. Qo‘shma so‘zlarning tabiati ikki tomonlama xususiyatga ega, bu, bir tomondan, ularning tarkibiy qismlardan iborat ekanligida bo‘lsa, boshqa tomondan, ular o‘ziga xos bir butun ma’noga ega ekanligida namoyon bo‘ladi. Qo‘shma so‘zning semantikasi transformasion tahlil, yuzaki va chuqur tuzilmalar nuqtai nazaridan tahlil va komponent tahlil usulini qo‘llash yordamida o‘rganildi .

Hozirgi vaqtda qo‘shma so‘zning integrativ (o‘zaro bog‘liq) ma’nosini aniqlash masalasi ham lingvistik, ham konseptual darajalarni hisobga olgan holda hal qilinmoqda. Birinchidan, tadqiqotchilar semantik shaffof so‘zlarni idrok etishning o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rib chiqadilar, ya’ni, ma’nosi tarkibiy qismlari ma’nolaridan kelib chiqadigan so‘zlar (masalan, *teaspoon* / choyqoshiq). Shunday qilib, K.Gagné va T.Spalding, yangi semantik jihatdan shaffof qo‘shma so‘zlarni idrok etishni hisobga olib, qo‘shma so‘zning tarkibiy qismlari tagzaminidagi konseptlarga murojaat qilish va ushbu konseptlar o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash orqali ularning ma’nosini belgilaydigan konseptual tuzilmani tiklash zarurligi haqida yozadilar. Mualliflar ushbu konseptual tuzilmaga murojaat qilish nafaqat yangi so‘zlar qabul qilinganda, balki til tizimiga allaqachon kirib ulgurgan so‘zlar bilan ham sodir bo‘lishini isbotlaydilar. Ularning fikriga ko‘ra, bu so‘zlar o‘rtasida keskin farq o‘rnatish mumkin emas, bu tanish so‘zlardan yangi so‘zlargacha o‘zgarib turadigan doimiylikning bir turidir.

Aytish joizki, qo‘shma so‘zning mohiyatini aniqlash masalasi juda ko‘p tadqiqotchilarning e’tiborini tortgan va uning strukturaviy yaxlitligi, tugalligi, nominativ vazifa bajarishi, tayyor holda qo‘llanilishi, tarkibli ekanligi haqida qator fikrlar bildirilib kelinmoqda. Ammo, qo‘shma so‘zning maqomiga xos bo‘lgan barqaror va tub xususiyatlarning, boshqacha qilib aytganda, kategorial belgilarning batafsil tasnifi hozircha amalga oshirilgani yo‘q.

Qo‘shma so‘z lisoniy substansiyaga ega va uning ushbu kategorial xususiyati shakl hamda mazmun uyg‘unligining ramzidir. Shaklan tarkibli ko‘rinishga (kamida ikkita komponentdan tarkib topishi) ega bo‘lgan qo‘shma so‘z mazmunan ham tarkiblidir. Qo‘shma so‘zning substansional yoki zotiy xususiyatlari uning qismlari o‘rnini egallayotgan til belgilarining informativ qiymati bilan belgilanadi, zero, axborotni ifodalash xususiyatiga ega bo‘lishi til tizimida yuzaga keladigan barcha jarayonlar va munosabatlarning asosini tashkil qiladi. Xuddi shu kategoriya til belgilarining ma’lum sintagmatik va paradigmatik munosabatlarga kirishuvini ta’minlaydi. Bundan tashqari, informativ qiymat tushunchasi lisoniy faoliyatning muhim jihatlaridan bo‘lgan yaratuvchanlik xususiyati bilan bog‘liqdir, chunki bir lisoniy belgi negizida boshqasining yaratilishi jarayonida (masalan, so‘zlardan qo‘shma so‘z tuzilishi) yangi axborot xarakteriga ega bo‘lgan substansiya yaratiladi

Qo‘shma so‘z "ikki yoki undan ortiq asoslardan qo‘shilish yo‘li bilan hosil bo‘lgan va nutq oqimida uning yaxlitligi asosida ajralib turadigan leksik birlik" deb tushuniladi.A.I.Смирницкий qo‘shma so‘zlar ikki yoki undan ortiq o‘zak morfemalaridan iborat ekanligini ta’kidlaydi ."Qo‘shma so‘zni, shubhasiz, bitta so‘z, bitta birlik sifatida qo‘llanilishiga imkoni bo‘lgan ikki yoki undan ortiq so‘zlarning birlashishi deb ta’riflash mumkin".I.V.Arnoldning fikriga ko‘ra, "qo‘shma so‘z (a compound word) – bu o‘zining yaxlitligiga ko‘ra bir butun ko‘rinishda qo‘llaniladigan va jumla tarkibida maxsus leksik birlik sifatida ajralib turadigan ikki yoki ba’zan (juda kam hollarda) uchta asosning birikmasidir". "Qo‘shma so‘z – bu so‘z yasashning shunday bir turiki, unda ikki yoki undan ortiq asoslarni birlashtirish orqali yangi so‘zlar hosil bo‘ladi" . "Qo‘shma so‘z – bu ikkita o‘zak morfemaning birlashishi" . "Qo‘shma so‘z – bu ikki yoki undan ortiq mustaqil elementlardan tashkil topgan, ma’no birligi bilan tavsiflangan va rus tilining leksik va grammatik tizimida u yoki bu so‘z

turkumi bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan leksik birlik".Qo‘shma so‘zlar ko‘plab tillar – o‘zbek, sanskrit, yunon, shved, yapon, xitoy, mo‘g‘ul, rus, ingliz, nemis va boshqa tillarda uchraydi. Ularning soni bir qator tillarda, masalan, lotin tilida nisbatan kam. Shunga qaramay, so‘z tarkibi orqali so‘z shakllanishi dunyoning aksariyat tillariga xosdir, deb ta’kidlash mumkin. Tilning qo‘shma so‘zlarni shakllantirish qobiliyati ona tilida so‘zlashuvchilarning dunyo haqidagi tasavvurining o‘ziga xos xususiyatlarini, milliy va madaniy xususiyatlarini aks ettiradi.

Qo‘shma so‘zlarga qiziqish asrlar davomida saqlanib kelgan.Bundan tashqari, qo‘shma so‘zlar tuzilishining o‘ziga xos xususiyati ularga tilning ikkita asosiy yo‘nalishini – lingvistik resurslarni tejash (qo‘shma so‘zning bir vaqtning o‘zida ikki yoki undan ortiq fikrni ifodalash qobiliyati tufayli) va badiiy ekspressivlikni amalga oshirishga imkon beradi. Birinchi tendensiya ilmiy va texnik matnlar tiliga xos bo‘lgan qo‘shma so‘zlar –atamalarda keng namoyon bo‘ladi. Ikkinchi tendensiya – ekspressivlik, hissiy to‘yinganlik – badiiy asarlar tilida o‘z timsolini topadi, biroq, qo‘shma so‘zlarning bu qobiliyati, hali yetarlicha o‘rganilmagan.

V.G. Егоровning so‘zlariga ko‘ra, "qo‘shma so‘zlar eng ixcham va hissiy jihatdan to‘yingan iboralarni shakllantirishning ajoyib vositasidir. Ko‘pgina qo‘shma so‘zlar o‘z go‘zalligi va ifodaliligi bilan g‘ayrioddiy va shubhasiz tilning umumiy adabiy fondini boyitadi".

S.A.Венгеров shunday deydi: "o‘zlarining tuzilishiga ko‘ra qo‘shma so‘zlar dunyoni obrazli tasvirlash uchun moslashtirilgan: ikki yoki undan ortiq asoslarning mavjudligi ikki yoki undan ortiq referentlar bilan munosabatlarni, ya’ni ularni taqqoslashni hamda ular o‘rtasidagi aloqalarni nazarda tutadi".

"Qo‘shma so‘zlar – bu tarkibida kamida ikkita mustaqil asosga ega bo‘lgan, struktur-semantik birlikni tashkil etuvchi so‘zlardir", deya ta’kidlaydi Ye.S.Kubryakova. Ye.S.Кубрякованing ushbu ta’rifi eng aniq va o‘ziga xosdir, chunki u qo‘shma so‘zning nafaqat tuzilishini (ikki yoki undan ortiq komponentlarning birlashishi), balki uning roli va maqomini (struktur-semantik birlik) ham qayd etadi. Shunday qilib, qo‘shma so‘z to‘liq shakllangan yaxlit leksik birlik sifatida tushuniladi. A.I.Simirnitskiy tomonidan kiritilgan "yaxlitlik" atamasi quyidagi xususiyatlarga ko‘ra tavsiflanadi: grafik (birlashtirilgan, defis orqali yozilishi), fonetik (bitta kuchli urg‘uning mavjudligi), morfologik, semantik. Qo‘shma so‘zlar yaxlitligining grafik xususiyati haqida gapirganda, uning beqarorligini ta’kidlash kerak (birlashgan, defislangan, ingliz tilida – alohida imlo). Ba’zan bir xil so‘z bir nechta imloviy ko‘rinishga ega: *high-brow, highbrow; round heeled, round-heeled, roundheeled*.

Lingvistik adabiyotda qo‘shma so‘zlarning eng keng tarqalgan tasnifi ularning turli so‘z turkumlariga mansubligi va komponentlar orasidagi sintaktik aloqaning xususiyatiga asoslanadi. Ushbu yondashuv qo‘shma so‘zlar shakllanadigan modellarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Umuman olganda, tasniflar haqida gapirganda, ularning tabiati shartli ekanligini tan olish kerak. G. Marchand, to‘liq tasniflarning bo‘lmasligi, shu jumladan, qo‘shma so‘zlarni ham to‘lmq tasniflalashning mumkin emasligini ta’kidlaydi: “We will always try to classify, but it should be borne in mind that the category of compounding is not one that fills the need for classification. Whether a nightshirt is a “shirt for the night” or a “shirt worn at night” is quite unimportant” (“Biz har doim tasniflashga harakat qilamiz, lekin shuni yodda tutish kerakki, qo‘shma so‘zlar tasniflash talablariga javob beradigan toifa emas. "Tungi ko‘ylak" ni "tun uchun ko‘ylak" yoki "kechasi kiyiladigan ko‘ylak" deb hisoblash mutlaqo ahamiyatsiz.").

Umuman olganda, bu nuqtai nazarni inkor etmagan holda, tasniflashdek mavzuni o‘rganish usulining ulkan nazariy ahamiyatini tan olmaslikning iloji yo‘q. I.V.Arnold qo‘shma so‘zlar tasnifining quyidagi tamoyillarini ilgari suradi: 1) qo‘shilish va bog‘lovchi element turi bo‘yicha; 2) so‘z turkumlari bo‘yicha; 3) semantik xususiyatlari bo‘yicha (motivasiyalangan va idiomatik qo‘shma so‘zlar). Tuzilish nuqtai nazaridan "bahuvrihi" kichik guruhiga ega endotsentrik va ekzosentrik qo‘shma so‘zlar, shuningdek sintaktik va asintaktik birikmalar ajratiladi. Shu bilan birga, I.V.Arnold mezon sifatida qo‘shma so‘zlarning bevosita tarkibiy qismlarini tashkil etuvchilarning tuzilishini ("the structure of immediate constituents") aniqlaydi, ular orasida: oddiy so‘zlardan iborat qo‘shma so‘zlar (*film-star*); kamida bitta komponenti yasalma so‘z bo‘lgan qo‘shma so‘zlar (*chain-smoker*); komponentlaridan biri qisqartma bo‘lgan qo‘shma so‘zlar (*math-mistress*); komponentlaridan biri qo‘shma so‘z bo‘lgan qo‘shma so‘zlar (*waste-paperbasket*) .

L.Blumfild barcha qo‘shma so‘zlarni sintaktik va asintaktik qo‘shma so‘zlarga ajratadi. Birinchisiga komponentlari tartibi sintaktik iboralardagi so‘zlar tartibiga to‘g‘ri keladigan so‘zlar (*a black board*), ikkinchisiga komponentlari ma’lum bir til sintaksisi uchun imkonsiz bo‘lgan qo‘shma so‘zlar kiradi (*man-made*).

G.Marchand, shuningdek, sintetik qo‘shma so‘zlarni shu kabi qo‘shma so‘zlar (compounds versus synthetic compounds) yoki birlamchi qo‘shma so‘zlar (primary and synthetic compounds)ga qarama-qarshi qo‘yish asnosida ajratadi. Sintetik qo‘shma so‘zlarda ikkinchi elementlar, qoida tariqasida, mustaqil ishlatilmaydi. Sintetik qo‘shma so‘zlarga misollar, G.Marchandga ko‘ra, *gate-crasher*, *housekeeping* turidagi so‘zlardir.

Xususan, O.D.Meshkovning tasnifiga ko‘ra, qo‘shma so‘zlarning mumkin bo‘lgan ikki komponentli modellari aniqlandi va shu bilan ingliz tilida qo‘shma so‘zlar yasash lug‘ati tuzildi. Ingliz tilidagi qo‘shma so‘zlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, barcha modellardan so‘z turkumlarining ikkitasiga mansub atigi 39 ta birikmasi qo‘shma so‘zlarni hosil qilishi mumkin. Ingliz tilidagi qo‘shma so‘zlar quyidagi modellarga muvofiq shakllanadi: N+N, N+A, N+G, N+PI, N+PII, N+D, A+N, A+A, A+PI, A+PII, A+D, V+N, V+A, V+V, V+Pr.a, V+D, G+N, PI+N, PII+ N, Pr.p +N, Pr.a + N, Pr.a + PI, Pr.a + PII, Pr.a + D, D+N, D+A, D+V, D+ PI, D+PII, D+D, Num.c+N, Num.c+A, Num.o+N, Num.o+A, Num.o + D, Prep+ N, Prep + Pr.p, Part + N, V= prep (bu yerda N – ot, A – sifat, V – fe’l, G – gerundiy, PI – sifatdosh I, PII – sifatdosh II, Pr.n – substantiv olmosh, D – ravish, Num.c – sanoq sonlar, Num.o – tartib sonlar, Prep – predlog, Part – yuklama). N+N modeli, O.D. Meshkovning fikriga ko‘ra, eng keng tarqalgan, qo‘shma so‘zlar modeli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Бердиёров Ҳ., Йўлдошев Б. Ўзбек фразеологиясига доир библиографик кўрсаткич. – Самарканд, 1977.-21-26; 38 б.
2. Даниева М.Дж. Монография: Когнитивные особенности субстантивных словосочетаний в английском языке. – Riga: LAP LAMBERT Academic Publishing; SIA OmniScriptum Publishing., 2018. – 65 p.
3. Қамбаров Н.М. Таржима назарияси// Олий ўқув юртлар учун қўлланма.-Тошкент: Тафаккур бўстони, 2012.-280 б.
4. Маматов А. Ўзбек тили фразеологизмларнинг шаклланиши масалалари: Филол.фан.докт.дисс-Тошкент,1999.-312 б.
5. Маматов А.Э. Ҳозирги замон ўзбек тилида лексик ва фразеологик норма муаммолари.- Тошкент: Фан, 1991.-276 б.
6. Неъматов Ҳ. Ўзбек тилшунослигида формал, структурал ва субстанциал йўналишлар хусусида // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2009. – Б. 35-40.

KADZUO ISIGURONING “KUNNING QOLGAN QISMI” DISTOPIK ASARIDA RETROSPEKTIV SYUJET MUAMMOSI

S.Begmatova

Annotatsiya: Maqolada zamonamizning mashhur yozuvchilaridan biri Kadzuo Isiguroning distopik romanlarida retrospektiv syujet yaratilish masalasiga va asarlarda retrospeksiya qahramonlar nuqtai nazaridan ifodalanish yo‘llariga bag‘ishlanadi. Retrospektiv syujet masalasi adibning “The Remains of the Day”distopiya janrida yozilgan asari misolida tadqiqqa tortilgan. Distopiya va ushbu yo‘nalishda yaratilgan asarlarni zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tadqiq etish ishning dolzarbligini belgilaydi. Dunyo adabiyotshunosligida, xususan ingliz adabiyotida ham distopik asarlar yaratishga alohida e’tibor qaratib kelinmoqda. Hozirgi zamonaviy ingliz adabiyotida ko‘zga ko‘ringan ijodkorlardan biri Kadzuo Isiguro bo‘lib, u bir nechta yirik distopik romanlar muallifidir. Jahon adabiyotshunoslarining Kadzuo Isiguroning distopik asarlari va syujeti masalasi xususidagi ilmiy-nazariy fikrlar maqolada o‘z aksini topgan. Adibning distopik asarlari syujeti va uning o‘ziga xosligi masalasi haqida maqola muallifi tomonidan ilmiy-nazariy munosabat bildirilgan.

Kalit so‘zlar: Kadzuo Isiguro, retrospeksiya, syujet, distopiya, umumbashariy mavzular, xotira.

Kadzuo Isiguro distopik romanlarining badiiy o‘ziga xos omillaridan biri ***retrospektiv syujet*** chiziqlari bilan boyligidir. S. Shishkina distopiya adabiyoti o‘ziga xos modellashtirilgan xronotop xususiyati bilan ajralib turishini va “inson - sivilizatsiya – jamiyat” uchligi munosabatlarni nomutanosiblikka va utopik ideallarni amalga oshirish imkoniyatini inkor etishga qaratilgan jamiyat va uning axloqiy mazmuni o‘rtasidagi uyg‘unlik ekanligini aytib o‘tadi [Shishkina 2007: 200]. “Bu tarixiy syujet emas va ijodkorning irodasi bilan voqealar uzoq kelajakda, o‘tmishda va shartli ravishda hozirgi zamonda sodir bo‘lishi mumkin. Buzilgan vaqt kordinatalari , genetik va tarixiy xotira distopiya jamiyatida yaratilgan shartli qonun-qoidalarga ko‘ra modellashtiriladi” [Shishkina 2007: 200]. Kontekst yordamida biz tasvirlangan voqealar qachon sodir bo‘lishini va ular qaysi vaqt kordinatsiyasiga yo‘naltirilganligini aniqlashimiz mumkin. “Xronotop” [Baxtin 1975: 243] haqida gap ketganda distopiya romanlari syujeti kelajak voqealari haqida hikoya qiladi, kontekst hozirgi voqealarni tushuntiradi [Lyubimova 1993: 72] .

Kadzuo Isiguroning “The Remains of the Day” (“Kunning qolgan qismi”, 1989), romani voqealari ijodkor yaratgan va modellashtirgan distopiya olamida sodir bo‘ladi. Tadqiqotimiz ob’yekti bo‘lgan ushbu roman qahramonlari asar bo‘ylab o‘tmishga qayta-qayta sayohat qilishadi. Tabiiyki, qahramonlarning o‘tmishni hotirlab yoki sodir bo‘lgan voqealarni tarixga (bolalikka, yoshlikka) nazar solishi distopiya retrospektiv syujet masalasining to‘rtta asosiy xususiyatini tahlil qildik va ularning eng dastlabkisi, ***hozirgi zamonni tushunish uchun o‘tmishga nazar solish.*** Distopiya romanlari bugungi kunning qorong‘u va zulmkor olamini kitobxonga taqdim etadi. Retrospektiv syujet hikoyasi avvalo qahramonlarga, shuning barobarida kitobxonga jamiyat hozirgi holatiga qanday kelib qolganini, kim va nima olib kelganini o‘tmish voqealari orqali tadqiq qiladi. Adibning “Kunning qolgan qismi” romanida esa Stivens o‘tmishidagi muvaffaqiyatli damlarni xotirlab, quvonch onlaridan masrurlanadi. Romandagi retrospektiv syujet chiziqlari Stivensning o‘tmishdagi sharafli kunlarini eslab, mag‘rurlanishi barobarida, ayni damda qahramonning *o‘zini o‘zi aldashga* intilisa-da, adib roviyning butun hayoti sarobdan iborat ekanini ko‘rsatadi. Qahramonning ichki olamida qarama-qarshi tuyg‘ular bir-biri bilan to‘qnashadi. Afsuski, insoniy qadriyatlar o‘rniga xizmat burchining zalvori baland kelib, insoniyatning ma’naviy tanazzuli oshkor etiladi. ***Yashirin haqiqatni oshkor qiladi.*** Distopik asarlar o‘zlarining jamiyat kuch tuzilmalarining asl mohiyatini yashiradigan, sinchkovlik bilan yaratilgan hikoya syujetiga ega. Adibning “Meni qo‘yib yuborma” asaridagi qahramonlar ham o‘z bolaliklarini eslab, uni tahlil qiolib hozirgi haqiqatni anglaydilar.... Retrospektiv syujet distopiyani yolg‘on va manipulyatsiyalarni fosh qilib, bu yashirin haqiqatlarni ochib beradi.

Xotirlash va eslash orqali qahramon xarakterini rivojlantiradi. Distopiya romanlari qahramonlari distopiya dunyosidagi o‘z o‘rni haqida o‘ylaydi. Qahramon o‘tmishlari haqida mulohaza yuritish ularga o‘z shaxsiyatini va distopiya rejimiga qarshilik ko‘rsatish yoki isyon qilish motivlarini tushunishga yordam beradi. Inson xotiralari o‘tmish va hozir oralig‘ida uzviylashib, o‘tmishga doimiy murojaat qiladi. Bu Isiguro asarlarida to‘liq namoyon bo‘ladi. Uning qahramonlari o‘tmishga singib ketadi va doimiy ravishda unga yuzlanadi. Isiguro insonga tashqi tomondan qarashga intilmaydi, uning uchun eng asosiy nuqta – inson qalbidir. Shu sababdan Isiguro XX asrning birinchi yarmidagi modernistlar singari syujet va xronologiyani e’tiborsiz qoldiradi. Qahramonning ichki dunyosiga, ruhiyatiga yo‘naltirilgan Isiguro nasrida syujet tuzilishi bilvosita emas, balki bevosita rol o‘ynaydi.

Tadqiqotchi Rebekka Volkovitz K.Isiguro qahramonlarining tarixga ko‘p bora murojatini o‘tmish voqealarini to‘g‘ri tushunmaganliklarida emas, balki tan olmaganliklaridadir, deydi. Ushbu nomovofiqlik manzarasida asar qahramonlari eski xatolarni xozirgi natijasini tushuntirishga harakat qilib ijobiy tarixni yaratadilar [Volkovitz 2001:1052]. Masalan, “Kunning qolgan qismi” asari qahramoni Stivens xuddi shunday “ijobiy tarix”ni yaratishga harakat qilgan obraz bo‘lib gavdalanadi. Adibning “Kunning qolgan qismi” romanida esa Stivens o‘tmishidagi muvaffaqiyatli damlarni xotirlab, quvonch onlaridan masrurlanadi. Romandagi retrospektiv syujet chiziqlari Stivensning o‘tmishdagi sharafli kunlarini eslab, mag‘rurlanishi barobarida, ayni damda qahramonning *o‘zini o‘zi*

aldashga intilisa-da, adib roviyning butun hayoti sarobdan iborat ekanini ko‘rsatadi. Qahramonning ichki olamida qarama-qarshi tuyg‘ular bir-biri bilan to‘qnashadi. Afsuski, insoniy qadriyatlar o‘rniga xizmat burchining zalvori baland kelib, insoniyatning ma’naviy tanazzuli oshkor etiladi. Stivens otasi vafot etgan kunni eslaganda g‘am-g‘ussaga botmaydi, balki o‘sha oqshomda qarollik vazifasini a’lo darajada bajarganligini xotirlab, mamnuniyat hissini tuyadi. O‘sha oqshomda Stivensga ziyofat paytida otasining to‘satdan vafot etgani haqida xabar yetkaziladi. Otaning bu yorug‘ olamni tark etganini, ayni paytda uning jonsiz tanasi Lord Darlington qasridagi eng baland qavatlarning birida, tor, qorong‘u hujrada yotganini, ayni paytda farzand bo‘lib o‘zining eng so‘nggi burchini ado etishga oshiqishdan ham ko‘ra Stivens *qarollik burchini* a’lo darajada bajarish kerak, deb o‘ylaydi: “*Miss Kenton was still standing out in the hall where I had first spotted her. As I emerged, she walked silently towards the staircase, a curious lack of urgency in her manner. Then she turned and said: “Mr Stevens, I’m very sorry. Your father passed away about four minutes ago.” “I see.” She looked at her hands, then up at my face. “Mr Stevens, I’m very sorry,” she said. Then she added: “I wish there was something I could say.” “There’s no need, Miss Kenton.” “Dr Meredith has not yet arrived.” Then for a moment she bowed her head and a sob escaped her. But almost immediately, she resumed her composure and asked in a steady voice: “Will you come up and see him?”.* Tadqiqotimizda asarning “inson fojiasi” distopik turiga yaqqol misol deb asarning ushbu qismini keltirish mumkin. Otasining o‘lim daragini eshitgan bo‘lsa-da, farzandning xizmat burchini birinchi o‘ringa qo‘yishi Kadzuo Isiguro yaratgan distopiya olamining bir namunasidir. *“I’m very busy just now, Miss Kenton. In a little while perhaps.” “In that case, Mr Stevens, will you permit me to close his eyes?” “I would be most grateful if you would, Miss Kenton.” She began to climb the staircase, but I stopped her, saying: “Miss Kenton, please don’t think me unduly improper in not ascending to see my father in his deceased condition just at this moment. You see, I know my father would have wished me to carry on just now.” “Of course, Mr Stevens.” “To do otherwise, I feel, would be to let him down.” “Of course, Mr Stevens.” I turned away, the bottle of port still on my tray, and re-entered the smoking room. That relatively small room appeared to be a forest of black dinner jackets, grey hair and cigar smoke. I wended my way past the gentlemen, searching for glasses to replenish”.* Stivens otasi vafot etgan o‘sha oqshomni keyinroq xotirlaganida, otasini eslab chuqur qayg‘urish yoki farzandlik burchini bajarmaganlikdan afsus-nadomat chekmaydi, balki u xo‘jayini Lord Darlingtonga yuqori darajada xizmat qilish maqsadida o‘z his-tuyg‘ularini qanday jilovlaganini, bu esa uning yuksak qarollik mahoratidan dalolat berganligini eslab, o‘zida g‘alaba, shon-shavkat hissini tuyadi: *“Even so, if you consider the pressures contingent on me that night, you may not think I delude myself unduly if I go so far as to suggest that I did perhaps display, in the face of everything, at least in some degree a ‘dignity’ worthy of someone like Mr Marshall - or come to that, my father. Indeed, why should I deny it? For all its sad associations, whenever I recall that evening today, I find I do so with a large sense of triumph”* . Asarning ushbu qismida biz ulkan fojia deb idrok etgan jihat Stivens uchun g‘alaba edi. Uning o‘zini o‘zi aldashi, haqiqatni tan olmasligi mutlaqo shafqatsizlikdir. Ota jon berayotganda uning huzuriga oshiqmagan o‘g‘ilni, o‘z omonatini topshirgan otasining ko‘zini yumib qo‘yishga fursat topolmagan farzandning qismati insoniyatning eng ayanchli fojiasidir. Muallif asarning birgina syujeti bilan hozirgi davrning og‘riqli nuqtalariga ham ishora qilmoqdaki, qahramonning o‘zi tan olishni xohlamagan mazmunsiz hayoti kasb-kor taqozosi bilan ota-ona oldidagi burchlarini ado etolmayotgan farzandlar yoki kasbiy muvaffaqiyat cho‘qqisiga erishmoq ilinjida o‘z yoshligini, umrini, qolaversa, muhabbatini boy berayotgan bugungi kun insonlari taqdiriga o‘xshaydi.

Xotirani yo‘q qilinishi. Distopiya jamiyatlari ko‘pincha ma’lumotni nazorat qiladi, tarix yolg‘ondan yoziladi va xotiralarni o‘chirishga harakat qiladi. Retrospektiv syujetdan foydalanib, muallif ushbu mavzuga urg‘u beradi va inson xotirasi isyon qilish uchun nechog‘lik kuchli vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Syujetning hayotiy, emotsional xarakterda bo‘lishi badiiylikning asosiy talablaridandir [Boboyev 2002: 117]. M. Baxtinning talqinicha, g‘oya, tasvirning prinsipi sifatida, shakl bilan uyg‘unlashadi. U barcha rasmiy urg‘ularni, badiiy uslubning rasmiy birligini va asarning yagona ohangini tashkil etuvchi barcha g‘oyaviy baholarni belgilaydi” [Shishkina 2007:201]. Yozuvchi

asarlari syujetining noan'anaviyligi, uslubining ravonligi, tilining pishiq va obrazliligi bilan dunyo adabiyotsevarlariga manzur bo'lgan.

Demak, distopiya real dunyodagi tarixni emas, sivilizatsiya jarayonining real bo'lmagan, balki ehtimoliy rivojlanishi natijasida yaratilgan dunyoning badiiy tasviri sifatida to'xtab qolgan tarixni o'rganadi. Distopiyaning yopiq xronotopi (замкнутость хронотопа) kitobxonda fikrlar uyg'unlashuvini paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Kitobxonning o'zi asardagi real va shartli hozirgi zamonni bog'laydi, o'tmishda muallif tomonidan modellashtirilgan yoki mumkin bo'lgan kelajakda nima sodir bo'layotganini tushuntirishni izlaydi, tarixning "to'xtagan" jarayonida mumkin bo'lgan o'tmishni o'rganadi, nima sodir bo'layotganini tushunishga harakat qiladi, ijodkorning fikriga qo'shiladi yoki uning farazlarini rad etadi. Muxtasar aytganda, distopik asarlardagi xronotop xozirgi vaqtda sodir bo'lgan voqealar sabablarini o'tmish va kelajak bilan bog'lash orqali o'rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boboyev, T.(2002) Adabiyotshunoslik asoslari. T., O'zbekiston.
2. Бахтин, М.М. (1979) Проблемы поэтики Достоевского. М.: Изд. "Советская Россия", – 318 с.
3. Бахтин М.М. (1975) Формы времени и хронотопа в романе // Вопросы литературы и эстетики. – С. 243.
4. Шишкина С.Г. Литературная антиутопия: к вопросу о границах жанра // Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ. – 2007. – № 2.
5. Любимова А.Ф. (1993) Время и пространство в антиутопии // Проблемы метода и поэтики в зарубежной литературе XIX-XX вв.: межвузовский сборник научных трудов. – Пермь: Издательство ПГУ.
6. Ishiguro, K. (1989) The Remains of the Day. - London: Faber and Faber.
7. Walkowitz R. Ishiguro's Floating Worlds // ELH. – 2001. – № 68. – P. 1052.

KONFUTSIY TA'LIMOTI VA SHARQ FALSAFASI

X.Sh.Aliyeva

Annotatsiya: Bilamizki, Konfutsiy ta'limoti dunyo tan olgan ta'limotlardan biri hisoblanadi. Biz Konfutsiyning kundalik hayotda ham iqtiboslaridan (aforizmlar) foydalanib turamiz. Biz bu maqolada Konfutsiyning talimoti va uning ta'limoti ta'siri haqida ko'rib chiqamiz. Konfutsiy ta'limoti ko'plab davrlar va xalqlar falsafasiga ta'sir ko'rsatib, Sharq ma'daniyati va jamiyatining asosiy tamoyillarini belgilashga yordam bergan. Shuningdek Konfutsiy ta'limotiga kòra, bilimga intilish, o'qish, va ma'rifat olish insonning rivojlanishiga, va tafukkur olishiga asosiy yo'l ochib bergan. Konfutsiy ta'limoti asosida insoniylik, adolat, axloqiy burch va ijtimoiy uyg'unlik yotadi. Konfutsiy oilaviy munosabatlarni va hurmatni yuqori baholagan. Va, biz bundan ko'rishimiz mumkinki Konfutsiy ham oilaparvar insonlardan biri bo'lgan. Mening fikrimcha Konfutsiyning mashhurlik cho'qqisiga erishgani sababchisi ham shu bo'lsa kerak.

Kalit so'zlar: Konfutsiy, ta'limot, falsafa, m'daniyat, Sharq, axloq

Konfutsiy- (xitoycha: 孔 子), Mil. Avv 551-479 yilda "Lu" qirolligida tavallud topgan. Konfutsiy 22-yoshidan boshlab ta'lim berish bilan shug'ullanib, Xitoyning eng mashhur o'qituvchisi sifatida shuhrat qozongan. Konfutsiy maktabida 4 ta: "Til, axloq, siyosat va adabiyot" fanlari o'rgatilgan. Konfutsiy qadimgi Xitoy faylasufi, ta'limotchi va siyosiy arbob sifatida tanilgan. Uning g'oyalari xitoy ma'daniyati va ijtimoiy hayotida chuqur iz qoldirgan. Konfutsiy ta'limotiga ko'ra jamiyatning asosiy ustuni axloqiy jihatdan mukammal bo'lgan insondir. Yuqorida aytib o'tganimizdek, Konfutsiy oilaviy munosabatlarni va hurmatni yuqori baholagan va u ayniqsa ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar muhim ekanligini ta'kidlagan. Va, biz shundan bilsak bo'ladiki Konfutsiy ilm bilan ovora bo'lgan paytida ham, oilasiga bo'lgan muhabbati so'nmagan. Shuningdek, Konfutsiy siyosiy rahbarlar xalq oldida mas'ulyatli bo'lishi kerakligini va rahbarning axloqiy yetukligi butun jamiyatga ta'sir qilishi mumkinligiga urg'u bergan. Konfutsiy o'limidan so'ng uning

izdoshlari uning g‘oyalarini “Lun Yu” (So‘zlar va suhbatlar) kitobida to‘plaganlar, va bu asar konfutsiy talimotining asosiy manbaasi hisoblanadi. Uning ta’limoti keyinchalik “Konfutsiychilik” nomi bilan mashhur bo‘lib, xitoy, Sharq ma’daniyati va falsafasiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Uning ta’limoti ayniqsa, Xitoy, Korea, Yaponiya va Vietnam kabi Sharqiy Osiyo mamlakatlarida keng tarqalgan. Uning ta’limoti ushbu mamlakatlarda ijtimoiy tuzum, siyosat, axloq, ta’lim va ma’naviyat rivojida muhim rol o‘ynagan. Konfutsiy ta’limotining sharq ta’limotiga ta’sir ko‘rsatgan asosiy g‘oyalari: axloqiy tamoyillar, ta’lim va o‘qituvchining mavqei, davlat boshqaruvi va siyosiy ta’sir, oilaviy va ijtimoiy munosabatlar, qadimgi sharq falsafiy maktablari, diniy qarashlarlardan iborat bo‘lgan. Konfutsiy ta’limoti hatto din sifatida ham qaralgan. Va, shuni ham aytib o‘tishim kerakki, Konfutsiy ta’limoti boshqa Sharq falsafalari, jumladan, Buddizm va Daoism bilan birga rivojlanib, ularning ba’zi g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq. Ayniqsa, Xitoy va Koreada bu falsafalar o‘zaro ta’sir ko‘rsatib, turli diniy va axloqiy maktablar ham yaratilgan. Shuni ham qo‘shimcha qilishim kerakki, Konfutsiy ta’limoti (konfutsiychilik) haqida fikr bildirgan ko‘plab olimlar va faylasuflar mavjud bo‘lib, ular Konfutsiy ta’limotini turli jihatlarini baholashgan. Va, biz o‘sha mashhur olimlar va ularning fikrlarini ko‘rib chiqamiz:

1) Mengzi – (Mil. Avv 372-289 yillar) yashab o‘tgan. U Konfutsiyning eng mashhur izdoshi bo‘lib, uning ta’limotini rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Mengzi Konfutsiychilikning axloqiy jihatlarini mustahkamlashga qaratilgan fikrlarini ilgari surgan. U adolat va insoniylikni, davlat boshqaruvidagi asosiy tamoyillarini va hukmdorlar xalq manfaati uchun hizmat qilishlari kerakligini ta’kidlagan.

2) Xunzi – (Mil. Avv 310-235 yillar) yashab o‘tgan. Sunzi ham Konfutsiyning izdoshi hisoblanadi. U Konfutsiy bilan bir davrda yashamagan bo‘lsa-da, u Konfutsiyni o‘ziga ustoz deb bilgan. Mengzi va Sunzi ham Konfutsiy izdoshlari bo‘lsa-da ammo, Sunzining fikri Mengzining fikri bilan qarama-qarshi bo‘lgan. Sunzi marosimlar va qoidalarga rioya qilish muhimligini va aholi va jamiyat o‘rtasida tartibni saqlash uchun qattiq intizom va tarbiyaning zarurligini ko‘rsatgan.

3) Zhu Xi – (XII-asr) da yashagan Neo-Konfitsiylikni targ‘ib qilgan olim. Zhu Xi Konfutsiy va Mengzining falsafiy g‘oyalarini qayta sharhlab, ularni yangi falsafiy tizim orqali birlashtirgan. Zhu Xi o‘zining g‘oyalarida asosan o‘z-o‘zini rivojlantirishda ta’limning ahamiyati katta ekanligini ta’kidlagan.

4) Lao zi – Daoismning asoschisi bo‘lgan faylasuf sifatida, konfutsiychilikni bilvosita tanqid qilgan. Uning fikricha,

Konfutsiyning ta’limoti odamlarni sun’iy axloq va marosimlarga bog‘lab, ularni haqiqiy hayot tarzidan uzoqlashtiradi. Daoism tabiat bilan uyg‘un yashashni va o‘z ichki dunyosiga e’tibor qaratishni targ‘ib qilgan. Bu fikri bilan Lao zi ham insonlarni o‘zining ta’limotiga targ‘ib qilgan.

5) Max Weber – G‘arb sotsiologi (1864-1920 yillar) yashab o‘tgan. U Konfutsiychilik haqida qiziqarli tadqiqotlar olib borgan. U Konfutsiychilikni “status etikasiga” ega bo‘lgan axloqiy tizim sifatida baholagan va uni G‘arbning kapitalizmga yo‘naltirilgan “mehnat axloqi” bilan taqqoslagan. Konfutsiychilik haqida: “Konfutsiychilik xotirjamlik va uyg‘unlikni targ‘ib qilishga intilgan, ammo iqtisodiy taraqqiyotni targ‘ib qilmagan” deydi Weber.

6) Fang Dong Mei (Fung Yu-Lan) – (XX-asr) da yashab o‘tgan Xitoy faylasufi. U Konfutsiychilikni Xitoy ma’daniyatining asosiy poydevori sifatiga ko‘rgan. U Konfutsiy ta’limoti Xitoyning ma’naviy va axloqiy qadriyatlarini saqlab qolishda muhim rol o‘ynaganligini ta’kidlagan. U Konfutsiychilikni zamonaviy jamiyatda yangicha sharhlashga intilgan.

7) Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Konfutsiychilik Sharq falsafasi va ma’daniyatida chuqur iz qoldirgan, asosan Xitoy, Koreya, Yaponiya va boshqa sharq mamlakatlarida siyosiy, ijtimoiy va axloqiy tamoyillarni shakllantirgan asosiy falsafiy oqimlardan biridir. Bu ta’limot insonparvarlik, adolat, burch va oilaviy qadriyatlarni targ‘ib qilgan, jamiyatdagi tartib-intizom va boshqaruvning axloqiy poydevorini yaratgan. Konfutsiychilik bugungi kunda ham Sharq jamiyatlarining ma’daniy, axloqiy va ijtimoiy hayotida ahamiyatini saqlab qolgan bo‘lib, insoniylik va ijtimoiy mas’uliyat kabi qadriyatlarni targ‘ib qilishda davom etmoqda. Biz bir gap bilan shuni aytishimiz mumkinki, Konfutsiy jismonan vafot etgan bo‘lsa-da, uning asari va g‘oyalari hali hamon mavjud va Konfutsiy ham asari va g‘oyalari kabi yashamoqda!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibrohim Haqqulov, "Sharq falsafasi" (2006)
2. M.A. Abdullayev, "Sharq falsafasi va ijtimoiy tafakkur tarixi" (2015)
3. Ziyovuddin Mansurov, "Konfutsiy va uning axloqiy ta'limoti" (2000)
4. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi — "Konfutsiy" va "Konfutsiylik" (1996)

KONFUTSIY TA'LIMOTI ASOSIDA YOSH AVLODNI VATANPARVARLIK RUXIDA TARBIYALASH

A.O.Xudoyqulov

Annotatsiya. Ushbu maqolada vatanparvarlik har bir millatning asosiy qadriyati, yoshlar tarbiyasining asosiy prinsiplaridan biri ekanligi yoshlarni o‘z Vataniga bo‘lgan muhabbat, xalq va davlat tarixiga hurmat, milliy an'analarni saqlash hamda yoshlarimizning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy shakllanishida katta ahamiyat kasb etadi. Maqolada yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ahamiyati, usullari va zamonaviy yondashuvlari haqida so‘z yuritamiz.

Kalit so‘zlar. Yosh avlod, vatanparvarlik, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, tarbiya, vazifalar va vatanparvar.

Kirish. So‘z boshida shuni aytish mumkinki, vatanparvarlik – bu yoshlarning o‘z mamlakatiga, uning madaniyati, tili, tarixi va qadriyatlariga bo‘lgan muhabbatini anglatadi. U har bir insonning o‘z yurtidagi ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishda faol ishtirok etishini, uning milliy qadriyatlarini muhofaza qilishini, mamlakat manfaatlarini himoya qilishini ifodalaydi. Vatanparvarlik, avvalambor, yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi. U mamlakat rivojiga hissa qo‘shish, jamoatchilik faoliyatlarida ishtirok etish, o‘z yurti uchun fidoiy bo‘lishni o‘rgatadi. Madaniy sohaga kelganda, Vatanparvarlik yoshlarning milliy madaniyatni, an'analarni, qadriyatlarni hurmat qilishini ta'minlaydi.

Yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy ong, milliy g‘urur tushunchalarini singdirish uchun ular ma'naviy jihatdan sog‘lom bo‘lishlari kerak. Ma'naviy sog‘lomlik esa jismoniy va ruhiy sog‘lomlik bilan chambarchas bog‘liq. Ma'naviy sog‘lomlikning aksi bo‘lgan e'tiqodsizlik, turli yot oqim va mafkuralarga ergashish holati jamiyatni inqiroz sari yetaklaydi.

Zero bugungi globalashuv sharoitda inson ongi va qalbini zabt etish uchun kurashlar keskin tus olayotgan bir davrda xalqaro maydonda yoshlarni har qanday xavf va tahdidlardan asrash, ularning mustaqil fikri, e'tiqodini va qat'iy hayotiy pozitsiyasini shakllantirish eng muhim va kechiktirib bo‘lmas vazifalardan bir bo‘lmoqda.

Shuni ta'kidlash kerakki, vatanparvarlik yoshlarda fuqarolik burchi, shaxsiy mas'uliyat hissi, Vatan taqdiriga daxldorlik tuyg‘usini, faol hayotiy pozitsiya va qat'iy e'tiqodini, kasbiy malakasini rivojlantiradigan hamda mahoratini shakllantiradigan qudratli vosita desak adashmagan bo‘lamiz. Har bir shaxs bundan unumli foydalangan holda yoshlarimizda yot g‘oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish, Ona-yurt taqdiri uchun mas'uliyat tuyg‘usini mustahkamlash, ularni o‘z kasbiga sadoqatli va har tomonlama yetuk kadrlar etib tarbiyalash burchimiz va vazifamiz ekanligini unitmasligimiz lozim.

Vatan insonning ruhiyati, turmush tarzi, ongi va tafakkuri, o‘tmishi, buguni va kelajagi mujassam bo‘lgan tushunchadir. Vatan ostonadan, kindik qoni to‘kilgan joy, o‘zi tug‘ilib o‘sgan go‘shadan boshlanadi. Shuning uchun har bir yosh avlod komil inson bo‘lib, ulg‘ayib voyaga yetishishida ona zaminiga mehr-muhabbat va sadoqati abadiy bo‘lmog‘i zarur. Har bir insonning vataniga bo‘lgan muhabbati onaning allasi va ota-ona mehri bilan uning vujudi va ongiga singib boradi, Bunday mehr orqali yosh avlodda ota-onasini, avlod-ajdodlari, ularning an'analari, urf-odatlari, kasblarini sevuvchi farzand o‘zgalarni ham sevadi. Millati, xalqi, adabiyoti, san'ati, dini va madaniyatidan g‘ururlanib, o‘zi o‘sgan yurt tabiatidan ilhomlanib, uning muqaddas tuprog‘i qadrini anglaydi va uni asrab-avaylaydi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda – millati, tili va kasbidan qat'iy nazar, yoshlarda Vatanga sadoqat tuyg‘usini shakllantirish, ularni o‘z fuqarolik burchi va konstitutsion majburiyatlarini bajarishga, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishga qodir shaxslar etib tarbiyalashda taraqqiyotning yuksak darajasiga erishish mumkinligini o‘tgan asrning 60-70-yillarida Yaponiyada vujudga kelgan "Yapon mo‘'jizasi" misolida yaqqol ko‘rish mumkin.

Shunga ko‘ra, birinchi prezidentimiz fiklarini esga olaylik "Biz buyuk kelajakni yaratmoqchi ekanmiz, unga puxta ishlangan va chuqur o‘ylanhan mafkura asosidagina erishishimiz mumkin. Bu ayniqsa yoshlarimizni tarbiyalashda asosiy qurol bo‘lib xizmat qilishi kerak. I.Karimov ta'kidladiki, bu muhim vazifani biz bajarmasak, mustaqillik dushmanlari, davlatimiz siyosatiga va millatimiz xoxish – idorasiga zid bo‘lgan boshqa har xil oqimlar o‘z zararli mafkuralari bilan yoshklarmiz ongini chulg‘ab olishi mumkin"[1].

Aynan shunday sharoitda mamlakatimiz yoshlarini vatanparvarlik, shu jumladan, harbiy-vatanparvarlik, yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ongiga tinchlik va totuvlikni ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylash zarurligini chuqur singdirish, "Xalq va armiya — bir tanu, bir jondir!" degan ezgu g‘oya asosida yoshlar tarbiyasiga mas'ul vazirlik va idoralarning kuch va imkoniyatlarini bir g‘oya, bir maqsad asosida birlashtirish talab etilmoqda[2].

Xalqimizning asrlar osha o‘zining yuksak qadrini bir lahzaga bo‘lsa-da yo‘qotmay kelayotgan insoniy fazilatlaridan biri o‘zi tug‘ilib o‘sgan ona yurtiga – Vatanga muhabbat, vatanparvarlik fazilatidir.

Bu kabi yuksak insoniy fazilat va bunday muqaddas tuyg‘u xalqimizning qon-qoniga singib ketgani ayni haqiqatdir. Shu o‘rinda tarixga nazar solsak, yurtimiz bebaho zaminda joylashgani uchun ushbu jannatmakon yurtni bosib olish va o‘ziniki qilishni ko‘plab hukmdorlar xoxlagan. Bizga namayon qilgan mardlik va jasoratlarni esga olaylik Shiroq, To‘maris, Spitamen kabi shaxslar Vatanni himoya qilish, uni dushmandan ko‘z qorachig‘idek asrash yo‘lida bor kuch va imkoniyatini safarbar etib, bu yo‘lda bor kuch g‘ayratini, jonini, sha'nini, hayoti va oilasini ham ayamagan. Shuning uchun ham bunday vatanparvar insonlarning Vatan oldidagi buyuk xizmatlari tarix zarvaraqlarida muhrlanib qolgan.

Shuningdek,, mo‘g‘ullar bosqiniga qarshi Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik kabi xalq qahramonlari halqi va Vatan himoyasiga otlanib, o‘zlaridan bir necha barobar ustun qo‘shinga qarshi mardonavor jang olib borgan hamda mislsiz jasorat ko‘rsatgan. Vatan oldidagi muqaddas burchni bajarishda nafaqat sarkardalar, balki Najmiddin Kubrodek o‘z davrining din peshvolari, tariqat shayxlari dushmanga qarshi chiqib, xalqning ham Vatan himoyasiga safarbar bo‘lishida katta hissa qo‘shgan. Hattoki, Chingizxon Najmiddin Kubroning yoshi ulug‘ligi, yetuk shayxligi va din peshvosi ekanligini inobatga olib, unga zarar yetkazmaslikni taklif qilsa-da, u zot rozi bo‘lmagan va "Yo Vatan, yo sharafli o‘lim!" shiori bilan dushman qo‘shini bilan so‘nggi qoni qolguncha kurashib, Vatan himoyasi yo‘lida jon bergan. Xalqimizning mo‘g‘ullar bosqiniga qarshi kurashi bir qarashda besamar ko‘ringan bo‘lsa-da, aksincha keyinchalik vatanparvarlik ruhida tarbiya topgan Jaloliddin Manguberdining jiyani va izdoshi – Sayfiddin Qutuz mo‘g‘ullarni tor-mor qilgan. Mo‘g‘ullar bostirib kelgan chog‘ida qul sifatida sotib yuborilgan Sayfiddin tog‘asi Jaloliddin Manguberdining ishini davom ettirib, butun dunyoni mo‘g‘ullar changalidan qutqarishga muvaffaq bo‘lgan.

Vatanparvarlik, o‘z navbatida, mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Yoshlarning mamlakat manfaatlarini himoya qilishdagi faolligi, ularning ijtimoiy faolligi va mas'uliyati rivojlanishi davlatning ustuvor maqsadi bo‘lishi kerak.

Vatanparvarlik yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishga yordam beradi. Ularning davlat siyosatini, iqtisodiy rivojlanishini tushunishi va bu jarayonlarda faol ishtirok etishi talab etiladi. Ushbu vazifalarni amalga oshirish orqali yoshlarni Vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonini samarali tashkil etish mumkin. Vatanimiz – bu bizning uyamiz, uni himoya qilish, qadrlash va rivojlantirish har bir fuqaroning vazifasi hisoblanadi.

Bundan kelib chiqib, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi:

yoshlarning harbiy-vatanparvarlik tuyg‘ulari, ma'naviy sifatlari va intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan tarbiyaning yagona tizimini yaratish;

yoshlarni milliy g‘oya va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning ongu-shuuriga Vatan himoyasi sharafli va muqaddas burch ekanligini chuqur singdirish;

buyuk tariximiz, ulug‘ ajdodlarimizning boy ma’naviy merosi, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi sarkardalarning jahon sivilizatsiyasi hamda harbiy san’at rivojiga qo‘shgan hissalarini yoshlar o‘rtasida keng targ‘ib etish;

Vatan ozodligi va mustaqilligi yo‘lida jon fido qilgan yurtdoshlarimiz ko‘rsatgan vatanparvarlik va qahramonlik, ulardagi sadoqat, fidoyilik, matonat hamda jasorat kabi xislatlarni, shuningdek, yurt, oila, ota-ona va farzandlar himoyasi xalq va ajdodlar xotirasi oldida muqaddas burch ekanini yoshlar ongiga singdirish;

yoshlarda yon-atrofimiz va jahonda ro‘y berayotgan siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga milliy manfaatlarimizdan kelib chiqqan holda yondashish ko‘nikmalarini, ommaviy axborot vositalari, shu jumladan, Internet jahon axborot tarmog‘i orqali tarqatilayotgan g‘arazli axborotlar, odob-axloqni yemiruvchi illatlar, yoshlarni zalolatga boshlovchi buzg‘unchi g‘oyalarga qarshi sog‘lom dunyoqarashni shakllantirish;

hududlarda turkum harbiy-vatanparvarlik tadbirlari hamda “Jasorat maktabi” nomli harbiy-vatanparvarlik o‘quv yig‘inlarini o‘tkazish orqali yoshlar ongida milliy armiyamizga bo‘lgan ishonch va hurmatni yanada oshirish, harbiy xizmatni o‘tash O‘zbekiston fuqarosining muqaddas burchi ekanligi haqidagi tushunchalarni mustahkamlash;

umumta’lim maktablarida chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fani o‘qitilishining sifatini oshirish, o‘quv-moddiy bazani mustahkamlashga asosiy e’tibor qaratish hamda shu orqali o‘quvchi yoshlarda harbiy xizmat, uni o‘tashning huquqiy asoslariga oid bilimlar va boshlang‘ich harbiy tayyorgarlik darajasini oshirish;

O‘zbekiston manfaatlarini nafaqat harbiy sohada, balki hayotning barcha jabhalarida himoya qilishga tayyor turish, yurt uchun fidoyi bo‘lish – bu bugungi kun talabi ekanini hayotiy misollar va ta’sirchan vositalar orqali yoshlar ommasiga keng yetkazish;

yoshlarda ajdodlarimiz va ota-bobolarimizning Vatanni himoya qilishga oid an’ana va qadriyatlariga sadoqatli bo‘lish xususiyatlarini shakllantirish;

Vatanni himoya qilish, uni asrash to‘g‘risidagi zamonaviy tushunchalarni, dunyoqarashni, mazkur masala bo‘yicha shaxsiy e’tiqodni shakllantirish va mustahkamlab borish, yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlash, ularning ma’naviy-ruhiy tayyorgarliklarini oshirishga yordam beruvchi ta’lim-tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish vazifalari qo‘yildi.

Har bir yosh avlodni harbiy-vatanparvarlik ruhidagi tarbiya qilish umumiy tarbiyaviy ishlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanib, ularda Vatanni asrashda zarur bo‘ladigan yuqori mudofaa hissini, siyosiy, axloqiy, psixologik sifatlarni shakllantirish, harbiytexnik bilimlarni egallash, shaxsning jismoniy rivojlanishini o‘z ichiga qamrab oladi. Vatanparvarlik – bu insonning o‘z mamlakatiga, uning tarixiga, madaniyatiga va an’analariga bo‘lgan muhabbatidir. Vatanparvarlik har bir yosh avlodda iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga bo‘lgan munosabatini ham o‘z ichiga oladi.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash – bu millati, tili va kasbidan qat’i nazar, yoshlarda Vatanga sadoqat tuyg‘usini shakllantirish, ularni o‘z fuqarolik burchi va konstitutsion majburiyatlarini bajarishga, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishga qodir shaxslar etib tarbiyalashga yo‘naltirilgan davlat organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlarning ko‘p bosqichli, tizimli, maqsadli va muvofiqlashtirilgan faoliyatidir[3].

Vatanparvarlik yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishga yordam beradi. Ularning davlat siyosatini, iqtisodiy rivojlanishini tushunishi va bu jarayonlarda faol ishtirok etishi talab etiladi.

Yosh avlodga vatan tushunchasi orqali vatanparvarlik, onsonparvarlik va mehr-muruvvat his-tuyg‘ularini shakllantirish oilada, mahallada va ta’lim muassasalarida singdirib borish lozim.

Vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat his tuyg‘ulari insonning eng yuqori tuyg‘ularidan hisoblanadi, yosh avlodning ma’naviy-ahloqiy tarbiyasida xalqimiz urf-adatlari, rasm-rusumlari, ibratli hayoti va bitmas-tuganmas qadriyatlarimiz bilan qo‘shib olib maqsadga muvofiq.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash usullari yoshlarda zarur hayotiy bilim, ko‘nikma, mahorat va mustahkam irodani, yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan, ularning ongi, ruhiyati va faoliyatiga ta’sir ko‘rsatadigan omillardan iborat.

Quyidagilar yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning usullari hisoblanadi:

ishontirish;
mashq qildirish va mustaqil ishlash;
kuzatish;
rag‘batlantirish;
o‘rnak ko‘rsatish va shaxsiy namuna[4].

O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov yozib qoldirgan manbalarida xalqimiz ma’naviyatida odamlarimiz yuraklariga o‘zi yashab turgan zaminda yashab turuvchi fuqora, kerak bo‘lsa, o‘z jonini ayamasligi, bolalarimizning yoshlik paytlaridanoq Vatanga mehrini shakllantirib boorish haqida kuyinib gapiradi: “Avvalombor bizning tayanchimiz va suyanchimiz, umidimiz va kalajagimiz bo‘mosh farzandlarimizni, yosh avlodlarimizni Vatan va vatanparvarlik tuyg‘usi va maqsadi yo‘lida tarbiyalashimiz ham qarz, ham farzdir. Ularni milliy va umuminsoniyqadriyatlarimiz asosida, o‘z fikru – tafakkuri va zamonaviy bilimlarga ega bo‘lgan vatanparvarlar etib voyaga yetkazish – barchamizning otalik va onalik burchimizdir”[5], - deb yozib qoldirgan.

Vatanni sevish, vatanparvar bo‘lish, undagi bor narsalarni ardoqlab, sog‘inib yashash insoniyat tabiatida mavjud bo‘lgan nozik his-tuyg‘udir. Buyuk alloma Alisher Navoiy hazratlarining quyidagi so‘zida ona-Vatanini sevuvchi sadoqatli har bir kishining qalbida g‘ayrat va shijoat uyg‘otadi:

Vatan tarkini bir nafas aylama,
Ani ranji – g‘urbat, havas aylama.

Donolar aytadilar: *“Kishining vafodorligi va sadoqati uning o‘z Vatani uchun qayg‘urishidan, do‘stlarini sog‘inishidan va umrining zoye ketkazgan lahzalariga achinib, o‘kinib yashashidan bilinadi”.* Insonning o‘z xalqiga bo‘lgan sadoqati va fidoiyligi ona Vatanni himoya qilishi, taraqqiy topib, har tomonlama mustahkam va qudratli bo‘lishi hamda xalqining tinch va farovon hayot kechirishiga imkon darajada hissa qo‘shishi bilan o‘lchanadi.

Xulosa qilib aytganda, vatanparvarlik ruhida yoshlarni tarbiyalash – bu uzluksiz jarayon. Uning maqsadi – zamonaviy fidoyi, mas’uliyatli va bilimdon avlodni tarbiyalash. Vatanparvarlik, o‘z navbatida, mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shunday ekan, har birimiz yoshlarimizni Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga o‘z hissamizni qo‘shishimiz zarur. Har bir shaxsning eng muhim vazifalaridan biri yosh avlodni ma’naviy jihatdan barkamol, jismoniy va ruhiy jihatdan sog‘lom, Vatan sarhadlarini himoya qilish uchun jismonan baquvvat, bilimli, komil va fidoyi insonni tarbiyalash, milliy istiqlol g‘oyasi asosida ma’naviy va ruhiy jihatdan yangi avlodni voyaga yetkazishga har bir shaxs hissasi katta ekanligini ta’kidlash lozim. Vatan muqaddasdir. Uni avaylab asrash har birimizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. И.А.Каримов Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир Т. Ўзбекистон. 1995-йил – 3 бет.
2. Vazirlar Mahkamasining «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2023 yil 29 iyundagi 267-son qarori.
3. Vazirlar Mahkamasining «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2023 yil 29 iyundagi 267-son qarori.
4. Vazirlar Mahkamasining «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2023 yil 29 iyundagi 267-son qarori.
5. И.Каримов. “Юксак маънавият энгилмас куч” Т. Маънавият. 2008. 15 бет.

MAQSADNING RALLASHUVINI VOQELANTIRUVCHI FE’LLARNING QISQACHA SHARHI

G.D.Eshimbetova

Annotatsiya: Tezisda ingliz tili gap qurilmasida maqsadni ro‘yobga chiqarish bosqichlarini ifodalovchi fe’llar haqida qisqacha ma’lumot berilgan, ushbu fe’llar guruhlarga ajratilgan, maqsadni amalga oshirishda niyat, istak, reja va urinish bosqichlari farqlanadi, maqsadni ifodalash xususida

tilshunos olimlarning nazariy qarashlari bayon etilgan. Ushbu tezis sintaktik semantikaga qiziquvchilar uchun manfaatli bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘slar: maqsad semasi, harakat fe’llari, niyat, urinish, infinitiv, gerundiy.

Kirish. Maqsad kategoriyasi gap qurilishi va mazmunining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tilshunoslikda maqsadning voqelanishini tadqiq etishda bir qator izlanishlar amalga oshirilgan bo‘lib, mazkur tushuncha tilshunoslar tomonidan turlicha yondashuvlar asosida o‘rganilgan. Ushbu tezisda biz maqsad, uning paydo bo‘lishi va ro‘yobga chiqish bosqishlarini anglatuvchi fe’llar tadqiqi bilan shug‘illanamiz. Fe’llarni guruhlarga bo‘lishda miqdoriy va sifat metodlaridan, distributiv tahlil va tasniflash metodlaridan foydalaniladi.

Maqsad insoniyat hayotida muhim o`rin tutuvchi faoliyat bo`lib, uni amalga oshirish jarayoni bir necha faoliyatlar bosqichidan iborat bo`ladi. Maqsad bu faoliyat ekan, uni ifodalashda asosan fe`l turkumidagi so`zlardan foydaniladi. Maqsadni va uning ro‘yobga chiqish bosqichlarini anglatuvchi fe`llarni tuzilishi va ma`nosiga ko`ra guruhlarga ajratib o‘rganamiz.

Adabiyotlar sharhi va muhokamasi. Maqsadni ifodalovchi fe’llar bir qator tadqiqotlar obyekti bo‘lib kelgan va ularga nistaban finit fe’llar, intensional fe’llar terminlari ham qo‘llangan. Jumladan, A.A.Shaxmatov maqsad fe’llarini substansial xususiyatlariga ko‘ra ularning ot turkumidagi so‘zlar bilan birika olishini hisobga olib, ularni ikki sinfga bo‘ladi: intensional fe’llar (Vint) va nointensional fe’llar (Vnoint). Birinchi guruhga subyekt, substansiya yoki obyektdan farqlanuvchi xususiyatlarni anglatuvchi fe’llarni kiritish mumkin, masalan: *build, result, kill, collide (with), consist (of), cut, effect* kabilar. Ikkinchi guruhga esa, *sneeze, sleep, smile, laugh, snore, sniff* kabi subyekt tomonidan bevosita bajariladigan fe’llar kiritiladi.

Maqsadni ifodalovchi fe’llarning o‘ziga xosligi shundaki, ularning mazmuni uning atrofidagi leksik birliklar ma’nosiga bog‘liq bo‘ladi, ya’ni uning distributsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda muayyan maqsadga erishishga yo‘naltirilgan harakat yoki holat fe’llarini tahlil qilish asosiy vazifamiz sanaladi. Maqsadni amalga oshirish istagi, niyati, uni amalga oshirish uchun ko‘rilgan tayyorgarlik va urinish jarayonlarini anglatuvchi fe’llar guruhi farqlanadi.

Maqsad fe’llarining distributsiyasini ixtiyoriy va majburiy birliklar tashkil etadi. Majburiy qurshov quyidagi modelga ega bo‘ladi: *N/Prn + Vint/ + to Infinitive/Gerund, bunda ot yoki olmosh jonli shaxs bo‘lib infinitiv yoki gerundiy tomonidan ifodalangan harakatning potensial bajaruvchisi hisoblanadi.*

The men contemplated finding the treasure awhile in blissful silence (MTTS, 182).

I prayed the Lord to let me live to see it, son (PAPT, 50)

Shuningdek, gap tarkibida fe’llar *and* bog‘lovchisi bilan birikib uyushiq bo‘lak holida kelishi ham mumkin. Bunda *N + Vint + and + Infinitive modeliga ega bo‘ladi.*

Oh, go ‘long with you, Tom, before you aggravate me again. And you try and see if you can’t be a good boy, for once, and you needn’t take any more medicine (MTTS, 95)

Bundan tashqari, biror bo‘lakning sintaktik imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda, infinitiv yoki gerundiyning o‘rnida predlogli birikma qo‘llanilishi ham mumkin, masalan:

There was a tone of despotism in the urgency of the very reproaches by which, he aimed at goading the oppressed into rebellion against the oppressor (Ch. Bronte, int. res.).

Ingliz tilida *try* fe’li infinitiv bilan birikib kelganda harakatni bajarishga bor kuchi bilan urinishni va bu harakat subyekt uchun ahamiyatli ekanligini hamda subyekt u harakatni amalga oshirishni maqsad qilganligini anglatadi.

Yuqoriroqda ta’kidlanganidek, maqsadga erishish bosqishlariga qarab fe’llar guruhlarga ajratiladi. Shulardan harakatning amalga oshish niyatini ifodalovchi fe’llarni tahlil qilishga kirishamiz. Bunda biz Sh.Balli, Z.D.Popova va I.V.Xoroshunovalarning fikrlariga tayanamiz. Maqsad va unga olib borish bosqichlarini ifodalovchi fe’llarni hamda ularning kichik guruhlarini Y.V.Zayukova o‘zining tadqiqotida sxemalashtirgan holda tasvirlagan.

Xulosa

Yuqoridagi misollardan shunday xulosa qilish mumkinki, maqsadni ifodalovchi fe’llar yolg‘iz qo‘llanganda talab qilingan mazmunni to‘liq ifodalay olmaydi, ulaning qamrovida doim gap strukturasini funksional to‘ldirib turadigan birliklar, ya’ni harakatni amalga oshirish istagini, niyatini,

maqsadini, harakatini kabilarni ko‘rsatib turuvchi leksik birliklar bo‘lishi talab etiladi. Agar qamrov talablari buzilsa, kerakli maqsad mazmuniga erishilmaydi. Biroq maqsadni ifodalovchi fe’llar ellipsisga uchrashi mumkin, bunda uni tiklash orqali final sema ochib beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Шахматов А.А. Актуализация предложения 19976: 17
2. Балли Ш. Язык и жизнь. - М., 2003. - 230с,
3. Попова З.Д., Хорошунова И.В. Построение лексико-семантического поля ключевого слова концепта // Проблемы вербализации концептов в семантике языка и текста: Материалы международного симпозиума. - В 2 частях. – Волгоград: Перемена, 2003. - 4.2. - С. 34-35
4. Заюкова Е.В. Семантика и прагматика интенциональности в языковой актуализации (на материале английского языка). Дисс. … канд. Филол. наук – Барнаул, 2005. – С. 47.

TARJIMONLIK FAOLIYATIDAGI MAHORAT XUSUSIYATLARI

N.A.Xalimova

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjimonlik faoliyatida muhim bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar xususida fikr yuritiladi. Tarjimondan talab qilinadigan kompetensiyalarga ta’rif beriladi. Shuningdek, maqolada O‘zbekistonda tarjima tarixining rivojlanishi, tarjima faoliyatida hissa qo‘shgan olimlar haqida ham qisqacha to‘xtalib o‘tildi.

Kalit so‘zlar: Tarjimon, kompetensiya, badiiy tarjima, tarix, til, madaniyat

Adabiyot har bir millatning madaniyatini, qadriyatlarini turmush tarzini o‘zida ifodalaydi. Shunday ekan, madaniyatni, qadriyatlarni keng ommaga namoyish etish uchun ham tarjima va tarjimonlarning o‘rni beqiyos. O‘zbekistonda tarjimachilik tarixi juda qadimgi davrga borib taqaladi. Ayniqsa, O‘rta asrlarda tarjimachilik faoliyati keng amalga oshirildi. Xususan, VIII-XI asrlarda fan, adabiyot, madaniyat, san’at keng rivojlandi. Bu davrda Forobiy, Beruniy, Ibn Sino kabi buyuk daholar yashab ijod qildilar. Ularning har biri ko‘plab tillarni bilganlar va turli tillarda o‘z asarlarini yozib qoldirganlar. Tarjima tarixini buyuk qomusiy olim Mahmud Qoshg‘ariysiz tasavvur qilish qiyin. Zero, “Devoni Lug‘atit Turk” asari tarjimonlik faoliyati tarixida o‘chmas iz qoldirdi. [1] Tarjimaning rivojlanishi shu bilan to‘xtab qolgani yo‘q. Keyingi davrlarda ham ko‘plab zullisonayn ijodkorlar bu sohaning rivoji uchun mehnat qildilar. Shunday olimlar qatorida Ogahiy, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Hamid Olimjon, G‘afur G‘ulom, Abdulla Qahhor, Oybek, Mirtemir, Zulfiya va boshqa ko‘plab ijodkorlarni kiritish mumkin. Ularning faoliyati Ibrohim G‘afurov, G‘aybulla Salomov kabi tarjimashunos olimlar ishlarida davom etdi va bu sohaning rivoji uchun qilinayotgan ishlar, tadqiqotlar to‘xtab qolgani yo‘q. [1]

Badiiy tarjima tarjima faoliyatining alohida turidir. Tarjimani sifatli amalga oshirish uchun faqat badiiy matn qaysi tildan qaysi tilga tarjima qilinayotganini bilishgina emas, balki tarjima texnikasini (tarjimani o‘zgartirish) bilish ham muhim. Tarjima jarayoni - tarjimonning asl matnni tushunishdan natijaga, tarjimaga qadar bo‘lgan faoliyati. Badiiy tarjima yangi, mualliflik ishidir va tarjimonning ijodiy faoliyatini ifodalaydi. Badiiy tarjimaning murakkabligi ham shundan iboratki, matnning faqat semantikasi emas, balki muallif uslubi, so‘zning go‘zalligi, asar muhiti o‘quvchining hikoyaga sho‘ng‘ishi uchun yetkaziladi. Tarjimon tillararo va madaniyatlararo kommunikator bo‘lib, u manba tilidagi matn bilan muloqot qiladi va uni maqsadli tilga tarjima qiladi, natijada tarjima amalga oshiriladi. Badiiy tarjima san’at bo‘lib, u muallif uslubini, muallifning keng qamrovli dunyosini, tarjima tilining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ifodalilikni saqlashi kerak.[2]

Tarjimonning malakasi haqida bir necha bor bahs-munozaralar bo‘lib o‘tgan albatta. Badiiy asarni muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun tarjimondan alohida bilim va malaka talab etiladi. Bu bilim va malakalar qatorida quyidagilarni keltirib o‘tish mumkin:

1. Til ko‘nikmasi – tarjimondan talab qilinadigan eng muhim bilim ham tarjima tili va asliyat tilidagi chuqur bilim va ko‘nikma sanaladi.

2. Yozuv ko‘nikmasi – badiiy tarjima har doim yozma amalga oshirilganligi sababli tarjimonda bexato yozish salohiyati muhim shartlardan biridir.

3. Ikki til vakillari madaniyatidan xabardorlik – tarjima jarayonida ko‘plab madaniyatga oid atamalar, realiyalar uchraydi. Tarjimada g‘alizlik yuzaga kelmasligi uchun ham tarjimondan talab qilinadigan eng asosiy ko‘nikmalardan biri sifatida madaniyatga oid chuqur bilim ko‘rsatiladi. [3]

4. Tematik bilim – badiiy asarni tarjima qilish jarayonida ijtimoiy hayotning turli mavzulariga dush kelish tabiiy hol. Bilim va mavzuga oid bilimlar tarjimon mahoratini belgilaydi. Chunki turli sohalarda turli ma’lumotlar, atamalar, shuningdek kundalik hayotda ishlatiladigan jargon so‘zlarni bilish mutaxassis tarjimon uchun kerak bo‘lgan eng muhim jihatdir.

5. O‘tkazish qobiliyati - lingvistik va nolingvistik bilimlarni grammatik, semantik, va tilning pragmatik jihatlarini tarjimon avvalo tahlil qilishi kerak. Matnning turi, maqsadi va vazifasini aniqlash uchun manba matndan tarjima matniga to‘g‘ri tarjima qilgan holda ma’lumotlarni ko‘chirish alohida masaladir.

6. Texnologik kompetentsiya – badiiy tarjimada samarali va ta’sirli vositalar ham jarayonda muhim bo‘lib, tarjimonning AKT vositalari va boshqa yuqori texnologiyali qurilmalardan foydalanish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarni egallashi, shuningdek virtual hamjamiyatlarga qo‘shilish orqali o‘zaro boshqa tarjimonlar bilan bog‘lanish qobiliyat sifatida baholanadi. [2] Badiiy tarjimaga kirishgan tarjimon mas’uliyati va vazifalari boshqa tarjima turlari bilan shug‘ullanuvchilarnikidan ancha zalvorlidir. Tarjima jarayonida tarjimonning o‘z uslubi, ovozi shakllanadi. Uning mahorati va malakasi asliyatning tarjima tilida aynan jarang va joziba bilan yangrashiga zamin yaratadi. [3]

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, tarjima faoliyatini tanlagan har bir inson ushbu sohaning barcha bilim va ko‘nikmalarini egallashi, o‘z ustida tinimsiz ishlashi muhim sanaladi. Ayniqsa, badiiy tarjima til sohiblari madaniyatini ham boshqa xalqlarga yetkazish vositalaridan biri eka, bunday mas’uliyatli kasbning mas’uliyatini his qilish ham muhim talabdir.

Foydalanilgan manbalar:

1. I. G‘afurov. (2012). Tarjima nazariyasi: Oliy o‘quv yurtlari uchun o‘quv qo‘llanma. Toshkent. Tafakkur bo‘stoni. 37-b.

2. Mikulaco, Irena. (2024). Literary Translation in the Lessons of Russian as a Foreign Language. Article.

3. Sh. Sirojiddinov. (2011). Badiiy tarjima asoslari. Monografiya. Toshkent “Mumtoz so‘z”nashriyoti.

4. https://www.pactranz.com/the-translator-skillset/

XITOY TILI STILISTIK VOSITASI-METAFORA

M.M.Ergasheva

Annotatsiya: Xitoy tili qadimiy tillardan bo‘lib uch ming yillik tarixga egadir. Xitoy tilida bir qancha stilistik vositalarni uchratishimiz mumkin. Ushbu stilistik vositalarning o‘rganilishi tarixi ham uzoqlarga borib taqaladi. Metaforalar stilistik vosita bo‘lib, har bir mamlakatda ularni ifodalashning o‘ziga xos usullari mavjuddir. Metaforalarni stilistik vosita sifatida ishlatish odamlarni yoki narsalarni jonli va aniq qilib tasvirlashga, shuningdek murakkab bo‘lgan tushunchalarni osonlashtirishga yordam beradi. Xitoyning iqtisodiy rivojlanishi va uzoq yillik madaniyati tobora ko‘proq odamlarni xitoy tilini o‘rganishga jalb etib kelmoqda. Agar xitoy tili ierogliflarni, so‘zlarni va grammatikani o‘rganish muloqot ehtiyojlarini qondirish uchun kerak bo‘lsa, xitoy tilidagi stilistik vositalarni o‘rganish, ayniqsa metaforalarni o‘rganish esa nutq qobiliyatini yaxshilash, xitoy madaniyatini chuqur o‘rganish, hamda tarjimashunoslik va o‘qituvchilik bilan shug‘ullanish uchun yagona yo‘ldir.

Kalit so‘zlar: Xitoy tili, stilistik vosita, metafora, xitoy tili metaforasining turlari

Xitoy tili stilistikasi juda ham qadimiy va o‘z navbatida stilistik vositalarga boy hisoblanadi. Metafora ham ko‘p uchratiladigan va qo‘llanish doirasi keng stilistik vositalardan biridir. Olimlar qadimdan unga qiziqish bildirib o‘rganib kelishgan. Xitoyning qadimiy to‘plami bo‘lmish“礼记”-“Odoblar sayohatnomasi”da shunday deyiladi: “Metaforani yaxshi o‘rganmay turib chiroyli g‘azal bitib bo‘lmaydi”. Tilshunosh olimlar xitoy tilidagi stilistik vositalarni bir necha turfa guruhlarga ajratishadi: adabiy stilistik vositalar, obrazli stilistik vositalar, nutqdagi stilistik vositalar. Cheng Wangdao 1932-yil o‘zining “Stilistika” asarida xitoy tilidagi stilistik vositalarni 38 xilini sanab o‘tgan, hamda metafora stilistik vositasini nutqdagi stilistik vositalar guruhiga qo‘shgan. Xitoy tili tilshunosligida metaforaga to‘liq ta’rif bergan holda uning turlari, faktorlarini o‘rgangan tilshunos olim hisoblanadi.

Cheng Wangdao “Stilistika” (修辞学发凡 2008) asarida metaforaga shunday ta’rif beradi: “Hayol qilgan predmetimizning tafakkurimizda o‘xshashi chiqsayu va yozuvda ham u orqali birinchisini ifoda etsak ana shu metaforadir”. Cheng Wangdao metaforada uchta asosiy faktor: asosiy tekst, o‘xshashlik va bog‘lovchi so‘zdan iborat deb hisoblaydi. Shu bilan metaforani uchta asosiy turga ajaratadi: ochiq metafora (明喻), yashirin metafora (暗喻) va vositali metafora (借喻).

Wang Xijie “Xitoy tili stilistikasi” (汉语修辞学 2014) asarida metaforani misol keltirish deb ta’riflaydi hamda ikki asosiy faktor : o‘zak va ifoda vositasiga ajratadi.

Zhang Gong “Hozirgi xitoy tili stilistikasi” (现代汉语修辞学 2014) asarida metaforani tilga obrazli shakl beruvchi muhim vositalardan biri deb hisoblaydi. Ushbu asarda u yana metaforaning to‘rt muhim shartini ham sanab o‘tadi.

Feng Guangyi 2002-yilda chop etilgan “Xitoy tili metaforasi tahlili” maqolasida metaforaning davriy rivojlanishini tahlil qilib, ularni bir yaxlit holga keltirgan. Ushbu asarida u yana xitoyning Qin davridan to hozirgi zamonaviy xitoy tili davrigacha bo‘lgan metafrik nazariya va rivojlanishlarni bayon etadi.

Xitoy tilshunoslari metaforaga bir xilda ta’rif berishadi ya’ni “bir buyum orqali ikkinchi buyumni izohlash, o‘xshatish, qiyoslash” deb. Ammo xitoy tili metaforasida uning turlari murakkab jarayon hisoblanadi. Odatda metaforani uch asosiy turga: aniq metafora, yashirin metafora va vositali metaforaga ajratishadi. Song davri tilshunosi Chen Kui “Yozuv qoidasi” asarida metaforani o‘n xil turini sanab o‘tadi. Wang Xijie “Xitoy tili stilistikasi” da metaforani uch asosiy turdan tashqari bir necha shakl o‘zgarish holatlariga izoh berib o‘tadi.

Metaforaning ma’no va asosiy faktorlari

Hozirgi zamonaviy xitoy tilida predmetlarning o‘xshashliklaridan foydalanib, bir predmet orqali ikkinchi predmetni ifodalashga metafora 比喻- bǐyù deyiladi. Metafora nutqdagi aniqlikni, jozibadorlikni va jonlilikni kuchaytirib beradi.

(1) 这些坚定的人好比屹立天地间的岩石-Bu kuchli insonlar osmon va yer orasidagi toshlardan ham ustun turadi.

(2) 他的心比冰还更冷- Uning yuragi muzdan ham sovuq.

(1)-misolda xitoy reformatsiyada qatnashgan insonlarni“坚定的人”tog‘dagi toshlarga“岩”qiyos qilinib, ularga bo‘lgan hurmat va ehtiromni ifoda qilinmoqda. (2)-misolda esa uning yuragini muzga qiyos qilinib, juda ham mehrsiz ekaniga ishora qilinmoqda.

Xitoy tili metaforasi uch asosiy qismga ajratiladi: o‘zak (本体), ifoda vositasi (喻体) va bog‘lovchi so‘z (喻词). O‘zak o‘xshatilinayotgan asosiy buyum, ifoda vositasi esa o‘zakka o‘xshash buyum. Bog‘lovchi so‘z o‘zak va ifoda vositasini bir-biriga bog‘lash uchun xizmat qilivchi metafrik so‘z. Ayrim hollarda bu uch qismdan tashqari yana metafrik izoh (喻解) ham ishlatiladi. Metafrik izoh bu o‘zak va ifoda vositasi orasidagi o‘xshashlikka tushuncha berishdir. Misol uchun:

（3）胜利的歌声像海洋一样的气势磅礴-G‘alaba ohanggi huddi dengiz kabi viqorli.

Ushbu misolda o‘zak “g‘alaba ohangi” (胜利的歌声), ifoda vositasi esa “dengiz” (海洋), bog‘lovchi so‘z “huddi” (像), metafrik izoh esa “viqorli” (气势磅礴)so‘zlaridir.

Xitoy tili metaforasi hosil bo‘lishida asosiy ikki shart mavjud. Birinchisi o‘zak va ifoda vositasi bir turkumga tegishli bo‘masligi kerak. Misol uchun “U huddi onasi kabidir” misolida “U” o‘zak,

ifoda vositasi “ona” so‘zi bo‘lib, o‘zak va ifoda vositasi bir turkumga kiruvchi predmetlardir. Shu sababdan bu misol xitoy tilida metafora hisonlanmaydi. Ikkinchi muhim shart o‘zak va ifoda vositasi orasida o‘xshashlikning bo‘lishi shartligidir.

Xitoy tili metaforasining turlari

Gapdagi o‘zak, ifoda vositasi va bog‘lovchi so‘zning qo‘llanilish sharoitidan kelib chiqib xitoy tilidagi metofarani uch asosiy turga ajratishadi. Bular: aniq metofora (明喻), yashirin metafora (暗喻) va vositali metafora (借喻).

1. Aniq metafora (明喻 míngyù)- ba’zi hollarda 直喻 ham deb nomlanadi. Aniq metofora bu ochiqdan ochiq o‘xshatishdir. Aniq metoforada o‘zak va ifoda vositasi gapda bir vaqtda qo‘llanilib, ularning orasida “像 (huddi), 好像 (o‘xshash),好比 (go‘yo),好似 (go‘yoki),如 (kabi),恰似、比如 (misol uchun), 似 (-dek),犹如,如同 (bamisoli),仿佛, 像……一样 (-ga o‘xshash), 如似的”kabi bog‘lovchi so‘zlar ishlatiladi. Misol uchun:

（4）生活中有的人像兔子跑，有的像蜗牛爬。-Hayotimizda ayrim insonlar quyondek chopsa, ayrimlari toshbaqadek emaklaydi.

（5）逝者如斯夫，不舍昼夜。-Vaqt huddi oqar daryodek, kecha va kunduzni bilmaydi.

(4)-misolda o‘zak so‘z “ayrim insonlar” (有的人), ifoda vositasi esa “quyon va toshbaqa” (兔子,蜗牛), bog‘lovchi so‘z “-dek” (像)dir. Ya’ni ayrim insonlarning tezligi quyonga va ayrimlarniki esa toshbaqaga misol qilinmoqda. (5)-misol esa xitoy faylasufi Konfutsiyning gaplaridan biri bo‘lib, unda o‘zak so‘z “vaqt” (逝者), ifoda vositasi “daryo” (斯), bog‘lovchi so‘z esa “huddi” (如). Ushbu misolda vaqtni oqar daryoga qiyos qilinmoqda, vaqt ham huddi daryo singari bir soniyaga tinmaydi.

2. Yashirin metafora (暗喻 ànyù). Ayrim adabiyotlarida 隐喻 deb ham yuritiladi. Yashirin metaforada ham o‘zak va ifoda vositasi gapda ishlatiladi ammo to‘g‘ridan to‘g‘ri qiyoslash bo‘lmaydi. Yashirin metaforada “当作 (-dek), 成 (-dir), 是 (bo‘lmoq), 成为, 变成 (aylanmoq)” kabi bog‘lovchi so‘zlar ishtirok etishi mumkin. Wang Xijie “Xitoy tili stilistikasi” (2014) asarida yashirin metaforani shunday ta’riflaydi: “Yashirin metafora bu bog‘lovchi so‘z ishtirok etmagan metaforadir”. Yashirin metofada o‘zak va ifoda vositasi o‘rtasida o‘zaro “muvofiqlik” xususiyati ilgari suradi. Cheng Wangdao “Stilistika” (2008) asarida: “Yashirin metaforaning shakli A huddi B dir” deb ta’riflagan. Misol uchun:

（6）一本书会成为你的朋友。-Bir kitob sening do‘stingga aylanmog‘i mumkin.

（7）失败是成功之母。-Mag‘lubiyat muvafaqqiyat onasidir.

(6)-misolda o‘zak so‘z “kitob” (书), ifoda vosita “do‘st” (朋友),bog‘lovchi so‘z esa “aylanmoq” (成为) so‘zlaridir. Ya’ni kitobdagi bilimlar bizni yanada yaxshi inson bo‘lib yetishishimizga ko‘maklashadi huddi do‘stning hayotimizdagi hamrohligi singari. (7)-misolda o‘zak so‘z “mag‘lubiyat” (失败), ifoda vositasi “muvafaqqiyat onasi” (成功之母) bo‘lib, ushbu misolda bog‘lovchi so‘z “-dir” (是) hisoblanadi. Ushbu metaforaning izohi mag‘lubiyatlardan olgan tajribamiz bizga muvafaqqiyatga erishimizga yordam beradi deganidir. Yashirin metafora ham o‘z o‘rnida 4 turga ajratiladi:

Birinchi turda o‘zak va ifoda vositasi orasida “-dir” (是) bog‘lovchisi qo‘llangan metaforalar.

（8）理想是一个人心中的太阳。- Orzu-inson qalbidagi quyoshdir.

（9）顾客是上帝。Mijoz “Xudodir”.

Ikkinchi turda o‘zak va ifoda vositasi orasida tire qo‘llangan metaforalar.

（10）交际—架设与人与人之间的桥梁。Munosabat-inson va insonlar o‘rtasidagi ko‘prikdir.

（11）沙漠之舟—骆驼。 Sahro qayig‘i-tuya.

(10)-, (11)-misollarda tire vositasi orqali o‘zak va ifoda vositasi o‘zaro bog‘langan va ularning orasida tobelik munosabati mavjud.

Uchinchi turda bog‘lovchi so‘z ishtirok etmaydigan ammo o‘zak va ifoda vositasi orasida ayrim hollarda “-ning” (的) qo‘shimchasi ishtirok etish yoki etmasligi mumkin bo‘lgan metaforalar.

（12）打开记忆的仓库。Xotiralar omborini ochish.

（13）我站在人生大舞台上。Men hayot katta sahnasida turibman.

To‘rtinchi tur bu bog‘lovchisiz metafora

（14）我重新投入大地母亲的怀抱- Men yana bir bor ona yer bag‘riga bordim.

(8)-, (9)-misollarda o‘zak va ifoda vositasi orasida “-dir” (是) ishtirok etib, orzuni qalbimizdagi quyoshga o‘xashtilmoqda. (10)-, (11)-misollarda tire vositasi orqali o‘zak va ifoda vositasi o‘zaro bog‘langan. Keyingi misollarizmizda bog‘lovchi so‘z ishtirok etmagan. Gapning shakliga nazar tashlaydigan bo‘lsak, o‘zak va ifoda vosita tobelik munosabatiga qurilganini ko‘rishimiz mumkin. (12)-, (13)-misollarimizda “xotiralar” (记忆) ni “ombor” (仓库)ga, “hayot” (人生) ni esa “katta sahna” (舞台) ga qiyoslanmoqda. (14)-misolda esa “yer” (大地) ni “ona” (母亲) ga qiyoslanyapti.

3. Vositali metafora (借喻 jièyù). Yashirin metafora ham metaforaning bir turi bo‘lib, yuqori shakldagi metafora hisoblanadi. Bunday gaplarda ifoda vositasi tog‘ridan tog‘ri o‘zak o‘rnida ishlatiladi. O‘zak va bog‘lovchi so‘z gapda qo‘llanilmaydi. Yashirin metaforaning shartlaridan biri o‘zak va ifoda vositasi orasida kuchli bog‘liqlik bo‘lmog‘i lozim. Yashirin metaforada faqatgina ifoda vositasining o‘zi ishtirok etgani tufayli gapimiz yanada chuqur ma’noli, mavhum ifodani yuzaga keltiradi. Tinglovchini yanada tafakkur qilishga chorlaydi.

（15）我就知道，我们之间已经隔了一层可悲的厚障壁了。Aniq bilamanki o‘rtamizda hasratning qalin devori qad rostlagan.

（16）一个银盘挂在夜空上。Bir kumush lagan tun osmonida osilgan.

(15)-misolda “qalin devor”(厚障壁) tuyg‘ulardagi masofani ifodalab kelmoqda, ya’ni ikki inson munosabatlarida masofa yuzaga keldi. (16)-misolda “kumush lagan” (银盘) oyni ifodalab kelmoqda, chunki oy shaklan laganga o‘xshaganligi va kumushdek porlab turgani uchundir. Ya’ni ko‘kda oy porlab turibdi. Xulosa qilib aytganda ushbu misollarimizda o‘zak so‘z gapda ishtirok etmagan bo‘lsa ham ammo mulohaza qilish va ifoda vositasi orqali o‘zakni topa olishimiz mumkin. Shu bilan birga ular orasidagi yaqin munosabatni ham his qila olamiz.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, metafora xitoy tili stilistik vositalari orasida eng keng qo‘llaniladigan hamda eng murakkab turga ega stilistik vositalardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham har bir xitoy tilini o‘rganuvchi talabalardan xitoy tilidagi metaforalarni qunt bilan o‘rganish ularga ahamiyat berish talab etiladi. Chunki mana shunday metaforalardan foydalanishimiz nutqimizni yanada jozibali, jonli qilib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 陈望道.修辞学发凡 [M].上海: 复旦大学出版社, 2008。
2. 王希杰.汉语修辞学 [M]. 北京:商务印书馆, 2014。
3. 张弓.现代汉语修辞学 [M]. 石家庄:河北出版传媒集团, 2014。
4. 冯广艺.汉语比喻研究史 [M]. 武汉: 湖北教育出版社,2002。

XITOY TILIDAGI MURAKKAB GRAMMATIK STRUKTURALARNING MORFOLOGIK VA SINTAKTIK TAHLILI (HSK5-6 MISOLIDA)

Ch.Hamdamova

Annotatsiya. Ushbu maqolada xitoy tilining yuqori darajalari (HSK5-6) da uchraydigan murakkab grammatik strukturalarning morfologik va sintaktik tahlili, ularning matn tarkibida qo`llanilishi, ayrim istisno holatlari, shuningdek, ularning ma`nodosh shakllari yoritilgan bo`lib, ushbu strukturalarga oid misollar ikki til – xitoy va o`zbek tillarida tushuntirilgan.

Kalit so‘zlar: Grammatik strukturalar, morfologik va sintaktik shakl, 宁可。。。也不。。。, 要不是。。。就。。。, 至于，况且，反而，凡是。。。都。。。.

Xitoy tilining kitobiy hamda og`zaki shaklining mavjudligi, ularning ayrim hollarda bir-biridan keskin farq qilishi hamda til bilish darajasini aniqlash jihatidan esa 6 ta turli darajadagi qiyinlik darajalariga ko`ra farqlanishi ma`lum. Shu bois, ushbu xilma – xillik ta`siri ostida nutq tarkibida

qo`llaniladigan oliy darajadagi grammatik strukturalar, ularning morfologik va sintaktik jihatdan turli-tumanligi va qo`llanilish holatlariga ko`ra ham bir-biridan farq qilishi mumkin. HSK 6 darajasinnig grammatikasi aslida murakkab jumlalar va tuzilmalarni o`z ichiga olib, yuqori darajadagi grammatik qoidalarni qamrab oladi Misol tariqasida ushbu turga oid bo`lganva keng tarqalgan bir nechta grammatik strukturalarni ko`rib chiqamiz:

1. 被动句 – majhul nisbat, ushbu nisbat va u bilan yasalgan jumlalarda ish-harakatning bajaruvchisi “tomonidan” old ko`makchi bilan yonma-yon qo`llanilib, xitoy tilida ko`pincha ushbu “被”，“让”，“叫” ko`makchilari uning ekvivalenti bo`lib keladi. Uning qo`llanilishini ega+被，让，叫+fe`l strukturasi bilan qisqa ifodalash mumkin. Masalan, 他被老板批评了 u boshliq tomonidan so`kildi deb tarjima qilinib, o`zbek tilida ushbu jumlani majhul nisbat shaklisiz, boshliq uni so`kdi, deb qo`llanilish holati ko`proq uchraydi.

2. 把字句 – ushbu gap shakli o`zbek tilida mavjud bo`lmasa-da, 把 ni o`zbek tilidagi ekvivalenti –ni tushum kelishigi qo`shimchasi ekanligidan kelib chiqib, uni o`timli fe`llar bilan qo`llaniluvchi gap shakli yoki to`ldiruvchini ta`kidlab keluvchi gap deyish mumkin. Uning qo`llanilishini qisqa qilib, ushbu struktura yordamida ko`rib chiqamiz: ega+把+to`ldiruvchi+fe`l+ikkinchi darajali gap bo`lagi. Masalan, 我把书看完了 men kitobni o`qib tugatdim deb tarjima qilinib, 把 old ko`makchisi otdan oldin qo`llanilishini inobatga olsak, ushbu old ko`makchi doim egadan keyin qo`llaniladi.

3. 连动句 – ushbu gap o`zbek tiliga undovchi gap deb tarjima qilinib, oz nomidan anglashilganidek, gap tarkibida birdan ortiq fe`l qo`llanilib, birinchi fe`l ikkinchi fe`lni biror ish-harakatni bajarishga undaydi. Uning tuzilishiga ega+fe`l 1 +to`ldiruvchi+fe`l 2. Masalan, 我去商店买东西 men do`konga narsa olgani bordim deb tarjima qilinadigan ushbu jumlada birinchi fe`l bormoq fe`li narsani egani sotib olishga undayapti.

4. 兼语句 – birlashtiruvchi gaplar. Ushbu turkum gaplarda gapning tarkibidagi to`ldiruvchi yana bir ega-kesimli birlashmaga ega bo`lishi bilan boshqa gap tarkibidan farq qiladi. Ega+fe`l 1 +to`ldiruvchi+fe`l 2 shaklida yasaladigan ushbu jumlada yuqoridagi undovchi gapdan farqli ravishda to`ldiruvchi ega bilan bir xil ma`noga ega bo`ladi. Masalan, 我请他去吃饭 men uni ovqatlanishga taklif qildim deb tarjima qilinadigan ushbu jumlada taklif qilmoq fe`lidan keyin bormoq va ovqatlanmoq fe`llari kelib, taklif qilmoq fe`lini men va u kishilik olmoshlari birlashtirib kelmoqda.

5. 状语从句 – ushbu gap shakli holli gap deb tarjima qilinib, ushbu tur jumlalarda vaqt, sabab, maqsad, talab singari turli hol shakllari qo`llaniladi. Ularga misol qilib, **当。。。时，自从。。。以后，如果。。。就，只要。。。就** kabilarni misol qilishimiz mumkin. **当。。。时** strukturasi ...gan vaqtda, -gan paytda deb tarjima qilinib, ushbu struktura bilan yasalgan jumlalarda payt ravishiga urg`u beriladi. Masalan, 当我开始学汉语时，觉得汉语很难 men endigina xitoy tilini o`rganishni boshlagan ***paytda***, xitoy tilini qiyin deb o`ylagan edim.

自从在线课程的价格增加**以后**，我就放弃学习英语 onlayn darslarning narxlari ***oshgandan keyin***, men ingliz tilini o`rganishni to`xtatdim.

如果想来参加婚礼，**就**来 ***agarda*** to`yda qatnashmoqchi bo`lsang, ***darhol*** kelaqol.

只要你来，我就来 sen kelsang***gina***, men kelaman.

Ushbu grammatik shakllar va strukturalar HSK 6 (C2) darajasida ko`p qo`llaniladigan jihatlardan hisoblanib, ularning ishlatilishi, qoidalari, oliy darajadagi imtihondan o`tish uchun ushbu gap shakllarini bilish lozim. Ushbu Grammatik shakllar eshitish, o`qish, yozish va gapirish qismida, ayniqsa, leksik va grammatik kompetensiyalarga oid savollarda ko`p uchraydi. Ushbu gaplarni o`zlashtirish hamda qo`llash uchun ularning boshlang`ich darajalaridagi ekvivalentlaridan foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 刘超英等编著, 新 HSK6 级速成强化教程 – 北京语言大学出版社， 2013.7
2. 刘云， 新汉语水平考试阅读（六级） 攻略 – 北京大学出版社， 2011.11
3. 标准课程 HSK6 级 -北京语言大学出版社， 2014，9

XITOY TILIDAGI TURG‘UN BIRIKMALARNING KIRISH SO‘Z SIFATIDA QO‘LLANILISHI

D.F.Badalbayev

Annotatsiya: E’tiboringizga havol qilmoqchi bo‘lgan ushbu maqolada xitoy tilidagi kirish haqida ma’lumotlar beriladi. Jumladan, ular gapda qaysi ma’noni anglatib kelishiga to‘xtalib o‘tiladi. Xitoy tilidagi turg‘un birikmalar ham gaplarda kirish so‘zi o‘rnida kelishi mumkin. Ushbu maqola bir necha turg‘un birikmalarni kirish so‘z holatida qanday bo‘lishini ko‘rib chiqamiz. Har bir turg‘un birikmani misollar yordamida aniq qilib tushuntiramiz.

Kalit so‘zlar: kirish so‘zlar, kiritma gap, tasdiq, urg‘u, turg‘un birikma.

Kirish. So‘zlovchining o‘zi bayon etgan fikrga munosabatini bildiradigan so‘zlar kirish so‘zlar (插入语 chārùyǔ) deyiladi. Kirish so‘zlar ham gapning turli o‘rinlarida kelib, boshqa bo‘laklardan vergul bilan ajratiladi. Xozirgi xitoy tilida kirish so‘zlar mustaqil so‘zlar hisoblanadi. Ularning vazifasi gapning ma’nosini yanada qat’iylashtirish va uni to‘ldirishdan iborat bo‘ladi. Jumladan, so‘zlovchining nutqqa munosabatini bildirish yoki tinglovchining diqqatini jalb qilishni ham bajaradi. Gapning o‘rtasida ham kirish so‘zlar kelishi mumkin bo‘ladi. [4.132]

Asosiy qism. Biz quyida xitoy tilida kirish so‘zlar qay ma’nolarni bildirib kelishini ko‘rib chiqamiz.

1. Ba’zi kirish so‘zlari ta’kid va urg‘uni bildirib kelib, gapiruvchining ma’lum bir holatini ifoda etadi. ba’zi mahallarda u mazmunga urg‘u berib, eshituvchining e’tiborini tortishga undaydi. Ularga biz 毫无疑问 (háowúyíwèn) “shubhasiz”, 不可否认 (bùkěfǒurèn) “shak-shubhasiz”, 不用说 (búyòngshuō) “aytishning xojati yo‘q”, 十分明显 (shífēnmíngxiǎn) “yaqqol”, 尤其是 (yóuqíshì) “ayniqsa”, 主要是 (zhǔyàoshì) “asosiysi”, 特别是(tèbiéshì) “ayniqsa” larni misol qilib olamiz. Misol. 十分明显，不大大提高中华民族的科学文化水平，实现现代化就是一句空话。

2. Ba’zida holatni taxmin qilishlik, oldindan baho berishlikni bildirib, nisbatan evfemizmlikka ega bo‘ladi. Ma’lum bir ishni haqiqatga to‘g‘ri kelmasligini, qaytadan o‘ylab ko‘rishlikni ham bildiradi. Ularga misol qilib, 看来 (kànlái) “ko‘rinishidan”, 看样子 (kānyàngzi) “ko‘rinishidan”, 说不定 (shuōbúdìng) “biror nima deya olmaslik”, 算起来 (suànqǐlái) “hisoblab ko‘rsa”, 我想 (wǒxiǎng) “o‘ylashimcha”, 少说一点 (shǎoshuōyìdiǎn) “qisqartiradigan bo‘lsak” larni keltiramiz. Misol. 我看这就是人们为什么把雪称为瑞雪的道理吧！

3. Ma’lum bir xabarning asl manbasini keltirayotganda foydalaniladi. Ularga misol qilib, 听说 (tīngshuō) “aytishlaricha”, 据说(jùshuō) “gaplariga ko‘ra” larni keltira olamiz. Misol. 据说，最美好的城市应该在山与湖之间。

4. Gapiruvchi eshituvchidan “e’tibor qaratish lozim ekanligini bildirib keladi. Ularga misol qilib, 请看(qǐngkàn) “qarang”, 你想(nǐxiǎng) “o‘ylab ko‘ring”, 你瞧(nǐqiáo) “qarang”, 你说(nǐshuō) “gapiring” larni keltiramiz. Misol: 你瞧，西面山沟里那一片柿子树，红得多么好看。

5. Umumlashtirishni bildirib, yuqorida kelgan matnning umumiy xulosasini ifodalayotgan mahalda keltiramiz. Misol: 总之，提高学生读写能力是中学语文教师教学的目的所在。

6. Izoh keltirayotganda, qo‘shimcha qilayotganda mahalni ham bildirib keladi. Ularga misol qilib, 也就是(yějiùshì) “ya’ni”, 包括(bāokuò) “o‘z ichiga olmoq”, 正如 (zhèngrú) “misol keltirmoq” larni keltiramiz. Misol. 他呀！不客气地说，一辈子都不会有出息。[6.6]

Xitoy tilidagi kirish so‘zi haqida atroflicha bilimlarni egallab oldik. Ana endi, e’tiborimizni turg‘un birikmalar qay tarzda kirish bo‘lishini hamda gapda qanday ma’noni anglatishini ko‘rib chiqamiz.

1. 不是我说你 bú shì wǒ shuō nǐ

Kirish so‘zi bo‘lib kelib, tanqid, eslatish so‘zlaridan oldin qo‘llaniladi. Nafaqat o‘zi, balki qarshi tomonni ham qiyin, hijolatli holatga tushib qolishni xohlamaslikni ko‘rsatadi.

Birikmada uchinchi shaxsni tanqid qilayotgan paytda “你” (nǐ) shaklini “他(她)” (tā/tā) shakliga almashtirsa bo‘ladi. Bundan tashqari mazkur iboraning ortidan tanqid ma’nosidagi gap kelishini ham ta’kidlash lozim.

Misol:

你怎么又跟我借钱？**不是我说你**，你到现在也不找工作，你打算靠借钱过一辈子吗？[7.125]

2. 告诉你（们）gàosù nǐ(men)

Bu birlik ham kirish so‘zi bo‘lib, eslatish yoki ogohlantirish ma’nosini ifodalaydi. Uning ortidan eslatma qilishi kerak bo‘lgan mazmundagi gap keladi. “Aytib qo‘yay” deb tarjima qilsak bo‘ladi.

Ba’zi holatlarda maqtanchoqlik ma’nosida ham kelishini uchratishimiz mumkin. Bu holatdan tashqari qarshi tomonga qaysidir xavf haqida ma’lumot berayotganda esa ogohlantirish ma’nosiga ega bo‘ladi.

Misollar:

(1) 甲：你还会弹钢琴？

乙：没想到吧？**告诉你**，我从三岁起就开始学了。

(2) 甲：真看不出来，他跑得那么快。

乙：**告诉你**，他可是我们学校的短跑冠军呢。

(3) 我**告诉你们**啊，谁敢不按我说的做，马上开除。

(4) 你别以为你做的事别人都不知道，我**告诉你**，你要是再这样下去，迟早要进监狱。[7.150]

3. 老实说　　lǎoshí shuō

Ushbu birlik ham kirish so‘zi hisoblanib, aytayotgan so‘zlari butunlay to‘g‘ri ekanligini, zarracha narsani ham berkitmayotganligini bildiradi. Bu birlikni “Rostini aytadigan bo‘lsam” deb qilsak maqsadga muofiq bo‘ladi.

“老实讲” (lǎoshíjiǎng) ko‘rinishida ham bu birlikni kelishini ko‘rishimiz mumkin. Ishonchni bildirayotgan paytda yaqin qarindoshlar orasida uzr so‘rash hamda hammaning oldida biror-bir gapni ayta olmaslik paytida ham bu birlikdan foydalansak bo‘ladi.

Misollar:

(1) 你应该好好反省一下自己的工作了，**老实说**，最近你的业务额很不令人满意。

(2) 甲：我这个人不善于表达，但**老实讲**，我心里很喜欢她。

乙：那你就应该勇敢地告诉她。[8.101]

4. 你还别说　　nǐ hái bié shuō

Kirish so‘zi shaklida keladigan bu birlik, ma’lum bir gapni yoki dalilni tasdiqlab, odamlar shunga ahamiyat berishlari kerakligini bildiradi. “Aytishning hojati yo‘q” deb tarjima qilsak ham bo‘ladi.

Bu birlikni ba’zida qisqartirib, “还别说” (háibiéshuō), “也别说” (yěbiéshuō), “别说” (biéshuō) ko‘rinishida ham keltirsa bo‘ladi.

Misollar:

(1) 这家饭馆儿不大，可**你还别说**，厨师的手艺就是不一般。

(2) 人家说每天爬楼梯能减肥，我也试了一个月，**也别说**，这种方法挺管用，真减了几斤。

(3) 甲：你看我们班的新同学长得像不像我？

乙：**你还别说**，真挺像的。

(4) 甲：他是个外国人，跟你学京剧，能行吗？

乙：**别说**，他唱得还真有那么点儿味儿。[9.111]

5. 说句不好听的　　shuō jù bù hǎotīng de

Ushbu birlik qarshi tomonni ogohlantirib qo‘yish kirish so‘zi bo‘lib, qandaydir yomon ish yoki yomon gap-so‘z nazarda tutilayotganligini ko‘rsatadi.

Misollar:

(1) 这个孩子张口就骂人，一点儿家教没有，**说句不好听的**，就是欠揍！

(2) 你这儿可真脏！**说句不好听的**，跟垃圾站似的。[10.45]

6. 说老实话　　shuō lǎoshí huà

Bu birlik ham kirish so‘zi bo‘lib, odatda aslida so‘zlashni istamagan yoki salbiy bo‘yoqdorlikka ega bo‘lgan gapni aytishdan oldin keladi. “Rostini aytadigan bo‘lsam” deb tarjima qilamiz.

Odatda bu birlik o‘zaro ishonchga ega, yaqin odamlar o‘rtasida qo‘llaniladi.

Misollar:

(1) **说老实话**，我挺讨厌那个主任的，说话老是不阴不阳的。

(2) 这工作这么辛苦，**说老实话**，我真不想干了。[10.147]

7. 要我说呀　　yào wǒ shuō ya

Izoh:

Bu birlik biror-bir taklif yoki fikrni bildirishdan avval ishlatiladi. “Menga qoladigan bo‘lsa”, “mening fikrimcha” deb tarjima qilsak bo‘ladi.

Misollar:

(1) 甲：我妈妈不愿意我参加摇滚乐队。

乙：**要我说呀**，你应该跟妈妈多沟通一下，让她多了解你们年轻人。

(2) 甲：他最近老说要请我吃饭，你说为什么呢？

乙：**要我说呀**，他肯定是有求于你。[10.225]

Xulosa qilib, turg‘un birikmalar ham kirish so‘zi o‘rnida kelishini, kirish so‘z bo‘lib kelgan mahalda, biror fikrni bildirishdan oldin, qandaydir haqiqatni aytishdan oldin, yomon bir holatni bildirishdan oldin kelishini ko‘rib chiqdik. Bundan tashqari turg‘un birikmalar qarshi tomoning fikrini tasdiqlash uchun hamda qarshi tomonni biror xavfdan ogohlantirish maqsadida ham foydalanilar ekan.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yhati

1. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent: Sharq, 2013.
2. Hojiev. A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug’ati. – T: O’zbekiston Milliy Entsiklopediyasi, 2002.
3. Sultanova L.A. Xitoy tili leksikologiya. – Toshkent, 2015. – 102-bet.
4. S.Rahimov., B.Umurqulov. Hozirgi o‘zbek tili. – Toshkent, 2003. 150-bet.
5. Семенас А.Л. Лексика китайского языка. – Москва: Восток-Запад, 2005.
6. 黄伯荣.,廖序东.,现代汉语增订五版下册. – 北京: 高等教育出版社，2011 年.
7. 刘德联., 刘晓雨. 汉语口语常用句式例解. – 北京：北京语言学院出版社，2009 年.
8. 常玉钟. 口语习用语功能词典. – 北京：北京语言学院出版社，1993 年.
9. 吕叔湘. 现代汉语八百词. – 辽宁：辽宁教育出版社，1994 年.
10. 汉俄大辞典，北京语言大学，2008 年.
11. htpp: //www.baidu.com/ (XXR maxsus qidiruv sayti)

XITOY VA O‘ZBEK TILLARIDA AYIRUV BOG‘LOVCHILI TENG MUNOSABATLI MURAKKAB SINTAKTIK QURILMALAR

N.A.Ne’matova

Annotatsiya: Teng komponentli murakkab sintaktik qurilmalarni teng bog‘lovchilar orqali birikkan, biri ikkinchisiga grammatik jihatdan tobe bo‘lmagan, teng huquqli predikativ qismlardan tashkil topgan gaplar sifatida ta’riflashadi. Ana shuning o‘zi ham teng komponentli murakkab sintaktik qurilmalar tarkibiga kiritilayotgan gaplarning nisbiy mustaqilligidan darak beradi. To‘g‘ri, ularda ifodalanayotgan voqealar ketma-ketligi ham kuzatiladi. Boshqacha aytganda, mazmun nuqtai

nazaridan teng komponentli murakkab sintaktik qurilmalarning qismlari biri ikkinchisini talab qiladi, biri ikkinchisining asosida kelib chiqadi. Har ikki qism ham umumiy bir fikr ifodasi uchun hizmat qiladi. Ammo shunday bo‘lsa-da, bu xildagi semantik munosabatni nisbiy tushuncha sifatida talqin etish maqsadga muvofik bo‘ladi. Chunki teng komponentli murakkab sintaktik qurilma qismlarining semantik vazni nisbiy mustaqillikka ega. Bu qismlar teng komponentli murakkab sintaktik qurilma tarkibida birga qo‘llanilganda umumiy xabar ifodasi salmoqli bo‘ladi, xolos.

Kalit so‘zlar: ayiruv bog‘lovchilar, operator, murakkab sintaktik qurilma, dubl operator, teng komponent, tobe komponent.

Sintaktik jihatdan teng komponentli murakkab sintaktik qurilmalar qismlari o‘z alohida strukturasiga ega.

Ayiruv yoki inkor mazmunini ifodalovchi bog‘lovchilar biriktiruv yoki zidlov bog‘lovchilari xususiyatlariga ega emas. Ular teng komponentli murakkab sintaktik qurilma qismlarining birida emas, balki har ikkisida ham takrorlanadi. Shunga ko‘ra ularning har birini alohida funksiya bajaruvchi operatorlar sifatida tushunmoq lozim:

1. Nazarimda yo odamlar boshqacha bo‘lib qolishgan, yo men uncha qovushmay turibman (M. Ismoiliy. Farg‘ona tong otguncha).

2. Goh tanbur nola qilar, goh g‘ijjak yig‘lab fig‘on qilardi (S.Ahmad. Ufq)

3. Qishloqqa na ichimlik suvi berildi, na gaz keltirildi (“Zarafshon”gazetasi).

4. *Ba’zan suv yetishmasa, ba’zan normadagi issiqlik bo‘lmasdi (“Zarafshon” gazetasi).*

5. 要么我来，要么你来。

6. 要么你告诉我，要么我打电话给我爸爸。

Ko‘rinadiki, berilgan misollarda qo‘llanilgan bog‘lovchi so‘zlarning har birining alohida funksiyasi bor. Aks holda teng komponentli murakkab sintaktik qurilma shakllanishi mumkin emas edi. Masalan, to‘rtinchi misoldagi ba’zan bog‘lovchisi birinchi gap tarkibida yo‘q deb faraz qilaylik:

Suv yetishmasa, ba’zan normadagi issiqlik bo‘lmasdi.

Ayni paytda birinchi komponent tarkibidagi *ba’zan* bog‘lovchisini tushirilib qoldirilishi ikkinchi gap tarkibidagi *ba’zan* so‘zining sintaktik funksiyasiga ham kuchli ta’sir etmoqda. Va natijada, u operator vazifasidan chetlashtirilib, murakakab sintaktik qurilma ikkinchi qismining bir komponenti vazifasiga ko‘chmoqda. Chunki murakkab sintaktik qurilmaning tarkibiy qismlari shart fe’li birinchi gap kesimi orqali o‘zaro munosabatga kirishishi tufayli teng komponentli murakkab sintaktik qurilma o‘rniga shart munosabatli tobe komponentli murakkab sintaktik qurilmaga aylanmoqda.

Ta’kidlash joizki, xitoy tilida asosan quyidagi ayiruv bog‘lovchilari faol qo‘llaniladi:

或者 [huòzhě] – yoki

还是 [háishi] – yoki

Mazkur bog‘lovchilar bir qarashda bir-biriga o‘xshasa-da, ular o‘rtasida ma’lum farqlar bor:

或者 [huòzhě] – darak gaplarda ishlatiladi.

还是 [háishi] – so‘roq gaplarda ishlatiladi.

1.我晚上看画报或者复习课文

2.你晚上看电视还是复习课文?

Shuningdek, 还是 [háishi] so‘zlovchining o‘z fikriga ishonchsizligini ifodalovchi gaplada ishlatiladi:

我不知道，她去商店还是去邮局。

Shunisi xarakterliki, ayrim o‘rinlarda *ham* yuklamasi *ham* ayiruv bog‘lovchilari vazifasida kelishi mumkin. Bunday vaziyatda mazkur bog‘lovchi vositalar teng komponentli murakkab sintaktik qurilmalar sintaktik derivatsiyasining operatori maqomida keladi:

1. Endi ham Samarqand ilkidan ketgan edi, ham Andijon yog‘iy qurshovida qoldi (P. Qodirov Yulduzli tunlar).

2. Ham Qur’on suralarining ko‘pini yod bilar, ham ma’nosini tushunar edi (P. Qodirov Yulduzli tunlar).

3. 他**也**喜欢吃香蕉， **也**喜欢吃橙子 。

4. 他**一边**开汽车, **一边**听音乐。

5. **无论**我，**或者**我朋友**都不**懂这个句子。

Ta’kidlash lozimki, 一边 vositasi ham yuklamasi singari ish harakatning bir paytning o‘zida, parallel sodir bo‘layotganiligini anglatadi:

她一边打扫房间一边聊天。

Shu bilan birga xitoy tilida 越 (yue) bog‘lolvchisi xitoy tilida ayiruv bog‘lovchisi bo‘lib, murakkab sintaktik qurilmaning har ikki komponenti tarkibida keladi hamda mazkur komponentlarning teng munosabatini yuzaga keltiradi:

1. 雨越下越强

2. 我笑得越多，她就越生气。

Keltirilgan misollarda 越 (yue) bog‘lovchisi orqali teng komponentli murakkab sintaktik qurilma hosil bo‘lmoqda. Mazkur bog‘lovchi esa teng komponentli murakkab sintaktik qurilma sintaktik derivatsiyasining operatori maqomini olayotgani izoh talab qilmaydi. Biroq bu misollar o‘zbek tiliga tarjima qilinganda, teng komponentli murakakab sintatik qurilma tobe komponentli murakkab sintaktik qurilmaga aylanadi. Chunki misollarda keltirilgan 越 (yue) bog‘lovchisi o‘zbek tilida qancha..., shuncha, qanchalik..., shunchalik nisbiy so‘zlari bilan tarjima qilinadi. Bu esa, ma’lumki, nisbiy so‘zlar orqali hosil bo‘lgan tobe komponentli murakkab sintatik qurilmani shakllantiradi. Derivatsion jihatdan nisbiy so‘zlar murakkab sintaktik qurilma sintaktik derivatsiyasining dubl otperatori (tarkibli operator) maqomini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ли Ц. С. Грамматика китайского языка / Ц. С. Ли. – Пекин: Изд-во Коммерческая пресса, 2000.

2. *Люй Шу-сян*. Очерк грамматики китайского яз. М., Издательство “Наука”, 1965.

3. Turniyozov N.,TurniyozovB.,Turniyozova Sh. O‘zbek tili derivatsion sintaksisi . – Toshkent, 2010.

4. Abdurahmonov G‘. Qo‘shma gap sintaksisi asoslari. Toshkent, 1958

XOJA AHROR TARIXI – BOTIRXON VALIXO‘JAYEV TALQINIDA

D.A.Xasanova

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xoja Ahrori Valiy tarixi akademik Boturxon Valixo‘jayevning shu nomdagi kitobi asosida tahlil qilingan hamda Samarqand tarixi bilan bog‘liq qaydlar xususida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: adabiyotshunoslik, adabiyot tarixi, Samar, Qand, tarixiy fakt, Xoja Ahrori Valiy, insonparvarlik, xalqparvarlik.

Botirxon Valixo‘jayev yetuk olim hisoblanib, adabiyotshunoslik, adabiyot tarixi, adabiy aloqalar, tasavvuf va uning namoyandalari, Samarqand adabiy va ilmiy muhiti haqida izlanishlar olib borgan. Olimning “O‘zbekiston adabiy-tanqidiy qarashlari”, “O‘zbek epik poeziyasi tarixidan”, “Navoiy ijodi – ilhom manbai”, “Xoja Ahrori Vali”, “O‘zbek adabiyotshnosligi tarixi”, “Arba’in hadis” va uning tarjimalari, “Alisher Navoiyning badiiy mahorati masalalari” (maqolalar top’lami), “Xoja Ahror tarixi”, “Malik ul-kalom Mavlono Lutfiy”, “Sulton Husayn Boyqaro – Husayniy she’riyati” kabi ilmiy asarlari va bir nechta o‘quv qo‘llanmalari mana shu izlanishlar natijasi o‘laroq yaratildi. Adabiyotshunoslik sohasiga bag‘ishlangan bu tadqiqotlar yosh olimlar uchun ma’lumotlar bazasi vasifasini o‘tamoqda. Jumladan, olimning “Xoja Ahror tarixi” kitobi Xoja Ahrori Valiy tarixi bilan cheklanib qolmasdan, “Tarix va rivoyat”, “Nega Registon deyiladi?”, “Abullaysiylar xonadoni”, “Saroymulkxonim – Bibixonim madrasasi”, “Sog‘arj va sog‘arjiylar”, “Maxdumi Xorazmiy” haqida ham qiziqarli ma’lumotlar beradi. Botirxon Valixo‘jayev turkiy, arabiy va fors manbaalarini o‘rganib, Samarqand tarixi xususida gapirar ekan, shahar tarixiga oid asarlarning ko‘pchiligi XI asrdan keyin

yaratilganligini ta’kidlab, yurtimizda yuz bergan ko‘plab talafotlar natijasida XII-XIII asrlargacha sug‘d, turkiy, pahlaviy, dariy va xorazmiy tillarida yaratilgan qimmatbaho asarlar bu davrga kelib yo‘q bo‘lib ketganligini yozadi hamda XI-XIX asarlar oralig‘ida yaratilgan Samarqand tarixiga oid kitoblarning nomlari keltiriladi. Maqolaning muhim jihati shundaki muallifi va asarning nomi aniq bo‘lmagan shartli ravishda “Samarqand haqida tarix va rivoyatlar” kitobi xusuida maxsus to‘xtaladi va “uni yozgan donishmand tarixchi qadim zamonlardan tortib XIX asrgacha yaratilgan kitoblarda Samarqand haqida qanday ma’lumot, tarixiy xabar yoki rivoyatni uchratmasin hammasini o‘z kitobiga jamlashga intilgan”, - deya ta’kidlaydi. Kitobning ahamiyati shundaki, tarixiy, geografik ma’lumotlar bilan birga aholining turmush-tarzi, madaniyati, xulq-atvori haqida ham ma’lumotlar keltirilgan: “Shaharning aholisi baquvvat va dilrabo, jur’atli va shavkatlidur”. Maqolada keltirilgan rivoyatlar ham ahamiyatli bo‘lib, Samar va Qand, “To‘rt sandiq” kabilar bunga misol bo‘la oladi. Adibning Xoja Ahrori Valiy tarixiga oid fikrlari ham o‘ta dolzarb bo‘lib, uning shaxsiyati haqidagi ikki xillikni aniqlashtirishga yordam beradi. Olim tarixiy faktlarga tayanib, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Xoja Ubaydullohni ma’naviy murshid deb bilganligini, Abu Said Mirzo va Sulton Ahmad tomonidan yuksak e’tibor qozonganliklarini qayd etadi. B.Valixo‘jayev keltirgan ma’lumotlar ichida Ahrori Valiyning oddiy aholiga marhamatli ekanligi, ayniqsa, Umarshayx Mirzo Shosh aholisiga 250 ming dinor hajmida soliq solganida barchasini o‘zi to‘lab, yana qo‘shimcha 70 ming dinorni ham soliq to‘plovchilarga berib yuborishi haqidagi qaydlar diqqatga sazovor.

Xulosa qilib aytganda, B.Valixo‘jayevning barcha asarlari keyingi davr tadqiqotchilar va adabiyot ixlosmandlari uchun muhim manba vazifasini o‘taydi

Adabiyotlar:

1.Abdullaev V. Tanlangan asarlar. Ikki jildlik. Birinchi jild. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2002 yil

2.Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. O‘n jildlik. – Toshkent: O‘zbekiston Matbuot va axborot agentligi G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012 yil

3.Valixo‘jayev B. O‘zbek adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanma. – Samarqand: SamDU nashri, 2002 yil

4.Valixo‘jayev B. O‘zbek adabiyotshunosligi tarixi. – T.: O‘zbekiston, 1993 yil

5.Valixo‘jayev B. Mumtoz siymolar. I jild. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2002. – 304 b.

6.Valixo‘jayev B. Mumtoz siymolar. II jild. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2002. – 175 b.

7.Valixo‘jayev B. Saylanma. – Samarqand: SamDU nashri, 2012 yil

8.Valixo‘jayev B. Saylanma. II qism. – Samarqand: SamDU nashri, 2022 yil

9.O`zbek adabiyotshunosligi fani shakllanishi va taraqqiyotida Samarqand ilmiy maktabining tutgan o`rni.Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari – Samarqand - 2017.

10. Muxiddinov M. Samarqand navoiyshunoslik maktabi.”Yangi O`zbekistom” gazetasi.2020.23-oktabr.

11. Valixo`jayev B. Adabiy portret. Hayitmetov A. Samarqand adabiyotshunosligi maktabi. Samarqand SamDU. 2018.

12. Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор тарихи. Т.: Ёзувчи, 1994., 96 бет

13. Valixo`jayev B. Xoja Ahrori Vali. Samarqand. Zarafshon. 1993.120-b.

14. Valixo`jayev B. Bibliografik ko`rsatgich. Samarqand. SamDU. 2002.34-b.

15. Boltaboyev H. Samarqand universiteti adabiyotshunoslik maktabining shakillanishida Fitrat ilmiy faoliytining o`rni. Respublika anjuman materiallari. Samarqand. 2017.

16. Valixo‘jayev B. Saylanma. I qism. – Samarqand: SamDU nashri, 2022 yil.

17. Haqqul I. Kamol et kasbkim. T. Cho`lpon. 1991.

YAPON TILIDA OG`ZAKI NUTQ VA UNING O`ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONLARIDAGI MUAMMOLAR

F.R.Nasimova

Annotatsiya: Maqolada yapon tilidagi og`zaki nutq va uning o`zbek tilidagi tarjima jarayoni va tarjima jarayonidagi ba`zi muammolari haqida fikrlar keltirilgan. Shuningdek, nutq jarayonidagi farqlarga e`tabor qaratilgan.

Kalit so`zlar: nutq, nutqning turlari, paragmatik qiyosiy tahlil, asliyat, tarjima, hikoya, tarjimadagi muammolar

Xorijiy tilni o`rganish badiiy ijoddir, ya`ni mehnat talab qilinadigan ishdir. Ijod bo`lganda ham mehnat qilish, sabr-toqat bilan izlanish, turli xil materiallar ustida ijod qilishdir. Shuning uchun ham tilni o`rganayotgan odamlardan avvalambor sabr talab qilinadi. Hozirgi paytda millatlararo o`zaro aloqa qilishga ehtiyoj kuchaygan sari, xorijiy tilni o`rganishga ham talab kengayib boraveradi. Bizning yurtimiz ko`p millatli xalq hisoblanadi. Ularga: fan, madaniyat va texnika sohasidagi mo`jizalar, olamshumul hodisalarni bevosita va bilvosita boshqa tillar orqali boshqa xalqlarga yetkazishdir.

Respublikamizda keying yillarda xorijiy tillarni o`rganish ilmiga bo`lgan e`tibor tufayli va zamonamiz taraqqiyoti sabab, ko`plab xabarlar asl o`sha xalq tilidagi axborot vositalaridan olinishi talab qilinmoqda. Yuqorida bayon etilgan fikrimiz, ushbu maqolada tanlangan mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Nutq deganda so`zlash jarayoni va uning natijasi tushuniladi. Aslida nutq – bu insonning eng oliy, murakkab, ruhiy vazifalaridan biri bo`lib hisoblanadi. Insonning ijtimoiy mehnat jarayonida kishilar o`rtasida o`zaro fikr almashinuv vositasi sifatida vujudga kelgan. Inson tashqi olamdagi predmetlar va hodisalarni sezgi organlari yordamida va nutq vositasida idrok etadi. Nutqning tashqi va ichki, og`zaki va yozma turlari bor. Og`zaki nutq odatdagi tovushli so`zlashuv nutqi bo`lib, bu nutq ko`proq ohang va turli imo-ishoralar bilan aloqadordir. Har bir tilda bo`lgani singari yapon tilida ham og`zaki nutq mavjud. Yapon tilidagi nutq turli xil shakllarga ega bo`lib, nutqda avvalo so`lovchi tinglovchini aniqlashtirib oladi. Tinglovchini aniqlashtirib olgandan keyin esa shunga qarab o`z fikr mulohazalarini bildiradi. Yaponiyada mamlakat ichidagi foydalaniladigan og`zaki so`zlashuvni agar foizlarga bo`ladigan bo`lsak quyidagi ko`rinishga ega bo`ladi:

Haqiqiy yapon tili- 46,9%

Ingliz tili – 40,0%

Chetdan kelgan so`zlar- 10,1%

Boshqa aralash tillar- 3,0%

Yapon tilida kundalik hayotda ishlatiladigan og`zaki nutqlari ham mavjud bo`lib bular, suhbat, muloqot jarayonida foydalaniladigan so`zlashuv bo`lib, narsa predmetlarni ovozlar orqali, tovushdagi so`zlar bilan ifodalaydi. Yapon tilidagi og`zaki nutqda quyidagi turlari:

Gapning nisbatan qisqaligi, tushunish oson bo`lgan so`zlarning ko`p ishlatilishi;

Yapon tilidagi hurmat shakli, kamtarlik shakli so`zlarining ko`p miqdorda ishlatilishi;

Inversiya-ya`ni so`zlarni aralash ishlatilishi, his-hayajonli so`zlar, buyruq so`zlarning tartibsiz holda ham ishlatilishining osonligi;

Erkaklar tili, ayollar tili kabi farqli nutqning ko`rinishi;

Faqat eshitganda farqlanmaydigan holatlarning mavjudligi;

Nutq so`zlovchining ifodasini, yuzini ko`rib, nima deyayotganini his etish mumkin;

Yana bir alohida tomoni endi, yangi tanishgan inson bilan suhbatlashish jarayonida me`yordagi qoida asosida foydalanish.

Yapon tilidagi ushbu nutq turlari yapon tilini o`rganuvchilar uchun ham juda muhimdir. Chunki o`rganuvchi ushbu nutq turlarini bilmasdan turib yapon millatiga mansub insonni xushmuomalalik qoidalariga amal qilmasligi yoki noto`g`ri gapirib qo`yishi bilan uni o`zi bilmagan holda ranjitib qo`yishi mumkin.

To`g`ri, bizning mamalakatimizda ham yapon tilidagi kabi xushmuamalalik insonlarning ijtimoiy mavqeyi, yoshi, munosabatlar masofasi va shu kabi masalalarni hisobga olgan holda ifoda

etiladi. Bu fikrlarni Toshkent davlat o`zbek tili va adabiyoti universiteti Sharq tillari kafedrasi o`qituvchisining “O`zbek va yapon madaniyatida og`zaki nutqda ifodalanuvchu xushmuomalalik-“politeness”ning pragmatik qiyosiy tahlili” deb nomlangan maqolasida ham yaqqol kuzatish mumkin.

Aslida tarjima jarayonlaridagi muammolar bu ma`lim bir asarni o`z ona tilidagidek chiqarib bera olishdek, ya`ni o`quvchi o`z ona tilidagi hikoyani o`qib qanday tushungan bo`lsa tarjimadan keyin ham boshqa til vakili ushbu asarni o`qiganda o`shanday tushunchaga ega bo`lishi, yoxud asarning asl mazmunini yoritib bera olishi darkor.Yapon millatining ko`plab tarjima jarayonidagi o`ziga xosliklaridan biri bu yapon tilida hurmat shakllaridir. Yapon tilida uchta hurmat shakllari bo`lib, ular kamtarlik, do`stlar bilan muloqotda qo`llaniladigan daraja, yoshi kata va martabasi yuqori bo`lgan kishilar uchun ishlatiladigan ko`rinishlaridir.

Shuni ham o`z o`rnida aytish joizki, yapon tilida uchraydigan ayrim nutqiy birliklar va qo`shimchalar o`zbek tilida uchramaydi. Bu o`rinda ayrim mustasnolik holatlarini inobatga olgan holatda kelajakda bu borada yanada chuqurroq izlanishlar olib borish, albatta, maqsadga muvofiqdir.

Xulosa o`rnida shuni takidlash kerakki, yapon tilida “O” va “GO” hurmatni ifodalovchi grammatik qo`shimchalarning o`zbek tilida uchramasligi;

O`zbek tilida so`zlarni hurmat shakliga o`tkazishda “-lar” kabi qo`shimchalar qo`shiladi, ammo so`zning o`zagi o`zgarmaydi, Yapon tilida esa shunday so`zlar borki, ular umuman boshqa so`zlarga aylanib ketadi. Ushbu xususiyat ham o`zbek tilida kuzatilmaydi;

Bugungi kunda yapon tilini o`rganayotgan talabalar ushbu ikkila nutqni ikkala til orqali bog`lab ularning o`xshash va farqli tomonlarini tahlil qilib, bu bog`lanishlarni qiyoslab o`rganishi maqsadga muvofiq deb o`ylayman. Chunki ko`pchilik talabalar xorijiy tillarni , shuningdek sharq tillarini ham o`z ona tilisiga bog`lab , qiyoslab o`rganadilar. Lekin buni butun grammatikasiga moslab bo`lmaydi, chunki ikki o`xshash tilning o`zi bo`lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Begmatov E. O`zbek nutqi madaniyati masalalari. O`zbek tili va adabiyoti, 1980, N4
2. Qilichyev E, Qilichyev B, Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. Buxoro 2001
3. M.Asqarova. Hozirgi o`zbek adabiy tilidan ma`ruza matnlari. Toshkent .2000-y
4. Minna no nihongo II Tarjima va Grammatik tahlil. Ozbekiston –Yaponiya inson resurslarini rivojlantirish markazi.
5. New Aproach Japanese Intermediate Course.

YAPON XALQ MAQOLLARINI TARJIMA QILISHDAGI AYRIM MUAMMOLAR

M.R.Soleyeva

Annotatsiya. Mazkur maqolada yapon xalq maqollarining tadqiq qilinayotgan yapon maqollarini o‘zbek tiliga tarjima qilishdagi ayrim muammolar haqida so‘z yuritilgan. Chunki maqollarning tarjimasi lingvomadaniy aspektlar bo‘yicha to‘g‘ri tarjima qilinsagina mohiyati tushunarli bo‘ladi. Biroq maqollarni tarjimasida uchraydigan ayrim muammolar borki, ularni tarjimada qanday berish har bir tarjimonning mahoratiga bog‘liq bo‘ladi. Mana shundagina adekvat tarjimaga erishish mumkin.

Kalit so‘zlar: paremiologiya, tarjima, maqol, ibora, hikmat, matal, ekvivalentlik, qisman tarjima, lingvomadaniyat.

O‘qilishi sodda, ma’nosi ulkan xalqona maqol va matallar – har bir xalq hayotining ko’zgusi. Ularda xalqning yashash falsafasi, ma’naviy tamoyil va qoidalari, qolaversa, katta hayotiy tajriba o’z aksini topadi. Yapon xalq og‘zaki ijodining ajoyib namunasi bo’lgan maqollar ham shunday xususiyatlarga egaligi bilan ajralib turadi. Kunchiqar yurt odamlari – dono xalq hisoblanadi.

Ular o’zlarini o’rab turgan borliq – tabiat, undagi mavjudotlaru bir osmon ostida, bir zamin ustida yashayotgan odamlar bilan ham o’zaro uyg‘unlikda, bahamjihat hayot kechirishga odatlangan.

Yaponlar nihoyatda intizomli bo‘lib, ortiqcha dabdabani yoqtirmaydi, oddiy va kamtarin yashashni xush ko’radi. Tabiatdagi biron hodisa ularning nazaridan chetda qolmaydi: kapalakning

qanot qoqishidan tortib har bir qurt-qumursqaning harakatidan ham saboq chiqarib yashaydigan bu xalq maqollari zamirida shu kuzatuvlardan hosil bo'lgan sodda, buyuk falsafa yotganini ilg'ash mushkul emas [4; 67].

Bugungi kunda, maqollar ustida qizg'in izlanishlar olib borilayotgan bir paytda, maqollarning har taraflama jihatlarini o'rganish paremiologiya sohasining asosiy vazifalaridan biridir. Maqollarni qiyosiy jihatlarini o'rganish asnosida ularning lingvomadaniy jihatlariga to'xtalmay ilojimiz yo'q.

Bu orqali tadqiq etayotgan tillarimizdagi maqollarning bir-biriga o'xshash va farqli tomonlarini, shu til egasi bo'lmish xalqning o'ziga yarasha madaniyati va o'ziga xos tiynatini ko'rsatishga harakat qilamiz. Yapon maqollarining lingvomadaniy jihatlarini tahlil qilishda til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini tasvirlash, o'zbek va yapon tillaridagi maqollarning mavzu jihatidan bir-biriga o'xshash tomonlarini ko'rib chiqish va ulardagi mentalitet va milliy xarakterning ifodalanishi kabi masalalarga chuqurroq yondashishiga harakat qilamiz .

Chet tillarini o'rganish davomida ko'p ma'lumotlarga ega bo'lish bilan bir qatorda retseptor o'rganuvchi bo'lib, o'sha xalqning madaniy meroslari, azaliy dunyoqarashlari bilan tanishib, o'zimizni qiziqtirgan mavzular borasida izlanishlar olib boramiz.

Tili o'rganilayotgan mamlakatning madaniyati, urf- odatini badiiy asarlar orqali o'rganish juda ko'p bilim olishga yo'l demak. Tabiiyki, har bir millat madaniy merosida xalq maqollari o'ziga xos o'ringa ega.

Har bir davlatning o'ziga yarasha asrlar osha yetib kelgan xalq maqollari bo'lib, maqol va matallar tarjimada qanday berilishi va to'g'ri ma'no kasb etishi muhim jihat. Shunday mavzulardan biri yapon xalq, maqollarning o'zbek tilidagi muqobil variantlarini topish muammosi hisoblanadi.

Xalq madaniyatini ko'rsatishda maqollar eng faol vositalardan biri sifatida bugungi kunda tilshunoslikda lingvomadaniy izlanishlar jarayonining muhim mavzularidan biriga aylanmoqda [7;105]. Ko'plab izlanishlarning asosiy obyekti sifatida ishlanilyapti. Avval qayd etilganidek, til o'rganish jarayonida qiziqarli mavzulardan biri sanalgan xalq maqollarining tarjimasi va ularning mos,muqobilligini topish asosiy muammolardan sanaladi. Ma'lumki, tarjima jarayonida bevosita tarjima va bilvosita tarjima vositalari turlari bor. Shunday maqollar borki, ularning ekvivalent tarjimasi borligi o'zbek tilida, yapon tilida ham ma'noviy uyg'unlik uchraydi. Fikrimizni tasdiqlash uchun quyidagi maqolni ko'rsak:

Suhbat jarayonida eng ko'p qo'llaniladigan o'zbek xalq maqollardan biri bu "Bir boshdanikki bosh afzal" [5;207]. Ko'pincha maslahat, muhokamada ushbu maqoldan keng foydalanishadi. Mazkur maqol yapon tilida ham aynan shunday ham shakl va *ham ma'no juhatdan ekvivalent tarjimasi mavjud:*

２人よれば文殊のちえ

"Futari yoreba monjuno chie" So'zma so'z tarjima qilinganda ham aynan bir xil ma'noni kasb etadi [65; 37].

Yana bir maqol o'qish, o'rganish davomida tez-tez ishlatiladi *" toma –toma ko'l bo'lur" Bu xalq maqoli biz o'rganayotgan yapon tilida ham ma'nan va ham so'zma-so'z mos variantda quyidagicha keladi:*

地率もって川となる

"chiri tsumot te kawato naru" Mazkur maqol nafaqat o'qish, izlanishumuman har sohada kam-kam o'rganib , bir butunlikga erishish ma'nosi keltiriladi.

Pand –nasihat mavzulariga doir bo'lgan xalq maqollari har doim insonlarni ezgullikga, hallolikga va qolaversa to'g'rilikga yetaklashga xizmat qiladi. Asosan bunday maqollar o'xshatish orqali ham ifodalanadi. Misol uchun o'zbek xalq maqollari bisotidan *"yursang sayoq, yeysan tayoq"* keltiriladigan ibratomuz maqol yapon tilida quyidagicha keladi.

" 犬も歩けば棒にあたる"

Inumo arukeba bouni ataru.

Agarda shu yapon xalq maqolini so’zma-so’z tarjima qilsak *unda “nazoratsiz yurgan kuchuk-tayoq yeydi”* kabi bo’ladi. Biroq xalq maqollarining tarjima jarayonida biz moslikni, ekvivalentlikni topib muqobillikni berishimiz kerak. Shu boisdan ham o’zbek xalq maqolida bu yuqorida keltirilgan maqolga hamohang keladi.

Yana bir o’zbek xalq *maqolida “bizning k o‘chada ham bayram bo’lajak” sifatida berishimiz*

らくあればくあり.

“Rakuarebakuari”

Keltirilgan maqol tushkunlikga tushmaslik, umidini so’ndirmaslik ma’nolarini beradi. Insonni intilishga chorlaydi.

Yuqoridagi maqolga o’xshash o’zbek xalq maqollaridan *biri “Omad jasurlarga kulib boqadi”*

Hayotga dadil qadam qo’yishni, to’siqlarga mardonavor turishni, o’rgatuvchi bu maqolning yapon tilidagi berilishi quyidagicha *おににかなぼう “onini kanabou”*

Yapon tilida yana birr xaql maqoli borki, unda ikki ma’noni tushunsa bo’ladi. Ikki jihat va ikki xil mazmun kasb etadi.

ふみお揺るにもかくてはもたぬ。

“fumi oyuruni mokakute vatane”.

Bu maqolning yapon, tilidagi ma’nosi ikkita, ya’ni birinchidan ezilgan his- tuyg‘u, poymol bo’lgan sevgi ifodasidir. Demoqchiki, odamlar o’z hissiyotlarini ba’zida harf bilan emas, xat bilan ifodalashsa shunda taskin topadi. Yana boshqa bir ma’nosi: yoshlikda qilinmagan, o’rganmagan imkoniyat, keksaygan odamni pushaymonlikka olib kelishi muqarardir. Shuning uchun ikkinchi ma’noning o’zbek tilidagi aynan muqobil tarzdagi ekvivalentlgini topib mos xalq maqoli quyidagicha ifodalanadi:

“yoshlikda olingan bilim, toshga o’yilgan naqshdir” ma’nosiga mos keladi.

きてごくらくみてしごく

“kitegokuraku mite shigoku *“ming bor eshitgandan ko’ra bir bor ko’rgan yaxshi”* .

O‘zbek xalqi bisotidagi maqoli mashhur bo’lgan “beshikdan to qabrgacha ilm izla”ga ma’noviy jihatdan mos quyidagiholda yapon tiliga tarjima qilinadi :

学ぶこといきること、いきることまなぶこと。

“Manabu koto ikirukoto, ikiru koto manabukoto “maqol “O‘qish bu hayotni tushunish, hayotni tushunish bu o’qish” bo’lsa, bu muqobil holda o’zbek tilidagi xalq maqoliga muqobil. Bundan ko’rinadiki, o’zbek tilida ham ikki shaklda: mazmunan va ohang variant mavjud.

Demak, yuqorida ko’rib o’tilgan maqollar har biri o’ziga xos tasnifga va mos muqobillikga egaligi bilan farq qiladi. Keltirib o’tilgan chet-tillardagi maqollarning tarjimalari albatta ba’zan juda mos bo’lsa, ba’zida tarjima jarayonida ma’nan uyg‘un keladigan tarjimani berish kerak .

Maqollardagi ma’nolar hamisha yakdillikga ega. Shu bois qaysi tilda bo’lishidan qat’iy nazar maqollar ezgulik va tarbiya uchun xizmat qiladi. Chet tilini o’rganayotganimizda maqollardagi ma’noviy uyg‘unlik naqadar jipsligini ko’rishimiz mumkin [3; 100].

Ko’rib o’tilgan maqollar tarjimada berilishi mosligi va ekvivalentlikning topishi murakkab tomonlari ham. Bu o’sha har bir mamlakatning yillar davomida sayqallagan fikrlar jamlanmasiga munosib kelishi ham kerak. Maqollarning tarjima tahlili natijasida ham o’zbek tiliva ham yapon tili misolida ko’rib o’tdik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. -T.: O‘qituvchi, 1990. – 303 b.
2. Madayev O., Sobitova T. Xalq og‘zaki poetik ijodi. – T.: Sharq, 2010. –207 b.
3. Salomov G‘. Maqolalar va idiomalar tarjimasi. — T.: Fan, 1961. — 162 b.
4. Samadov Q. Maqollarimiz mohiyatiga doir.T.: O‘zbekiston Madaniyati. –1965. -213 b.
5. O‘zbek xalq maqollari 2-tom T.: Fan. 1987. – 365 b.
6. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. T., Fan. 2005: 153-158 b.
7. Sirojidinov Sh. S., Odilova G. Badiiy tarjima asoslari. T. 2011. 140 b
8. みんなの日本語II. Tarjima va gramatik tahlil Toshkent: 2007. 176 b.
9. ことわざ辞典 小柳 昇 (Oyanagi Noboru). ニューアプローチ II (New approach II). – Tokio:こぶも研究者 (kobu mokenkyuusha), 2002. - 268 b.
10. ミニことわざ辞典— 研究者 (kobu mokenkyuusha). 1993.-152 b.

ИНТЕРМАТН ҲОДИСАСИ ВА ҲОЗИРГИ ЎЗБЕК НАСРИ

S.Sh.Hasanov

Аннотация: Бадиий асарда ҳамма элементлар муаллифнинг ғоявий мақсадига бўйсундирилган бўлиб, унинг амалда воқеланиши тасодифий деталлар юзага келтириши мумкин бўлган ахборотий чалкашликларни кўзда тутмайди. Бадиий асар топонимикаси асар хронотопидаги макон тушунчасининг узвий қисми ҳисобланади. Постмодернистик асарда топонимик номлар ўзлари воқелантирадиган матндан ташқи маълумотлар туфайли муаллиф билан ўқувчи ўртасидаги интеллектуал ўйиннинг бир қисмига айлана олади.

Калит сўзлар: интерматнлик, интерматн, лисоний маркерлар, Постмодернистик асар, ассоциатив топонимлар , тарихий-маданий хотиралар.

Муаллиф ўз асари матнида таснифланган топонимлардан интерматн яратиш мақсадида фойдаланар экан, ҳикоянинг динамик суръатини таъминлайди, замонга оид нуқталарни (ўтмиш билан ҳозирни) боғлайди. Хулоса қилиб айтганда, маданий-тарихий хронотопнинг таҳлили бадиий асарни “замон-воқеа-тарих” учлиги асосида идрок этиш, талқин қилиш чегараларини анча кенгайтиради, муаллифнинг ижодий ниятини, уни воқелантирувчи лисоний бирликларнинг ўзига хослигини тўғри англаш имконини беради.

Бадиий матнни ўрганишга интерматнли ёндашув матн билан маданиятнинг бирлашган нуқталарини ёритиш имконини яратади: маданият хоссаси сифатида матн унинг узвий қисми

бўлиб, ўзида олдинги ва ҳозирги маданий макон тажрибаларини жамлайди. Бундан ташқари, бадиий матн интерматнли алоқаларини аниқлаш унинг мазмун-моҳиятини очишга имкон бериб, бу ўз навбатида киноявий контекстларнинг структураси ва семантикасини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

Киноя – гўзал ва хунук, мақбул ва номақбул, идеал ва реалнинг антиномиклиги ҳамда пародиявийлиги тамойилига асосланадиган маданий ҳодисадир. Ижтимоий-тарихий ва маданиятшуносликка оид билимни ўз ичига олувчи имплицитли контекст киноявий матнларни шакллантириш учун ғоявий асос вазифасини ўтайди.

Баҳодир Қобул "Тановор" асарида интерматн яратишда кинояни усталик билан қўллаган ҳолда "ўз" Ўқувчиси макони чегараларини кенгайтиради, асар матнини чуқур ва тўлиқ талқин қилинишига кўмаклашади. Мисол учун, биз асар матнида келтирилган аллюзив киноялардан рус истилоси оқибатида Ўрта Осиёга, хусусан Жиззах ерларига Россия томонидан аксарият номақбул кимсалар кириб келганини осон англаб олишимиз мумкин:

"Оқ пошшонинг яқинлари кўзига ёмон кўринганлиги, ўша ер-жой, завод фабрика обрўли бир одам кўзига яхши кўринганлиги, ундай одамни райини қайтариш маданиятга тўғри келмаслиги, айтилган вақтда айтилган пора айтилган жойга айтилгандай қилиб етказилмаганлиги, оёқ остидан чиқиб қолиб кайфиятга тегилаётганлиги, бу ҳолатда ишлаб бўлмаслиги, нимага ёки кимга ҳалақит берилганлигини ҳеч ким билмаса-да; ҳалақит берганлиги аниқлиги, бундайларга бунча мол-давлатга эга бўлиш ярашмаслиги каби айбловларга сазовор бойлар, илми ва тили тўғрилиги шарофатидан Санкт-Петербург, Москва, шу қаторда катта шаҳарларга кириш тақиқланган ва сургун бўлганлардан ташқари, "айбини оқлаш учун хизматга юборилган"ларнинг ичида бironта соғи йўқ эди".

Бадиий матннинг метаматнли имкониятлари ва шу имкониятларни жалб қилишда воқеланувчи интерматн муаллифга ўз аксиологик (баҳолаш) тизимини эксплицитли ёки имплицитли ифодалаш имконини беради ва бунда метаматн айнан киноявий матнда тўлиқроқ гавдаланади. Р.Барт таъбири билан айтганда, матн тугалланган маҳсулот эмас, балки ҳозир ва шу ерда юз бераётган, бошқа матнлар, бошқа кодларга уланган ҳамда шу жамият билан, унинг тарихи ва маданияти билан боғланган жараёндир.

Юқорида асардан келтирилган парчада муаллиф бизга ўткир киноявий усулда Чор Россиясининг XIX асрнинг иккинчи ярми – XX аср бошидаги тарихий, маданий ва маънавий аҳволининг манзарасини тасвирлаб беради. Тарихдан маълумки, тез орада бундай таназзул бу мамлакатни муқарар ҳалокатга олиб келганди.

Шундан сўнг Б.Қобул аллюзив антропонимлар усулидан ҳам кинояни кучайтириш мақсадида фойдаланиб, ўқувчи билан ўзига хос интеллектуал ўйин бошланади: *"Ғарб урушида енгилганлиги, шармандалик айбини ювиш учун сургунга йўлиққан Фалончи Писмадон Кауфмандан тортиб, ким-ким, оқ пошшонинг хотини, маликаи даврон, янаям эринмай чайналганда туққан онасининг тожидаги бриллиантни ўйнашига ўғирлаб бергани эвазига "Россия манфаатлари йўлида алоҳида махсус вазифани бажариш" мақсадида қўлига сафар хати тутқазилган Сўпихўжа Хўжасўпиевич Романовгача".* Киноя нутқ ижодий жараёнининг амалга ошишини яққол намунасидир. У эстетик ва эмоционал баҳо бериш ҳиссига асосланган лисоний ва мазмуний ўйин намоёнининг шаклларидан бири ҳисобланади. Лисоний ўйинларнинг бошқа шакллари билан бир қаторда киноя лисоний бирликлар қўлланилишининг объекти сифатидагина келмайди, балки баҳони ифодалашнинг ўзига хос воситаси вазифасини бажаради, яъни муаллифнинг воқеликка яширин танқидий муносабатинининг тажассумидир. Киноявий мазмуннинг коммуникатив қисми белгининг имплицитли хоссасига, вазиятли контекст (ижтимоий-тархий мазмундаги билимлар), руҳий контекст (муаллиф ва ўқувчи руҳий ҳолатини, кайфиятини билиш), вертикал контекст (мулоқотчиларнинг умумий сўз бойлиги, билим-тажрибаси) кабиларга асосланади. *"Ғарб урушида енгилганлиги, шармандалик айбини ювиш учун сургунга йўлиққан Фалончи Писмадон Кауфман"* – Константин Павлович Кауфман, мустамлакачи ва истилочи сифатида тарихга кирган ҳарбий арбоб. Б.Қобул бу ерда ўзининг бу персонажга нисбатан шахсий муносабатини бўрттирилган киноя билан ифодалаган. Аслида 1865-йилда Вилен ҳарбий округи қўшинларининг қўмондони

лавозимига тайинланган Кауфманни руслаштириш сиёсатини нотўғри олиб борганлиги учун 1866-йилдаёқ ушбу лавозимдан бўшатилгани маълум. Сўпихўжа Хўжасўпиевич Романов – Николай Константинович Романов. 1874-йилда онаси, Александра Иосифовна Мармар саройдаги иконаларнинг биринг ромидан учта бриллиант йўқолганини сезиб қолади. Узоқ давом этган терговлар натижасида бу қимматбаҳо тошларни князь Константин Николаевич ўғирлагани ва уларни сотиб, пулини ўзининг маҳбубаси америкалик раққоса 24 ёшли Фанни Лирга бермоқчи бўлгани аниқланади. Императорлик оиласи доирасида уни руҳий касалга чиқаришади ва омма учун баҳона топиб, пойтахтдан олис ерларга суургун қилишади.

"...Николайнинг тупроғи тилла Туркистон заминига ишқивозлиги ва бу ишқивозликнинг, биринчи навбатда, тийиқсиз генераллар, тажовузкор зобитлар, оч аскарларнинг кайфиятига мос келиши; ҳам Ғарб, Ҳам Шарқ урушларида шарманда бўлган Россия армиясининг..." Бадиий матнда киноя нафақат барча тил сатҳларининг воситалари ҳисобига яратилади ва мураккаб қурилган матнички белгидан иборат бўлади, балки бошқа семиотик тизимлар воситаси ҳисобига ҳам шакллантирилади ва шу тарзда ҳам матнички, ҳам матндан ташқи маълумотларга қурилган семиотикалар аро белгига айлнади. Юқорида келтирилган парчада ўқувчи Ғарб ва Шарқ урушларида Чор Россияси қўшинларининг шарманда бўлганини ўқиб, маълум тарихий воқеаларни ёдга олади: 1914-1918-йилларда бўлиб ўтган Биринчи Жаҳон урушида Россиянинг мағлубиятга учраб, кўп талофотлар кўриши ҳамда 1904-1905-йиллардаги рус-япон урушининг Чор Россияси учун аянчли оқибатларга олиб келганлиги каби воқеалар.

Кинояли контекстларни яратиш ва тушуниш жараёнларини ўрганиш бугунги кунда дунёқарашининг асоси ҳақиқатларнинг кўп маънолиги ва оламнинг ададсизлигини таъкидловчи янгича фикрлаш бўлган постмодернизм даври талаби билан фаннинг долзарб вазифасига айланди. Ғоявий-эмоционал баҳонинг имплицитли ифодаси сифатида киноя ўзи учун хос бўлган чуқур интенционал семантикаси билан матн яратувчи тамойил ролини бажаради. Муаллифнинг фалсафий-эстетик идеалини воқелантирар экан киноя бадиий матнда унинг барча сатҳларини; киноя намоён бўлишининг туб сатҳларини – метаматнли ва интерматнли сатҳларини ўзгартиради. Бу фикримизни "Тановор" асарининг 5-дафтарида Турди Фароғийнинг "Тор кўнгиллик беклар" ғазалининг бошланиши ҳам далиллайди: *"...ақли танг қотиб, қиличи занг босган* ***тор кўнгилли беклар****нинг зарни кўрганда кўзини зарнигор касали бутунлай қоплашининг мутлоқ аниқлиги..."* Китобхон ушбу киноя таъсирида халқимиз тарихидаги ўзаро ихтилофлар ва уларнинг фожеавий оқибатларини кўз олдида гавдалантиради.

Интерматнликнинг конструктив хусусияти ўзлаштирилган элементларни асар ғоясига кўра тартиблар экан, бу хусусият янги маъноларни юзага чиқаради, янги контекстларга ҳавола қилади ва янги вазифалар бажара бошлайди. Матнлараро алоқалар таҳлилини фақат бадиий асарлар билан чекласак, унда ёзувчи нуқтаи назаридан интерматнли алоқалар матнни маълум маданий анъанага қўшади ва асар мазмуний қурилишини мураккаблаштириш имконини беради. Ўқувчи нуқтаи назаридан эса асарлар, тарихий воқеа-ҳодисалар орасидаги алоқаларни аниқлаш эстетик завқ бағишлайди. Бундан ташқари шундай алоқаларни билиш ва уларни аниқлай олиш ўқувчининг "ўз" ва "ўзга"ни фарқлай оладиган маълум ижтимоий-маданий муҳитга мансублиги кўрсаткичи ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Қобул Б. Отачироқ. Тошкент,"MASHHUR – PRESS", 2021, 656 бет.

2. Интертекстуальность художественного дискурса: материалы Всероссийской научной конференции (г. Астрахань, 20 апреля 2018 г.) / сост.: Г. Г. Исаев, А. А. Боровская, Т. Ю. Громова, И. Ю. Целовальников; под ред. Е. Е. Завьяловой. — Астрахань: Астраханский государственный университет, Издательский дом «Астраханский университет», 2018. — 242 с.

3. Карлик Н.А. Интертекстуальные связи романа А. Нотомб «Сладкая ностальгия» // Верхневолжский филологический вестник. — 2018. —№2. — URL:

https://cyberleninka.ru/article/n/intertekstualnye-svyazi-romana-a-notomb-sladkaya-nostalgiya (дата обращения: 02.10.2023).

4. Конькова И. И. Топонимы как маркеры вторичного текста в англоязычном научно-техническом дискурсе / И. И. Конькова // Молодой ученый. — 2017. — № 2 (136). — С. 736-741.

5. Кудряшева Ф.С. Прецедентные топонимы как средство построения реального художественного пространства (на материале романа С. Тессона «В лесах Сибири») // Доклады Башкирского университета. — 2018. — Т. 3. — № 1. — С. 76- 82.

6. Левина Э.М. Может ли быть прецедентным топоним? // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — 2016. — № 4-2. — С. 115-119.

7. Кудряшева Ф.С. Прецедентное имя как проявление интертекстуальности в художественном тексте (на материале романа А. Макина «Французское завещание») // Вестник Башкирского университета. — 2016. — №3. — С. 693-697.

8. Лютавина Е. А. Реалии как лингвистическое явление / Е. А. Лютавина // Молодой ученый. — 2015. — № 14. — С. 488-490.

9. Темирболат А. Б. Категория хронотопа в свете современных научных концепций литературоведения // Филологические науки в России и за рубежом: материалы I Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, 2012 г.). СПб.: Реноме, 2012.

10. Халилова А. Интертекстуальность как когнитивная категория художественного текста // Иностранная филология: язык, литература, образование. — 2016. — № 1(1 (58). — С. 82–87.

11. Haiman J. Talk Is Cheap: Sarcasm, Alienation, andthe Evolution of Language. / J. Haiman. — New York :Oxford University Press, 1998. — 222 p.

12. Hatim B. The Translator as Communicator / B. Hatim, I. Mason. — London : Routledge, 1997. — 224 p.

13. Lennon P. Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study / P. Lennon. — New York : Mouton de Gruyter, 2004. — 298 p.

14. Wilson D. On Verbal Irony / D. Wilson, D. Sperber // Irony in Language and Thought. A Cognitive Science Reader /ed. by H.L. Colston and R.W. Gibbs. Lawrence Erlbaum Associates. New York, London. 2007. — P. 35—56.

ХИВАЛИК АЁЛЛАР, XX АСР БОШЛАРИ

Г.Ш.Мадримова

Ер юзидаги ҳар қайси жамиятнинг маданий даражаси
унинг аёлларга бўлган муносабати билан белгиланади
Ш. Мирзиёев.

Аннатоция: Ушбу мақолада совет даври ўзбек хотин-қизларининг сиёсий ва ижтимоий фаоллашуви, таълим ва ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалиги соҳаларидаги фаолияти, ютуқлари, мураккаб йилларда ўз миллий қадриятларини асрашга интилишлари ўрганилган.

Калит сўзлар. Хотин-қизлар, ижтимоий-сиёсий фаоллашув, стахановчилик, “Меҳнат шуҳрати”, “Ҳурмат белгиси”, қишлоқ хўжалиги, саноат, таълим, тиббий соҳада фаоллик, арзон ишчи кучи.

Кириш. Жаҳон тамаддуни ривожи тарихшунослигида аёллар мавзуси ва уларнинг ижтимоий ҳаётдаги фаолликлари муҳим ўрин тутади.

Хотин-қизларнинг ижтимоий ҳаётда иштироки турли тарихий даврларда ўзига хос тарзда кечган бўлиб, советлар давридаги мураккаб жараёнларда халқимиз ўз маънавий илдизлари, азалий қадриятларини сақлаб қолишга интилганлар. Жумладан Хива аёллари ҳам XX аср биринчи чорагидан фаол ижтимоий-сиёсий ҳаётга тортилганлар ва ўз меҳнатлари билан жамият ривожида муҳим ўрин эгаллаганлар. Мазкур ҳаракатлар дастлаб, таълим соҳасидан бошланган бўлиб, 1925 йил Хива шаҳрида илк хотин - қизлар педагогика

техникуми иш бошлаган. Педагогика техникуми ўз фаолиятини дастлаб Али Маҳрамнинг, кейинчалик Нурмурат Маҳрамнинг советлар томонидан тортиб олинган уйида давом эттирган [4]. Мазкур ўқув даргоҳи дастлабки ўқув йилида атиги 10 нафар хотин - қизларни таълим олишига хизмат қилган бўлса, йиллар оша хотин-қизларнинг мазкур даргоҳда таҳсил олишга қизиқишлари ошиб борган. 1935-1944 ўқув йилларида 400 нафар педагог кадрлар тайёрланган [2].

1925 йилда Хива шаҳрида хотин-қизлар клуби ташкил қилиниб, жами 4 киши хизмат қилган. Улар орасида бир нафар ўзбек, 2 нафари татар, бир нафари рус миллатига мансуб бўлган ходимлар фаолият юритганлар.

Мақоланинг асосий ғояси совет даврида хотин-қизларнинг ижтимоий ҳаётга жадаллик билан тортилиши, жисмоний имкониятлари, миллий анъаналар ҳисобга олинмаганлиги, оғир меҳнатга жалб қилиниши, мураккаб жараёнда аёлларимиз ўз миллий қадриятларидан оғишмасдан меҳнат жабҳасида муносиб ўрнига эга бўлганликлари кўриб ўтилади. Мавзу қизиқарли бўлиши билан бирга мураккаблиги ва совет даври адабиётларига коммунистик мафкуранинг сингдирилганлигини алоҳида эътиборга олишни талаб қилади.

Методлар. Ушбу мақола илмий адабиётлардаги кўплаб маълумотларни архивлар, даврий нашрларидаги мақолаларни билан қиёслаш, умумий таҳлил қилиш, синтезлаш методлари асосида ўраганилди. Мақолани ёритишда мазкур услубларга мурожаат қилинган ҳамда мақола мақсадини очиб беришга хизмат қилади.

Натижалар. Ўраганилган илмий адабиётлар ва архив маълумотларига кўра аёллар таълим соҳасида, ишлаб чиқариш ва санъат соҳаларида катта ютуқларга эришганлар. Хивалик Саодат Салимова 1905 - йилда туғилган. 1923 йил маърифат ва маданият вазирининг маълумотномаси билан Хива шаҳридаги ўрта мактаб ўқитувчиси сифатида фаолиятини бошлаган [7]. Педагогика институтини сиртдан тамомлаган. 1926 - йилда касаба уюшмасига аъзо бўлган. Хоразмлик ўзбек аёллари орасидан етишиб чиққан биринчи ўқитувчидир. С. Салимова «Коммуна» мактабида саводсизликни тугатиш ва ёш авлодни ҳар томонлама етук қилиб тарбиялашда ўз ҳиссасини қўшган зиёлилардан эди. Хива педагогика билимгоҳида биринчи ўқитувчи, илмий бўлим мудири, сўнг директор лавозимларида ишлаган. 1935-йилда Хива тумани маориф бўлимига мудир қилиб тайинланган. «Халқ маорифи аълочиси» кўкрак нишони билан тақдирланган[5]. С. Салимова Хива халқ депутати сифатида сиёсий соҳада ҳам фаол бўлганлиги унинг номига берилган мандатлардан билиш мумкин. Лекин, С. Салимова турли сабаблар билан халқ душмани сифатида қораланган. [5].

Таълим фидоийси, Хива шаҳар Киров номидаги мактаб ўқитувчиси Гулсум Бекчурина кўзга кўринган мутахассисларидан эди. Ёшларни саводхонлигини оширишдаги самарали меҳнати эвазига Г.Бекчуринага нуфузли давлат мукофоти берилган[13]. 1960-йилда Аваз Ўтар номли мактаб ўқитувчиси Шагиева Моҳинур “Ҳурмат белгиси ордени ” билан мукофотланган[16]. Таълим фидойиларида яна бири Билолова Роза Ивановна эди. Ёш авлодни тарбиялашдаги машшақатали меҳнати эвазига тегишли ташкилотларнинг фахрий ёрлиқлари билан тақдирланган. Хива педогогика билим юрти бошлиғи сифатида самарали меҳнат қилган Р.Билолова 1970-йил “Жасоратли меҳнати учун”, “Меҳнатдаги фарқи учун” медаллари билан, 1989-йил “Ёшлар устози” кўкрак нишони билан тақдирланганлиги узоқ йиллик самарали меҳнат маҳсули ҳисобланади[8]. 1978-йил вилоят ўқитувчилар V қурултойида иштирок қилган. Р. Билолова ўқитувчилик фаолияти билан бирга сиёсий соҳа фаолларидан бўлиб, Хоразм вилояти Халқ депутатлари Хива шаҳар Кенгашига депутат вазифасини бажарган[9].

Хивалик аёллар маданият соҳасини ривожлантириш, ёшларни китобхонликка қизиқтириш, кутубхона фаолиятини ривожлантиришда самарали фаолият олиб борганлар. 1960-йилларда Хива шаҳар кутубхонаси халққа маданий хизмат кўрсатишни самарали йўлга қўйган. Умумий китоб фондини 30 мингдан ошириб, китобхонлар сонини 700 дан зиёдга ўсишига хизмат қилган. Бу борада кутубхона мудири К. Маҳмудова, кутубхоначи А. Нурматоваларнинг хизматлари катта бўлган. Шу билан бирга фотокўргазмалар ўтказиб, халқни китобхонликка қизиқтиришда унули фойдаланганлар фойдаланганлар[17].

Хива маданиятининг забардаст қанотлари сифатида Онабиби Отажонова, Анаш халфа, Сорахон Оллаберганова, Бекажон Раҳимовалар саънат ва театр соҳаси ривожига ҳисса қўшганлар. Ўз даврининг етук касб устаси Коммуна Исмоилова нафақат республикамизда балки бутун собиқ иттифоқда машҳур санъаткор аёлдир. У 1927-йил 15- декабрда Хива шаҳрида туғилган[7]. К.Исмоилова иккинчи жаҳон уруши йилларида Гавҳар Раҳимова раҳбарлигидаги хотин-қизлар концерт бригадасида иштирок этган. 1946 - йилдан эътиборан Хоразм мусиқали драма театрида, 1947-йилдан Ўзбек ашула ва рақс ансамблида, 1948-1951 йилларда Ўзбек давлат эстрадасида, 1952-1959 йилларда Ўзбек давлат филармониясида, 1959-1988 йилларда Ўзбекистон телевидение ва радиоси ўзбек халқ чолғулари оркестри ҳамда мақом ансамблида, 1985-йилдан Зебо Ғаниева номидаги Ветеран аёллар ансамбли қатнашчиси сифатида санъат соҳасида узоқ йиллар ва сермазмун фаолият юритди[6]. К. Исмоилова 2013-йил вафот қилган. Ижодкор аёллардан Ш. Тоҳирова узоқ йиллардаги журналистик фаолияти учун турли ташкилотларнинг эътирофига сазавор бўлган[10]. 1997 - йил унинг “Жавоҳир” шеърлар тўплами нашр қилинди[17]. Ижодкор асосий фаолиятини “Хива тонги” газетаси таҳририятида журналист сифатида олиб борган.

Хива аёллари нафақат илмий ва маданий соҳаларда балки, саноат, ишлаб чиқариш соҳаларида ҳам катта ютуқларни қўлга киритганлар.

Аёлларнинг енгил саноат соҳасидаги хизматларини алоҳида таъкидлаш лозим. Хива шаҳридаги “Умид” атрелида тикувчилик қилган аёллардан бири Бибихон Атамуродова бўлиб, стахановчи тикувчи сифатида июл ойдаги режани 75%ни 111% қилиб бажарган. Шунингдек, Атамуродовадан ўрнак олиб, Д.Каримова, Қ. Абдуллаева, П.Содиқовалар режани 135-140% қилиб бажарганлар. “Қизил тўқувчи” артелидаги ипак тўқиш цехида ишлаган Р. Назарова, А.Матқурбоновалар ўз режаларини ортиғи билан бажарганлар[12]. Барча соҳаларда календар йил давомида социалистик меҳнат мусобақалари ташкил қилинган. 1982-йил ўтаказилган меҳнат мусобақасидаги илғорлар “Меҳнат шуҳрати” китобига номлари қайд қилинган.Улар орасида Хива гилам тўқувчилик фабрикаси ишчиси Рўзметова Дармонжон ҳам киритилган[18].

Иккинчи жаҳон уруши тугаши арафасида 1944 йили кўп фарзанд кўрган аёлларни “Қаҳрамон она” фахрий унвони билан тақдирлаш жорий қилинган. Ўзбекистон Республикасида 1995-йил 1-январ ҳолатига кўра, 431 мингга яқин аёл „Қаҳрамон она“ ордени билан тақдирланган. Шунингдек, советлар даврида беш нафардан кўпроқ бола туғган оналарга уч даражали «Оналик шуҳрати» медали ҳам берилган[3]. Бу мукофотлар саноат ривожига ёш кучлар зарурлиги, мамлакат аҳолиси сонини ошириш каби сиёсий мақсадларни ҳам кўзлаган.

Хива шаҳар соғлиқни сақлаш ходимларининг бир гуруҳ шифокорлари колхозларда пахтакорларнинг соғликларини кўрикдан ўтказиш тадбирини мунтазам ташкил қилганлар. Боғча ва яслилларда тиббий хизматни яхшилашда тинимсиз ишларни олиб борганлар. Бу фаолиятда шифокор аёлларнинг хизмати катта бўлган Хожар Ибрагимова “1 Май ” колхози аҳолисига тиббий хизмат кўрсатган[14]. 1950-йилда тиббий хизматнинг жонкуярларидан Хива шаҳар касалхонаси жарроҳлик бўлими мудири вазифасида хизмат қилган Хўжаева Лола Ниёзметовна “Ҳурмат белгиси ордени ” билан мукофотланган[15].

Мунозара. Мақолада ўрганилган муаммо долзарб гендер масаласига оид. Советлар давридаги бир ёқлама сиёсат, аёллар меҳнатидан арзон ишчи кучи сифатида фойдаланиш, жисмоний имкониятларини ҳисобга олмасдан оғир меҳнат турларига аёвсиз жалб қилинишлари натижасида хотин-қизларнинг соғлиқ билан боғлиқ муаммолари юзага келган. Аёлларга эркакларга хос касблар ўрагатилган айниқса, қишлоқ хўжалик соҳасида тракторчи сифатида жалб қилинган. Бу каби оғир меҳнат ва жисмоний куч талаб қиладиган ишларда фаолият юритган ва натижаларга эришган аёлларга кўкрак нишонлари, давлат мукофотлари тақдим қилиниб, “Ҳурмат тахтаси”га суратлари илинган. Бу каби рағбатлантиришдек қарашларнинг ортида хотин-қизларни тинимсиз меҳнат қилишга, янада кўпроқ ишлашга йўналтириш сиёсати олиб борилган. Ҳаттоки, “Дала ясли”ларининг жорий қилиниши заминида мазкур мақсадлар кўзланган. Бундай шароитда аёллар ўз маҳорати ва имкониятларини тўлиқ ишга солганлар.

Тўғри совет даврида аёлларнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллашувларида, сиёсий тушунчаларга эга бўлишларига хизмат қилувчи бир қатор имкониятлар яратилган бўлса-да асосий мақсад коммунистик мафкурага хизмат қилиш бўлиб, сиёсий ва ҳуқуқий эркинликлар чекланган эди.

Хотин - қизлар меҳнатларидан унумли фойдаланиш айниқса Хива шаҳридаги “Учқун” ва “Қизил тўқувчи” артелларининг меҳнат жамоалари фаолиятида намоён бўлади. Жамоа стахановчилар мусобақаларига қўшилганлиги юқорида қайд этилган айрим маълумотлар асосида кўриб чиқилди [12]. Меҳнат самарадорлигидан ортда қолган қишлоқлар ва шаҳарларга вилоятлардаги энг илғор шаҳарлар ва қишлоқларлар оталиқ сифатида беркитилган. Бундан ташқари уларнинг меҳнат унумдорлигини оширишда вилоятлардаги энг фаол аёллар билан хат орқали мулоқотларни жамоатчиликка газеталар орқали етказиб борилганки, бунда янада кўп ишлаб, фаоллар каби ҳаёт кечириш ва меҳнат қилиш ибрат сифатида тарғиб қилинган. Мислсиз меҳнат қилган аёлларни рағбатлантириш учун “Меҳнат шуҳрати” китоби жорий қилинган ва унга энг илғор аёллар номлари қайд қилиб борилган. Бундан кўзланган асосий мақсад келгусида ўз жонини аямай меҳнат қилувчи ёшларни тарбиялаш бўлган.

Иккинчи жаҳон уруши оқибатида қурбон бўлган ёшлар сафини яна тўлдириш, аҳоли сонини ошириш, келажакда саноат ва қишлоқ хўжалигида ишчи базасини яратиш ва бошқа мақсадларда “Қаҳрамон она” фахрий унвони ва медалини таъсис этилган ва кўп болалик аёллар тақдирланган, уларга имтиёзлар белгиланган. Кўп болали аёллар рўйхатлари мунтазам равишда даврий нашрларда ёритиб борилган.

Совет даврининг мураккаб йилларида Хива аёллари фидокорона меҳнатлари билан самарали хизмат қилдилар ва давлат мукофотлари, унвонлар билан тақдирландилар. Совет мафкураси даврида аёлларимизнинг ижтимоий фаолликларини оширишнинг туб моҳияти арзон ишчи кучига эга бўлиш эканлигида намоён бўлади. Мураккаб замон зайли ҳам ўзбек хотин - қизларини қаддини бука олмаганлигига тарих гувоҳдир. Энг асосийси улар мустақил Ўзбекистон ёшларини тарбиялашда шарқона маданиятни сақлаб қолганликлари билан таҳсинга лойиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар ва даврий нашрлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар байрамига бағишланган учрашувдаги нутқи. 06.03.2017. 06.03.2017.https://president.uz/oz/lists/view/291
2. 20-йилларда Хоразмда хотин-қизлар ҳаёти. http://xorazmiy.uz/oz/pages/view/239
3. Қаҳрамон она ордени https://uz.wikipedia.org/wiki/Qahramon_ona_ordeni.
4. Собиров О., Қозоқов Э. Хоразм тарихидан лавҳалар.- Урганч – 1994 й.
5. Жўрауева Н. Ўзбекистонда хотин – қизларга муносабат (XX асрнинг 20-80 йиллари мисолида) Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти Тошкент — 2013 йил. Б. 134,178.
6. Жалилов А. Коммуна Исмоилова.“Мусиқа” нашриёти.-Т.2009 йил. Б.4.
7. Ичан Қалъа давлат музей қўриқхонаси фонди. ГХМЗ КП 6226/7 инв 1029
8. Ичан Қалъа давлат музей қўриқхонаси фонди.ГХМЗ КП №6305/4инв 1236
9. Ичан Қалъа давлат музей қўриқхонаси фонди. ГХМЗ КП 6305/10 инв 1239
10. Ичан Қалъа давлат музей қўриқхонаси фонди. ГХМЗ КП 6508/4 инв 1300
11. Ичан Қалъа давлат музей қўриқхонаси фонди. ГХМЗ КП 6508/2 инв 1299
12. Iskandarov.A. Xiva artellarinin savoqlari.// Хоразм Хақиқати газетаси, 1940 йил. 23 август. 1бет
13. Ўқитувчиларга орден ва медаллар топширилди.// Xorazm xaqiqati. 1949 yil.17 may. 2 bet
14. Медицина ходимларининг паҳтакорларга ёрдами.//Xorazm xaqiqati. 1950 yil.29 aprel. 3 bet.

15. Совет хотин-қизларига мукофотлар. Ҳурмат белгиси ордени билан.// Xorazm xaqiqati. 1960 yil.18 mart. 1bet. № 56(8748).

16. Совет хотин-қизларига мукофотлар. Ҳурмат белгиси ордени билан.// Xorazm xaqiqati. 1960 yil.2сентабр. 1bet. № 175(8867).

17. Бобожонов А. Шаҳар кутубхонасида.//Хоразм хақиқати. 1961 йил.6 сентябр. 4 бет. № 177(9848)..

18. “Меҳнат шуҳрати” китобига ёзилдилар//Хоразм хақиқати.1983 йил.29 май.1 бет. №97(14659).

ON INCREASING STUDENTS' MOTIVATION IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

E.M.Mukhambetzhanov

Abstract: The article discusses the importance of motivation in learning foreign languages in the context of globalization. Motivation helps a person to overcome difficulties and maintain interest in studies. The author highlights two types of motivation: integrative and instrumental, and each of them plays a key role in the process of language learning. The article also considers factors that influence motivation, such as cultural surroundings and support from close people and educational institutions. The author recommends creating a positive atmosphere in class, organizing meetings with the native speakers and informal activities in order to keep motivation and interest of students towards studies. The article describes the common principles of how motivation appears and how to maintain it in the context of learning a new foreign language, how learners lose it, and suggests possible ways of increasing motivation and interest towards the target language.

Keywords: Motivation increase, foreign language, learner, communication, teacher, psychology of teaching, language practice

Today, the knowledge of foreign languages is one of the most promising skills in the context of increasing globalization and multiculturalism. It is also a key factor for the successful interactions between people of different nationalities, achieving practical goals, such as job search, qualification enhancement or passing the language examination. However, in studying a foreign language, as in acquiring any other skill, motivation plays a key role. According to «Britannica» encyclopedia, motivation is a combination of forces that influence a person and initiate their behavior[1], therefore leading to a development and further improvement of a particular skill, such as language learning.

In other words, only motivation drives people to master new skills. On the other hand, a lack of motivation can either hinder skill development or halt it entirely. Therefore, maintaining and enhancing motivation in foreign languages learning is a relevant question for parents, students and teachers.

Motivation is a personal interest in the process of acquiring new skills and depends on a lot of factors. Motivation is usually influenced by the surroundings, as noticed by Jamal Kaid Mohammed Ali, the docent of Applied Linguistics Department in Bisha University, Saudi Arabia[2] with reference to Melor Yunus, the professor of English Teaching Department at the National University of Malaysia[3] in his research: «When students receive positive influence from their families, educational institutions and societies, they are more inclined to positive thinking and are highly motivated to learn the second language.» Therefore, any previous negative experiences students had with foreign languages can be bad for motivation and prevent further studies. Teachers should focus on creating a positive atmosphere in class, and encourage any attempts at target language usage, especially in speaking practice. As mentioned by Vasilyeva A. A., the senior lecture of Foreign Languages Department at the State Agrarian University of the Northern Urals, in her work[4] with reference to Sedova E. A., the candidate of Psychological Sciences of the Foreign Languages Department at the Volga State Academy of Water Transport[5], the foreign languages studies highlight integrative and instrumental motivations[6]. Integrative motivation is the desire to master the language, become a part of the foreign language culture, speak with the native speakers fluently, and also satisfy educational and social needs through education. Instrumental motivation is a desire

to learn a language for practical purposes, such as for reading, career opportunities, passing exams, with an emphasis on success and avoiding failures. The two types of motivation are always applicable towards the foreign languages learning: from the one hand, the foreign language learners strive for becoming a part of the target language culture and speak with the native speakers of the target language fluently, from the other, they emphasize pragmatic reasons for learning (for example, to pass a language exam, or apply for a more prestigious job). Quite often the instrumental motivation complements the integrative motivation, and vice versa. Mashkov N. A., the teacher of the English Language and Business Communication Department at the Financial University under the Government of the Russian Federation in Moscow[7], writes that the learners of a new language need a personally significant goal in order to maintain and enhance motivation. The perspective of the target language might be such a goal, and the English language is an example. English is a language of world communication, that is, lingua franca. Since English is currently the dominant language in media, science and popular culture, and the English-speaking countries are considered to be the most promising regarding the quality of education and prestigious jobs, all this inevitably affects motivation to learn this language. However, if the Chinese language, which is also a promising but not a widespread language around the world, serves as an example, it is different from the English language in notable complexity, which is hieroglyphic writing and the tonal system of pronunciation, then the motivation towards learning the Chinese and languages like it, can significantly decrease, as shown in research from the University of Ghana[8], where according to the survey results 82.5% of students reported the demotivation resulting from the learning of the above-mentioned aspects of the Chinese language. There is no single solution for this problem, and each specific case (i.e., each language being studied) should be approached separately. The students who study foreign languages should also be approached individually, because every language learner has different perception of information (visual, auditory, kinesthetic, digital)[9], that is, some people perceive information better visually or by ear, while sociable people need to regularly say the studied information out loud. However, there are common principles for enhancing motivation, which will be listed in the article accordingly.

The meetings with the native speakers, especially if the natives are interesting people, provide a strong boost of motivation. Some activities held in an informal setting outside of academic environment, and the joint activities with the native speakers are very motivating and inspiring for the language learning and help dive into the studies quicker, especially if such meetings or activities will be held regularly or on a continuing basis. Trips to the language camps can increase the motivation of foreign languages learners. The language camps have a lot of native speakers in the environment, and the relaxed atmosphere give a huge motivation boost in language learning, the person shows a desire to come next time and show a higher level of competency, that is, to master the language better.

To summarize the above, it is safe to conclude that motivation plays a key role in the successful study of foreign languages. Not only does it define the level of students' engagement in the process, but also the quality of their assimilation of the material. As numerous studies showed, a positive environment and support from teachers and peers contribute to creating a motivating atmosphere. It is important to consider that motivation can be both integrative and instrumental, and it is their combination that allows students to not only strive for language acquisition, but also to see its practical value in life.

Despite the fact that certain languages can cause demotivation among the students because of their difficulty or lack of practical implementation, it is important to search for individual approaches for every student. Considering different styles of perception of information, teachers can adapt and combine their methods and create more efficient learning strategies. Meetings with the native speakers, participation in language camps and informal activities significantly enhance interest and motivation, creating the conditions for practical language practice.

Thus, in order to master foreign languages successfully, it is necessary to not only develop methods that enhance motivation, but also to actively involve students in the process, taking into

consideration their individual needs and interests. To maintain and enhance motivation is an integral part of effective studies, which requires constant attention and work from both teachers and students themselves.

Reference:

1. Cofer, C. N., & Petri, H. L. (2024, September 26). Motivation. Encyclopaedia Britannica. Retrieved October 1, 2024, from https://www.britannica.com/topic/motivation
2. Jamal Kaid Mohammed Ali, Muayad Abdulhalim Shamsan, Taha Ahmed Hezam, Ahmed A. Q. Mohammed. Impact of ChatGPT on Learning Motivation: Teachers and Students' Voices // Journal of English Studies in Arabia Felix. – 2023. – С. 41–49.
3. Melor Md Yunus, Wan Safuraa Wan Osman, Noriah Mohd Ishak. Teacher-student relationship factor affecting motivation and academic achievement in ESL classroom // Procedia Social and Behavioral Sciences. – 2011. – С. 2637–2641.
4. Васильева А. А. К вопросу о повышении мотивации к изучению иностранного языка в вузе // Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – С. 33–35.
5. Седова Е. А. Исследования Интегративной и инструментальной мотивации обучения иностранному языку в психолого-педагогической литературе // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2013.
6. Gardner R.C. Social Psychology and Second Language Learning. The Role of Attitudes and Motivation / R.C. Gardner. – London: Edward Arnold, 1985. – 208 p.
7. Машкова Н. А. Сохранение мотивации при обучении иностранному языку в разноуровневой группе // Мир науки, культуры, образования. – 2023. – С. 124–127.
8. Nkrumah Bright, Demotivating factors in learning second language: The case of Chinese language learners in Ghana // Journal of Foreign Language Teaching and Learning. – 2021. – Т. 6. – С. 111–125.
9. Торопова А. А. Комплементарный подход к современному процессу преподавания иностранного языка с учетом четырех типов восприятия информации: визуал, аудиал, кинестетик, дигитал // МАГИЯ ИННО: лингвистика и лингводидактика в меняющейся системе координат: электронный сборник научных трудов. – 2021. – С. 317–324.

COMPARATIVE ANALYSIS OF CRIMINAL LAW TERMINOLOGY IN CHINESE AND UZBEK: CHALLENGES AND IMPLICATIONS FOR LEGAL TRANSLATION

Z.Abdurakhmanova

Annotation. The article studies the intricate relationship between linguistic nuances and legal terminology in both languages. It highlights the challenges in translating criminal law terms due to differences in legal systems, linguistic structures, and cultural contexts. The analysis examines key terminologies in Chinese and Uzbek criminal law, identifying areas where direct equivalence is difficult or impossible, which can lead to potential misinterpretations. By addressing these challenges, the article discusses strategies for improving the accuracy and consistency of legal translation, which is essential for cross-border cooperation and legal processes. This study is particularly relevant to legal translators, linguists, and scholars involved in comparative law studies, providing insights into the broader implications for multilingual legal systems and international law.

Keywords: criminal law, legal translation, Chinese, Uzbek, comparative analysis, terminology, cross-cultural, legal systems, linguistic challenges, equivalence.

Introduction. Legal translation plays a critical role in cross-border legal processes, particularly in the field of criminal law, where precision and clarity are paramount. The translation of legal terms between vastly different languages, such as Chinese and Uzbek, presents unique challenges due to differences in legal systems, cultural contexts, and linguistic structures. While both languages encompass rich legal traditions, the inherent differences in syntax, semantics, and legal concepts can result in significant obstacles for translators tasked with ensuring that the intended meaning is

preserved. Misinterpretations or lack of proper equivalence in legal terms can lead to serious consequences in criminal proceedings, ranging from misunderstandings in courtrooms to flawed legal decisions. This article explores the comparative analysis of criminal law terminology in Chinese and Uzbek, focusing on the difficulties of achieving accurate translations. Criminal law, with its highly specialized vocabulary, often contains terms that reflect cultural and legal particularities unique to each country [1: 89-104]. The article examines how specific terminologies in these two languages align or diverge and identifies key areas where the lack of equivalence poses translation challenges.

Moreover, the discussion will delve into the implications of these challenges for legal translators, providing strategies to overcome linguistic and legal barriers. By understanding the complexities involved in legal translation between Chinese and Uzbek, this research highlights the importance of thorough cross-cultural and cross-linguistic comprehension in the legal field, ensuring more effective international cooperation and justice.

1. The role of legal translation in criminal law

Legal translation, particularly in the field of criminal law, requires a nuanced understanding of both the source and target languages, as well as the legal systems in which these languages operate. Unlike other types of translation, legal translation must account for differences in legal frameworks, terminologies, and cultural contexts. In criminal law, precision is especially important because any misinterpretation of legal terms could have severe consequences, potentially affecting the outcome of legal proceedings and the administration of justice. In the case of Chinese and Uzbek, which belong to distinct linguistic families Sino-Tibetan and Turkic respectively the challenges of translating criminal law terminology are compounded by both linguistic and legal system differences.

Legal systems in China and Uzbekistan are influenced by divergent historical developments [4: 67-79]. China’s legal framework is primarily based on civil law principles with a strong centralized government influence, while Uzbekistan’s legal system, shaped by its Soviet past, incorporates elements of civil law with Islamic and traditional legal customs. These differences influence how legal terms are conceptualized, making the task of translating criminal law terms from one language to another particularly complex.

2. Linguistic and structural differences between Chinese and Uzbek

To understand the challenges involved in translating criminal law terminology between Chinese and Uzbek, it is important to first recognize the structural and linguistic differences between these two languages. Chinese is a tonal language that relies on characters representing morphemes, whereas Uzbek is a non-tonal, agglutinative language that uses the Latin script. The fundamental differences in grammar, syntax, and vocabulary structure between Chinese and Uzbek contribute to the difficulty of establishing direct equivalence between legal terms. For example, Chinese legal language often employs compound words formed by two or more morphemes, which carry nuanced meanings [2: 145-160]. These compounds may not have exact equivalents in Uzbek, where terms are often formed through affixation and word derivation. Additionally, Chinese legal terminology frequently draws from ancient Chinese concepts rooted in Confucian, Legalist, and other philosophical traditions. Translating these terms into Uzbek may require careful adaptation, as many of these concepts do not have a cultural or linguistic parallel in Uzbek legal traditions.

3. Comparative analysis of key criminal law terminologies

To highlight the complexities of legal translation, we can examine specific examples of criminal law terminology in both Chinese and Uzbek. Below are a few critical terms used in criminal law:

犯罪 (fànzuì) in Chinese translates directly to "crime" in English, but its cultural and legal connotations are tied to Chinese legal philosophy, where crimes are considered violations not only of the law but of moral and social order. In Uzbek, the equivalent term is jinoyat, which also means "crime" but within a legal context more closely aligned with civil law traditions. While both terms describe illegal acts, the cultural undertones of crime in Chinese law differ from those in Uzbek law, particularly in the way punishment and societal retribution are viewed [5: 103-121].

判决 (pànjué) in Chinese refers to a legal "judgment" or "verdict" delivered by a court. In Uzbek, the equivalent is hukm, which similarly means "judgment" but is used in both civil and criminal

contexts. The procedural differences in how judgments are delivered in Chinese versus Uzbek courts can complicate translation, as certain legal practices and procedures may not have exact counterparts in the other language.

死刑 (sǐxíng) in Chinese translates to "death penalty." In Uzbek, the term o‘lim jazosi is used. While the meaning is technically equivalent, the use and application of the death penalty in China and Uzbekistan differ, requiring a translator to not only convey the literal meaning but also account for differences in legal systems. These examples illustrate the difficulty of finding direct equivalence in legal terminology between Chinese and Uzbek. Beyond lexical differences, these terms carry with them legal and cultural implications that must be carefully considered during translation [3: 25-44].

4. Challenges in achieving equivalence in legal translation

Achieving equivalence in legal translation is one of the primary challenges faced by translators working with languages from vastly different legal systems, such as Chinese and Uzbek. The concept of equivalence refers to the degree to which a translated term or phrase accurately reflects the meaning and legal implications of the original. However, true equivalence is often difficult to achieve due to several factors:

–Legal system differences: Chinese and Uzbek criminal law operate under different legal traditions, with unique approaches to justice, punishment, and legal procedures. These differences can result in terms that have no direct equivalents in the other language, requiring translators to choose between adapting the term or explaining its meaning in context.

–Cultural context: Legal terms are deeply embedded in the cultural and philosophical traditions of a country. For example, Chinese legal terms may reflect Confucian values of harmony and moral order, while Uzbek legal terms may reflect Islamic or Soviet influences. Translators must navigate these cultural differences to ensure that the translated text conveys the intended meaning without distorting the legal concept.

–Linguistic constraints: The structural differences between Chinese and Uzbek, such as the use of characters in Chinese and agglutination in Uzbek, create challenges for achieving concise and accurate translations. Legal language is often dense and highly specialized, and translators must find ways to convey complex legal ideas while respecting the linguistic norms of both languages.

5. Implications for legal translation and international cooperation

The challenges of translating criminal law terminology between Chinese and Uzbek have broader implications for international cooperation in legal matters. As China and Uzbekistan engage in increasing diplomatic, economic, and legal collaboration, accurate legal translation is essential for ensuring mutual understanding and effective communication. Misinterpretations in legal translation can result in diplomatic disputes, flawed legal agreements, and challenges in extradition or international legal cases [6: 202-220]. Moreover, legal translators play a crucial role in cross-border criminal investigations, extradition requests, and the implementation of international treaties. Inaccurate translation of criminal law terms can lead to misunderstandings between legal authorities in China and Uzbekistan, undermining efforts to combat transnational crime or enforce justice.

6. Strategies for improving legal translation

To overcome the challenges discussed, legal translators working between Chinese and Uzbek must employ several strategies to ensure accurate and culturally sensitive translations. These strategies include:

–Contextualization: Rather than relying on word-for-word translations, legal translators should focus on conveying the broader legal context of the term. This approach involves understanding how the term is used in practice and ensuring that the translation reflects its legal function.

–Collaboration with legal experts: Given the complexity of legal systems and terminology, translators should collaborate closely with legal professionals who can provide insight into the specific legal implications of certain terms. This collaboration ensures that translations are not only linguistically accurate but also legally sound.

–Use of parallel texts: Comparing legal texts in both Chinese and Uzbek, such as criminal codes or legal rulings, can help translators identify patterns in terminology use and find more accurate

equivalents. Parallel texts serve as valuable resources for understanding how legal terms are used in context.

Conclusion. The comparative analysis of criminal law terminology in Chinese and Uzbek reveals the significant challenges that legal translators face when navigating linguistic, cultural, and legal differences. Achieving accurate and equivalent translations requires a deep understanding of both languages, as well as the legal systems they represent. By addressing these challenges and employing strategies to improve translation accuracy, legal translators can play a vital role in fostering effective international cooperation and ensuring that justice is upheld across borders. The ongoing collaboration between China and Uzbekistan highlights the importance of precise legal translation in facilitating mutual understanding and legal processes in an increasingly globalized world.

References:

1. Cao, Deborah. Translating Law, Multilingual Matters, 2007, pp. 89-104.
2. Šarčević, Susan. New Approach to Legal Translation, Kluwer Law International, 2000, pp. 145-160.
3. Biel, Łucja. "Legal Terminology in Translation," The Journal of Specialised Translation, vol. 20, 2013, pp. 25-44.
4. Matulewska, Aleksandra. Legal Linguistics: Comparative Law and Translation, Routledge, 2017, pp. 67-79.
5. Watson, Alan. Legal Transplants: An Approach to Comparative Law, University of Georgia Press, 1993, pp. 103-121.
6. Bhatia, Vijay K., Candlin, Christopher N., and Engberg, Jan. Legal Discourse across Languages and Cultures, Peter Lang, 2008, pp. 202-220.

KO‘P MA’NOLI SO‘ZLARNI O‘RGANISH VA TARJIMA QILISH YO‘LLARI

K.Z.Abduvalieva

Annotatsiya: Ushbu maqolada xitoy tilida ko‘p uchraydigan hodisalardan biri – ko‘p ma’nolilik haqida ma’lumotlar keltirib o‘tilgan. Maqola ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘rganish usullarini, ularni o‘rgatish va qo‘llashdagi xato va kamchiliklarni qanday bartaraf etish kerakligi haqida bir qancha ma’lumotlar beradi. Shuningdek, maqola tarjimonlar va tilshunoslarga, til o‘rgatuvchilarga ko‘p ma’noli so‘zlarni to‘g‘ri tasniflash va qo‘llash haqida ma’lumot beradi. Maqola tarjimashunoslik va sinxron tarjima nazariyasiga doir bir necha nazariy va amaliy ahamiyatga ega masalalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: polisemiya, polisemantik birlik, asosiy ma’no, diaxron, leksik-semantik, asos, qo‘shimcha, kontekst, birlik

So‘z boyligi til o‘rganishda, ayniqsa ikkinchi til sifatida, muhim rol o‘ynaydi va xitoy tili ta’limida ham muhim vazifaga ega. Tilshunoslar ko‘p ma’noli so‘zlar fenomenini o‘rganishda kognitiv nuqtai nazardan tushuntirishga o‘tmoqdalar. Bir so‘z ikki yoki undan ortiq bog‘langan va bir-biridan farq qiluvchi so‘z ma’nolarini anglatganda, bunday so‘z ko‘p ma’noli so‘z deb ataladi. Shuningdek, ko‘p ma’noli so‘zlar u o‘z ichiga olgan ma’no va morfologik ma’no jihatidan tasniflanishi mumkin. So‘z boyligi har qanday tilning ajralmas bir qismi bo‘lib, so‘zlarni o‘rganish tilni o‘rganishning asosidir. Ko‘p ma’noli so‘zlar xitoy tili so‘z boyligining bir ifodasi va xususiyatlaridan biridir. Hozirgi kunda chet elda o‘qiyotgan talabalar ko‘p ma’noli so‘zlardan foydalanishda uchta asosiy muammoga duch kelishadi:

1) talabalar ko‘p ma’noli so‘zlar bilan ishlaganda, ularning turli ma’nolarini ajratishda qiynalishadi;

2) talabalar ko‘p ma’noli so‘zlarning faqat asosiy ma’nosini ishlatishadi, ikkilamchi ma’nolarini esa juda kam qo‘llaydilar;

3) ikkilamchi ma’nolarni ishlatganda, ular ko‘pincha kontekstga mos kelmaydi. Bu holatlar ko‘p ma’noli so‘zlarni ishlatishda xatolarga olib keladi.

Ko‘p ma’noli so‘zlarning har bir ma’nosi turlicha xususiyatlarga ega. Ularning ba’zilari asosiy ma’no (本义) bo‘lib, boshqalari esa o‘zgarishli ko‘chma ma’nolar (转义) hisoblanadi. Ko‘chma ma’nolar ikki turga bo‘linadi:

1) kengaytirilgan ma’nolar (引申义).

2) tasviriy ma’nolar (比喻义). Ko‘p ma’noli so‘zlarning paydo bo‘lishi odatda ma’no aloqalariga tayanadi. Asosiy ma’no va kengaytirilgan ma’no o‘rtasidagi semantik aloqalar — bu semantik xususiyatlar o‘rtasidagi bog‘lanishning bir shaklidir. Bu aloqalar ko‘p ma’noli so‘zlarning o‘ziga xos xususiyatlarini belgilaydi va o‘quvchilarga ularni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Ko‘p ma’noli so‘zlar tahlili va qo‘llanilishi jarayonida talabalar asosan quyidagi xatolarga yo‘l qo‘yadi:

1) m**a’nodagi xatolik**: o‘quvchilarning xitoy tilidagi so‘zlarni ishlatishida, ayniqsa ko‘p ma’noli so‘zlarni to‘g‘ri tushunishlari kerak. Bu har bir so‘zning ma’nosini yodlashni anglatmaydi, balki xitoycha so‘zlar va ularga mos ona tilidagi ma’nolar o‘rtasidagi farqni to‘g‘ri anglashni talab qiladi. O‘rta darajadagi o‘quvchilar turli ma’nolar bilan tanishadilar, shuning uchun asosiy ma’nolarni to‘g‘ri yodlash bilan birga, ularning qo‘llanilishini ham bilishlari kerak.

2) **so‘z turkumini anglash xatosi:** talabalar ko‘pincha yangi so‘zlar ro‘yxatidagi izohlarni o‘qib, ma’noni anglashadi. Biroq, ularning so‘z turkumini to‘g‘ri tushunishlari uchun konkret kontekstga tayanishlari zarur. O‘zbek o‘quvchilari so‘z turkumini ajratishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, chunki o‘zbek tilida ma’no aniq belgilangan, xitoy tilida esa sintaksis va semantikaga tayaniladi. O‘rta darajadagi o‘quvchilar uchun bu muammo bo‘lishi mumkin, shuning uchun grammatikani o‘rganish va ko‘p ma’noli so‘zlarning turini tushunish uchun ayrim mashqlarni o‘tkazish foydali bo‘ladi.

3) so‘z qo‘llash xatosi: O‘qituvchilar ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘rgatishda talabalar uchun ko‘proq izoh berishlari, ularni turli kombinatsiyalar va jumlalar tuzish bo‘yicha mashqlar qilishlariga undashlari kerak. Ko‘p ma’noli so‘zlarni ajratish o‘rta darajada muhim ta’lim materialidir, shuning uchun ta’lim jarayonida xatolarni tuzatishga qaratilgan yondashuvlar bo‘lishi lozim.

Xitoy tilidagi ko‘p ma’noli so‘zlar (多义词, duōyìcí) bir nechta ma’noga ega bo‘lib, ularning har biri turli kontekstlarda ishlatilishi mumkin. Ularning tahlili uchun bir nechta misollar va muhim jihatlar keltirilgan:

1. 行 (xíng):

— Harakat qilish: "你走得很快吗？" (Nǐ zǒu dé hěn kuài ma?) — "Siz tez yurayapsizmi?"

— To‘g‘ri bo‘lishlik: "这件事行吗？" (Zhè jiàn shì xíng ma?) — "Bu ish to‘g‘rimi?"

2. 花 (huā):

— O‘simlik: "花很美。" (Huā hěn měi.) — "Gullar juda chiroyli."

— Sarflash: "我花了很多钱。" (Wǒ huāle hěn duō qián.) — "Men ko‘p pul sarfladim."

3. 打 (dǎ):

— Urmoq: "他打了我。" (Tā dǎle wǒ.) — "U meni urdi."

— Telefon qilmoq: "我打电话给你。" (Wǒ dǎ diànhuà gěi nǐ.) — "Men senga telefon qildim."

Ko‘p ma’noli so‘zlar o‘rtasidagi aloqalar semantik xususiyatlarga bog‘liq. Masalan, "行" so‘zining harakat va to‘g‘rilik ma’nolari o‘rtasida bog‘lanish mavjud, chunki harakat to‘g‘ri yo‘nalishda amalga oshishi kerak. Ko‘p ma’noli so‘zlarning to‘g‘ri tushunilishi ko‘pincha kontekstga bog‘liq. O‘quvchilar kontekstni to‘g‘ri anglamasalar, so‘zlarning ma’nolarini chalkashtirib yuborishlari mumkin. O‘quvchilar ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘rganish uchun ularni turli kontekstlarda qo‘llashlari va mashq qilishlari kerak. Shuningdek, sinonimlar va antonimlar bilan ishlash orqali ma’nolarni yanada chuqurroq tushunishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. 葛本义. 现代汉语词汇学. 北京. 2014. – 400 页.

2. 徐怀青. 现代汉语词汇. 北京. 2006. – 300 页.
3. Maha Magdy Moustafa. 汉语中多义词使用的偏误分析. 北京. 2019. – 300 页.

O‘ZBEK VA XITOY TILLARIDAGI HURMATNI IFODALOVCHI SO ‘ZLARINING QIYOSIY TAHLILI

A.A.Bobonorov

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘zbek va xitoy tillarida hurmat ifodalovchi so‘z va iboralar qiyosiy tahliliga bag‘ishlangan. Unda har ikki tildagi hurmatli olmoshlar, murojaatlar, unvonlar, barqaror iboralar va xayrlashish shakllari o‘rganiladi. Shuningdek, maqolada har ikki tilda katta yoshlilarga, yuqori ijtimoiy mavqega ega bo‘lgan shaxslarga nisbatan maxsus murojaat va odob formulalari mavjudligi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: hurmat kategoriyasi, olmoshlar, rasmiyatchilik, barqaror iboralar, birikmalar, til formulalari, murojaatlar.

Kirish. Hurmatni ifodalovchi so‘zlar kategoriyasi — har qanday madaniyatdagi muhim aloqa elementidir. Bu kategoriya til orqali maxsus hurmat formulalari, olmoshlar, unvonlar va barqaror birikmalar orqali ifodalanadi. O‘zbek va xitoy tillari, madaniy va geografik farqlarga qaramay, “hurmat”li muloqotning umumiy tamoyillariga ega, jumladan, kattalarga, yuqori ijtimoiy mavqega ega kishilarga ehtirom ko‘rsatish va maxsus odobli so‘z va birikmalarni qo‘llash. Bu tildagi shakllar kundalik hayotda ham, rasmiy va ishbilarmonlik sohasida ham qo‘llaniladi.

Ushbu maqolaning maqsadi — o‘zbek va xitoy tillarida hurmatni ifodalovchi so‘z va iboralarni qiyosiy tahlil qilish, ularning tarixiy-madaniy asoslarini o‘rganish hamda o‘xshash va farqli tomonlarini aniqlashdir. Bunda biz hurmatni ifodalovchi so‘zlarning asosiy toifalarini, jumladan, olmoshlar, murojaatlar, unvonlar, barqaror iboralar va frazeologizmlarni ko‘rib chiqamiz.

Hurmatni ifodalovchi so‘zlarining tarixiy-madaniy asoslari

Tilning hurmat va odobni ifodalovchi shakllari har bir xalqning tarixiy va madaniy sharoitlariga mos ravishda rivojlanib kelgan.

O‘zbek tili bu jihatdan fors, arab va turkiy madaniyatlar ta’sirida shakllangan. Bunda oilaviy va urug‘ munosabatlarining o‘rni katta bo‘lib, ularda kattalarga nisbatan hurmat asosiy aloqa prinsipi hisoblanadi. Bu qadriyatlar kundalik va rasmiy nutqda maxsus murojaat va olmoshlar orqali ifodalanadi. O‘zbek sotsiumida kattalarga, oila a’zolariga hurmat ko‘rsatish katta ahamiyatga ega bo‘lib, bu hurmat nutqdagi so‘zlar va iboralarda aniq namoyon bo‘ladi.

Xitoy tilida esa ushbu kategoriya konfutsiychilik falsafasi ta’sirida rivojlangan bo‘lib, bu falsafa qat’iy ijtimoiy ierarxiya va kattalarga hurmatni ta’kidlaydi. Konfutsiychilik an’analarida hurmatli muloqot shakllari va maxsus odob-axloq qoidalari muhim o‘rin tutadi. Xitoy madaniyatida kattalarga hurmat va ijtimoiy mavqe aloqalarning ajralmas qismidir.

2. Hurmatni ifodalovchi olmoshlar

Olmoshlar tilning eng yaqqol hurmatni ifodalovchi elementlaridan biridir. Ikkala tilda ham rasmiy va norasmiy muloqot uchun maxsus olmoshlar mavjud. O‘zbek tilida ikki asosiy murojjat olmoshi mavjud: "sen" va "siz". "Sen" yaqin do‘stlar, tengdoshlar yoki kichiklarga nisbatan qo‘llaniladi. Bu olmosh rasmiyatsizlik va shaxsiy munosabatlarni bildiradi. Masalan: - *"Sen qayerga ketayotganingni ayt?"*

"Siz" esa hurmat ifodalovchi olmosh bo‘lib, kattalar, yuqori mavqedagi odamlar yoki notanish shaxslarga nisbatan ishlatiladi. Bu olmosh rasmiy va norasmiy vaziyatlarda ham hurmatni ko‘rsatadi. Masalan: - *"Siz qayerga ketayotgan edingiz?"*

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, o‘zbek tilida "*siz*" olmoshi ko‘plikda ham ishlatiladi, bu esa hurmatni yanada kuchaytiradi.

Xitoy tilida ham ikki asosiy olmosh mavjud: "你" (nǐ) va "您" (nín). "你" norasmiy olmosh bo‘lib, u tengdoshlar, do‘stlar yoki kichiklar bilan muloqotda qo‘llaniladi. U rasmiyatchilikdan holi bo‘lib, ko‘pincha do‘stona yoki oilaviy suhbatlarda ishlatiladi. Masalan:

- "你吃饭了吗?" (Sen ovqatlandingmi?).
nǐchīfànlema

"您" esa hurmat ifodalovchi olmosh bo‘lib, kattalarga, notanishlarga yoki rasmiy vaziyatlarda qo‘llaniladi. "您" olmoshi yuqori mavqedagi yoki yoshi ulug‘ kishilarga nisbatan hurmatni ko‘rsatadi. Masalan:

- "您身体怎么样?" (Sizning sog‘lig‘ingiz qanday?).

nínshēn t ǐ zěn m e yàng

Xitoy tilida "您" olmoshi faqat birlikda ishlatiladi, o‘zbek tilidagi "siz" olmoshidan farqli ravishda, bu yagona shaxsga nisbatan hurmat ko‘rsatish uchun qo‘llaniladi.

3. Hurmat ifodalovchi murojaatlar va unvonlar

Muloqotda murojaatlar va unvonlar hurmat hamda ijtimoiy mavqeni ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek va xitoy tillarida rasmiy va norasmiy kontekslarga qarab turli xil murojaat shakllari mavjud.

O‘zbek tilida oiladagi kattalarga va yuqori ijtimoiy mavqega ega bo‘lgan kishilarga nisbatan ko‘plab hurmatli murojaatlar ishlatiladi. Masalan, "aka" va "opa" so‘zlari nafaqat qarindoshlarga, balki yoshi ulug‘ yoki hurmatli kishilarga nisbatan ham ishlatiladi. Bu katta yosh va tajribaga bo‘lgan hurmat shaklini ifodalaydi. Masalan: - *"Opa, sizga savolim bor"*.

"Ota" va "ona" so‘zlari ham oilaviy bog‘liqlikdan tashqarida kattalarga nisbatan ishlatiladi. Bundan tashqari, o‘zbek madaniyatida "domla" va "rais" kabi hurmatli unvonlar ham mavjud bo‘lib, turli kasb egalari uchun ishlatiladi.

Xitoy tilida murojaatlar va unvonlar ham muhim o‘rin tutadi. Masalan, "先生" (xiānsheng) erkaklarga nisbatan rasmiy murojaatda ishlatiladi va o‘zbek tilidagi "janob"ga teng keladi. Ayollarga nisbatan esa "小姐" (xiǎojiě) ishlatiladi, bu "xonim" ma’nosini anglatadi.

Ilm va ishbilarmonlik sohasida "老师" (lǎoshī — o‘qituvchi) unvoni juda hurmatli bo‘lib, o‘qituvchilarga yoki yuqori mavqedagi kishilarga nisbatan ishlatiladi. Bu unvon nafaqaga chiqqandan keyin ham qo‘llanilishi mumkin, bu kishining ilm-fanga bo‘lgan hissasini e’zozlashni ifodalaydi. Masalan: - "王老师，您好" (O‘qituvchi Vang, salom).

4. Hurmat ifodalovchi barqaror iboralar

Hurmatni ifodalovchi barqaror iboralar har ikki madaniyatda ham katta o‘rin tutadi. Ular kundalik hayotda ham, rasmiy vaziyatlarda ham hurmat, minnatdorchilik yoki uzrni ifodalash uchun ishlatiladi.

O‘zbek tilida salomlashish va xayrlashish hurmatli iboralar bilan birga keladi. Eng keng tarqalgan salomlashish shakli "*Assalomu alaykum*" bo‘lib, u deyarli barcha vaziyatlarda qo‘llaniladi va unga javoban "*Vaalaykum assalom*" deya javob qaytarish norma hisoblanadi. Masalan: - "*Assalomu alaykum, ota!*".

Minnatdorchilik va tilak bildirish uchun "Rahmat" va "Salomat bo‘ling" kabi iboralar ishlatiladi. Ushbu iboralar ko‘pincha rasmiy vaziyatlarda, kattalarga nisbatan qo‘llaniladi.

Xitoy tilida ham hurmat va odobni ifodalovchi ko‘plab iboralar mavjud. Masalan, biror kishiga minnatdorchilik bildirayotganda yoki maqtovni eshitganda, xitoy tilida ko‘pincha "哪里哪里" (nǎli nǎli) iborasi qo‘llaniladi, bu "Qayda, qo‘ysangizchi” deya tarjima qilinadi va kamtarlikni ifodalaydi. Masalan:

- "您做得真好!" (Siz juda yaxshi bajardingiz!) — "哪里哪里" (Qayda, qo‘ysangizchi).

Rasmiy yoki ishbilarmonlik vaziyatlarida "麻烦您了" (máfan nín le) iborasi ishlatiladi, bu "Sizni noqulay vaziyatga solib qo‘ydim" yoki "Uzr" degan ma’noni anglatadi. Bu ibora yordam so‘raganda yoki birovdan yordamini qabul qilganda qo‘llaniladi.

5. Xayrlashish va minnatdorchilik formulalari

Xayrlashish va minnatdorchilik jamiyatda hurmat munosabatning ajralmas qismi hisoblanadi va har ikkala tilda ham maxsus iboralar mavjud.

O‘zbek tilida xayrlashish odatda sog‘liq va farovonlik tilovchi formulalar bilan birga keladi. Masalan, "Xayr", "Omon bo‘ling" yoki "Tinchlik bo‘lsin" kabi iboralar. Bu iboralar, ko‘pincha kattalar yoki rasmiy shaxslar bilan xayrlashishda ishlatiladi.

Xitoy tilida xayrlashish ham tilak bildirish iboralari bilan birga keladi. Masalan, "慢走" (màn zǒu), ya’ni "Sekin yuring" iborasi aslida "Yaxshi boring" degan ma’noni anglatadi va bu juda

hurmatli xayrlashish iborasi hisoblanadi. Bundan tashqari, "一路顺风" (yīlù shùnfēng) — "Sizga oq yo‘l tilayman" iborasi sayohatga ketayotgan kishilarga nisbatan ishlatiladi.

Xulosa

O‘zbek va xitoy tillarining qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, har ikki tilda hurmat va odobni ifodalovchi rivojlangan tizimlar mavjud. Garchi tarixiy va madaniy sharoitlar har xil bo‘lsa-da, ikkala tilda ham kattalarga hurmat va ijtimoiy mavqega e’tibor katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Особенности принципа вежливости в китайской и русской лингвокультурах Хуан Шаофэй – 2022. – № 5. – С. 176 - 183
2. Классификация китайских слов с культурно-специфическими коннотациями и особенности их перевода на русский язык - Рязанова М.А.
3. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций.-М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. С.127-128
4. 顾曰国. 礼貌、语用与文化[J]. 外语教学与研究, 1992，28（04）：10-17. [Гу Юего. Вежливость, прагматика и культура.-Шанхай: издательство Преподавания и исследования иностранных языков, 1992, 28 (04). С.10-17].
5. 现代汉语词典/中国社会科学院语言研究所词典编辑室编—北京：商务印书馆，2016，798 页。 [Словарь современного китайского языка/Редакция словаря, Институт языка, Китайская академия общественных наук—Пекин: Коммерческая пресса,2016.С.798]
6. 中国社会科学院语言研究所词典编辑室. 现代汉语词典（第 6 版）. 北京：商务印书馆，2014. – 1364、1541 页.
7. Бабаева, Е.В. Лексические значения слова как способ выражения культурно-языкового концепта [Текст] / Е.В. Бабаева // Языковая личность: Культурные концепты. - Волгоград, Архангельск, 2002. - С. 33.
8. Xitoy tilida g‘am-qayg‘uni ifodalovchi undovlar. Innovation: The Journal of social sciences and researches. 19-21 volume 1, issue 4, 2023 https://doi.org/10.5281/zenodo.7478335

POLIKODLI MATN VA UNING AHAMIYATI

K.T.Odilova

Annotatsiya: Ushbu maqola ijtimoiy va madaniy aloqaga e’tibor qaratgan holda, polikod matnlarining hozirgi aloqa jarayonlaridagi ahamiyatini ko‘rib chiqadi. Turli madaniy qatlamlar va guruhlar o‘rtasida aloqani chuqurlashtirish va axborot almashish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan polikodli matnlarning asosiy xarakteristikalari muhokama qilinadi.Maqolada polikodli matnlarning zamonaviy madaniyatdagi ahamiyati, shuningdek, axborot tarqalishi jarayonida ularning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Topilmalar shuni ko‘rsatadiki, ko‘p kodli matnlar reklama, ta’lim va ommaviy axborot vositalarida aloqa samaradorligini oshirish va kengroq auditoriyani qamrab olish uchun keng qo‘llaniladi. Ushbu tadqiqot polikodlangan matnlarga yangi ilmiy usullarni taklif qiladi va tilshunoslik va aloqa sohalarida amaliy takliflar beradi. Ushbu insho polikodli matnlar bo‘yicha istiqbolli tadqiqot yondashuvlari uchun asos yaratadi.

Kalit so‘zlar: polikodli matn, axborot uzatish, kommunikatsiya, madaniyatlararo aloqalar, semiotika.

KIRISH. Polikodlangan matn - til, vizual xususiyatlar, tasvirlar va boshqa kommunikativ vositalar kabi ma’lumotlarni uzatish uchun ko‘plab kodlardan foydalanadigan matn. Shu sababli, texnologiyalarning rivojlanishi va globallashuv jarayonlari tufayli bir nechta kodlarning o‘ziga xosligini buzadigan polikodli matnlar tobora ommalashib bormoqda va yangi aloqa kanallarini taklif qilmoqda. Hozirgi kunda ular reklamada, o‘quv jarayonida, jurnalistikada va ijtimoiy tarmoqlarda tez-tez qo‘llaniladi; ular madaniy va ijtimoiy aloqalarni kuchaytirishga ham yordam beradi. Shuning uchun polikodli matnlar tadqiqot ishlarida ko‘proq qo‘llaniladi. Umuman olganda, ushbu

tadqiqotning maqsadi zamonaviy madaniyatda polikod matnlarining kommunikativ qiymati va funktsiyasini tushunish va tushunishni yaxshilashdir. Mavzu ustida ishlash jarayonida polikodli matnlarni tashkil etish xususiyatlari, axborot uzatishdagi roli va zamonaviy jamiyatdagi roli o‘rganiladi. Tadqiqot quyidagi maqsadlarni o‘z ichiga oladi: aloqa jarayonida uning xususiyatlarini aniqlash uchun polikodli matnlar tushunchasini yanada kengroq o‘rganish va polikod matnlari misolida madaniy almashinuv va axborotni etkazib berishning zamonaviy usullariga yangi yondashuvlarni aniqlash.Ushbu tadqiqot jamiyatda polikod matnlarining madaniy va lingvistik qiymatini oshirish va ularni to‘g‘ri talqin qilish imkoniyatini berishga qaratilgan.

Polikod matnlari zamonaviy aloqa sohasida juda muhimdir, chunki ular ma’lumotni samarali va samarali muloqot qilish uchun ko‘plab kodlarni (til, vizual komponentlar, tasvirlar va boshqalar) birlashtiradi. Globallashuv texnologiyasi va jarayonlari rivojlanishi bilan polikodlangan matnlar tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. Ko‘p qirrali matnlar ko‘p qirraliligi tufayli turli fanlarda, jumladan, ta’lim, jurnalistika, marketing va madaniy almashinuvda qo‘llaniladi. Ular zamonaviy auditoriya e’tiborini jalb qilish va ko‘p qirrali ma’lumotlarni uzatishda hal qiluvchi funktsiyaga ega. Bu polikod matnlarining kommunikativ ahamiyatini va zamonaviy jamiyatda ushbu matnlarning ishlashini o‘rganishga bag‘ishlangan loyiha. Ushbu tadqiqot polikodli matnlarning tarkibiy qismlarini tahlil qilishga, ushbu tarkibiy qismlarning madaniyatlararo muloqotga va ijtimoiy muloqotga ta’siriga qaratilgan. Keng auditoriyani qamrab olish vositasi sifatida polikodli matnlardan foydalanishning mumkin bo‘lgan usullari ham ularning samaradorligini oshirish vositalari sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot maqsadlari ma’lumot uzatish uchun turli xil matn turlaridan foydalanishni aniqlash maqsadida polikodlangan matnlarni tushunishni oshirish va oqibatlarini baholashni o‘z ichiga oladi.Shu bilan birga, polikodlangan matnlar kelajakdagi ilmiy tadqiqotlar uchun qimmatli ma’lumot manbai bo‘ladi, deb ishoniladi.

ASOSIY QISM. Polikodlangan matnlarni tekshirish uchun turli ilmiy metodologiyalar qo‘llanilgan. Kontentni tahlil qilish asosiy metodologiyalardan biri bo‘lib, unda ma’lumotlarni uzatish uchun ishlatiladigan ko‘plab kodlar va ularning ulanishi tahlil qilinadi. Odatda, semiotik tahlil tilning strukturaviy va madaniy xususiyatlarini, masalan, ramzlar, raqamlar, jadval, grafik, grafika, taqdimot va matnni va uni idrok etish usulini tuzadigan boshqa belgilar bilan shug‘ullanadi. Bundan tashqari, polikod matnlarining maqsadi va madaniyatlararo nuqtai nazardan bildirilgan asosiy g‘oya nutq tahlili orqali aniqlanadi. Bunday metodologiyalar bizga polikodli matnlar orqali uzatiladigan xabarlarning ma’nosi, funktsiyasi va kommunikativ ta’sirini tahlil qilishda yordam beradi. Ko‘p kodli matnlar bir nechta kodlarni, tillarni, vizual o‘lchovlarni o‘z ichiga oladi va Til kodi asosiy tushunchalarni bildiradi Bu o‘quvchiga nima muhimligini ko‘rsatadi, u o‘qish paytida xabardorlik va e’tiborni tortadi. Masalan, avtomobil reklama afishalarida yo‘l ko‘rsatgichining ko‘rinishi avtomobilga yoki sotilayotgan g‘oyaga e’tiborni tortadi. Matnga qo‘llaniladigan grafik va boshqalar kabi qo‘shimcha elementlar o‘qishni osonlashtiradi va bundan tashqari, asosiy tushunchani eng yaxshi tarzda tushuntiradi. Ko‘p kodli matnlar ma’lumot almashish jarayonida madaniyatlararo muloqotni osonlashtiradi, chunki ularni turli madaniyatlarga ega odamlar o‘qishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlardagi ikki tilli plakatlar va ko‘p madaniyatli xabarlarga qarab, siz ko‘plab xalqlarning istalgan vakilini tanlashingiz mumkin. Polikod yozuvlari tsivilizatsiyalar o‘rtasidagi aloqa vositasi bo‘lib xizmat qiladi, aloqaning tarqalishiga hissa qo‘shadi. Global aloqada ular lingvistik to‘siqlarni yo‘q qilishda va ko‘proq inklyuziv muloqot amaliyotiga imkon berishda muhim rol o‘ynaydi [Scollon & Scollon: 18]. Ularning madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishdagi ishtiroki butun dunyo miqyosida axborotni tez va samarali tarqatish imkonini beradi.Bundan bir misol, ijtimoiy media reklamasi bo‘lib, u ham ko‘p madaniyatli, ham ko‘p kodli xabarlarni o‘z ichiga oladi. Masalan, ko‘rgazmali va ko‘rgazmali qurollarga muhtoj bo‘lgan ko‘p millatli brend reklamasi turli tillarda taqdim etilishi mumkin; madaniyatlararo savdoning kirib borishini kuchaytirish. Demak, polikodlangan matnlar jamiyatdagi turli guruhlar bilan muloqot qilish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ko‘pgina semiotik tizimlardan foydalanadigan polikod matnlari zamonaviy aloqaning nozik tomonlarini tushunish uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada polikod matnlari kontseptsiyasi, ularning ko‘plab sohalarda qo‘llanilishi va ularning ta’lim, raqamli ommaviy axborot vositalari va madaniy vakillikdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, biz keng auditoriya o‘rtasida tushunish va faollikni oshirishda polikod matnlarining rolini ko‘rib chiqamiz.

Polikod matnlari ko‘p o‘lchovli muloqot tajribasini ta’minlash uchun bir nechta usullarni - lingvistik, vizual, audio va imo-ishoralarni birlashtiradi. Ushbu fanlararo yondashuv asosan yozma yoki og‘zaki tilga tayanadigan an’anaviy matn shakllaridan voz kechish orqali chuqurroq ma’no yaratish jarayonlarini ta’minlaydi [Kress & van Leeuwen: 11]. Raqamli aloqa va multimedia asrida polikodli matnlarni tushunish tilshunoslar, o‘qituvchilar va ommaviy axborot vositalari olimlari uchun juda muhimdir.

Polikod matnlari bir nechta semiotik rejimlardan foydalanadi, bu materialning ekspressiv imkoniyatlarini va izohli xilma-xilligini oshiradi. Bunga quydagi misollar olishimiz mumkin: Veb-saytlar matn, fotosuratlar, videolar va interaktiv komponentlarni o‘z ichiga oladi [Bernhardt: 3]. Ijtimoiy media postlarida ko‘pincha xeshteglar, kulgichlar, fotosuratlar va matnli hikoyalar bilan videolar mavjud [Shifman: 20]. Polikod matnlari odatda ta’lim, jurnalistika, marketing, san’at va boshqa sohalarda qo‘llaniladi. Har bir sektor aniq maqsadlarga erishish uchun polikod matnlaridan foydalanadi: Polikod matnlari o‘rganish uslublariga javob berish va saqlash tezligini oshirish orqali o‘rganishni yaxshilaydi [Dalton & Hannafin: 6]. Polikod matnlari bir nechta madaniyatlarni tavsiflash imkonini beradi; shuning uchun ular ko‘p madaniyatli jamiyatda juda foydalidir [Gee: 7]. Polikod matnining ahamiyati

Polikodli matnlarning ahamiyatini turli ob’ektivlar orqali ko‘rish mumkin: Yaxshiroq tushunish: Har xil aloqa turlarini o‘zaro bog‘lash materialni va uni saqlash vositalarini tushunishni yaxshilashi mumkin[Mayer: 14]. Darhaqiqat, polikod matnlari boshqalar bilan o‘zaro aloqani osonlashtiradi, chunki odamlar turli yo‘llar bilan samarali muloqot maydonini yaratadilar[Thurlow & Mroczek: 21].

Zamonaviy aloqada polikod matnlarining roli va funksionalligini yaxshiroq tushunish uchun quyidagi misollarni ko‘rib chiqamiz:

1. Coca-Cola va McDonalds kabi kompaniyalar turli tillarda va mintaqalarda mutlaqo boshqa reklama xabarlarini ishlab chiqadilar. Ushbu reklamalar vizual va og‘zaki belgilar deb ataladigan narsalarni qo‘llaydi; bu ranglar; ma’lum bir madaniyatning xususiyatlarini bildirish uchun logotiplar va tasvirlar. Koka-kolaning yaratilgan "kola bo‘lish" kampaniyasi kontseptsiyasi keyinchalik yuzdan ortiq tilga tarjima qilingan va har bir mamlakat uchun mahalliylashtirilgan. Nomlari bo‘lgan idishlar har bir madaniyatda noyob bo‘lib, muloqot vositasi bo‘lgan. Reklama xabarlarni yanada samaraliroq etkazish uchun vizual dizayn, audio komponentlar va tildan foydalanadi [Lindsay: 13]

1-rasm

Coca-Cola kompaniyasining (1.Rasm) "Kola almashish" kampaniyasining tasviriy semiotik tadqiqi uning aniq vizual kodlari va ular bilan bog‘liq ma’nolarga qaratilgan. Shishadagi nomlar kampaniyaning asosiy vizual xususiyati bo‘lib xizmat qiladi. Har bir shishaga inson ismining yozilishi biznesga mijozlar bilan aloqani rivojlantirishga yordam beradi. Semiotik nuqtai nazardan, ismli shisha iste’molchiga shaxsiy tuyg‘u, tanishlik va g‘amxo‘rlikni anglatadi. Vizual kod sifatida nomning noyob shrifti va Coca-Cola logotipi uchun odatiy bo‘lgan qizil va oq ranglar ushbu mahsulotni aniq va jozibali qilishga yordam beradi. Kampaniya ko‘plab mamlakatlarda mahalliy madaniyatga moslashtirilgan bo‘lib, mijozlar bilan aloqani boyitgan. madaniy kodlardan foydalanish. Misol uchun, Avstraliyada eng keng tarqalgan ism shishalarga yozilgan, ammo boshqa xalqlarda mintaqaviy nomlar va til farqlari hisobga olinadi. Bu erda til va rang kodlaridan foydalanish Coca-Cola kompaniyasining brendni iste’molchi bilan bog‘lash uchun aloqani moslashtirish maqsadini ta’kidladi.

2. Ko‘p tilli plakatlar va bannerlar: Olimpiya o‘yinlari yoki Jahon kubogi kabi xalqaro tadbirlar uchun plakatlar ko‘pincha ko‘plab tillarni o‘z ichiga oladi. Bunday plakatlar odatda boshqa tsivilizatsiyalarning motivlari bilan to‘ldiriladi.

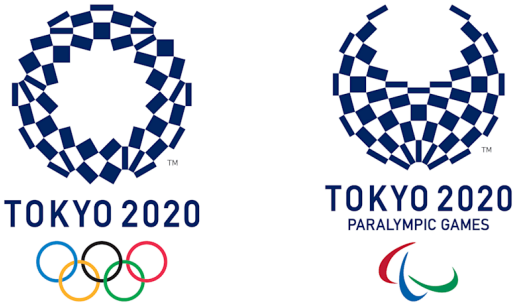

2-rasm

Tokio 2020 Olimpiadasi ham afishalarda grafik va bir necha tillarda mintaqa madaniyati tasvirlangan (2-rasm). Shuningdek, u Olimpiada ishtirokchilari va tadbirlar tomoshabinlari bilan tanishish tuyg‘ularini yaratdi; har kim o‘zi xohlagan tillarda ma’lumotni ko‘rdi.

3. Ko‘p madaniyatli ijtimoiy media xabarlari: Xalqaro firmalar o‘z brendlarini Instagram va Facebook kabi saytlarda ko‘p tillarda joylashtirish orqali bozorga chiqaradilar. Bunday maqolalar ko‘pincha etnik tasvirlarni, grafik komponentlarni va bir nechta tillarni o‘z ichiga oladi. Apple o‘z mahsulotlarini ko‘plab tillarda va madaniy kontekstlarda targ‘ib qilish uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadi. Bunday polikodli maqolalar, bir tomondan, ko‘p tilli auditoriyaga mo‘ljallangan bo‘lib, bir vaqtning o‘zida bir nechta madaniyat vakillarini qamrab olish imkonini beradi. YouTube va Instagram kabi raqamli media platformalar tomoshabinlarni jalb qilish va ma’lumotlarni etkazish uchun polikod matnlaridan samarali foydalanishni namoyish etadi. Reklama: Bir nechta semiotik rejimlardan foydalanish mijozlarning xatti-harakatlariga katta ta’sir ko‘rsatishi mumkin, bu dizayn va xabarlarni etkazib berishning ahamiyatini ta’kidlaydi [Hackley & Hackley: 8].

4. Filmlar va seriallarni dublyaj qilish va subtitrlash: Dunyo bo‘ylab kino sanoati bilan shug‘ullanuvchi yirik kompaniyalar ko‘plab etnik va madaniy guruhlarga murojaat qilish uchun ko‘proq subtitr va dublyajni afzal ko‘radilar. Masalan, u o‘z shoulari va filmlari uchun original tarmoqlar, asl tillar va subtitrlar/dublyajlarni taqdim etadi. Matn va musiqa har bir tilga moslashtirilgan bo‘lib, vizual tasvir orqali madaniy almashinuvni osonlashtiradi. Polikod matnlari ko‘pincha monomodallarga qaraganda ancha jozibali bo‘lib, tomoshabinlarning ko‘proq ishtirokini rag‘batlantiradi [Bennett: 2]. Ushbu polikod strategiyasi orqali filmlar va teledasturlar boshqa madaniyatlarga mansub odamlarga etib boradi va umumiy madaniyatni targ‘ib qilish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

5. Ko‘p tilli ma’lumotlar va yo‘l belgilari: Ko‘p tilli belgilar odatda sayyohlik joylari, aeroportlar va xalqaro tranzit markazlarida uchraydi. Ushbu belgilar bir necha tillarda yozilgan va ularning dizayni alohida grafik xususiyatlarni o‘z ichiga oladi. Misol uchun, aeroport belgilari ingliz tilida, mahalliy tilda va boshqa ko‘plab tillarda yozilgan, agar barcha tillarda bo‘lmasa, simvolizmdan tashqari. Ko‘p kodli tizim ma’lumotni etkazib berishni juda osonlashtiradi va turli madaniyatlarga mansub odamlar ularga etkazilgan kontentning ma’nosini olishlarini ta’minlaydi.

XULOSA. Ushbu tadqiqotning maqsadi hozirgi aloqa jarayonlarida polikodli matnlarning ahamiyatini, shuningdek, axborot uzatishdagi ahamiyatini aniqlashdir. Topilmalar shuni ko‘rsatadiki, polikodli matnlar ko‘p kodli tizim sifatida og‘zaki, vizual va grafik kodlar aralashmasidan foydalangan holda ma’lumotni muvaffaqiyatli uzatadi. Ko‘p kodli matnlar reklama, ta’lim, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlarda turli madaniyat vakillarini birlashtirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish uchun juda mashhur. Ushbu kursda siz o‘qigan matnlar bunday matnlar nafaqat imkon qadar ko‘p tillarda ma’lumot almashishda, balki turli mamlakatlardagi o‘quvchilar uchun boy va oson tushunarli ma’lumotlarni ishlab chiqishda qanday yordam berishini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosa va tavsiyalar berildi: Polikodli matnlarni zamonaviy texnologiyalar yordamida kompyuterlashtirishni qo‘llash. Virtual haqiqat, animatsiya va interaktiv grafika kabi yangi texnologiyalar polikodli matnlar orqali muloqot samaradorligini oshirishi mumkin.

Bunday qurilmalar tomonidan yaratilgan polikodli matnlar va ularning madaniyatlararo o‘zaro ta’sirlarni qanday qo‘llab-quvvatlashi bilan shug‘ullanish uchun ko‘proq tadqiqotlar talab etiladi. Madaniyatlararo tadqiqotlarni kengaytirish: aloqada polikodli matnlar bo‘yicha ko‘proq tadqiqotlar madaniyatlararo muloqotga turli yondashuvlarni o‘rnatishga yordam beradi. Shu bilan birga, turli madaniyatlarning polikodlangan matnlarga qanday munosabatda bo‘lishini o‘rganish qiziqarli mavzudir. O‘quv materiallari turli xil ta’lim uslublariga moslashtirilgan diagrammalar, animatsiyalar va matnlarni o‘z ichiga oladi [Mayer: 14]. Ta’limda ko‘p kodli matnlardan foydalanish: Ko‘p kodli matnlar dinamik va jozibador ta’lim mazmunini rivojlantirish uchun bir qancha imkoniyatlarni taqdim etadi. Keyinchalik o‘rganish polikodli matnlarning ta’lim sharoitida qo‘llanilishini va talabalar va o‘qituvchilar uchun oqibatlarini ko‘rib chiqishi kerak.

Ushbu tadqiqot natijalari polikodli matnlarning ahamiyatini va ularning aloqa imkoniyatlarini ta’kidladi. Polikodli matnlarni kelgusida o‘rganish yangi ilovalarni ochishga, ulardan foydalanishni kengaytirishga va aloqa jarayonini boyitishga yordam beradi.

References:

1. Bateman, J. A., & Schmidt, K. H. (2012). *Multimodal Analysis: How to Use the Tools of Linguistics to Understand the Modern World*. London: Routledge.
2. Bennett, S. (2009). *Engaging Students in Multimodal Literacy*. Educational Media International, 46(3), 171-182.
3. Bernhardt, S. A. (1998). *The Importance of Multimodal Texts in the Language Arts Classroom*. Language Arts, 75(6), 533-543.
4. Burgess, J., & Green, J. (2009). *YouTube: Online Video and Participatory Culture*. Cambridge: Polity Press.
5. Cope, B., & Kalantzis, M. (2000). *Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures*. New York: Routledge.
6. Dalton, D. W., & Hannafin, M. J. (2007). *Collaboration in the Digital Age: Engaging Students in Complex Activities*. Educational Technology Research and Development, 55(3), 309-322.
7. Gee, J. P. (2014). *How to Do Discourse Analysis: A Toolkit*. New York: Routledge.
8. Hackley, C., & Hackley, R. A. (2015). *Advertising and Integrated Brand Promotion*. 6th ed. Mason: South-Western Cengage Learning.
9. Jewitt, C. (2006). *Technology, Literacy and Learning: A Multi-modal Approach*. In C. Feldman (Ed.), *Literacy and Technology: A Multimodal Approach*. New York: Routledge.
10. Jewitt, C., & Kress, G. (2003). *Multimodal Literacy*. New York: Peter Lang.
11. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. Oxford: Oxford University Press.
12. Lee, K. (2018). *The Role of Visuals in Academic Texts: A Multimodal Approach to Education*. Educational Studies, 44(2), 153-169.
13. Lindsay, S. (2012). *The Impact of Multimodality on Engagement in Digital Media*. Journal of Media Studies, 8(2), 45-58.
14. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
15. New London Group. (1996). *A Pedagogy of Multiliteracies: Designing Social Futures*. Harvard Educational Review, 66(1), 60-92.
16. O‘Halloran, K. L. (2011). *Multimodal Discourse Analysis: Systemic Functional Perspectives*. London: Continuum.
17. Paivio, A. (1986). *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. New York: Oxford University Press.
18. Scollon, R., & Scollon, S. W. (2003). *Discourse in Place: Language in the Material World*. London: Routledge.
19. Serafini, F. (2014). *Reading the Visual: An Introduction to Teaching Multimodal Literacy*. New York: Teachers College Press.
20. Shifman, L. (2014). *Memes in Digital Culture*. Cambridge: MIT Press.

21. Thurlow, C., & Mroczek, K. (2006). *Digital Discourse: Language in the New Media*. New York: Oxford University Press.

22. Zheng, B., et al. (2016). *Collaborative Learning in Polycode Environments: Opportunities and Challenges*. Educational Technology Research and Development, 64(3), 553-574.

TURISTIK OBEKTLARNING TOPONIMIKASI

Sh.R.Alamov

Annotatsiya. Ushbu maqola Samarqand shahrining joy nomlarining toponimikasi va etimologiyasini ilmiy tahlil qilishga bag‘ishlangan. Registon, Bibixonim, Shohi Zinda, Afrosiyob va Guri Amir kabi joy nomlari Markaziy Osiyoning tarixi, madaniyati va geografik xususiyatlarini aks ettirgan. Maqolada toponimlarning etimologik kelib chiqishi, ularning lingvistik va tarixi konteksti, madaniy va ijtimoiy ahamiyati izlaniladi. Shunday qilib, joy nomlari tarixi va madaniy konteksti o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar aniqlanadi. To‘plangan ma’lumotlar asosida, Samarqand toponimikasiga oid umumlashtiruvchi xulosalar chiqariladi. Ushbu tadqiqot, shuningdek, turistik ob’yektlarning madaniy va tarixiy qadriyatlarini aniqlash, ilmiy ishlar uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *Toponimika, Etimologiya, Joy omlari, Samarqand, Registon, Bibixonim, Shohi Zinda, Afrosiyob, Guri Amir, Markaziy Osiyo, Madaniy meros, Tarixiy ivojlanish, Geografik xususiyatlar, Lingvistika, Turizm.*

Buyuk ipak yo‘li chorrahasida joylashgan Samarqanddagi joy nomlarining toponimik va etimologik tahlili tarixiy, tilshunoslik va madaniy jarayonlarning o‘zaro ta’sirini ochib berishda muhim o‘rin tutadi. Bunda joy nomlari nafaqat geografik manzarani tasvirlash, balki joyning tarixiy-madaniy xususiyatlarini ham aks ettiradi. Quyida har bir joy nomining etimologiyasi va toponimik tahlili chuqurroq o‘rganiladi.

1. Registon (ریگستان)

Toponimik-etimologik tahlil. "Registon" so‘zi forscha "ریگ" (qum) va "-iston" (joy, makon) so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, "qumli joy" ma’nosini anglatadi. Toponimik tahlilda shunday nomlarning ko‘pincha tabiiy geografik muhitni tavsiflashini ko‘ramiz. Registon maydonining bu nom bilan atalishi ushbu joyning geografik xususiyatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishora qiladi. Amir Temur va undan oldingi davrlarda Registon Samarqandning markaziy joylaridan biri sifatida ahamiyat kasb etgan bo‘lib, bu maydonning atrofidagi uy va savdo yo‘llari tarixiy o‘rin tutgan.

"Registon" toponimi, aslida, joyning tabiiy muhiti bilan bog‘liq bo‘lsa-da, uning tarixiy ahamiyati bu nomning keyinchalik madaniy va ma’naviy mazmun kasb etganini ko‘rsatadi. Shu sababli, toponim nafaqat geografik, balki madaniy kontekstda ham qo‘llaniladi.

Etimologik jihatdan qaraganda, "ریگ" (*rig*) so‘zi qadimiy fors tilidan olingan bo‘lib, u ko‘plab sharqiy tillarda ham keng qo‘llanadi. "Rigiston" va shu kabi so‘zlar Markaziy Osiyo mintaqalaridagi qumli hududlarni tasvirlash uchun ishlatilgan. "-iston" qo‘shimchasi esa makon yoki joyni anglatadi, va bu formant ko‘pincha geografik joy nomlarida (O‘zbekiston, Tojikiston, Afg‘oniston, Majoriston kabi) uchraydi.

2. Bibixonim masjidi (بی‌بی خانم مسجد)

Toponimik-etimologik tahlil. "Bibixonim" nomi tarixiy shaxs bilan bog‘liq. U "بی‌بی" (*bibi*) so‘zi bilan boshlanib, fors tilida "muhtaram ayol" yoki "zotli ayol" ma’nosini anglatadi. "Xonim" (*khonim*) esa turkiy va forsiy tillarda "xonim" yoki "xonim shaxs" deb atalgan ayollarni ifodalaydi. Bibixonim masjidining toponimi, shuningdek, Saroymulkxonimga ishora qilib, uning shaxsiy obro‘si va tarixiy ahamiyatini ko‘rsatib beradi. Bu joy nomi nafaqat binoning tarixiy mazmunini, balki uning me’moriy qimmatini ham o‘z ichiga oladi.

"Bibi" (*bibi*) so‘zi fors tilida yoki turkiy tillarda ayollarga nisbatan hurmat bilan qo‘llaniladigan so‘zdir. "Xonim" so‘zi esa turkiy-qo‘shma unvon bo‘lib, u oliy toifaga mansub ayollarni ifodalaydi. Shunday qilib, "Bibixonim" nomi tarixiy shaxsning muhimligini, joyning madaniy meros sifatidagi ahamiyatini va bu nomning zamonlar davomida qanday ahamiyatga ega bo‘lganini ochib beradi.

3. Shohi Zinda (شاه زنده)

Toponimik-etimologik tahlil. "Shohi Zinda" nomi ham madaniy va diniy tarix bilan bog‘liq. "Shoh" (شاه) so‘zi fors tilida "podshoh" yoki "hukmdor" ma’nosini anglatadi. "Zinda" (زنده) esa "tirik" degan ma’noni beradi. Bu nomning kelib chiqishiga ko‘ra, u Payg‘ambar Muhammad (s.a.v.) amakilaridan biri bo‘lgan Qusam ibn Abbosning taniqli ruhoniy qabri bilan bog‘liq bo‘lib, u haqida "tirik qolgan" degan rivoyat tarqalgan. Toponim diniy ahamiyatga ega bo‘lib, musulmonlar uchun muqaddas joy sanaladi va tarixiy maskan sifatida ham xizmat qiladi.

"Shoh" so‘zi qadimiy forscha "hukmdor" degan ma’noni bildiradi va bu unvon Markaziy Osiyo madaniyatida qadimdan qo‘llanib kelgan. "Zinda" esa fors tilida "tirik" ma’nosini anglatib, diniy va rivoyatlarga asoslangan nom bo‘lib qolgan. Bu nomdan shunday xulosa qilish mumkinki, tarixiy shaxslar va islomiy qadriyatlar toponimlar orqali xalqning ruhiy va ma’naviy hayotida o‘z aksini topgan.

4. Afrosiyob (افراسیاب)

Toponimik-etimologik tahlil. "Afrosiyob" nomi juda qadimiy manbalardan kelib chiqib, zardushtiylik an’analariga borib taqaladi. Bu nom Afrasiyob nomli afsonaviy qirolga tegishli bo‘lib, u "Shohnoma" eposida Turon mamlakatining hukmdori sifatida ta’riflangan. Afrosiyob tepaligi Samarqandning qadimiy va arxeologik ahamiyatga ega bo‘lgan hududi bo‘lib, bu nomning qo‘llanilishi shaharning eng qadimgi tarixi bilan bog‘liq ekanini anglatadi.

Etimologik tahlil

"Afrosiyob" so‘zi ham forscha bo‘lib bu so‘z ushbu qadimgi shahar yaqinidan oqib o‘tadigan “Siyob” daryochasiga bog‘liq. “Afrosiyob” so‘zining qadimgi shakli “Afrozi Siyohob” bo‘lib Siyohob, ya’ni Siyob daryochasining yuqori qismi ma’nosini anglatadi. Siyob daryochasining eski nomi Siyohob ya’ni qorasuvdir. Ammo ba’zi manbalarga ko‘ra "Avesto" davridagi qadimiy shaxs nomi bilan bog‘liq. Bu toponim nafaqat shaharning afsonaviy o‘tmishiga ishora qiladi, balki Afrosiyobning Samarqand uchun tarixiy ahamiyatini ham ochib beradi.

5. Guri Amir (گور امیر)

Toponimik-etimologik tahlil. "Guri Amir" nomi fors tilidan "Amirning qabri" yoki "Amir maqbarasi" deb tarjima qilinadi. Bu toponim joyning bevosita funksiyasini tavsiflab, Amir Temurning shaxsiy qabri va uning avlodiga mansub bo‘lgan shaxslarning dafn qilinganini bildirib turadi. Toponimning asosiy mazmuni undagi shaxsning tarixiy va siyosiy ahamiyatiga bog‘liq bo‘lib, joyning madaniy meros sifatidagi ahamiyatini ham ko‘rsatadi.

"Gur" (گور) so‘zi forscha "qabr" degan ma’noni bildiradi. Bu so‘z, ko‘pincha, madaniy va diniy joy nomlarida uchraydi. "Amir" (امیر) so‘zi esa Markaziy Osiyoda keng tarqalgan hukmdorlik unvoni bo‘lib, Amir Temurning shaxsiy unvoniga ishora qiladi. Toponim Amir Temurning nafaqat shaxsiy merosini, balki uning sulolasiga bog‘liq madaniy merosni ham tasvirlaydi.

Foydalanilgan ilmiy adabiyotlar:

1. Dr. Ahmad M. al-Dubayb. Lexicon of touristic terms (English –Arabic). Saudi Commission for Tourism and Antiquities. 2013.
2. .مبارك أحمد عبد الهادي. مصطلحات السفر والسياحة والفندقة. كلية السياحة. الخليج.
3. Гончарова, В. В. "Отражение туристской терминологии в современных отечественных лексикографических источниках. " *Вестник Национальной академии туризма* 1 (2006): 81-83.
4. Жумабоева, Зебо Давронбековна. "К ВОПРОСУ О ВОСТРЕБОВАННОСТИ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО ИЗУЧЕНИЯ ТЕРМИНОВ СФЕРЫ ТУРИЗМА В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ." *Journal of new century innovations* 53.3 (2024): 76-78.
5. Chorshanbiyevich, Qurbonov Bobur. "ON THE TRANSLATION OF PERSIAN COMPLEMENTS." *Multidisciplinary Journal of Science and Technology* 4.6 (2024): 266-269.
6. Қурбонов, Бобур. "МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОН ТАЗКИРАЧИЛИК МАКТАБИ ШАКЛЛАНИШИ" Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 2, no. 5, 2022, pp. 471-482.
7. Alamov, Shavkatjon. "ARAB TILIDAGI FORSCHA IQTIBOSLAR" Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 2, no. 3, 2022, pp. 390-395.

8. Аламов, Шавкатжон. "ФОРСЧА ИЛДИЗЛИ АРАБЧА СЎЗЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ" Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 2, no. 6, 2022, pp. 472-476.

9. Қурбонов, Бобур. "“Mazholis un-nafois”(“the meeting of the elected”) and its translations in persian-tajik literature."*Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук* 6 (2020): 236-239.

XITOY TILIDA EKOTURIZM TERMINLARI SEMANTIK GURUHINING SINXRON VA DIAXRON ASPEKTDA RIVOJLANISHI

S.Madinaxon

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekoturizm terminlarining xitoy tilida semantik nuqtai nazaridan sinxron aspektda rivojlanishi tahlil qilingan. Ekologik turizmning turlari va shakllarining xitoy tilidagi tarjimasi keltirilib o‘tilgan va ularga qisqacha tasnif berilgan. Maqolani yozishdan maqsad-ekoturizm terminalogiyasini sinxron aspektda rivojlanishini o‘zbek tili bilan chog‘ishtirgan holda tahlil qilish. Ushbu maqola turizm sohasida faoliyat olib boruvchi tilshunoslar uchun nazariy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: sinxron aspekt, barqaror turizm, yashil turizm, qo‘riqxona, o‘rmon, ko‘l, tabiiy resurslar, tabiiy ekologiya.

KIRISH. Ekologik turizm tushunchasi tegishli terminologik ibora va undan kelib chiqqan ekoturizm qisqartmasi ot bilan sifatning qisqartirilgan shaklining birikmasi sifatida ingliz-amerika tilshunoslik hamjamiyati tomonidan qabul qilingan tushunchadir, va inglizcha atamaning ikkita variantini kuzatish mumkin: ekologik turizm va ekoturizm. Ekoturizmdan mustaqil atama sifatida rasmiy shaklda foydalanish 1983-yilda IUCN (Jahon tabiatni muhofaza qilish ittifoqi) ekoturizm xususiyatlari bo‘yicha maslahatchisi Seballos- Lascurain tomonidan taklif qilingan [1]. Ekoturizm terminiga turli tashkilotlar , olimlar tomonidan turlicha ta’riflar berib o‘tilgan.

Ekoturizmning zamonaviy ta’riflari

Muallif, tashkot, hujjat Автор, организация, документ Author, organization, document	Ta’rif Определение Definition
Butunjahon Turistik Tashkiloti Всемирная Туристская Организация World Tourism Organization	Ekoturizm- tabiat turizmining barcha turlarini ichig olgan bo`lib, sayyohlarning tabiatni kuzatish va qadrlashidir. Экологический туризм – это все формы природного туризма, главным азартом туристов является наблюдение приобщение к природе. All nature-based forms of tourism in which the main motivation of the tourists is the observation and appreciation of nature [2]
Yovvoyi tabiat umumjahon fondi Всемирный Фонд Дикой природы World Wildlife Fund	Ekoturizm- Yovvoyi tabiat umumjahon fondiga tabiiy muhitni muhofaza qilish imkonini beruvchi tabiat turizmi. Экологический туризм – природный туризм, позволяющий охранять природную среду. Travel to natural areas that conserves the environment [3]
TIES Xalqaro ekoturizm tashkiloti Международная организация экотуризма TIES International Ecotourism Society	Ekoturizm- atrof-muhitni asrab- avaylash, milliy aholining farovonligini qollab- quvvatlovchi va yangi bilimlarni egallashga hissa qo`shadigan tabiiy muhitda sayohat va dam olishdir. Экологический туризм – путешествие и отдых в природной среде, сохраняющее окружающую среду, поддерживающее благосостояние местного населения, способствующее получению новых знаний. Responsible travel to natural areas that conserves the environment and improves the well-being of local people[4]

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Xitoy tilida ekoturizm atamasi “生态旅游” Shēngtài lǚyóu tarzida yurilib kelinadi. Bu so‘zga prototip sifatida “ 生态性旅游 ” Shēngtài xìng lǚyóu ekologik turizm atamasi qo‘llaniladi. Sinxron apektda bir tilga doir bo‘lgan termin ma’lum bir vaqtda, asosan, hozirgi vaqt misolida ko‘rib chiqiladi. Ya’ni terminlarning avvalgi va keyingi holati muhim bo‘lmaydi. Ma’lum sohadagi terminlardan nutq jamiyatidagi odamlar guruhi tomonidan qanday foydalanilishi tahlil qilinadi va tavsiflanadi. Shu o‘rinda Xitoy tilida ekoturizmga oid terminlarnining sinxron aspektini ekologik turizmning turli shakllari va turlarini ifodalovchi so‘zlar misolida ko‘rib chiqamiz. Ekoturizm turli shakllarga ega. Bular:

1. 自然保护 Zìrán bǎohù “Tabiatni muhofaza qilish turizmi” tarzida o‘zbek tiliga so‘zma- so‘z tarjima qilinadi. Tabiatni muhofaza qilish turizmi asosan tabiatni muhofaza qilish, o‘rmonlar, ko‘llar va daryolar kabi tabiiy muhitni saqlash va tabiiy resurslarning biologik xilma-xilligini oshirishdan iborat.
2. 可持续发展旅游 Kě chíxù fāzhǎn lǚyóu “Barqaror rivojlanish turizmi”.
3. Asosan iqtisodiy o‘sishni, ijtimoiy rivojlanishni va atrof-muhitni muhofaza qilishni integratsiyalashdan iborat bo‘lgan barqaror rivojlanish kontseptsiyasini davom ettirishga asoslanadi va manzarali joylarning barqaror rivojlanishiga faol yordam beradi.

Bundan tashqari ekoturizmga quyidagicha turlarini misol tarzida keltirish mumkin: 观光旅游 Guānguāng lǚyóu “ diqqatga sazovor joylar turizmi”; 生态体验旅游 Shēngtài tǐyàn lǚyóu “ ekologik tajriba turizmi”; 参与旅游 Cānyù lǚyóu “ ekologik ishtirok turizmi”. Barqaror diqqatga sazovor joylar turizmi asosan diqqatga sazovor joylarni ko‘rishdan iborat bo‘lib, sayyohlar qisqa vaqt ichida tabiat manzaralari va madaniy landshaftlarni ziyorat qilishlari mumkin, bunda diqqatni manzarali joylarning tabiiy va madaniy muhitini himoya qilishga va zararni oldini olishga va kamaytirishga qaratadi. Ekologik tajriba turizmi deganda tabiiy ekologiyani chuqur anglash, tajriba va ishtirok etish, ishtirok turizmi esa kichik sayyohlik faoliyati ko‘rinishida tushuniladi.

Ekoturizm sohasida eng ko‘p ishlatiladigan terminlar:

1. 绿色旅游 Lǜsè lǚyóu- yashil turizm
2. 自然保护区 Zìrán bǎohù qū- tabiat qo‘riqxonasi
3. 生物多样性 Shēngwù duōyàng xìng- biologik xila- xillik
4. 自然遗产 Zìrán yíchǎn- tabiiy meros
5. 环境保护 Huánjìng bǎohù- atrof- muhitni asrash
6. 尊重自然 Zūnzhòng zìrán- tabiatni avaylash

Bu kabi terminlar xitoy tilidan o‘zbek tiliga to‘g‘ridan to‘g‘rni so‘zma- so‘z tarjima qilinadi. Bu holda terminlar semantik jihatdan o‘z ma’nosini saqlab qoladi. Lekin, o‘zbek tiliga bu kabi atamalar, shaklan qisqartirilgan holda, ma’nosi o‘zgartirilmay tarjima qilinadi. Misol uchun, 可持续发展旅游 kě chíxù fāzhǎn lǚyóu termini so‘zma so‘z tarjimada “ barqaror rivojlanish turizmi” shaklida bo‘ladi. Lekin, o‘zbek tilida bu atama “ barqaror turizm” shaklini olgan.

Diaxron aspektda terminning rivojlanishini o‘rganish bu terminning paydo bo‘lganidan boshlab vaqt o‘tishi bilan qanday rivojlanganligi o‘rganishdir. Unda bir til doirasida yangi so‘zlar, ularning talaffuzi, ishlatilishida o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Ekoturizm termining o‘zi 1983- yildan boshlab fanga kirib kelganligini inobatga olsak, hozirgi kunga qadar shaklan va ma’no jihatdan o‘zgarganini ko‘rmaymiz. Faqatgina dunyo bo‘ylab ekologik turizm oqimining ortib borayotganligi sababli, ekoturizm terminalogiyasida ham so‘zlar ko‘payayotganini ko‘rishimiz mumkin.

成为全国政协委员以来，韩文林围绕“黄河流域高质量发展”“以国家公园为主体的自然保护地体系建设”等主题，进行了一系列调研。他提出的关于进一步加大黄河两岸生态治理和国土绿化力度的提案，正通过黄河两岸绿化工程逐年实现。作为全国政协委员，这些年，韩文林持续关注生态环境保护及生态旅游发展问题。他走过青海的山山水水，在实地走访中寻找一线素材、形成提案思路。韩文林认为，算好生态环保的大账、长远账、综合账，不断擦亮生态底色，才能既保护绿水青山，又带来金山银山。[5]

Xan Venlin Xitoy Xalq Siyosiy Konsultativ Kengashining Milliy qo‘mitasi a’zosi bo‘lganidan beri "Huanghe daryo havzasini yuqori sifatli rivojlantirish" va "milliy qo‘riqlanadigan tabiiy

muhofaza qilinadigan hududlar tizimini qurish" kabi mavzularda bir qator so‘rovlar o‘tkazdi. Uning Huanghe daryosining ikki qirg‘og‘ida ekologik boshqaruvni yanada oshirish va yerlarni ko‘kalamzorlashtirish bo‘yicha taklifi yildan-yilga tezroq amalga oshirilmoqda. Xitoy Xalq Siyosiy Konsultativ Konferentsiyasi Milliy qo‘mitasi a’zosi sifatida Xan Venlin so‘nggi yillarda ekologik atrof-muhitni muhofaza qilish va eko-turizmni rivojlantirish masalalariga e’tibor berishni davom ettirdi. U Qingxayning tog‘lari va daryolari bo‘ylab yurib, birinchi darajali materiallarni qidirdi va joylarga tashriflar davomida takliflar uchun g‘oyalarni shakllantirdi. Xan Venlin faqat katta hisobni, uzoq muddatli hisobni va ekologik va atrof-muhitni muhofaza qilishning keng qamrovli hisobini oldi va ekologik fonni doimiy ravishda sayqallash orqali biz nafaqat yashil suvlar va tog‘larni himoya qilishimiz, balki oltin va kumush ham olib kelishimiz mumkin deb hisoblaydi.

Mediamatnda keltirilgan matndan so‘nggi yillarda ekoturizm tarkog‘ida paydo bo‘lgan terminlarni uchratishimiz mumkin:

1. 绿水青山就是金山银山 Lǜ shuǐ qīngshān jiùshì jīnshān yín shān

Yashil tog‘lar va zumrad suvlar son-sanoqsiz xazinalardir.

2. 保护优先 Bǎohù yōuxiān

Atrof- muhitni asrash

3. 生态保护红线 Shēngtài bǎohù hóngxiàn

Ekologik himoya qizil chizig‘i

4. 绿化 Lǜhuà

Ko‘kalamzorlashtirish

XULOSA. Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, Ekoturizmga doir maxsus sohaning paydo bolishi o‘z terminalogiyasining yaratish zaruratini keltirib chiqardi. Chunki terminosisemalar muayyan ekoturizm sohasi ob`ektlari va hodisalarining nomlanishi til birliklarining to`plamidir. Ekoturizm terminlarining asosiy birligi esa turizm atamalaridir. Xitoy- o‘zbek tilida ekoturizm terminini semantikasini chog‘ishtirib o‘rganish jarayonida ular tarjimada o‘z semantik ma’nosini saqlab qolishiga xulosa qilindi. Sinxron aspektda ekoturizm terminlarini ma’noviy qiyoslash uchun o‘rganilgan atamalarda o‘zgarishlar aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Ceballos-Lascurain H. Ecotourism as a Worldwide Phenomenon. Ecotourism: a Guide for Planners and Managers. North Bennington, Vt.: Ecotourism Society, 1993. pp. 12–14.
2. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). Available at: https://www.unwto.org/ru (accessed 12.03.2021).
3. International Union for Conservation of Nature. Available at: http://www.iucn.org/about/work/programmes/business/bbp_work/by_sector/tourism/ecotourism/about_ecotourism (accessed 12.03.2021).
4. The International Ecotourism Society. Available at: https://www.ecotourism.org/ties-overview (accessed 12.03.2021).
5. 《人民日报》（2024 年 02 月 21 日 第 02 版）

ЯНГИ ДУНЁ ТАРТИБОТИ ҲАҚИДАГИ НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАРГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ХАЛҚАРО СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР ДИНАМИКАСИ

Д.Нурмуродов

Аннотация. Халқаро сиёсий жараёнларни назарий ўрганиш бой тарихга эга. Давлатлар ўртасидаги мураккаб муносабатларни тушунтиришга илк уринишлар сифатида Фукидиднинг “Пелопоннес уруши тарихи”(милоддан аввалги V аср), Цицероннинг мамлакатга бостириб кирган босқинчи душманга қарши олиб борилган "адолатли урушлар" ҳақидаги мулоҳазалари, турли ҳукмдорлар ҳаракатларининг кўплаб хроникалари ва бошқаларни кўрсатиб ўтиш мумкин. Узоқ вақт давомида уруш ва тинчлик масалалари сиёсий фикрда марказий ўринни эгаллаб, улар кўпинча дунёни инқилобий ўзгартириш, янги дунё тартиботини қуриш, кучлар

мувозанатини ўзгартириш ва ҳоказоларнинг асосий воситаси сифатида қаралди. XX асрда жаҳон сиёсатининг табиати ва ўзига хос хусусиятлари ҳақида назарий мунозаралар асосан реалистлар ва идеалистлар (20-30-йилларда), тардиционалист ва модернистлар (50-60-йилларда), давлат арбоблари ва глобалистлар (70-80-йилларда) ўртасида бўлиб ўтди. Мақолада ушбу мактаблар ва йўналишларнинг қарашлари улар ўртасидаги фарқлар тадқиқ этилади.

Калит сўзлар. Давлат, давр, сиёсат, сиёсий ахлоқ, уруш, тинчлик, дипломатия, идеалистлар, социалистлар, демократлар, глобалистлар, агрессия, суверенитет, дахлсизлик.

Халқаро сиёсий жараёнларни назарий ўрганиш бой тарихга эга. Давлатлар ўртасидаги мураккаб муносабатларни тушунтиришга илк уринишлар сифатида Фукиниднинг “Пелопоннес уруши тарихи”(милоддан аввалги V аср), Цицероннинг мамлакатга бостириб кирган босқинчи душманга қарши олиб борилган "адолатли урушлар" ҳақидаги мулоҳазалари, турли ҳукмдорлар ҳаракатларининг кўплаб хроникалари ва бошқаларни кўрсатиб ўтиш мумкин. Узоқ вақт давомида уруш ва тинчлик масалалари сиёсий фикрда марказий ўринни эгаллаб, улар кўпинча дунёни инқилобий ўзгартириш, янги дунё тартиботини қуриш, кучлар мувозанатини ўзгартириш ва ҳоказоларнинг асосий воситаси сифатида қаралди. XX асрда жаҳон сиёсатининг табиати ва ўзига хос хусусиятлари ҳақида назарий мунозаралар асосан реалистлар ва идеалистлар (20-30-йилларда), тардиционалист ва модернистлар (50-60-йилларда), давлат арбоблари ва глобалистлар (70-80-йилларда) ўртасида бўлиб ўтди. Улар ва улар вакиллари бўлган мактаблар ва йўналишлар ўртасидаги фарқларнинг моҳияти нимада?

Реалистларнинг (Ж. Кеннан, Ж. Болл, В. Ростоу, З. Бжезински ва бошқалар) таъкидлашича ҳар қандай давлатнинг асосий ва табиий интилиши ўз манфаатларига эришишга қаратилган кучни намойиш этишда келиб чиқади. Ушбу позициялардан халқаро сиёсат суверен давлатлар учун миллий манфаатларга йўналтирилган кураш майдони сифатида тақдим этилади ва шунинг учун доимий равишда уларнинг диққат марказида бўлган мақсадларга эришиш учун курашади. Буларга, биринчи навбатда, хавфсизликка эришиш киради, чунки халқаро муносабатларда олий ҳакам йўқлиги сабабли ҳар бир давлат ўз ҳимоясига эътибор қаратишга мажбур. Бинобарин, ҳар бир давлат бошқаси билан рақобатлашар экан, рақобат, куч қарама-қаршилиги шароитида тўхтатиб турувчи механизм бўлиб хизмат қиладиган ва бу давлат ўз хавфсизлигини кафолатлайдиган устунликка эга бўлиши мумкин бўлган кучлар мувозанатини яратишга интилиши шарт. Бундай ҳамкорлик мантиғи кучлар кўпайишига ва шунга мос равишда аъзо давлатлар томонидан ўз вазифаларини ҳал қилишга ҳисса қўшадиган коалициялар, блоклар ва иттифоқларни яратишни талаб қилди.

Реалистларнинг фикрига кўра, ўз манфаатларини ҳимоя қилишга эътибор қаратган ҳолда, давлатлар алтруистик тамойилларга амал қила олмайди ва у ёки бу агрессия қурбони учун ўз эҳтиёжларини эътиборсиз қолдира олмайди. Давлат учун ҳар қандай маънавий ва этик ва ҳатто меъёрий қоидалар у томонидан фақат унинг суверенитетини чеклаш воситаси сифатида кўриб чиқилиши керак. Шу билан бирга, мақсадга эришишнинг ҳар қандай воситаси - ишонтириш, қўрқитиш, куч, савдо, дипломатия ва бошқалар, агар давлатнинг кучини кўпайтирса ва белгиланган вазифаларни ҳал қилиш имкониятини яратиб берса бошданоқ маъқулланган. Шу билан бирга, давлатларнинг халқаро майдондаги хатти-ҳаракатларининг асосий қадриятлари қарор қабул қилишдаги эҳтиёткорлик ва масъулият бўлиши керак.

Бошқача қилиб айтганда, XIX асрдаги Пруссия армияси генерали Карл фон Клаузевицнинг “Агар тинчликни истасангиз, урушга тайёрланинг” формуласи жаҳон саҳнасидаги давлатларнинг бундай хатти-ҳаракатларининг квинтессенцияси бўлиб қолди. Бироқ, сиёсий реализмнинг назарий отаси америкалик олим Ханс Моргентау (1904-1980) ҳисобланади. “Халқлар ўртасидаги сиёсий муносабатлар: таъсир ва тинчлик учун кураш” (1948) китобида у инсон табиатининг ўзгармаслиги билан боғлиқ бўлган куч жаҳон саҳнасидаги давлат хатти-ҳаракатларининг асоси деган фикрни асослашга ҳаракат қилди. “Халқаро сиёсат, - деб ёзган Моргентау, - ҳар қандай сиёсат сингари, ҳокимият учун курашдир. Халқаро сиёсатда қандай якуний мақсадларга эришилмасин, бевосита мақсад ҳар доим кучдир”.

Бундай ёндашувда ҳокимият ғояси манфаат тушунчасида тўпланади ҳамда “куч” атамаси ёрдамида аниқланган “манфаат концепцияси” давлатнинг ички ва ташқи сиёсатининг моҳиятини очиб беришга имкон берди. Шунинг учун, Моргентау фикрига кўра, манфаат ҳар доим ҳар қандай, ҳатто энг жозибали мавҳум ғоялар устидан ҳам ҳукмрон бўлиши керак. Шундай қилиб, фақат бундай оқилона сиёсат давлатнинг афзалликларини ошириши ва уларни олишдаги хавфни камайтириши мумкин. Ҳукмдорларнинг сиёсий ҳаракатлар ва эҳтиёткорлик оқибатларини ҳисобга ола билиши энг олий фазилат дея баҳоланди.

Идеалистлар (Д. Перкинс, В. Дин, В. Липпман, Т. Кук, Т. Мюррей ва бошқалар), аксинча, жаҳон муносабатларининг меъёрий моделларини яратишга эътибор қаратиб, ҳуқуқий ва маънавий тоифалардан фойдаланган ҳолда жаҳон сиёсатини кўриб чиқди. Уларнинг ишончи куч ва ҳарбий воситаларни давлатлараро муносабатларнинг энг муҳим регуляторлари сифатида тан олишдан бош тортишга асосланган эди. Халқаро ҳуқуқ тизими ва институтларига тўлиқ устунлик берилди. Идеалистлар кучлар мувозанати ўрнига давлатлараро муносабатларни тартибга солишнинг яна бир механизмини, яъни коллектив хавфсизлик механизмини таклиф қилдилар. Бу ғоя барча давлатларнинг умумий мақсад — тинчлик ва умумбашарий хавфсизликка эгаликни ҳисобга олишга асосланган эди, чунки кучлар ва урушлар мувозанатининг беқарорлиги давлатларга катта зарар етказади ва ресурсларнинг бекорга исроф бўлишига олиб келади. Бир давлатнинг бошқасига тажовузи эса барчага зарар келтиради.

1918 йилда АҚШ президенти Вудро Вильсон урушдан сўнг тартибга солишнинг 14 та бандини шакллантириб, идеалистларнинг қарашларини амалда концептуаллаштирди. Хусусан, у жаҳон сиёсий муносабатларини тартибга солишнинг асосий механизмлари сифатида қуйидагиларни таклиф қилди: очиқ тинчлик музокараларини ўтказиш, тинчлик ва уруш даврида савдо эркинлиги кафолатларини таъминлаш, миллий қурол-яроғларни миллий хавфсизликка мос келадиган минимал даражада камайтириш, халқаро ташкилотлар томонидан барча низоларни эркин ва давлат суверенитети пинципларига асосланган ҳолда ҳал этиш.

Мазкур даврда дунёда коллектив хавфсизлик тизимини яратиш ғояси деярли биринчи марта эълон қилинди. Агрессорни коллектив тарзда жазолаш тўғрисида қарор қабул қилишда мутлақ ҳуқуққа эга бўлган халқаро сиёсий орган давлатлараро низоларнинг ҳаками бўлади деб тахмин қилинган эди. Бироқ, ўша пайтда тузилган, инсонларнинг адолат, тартиб ва тинчликка интилишини ифода этган Миллатлар Лигаси СССРнинг Финляндияга, Италиянинг Эфиопияга қарши агрессиясини ҳамда бошқа бир қатор ҳарбий низоларнинг олдини ола олмади. У Иккинчи Жаҳон урушининг олдини олишда ҳам ожизлик қилди.

Урушдан кейинги даврда фанда модернистлар ва традиционалистларнинг муҳокамаси биринчи ўринга чиқди. Иккаласи ҳам халқаро сиёсий муносабатлар тўғрисида тизимли ғояларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилди. Шу билан бир вақтда, модернистлар (М. Каплан, Р. Норт, Р. Снайдер, Г. Алиссон, ва бошқалар), миллий давлатларни бошқа субъектлар таъсирида бўлган мустақил ҳокимият тизимлари сифатида кўриб, асосий эътиборни жаҳон саҳнасида уларнинг ҳаракатларини моделлаштиришга қаратган. Уларнинг тадқиқотлари қарорларни қабул қилиш процедуралари ва механизмларини ўрганишга, ҳукмрон элита ва ҳукуматларнинг турли сегментларининг хатти-ҳаракатларини тавсифлашга, бюрократик муросага келиш технологияларини ишлаб чиқишга ва давлатларнинг ташқи сиёсатини ривожлантиришнинг бошқа таркибий қисмларига қаратилган. Ташқи сиёсат йўналишини ривожлантиришда иштирок этган энг кичик акторларнинг ҳам таъсирини ҳисобга олган ҳолда, уларга халқаро муносабатларнинг ўзига хос тизимларини моделлаштириш ва турли сиёсий даражадаги давлатларнинг ўзаро таъсирини прогноз қилиш имконини берди.

Ўз навбатида, традиционалистлар (Р. Мейер ва бошқ.) муайян мамлакатларга хос анъана ва урф-одатларни тарқатадиган, сиёсатчиларнинг шахсий хулқ-атворининг ўзига хос хусусиятларини, оммавий ва гуруҳий қадриятларнинг ролини ифода этадиган ташқи сиёсатга таъсир қилувчи омилларнинг таъсирини ҳисобга олиш зарурлигига эътиборни қаратган.

Давлатларнинг ташқи сиёсий фаолиятининг турли таркибий қисмларининг аҳамияти ҳақидаги мунозаралар аста-секин олимлар ўртасида давлат жаҳон сиёсатининг марказий

элементи бўлиб қоладими ёки интеграция жараёнлари ушбу соҳани сифат жиҳатидан бошқа шаклга, яъни, ўзаро тобе ва ўзаро боғлиқ бўлган жаҳон ҳамжамиятига айлантирдими деган баҳсга йўл очди. Давлат арбоблари (К. Дойч, К. Уолтц ва бошқалар) барча ўзгаришларга қарамай, давлатлар жаҳон сиёсатининг марказий субъектлари бўлиб қолди, фақат улар ўртасидаги муносабатлар шакллари ўзгарди, деб ҳисоблашган. Шу сабабли, жаҳон сиёсати соҳасининг табиати ҳам ўзгаришсиз қолди: у биринчи навбатда реализм тамойилига асосланган давлатларнинг ташқи сиёсий ҳаракатлари, рақобатчиларни куч билан тийиш ва уларнинг ташқи сиёсатига мос келадиган кучлар мувозанатига эришиш билан сингдирилган. К. Уолтц ҳатто замонавий дунёда давлатларнинг ўзаро боғлиқлиги ҳақидаги тезисни шубҳа остига қўйди, унинг фикрича, бу нарса фақат алоҳида корпорациялар ва фирмалар даражасида кучаяди, лекин давлатлар ўртасида эмас. Унинг таъкидлашича, қудартли давлатлар ҳозир 20-аср бошларига қараганда шерикларга камроқ қарам. Шу билан бирга, дунёда молиявий-иқтисодий марказларнинг сиёсий роли ўсиб бормоқда, уларнинг таъсири ҳам давлатларнинг ўзаро боғлиқлиги формуласига мос келмайди. Уларнинг жаҳон сиёсатидаги роли фақат мамлакатларнинг тенгсизлигини, уларнинг ҳақиқий ва келажакдаги имкониятларини яширади. Шунинг учун дунёнинг ўзаро боғлиқлиги ҳақида гапириш фақат халқаро ҳамжамиятнинг истиқболларини идеализация қилади, уни мавҳум мақсад ва ғояларга қаратади.

Давлат арбобларидан фарқли ўлароқ, глобалистлар (Е. Хаас, Д. Пучала, Л. Линдберг ва бошқалар) ўзига хос тарзда идеализм йўналишини давом эттириб, дунёдаги миллий давлатларнинг ролини камайтирилишини ёқлади. Уларнинг фикрича, транспорт, алоқа ва ахборот соҳасидаги замонавий ўзгаришлар миллий давлатни ўз хавфсизлигига эришиш ва фуқароларнинг фаровонлигини таъминлаш учун самарасиз воситага айлантирди. Жаҳон муносабатларининг “прессланиши”, “дунёнинг сиқилиши” (О. Янг) замонавий халқаро муносабатлар динамикасининг энг мос ифодаси бўлди. Ҳаёт шуни кўрсатдики, кўплаб муаммолар, ҳатто йирик давлатлар учун ҳам соф миллий ечимларга эга эмас ва шу йўсинда кооперация, ҳамкорлик ва турли давлатларнинг ресурсларини бирлаштирилишини назарда тутади. Мазкур муаммолар сирасига глобалистлар атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг кўплаб муаммолари, меҳнат ресурсларини шакллантириш, гуманитар офатларнинг олдини олиш, аҳоли, космосдан фойдаланиш, терроризмга қарши кураш ва бошқа шу каби масалаларни киритди. Ҳаракатлар кооперациясининг объектив зарурияти мамлакатлар ва халқларни бир-бирига яқинлаштиради. Ушбу яқинлашувда Бирлашган Миллатлар ташкилоти, ЕХҲТ ва бошқа ташкилотларнинг фаолияти муҳим рол ўйнайди, улар кўплаб халқаро жараёнларни тартибга келтирди, кўплаб мамлакатларни халқаро ҳуқуқ меъёрлари руҳида ҳаракат қилишга ўргатди, маълум анъаналарни яратди, элитага маълум ахлоқий тамойил ва стандартларни сингдирди. Буларнинг барчаси, глобалистларнинг фикрига кўра, бошқариладиган дунё тартиботини шакллантириш учун ишончли шарт-шароитларни яратишга, хавфсизлик муаммолари устидан назоратни кучайтиришга ва интеграцияни кучайтиришга ёрдам берди.

Ҳозирги вақтда жаҳон саҳнасидаги замонавий сиёсий жараёнларнинг мураккаблиги, турли йўналиш ва анъаналарнинг ўзаро тўқнашуви аста-секин кўплаб олимларни турли қарама-қарши мактабларнинг ютуқларини у ёки бу назарий йўналиш доирасида бирлаштириш жуда қийин, деган фикрга олиб келди. Бу ҳолат сиёсатшуносликнинг кўплаб вакилларини кўпроқ "бир томонлама назарий имтиёзлардан холи" бўлган социологик конструкцияларга мурожаат қилишга ва "тўпланган билимлардан фойдаланишнинг янада самарали усулларини", бутун услубий методларни, шу жумладан анъанавий ва инновацион усулларни очишга, жумладан, дунёнинг ушбу сиёсат оламидаги энг мураккаб соҳасини талқин қилишга мажбур қилди.

Халқаро муносабатлар сиёсат дунёсининг ўзига хос соҳасини ифодалайди. Уларнинг ўзига хос қиёфаси давлатлар пайдо бўлиши ва ривожланиши билан шакллана бошлади, бу нафақат ўша даврда турли этник гуруҳлар ва Миллатлар ўртасидаги муносабатларни шакллантирди, балки аста-секин ўзаро ташқи алоқаларни шакллантира бошлади. Тўлиқ ички суверенитетга эга бўлган ўз чегараларидан ташқарида ҳаракат қилиб, давлатлар бир қатор

қўшимча вазифаларни ҳал қилишлари керак эди: ўз ҳудудларида барқарорликка эришишни мураккаблаштирган хорижий кучлар ва тузилмалар фаолияти устидан назорат ўрнатиш; уларнинг яхлитлиги ва хавфсизлигига таҳдидларни қайтариш; кучли рақиблар билан манфаатларни мувофиқлаштиришни ўрганиш; императив интилишларга қаршилик кўрсатишга қарамай, ресурсларни тўлдириш ва ҳоказо. Ўз давлатидаги бўлинмаган ҳукмдорлар аста-секин бошқа қудратли давлатлардаги маккор ва даҳшатли ҳукмдорлар билан муносабатларни ўрнатишни ўргандилар.

Аста-секин давлатлар ўртасидаги халқаро майдондаги иттифоқ ва қарама-қаршилик, протекторат (ҳомийлик) ва шериклик каби ўзаро таъсир механизмлари ва бошқалар ишлаб чиқилди ва ривожлана бошлади. Улар давлатлараро алоқалар ва муносабатларда махсус мантиқни шакллантирди. Уларнинг узоқ муддатли тараққиёти тарихи давомида ташқи сиёсат соҳасининг ўзига хос конфигурацияси мустақил сиёсат соҳаси сифатида шаклланиб, унинг ўзгариши ва ривожланишининг ўзига хос манбаларини намойиш этувчи умумий жиҳатлари ва хусусиятларини ўзига хос тарзда акс эттирди.

Умуман олганда, халқаро сиёсий жараёнларнинг ўзига хослиги, биринчи навбатда, сиёсатнинг ушбу соҳасида ягона қонуний мажбурлаш маркази, ушбу алоқалар ва муносабатларнинг барча иштирокчилари учун шубҳасиз ҳокимиятга эга бўлган ягона куч манбаи мавжуд эмаслигида намоён бўлади. Агар ички сиёсат соҳасида давлатлар асосан қонунлар ва меъёрларга таянса, бошқа ички суверенитет эгалари билан муносабатлар соҳасида улар асосан ўз манфаатларига ва ихтиёридаги уларни амалга оширишга ёрдам берадиган маҳаллий мажбурлаш механизмларига эътибор қаратишлари керак.

Сиёсий муносабатларнинг нисбатан мустақил соҳаси сифатида халқаро сиёсат соҳаси турли нормалар билан тартибга солинади. Унинг асосий сиёсий регулятори-бу ўз фаолиятини халқаро майдонда миллий манфаатларни амалга оширишга бўйсундирадиган давлатлар (давлатлар блоклари) ўртасидаги кучлар мувозанатидир. Шу маънода, давлатлар олдида турган мақсадлар кўпинча уларнинг халқаро ҳуқуқ нормаларини бир томонлама талқин қилишига олиб келади, тегишли талаблар тизимидан четга чиқиш ва бузилишларни келтириб чиқаради. Ҳозирги вақтда ҳам Бирлашган Миллатлар ташкилоти ва халқаро ҳамкорликнинг бошқа минтақавий тизимлари (ЕХҲТ) доирасидаги давлатлар ўртасидаги ҳамкорликнинг барча ижобий тажрибасини ҳисобга олган ҳолда, нафақат турли манфаатларга, балки уларни таъминлашда номутаносиб ресурсларга эга давлатлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишда халқаро ҳуқуқнинг чекланган имкониятлари ҳақида гапириш мумкин. Амалий тажриба шуни кўрсатадики, ҳуқуқий тартибга солувчиларнинг самарадорлиги халқаро ҳуқуқ институтларининг сиёсий қўллаб-қувватлашига эмас, балки кучли иқтисодий ёки ҳарбий ресурсларга эга бўлган муайян мамлакатларнинг таъсирига боғлиқ.

Бироқ, халқаро соҳани тартибга солишда амалдаги сиёсий тузилмалар ва механизмларнинг устувор йўналишларига қарамай, ҳуқуқий ва маънавий тартибга солувчилар учун ҳали ҳам маълум имкониятлар мавжуд. 70-йилларнинг ўрталарида Хельсинкида (Финляндия) ЕХҲТнинг якуний акти замонавий халқаро муносабатлар тамойилларини шакллантирди, унга қуйидагилар киради: давлатларнинг суверен тенглигини тан олиш; белгиланган чегараларнинг дахлсизлиги; давлатлараро муносабатларда куч ишлатмаслик ёки куч таҳдиди принципи; давлатлараро муносабатларда куч ишлатмаслик принципи. давлатларнинг ҳудудий яхлитлиги; низоларни тинч йўл билан ҳал қилиш; бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик; инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳурмат қилиш; тенглик ва халқларнинг ўз тақдирини бошқариш ҳуқуқи; давлатлар ўртасидаги ҳамкорлик зарурати ва халқаро ҳуқуқ бўйича мажбуриятларни оқилона бажариш.

Шаклланган принципларнинг мақсадга мувофиқлиги ва уларни Европа давлатлари томонидан реал қўллаб-қувватланиши уларнинг ўз хавфсизлигини таъминлашга интилаётган барча давлатларнинг узоқ муддатли манфаатларига мувофиқлиги билан боғлиқ. Хельсинки акти имзоланганидан бери ўтган вақт шуни кўрсатдики, бутун Европа ҳамжамияти ушбу тамойилларни қўллаб-қувватлаган ва амалда уларга эътибор қаратган. Шунга кўра, маънавий меъёрлар тажовузни, ҳудудий кенгайишни ва инсон ҳуқуқлари бузилишини қоралаш томон ўзгарди.

Тадқиқот давомида шундай хулосага келдикки, юқоридаги ҳолатлар ҳозирги дунё бугуни ва истиқболи билан боғлиқ бўлган жиддий ижтимоий-сиёсий жараён. Янги дунё тартиботи назарияси динамикаси ҳар бир давр сиёсий эҳтиёжи орқали ривожланиб, тобора долзарблик касб этмоқда. Бу эса ўз навбатида жаҳон барқарор тараққиёти ва инсоният истиқболига жиддий таҳдид солмоқда.

ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИИ КОНЦЕПТА «МУЗЫКА» В «ДЖАЗОВЫХ ПОРТРЕТАХ» ХАРУКИ МУРАКАМИ

Н.Бакаева

Харуки Мураками- один из популярных и известных писателей мира, является страстным коллекционером виниловых пластинок, имея сорок тысяч джазовых пластинок. Его глубокие знания в области джазовой музыки, особенностей исполнительского искусства музыкантов стимулировали написание «лирических миниатюр» в сборнике «Джазовые портреты», который включает 55 эссе о выдающихся музыкантах XX века. В заключении к первой части сборника писатель признавался: «С тех пор как однажды я увлекся джазом, я не мыслю без него своей жизни…в голове быстро возникали музыкальные образы, подходящие к тому или иному музыканту. Обратить только их в слова» (Мураками 2005: 116). 「かつてジャズに興味を持って以来、ジャズなしの人生は考えられません...あのミュージシャンにぴったりの音楽のイメージがすぐに私の頭の中に現れました。それを言葉に変えるだけです」(村上 1997:110).

Отметим, что концепт «музыка» так широко представленный и в художественном творчестве, и в данном сборнике, позволяет судить о значимости его в концептосфере Харуки Мураками: «Концептуальная картина мира предстает как система различных концептов, отражающих представление отдельного человека и различных социумов о реалиях окружающего мира, языка, мышления» (Болотнова 2009:77), а также создает «модель» творческого сознания писателя.

Писатель избрал предельно личностную манеру создания портретов, в них обязательно присутствует собственная история, связанная с прослушиванием концерта или покупкой пластинки, собственными эстетическими потрясениями, поэтому в данном сборнике частотными являются концепты «душа и сердце». Для определения своего состояния Харуки Мураками использует многочисленные и неожиданные ассоциации. В эссе, посвященному Ф.Уолтеру, восприятие его музыки дается ассоциативно: «…но когда я слушаю «Jitterbug Waltz», я чувствую, как в глубине души будто из тумана вырастает дорогой и милый сердцу пейзаж…» (Мураками 2005:25). でも「ジッターバグ・ワルツ」を聴くと、心の奥底で、霧の中から懐かしい風景が現れてくるような気がします。(村上 1997:22).

Музыка пианиста Билла Эванса также «волнует душу»: «Душа, горячо любящая мир, с одной стороны – и душа, рвущая этот мир на части,-с другой» (Мураками 2005:54). 一方では世界を情熱的に愛する魂、もう一方ではこの世界を引き裂く魂。(村上 1997:49).

Концепт «душа» в различных контекстах наполняется новыми смысловыми оттенками. Так в эссе, посвященное Биксу Бейдербеку, есть достаточно неожиданная характеристика исполнения, значимая для писателя –«бескомпромиссная, приятная, слегка потускневшая от времени музыка». И.А.Тарасова подчеркивает индивидуальный характер художественного концепта: «Художественный концепт рассматривается прежде всего, как единица индивидуального сознания, авторской концептосферы, вербализованная в едином тексте творчества писателя» (Тарасова 2003:77) Оригинальность и глубина авторского сознания Харуки Мураками выражаются в комплексе характеристик

В «Джазовых портретах» можно выделить некую классификацию в репрезентации концепта «джаз». В этом плане примем определение О.В.Беспаловой, в котором художественный концепт трактуется как «единица сознания поэта или писателя, которая получает свою репрезентацию в художественном произведении или совокупности

произведений и выражает индивидуально-авторское осмысление сущности предметов или явлений» (Беспалова2002: 6). Харуки Мураками своеобразно определяет свое восприятие джаза в исполнении разных профессионалов. Описывая восприятие «блестящего, чистого звука» Ли Моргана, автор подчеркивает ощущения «позитивного динамизма, сладостного умиления в сочетании с естественным чувством радостной эйфории» (Мураками 2005:181). ポジティブなダイナミズム、甘い優しさと自然な喜びに満ちた幸福感を組み合わせたもの (村上 1997:176).

Отметим, что писатель использует абстрактные ассоциации, которые демонстрируют его авторское сознание. Впечатление от альбома Ли Моргана «Sidewider» выражено еще более «далеким» ассоциативным рядом: «Это был гром, прокатившийся по раскаленному небу эпохи» (Мураками 2005:182). 時代の熱い空に転がったのは雷だった。(村上 1997:177). Харуки Мураками так точно работает с особыми тропами, которые выигрывают от совместного сочетания в характеристике. Рэя Брауна писатель характеризует как человека с «джазовой душой», а его исполнение альбома «The Poll Winners» формирует система эпитетов и метафор: «…вы услышите теплую, мягкую, свободную, высококлассную, полную юмора игру» (Мураками 2005:154). 暖かく、柔らかく、自由で、ユーモアに満ちた質の高い演奏が聴けます。(村上1997:150). В характеристике данного музыканта есть литературное сравнение: «Своей невозмутимостью он напоминает искусного собеседника, временами вставляющего в светскую беседу острое словцо» (Мураками 2005:154). 冷静沈着な彼は、世間話の中に時折毒舌を挟む会話上手のような雰囲気を持っている (村上 1997:150). Отметим, что сравнений с литературными персонажами в «Джазовых портретах» также много. К примеру, Джимми Рашинг при его «элегантной и интеллигентной» манеры исполнения, обладал взрывным характером и «…непременно возмущался, злобно топоча ногами, как карлик Румпельштильцхен из немецкой сказки» (Мураками 2005:186). 彼は確かに憤慨し、ドイツのおとぎ話に出てくる小人のルンペルシュティルツキンのように怒って足を踏み鳴らした。 (村上 1997:150)

Список литературы:

1. Беспалова О.В. Концептосфера поэзии Н.С.Гумилева в ее лексическом представлении: Автореферат дис… канд.фил.наук. СПб, 2002.- 24 с.
2. Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика текста: словарь тезаурус.- М.:Флинта:наука,2009.-384 с.
3. Тарасова И.А. Идиостиль Григория Иванова. Когнитивный аспект: монография.- Саратов,2003.- 280с.
4. Харуки Мураками «Джазовые портреты» М.: Эксмо, 2005.-240 с.
5. 村上春樹 ポ－トレイト・イン・ジャズ １９９７年

INSON TASHQI KO‘RINISHINING ZOONIMLAR VOSITASIDA OBRAZLI TASVIRLANISHI (FRANSUZ LINGVOMADANIYATI MATERIALIDA)

E.Raxmatov

Ushbu tezisda turg‘un o‘xshatish "odatda asrlar davomida qo‘llanish natijasi bo‘lgan” obrazli til vositasini [2, p. 4-5], atrofimizdagi voqelikni baholash va idrok etish usullaridan biri bo‘lib, "ikki narsa yoki hodisani taqqoslashga, ulardan birini aniqroq, obrazli tavsiflashga” asoslangan [5, s. 229] atrof muhitni baholash va idrok etish usullaridan birini o‘zida mujassamlashtirgan turg‘un birikma sifatida ko‘rib chiqiladi.

Tilning jonli va ifodali birliklarning alohida toifasi sifatida turg‘un o‘xshatishlar fransuz xalqining milliy-madaniy xususiyatlarini aks ettirishda muhim rol o‘ynashi shubhasiz, buni faqat turg‘un o‘xshatish asoslarini qiyosiy tahlil qilish orqali aniqlash samarali ko‘rinadi.

Shaxsning tashqi qiyofasini tavsiflashda qo‘llaniladigan o‘xshatishlarning asoslarini o‘rganish fransuz lingvomadaniy hamjamiyatining sohiblari o‘zlariga berilgan insoniy fazilatlar to‘plamini baholashga imkon beradi.

Mazkur tezisda “Inson qiyofasi” semantik guruhi yadro va periferiyaga ega tuzilma sifatida taqdim etiladi. Yadro tarkibiga insonning doimiy, tabiiy tashqi fazilatlarini (soch, soqol, mo‘ylov, teri, tana qismlari) tavsiflovchi o‘xshatishlar kiradi. Periferiyada tashqi ko‘rinishning umumiy taassurotini tavsiflovchi birliklar mavjud: tashqi ko‘rinish, kiyim.

Fransuz turg‘un obrazli o‘xshatishlarini tahlil qilish jarayonida “Dictionnaire des locutions françaises”, “ Dictionnaire du français vivant”, “Fransuzcha-ruscha frazeologik lug‘at” va A.G.Nazariyanning ishlaridan olingan misollardan foydalanildi. Tahlil natijasida aniqlandiki, fransuz tilida soch, soqol, mo‘ylovni tavsiflash uchun foydalaniladigan asoslar sifatida fransuz lingvomadaniyatida quyidagi zoonimlarga murojaat qilinadi: frisé(s) (comme un mouton, comme un agneau, comme une poule mouillée) [qo‘ynikidek, qo‘zichoqnikiday, ivigan tovuqnikiday jingalak], noir (comme l’aile d’un corbeau) [qarg‘aning qanotiday qora], poilu (comme un ours) [ayiqday baroq].

Terining rangini va uning o‘ziga xos sifatlarini fransuz tilida tavsiflash uchun quyidagi turg‘un o‘xshatish asoslari to‘plami qo‘llaniladi: noir (comme un corbeau, comme une taupe) [qarg‘a kabi, krot kabi qora], blanc (comme) l’ivoire) [fil suyagi kabi].

Odam yuzining tavsifi ko‘z, tish, burun, quloq va og‘izlarning tasvirini o‘z ichiga oladi. Biz yiqqan misollarda faqat tish va og‘iz tana a’zolarining obrazli tavsifi qayd qilindi. Fransuz tilida tishlarni tavsiflash uchun turg‘un o‘xshatishlar bitta asos bilan ifodalanadi: blanc (comme du lait) [sutdek oq]. Biz ishonamizki, fransuz tilidagi tishlarni tavsiflovchi turg‘un o‘xshatish asoslari to‘plami fransuzlarning tishlarga bo‘lgan alohida munosabati bilan izohlanishi mumkin. Ehtimol, fransuzlar uchun to‘g‘ri va o‘tkir tishlar ikkinchi darajali sifatlar bo‘lgan va tishlarning asosiy xarakteristikasi ularning oqligi edi, bu esa fransuz tilida tishlarni tavsiflash uchun boshqa asoslarga ega bo‘lgan turg‘un o‘xshatishning yo‘qligiga sabab bo‘lgan. Ta’kidlash joizki, fransuz tilida turg‘un o‘xshatishlar orasida og‘izni tavsiflash uchun asoslar sifatida *grenouille* va *tirelire* zoonimlari tanlanadi: fendue (comme une grenouille, comme une tirelire) [og‘izdan quloqqa].

Insonning tashqi qiyofasini tasvirlashda uning tanasi qismlarining xususiyatlariga katta e’tibor beriladi. Fransuz tilida tana va figurani tavsiflash uchun turg‘un o‘xshatishlar turli asoslarda qo‘llaniladi: *gros (comme un boeuf, comme un éléphant)* [to‘ladan kelgan buqadek, filday], *gras (comme un cochon / un porc)* [cho‘chqadek semiz], *énorme (comme une baleine)* [kitdek ulkan].

Odam tashqi qiyofasining yadrosini tavsiflash uchun foydalaniladigan turg‘un o‘xshatish asoslarini bizda mavjud bo‘lgan misollar asosida ko‘rib chiqdik. Endi periferiya bilan bog‘liq turg‘un o‘xshatish asoslarini tahlil qilishga o‘tamiz. Ta’kidlash joizki, tashqi ko‘rinishning umumiy taassurotini tavsiflash uchun ishlatiladigan turg‘un o‘xshatish asoslari fransuz tilida umumiy baholash ma’nosiga ega *chiroyli-xunuk, iflos* sifatlari bilan ifodalanadi. Masalan, *laid (comme une chenille, comme un crapaud, comme un singe/guénon*) [kapalak qurti kabi, qurbaqa kabi, maymun kabi], *sale (comme un cochon/un goret) /un porc*) [cho‘chqaday].

Fransuz tilida tashqi ko‘rinish va kiyimni tavsiflash uchun ishlatiladigan turg‘un o‘xshatishlar asoslarining aksariyati fe’l shakllari va kiyinish arxisemasiga ega bo‘lgan sifatdoshlar bilan ifodalanadi. Biz turg‘un o‘xshatish asoslarining leksik tarkibidagi o‘ziga xos farqlarni aniqlamadik. Faqat shuni ta’kidlash mumkinki, ularning xilma-xilligi ushbu turg‘un o‘xshatishlarning turli stilistik ishlatilishi bilan bog‘liq: *fait (come un chien fou, comme un loup garou)* [juldur kiyingan, yomon kiyingan, tartibsiz kiyingan].

Shaxsning tashqi qiyofasini tavsiflash uchun qo‘llaniladigan turg‘un o‘xshatish asoslarini tahlil qilish natijalarini umumlashtirib, shunday xulosaga kelish mumkinki, fransuz tiliga xos bo‘lgan turg‘un o‘xshatish asoslari milliy til sohiblarining o‘ziga xos tafakkuridan dalolat beradi, bunday tafakkur ta’sirida turg‘un o‘xshatishlar asosida verballashgan obyektning muayyan xususiyatlari, sifatlari to‘plami shakllanadi.

Hayvonlarni kuzatish uzoq vaqtdan beri odamlar uchun alohida qiziqish uyg‘otib kelgan, chunki hayvonlar "yashash, his qilish" mezoni bo‘yicha inson bilan birlashgan yer yuzidagi yagona jamoadir. Shuning uchun, biror narsani, ayniqsa, o‘zini hayvonlar bilan qiyoslash inson uchun tabiiy,

azaliy, kutilgan va oldindan aytib beriladigan holatdir. Hayvonni obraz sifatida oldinga qo‘yish orqali odam o‘z hayotini ekologlashtirish, tabiat yoki jamiyatga yaqinroq bo‘lish, ular bilan bog‘lanish istagini namoyon qiladi. Bu shunchaki tabiat bilan birlik madaniyatdan ajralgan holda bo‘lmasligi kerak.

Foydalanilgan adabitotlar:

1. Павлович Н.В. Язык образов. Парадигмы образов в русском поэтическом языке. М.: Азбуковник, 2004. - 527 с.

2. Лебедева Л. А. Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеографии: Дисс. ... докт. филол. наук. Краснодар, 1999. - 296 с.

3. Назарян А. Г. Образные сравнения французского языка (фразеологизмы). М.: Наука, 1965. - 200 с.

4. Огольцев В. М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. - 159 с.

5. Davau M., Cohen M., Lallemand M. Dictionnaire du français vivant. P.: Bordas, 1976. - 1344 p.

6. Rat M. Dictionnaire des locutions françaises. P.: Larousse, 1957. - 446 p.

MUNDARIJA

Z.A.Elchaev. The role of behavioral verbs in vocabulary and language system 3
N.A.Mavlonova. Typology of inter-language phraseological correspondences 6
Sh.X.Djabbarov. “Bolalik” va “Yoshlik” kabi yosh toifalariga oid ingliz leksemalarining diaxronik tadqiqi 8
I.F.Bayonkhanova. Koreys va o‘zbek tillarida maqollarning qiyosiy mantiqiy tahlili 13
A.B.Axmedov. O‘zlashma fe’l neologizmlarning nemis tili tizimiga morfologik jihatdan moslashuvi 15
B.A.Sattorov. Xitoy va o‘zbek tillarida konnatativ nominatsiya 16
M. C.Гиёсова. Неологизмы в современном китайском языке: классификация по цели и способам возникновения 19
D.Z.Jurabayeva. “On new approaches to investigating verbs as expressive means of category of motion” 21
H.Akhmedova. Categories and classifications of euphemism 22
L.M.Ayupova. Challenges in translating concept of fear in Uzbek and English literature 24
N.A.Mustafakulova. Classification of “natural disasters” in the english and uzbek languages 26
D.M.Tokhirova. Introduction to literary psychologism and its manifestation in the works of Susan Hill 30
Sh.Khalilova. Learning vocabulary through fairy tales 32
Z.E.Mukhatayeva, , M.B.Smagulova. On the issue of differentiated teaching of primary school children to read in foreign language 34
M.B.Ibrohimova. World literature and contrastive literary studies 37
Z.E.Mukhatayeva, E.N.Baidusen. The principle of interdisciplinarity and its importance in teaching subjects of the social and humanitarian cycle 39
Z.E.Mukhatayeva, A.A.Kairiyeva. The use of mobile applications as a component of foreign language teaching content 42
A.I.Ziyadullayev. Alfred de Myussening “Emmelin” hikoyasi poetik tahlili 45
郑晓婷 维克多·佩列文与中国古典文学叙事 48
刘译文 功能对等理论视角下影视字幕的汉译研究——以电视剧《战斗民族养成记》为例 51
刘娴君 国际中文教育中乌兹别克斯坦学生中文姓名的探析与取名建议 54
吴晓焕 吉尔吉斯斯坦传统价值观变迁研究 57
玛卡姆芭耶娃·卡尼莎依 孔子学说中“孝悌”思想的重要性及现实意义——兼论吉尔吉斯民族文化传统中的家庭伦理 59
朱轶伦 论东方哲学中“一”的思想 ——以宋明理学为例 61
彭鑫葛 浅析乌兹别克斯坦孔子学院“中文+职业技能”教学新模式 71
周思言 清陕甘总督杨遇春佚文五篇辑考 75
李春尧 撒马尔罕的佛道之争：简论耶律楚材《西游录》及其反映的宗教矛盾 83
杨涛 上合组织框架下的中乌文教对话与合作 91
宋霞 世纪之交布达佩斯城市发展与犹太文化圈的出现 93
许丽莎 塔拉斯·舍甫琴科的诗歌及绘画创作初探 96
李郁瑜 乌兹别克斯坦 2030 年前教育发展构想与实践进向 99
秦佳雯 乌兹别克斯坦汉语教学偏误分析--以介词“在”的用法为例 102
朱学斌 武威旱滩坡姬瑜前凉墓木牍丛考 105
包丽央 “一带一路”上的“中文+”教育瓶颈问题之浅见 109
赵洋 百年变局下的柴可夫斯基国际音乐比赛 111
于淼 操控理论视域下的“十七年”俄苏科幻小说译介 114
赵宏媚 俄罗斯高等教育发展战略和路径分析 117
李睿哲 孔子，作为中国音乐价值「治」的开创者 121

刘竞帆 流动的史诗：浅析《格萨尔王传》及其传播的民族性.....123
朱鑫钰 全球化进程中的现代价值：21 世纪儒家思想的社会科学化.....125
邢嘉宁 丝绸之路视阈下公元 7 世纪中印佛教美术交流研究—以菩萨造像嬗变为例.....128
杜国伟 天命转移：《梅松论》中足利尊氏“将军正统性”的历史构想研究.....133
佟宝慧 学作为一种主观自然主义哲学—以俄罗斯汉学家 А.И.科布杰夫的阳明学研究为例.....139
高怡凡《卡拉马佐夫兄弟》和《财主底儿女们》中的家庭结构对比研究.....142
王淇平《祖列依哈睁开了眼睛》中的身体书写.....147
Zhao Yuke. Conversational implicature in “Young Sheldon” in the light of violations of cooperative principle.....149
He Yuchen. Unitarianism in Transylvania reasons of the thrift of Unitarianism in the principality Transylvania, instead of in the other regions of the historical Hungarian kingdom.....151
胡子扬 地缘政治经济视角下的中俄贸易.....154
史铭杰 俄罗斯汉学优秀成果的应用分析--以中国优秀传统典籍《大学》翻译为例.....159
赵悦希 俄罗斯文学创作中的双重命运哲学主题.....162
王焱 关于高等教育如何加强学生核心竞争力的研究.....164
傅美玲 汉语学习者汉字学习情感研究述评.....167
闫萍 技艺与生命：孔子眼中的“游于艺”.....170
刘涵钰 晋商在对外贸易中的兴衰与启示——以中俄恰克图贸易为例.....175
邓 勇 经典阐释与传播：论姚秦“逍遥园”模式.....181
石依然 论陀思妥耶夫斯基小说《白痴》中的双重爱情主题.....188
李倩 契诃夫幽默讽刺对象与主题的演变探析.....192
丁依杨 浅析俄乌冲突中的文化因素及其影响.....195
魏佳浩 浅析乌兹别克斯坦语言政策发展沿革.....200
桑娜 儒家文化与人类命运共同体的契合与贡献.....203
闫毅涛 社会历史语境下的苏联电影《追寻幸福的人们》.....205
韩美然 事件信息类型理论视域下的话语叠连研究——以“好好好”为例.....210
吴俊颖 试从女性主义视角比较《复活》中的玛丝洛娃与《雷雨》中的鲁侍萍.....212
李勇 丝绸之路文化下山西古建筑吉祥图案的研究.....215
丁曼 从西王母题材的能乐看“佛”“道”的东渐日本.....219
顾朕岩 乌克兰教育政策中的国际化与在地化—全球化动力下新独立国家的国族身份建构 223
孟雨 习近平文化思想多元视角的深度解析.....227
李新龙 虚构与真实：列斯科夫小说《不死的戈洛万》中主人公形象的双重书写.....232
U.B.Otayarova Alisher Navoiy ijodida Iskandar badiiy siymosi talqini.....236
M.N.Barotova Arab tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishdagi leksik-semantik muammolar.....238
U.B.Matmurotova Badiiy tarjima – tarjimaning bir turi sifatida.....242
M.A.Abduraximova Buyuk ipak yo‘li mamlakatlarida til, ta’lim, adabiyot, madaniyat va tarix mushtarakligi.....245
B.Q.Jo‘raxolova Gender qarama-qarshiliklarni modellashtirishda kontseptual metaforaning roli 247
S.A.Suleymanova Hozirgi o‘zbek qissa poetikasida ruhiyat tasviri.....249
К.К.Серикова, Г. И.Исина. Влияние культурного наследия Конфуция на популяризацию китайского языка в Казахстане.....251
А.Ю.Доронина. Изучение фразеологии в лингвистике.....253
М.Н.Бухарбаева. Исследование лингвистических особенностей и новых форм коммуникации в китайских онлайн-платформах (wechat, weibo и др.).....256
Т. М.Низамутдинов. Истоки развития драматического рода в древней Греции в «Поэтике» Аристотеля.....258
Л. Д.Скотникова. История китайской письменности и ее влияние на развитие японского языка.....260

С.Ойбекова. Как помочь ребенку найти своё место в мире 262
З.А.Тошкуватова. «Лингвокультурологические особенности романа м. горького «жизнь клима самгина» как отражение российской культуры и идеологии конца хіх — начала хх века» 265
Д.А.Маканова. Китайские пословицы и поговорки в лингвокультурологии 268
Е.А.Хрипунова. Лексические и стилистические особенности текстов на примере китайских сказок 271
И.Д.Нишонов. Лингвистические инновации в *“нейроманте”*: неологизмы как инструменты футуристического повествования 273
Ю.Ю.Швецов. Лингвокультурологические особенности китайского языка в эпоху расцвета буддизма (династия Тан) 276
С.Гриценко. Неологизмы в современном китайском языке 279
С. М.Хордина. Особенности речевой коммуникации в английском и китайском языках в фильме “Каратэ-пацан” 281
А.Асташкины. Преобразование текстов в китайской женской прозе через призму стиля .. 284
Ю.П.Исаева. Проблема концепции героя в современном литературоведении 285
Н.Н.Очилова. Проблемы перевода реалий с узбекского на английский язык 288
Д.А.Юнусова. Синтаксемы, выраженные относительным местоимением *when* 291
Ж.С.Мусапирова. Среда реализации категории вежливости в китайском и русском языках 293
К.А.Ахметова. Эволюция детективного жанра в китайской литературе: от классических традиций к современным нарративным формам 295
А.Акболатова. “Мулан” жырындағы әйел бейнесінің ұлттық идеалға айналуы 298
Ж.Сұлтанбаева. «Батысқа саяхат» романы: ша сэннің тіл арқылы қарапайымдылық пен адалдықты бейнелуі 302
Д.Жазық. Жазушы Цао Чжан «Қызыл сарайдағы арман» шығармасының лингвостилистикалық ерекшеліктері 304
Г.Рыспекова. Қытай тіліндегі Кантон жэне Путунхуа диалектерінің ерекшеліктері 307
А. Әбіл. Мақал-мәтелдерге негізделген Қытай және Қазақ отбасы туралы түсінік 310
D.Boychayeva. Ingliz ritsarlik romani badiiyati 313
N.A.Amirkulova. Ingliz tilida qo‘shma so‘zlarning mohiyati va ularning tasnifi masalasi 314
S.Begmatova. Kadzuo Isiguroning “Kunning qolgan qismi” distopik asarida retrospektiv syujet muammosi 317
X.Sh.Aliyeva. Konfutsiy ta’limoti va sharq falsafasi 320
A.O.Xudoyqulov. Konfutsiy ta’limoti asosida yosh avlodni vatanparvarlik ruxida tarbiyalash ... 322
G.D.Eshimbetova. Maqsadning rallashuvini voqelantiruvchi fe’llarning qisqacha sharhi 325
N.A.Xalimova. Tarjimonlik faoliyatidagi mahorat xususiyatlari 327
M.M.Ergasheva. Xitoy tili stilistik vositasi-metafora 328
Ch.Hamdamova. Xitoy tilidagi murakkab grammatik strukturalarning morfologik va sintaktik tahlili (hsk5-6 misolida) 331
D.F.Badalbayev. Xitoy tilidagi turg‘un birikmalarning kirish so‘z sifatida qo‘llanilishi 333
N.A.Ne’matova. Xitoy va o‘zbek tillarida ayiruv bog‘lovchili teng munosabatli murakkab sintaktik qurilmalar 335
D.A.Xasanova. Xoja Ahror tarixi – Botirxon Valixo‘jayev talqinida 337
F.R.Nasimova. Yapon tilida og`zaki nutq va uning o`zbek tiliga tarjima jarayonlaridagi muammolar 339
M.R.Soleyeva. Yapon xalq maqollarini tarjima qilishdagi ayrim muammolar 340
S.Sh.Hasanov. Интерматн ҳодисаси ва ҳозирги ўзбек насри 343
Г.Ш.Мадримова. Хивалик аёллар, хх аср бошлари 346
E.M.Mukhambetzhanov. On increasing students’ motivation in learning foreign languages 350
Z.Abdurakhmanova. Comparative analysis of criminal law terminology in chinese and uzbek: challenges and implications for legal translation 352

K.Z.Abduvalieva. Ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘rganish va tarjima qilish yo‘llari 355
A.A.Bobonorov. O‘zbek va xitoy tillaridagi hurmatni ifodalovchi so‘zlarining qiyosiy tahlili 357
K.T.Odilova. Polikodli matn va uning ahamiyati 359
Sh.R.Alamov. Turistik obektlarning toponimikasi 364
S.Madinaxon. Xitoy tilida ekoturizm terminlari semantik guruhining sinxron va diaxron aspektda rivojlanishi 366
Д.Нурмуродов. Янги дунё тартиботи ҳақидаги назарий қарашларга таъсир қилувчи халқаро сиёсий жараёнлар динамикаси 368
Н.Бакаева Особенности репрезентациии концепта «музыка» в «джазовых портретах» харуки мураками 373
E.Raxmatov. Inson tashqi ko‘rinishining zoonimlar vositasida obrazli tasvirlanishi 374

KONFUTSIYNING ILMIY-FALSAFIY MEROSI
VA BUYUK IPAK YO‘LIDA UMUMINSONIY,
MILLIY QADRIYATLAR

孔子的科学哲学遗产与丝绸之路沿线的国际和民族价值观

SCIENTIFIC-PHILOSOPHICAL HERITAGE OF
CONFUCIUS AND INTERNATIONAL,
NATIONAL VALUES ALONG SILK ROAD

Xalqaro ilmiy anjuman
国际学术研讨会论文集
International scientific conference

II QISM / PART II / 第二部分

2024-yil, 25-26 oktabr，Samarqand–Shanxay
2024 年 10 月 25-26 日，撒马尔罕 –上海
October 25-26, 2024，Samarkand–Shanghai

Muharrir: S.Karimova
Musahhih: M.Sattarova
Tex.muharrir: M.Mamatkarimova

ISBN 978-9910-8922-1-9

Nashriyot tasdiqnomasi:
№ 1243-7560-5999-432c-2125-1811-8655

Bosmaxona tasdiqnomasi:

4268

2024-yil 22-oktabrda bosishga ruxsat etildi:
Ofset bosma qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84$_{1/8}$.
“Times new roman” garniturasi. Raqamli bosma usulda bosildi.
Hisob-nashriyot t.: 23,3. Shartli b.t. 25,9.
Adadi 10 nusxa. Buyurtma №22/10.

SamDCHTI tahrir-nashriyot bo‘limida chop etildi.
Manzil: Samarqand sh., Bo‘stonsaroy ko‘chasi, 93.